શ્રીમંત સરકાર મહારાજા સાહેબ સયાજીરાવ
ગાયકવાડ સેનાખાસખેલ સમશેર
બાહાદુર એમના ઉદાર
આશ્રયથી

प्राचीनकाव्यमाळा.

ग्रंथ ११.

भालण, नाकर, मुकुंद, दयाराम ने गिरिधर-कृत

कविता.

સંશોધન કરી ટીકા સહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર
હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા
અને
નાથાશંકર પૂજાશંકર શાસ્ત્રી.
વડોદરા.

સંવત્ ૧૯૪૫-૪૬ સન ૧૮૮૯-૯૦.
કીમત ૧-૮-૦

પ્રસ્તાવના.

યથાર્થ રાજ્યધર્મ જાણનાર વિવેકી રાજ્યકર્ત્તા પોતાની પ્રજાનુ અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરવુ એજ ઈશ્વરકૃપાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયેના સર્વોપરિ પદનુ સાર્થક થવુ માને છે તે કલ્યાણ કરવાના વિવિધ પ્રકાર છે વસુંધરા (પૃથિવી)નો જે પ્રદેશ પોતાનો છે તેમા અન્નફળાદિ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે તેનો, તથા તે મા ધારણ થયેલ વસુ (ખનિજ ધન રત્નાદિ)ને બહિર્ કઢાવી તેનો, પોતાની પ્રજાની સુખવૃદ્ધિને અર્થે, ઉપયોગ કરે છે, પ્રજાની સુખશાન્તિમા ભગ ન થતા તેનો વધારો થના અનેક પ્રકારની યોજના કરે છે, નિર્મળ જળાશય, સુગમ માર્ગ, ઔષધાલય આદિથી શરીરની સુખાકારીના સાધન નિર્માણ કરે છે, તથા વિદ્યાનય, પુસ્તકાલય, ગ્રથવૃદ્ધિ, આદિ મનની સુખ શાન્તિના સાધન આપે છે ન્યાયથી, નીતિથી, પ્રીતિથી, સમભાવથી, ઉદારતાથી, *પ્રજાને સ્વપ્રજા તુલ્ય ગણી પિતાપરે સર્વનુ પાલન તથા હિત કરવુ* એજ ધર્મ તથા સ્વાર્થ માની અન્વર્થ જે રાજા પ્રજાનુ રંજન કરવા પ્રવર્ત્તે છે, તેની પ્રજા સુખી થાય છે, તથા તેના મનોરથ સફળ થઇ, તે અક્ષય કીર્ત્તિને પામે છે એ આદિ અનુભવસિદ્ધ થયેલા પ્રમાણિક સિદ્ધાન્તો છે

શ્રીવડોદરા રાજ્યના વિદ્વાન્, શક્તિમાન્ અને પરમ પવિત્ર મહારાજાધિરાજ શ્રીમન્ત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાખાસખેલ સમશેર બહાદુર એમના પૂર્વોક્ત ઉદાર વિચારો અને સિદ્ધાન્તો પર બહુ ભાવ, તથા તેના ઉત્તમ વિચારોને આચારમા આણી પ્રજાનુ કલ્યાણ કરવાનો તેમનો મહાન્ પ્રયત્ન, એ સાપ્રતકાળમા સર્વ સ્થળે પ્રશસનીય ગણાતા દૃષ્ટાતરૂપ થઈ પડ્યા છે

શ્રીમત મહારાજાધિરાજના એ ઉદાર ભાવથી ઉત્તેજાઇ તા૦ ૮ મે સન ૧૮૮૯ ની એક સ્મરણી તેઓ નામદારની સેવામા રજુ કરવામા આવી હતી તેનો આશય એ હતો કે વડોદરા રાજ્યમા થઇ ગયેલા ગુર્જર કવિઓના અપ્રસિદ્ધ ગ્રથો પ્રસિદ્ધિમા આવે તેવી યોજના રાજ્યઆશ્રયથી થાય તો સારૂ.

પ્રાચીનકાવ્યસંગ્રહ એ નામનાં ગુજરાતી કવિતાનાં પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના ડાઇરેક્ટર ઑફ્ વર્નાક્યૂલર ઇન્સ્ટ્રકશન રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ દ્વારકાદાસ તથા વડોદરાનિવાસી શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજાશંકર એમની તરફથી પ્રસિદ્ધ થવાનો આરંભ થઇ ચૂકેલો હતો, અને તે સારૂ ઘણાં સ્તુતિ-પાત્ર પ્રયત્નથી હસ્તલિખિત ગ્રંથનો સારો સંગ્રહ તેમણે કર્યો હતો. વડોદરા રાજ્યનું દેશી કેળવણીખાતું મારી દેખરેખ નીચે સુપરત થયા પછી આ સંગ્રહ બાબતમાં મેં તપાસ કરી. તે ઉપરથી જોવામાં આવ્યું કે રત્નાદિ ધનના ભંડાર દટાઇ રહ્યા હોય છે તેમ અનેક વિષયો પર રચેલી કવિતાના ભંડાર દટાઇ પડી રહ્યા હતા, અને તે ભંડારને પ્રજાના ઉપયોગસારૂ બાહ્ય લાવી તે દ્વારા સદ્‌વિચારને પુષ્ટિ આપવી એ લાભકારક થશે એમ લાગ્યું. આ કવિઓમાં પ્રેમાનંદ, રત્નેશ્વર, વલ્લભ, ભાલણ, દયારામ, હરિભટ્ટ, ભોજાભક્ત, ધીરોભક્ત, ગિરિધર આદિ બહુ પ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રિય કવિઓ આવી જાય છે. રાધાબાઈ તથા દીવાળીબાઈ નામની બે સ્ત્રી કવિઓની કવિતા પણ મળી આવી છે. અને બાપુસાહેબ ગાયકવાડ એ નામના પ્રસિદ્ધ થયેલા ઈશ્વરભક્ત-ની કવિતાનો પણ સારો સંગ્રહ છે. આ સર્વ કવિતા શોધી અને ટીકા સાથે છપાવતાં ત્રણ વર્ષ લાગશે એમ અંજમાયશ થઈ છે. એ કામ પૂર્ણ કરવા શ્રીમંત સરકાર મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ એમણે રૂ. ૧૨,૦૦૦) બાર હજારની રકમ મંજુર કરી કીમતી આશ્રય આપ્યો છે અને તેથીજ આ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધિમાં આવી શકશે. આ ઉદાર અનુજ્ઞાથી ગુર્જર પ્રજા અને સર્વ ગુર્જરવાસી ઉપર ઉપકાર થયો છે. એમ સર્વ સમજુ જનોને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કવિતા વિષે એક ઇંગ્રેજ કવિ લખે છે કેઃ—

Poetry is itself a thing of God;
He made his prophets poets, and the more
We feel of poesy do we become
Like God in love and power.

BAILEY.

કવિતા સ્વતઃ ઇશ્વરની એક વસ્તુ છે. ઈશ્વરે કવિઓનેજ પોતાના ભવિષ્યદ્વાદી કર્યા છે. અને કવિતાને જેમ આપણે અધિક અનુભવીએ છીએ તેમ આપણે સ્નેહમાં અને શક્તિમાં ઇશ્વર પેઠે થઈએ છીએ.

કવિ વિષે વર્ડ્ઝવર્થ કહે છે કેઃ—

Blessings be with them, and eternal praise,
Who gave us nobler loves, and nobler cares,
The Poets, who on earth have made us heirs,
Of truth and pure delight by heavenly lays.

WORDSWORTH.

જેઓએ આપણને શ્રેષ્ઠતર પ્રેમ તથા શ્રેષ્ઠતર ઉત્કંઠા આપ્યાં છે તે કવિઓ ઉપર આશિર્વાદ તથા અનંત પ્રશંસા હો; જેમણે દિવ્ય કાવ્યવડે આ જગત્ઉપર આપણને સત્યના અને સ્વચ્છ આનંદના ઉત્તરાધિકારી કર્યા છે.

આપણા દેશમાં તો કવિને રવિ સમા ગણી તેની બહુ પ્રકારે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

સ્વદેશમાંના કોટ, રાજમહાલય, ધર્મશાળાઓ, દેવાલય, જળાશય, વિશ્રામસ્થાન, આદિ કીર્તિસ્તંભ પૂર્વના રાજા કે ધર્માત્મા ગૃહસ્થો કરાવી ગયા હોય છે, તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરવો એ મહાપુણ્યનું કાર્ય છે, એમ ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, અને સારા રાજાઓ તેમ કરાવે છે પણ ખરા. અને તેથી સર્વ પ્રજાના સુખભોગમાં વૃદ્ધિ થઇ તેમનો આશિર્વાદ મેળવે છે.

કવિના દ્રવતા અન્તઃકરણમાં ઉત્પન્ન થઈ સહૃદયજનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રવેશી ત્યાં વસી સુખાનંદ દેનાર કવિતા તેનો જીર્ણોદ્ધાર પણ પ્રશંસનીય અને પુણ્યપ્રદ છે. બાળકથી વૃદ્ધ—રંકથી શ્રીમાન્ સુધી સર્વને દુઃખમાં વિશ્રામસ્થાન અને સુખને અધિક કરનાર કવિતા એ પણ સાધન છે. એવા એક સુખપ્રદ

સાધનનો જીર્ણોદ્ધાર પ્રજાના કલ્યાણુસાર શ્રીમંત મહારાજાધિરાજ કરાવે છે એ તેમના પ્રજારંજન કરવાના ઉચ્ચ ભાવમાંનું એક સુચિન્હ છે.

વડોદરા રાજ્યમાં થઈ ગયેલા કવિઓની અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન કવિતા સંભાળથી પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાના હેતુથી નીચે પ્રમાણે કમિટિ નીમવામાં આવી છે.

પ્રમુખ.

. દિવાન બાહાદુર મણિભાઈ જશભાઈ.

મેમ્બરો.

રાવબાહાદુર અંબાલાલ સાકરલાલ. એમ. એ. એલ એલ. બી.
ખાનબાહાદુર જમશેદજી અરદેશર દલાલ. એમ. એ. એલ, એલ. બી.
રાવસાહેબ પીતાંબરભાઈ જેઠાભાઈ.
રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ દ્વારકાદાસ.

દરેક ગ્રંથની બનતા સુધી અનેક પ્રતો મેળવી તેને શોધી અને ટીકા શબ્દાર્થ આપી વિશેષ ઉપયોગી કરવી વગેરે સર્વ કામ રાવસાહેબ હરગોવિંદ-દાસની સંભાળ નીચે શાસ્ત્રી નાથાશંકર પૂજાશંકર તથા કવિ છોટાલાલ નરભેરામ આદિ લાયક માણસનાથી ચલાવવામાં આવ્યું છે. પુસ્તકો સંબં-ધી સર્વ વ્યવસ્થા અને જવાબદારી આ કમિટિ તરફ છે. કમિટિમાંથી કોઇનું ખાનગી હિત કે સ્વાર્થ આ સબંધમાં ન છતાં માત્ર લોકહિતાર્થે કામ જાણી કમિટિએ આ કામ માથે લીધું છે.

વડોદરા રાજ્ય નિવાસી કવિઓની કવિતા ઉપરાંત ગુજરાતના બીજા પ્રસિદ્ધ કવિઓની અપ્રસિદ્ધ કવિતાનો ઘણો જથો રાવસાહેબ હરગોવિંદદાસ તથા શાસ્ત્રી નાથાશંકરની પ્રશંસનીય શોધથી એકઠો થયેલો છે, અને વધારે જથો એકઠો કરવા પ્રયત્ન કમિટિ તરફથી જારી રાખવો એમ ધારણા છે. આ સર્વ કવિતા પણ પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા યોજના તૈયાર થાય છે, અને તે ઉદ્યમ સફળ થવા ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના છે.

આશા છે કે આ પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓની સુંદર તથા બોધક કવિતાથી વાંચનારનું જ્ઞાન તથા સદ્દગુણ, રસજ્ઞતા, રૂચિ, રસિકતા, સહૃદયતાદિ ઉચ્ચ પ્રકારનાં થઇ વૃદ્ધિ પામશે, અને ગુર્જરવાસી અન્ય સમર્થ કવિઓની કવિતાની પણ તીવ્ર યાચના થઇ પ્રકટ થશે.

આ પ્રાચીન કાવ્યમાળાને, કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાતના રાજ્યકર્તાઓ તરફથી તથા બીજા ઘણા સદ્દગૃહસ્થો તરફથી ઉદાર આશ્રય મળ્યો છે, તેમાટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

વડોદરા.
સંવત્ ૧૯૪૬ ના વૈશાખ
સુદી ૧, તા૦ ૨૦ એપ્રિલ સન
૧૮૯૦, રવિવાર.

મણિભાઈ જશભાઈ.

कविचरित्र.

भालण.

હવે સો પચાશ વરસ ઉપર થઇ ગયેલા પુરૂષોનાં ચરિત્ર જ્યારે સંપૂર્ણ રીતે મળતાં નથી ત્યારે જે ભાલણ સરખા પ્રાચીન કવિનું જીવન વૃત્તાંત યથાસાંગ મળી આવવું એ તો જાણે વિષમ હોયજ એમ છતાં તેની જેટલી હકીકત આજસુધીમાં અમારી પાસે આવી છે તેટલી આ જગોએ આપી સંતોષ પામીએ છીએ. ભાલણ કવિ સંવત્ ૧૪૯૫માં પાટણમાં જન્મ્યો હશે એમ અનુમાન થાય છે. એના પિતાનું નામ મંગળજી હતું. પિતા સારા વિદ્વાન હતા. તેમની પાસેથી તથા ગુરૂઓ પાસેથી તેમણે સંસ્કૃતાદિનો અભ્યાસ કરેલો હતો. એમનું બીજું નામ પુરૂષોત્તમજી મહારાજ હતું. તે ત્રિવેદી મોઢ બ્રાહ્મણ હતા.

ભાલણનું બાલ્યવય કેમ વ્યતીત થયું તે વિષે કાંઇ હકીકત મળી નથી પણ તેમની યુવાવસ્થામાંથીજ તેમણે ગ્રંથો રચવાનો આરંભ કર્યો હશે એમ જણાય છે. તેમણે કરેલાં હિંદી તથા ભાષાંતરરૂપ ગુજરાતી પુસ્તકો પરથી તેમના હિંદી તથા સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનનું અનુમાન થઈ શકે છે. એમણે પેહેલો ગ્રંથ કયો રચ્યો હશે અને છેલ્લો કયો રચ્યો હશે તે વિષે પણ કાંઇ જાણીશકાતું નથી. માત્ર તેમની કવિ તરિકેની જીંદગી વીતી છે એમ તેમનાં કાવ્યો પરથી અનુમાન કરવા સિવાય બીજું કોઇ વિશેષ કાર્ય તેમણે કર્યું હોય એમ માનવાનું કારણ મળતું નથી.

ભાલણ કવિનું ઘર પાટણમાં ધીવટા જીલ્લામાં છે, તેમાં આજ તેમની ગાદી, પાવડીઓ, વસ્ત્રો, અને પૂજાના યંત્રો વગેરે છે. એક પૂજારી તેની પૂજા કરે છે. આ ઉપરથી ભાલણ કોઇ મહાત્મા થઇ ગયા છે એમ સમજાય છે. એ વિષે એમ કહેવામાં આવે છે કે, ભાલણના ઉત્તરવયમાં તેમને કોઇ પરમાનંદ અથવા સદાનંદસાગર નામે પરમહંસ ગુરૂ મળ્યા હતા તેમની

પાસેથી તેમણે બ્રહ્મતત્વનો ઉપદેશ લેઇને પછી સન્યસ્ત દિક્ષા લીધી હતી, તેમ યોગાભ્યાસ પણ આરંભ્યો હતો ગૃહસ્થાશ્રમી છતા કાવ્યના પુસ્તકો રચ્યા પછી છેવટે જ્ઞાન પામી નિવૃત્ત થઇ ઘેર બેઠા યોગાભ્યાસ આચરનાર પુરૂષને લોકો મહાત્મા પદવી આપે એ વાસ્તવિક છે તેની બ્રહ્મતત્વની જીજ્ઞાસા બાળપણની અથવા તરૂણવયની હોની જોઇએ. એના પ્રમાણમા આપણે પુરૂષોત્તમ કૃત બ્રહ્મતત્વ નામે અષ્ટકનો ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ એ સંસ્કૃત ભાષામા અનુષ્ટુપ્ વૃત્તથી આ અષ્ટક તેમણે રચેલુ છે, અને તેમા અદ્વૈતનું પ્રતિપાલન કરેલુ છે પણ તે એવું અશુદ્ધ છે કે, કોઇ સસ્કૃત ભાષાના સારા જ્ઞાનવાળો તેવુ લખે નહિ કે બીજાએ તેવુ લખ્યુ હોય તો તરતજ, તેનો નાશ કરે પણ આ તો તેમ લખેલુ આપણા હાથમા આવે છે માટે એમ અનુમાન થાય છે કે સસ્કૃત ભાષાના થતા અભ્યાસમા કવિતા કરવાના શોખથી અને પોતાની અદ્વૈત તત્વપર રૂચિ હોવાથી આ સ્તોત્ર તેવી અશુદ્ધ ભાષામા તેમણે બાલ્યાવયે રચેલુ હશે જે મોટા કવિ હોય છે તે જન્મથીજ કવિતા રચનાની પ્રીતિવાળા હોય છે અને તેથી ભાષાની શુદ્ધિ કે અશુદ્ધિ ઉપર લક્ષ્ય ન આપતા પોતાના મનગમતા વિષયને તે કવિતારૂપે લખે છે એ વાત એટલી સુગમ છે કે તેને પ્રતિપાદન કરવાને વખત રોકવાની જરૂર નથી મહંત નારાયણભારતી અનુમાન કરે છે તેમ કદાચ ભાલણે કરેલુ અષ્ટક તેના કોઈ નવા વિદ્યાર્થીએ લખ્યુ હોય તો તે અશુદ્ધ લખાયુ હોય

એમ છતા જવાન અવસ્થામા ભાલણ દેવી ઉપાસક અથવા શાક્તપથી હતા એવી દંતકથાઓ ચાલે છે તેમાની એક એવી છે કે,—કોઇ મ્લેચ્છ રાજ્યવંશી પાટણની હુકમત ભોગવતો હતો તે વખત તેની પાસે કોઇએ ચાડી કરી કે, ભાલણની પાસે સેકડો ખુબસુરત ઓરતોનો જમાવ થાય છે અને તેમનો ધર્મ ચલાવનાર પૂર્વે થયેલો કનૈયો ગોપિયો સાથે રમતો હતો, તેજ રીતે ભાલણ કૃષ્ણાવતારના બ્હાને વિષય કરે છે એવુ સાભળીને તર્ત ભાલણને પકડી મગાવ્યો તે વખતે તેના ગળામા પુષ્પોનો હાર હતો કપાળમા ચદન ચઢેલુ હતુ, અને માથુ ઉઘાડુ હતુ તેવાજ રૂપમા એક કોટડી મધ્યે કેદ કરી તાળુ વાસી દીધુ ત્યારપછી સાજની વખતે મ્લેચ્છ હાકેમ પોતાની સ્વારી સાથે પાટણના દરવાજા બાહેર પૂર્વ દિશાએ મીરાને સલામ કરવા ગયો તે ઠેકાણે જુએ છે તો મીરાના ઓટલા ઉપર તેજ બ્રાહ્મણ, તેજ રૂપમા (જેને કેદ કર્યો છે તે) બેઠેલો દીઠો તે ઉપરથી કચેરીમા

તપાસ કરાવ્યો તો કોટડીમાં પણ જાણે રસ્તે ચાલી આવ્યો હોય એ રીતે શરીર ઉપર તથા પગે રજ વળગેલી હતી. એવું જાણવામાં આવ્યા પછી તર્ત ભાલણને મુક્ત કર્યો હતો ! ! ભાલણ શાક્ત મતનો હતો તેના પુરાવામાં કોઈ કહે છે કે સપ્તશતીનું ભાષાંતર કર્યું હતું માટે તે દેવી ભક્ત હોવો જોઇએ. કવિ પોતાને મનમાનતો વિષય ગ્રહણ કરે તે ઉપરથી તેની ધર્મશ્રદ્ધાનુ અનુમાન કરવું એ બરાબર નથી માટે તેણે રચેલા સપ્તશતીના ભાષાંતર ઉપરથી તેને શાક્ત કહેવાય નહિ. તેણે રામ બાળલીલા પણ ગાઈ છે અને કૃષ્ણનો શૃંગાર પણ ગાયો છે. તેના ઘરમાં નારસિંહીની ચિત્રપ્રતિમા અને યંત્ર પૂજામાં છે તે ઉપરથી પણ તે શાકત હોવા જોઇએ એમ કહેવાય નહિ કેમકે યોગસાધનના નિમિત્ત કેટલાંક બહિઃસાધનમાં સાધક "यथाभिमतध्यानाद्वा" એ યોગ સૂત્રના કથન પ્રમાણે યથારૂચિ ધ્યાન કરીને સમાધિ પ્રાપ્ત કરે છે. અમને તો એમ લાગે છે કે ભાલણ મૂળથીજ અદ્વૈતમતનો હશે. અદ્વૈતમતને માનનાર તત્વવેત્તાને કોઇ દેવ દેવી સાથે વિરોધ નથી હોતો પણ તે તે દેવ દેવીઓને ઇશ્વરરૂપ માનીને તે પ્રેમાસ્પદ જાણે છે. એ રીતે ભાલણે રામ, કૃષ્ણ, અને દેવીના ગુણ ગાયા હશે તો પણ "ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ" એવું તેની કવિતામાં વારંવાર આવે છે તે ઉપરથી નિષ્કલંક શુદ્ધ સત્વમૂર્ત્તિ રામચંદ્ર ઉપર તેની વધારે પ્રીતિ હશે એમ લાગે છે. બીજા દેવ દેવીઓ કરતાં અદ્વૈતમતવાળા રામને બ્રહ્મજ્ઞાનના ઉત્તમ અધિકારી માની તેમના પ્રતિ અપૂર્વ ભક્તિ ભાવ રાખે છે એ પ્રસિદ્ધ છે.

ભાલણની ત્યાગ દશા પછી તેમનું માહાત્મ્ય ઘણું વધ્યું હશે એમ લાગે છે કેમકે તેમના વિષે તેમના અનુયાયી ચમત્કારિક વાતો કહે છે. તેમણે દાતણની ચીરીનું વૃક્ષ બનાવી દીધું, કંદમાંથી નીકળી ગયા, વગેરે. ભાલણની મૂર્ત્તિ એક પતરા ઉપર ચીતરેલી છે તેમાં તે ઉડ્ડીયાનબંધ લગાવીને પ્રાણાયામ કરતા હોય અને યોગધ્યાનમા નિમગ્ન હોય એમ દેખાય છે.

ભાલણની સમાધ પાટણથી ઇશાનમાં બે માઈલ ઉપર હરિહર મહાદેવની નજિક છે. સંન્યસ્ત દશામાં મૃત્યુ પામેલાને દાટવામાંજ આવે છે. પણ ભાલણે તો જીવતાં સમાધ લીધી હતી એમ કહેવાય છે સંન્યસ્ત દશામાં તેમનું શું નામ રાખ્યું હતું તે જાણવામાં નથી. તેમ તે કયી સાલમાં

મૃત્યુ પામ્યા તે પણ નક્કી થઇ શકતું નથી. કદાચ તેમની ઉમ્મર ઘણામાં ઘણી નેવું વરસની ધારીએ અને જન્મ સંવત ૧૪૯૫ માં ધારી તો સવત ૧૫૮૫ માં તેમણે દેહત્યાગ કર્યો હોય એમ લાગે છે. પણ આ વાતને તાણી આણેલાં અનુમાન સિવાય બીજું પ્રમાણ નથી.

ભાલણે ઘણા ગ્રંથો કર્યા હશે એમાં શક નથી પણ તેની કરેલી સપ્તશતી, કાદંબરી, નળાખ્યાન, રામબાળલીલા, ઉદ્ધવઆવાગમન, ભાગવત દશ્મસ્કંધ, ભીલડી સંવાદ, ધ્રુવાખ્યાન, અને રૂક્મિણીવિવાહ, એ સિવાય બીજા ગ્રંથો હાથ લાગ્યા નથી. એ સઘળા ગ્રંથોમાંથી કોઈ ગ્રંથમા તેણે કવિનામ ધારણ કર્યું નથી એ તેના વખાણવા યોગ્ય વિનયની જાણવા જેવી નિશાની છે.

ભાલણને ત્રણ પુત્ર હતા. તેમાંના વિષ્ણુદાસે રામાયણનો ઉત્તરકાંડ લખીને સંવત ૧૫૪૫ માં પૂરો કર્યો છે. તેના ભાઇ આદિત્યરામને નવલરામ અને અવલરામ એવા બે પુત્રો હતા; અવલરામના વૈજનાથ અને વિશ્વનાથજી. વૈજનાથના સિદ્ધનાથજી અને તેની પુત્રી શિવકુવર બે ચારવર્ષ ઉપર હયાત હતી, જેનો પુત્ર હરગોવિંદ ભાલણના ઘરનો વારસ થયો છે. આ પેઢીનામું અમને બરાબર લાગતું નથી; કેમકે ભાલણને થયે લગભગ ચારસો વરસ થવા આવ્યાં તેટલામાં ઘણી પેઢીઓ થવી જોઇએ; વચેની પેઢીઓ ગળત થઈ હશે એમ લાગે છે. ભાલણના ભાઇની પેઢીઓ ઉપર પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે પણ ભાલણના ત્રણ પુત્રો પૈકી કોઇનો વંશ વધ્યો કે ત્રણે અપુત્ર હતા તે સંબધી કોઈ કઇ બતાવી શકતું નથી. વિશ્વનાથના પુત્ર શિવનાથજી હાલ સુધી ઔરંગાબાદમાં હતા એમ કહે છે. ભાલણનો બીજો પુત્ર ભીમ નામે હશે એમ કેટલાક અનુમાન કરે છે. તેનો ત્રીજો પુત્ર ચતુર્ભુજ નામે હતો. ચતુર્ભુજે મોઢેરા પુરાણનુ ભાષાંતર કાવ્યરૂપે કર્યું છે.

ભાલણના પૂર્વજ દવે કહેવાતા પણ કથાવાર્તા કરવાના રોજગારથી ભટ્ટ ઉપનામ તેમને પ્રાપ્ત થયુ હશે. ભીમભટ્ટ જેણે ઉદ્ધવના નામથી રામયણ લખ્યું છે તેજ ભાલણનો પુત્ર હશે એમ કોઇ અનુમાન કરે છે પરંતુ તેણે લંકાકાંડ સંવત ૧૬૮૭ માં પૂરો કર્યો છે તે ઉપરથી તે ભાલણસુત ભીમ નજ હોવો જોઇએ એમ નક્કી પણે કહી શકાય. વિષ્ણુદાસે સંવત ૧૫૭૫ માં રામાયણનો ઉત્તરકાંડ લખ્યો છે, આ વાત જેવી ભાલણના

જન્મ સાથે મળતી આવે છે, તેવી ભીમની વાત મળતી નથી આવતી માટે ભાલણનો ત્રીજો પુત્ર ભીમ તે કયો એ નક્કી કરવા જેવું છે. નરસિંહ મેહેતાની સાથે હારમાળામાં વિવાદ કરનાર ભીમ તે ભાલણનો પુત્ર એમ કોઇ કહે છે આ વાત સંભવીત દેખાય છે પણ તે પુરાવાથી સાબીત થવી જોઇએ. ભાલણે સંવત્ ૧૫૪૫ માં નળાખ્યાન લખ્યું છે તે વખતે તેની ઉમ્મર ૫૦ વરસની હોય તો તેનો જન્મ ૧૪૯૫ મા થયો સંભવે છે. ભાલણના બીજા ગ્રંથોમાં સાલ મળતી નથી પણ તેના ઘણા ગ્રંથો હાથ લાગ્યા પછી આ બાબત પર કાઇ વધારે અજવાળુ પડી શકશે એમ ધારી હાલ એ વિષે કાંઈ નિર્ણય પર આવવાથી વિરામીએ છીએ.

कविचरित्र.

नाकर.

મોટા શિવવિવાહ અને ધ્રુવાખ્યાનનો રચનાર નાકર નામે કવિ સંવત્ ૧૭૦૦ મા વડોદરામા થઈ ગયો છે વડોદરામા એ કઇ જગોએ રહેતો હતો તે કાઇ નક્કી માલમ પડતુ નથી. કોઈ કહે છે કે એ મદનને ઝાંપે રહેતો અને કોઇ કહે છે કે એ ઘડિયાળીપોળમા રહેતો હતો એ બે સિવાયનુ કોઈ વળી ત્રીજુ જ ઠેકાણુ બતાવે છે. એ જાતે દેશાવાળ વાણીઓ હતો તેના પિતાનુ નામ વીકાજી હતુ આટલી હકીકત જે ગ્રથ ઉપરથી મળી શકે છે તે કરતા વધારે જાણવાનુ કાંઈ સાધન નથી માટે હાલ તો તેના જીવનવૃત્તાત સબધી વિશેષ ન બોલતા તેના રચેલા ગ્રથોના સબધમા જે જાણવામાં આવ્યું છે તેજ કહીએ છીએ નાકરે ઉપર કહેલા બે ગ્રથો સિવાય મહાભારત કડવાંબદ્ધ રચેલુ છે જેમાનું સભા ને વિરાટપર્વ અમને મળી ચૂક્યુ છે આ કવિ ગ્રથો રચી રચીને બ્રાહ્મણોને અર્પણ કરતો હતો એવા હેતુથી કે તેવડે બ્રાહ્મણો કથા કરી નિર્વાહ ચલાવે તેનું તેને પુણ્ય થાય તથા તેની કીર્ત્તિ પણ વધે. એ રીતે શિવવિવાહ અને ધ્રુવાખ્યાન તેણે રચીને બ્રાહ્મણને આપ્યાં, પણ તે નાનાં હોવાથી કથા કરતા બ્રાહ્મણને ફાવી નહિ, માટે તેનાં મોટા રચી આપ્યાં. શિવવિવાહ તથા ધ્રુવાખ્યાન બન્નેમા એક બીજાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે તે ઉપર-થી એ બેમા પેહેલુ કયુ રચાયુ તેનો નિર્ણય થઇ શકતો નથી, તેમ તે રચાયા-ની મિતિ પણ એકજ લખી છે, માત્ર શિવવિવાહ રચ્યાની તિથિ લખી નથી પણ "કાર્ત્તિકી મગળવાર" એમ લખ્યુ છે અને ધ્રુવાખ્યાનમા કાર્તિક સુદ ૧૧ મગળવાર એમ લખ્યુ છે કાર્ત્તિકી શબ્દવડે કાત્તિકી એકાદશી લઇ શકાય. જો એમ હોય તો સાથે રચવા માડેલા બન્ને ગ્રથો તે દિવસે પૂર્ણ કર્યા હોવા જોઇએ. અને તેમ હોય તોજ એક ગ્રથમાં બીજા ગ્રથનો ઉલ્લેખ સભવે છે કવિ ગ્રથની સાલ બતાવતા "સવત્ પટ્દશશત ઉપર" એમ લખે છે તેથી ૧૬૦૦ ની પછીના ગમે તે વરસમા કે ૧૭૦૦ મા કે પછી દશમત ઉપર પટ્ એટલે

૧૦૦૬ માં, એ ત્રણ સાલો સમજાય છે. તેમાં છેલ્લી સંભવિત નથી લાગતી. પેહેલી (૧૬૦૦) પણ ન હોવી જોઇએ, કેમકે જો "૧૬૦૦ ઉપર" એમ લખે તો ૧૬૦૦ ઉપર કેટલામી સાલ તે લખવાનુ કવિ શામાટે છોડી દે ! માત્ર વચલી (૧૭૦૦) સંભવે છે, કેમકે તે સાલ જાણે કવિઓને ઉત્પન્ન થવાનો કાળ હતો. એજ વખતમાં સામળ, પ્રેમાનંદ, અને બીજા ઘણાક કવિઓ થઇ ગયા છે. પ્રેમાનંદનો જન્મ સંવત ૧૭૦૦ ની લગભગ કલ્પવામાં આવે છે એટલે કદાચ નાકરનો પ્રસગ પ્રેમાનંદની સાથે નહિ હોય; અને નહિજ હશે, કેમકે જો તે પ્રેમાનંદનો સમકાલીન હોત તો બીજાઓની પેઠે તેને પણ પ્રેમાનંદ પાસે તાલીમ લેવાનો પ્રસંગ આવ્યો હોત. આથી એમજ જણાય છે કે સંવત ૧૭૦૦ માં તેણે આ ગ્રંથો રચ્યા છે માટે તેનો જન્મ સંવત ૧૬૬૦–૭૦ માં હોવો જોઇએ. એ કવિના મૃત્યુ વિષે તો અનુમાન કરવાનું પણ સાધન મળતું નથી, પણ જો અમે અમારી શોધમા સફળ થઈશું તો કોઇ વખત પ્રજાને એ કવિના યથાસ્થિત ચરિત્રથી માહિત કરી શકીશુ.

कविचरित्र.

मुकुंद.

નાકરની પેઠે મુકુદનુ ચરિત્ર પણ મળી આવ્યુ નથી માત્ર એટલુ જાણવામા આવે છે કે તે ગુગળી જાતનો બ્રાહ્મણ દ્વારકામા રહેતો હતો અને તેણે કેશવાનદ નામના કોઈ પુરુષ પાસેથી હિદી સાહિત્યના ગ્રથોનો અભ્યાસ કર્યો હતો હિદી સાહિત્યનો તેણે સારો અભ્યાસ કર્યો હશે એ તો તેના બે ગ્રથો જો આ પુસ્તકમા દાખલ કર્યા છે તે ઉપરથી પણ જણાય છે સવત્ ૧૭૦૮ની સાલમા તેણે ભક્તમાળ (બ્રહ્મજ્ઞાની ૧૦૮ ભકતોના ચરિત્રનુ પુસ્તક) લખવાનો આરભ કર્યો હતો પ્રથમ તેણે કબીરને સર્વથી શ્રેષ્ઠ માનીને તેનુ ચરિત્ર લખ્યુ છે કબીરને તે પોતાની માળાનો મેર કરીને વર્ણવે છે, અને હિદુ તથા મુસલમાન બન્નેને સમાન રીતે રીઝાવનાર કબીર સરખા મહાજ્ઞાનીને એવી ઉપમા ઘટે પણ છે ગોરખચરિત્ર એ આઠમો મણકો છે બીજા પણ મણકા હશે પણ તે હજી મળી આવ્યા નથી સવત્ ૧૭૦૮મા તે ગ્રથ રચવા જેટલી શક્તિ ધરાવતો હતો માટે તેનો જન્મ સવત્ ૧૬૬૫—૭૫ મા હશે એમ અટકળી શકાય છે અને તેથી વડોદરામા જ્યારે નાકર કવિ ગ્રથો રચતો હશે ત્યારે દ્વારકામા મુકુદ કવિ ભકતમાળ બનાવતો હશે એમ લાગે છે અસ્તુ મુકુદ કવિ પોતાની જ્ઞાતિ તથા ગુરુનુ નામ પોતાના કાવ્યમા આપે છે પણ પિતા માતા સબધી કાંઈ ઇસારો કરતો નથી ગુગળીઓ રણછોડજીના પૂજારા છે તેથી તે દેવની શ્રદ્ધા તેને વિશેષ હશે, કેમકે પોતાના ગ્રંથમા રણછોડજીનુ નામ તે ઘણી વખત બોલે છે આ કવિના મરણની સાન મળી આવી નથી

આ પુસ્તકમા છેવટે દયારામ તથા ગિરિધર કવિના ગ્રથો દાખલ કરેલા છે તે બે કવિના ચરિત્ર પાછળ તેમના ગ્રથોમા આપી ગયા છીએ માટે અહીં આપ્યા નથી

ગ્રંથવિવેચન.

જૂના કવિઓમાંથી જેનાં પુસ્તકો હાથ લાગી શક્યાં છે તેમાંનો ભાલણ એક છે. ભાલણ સંસ્કૃત ભાષામાં નિપુણ હતો એ તેના ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. એણે રચેલા ગ્રંથોમાંથી રામબાળલીલા, ઊદ્ધવઆવાગમન, રૂક્મિણીહરણ અને નળાખ્યાન એ ચાર ગ્રંથો આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા છે. બહુધા ભાલણે સંસ્કૃતમાંથી પદ્યમય ભાષાંતર જેવા કરેલા ગ્રંથોમાથી નળાખ્યાન, સપ્તશતી અને કાદંબરી એ જાણવામાં છે તેમજ રૂક્મિણીહરણ પણ ભાગવતમાંથી ભાષાંતરરૂપે ગ્રહણ કર્યું હોય એમ જણાય છે, પણ આ પુસ્તકમાં દાખલ કરેલો પેહેલો ગ્રંથ જે રામબાળલીલા અને ઉદ્ધવઆવાગમન તે સંસ્કૃતનું ભાષાંતર હોય એમ દીસતું નથી. એ સ્વતંત્ર રીતે લખેલા બન્ને ગ્રંથો કવિની ઉત્તમ વર્ણનશકિત બતાવી આપે છે. રામ સરખા ઉત્તમ પાત્રની બાળલીલા જેવી રીતે વર્ણવવી જોઇએ તેવી રીતે કવિએ વર્ણવી છે, એટલુંજ નહિ પણ મનુષ્યસ્વભાવનું, બાલ્યાવસ્થાનું ઉત્તમ ચિત્ર આપવામાં પણ તેણે ઓછી નિપુણતા બતાવી નથી. રામબાળલીલાનું વર્ણન દીવાળીબાઇએ કરેલું છે તે, જેટલું સાદુ હોઈને ચિત્ત વેધક છે તેટલુંજ આ અલંકૃત હોઇને મનોહારિ છે. કસાયલા કવિની કલમથી જે લેખ લખાય છે તેમાં શું વિશેષ હોય છે તે જેવાનો આપણને અહીં એક સારો પ્રસંગ મળે છે. આ વર્ણન ભાલણે પદરૂપે કર્યું છે અને તે પદ પણ એવાં કે જે મૃદુવાદ્યની સાથે ગાવામાં કામ લાગે. કેટલાક પદ નૃત્યના તાળને અનુકૂળ પડે એવાં પણ છે. જુઓ પદ ૧૦ મું તેમાં લખે છે કે,—

> "શીશ સાંકડે રાખીને, ધાલે માથે ચાક,
> વળી ઘુઘરીઆળી ગોફણીને, માથે મોતી લાગ;
> મૈયા લાલને શણગારે, ચાલો જોવા જઇએ."

જુઓ પદ ૧૨ મું.—

" મૈયા બાવરી થઇ રે, મૈયા બાવરી થઈ;
પ્રભુને લૂગડે લપેટયા, લાલ દીઠા નહિ રે,
મૈયા બાવરી થઇ "

ઇત્યાદિ એમા પદોની ધાટીજ માત્ર વખાણવા લાયક છે એમ નથી. વર્ણન પણ તેવુંજ છે. પદ ૧૫ મામાં બાળકને શાંત કરવા સંબંધી સ્વભાવ-વર્ણન કરતાં કવિ લખે છે કે,—

" કરૂં થાપટ થાપટ પાણ, કરૂં થાપટ થાપટ પાણ;
રમો રમો રઘુબા રામ, કરૂં થાપટ૦
થાપ્યા બ્રહ્મા થાપ્યા શંકર, થાપ્યા નિગમ ચાર. ૧
વિશ્વાવસુ ને વસુધા થાપી, કોઈ ન પામે પાર;
કરૂં થાપટ૦ ૨

ઇત્યાદિ વાંચનારને તરતજ સમજાશે કે એ વર્ણન બાળલીલાને કેવું તાદ્દશ બતાવી આપનારૂં છે! આ ઉત્તમ અને વત્સલ રસથી પરિપૂર્ણ ગ્રંથ અમને પૂરો મળી શકયો નહિ એ માત્ર શોચનીય છે.

ઉદ્ધવઆવાગમન એ પણ રામ બાળલીલાના જેવોજ સુંદર ગ્રંથ છે. ઉદ્ધવ ગોકુળમાં આવ્યા પછી ગોપીઓ તેમને પ્રશ્ન કરવા માંડે છે ત્યાંથી એનો આરંભ થાય છે, અને તેમાં ગોપીઓ, રાધા તથા યશોદા વગેરેના મનોવિકાર વર્ણવી બતાવ્યા છે." કુબજા ઉપર પ્રીતિ કરીને અમને વીસારી મૂકયાં" એ વર્ણન કરતાં કવિએ કાંઈક પરકીયાખંડિતાનું સ્વરૂપ વર્ણ્યું છે.

ત્રીજો ગ્રંથ રૂકિમણી હરણ છે તથા ચોથો નળાખ્યાન છે. આ બે ગ્રંથો વિષે વધારે બોલવા જેવુ નથી; કેમકે તે ઘણે અશે ભાષાંતરરૂપ છે. કેવળ ભાષાંતર છે એમ નથી તેમ વિષય માત્રનુ ગ્રહણ કરીને પ્રેમાનંદની પેઠે સ્વકલ્પનાથી વિસ્તાર કર્યો છે એમ પણ નથી. કેટલીક જગોએ સંબધ મેળવીને મૂળ ગ્રંથના શ્લોકનું વર્ણન પડતું મૂકયું છે, કેટલીક જગોએ મૂળમાં નહિ તેવું સ્વતઃ કલ્પિત લખાણ પણ કર્યું છે, તેમ કેટલીક જગોએ શ્લોકનું શબ્દશઃ ભાષાંતર પણ છે પરંતુ એકંદરે તેને ભાષાતરરૂપજ કહેવું ઠીક પડે છે, કેમકે ઘણો ભાગ તેવુ છે. રૂકિમણીહરણના કડવા ત્રીજામાં, રૂકિમણીએ મોકલેલો બ્રાહ્મણ કૃષ્ણની પાસે ગયો પછી કૃષ્ણ તેને સમાચાર પૂછે છે. તે વર્ણવતાં

કવિ શું લખે છે તે જોવાથી અમલ મેળવ્યા સિવાય પણ વાંચનાર જાણી શકશે કે એ ભાષા અને ઘાટી સસ્કૃત ગ્રથોની છે. તે લખે છે કે—

" ધર્મસ્થાનક ધરોઠો, દૃઢ આવે સંતોષ;
લૌલુપ્યપણું છાંડે નહિ, વિપ્રને મોટા દોષ;
યથા લાભ સંતોષ વર્તે, તજે નહિ નિજધર્મ;
અખિલ કામના તેહની, પોહોચે પાળતાં નિજધર્મ.

ઇત્યાદિ. રૂક્મિણીહરણ પાછલા બે ગ્રથોની પેઠે પદબધ નથી, પણ કડવાબધ છે, અને તે કડવામા પ્રાસાનુપ્રાસ વગેરેની રચના પણ ઠીક કરી છે. જેમ,—

" પ્રહાર સાલે, રૂધિર ચાલે, વીર ઝાલે શીશને;
યોધ ખળિયા, ભૂમિ ઢળિયા, બાણે ખળિયા ઇશને;
થયા ખોડા, પડચા ઘોડા, કર્યા બોડા હળધરે;
ઊંટ નાસે, પ્રહાર ત્રાસે, પેર પાસે, શી કરે.
શૂર સાથી, હણ્યા હાથી, ભરે ભાથી, બાણની;
ભીડ ભારી, મહી સારી, પાગ પસારી, પ્રાણની."

ઇત્યાદિ (કડવું ૯ મું).

રૂક્મિણીહરણ પ્રેમાનંદ કવિએ પણ ભાગવતમાં લખેલું છે, પણ તે અપૂર્ણ હોવાથી રૂક્મિણીને કૃષ્ણ લેઈ ગયા તે પ્રસગ તેના શિષ્ય સુંદરે પૂરો કરેલો છે. આ બે મોટા કવિઓના એકજ વિષયના ગ્રથોને પડછે નાખી દોકમા આપવાનુ કામ અમે રમજ્ઞ વાચકને માટે રહેવા દેઇએ છીએ.

નળાખ્યાન વિષે પણ એજ પ્રમાણે છે, એટલે તે બન્ને કવિઓનું લખેલું છે પ્રેમાનદનુ નળાખ્યાન તો સુપ્રસિદ્ધ છે એટલે તે વિષે કાઇ કહેવા જેવું નથી. આ ગ્રંથ પણ વાચનારને પ્રત્યક્ષજ છે મહાભારતમા વ્યાસ મહાત્માએ લખેલા નળાખ્યાનનું આ અમે પાઠાંતર કર્યું તે પ્રકારનુ ભાષાંતર છે, એ નીચે આપેલા થોડા નમુના ઉપરથી વાચનાર જાણી શકશે—

નળાખ્યાનના આરંભમા નગરનું વર્ણન કરતાં વ્યાસ લખે છે કે—

अतिष्ठन्मनुजेंद्राणांमूर्ध्निदेवपतिर्यथा ।
उपर्युपरिसर्वेषामादित्यइवतेजसा ।

ભાલણ તે જગોએ લખે છે કે,—

કીર્તિવંત બળવાન હરીશો, નળનામે રાજાન;
તેના ગુણ અમિ કેઈ પેરગાઈ, ઇંદ્ર જેવો મતિમાન.
તેજે તો તિ સૂર્ય સરીખો, પૃથ્વીપતિનું પામ્યો માન;

ब्रह्मण्योवेदविच्छूरोनिषधेषुमहीपतिः ।

બ્રાહ્મણને અતિદાન દેતો, નામ હતું દાતાર;
દયાવાન નવ રાય છિં, વેદનો પામ્યો પાર.

अक्षप्रिय.सत्यवादीमहानक्षौहिणीपति ।

શૂર સાચો તપસ્વી છિં, દ્યુત વિદ્યા સમજિ પ્રાણ;
સત્યવાદી સેનપતિ છિં, કો કરિ ગુણ વિખાણ.

इप्सितोनरनारीणामुदार संयतेंद्रिय ।

સ્વરૂપ સુંદર જોઈને, કામની વાધિ કામ;
ઉદાર મનનો રાયજી, જેવા રઘુવર રામ.

रक्षिताधन्विनांश्रेष्ठःसाक्षादिवमनुःस्वयम् ।
શરણાંગતનું રક્ષણ કરતા. પુરૂષ છિં પુણ્યવાન;
ધનુષ્યધરમાં મનુ જેવો, નળરાજા બળવાન.

સોળમા અધ્યાયમાં, ભીમ રાજાએ દમયતીને અને નળને શોધવા મોકલેલા બ્રાહ્મણોમાંનો એક સુદેવ નામે બ્રાહ્મણ સુબાહુના દેશમાં જઇ ત્યાં દમયંતીને જુએ છે. તે પ્રસંગનું વર્ણન કરતાં વ્યાસ તથા ભાલણ શું લખે છે તે નીચે આપ્યું છે,–

यथेयंमेपुराद्दष्टातथारूपेयमंगना ।
પૂર્વે જેવી જોઈ દમયંતી તેના જેવી રૂપવાન;

कृतार्थोस्म्यद्यदृष्ट्वेमांलोककान्तामिवश्रियम् । ८

(એનો અર્થ ભાષાંતરમાં નથી)

पूर्णचंद्रनिभांश्यामांचारुवृत्तपयोधराम् ।

પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું, મુખ દિસે ગુણવાન. ૯

સુંદર વર્ણવાળી દમયંતી આ, સ્તન ભારે નમંતી;

कुर्वंतीप्रभयादेवींसर्वावितिमिरादिशः । १०

ઉજેહ કરતી ચહુ દિશામાં, દમયંતી મતિવંતી. ૧૦

पौर्णमासीमिवनिशांराहुग्रस्तनिशाकराम् ।

ગ્રહણકરી રાત્રી છે, પતિ ચંદ્રથી થઈ મલીન.

पतिशोकाकुलांदीनांशुष्कस्रोतांनदीमिव ॥ ११

विध्वस्तपर्णकमलावित्रासितविहंगमाम् ।

हस्तिहस्तपरामृष्टांव्याकुलामिवपद्मिनीम् ॥ १२

અહી નદી તથા કમળવાળી તલાવડીની ઉપમા આપી દમયંતીને વર્ણી છે. ભાલણે તે સઘળાને ઠેકાણે માત્ર એટલુંજ લખ્યું છે કે,

પુષ્પ ખરિયાં વૃક્ષનાં, તેવી નારી દીસે દીન. ૧૨

એવી રીતે ઘણે ભાગે ભાષાંતર જેવું, કેટલીક જગોએ ભાષાંતર છોડી દીધેલું, કેટલીક જગોએ મૂળનો અર્થ બદલી નાખેલો, કેટલીક જગોએ મૂળમાં નહિ તેવો વધારો કરેલો, એવી રીતે ભાલણે અપૂર્વ નળાખ્યાન લખ્યું છે. મૂળ ગ્રંથ સાથે બધું નળાખ્યાન સરખાવીએ તો ઉપર કહ્યું તેવુંજ જણાશે તથાપિ કવિએ તેની સંબંધ ઘટના એવી કરી છે કે ક્યાં શું છોડયું છે અને ક્યાં શું વધાર્યું છે તે સૂક્ષ્મ અવલોકન કર્યા વિના ધ્યાનમાં આવે એવું નથી. કવિનો મત કદાચ એમ હશે કે સંસ્કૃત ગ્રંથોમાંથી જે વિષય પ્રાકૃતમાં લાવવા તેના મૂળ કથાભાગમાં કાંઈ ફેરફાર ન કરવો, અને તેથીજ કદાચ પ્રેમાનંદે દમયંતીના સ્વયંવરમાં જે રમૂજ વર્ણન કરી શ્રોતાઓને હસાવ્યા છે તેવો કપોળ કલ્પિત ભાગ આ કવિએ લખવો દુરસ્ત નહિ ધાર્યો હોય.

આ નળાખ્યાન કવિની બીજીવારની કૃતિ છે. પ્રથમ તેમણે જે નળાખ્યાન લખ્યું હતું તે કોઇ લેઈ ગયું અને તેણે પાછું ન આપ્યું ત્યારે આ ફરી લખી કાઢયુ છે. કવિની પ્રથમ કૃતિ આના કરતા કદાચ વધારે સુંદર હશે એમ અનુમાન થાય છે કેમકે ઉત્સાહના પેહેલા તરંગનું તે કાર્ય હતુ. આ વિષે કવિ નળાખ્યાનને છેવટે લખે છે કે,—

" નાગર માટે શ્રમ દુવેળા, કવિને કરમે લાગ્યો જી;
ધ્રુવાખ્યાન ને નળાખ્યાન બે, પુનરપિ કરી અનુરાગ્યો જી.
ગાંઘીને કેવું મરી માટે, મૂર્ખ જાણે નહિ મરીની ખોટ જી;
ગુરૂકૃપાએ કવિતા સાગરમાં, આવે અંથરૂપી ભરતી ઓટ જી. "

ઇત્યાદિ.

આ કવિની ભાષામાં આજના કરતાં કાંઇક ફેરફાર દેખાય છે. છે, કરેછે, તે, હવે, અમે, વગેરેને બદલે છિં, કરિછિ, તિ, હવઇ, અમિ, વગેરે રૂપ લખ્યાંછે.

ભાલણ પછી નાકર કવિકૃત શિવવિવાહ અને ધ્રુવાખ્યાન આ પુસ્તકમાં દાખલ કરેલા છે. નાકર જાતે વાણીઓ હતો તથાપિ તેની કવિતા ઠીક છે. *શિવવિવાહ અને ધ્રુવાખ્યાન ઘણા કવિઓએ લખેલાં છે તથાપિ નાકરે તે* વિસ્તારથી વર્ણવીને મોટાં કર્યા છે. સંસ્કૃતમા પાર્વતીપરિણય નામે પુસ્તક છે, તેમજ કુમારસંભવ કાવ્યમાં પણ શિવવિવાહનો પ્રસંગ છે, તેના જેવું તો આ નથી તથાપિ કેટલીક જગોએ પ્રસંગ ઠીક વર્ણવ્યા છે. જો કવિએ હજીપણ એને વિસ્તારી રસમય કરવા ધાર્યું હોત તો બન્ને વિષયોને તે સુંદરકાવ્ય રૂપે વર્ણી શકે એવા એ ફળદ્રૂપ વિષય હતા ! પતિની આજ્ઞા ન માનવાથી સતીનો નાશ થયો, અને પતિમાંજ ચિત્ત રાખવાથી પાર્વતીને શિવ સરખા પતિ મળ્યા, એ બોધ શિવવિવાહમાંથી મળે છે. દૃઢ નિશ્ચયનું કેટલું મોટું બળ છે, તથા સદાચારથી અને ઇશ્વરભક્તિથી મનુષ્ય કેવી ઉચ્ચતમ પદવી પામી શકે છે તે આપણને ધ્રુવાખ્યાન શીખવે છે.

આ પુસ્તકમાં ત્રીજા મુકુંદ કવિના . ગોરક્ષ તથા કબિરચરિત્રના બે ગ્રંથ દાખલ કરેલા છે. મછંદર નામે યોગીના શિષ્ય ગોરક્ષનાથની ચમત્કારિક ઉત્પત્તિ તથા ગુરૂ શિષ્યના યોગસિદ્ધિ સંબંધી ચમત્કારનુ વર્ણન આ ગ્રંથમાં

છે. આ ગ્રંથ કડવાબદ્ધ છે. કબીરચરિત્રમાં કબીરની અનેક રીતે કહેવાતી ચમત્કારિક ઉત્પત્તિ, કબીરની દૃઢતા, તેની એક નિષ્ઠા, તેનું જ્ઞાન, તેનું મહાત્મ્ય, તેની ચમત્કારિક યોગસિદ્ધિ વગેરેનું વર્ણન છે. કવિની કવિતા સારી છે. ભાષામાં કોઇ કોઇ જગોએ હિંદુસ્તાની ઢબ દાખલ કરી દીધી છે. કબીરચરિત્રમાં કેટલાંક કવિત હિંદી ભાષામાં છે તે ઘણાં સરસ છે તથા તે ઉપરથી વાંચનારને સેહેજ માલમ પડે છે કે મુકુંદે હિંદી ભાષાના સાહિત્યના ગ્રંથોનુ સારૂં અધ્યયન કર્યું હોવુ જોઈએ.

નવમો ગ્રંથ દયારામકૃત ભાગવતાનુક્રમણિકા છે. ભાગવત ગ્રંથ જ્ઞાન, ભક્તિ, અને વૈરાગ્ય ત્રણેનો બોધ કરનારો પ્રમાણભૂત ઉત્તમ ગ્રંથ છે, એ સર્વ કોઇને વિદિત છે. એ ભાગવતમાં જે તત્વ સમાયલુ છે તેનાં મુખ્ય બેતાળીસ પ્રકરણ પાડીને તે દરેક પ્રકરણમાં શું શું વર્ણાયું છે તે પ્રથમ કહ્યા પછી દરેક પ્રકરણમાં કયા સ્કંધના કેટલા કેટલા અધ્યાયનો સમાવેશ થાય છે તે કહ્યું છે તે પછી પ્રત્યેક સ્કંધના અધ્યાય તથા તે અધ્યાયની કથાને, સંક્ષેપમાં નિર્દેશ કરી બતાવ્યો છે. આ ગ્રંથ જેમણે ભાગવત જાણેલું હોય તેમણે તે તે કથાઓ સ્મરણમાં રાખવા ને બહુ ઉપયોગી છે. પાછલાં પુસ્તકમાં આપણે હરિદાસકૃત ભારતની અનુક્રમણિકા જોઇ છે તેના જેવી આ છે; ફેર માત્ર એટલો કે હરિદાસે અધ્યાયવાર અનુક્રમ બતાવ્યો નથી અને દયારામે બતાવ્યો છે.

બીજો ગ્રંથ કૃષ્ણજન્મખંડનો ગરબો છે. એમાં કૃષ્ણના જન્મથી આરંભીને કૃષ્ણ બાળલીલા અને કૃષ્ણચરિત્ર સંક્ષેપમાં ગાયું છે. દયારામભાઈએ ફુટક પદ અનેક કરેલાં છે, તેમાંથી કેટલાક સારાં સારાં પદ પણ આ પુસ્તકમાં દાખલ કરેલાં છે

દયારામ પછી ગિરિધર કવિકૃત તુળસીવિવાહ અને પદ એ દાખલ કરેલાં છે. જાલંધરની સ્ત્રી વૃંદા એજ તુલસી છે. એ તુલસી અવંતીના રાજાને ત્યાં પુત્રી થઇને અવતરી તથા વિષ્ણુભગવાન સાથે તેનો વિવાહ કર્યો એ સંબંધી વર્ણન એ ગ્રંથમાં છે. એ વિવાહ ગિરિધર કવિએ અતિ સુંદર વર્ણવ્યો છે. વિષ્ણુની જાનમાં નારદ વેવીશાળિયા, દેવો જાનઇઆ, અને વરના તરફથી સ્ત્રીઓમાં પાર્વતી આગેવાન, ઇત્યાદિ વર્ણન રમૂજ આપે તેવું છે. ગિરિધરનાં પદોમાં કેટલાંક તો હિંડોળાનાં કીર્તન છે જે

હિંદોળાના પ્રસગમા ઓચ્છવોમા ગાવાને કામ લાગે એવા છે, તથા બીજા કેટલાક હિંદુસ્તાની છે હિંદુસ્તાની પદો તરફ જોતા એમ લાગે છે કે એ પદ ગિરિધર કવિએ કવિતાની પરિપક્વ અવસ્થાએ કરેલા હશે, કેમકે તેમા જે જે અલકાર આપી વર્ણન કરેલું છે તે તે મનને ચમત્કાર ઉપજાવે એવું છે.

આ રીતે ચાર ભાલણના, બે નાકરના બે મુકુંદના, ત્રણ દયારામના અને બે ગિરિધરના, મળીને તેર પુસ્તકો આ કાવ્ય ગ્રથમા સગ્રહેલા છે દયારામના તથા ગિરિધરના પદ એ પણ એક જાદું જાદું પુસ્તક ગણી લીધેલુ છે આ સગ્રહથી જૂદા જૂદા કવિઓની જૂદી જૂદી કાવ્યનલી એકત્ર જોવાને બની આવશે અને રસગીતે તેમાથી કોઇ અપૂર્વ આનદ પ્રાપ્ત થશે

॥ श्रीजगदीश्वरायनम ॥

भालणकृत

रामबाळलीला.

પદ ૧ લું.

થયા મગળ તેજ પ્રકાશ, એ રૂપ કુણ કળે;
અવનિકારણ શ્રીઅવિનાશ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧
કિરીટ મુકટ શિર સાર, એ રૂપ કુણ કળે;
શોભે દિનકરનો ઝળકાર, મહારૂપ કુણ કળે. ૨
શોભે મૃગમદ તિલક લલાટ, એ રૂપ કુણ કળે;
સુદ અષ્ટમી સોમનો ઘાટ, મહારૂપ કુણ કળે ૩
શોભે અબુજનેણ વિશાળ, એ રૂપ કુણ કળે;
ભરી ભૃકુટી તે ધનુષ્ય આકાર, મહારૂપ કુણ કળે. ૪
મકરાકૃત કુડળ કાન, એ રૂપ કુણ કળે,
અગ ઈંદુ હળદર વાન, મહારૂપ કુણ કળે. ૫
શોભે લાલ પ્રવાળી અધૂર, એ રૂપ કુણ કળે;
હાસ્ય વદનમા અમૃત પૂર, મહારૂપ કુણ કળે. ૬

---

૧ મગળ-મગળરૂપ અવનિકારણ-પૃથ્વીના કારણરૂપ કે પૃથ્વીમાં કારણરૂપ. ૫ મકરાકૃત-મગરના જેવી આકૃતિવાળા અગ ઈં૦—તેના ઈંદુ સરખા અગ ઉપર હળદર ચોળેલી હતી.

૬ લાલ પ્રવાળી-પરવાળા જેવા કે કુંપળો જેવા લાલ. અધુર-અધર-હોઠ

નાસિકા શુદ્ધ શુકની ચંચ, એ રૂપ કુણ કળે;
ઝળકે હીરાકણીશા દંત, મહારૂપ કુણ કળે. ૭
ભૃગુલાંછન કૌસ્તુભ હાર, એ રૂપ કુણ કળે;
ઉર હાર સહિત શણગાર, મહારૂપ કુણ કળે. ૮
શુદ્ધ શંખ સરીખી કોટ, એ રૂપ કુણ કળે;
જાણીએ અધર્મ ઉપર દોટ, મહારૂપ કુણ કળે. ૯
પેટ પોયણી કેસરીલંક, એ રૂપ કુણ કળે;
કશ્યાં પીતાંબર પીળે રંગ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૦
જંઘા કોમળ કદળી પાય, એ રૂપ કુણ કળે;
જેમાં મુનિઓનાં મન લલચાય, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૧
કર આણંદકકણ પાણ, એ રૂપ કુણ કળે;
શંખ ચક્ર ગદા અંબુજ જાણ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૨
ચરણે ચિન્હ પડ્યુ સંજુગ્ત, એ રૂપ કુણ કળે;
ધ્વજ ચર્મ ને પદ્મ અકુંશ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૩
માતા દેખી થયાં દિગ્મૂઢ, એ રૂપ કુણ કળે;
જવ ઓળખ્યા ગરૂડારૂઢ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૪
પ્રભુ ભાગીએ મનની ભ્રાંત, એ રૂપ કુણ કળે;
રઘુલાલ ખેલવાની ખાંત, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૫
તતક્ષણ થયા લઘુરૂપ, એ રૂપ કુણ કળે;
ધાગી ભાલણના સુરભૂપ, મહારૂપ કુણ કળે. ૧૬

પદ ૨ જું.

કરે સ્તુતિ કૌશલ્યા માત, આગે તપ તપ્યાં વિખ્યાત;

---

૧૨ આણંદકંકણ–અનંત કંકણ (રક્ષા માટે). કર અને પાણની પુનરૂક્તિ છે. અંબુજ–કમળ. ચર્મ–ઢાલ.

જે પૂરણ પ્રેમ અખંડ, સચરાચર સકળ બ્રહ્માંડ. ૧
જે ભૂમિતણા ભૂપાળ, કેમ માનું હું નાનુ બાળ;
તારી માયાએ ભૂલે બ્રહ્માય, ગુણ નેતિ નેતિ કરી ગાય. ૨
શિવ સનકાદિક ધ્યાનમાં ધ્યાય, જેની માયામાં સહુ ભૂલાય;
મુને અચરજ અદકું થાય, મુખડું જોઈ મન હરખાય. ૩
વિશ્વંભર તને શું ધવાડું, જકતકર્ત્તાને શું રે રમાડું;
માતા બ્રહ્માકાર થઈ જ્યારે, મેલી વૈષ્ણવી માયા ત્યારે. ૪
ઉંઆ ઉંઆ સુણતાં જાગી, ધ્રણી ભાલણની ભ્રાંતિ ભાગી.

પદ ૩ જું.

રાજા દ્વારે વધાઈ, પ્રભુ પ્રગટ્યા છે ઘરમાંઈ. ટેક.
તતક્ષણ ત્રંબાળુ વાગ્યા ઘડિયાળ;
ચરણ ચોંપે ચતુરા કર મોતીની થાળ. રાજા દ્વા૦ ૧
ધીનકિત ધીનકિત મૃદગ બાજે, ગુણકા કરતી ગાન;
કનકપાત્રમાં ઘૃત ભરીને, આપ્યાં ભૂમિદાન. રાજા દ્વા૦ ૨
કુંકુમકેશ પૂર્યા સાથિયા, આંગણે કેળના થંભ;
તરીઆ તોરણ બાંધ્યાં બારણે, થઇ રહ્યો નાટારંભ. રાજા દ્વા૦ ૩
નવપલ્લવ ફૂળી રહી પૃથ્વી, દિનકર તેજ અપાર;
સૂત સનકાદિક ઓર બ્રહ્માદિક, વેદ વદે મુખ ચાર રાજા દ્વા૦ ૪
પવન પાવક અતિ ઉજ્વળ, દિનકર તેજ અપાર;
સુર કારણસાર અવતરિયા, સંકટ હરવા ભૂમિભાર. રાજા દ્વા૦ ૫
જાણ જોષી જુગતે તેડ્યા, જન્માક્ષર જોવરાય;

---

૧ તતક્ષણ ઈ૦—તત્કાળ ત્રંબાળુ (નગારાં) અને ઘડિયાળ વાગ્યાં. અને ચતુરા (સ્ત્રીઓ) કરમાં મોતીની થાળ લેઈને ચોંપથી ચરણ ઉપાડતી હતી–(ઉતાવળી આવતી હતી.)

૫ પાવક–અગ્નિ.

પળમાં પરાક્રમ એવું ભાસે, તત્ક્ષણ ત્રિભુવન રાય. રાજા દો૦ ૬
ભૂપતિ કે'છે જુઓ વળી, નિરખો એવું નામ;
રોમ રોમ વ્યાપી રહ્યો છે, મહારાજીવલોચન રામ. રાજા દો૦ ૭
રૈયત સહુકો જોવા આવે, દશરથજીને દ્વાર;
દછે આદર વેંચે સાકર, શણગાર્યાં સહુ બાળ. રાજા દો૦ ૮
નગરનિવાસી જોવા આવ્યાં, નાનાં મોટાં વૃદ્ધ બાળ;
એ સુત બાળક સબ જુગ પાળક, કહે ભાલણ ભય હરનાર. રાજા દો૦ ૯

પદ ૪ થું.

હેલી હીડો હીડો મારા લાડકડા લઘુ વેશ, રૂડા રામને તેડે. ટેક. ૧
કાળો છે પણ કળ્યો ન જાય, નૌતમ નવલે રંગ;
નીલમણિશો શોભે છે રાઘવ, કૌસલ્યા ઓછંગ. હેલી હીંડો૦ ૨
બંદીજન બારણીએ બોલે, જાચક જે જે વાણ;
લૂણ ઉતારે માવડી, ત્યાં દશરથ દે છે દાન. હેલી હીડો૦ ૩
મહીમંડળના મુનિ સૌ આવ્યા, પ્રભુને નામે પાગ;
રાયે તો તપ પૂરણ કીધાં, આખી અવધનું ભાગ્ય. હેલી હીંડો૦ ૪
મુખડું જોતામાં મોહ પામે, મનડું ગળ્યું અમારૂં;
સર્વ કળાએ શોભે શ્રીવર, કોટિ કામ ઓવારૂં. હેલી હીંડો૦ ૫
માનનીઓ મોતીએ વધાવે, સજીને શણગાર;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ મહારો, મુક્તિનો દાતાર. હેલી હીડો૦ ૬

પદ ૫ મું.

એવા દશરથના બાળ, લાલ પારણે ઝૂલે;
શામસ્વરૂપ દેખીને, મહારૂં અંગ ફૂલે.
એવા દશરથના બાળ૦ ૧

---

૭ રાજીવલોચન—કમળનેત્ર.
૨ નીલમણિ—કાળો મણિ. ૪ અવધ—અયોધ્યાપુરી.

મૈયા ઢળકતી ઢળકતી તાણે દોરી, રહ્યા સૂત સનકાદિક કર જોડી;
હવે મૈયા હાલરૂં ગાશે ને મનમાંથી હસે, વળી શેષ ને શારદા ગ્રહેવા ધસે.
એવા દશરથના બાળ૦ ૨

મૈયા હાલો હાલો મુખે હાલ કહે, વળી શ્રુતિ ને વેદ જેને કંઠે રહે;
અદપડિયાળી આંખડી મીંચીને ઉઘાડે, બાળક બહાર કાઢીને મૈયા પોઢાડે.
એવા દશરથના બાળ૦ ૩

ખાંતે ધાવે ખેલણી, વળી પડી રહે મૂકે;
એવા રમતા રામનામ, શામ ના ચૂકે.
એવા દશરથના બાળ૦ ૪

ઝડપ નાખેજ રમતે તો, પાયેવતી તોડે;
કહે ભાલણ રામ મહારો, જનમથકી છોડે.
એવા દશરથના બાળ૦ ૫

પદ ૬ ઠું.

રામ રંગે રીખે એવા કૌસલ્યા કુંવર, લાલા રંગે રીખે ટેક. ૧
છમ છમ કરતા છેડા પલળે, પાયે ચાલે ચતુર
ચાર મળીને ઉઘાડા કાપે રે. રામ રંગે૦ ૨
કર ગ્રહીને લાવે કૌસલ્યા, પરસાળે મેલે;
ગોત્રજ માનો ધૃતદીવડો, તે મૂઠીમાં ઘાલે. રામ રંગે૦ ૩

---

૨ ગ્રહેવા ઇ૦—શેષ અને શારદા રામને લેવાને (રમાડવાને) ધસે છે.

૩ શ્રુતિ ને વેદ–(પુનરૂક્તિ) અદપડિયાળી—અર્ધ ઉઘાડી.

૪ ખેલણી—ધાવણી મૂકે–છાનામાના શામ–સ્યામ–રામ.

૫ ઝડપ ઇ૦—રમતા રમતા ઝડપ નાખે.

૨ રીખે–રખડે–રમે. પાયે ઇ૦—રામ વગેરે ચારે કુંવર પગે ચાલે અને ઉઘાડા ધ્રુજે.

સુમિત્રા તો લાવે શેલડી, બાળકને આપે;
કટકા તો કોરાણે ફેંકે, પાળી લઈ ચાવે રે. રામ રંગે૦ ૪
ઘૂઘરા ઘસે ને ખડખડ હસે, ત્યારે બોધ કરે માતા;
બાલપણાને બલિહારી, જાય શંકર વિધાતા રે. રામ રંગે૦ ૫
ઘૂઘરા ઘમકે અતિ ઘણા, ચમકે ને ઉતાવળા ચાલે;
પગતણી જે કોમળ આંગળીઓ, ચણીઆરે ઘાલે રે. રામ રંગે૦ ૬
અતિ આકુળિત થઇને રે મૈયા, બારણીએ બેસે;
રાયતણા મસ્તાના મેગળ, તેના વચ્ચે જઇ પેસે રે. રામ રંગે૦ ૭
અતિ અડપલા કુંવર આપણા, કહો દિન કેમ જાશે;
ભાલણપ્રભુને પકડી બાંધ્યા, પ્રેમને પાશે. રામ રંગે૦ ૮

પદ ૭ મું.

દેવ ડગલાં ભરે, પ્રભુ પગલાં ભરે. ટેક. ૧
ડગમગ કરતાં પગલાં ભરતા, ઉતાવળા ચાલે રાજકુમાર;
લથડતા સિંહાસન ઝાલે, બીતિ અપરમપાર. દેવ૦ ૨
સિંહાસન મૂકાવે રાજા, છૂટા મૂકાવે હાથ;
થરથર ધ્રૂજે કાંઈ નન સૂઝે, ઝાલી રહે કોઉ સાથ દેવ૦ ૩
આકૃણિયે વળી ઊભા થાયે, ઉલાળે અલંકાર;
સદાએ અર્ધાંગે કમળા, શો કરશે શણગાર. દેવ૦ ૪
મન માન્યા મસ્તાના ચાલે, જેમ મા'લે માતંગ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ મારો, સદાએ રહે સતસંગ. દેવ૦ ૫

પદ ૮ મું.

રામ બાળા બોલો, બોલોને બચ્છલાલ રઘુ બાળા બોલો. ટેક. ૧

---

૭ આકુળિત થઇને–અકળાઈને. મેગળ–હાથી.
૩ કોઉ સાથ–સાથમાંનો કોઇ હોય તે ઝાલી રહે.
૧ બચ્છ–વત્સ

કર જોડીને કહે કૌસલ્યા માત, કોઈ બોલાવો રામ એકવાર;
કહેતા સારૂ સૌનાં કામ. રામ બાળા બોલો૦ ૨
ચતુરા એક ચકલું લઈ આવી, મુખમાં પડાવ્યો સાદ;
આદિતવારે કર્યો ટુચકો, જેમ બોલે રઘુનાથ. રામ બાળા બોલો૦ ૩
હસતે મુખે કરે હુકારા, લખારા અપાર;
શિશુપણું સંપૂરણ ભાસે, આધપુરૂષ અવતાર. રામ બાળા બોલો૦ ૪
જ્ઞાનદ્દષ્ટિથી ગુરૂ નમે છે, ઉત્તર અળગો આલે;
વિરંચિ તારો વડો દીકરો. આ શા માંડયા ખ્યાલ. રામ બાળા બોલો૦ ૫
પળમાં બ્રહ્માંડ ભાગો સરજે, વાણી ન પહોચે વેદ;
અગમને તારી ગમ નહિ, તો કુણે કળાએ ભેદ. રામ બાળા બોલો૦ ૬
વસિષ્ઠ સામું વેગે જોતાં, મુખેથી કહ્યું માત;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ મારો, મુક્તિનો દાતાર. રામ બાળા બોલો૦ ૭

પદ ૯ મું.

નાચો નાચો નિર્મળ નામ, રામ લાલા. ટેક. ૧
શીશ ઘુઘરીઆળા ઘૂમતા કેશ ફરકે;
નાથ નાચે ને દુષ્ટનાં મન થડકે. નાચો૦ ૨
કાને મકરાકૃત કુંડળ ઝળકે;
રામ નાચે ને દુશ્મનનાં મન ભડકે. નાચો૦ ૩
કંઠે કૌસ્તુભમણિ માણક અનંત;
વળી ઘૂઘરીઆળી ગોફણી ને કરકે તીને દંત. નાચો૦ ૪
ઉરલગુ ભૃગુલાંચ્છન માળા;
નાચો થેઈ થેઈ જગતપ્રતિપાળા. નાચો૦ ૫

---

૨ સારૂ–સિદ્ધકર. ૫ વિરંચિ–બ્રહ્મા. (વિષ્ણુની નાભિમાંના કમળમાં બ્રહ્મા થયા છે માટે).

૫ ઉરલગુ–છાતી લગત.

પ્રભુ ઢળી પડે ને બેઠા થાયે,
મૈયા ચુંબુન કરીને ચાપે પાયે. નાચો૦ ૬
પાયે રૂમઝુમ નેપૂર વાજે;
કટિકંદોરે મેખળાના ઘોર ગાજે. નાચો૦ ૭
ચાલો સખી જોવા જઇયે;
ભાલણપ્રભુને ચાપુ હઇયે. નાચો૦ ૮

પદ ૧૦ મુ.

મૈયા લાલને શણગારે, ચાલો જોવા જઇએ. ટેક. ૧
શીશ સાકડે રાખીને, ઘાલે માથે ચાક,
વળી ઘુઘરીઆળી ઝોક્ણી ને માથે મોતી લાગ. મૈયા૦ ૨
કાને મકરાકૃત કુંડળકેરી જોડ;
નાકે બુલાખ ને મુખમા તંબોળ. મૈયા૦ ૩
મૈયા મુખડુ ધોઇને કરે કેસરની આડ,
વળી નેત્ર સમારીને કરે ટબકડું ગાલ. મૈયા૦ ૪
કંઠે કૈસ્તુભમણિ માણિક ઓપત;
વળી ઘુઘરીઆળું ઘૂલરૂ ને કરડે તીને દંત મૈયા. ૫
બાહે બાજુબંધ બેરખામા સોનાની સાંકળ;
વળી વીંટીએ જડિયા હીરા જેમ તારામંડળ. મૈયા૦ ૬
કટિ ત્રોટી કંદોરે ઘૂઘરીના ઘોર,
વળી ફોરી પેરી ઝાંઝરી ને પાની શતીચોળ. મૈયા૦ ૭
હેલી રાજનીતિનાં રમકડા એ માગે ધનુષ્ય ચાપ;

---

૨ સાકડે રાખીને—બે પગ વચ્ચે દબાવીને. ૩ બુલાખ—નાકના વચલા પડદામા ઘાલેની વાળી.

૪ સમારીને—આંજીને. ૫ તીને—ઝીણે ૭ ત્રોગી—એક જાતનુ ઘરેણુ ફોરી—મોટી પડતી એવી કે જે ઢળકતી રહે

ભાલણનાપ્રભુ તારી ગહન ગતિ અમાપ.

પદ ૧૧ મું.

બાઇ કોઇ બતાવે રામ લાલા. ટેક. ૧
મેં તો કેડેથી ઉતાર્યો કશું કામ પડ્યું;
મારી નજર ચૂકી ને રૂડું રતન રડ્યું. બાઇ૦ ૨
હાં હાં ઊઠો અનુચર જુઓ પાણી પીજો પછી;
બાઈ બ્રહ્માંડે ભરાણો એને ખમા ખચીત. બાઇ૦ ૩
મુનિ વસિષ્ઠ વેદમાંથી કરે મન વિચાર;
બાઈ રોમ રોમ એ રામ રમે સકળ સંસાર. બાઇ૦ ૪
હાં હાં ઊઠો અનુચર જુઓ, જઇ ચારે દેશ;
બાઈ રામ તારો શોધે વળી શેષ ને મહેશ. બાઇ૦ ૫
રાજા રાતા તાતા થાયે, ને કરે સરજૂમાં શોધ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ ભરાણા, કૌસલ્યાની ગોદ. બાઇ૦ ૬

પદ ૧૨ મું.

મૈયા બાવરી થઈ રે, મૈયા બાવરી થઈ;
પ્રભુને લૂગડે લપેટ્યા, લાલ દીઠા નહિ રે. મૈયા૦ ૧
હેલી ગોદમાં ઘાલીને હીંડે બા'ર માનો;
એવો ચંચળ ચકોર રહ્યો કેમ છાનો. મૈયા૦ ૨
હેલી આશ્ચર્ય એવું, તે શું કહેવું તુંને;
આવો ચંચળ ચકોર, બાળ વરશે કોને. મૈયા૦ ૩
પરબ્રહ્મમાં પરાક્રમ નથી થોડું;
એવું સરજ્યું હશે વિરંચીએ વિશ્વમાં જોડું. મૈયા૦ ૪
શિવ સનકાદિક ઇમિ ચવે જે, વ્યાપ્યો ચૌદ લોક;

૨ રડ્યું—ગબડી ગયું. ૬ સરજૂ— અયોધ્યા પાસેની નદી.

વળી કેશ આવે નેત્રમાં તો ઉચા કરે કોક. મૈયા૦ ૫
હેલી શાં તપ કીધાં માતાએ, આ ઓછગે મહાલે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ, માતાનો પાલવ ઝાલે. મૈયા૦ ૬

પદ ૧૩ મું.

પ્રીતે પાડે કોશલ્યાજી સોર, રઘુબા મારો ક્યાંરે રમે;
મારો કોમળ બાળ કિશોર, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૧
નથી લાડકડો લક્ષ્મણ સગ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
આનદમાં ઉઘાડે અગ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૨
માતા શોધી વળ્યાં ધામોધામ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
છપ્યા ભગતના ભીતર માંય, રઘુબા મારો ક્યા રે રમે. ૩
દેશ દેશ દોડાવોને ભૂપ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
શકે હરિ ગયા બારે ભૂપ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૪
જેને હોય કુવારી કન્યાય, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
પ્રીત કારણ પરપચ થાય, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૫
કોઈ શોધો રે શિવજીનાં મન, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
જેને લગન લાગ્યાં નિશદિન, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૬
મૈયા ઊભી થાય ને ઢળે ધરણ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
ઋષિના હૃદયમાં ખુંચ્યાં ચરણ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૭
ગઈ મિથુલા તે મેહેલ માંય, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
પોહોડ્યા પારણે પુરૂષપુરાણ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૮
મહાનિદ્રામાં છે મારો નાથ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે;
ધાણીભાલણના મુખ સાથ, રઘુબા મારો ક્યાં રે રમે. ૯

---

૫ ચવે-વર્ણન કરે—બોલે.
૮ મિથુલા-મંથરા દાસી. પુરૂષપુરાણ—આદિ પુરૂષ.

પદ ૧૪ મું.

મૈયા કાંય કરો ચિંતાય, તમારો પારણે રાઘવરાય;
પોઢ્યા પારણે રાઘવરાય. ટેક. ૧

પારણે પોઢ્યા પુરૂષપુરાણ, જાણિયે કોટિ ઊગ્યા ભાણ; મૈયા૦
દાબ્યા નીચે લક્ષ્મણે છેક, જાણે નારાયણ પર શેષ. મૈયા૦ ૨

શીશે શિથિલ થઈછે વેણ, કુંકુમ ખરી પડ્યાં છે નેણ; મૈયા૦
નાસિકા નિદ્રામાં ભરપૂર, વેરી વિઘ્ન રહ્યાં જેમ દૂર. મૈયા૦ ૩

કૌસ્તુભ ધૂલરૂં ખુચ્યું બાંહ્ય, જાણીએ ભેટ્યાં ચારે ધામ; મૈયા૦
દુસાલો ઝૂલી રહ્યો જેમ ચરણ, કમળા ચાંપતી હોય જેમ ચરણ. મૈયા૦ ૪

કટિ કંદોરો ખુંચ્યો ખેલ, જાણીએ વિરંચીએ પાડી વેલ; મૈયા૦
ઉઘાડી અદપડિયાળી નેણ, ભાલણ ભવ ભવ ભજશે વેણ. મૈયા૦ ૫

પદ ૧૫ મું.

કરૂં થાપટ થાપટ પાણ, કરૂં થાપડ થાપટ પાણ;
રમો રમો રઘુના રામ, કરૂં થાપટ થાપટ પાણ. ૧

થાપ્યા બ્રહ્મા થાપ્યા શંકર, થાપ્યા નિગમ ચાર;
વિશ્વવસુ ને વસુધા થાપી, કોઈન પામે પાર. કરૂં થાપટ૦ ૨

ત્રણ ભ્રાત ને માત પિતા રે, ગાય ગણી કર માંય;
અગમ અગોચર અતિશે ઊંડા, કરતાનાં ઘર કાંય રે. કરૂં થાપટ૦ ૩

પાંપણમાં પરઠે ને સંહરે, તેને હુલાવે માત;*

---

૩ શીશે ઇ૦–માથા ઉપરની વેણ વીખરાઈ ગઈ છે.
* અપૂર્ણ છે.

ઉદ્ધવઆવાગમન.

પદ ૧ લું.

રાગ ગોડી.

ઉદ્ધવજી, તમે ભલે પધાર્યા, જોવા સમાચાર જી,
માધવજી તે શું કરે છે, મથુરાનગરી મોઝાર;
હરિની વાત કહો, સાંભળતાં દુખ જાય. ટેક. ૧
ગૌ દાવી તે વીસરી, થઈ બેઠા રાજન જી,
ગોવાળિયા દેખી લાજે છે, મનમાં શ્રીભગવાન. હરિ૦ ૨
ત્યાં વાસળી નથી ઝાલતા, જેણે થયા અતિ મોટા જી;
બ્રહ્માદિકે કળ્યા નવ જાયે, જે મનમા અતિ ખોટા. હરિ૦ ૩
માતપિતા વીસરિયાં તો, અમારૂ શુ લેખુ જી;
ચૌદ લોક નિહાળીએ પણ, એવો કોય ન દેખું. હરિ૦ ૪
હું તો અતિ ભોળી થઇ, સ્નેહ ઘણો ધરી આણ્યો જી;
એક જાતિ જાણી મળી પણ, ક્ષત્રી નવિ જાણ્યો હરિ૦ ૫
વંશ વગાડી વિઠવે, અતિ લગાડ્યો ભામો જી;
મેલી ગયા શો ઓરતો, જેણે માર્યો મામો જી ! હરિ૦ ૬
ચતુરપણુ સહુ જાણિયુ, અમને દીધો છેહ જી;
રૂડુ કુળ જોઇને કીધો, કુબજા સાથે નેહ ! હરિ૦ ૭
આહીરડાં અમો કયમ ગમુ, જે મળી નગરની નારી જી,
કામી જન કોના ન હોયે, તમે જુઓ મન વિચારી. હરિ૦ ૮
ત્રણલોકનુ શું ગજું, જો મન હોય તો આવે જી;
એવો કો એનો નહિ, જે કથા અમારી ચલાવે. હરિ૦ ૯

---

૬ વંશ-વાંસળી. મેલી ઇ૦—જેણે મામાને માર્યો તે અમને મેલીને ગયા તેમા ગો ઓરતો રાખવો ?

દૂધ દહીં કયમ સભારે, જો મધ માંસ અતિ મીઠું જી !
ગોકુળમાંહી તે કયમ મિલે, જે કોણે નવિ દીઠું. હરિ૦ ૧૦
યશોદા નંદ ન સાંભરે તો, અમને કયમ સંભારે જી;
મારીનું તો શું ગજું, મામાને જે મારે. હરિ૦ ૧૧
હજી શું પરણ્યા નથી, ઘણી વધારી લાજ જી;
બંધનમાં શાને પડે, જો દાશીએ સરે કાજ. હરિ૦ ૧૨
ઉદ્ધવજી શું શું કહું પેહેલાં, રમાડયાં રાસ જી;
ધૂતારો જાણ્યો નહિ, જે કરી જાય નિરાશ. હરિ૦ ૧૩
માંહો માંહે વારતા, નિશદિન એને કાજે જી;
વિરહ એનો વીસારીને, અમો વાતે વે'લા લાજે ! હરિ૦ ૧૪
જોગણી કરવા મોકલ્યા, મનમોહન વારૂ કીધું જી;
જેવા સાથે પ્રીતિ કીજે, તેવું સુખ ત્યાં દીધું. હરિ૦ ૧૫
અમો આવ્યું જાયે નહિ, નારીતણું શરીર જી;
કઠિન થયા તો ક્યાંથી આવે, અહીંકણુ યાદવવીર. હરિ૦ ૧૬
જ્ઞાન કથા રહેવા દો તે, અમને ફીકી લાગે જી;
જાણું સુંદરવર આવીને, દાણ મહીનું માગે. હરિ૦ ૧૭
ઉદ્ધવજી અમો જાણું છું, નંદ અક્રૂરનું જ્ઞાન જી;
હવે અમને શું વા'શે, એમ કહાવે જ્ઞાન. હરિ૦ ૧૮
એક વાર અમશુ આવીને, પ્રભુજી માંડે આળ જી;
કપટી કપટી કહીને દીજે, રીસ ભર્યાં અમો ગાળ. હરિ૦ ૧૯
બીજો રસ કયમ ગમે જેણે, રાસતણો રસ આખ્યો જી;
ભલી ચતુર તે કુબડી, જેણીએ વશ કરી રાખ્યો. હરિ૦ ૨૦

---

૧૧ મારી–પૂતના. ૧૪ અમો ઈ૦—અમારી વાતે તો એ વેહેલા લાજે છે ! ૧૬ અહીકણુ—અહીંસુધી. અથવા અહિકણુ–સાપના કણા જેવા ૧૯ આળ માંડે–અડપલું કરે.

પદ ૨ જું.

રાગ ગોડી.

ઉદ્ધવજી કહે સાંભળો, વ્રજવનિતા કહું વાત જી;
તમે રખે એને માનુષ જાણો, પૂરણબ્રહ્મ સાક્ષાત. શ્રીભગવાનજી. ૧
કામભાવ મનથી ત્યજી, સમરો એનુ નામ જી;
જેહ પ્રકારે તમો પામો, અતે અવિચળ ઠામ. શ્રીભગવાનજી. ૨
અસુરવંશ નિકંદન કરવા, ભૂ કરવા નિરભાર જી;
ધર્મ સત્યને દૃઢ કરવા, ચલાવવા આચાર. શ્રીભગવાનજી. ૩
સેવકને ઉદ્ધારવા, કરવા સુરનાં કામ જી;
પૃથ્વી માંહે પ્રગટ થયા છે, ભાલણપ્રભુ શ્રીરામ. શ્રીભગવાનજી. ૪

પદ ૩ જું.

રાગ ગોડી.

ઉદ્ધવજી તમે જ્ઞાન કહ્યું તે, જાણે મહાયોગી જી;
મારા મન માંહે તો વસિયો, નંદકુંવર અતિ ભોગી.
તો તે કેમ ગમે. ૧
તેને હૈડે તે વસે, જેનું મન હોય કાચું જી;
હું જાણું હરજી ગાયે ને, ઊભે હાથ દઈ નાચું.
તો તે કેમ ગમે. ૨
કોટિ કલ્પે જે પુણ્ય હોયે, તીરથ દેહડી દમતાં જી;
એક નિશાએ તેથી અધિકું, શ્યામસુંદર શુ રમતાં.
તો તે કેમ ગમે. ૩
ધૂમ્રપાન પંચાગ્નિ સાધે, તીરથ તીરથ ભમતાંજી;

---

૩ નિરભાર-ભાર વગરની.

તેથી લક્ષ ઘણું તો હોયે, કમલનયનને નમતાં.

તો તે કેમ ગમે. ૪

તમો જઇને સુંદરવરને, એ સંદેશો કહેજો જી;
પ્રીતિ કર્યાનું એહજ ફળ જે, હૃદે અમારે રહેજો.

તો તે કેમ ગમે. ૫

સુખે મથુરામાં રહો, અમો વિરહે તમારે મરશું જી;
બીજે ભવ વૃંદાવન માંહે, તમ પાસે અવતરશું.

તો તે કેમ ગમે. ૬

મોટા છો રાયની પુત્રી, અનેક વરશો નારી જી;
જે રસ અમ સાથે હુઓ, તે નહિ પામે ભારી.

તો તે કેમ ગમે. ૭

અમો ઘણીએ લીલા કીધી, શરદતણી તો રાતે જી;
કાળ હવે તે નિર્ગમિયે છીએ, તે વેળાની વાતે.

તો તે કેમ ગમે. ૮

પ્રાણજીવન તમો અમારા, કરગરતાં કર જોડી જી;
એવડો અવગુણ શો વશ્યો, જે પ્રીતિ એવડી તોડી.

તો તે કેમ ગમે. ૯

અમો એમ જાણ્યું નહિ જે, વાં'લા નિર્ગુણ થાશો જી;
દીન થઇને કરગરતા તે, છેહ દઇને જાશો.

તો તે કેમ ગમે. ૧૦

મોટમ જોતા મા'વજી, સંદેહ મનનો ભાગ્યો જી;
પ્રીતિ અમારી વીસરી ને, કુબજાશું રંગ લાગ્યો.

તો તે કેમ ગમે. ૧૧

અમને શીખવવા મોકલિયા, યાદવજીએ યોગી જી,

મળતાં શાને દેખાડચો, ભોળવવાને ભોગી.
તો તે કેમ ગમે. ૧૨

ભસ્મ જટાધારી મુદ્રા, નથી મોકલ્યાં તેહ જી;
તેહને એવું ફ્ળ જોઇએ, કાળા શું કરે નેહ.
તો તે કેમ ગમે. ૧૩

કાળા સઘળા ધૂતારા, કોણે કળ્યા નવિ જાય જી;
મન વાળ્યું વળે નહિ તો, કીજે કશો ઉપાય.
તો તે કેમ ગમે. ૧૪

પતિ ઘર વા'લાં વિસારીને, પ્રીતિ એશું માંડી જી;
એવો જાણ્યો નહિ જે, રસમાં જાશે છાંડી.
તો તે કેમ ગમે. ૧૫

તે મન પાછું ક્યમ વળે, જેણે મોરલીનો રસ ચાખ્યો જી;
તે વા'લો ક્યમ વિસરે, જેણે હૈડે ચાંપી રાખ્યો.
તો તે કેમ ગમે. ૧૬

કુબજા સરખી કોટિ કરજો, તમે અમારે એક જી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ ઓળખ્યો, ન ગમે તમ વત્રેક.
તો તે કેમ ગમે. ૧૭

પદ ૪ થું.

રાગ ધનાશ્રી.

ઉદ્ધવજી કહો શું કીજે, સરજ્યું કો નવિ છૂટે રે;
કાઢ્યાં પ્રાણ ન નીસરે, જોતાં મરવું ખૂટે[1] રે. ઉદ્ધવજી૦ ૧

મુજને સહુએ રાંક કહે છે, હું સરખી નહિ ઘાટી[2] રે;
મુખ આગળથી મા'વજી ગયા, તેણે દુઃખે નવિ ફાટી રે." ૨

---

૧ મરવું ખૂટે-એક મરવું બાકી છે. (જશોદા કહે છે).
૨ ઘાટી-ઘટ્ટ-કઠણ.

જિવ્હાએ કહીએ તે જૂઠું, કાયાને ક્યમ દમીએ રે;
ઘર સૂનું કરી ગયા કુંવર, તોય બેશી જમીએ રે. ઉદ્ધવ૦ ૩
સાચી પ્રીત દશરથ રાજાની, જીવ નહિ જેહને જુઓ રે;
બીજી માયા મન ન આણી, જીવન જાતે મુઓ રે. " ૪
બાઈ મુને બાળક વા'લાં, એવું સહુને કે'તી રે;
તે બોલ્યું તો પળિયું સાચું, ચાલ્યા પછી નવિ રહેતી રે. " ૫
માખણને કાજે મેં બાંધ્યા, ત્યારે પ્રીતિ જાણી રે;
મેલી જાતાં મા'વજીએ, દેખાડ્યું પય પાણી રે. " ૬
કાલિંદીમાં પડિયા દેખી, ઉપરે નવિ ઝંપાવી રે;
કાલાવાલા કાંઈ કીધા, તે રીસ મન માંહે આવી રે. " ૭
ચાર દિવસ રોઈ રહ્યાં જ્યાંલગી, દુઃખ હતું તાજું રે;
રથ પૂઠેથી પ્રાણ ન ગયા તો, હવે હું કહેતી લાજું રે. " ૮
બાહ્યાભ્યંતર ન રહ્યું, રઘુનંદનશું સાચું રે;
મરતાં એનું સ્મરણ કરજો, ભાલણપ્રભુ એ જાચું રે. " ૯

પદ ૫ મું.

રાગ મારૂ.

ઉદ્ધવ હું હરજીએ વાહી;
મન જાણતી જે છું અતિ ડાહી. ટેક. ૧
એમ ન જાણ્યું જે કુબજા મળશે;
મારૂં સાચું સગપણ ટળશે. ઉદ્ધવ૦ ૨

---

૬ પય પાણી—દૂધ અને પાણી જૂદું કરી બતાવ્યું. પોતાનું પારકું બતાવી આપ્યું !

૯ બાહ્યાભ્યંતર ઈ૦—બાહારથી અને અંતરથી રઘુનંદન રૂપ કૃષ્ણથી સાચું સગપણ ન રહ્યું !

વા'લો ફ્રીટીને વેરી થાશે;
નિર્ગુણ નેહ ઉતારી જાશે. ઉદ્ધ૦ ૩
એવડુ તેને સાસે સસશે;
અછતા મારા અવગુણ વસશે. " ૪
વળી મન જોઉં વિમાસી;
શોક્ય થઈ કુસની દાસી. " ૫
ચતુરપણું હરજીનુ જાણ્યુ,
ક્રોડ જીહ્વાએ ન જાય વખાણ્યુ. " ૬
કામીનુ મન જ્યા ત્યા વેહેશે,
અલિ કેરકુસમ પર જઈ બેસે " ૭
જો અમી ચઢાવે મળતી;
તો હુ મન માહે નવિ બળતી " ૮
હરજીએ ચદ્રમા લીધો ચુટી !
ભર્યો નગર માહે મળી એક કુટી ! " ૯
ભલી મળી એ જુગતી જોડી;
કાળો વરૂ ને કન્યા ખોડી ! ! " ૧૦
મેલી ગયાનો નહિ કાંઇ લાહો;
આછી નારી મળ્યે નર આછો " ૧૧
ધૂરત નર નારી ધૂતારી,
કહોને કોણ ચા'શે હુ હારી " ૧૨

---

૪ એવડું ઈ૦–એવડુ તે તેના હૃદયમા શુ આવતે કે તે મારામા અવગુણ ન છતા તે તેના મનમા આવતે ?

૭ અલિ ઇ૦–અલિ (ભમરો) કેર (કેરડાના) કુસુમ (ફૂલ) પર જઇને બેસે. ૮ જો ઇ૦—જો અમારા કરતા ચઢાવે (ચઢતી) કોઈ મળતી હોય તો ૧૧ લાહો–લ્હાવ. ૧૨ કહોને ઈ૦–કોણ કોને ન હારો ? કેમકે હુ (રાધા) તો હારી છુ.

તેનો કેમ વિશ્વાસજ આવ્યો,
જેણીએ પેહેલો નાથ મરાવ્યો. · ઉદ્ધ૦ ૧૩
હવે આશ કીજે તે કૂડી;
મોહન મન વરી એ રૂડી " ૧૪
જો કાંઈ કામણ મોહન જાણું;
તેણેકરી નંદસુતને આણું. " ૧૫
આવે રહેશે નહિ સગાઇ,
હું ન ભણી દાસીની ચતુરાઈ. " ૧૬
જે જૂઠી મારી જાણે ઝટ;
જેણે વા'લો થયો લંપટ. " ૧૭
હું સરખી નહિ દુઃખણી નારી;
અવગુણ પાખે હરિએ વિસારી. " ૧૮
હું તેણે દુઃખે કરી મૂકી;
મૂળગડાં ઘરનાં ઘી ચૂકી. " ૧૯
પાવન દાસી કીધી નાથે,
ત્યારે તમો હતા શું સાથે. " ૨૦
ભૂધરને ભલી જોડજ બાંધી;
લક્ષ્મી પાયે ચઢાવે લાધી. " ૨૧
જાણું કાંઇ કરીને મરીએ;
તો પુનરપિ વિરહે અવતરીએ. " ૨૨
વા'લા એવા થાજો સુખદાયક;
સીતાવલ્લભ ત્યાં શઠ નાયક. " ૨૩

---

૧૯ મૂળગડા–મૂળગા–સમૂળાં

૨૧ લક્ષ્મી ૯૦–લક્ષ્મી પાયે (પાખે–કરતા) એક ચઢતી–સવાઇ. ૨૩ શઠનાયક–એક જગોએ પ્રીતિવાળો છતા બીજીને બાહારથી પ્રીતિ દેખાડનારો "શઠોયમેકત્રબદ્ધભાવોય । દર્શિતબહિરનુરાગોવિપ્રિયમન્યત્રગૂઢમાચરતિ" સા૦ દ૦

ભવ દેખે તો એ વૃંદાવન,
મિત્ર મળે તો એ જુગજીવન. ઉદ્ધવ૦ ૨૪
તમને જે કહીએ તે છાજે;
શઠ કહેતા ભાલણ જન લાજે. " ૨૫

પદ ૬ ઠું.

રાગ ગુજરી.

ઉદ્ધવ સાચું કહો નિરધાર;
કુબજા અમથી રૂપે રૂડી, ચતુરાઈ અપાર. ઉદ્ધવ૦ ૧
જેને દેખીને મોહ પામ્યા, તત્ક્ષણ દેવમોરાર,
ગોકુળની સર્વે પ્રીતિ વીસારી, ક્ષણ ન લાગી વાર. " ૨
ચંદનમાટે સુંદર કીધી, ટાળી સેહેજે આકાર;
ગુણ અવગુણ બીજો નવિ જોયો, તેનો કાંઈ લગાર. " ૩
દાસી કંસતણી ત્રિવિક્રમા, કેવળ એ બહુજાર,
કસ્તુરી ક્યમે નવિ થાયે, જોતા આદે છાર. " ૪
મે તો બીજો કોયે ન દીઠો, એકજ નંદકુમાર;
પુનરપિ મનમાં તેહને વાસ્તુ, વૃંદાવન અવતાર. " ૫
ઓળભા શું તેહને કા'વું, જુઓ વીર વિચાર,
ભાલણપ્રભુએ વન મોકલી, સીતા સરખી નાર. " ૬

પદ ૭ મું.

રાગ ગુજરી.

ઉદ્ધવ કહે વાત કહું ખરી;
રાધા નથી ચૌદ લોકમા સુંદરી. ઉદ્ધવ૦ ૧

---

૪ બહુજાર-ઘણા જાર પુરૂષ જેના છે એવી. કસ્તુરી ૪૦-જે ત્યાં આદે (પ્રથમ) છાર (રાખોડી) છે તે ક્રમે કરીને પણ કસ્તુરી થાય નહિ

એવી પ્રીતિ નહિ કરે કોય, જેવી તમે કરી;
તન મન ધન સમર્પ્યાં સહુએ, નિશ્ચલ ધ્યાન ધરી. ઉદ્ધવ૦ ૨
કોટિક પરણો લાખેક રાખો, મોટો છે એ હરિ;
દાસી કાહા લેખા માંહે, જે સેહેજે ઉદ્ધરી. " ૩
મથુરામાં રાજા થઇ બેઠા, મારી કંસ અરિ;
રખે જાણો મન મોહેથી, વ્રજવિનતા વીસરી. " ૪
ક્ષણ ક્ષણ સંભારે છે તમને, નયણે નીર ભરી;
ન જાણીએ શુંએ કીધું છે, લીધું મન હરી. " ૫
નીસાસા મે'લે છે મોહે, વૃંદાવન સમરી;
ભાલણપ્રભુ રામ જાણે છે, ક્યાંહાંએ જાશું ફરી. " ૬

પદ ૮ મું.

રાગ ગુજરી.

ઉદ્ધવ સાંભળો મારા વીર;
વાંસલડી વાઈ હું વાહી, સુંદરશ્યામશરીર. ઉદ્ધવ૦ ૧
વ્રત કરવા માંહે હુતાં, જ્યારે હરિયાં ચીર;
કાત્યાયની કને વર માગ્યો, કાલિંદીની તીર. " ૨
જાતા સાથે હું ગઇ, મન રહ્યું નહિ ધીર;
ચતુરાઇ અમ માંડે ક્યાંથી, જોતાં દેહ આહીર. " ૩
રાસ રમાડીને ભોળવી, શરદ નિશા સમીર;
ભાલણપ્રભુને સંભારીને, નયણે ભરિયાં નીર. " ૪

પદ ૯ મું.

રાગ ગુજરી.

ઉદ્ધવ કોને જ્ઞાન ગમે;
મારૂં મન વૃંદાવન માંહે, રસિયા સાથે રમે. ઉદ્ધવ૦ ૧

૪ સમીર—વાયુ.

મૂરખ સર્વ મોક્ષને ભામે, તીરથ વન ભમે;
ક્ષુધા તૃષા ને શીત ઉષ્ણ ઘન, બહુ વિધ દુઃખ ખમે. ઉદ્ધ૧૦ ૨
અછતો તે સાચો મન જાણે, સાચા સાથ ન રમે;
ધૂર્ત્ત કહ્યું સત્ય માનીને, દેહુડીને દમે. " ૩
નેમ વ્રત ઉપવાસ કરીને, પંચામૃતને જમે;
ભોગ ત્યજી ભોમિ સૂએ, ઉત્તમ વય નીગમે. " ૪
મરકટ ત્યાં વૈરાગ્ય કરીને, બાહેરી બહુ શમે;
ભાલણપ્રભુ રામચંદ્રજી સરખા, એવા નરને ગમે. " ૫

પદ ૧૦ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

ઉદ્ધવ કહેજો કૃષ્ણને રે, અહીં આવે એક વાર,
અવગુણ શા શા માહેરા રે, તે મુખે કહોની મુરાર;
મારા વા'લા વિરહ સહ્યો ન જાય. ટેક. ૧
આહીરડાં અમો કેમ ગમું રે, લૂલરી લાગ્યો રંગ;
ચતુરપણું સર્વ જાણિયું રે, જ્યાં ત્યાં બેસે ભૃંગ. મારા૦ ૨
હું ગુણવંતી ગોરડી રે, નિરગુણ નરશુ નેહ;
અણજાણે આણીઓ રે, તેં કાં દીધો છેહ. મારા૦ ૩
નિસાસે નિંદરડી ગઈ રે, સ્વપ્ન ક્યાંથી હોય;
દર્શન અતિ દુર્લભ થયું રે, કયમે ન પામુ સોય. મારા૦ ૪
હૈડે પાવક પરજળે રે, નયણે નીર ન માય;

---

૪ ઉત્તમ—જુવાનીનું ઉત્તમવય નીગમે-નિર્ગમે છે.
૫ મરકટ ઇ૦—મર્કટ સરખો વૈરાગ્ય કરીને આહારથી શમે છે-શાંત થાય છે.
૨ લૂલરી—લૂલી—કુબ્જા.

ભસ્મ ન થાયે તે ભણી રે, આંસુડે હોલાય. મારા૦ ૫
અન્ન ઉદક મેં પરહર્યાં રે, છાંડયા સર્વે શૃંગાર;
દ્રુમતળાઈ પાથરૂં રે, અંગે લગાડે અંગાર. મારા૦ ૬
મેં તુજ કારણ મા'વા રે, મેલ્યાં પતિ પરિવાર;
ધૂતારો જાણ્યો નહિ રે, વાહી વિશ્વાધાર. મારા૦ ૭
મુરલીનાદ તે સાંભળી રે, મોહ્યું મારૂં મન;
કામણગારો કહાનુઓ રે, તેડી વૃંદાવન. મારા૦ ૮
માતપિતા વીસારિયાં રે, ગોવાળિયાને ગાય;
વૃંદાવન વીસારિયુ રે, તો અમને દુઃખ શું થાય. મારા૦ ૯
શામળિયાજી સાંભળો રે, શે નવિ લીધાં સાથ;
વિણ અપરાધે મેલિયાં રે, ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ. મારા૦ ૧૦

પદ ૧૧ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

ગોકુળ ક્યમ આવે, હરિને પ્રીતિ જડી;
કોટિ ઉપાય કીજે જો, આપણ ક્યાં મિલે કુબડી. હરિ૦ ૧
પૂરણ પુણ્ય પ્રતાપે પામ્યાં, અંતર ગાંઠિ પડી;
ભૂવેશ્યા વૈભવ બહુ જાણે, જે વરશે વડી. હરિ૦ ૨
કોટિ કલ્પ વૃંદાવનનું સુખ, મથુરા એક ઘડી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનંદનને, વાત એ ચિત્ત ચઢી. હરિ૦ ૩

પદ ૧૨ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

મે તો પ્રીતિ રાખી નવ જાણી;
એક મનાં મળી ના હરિશુ, મથુરા ગયા શારંગપાણિ.

૬ દ્રુમતળાઈ—ઝાડના પાદડાંની પથારી.
૨ ભૂવેશ્યા—પૃથ્વીમા વેશ્યાજેવી. વરશે વડી—મોટી ઉમરની.
૧ એક મના—એક મનથી.

કોઈક પૂર્વે પૂણ્ય પ્રભાવે, ગોકુળ આણ્યા હુતા તાણી;
નહિ તો આહીરડાં ઘેર ક્યાંથી, નેતિ નેતિ નિગમ કહે વાણી. ૨
ઘણું એ ચતુર ડાહી હું હતી, એણી વાતે અતિ વેહેવરાણી;
ઘણું એ દાન દેતો જે મુજને, સહિયરો માંહે અતિ ઠગાણી. ૩
મેં જાણ્યું કહીંએ નહિ ત્રૂટે, જો કીધી છું તો પટરાણી;
ક્ષણુ એક માંહી વિપરીત થઈ રે', જેમ છિલ્લરનું સૂકે પાણી. ૪
આજથકી હું વરીશ વિઠ્ઠલને, જો કો મુને આપે આણી;
ગણપત્તુ રઘુનાથતણું કર, લોક વદે તે હું વચાણી. ૫

પદ ૧૩ મું.

રાગ રામગ્રી.

ગોકુળિયે પધારો મારા કા'નજી, જીવનના જીવન નાથ;
બળભદ્ર બાંધવ સાથ, મોહન મોરલી લ્યો હાથ. ગોકુળિયે૦ ૧
કુબજાકેરે કારણે, અમશુ તોડ્યો નેહ;
લોકડાં માહે લાજિયે, કા'ણી કહેતાંજી એહ. ગોકુળિયે૦ ૨
આશા અંબરને તાંતણે, મારા વળગ્યાજી પ્રાણ;
નથી જાતાજી નીસરી, તમારા ચરણની આણ. ગોકુળિયે૦ ૩
છૂટકે બોલે રે જી બોલતાં, પ્રીતડી જાણી રે લાલ;
અંતર એવું જાણે નહિ, જે કુહવાશે હાડ. ગોકુળિયે૦ ૪
સર્વસ્વ સોંપુ શ્યામજી રે, વાલમ મારા વા'લોજી મન;
તાણી તેશુ ન તોડિયે રે, જેણે સોપ્યાંજી તન. ગોકુળિયે૦ ૫
અવગુણ કોટિ વીસારજો, ગુણ મારો ગ્રેહેજોજી એક;

---

૩ વહેવરાણી–વાદી–છેતરાઈ. ૪ છિલ્લર –ખાબોચિયું.

૩ આશા ઈ૦–આશારૂપી વસ્ત્રના તાંતણા સાથે કુહવાશે–હાડ કોહી જશે એમ જાણતાં ન હોતાં.

સંસાર માંહે તો કો નહિ, વા'લું તમ વત્રેક. ગોકુળિયે૦ ૬
રાસ રમાડીને ભોળવ્યાં રે, જાણ્યો નહિ ધૂતાર;
તારે કાજેજી પરહર્યાં, પેહેલું પતિ પરિવાર. ગોકુળિયે૦ ૭
નારી જનમ કો મા વસો, કોય મ કરશોજી મીત;
કો'ને ક્યમે મળશે નહિ, વા'લાજી સરખા મંત. ગોકુળિયે૦ ૮
લૂખડાં લાડ કર્યાં ઘણાં, ન લહ્યોજી તેનો મર્મ;
ઉજળું દૂધ મેં જાણિયું, જોતાં ભાગ્યોજી ભર્મ. ગોકુળિયે૦ ૯
આશા ઘે'લી હું શું કરૂં, તમારી શ્યામશરીર;
સીતા સરખી જો પરહરી, ભાલણપ્રભુ રઘુવીર. ગોકુળિયે૦ ૧૦

પદ ૧૪ મું.

રાગ સામેરી.

ગોવિંદ ગોકુળ સામું જુઓ;
મુક્તિતણો હરિ દીજે કુઓ. ગોવિંદ૦ ૧
અનેક વા'લાં થાઓ તમારે;
પ્રાણજીવન તમે એક અમારે. ગોવિંદ૦ ૨
મે ઘરમાયા સર્વે છાંડી;
પ્રીતિ પીતાંબર તુજશુ માંડી. ગોવિંદ૦ ૩
કુબજા સરખી કોટિક આણો;
અમને પોતાનાં કરી જાણો. ગોવિંદ૦ ૪
અવગુણ પાખે નવિ પરહરિયે;
ત્યજીએ-તેહનું મન કાં હરિયે. ગોવિંદ૦ ૫
મુહૂર્ત માત્ર મળ્યાની સગાઈ;
સાધુ ન છાંડે હળધરભાઈ. ગોવિંદ૦ ૬
લોક માંહે દુખ કેંતી લાજું;

એકવાર આવો તો ગાજું. ગોવિંદ૦ ૭
દૈવ કઠિન મુજને મરણ ન આપે;
વિરહાનળ મારા તનને તાપે. ગોવિંદ૦ ૮
નંદ યશોદાએ મનડું વાળ્યું;
નિરગુણ જાણીને સગપણ ટાળ્યું. ગોવિંદ૦ ૯
જાણુંછુ હરિ ક્યાંથી આવે;
જેને નગરની નારી ભાવે. ગોવિંદ૦ ૧૦
સીતા સરખીને તમો રે મે'લી;
ભાલણપ્રભુ હું થઇછુ ઘે'લી. ગોવિંદ૦ ૧૧

પદ ૧૫ મું.

રાગ સામેરી.

અમો ન જાણ્યુ એહ, છેડે દેશો છેહ;
વેદ વચન કહે તેહ, સર્પ સઘાતે નેહ.

ઢાળ.

સર્પ સંઘાતે નેહ કરશો, પય પાઈ મોઢો કર્યો;
ચટકો લઈ ચાલિયો, પર ભોમિ પોતે પરવર્યો. ૨
વિષય વિષ વાધ્યું ઘણું, ગોડમાં નહિ ગારૂડી;
મણિધરે મર્મે ડશી, ને અવનિ પડી તે આરડી. ૩
દૂધ દીધુ વિષ થયું, વિશ્વાસ ત્યાં તેહનો કર્યો;
વેરણ મારી વાંસળી, તે સાંભળીને મન વર્યો. ૪
અંજન આવી કરો કે, મંદિર પ્રાણી મૂકશે;
વિરહકેરી વેદનાએ, મુક્તિ મારગ ચૂકશે. ૫

---

૧ છેડે–અંતે. ૩ ગોહ–નેહ–ઠામ. ગારૂડી–વાદી–સર્પનુ ઝેર ઉતારનાર.
૫ અંજન ઈ૦—જો તમે આવીને અંજન કરો નહિ તો આ પ્રાણી દેહરૂપી મંદિરને મૂકી દેગે અર્થાત્ દેહ ત્યાગ કરશે.

વૈદ્ય થઇ વેહેલા પધારો, એ ઔષધ છે તમ કને;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથજી, એકવાર આવો અમ કને. ૬

પદ ૧૬ મું.

રાગ આશાવરી.

ઉદ્ધવ કહેજો ઉદ્ધવ કહેજો, દેવકીને એક વાત રે;
પુત્રતણાં સુખ અમો ભોગવ્યાં, હવે તમો થાઓ માત રે. ઉદ્ધ૦ ૧
ખોળે બેસાડી મેં ધવરાવ્યો, હસતુ વદન મેં દીઠું રે;
તે સુખ તો તમો નથી પામવુ, અમૃતપે અતિ મીઠું રે. „ ૨
કરે કરી નવનીત માગતો, મેમેં કરતાં લાડ રે;
તે સુખ તો તમો નથી દેખવું, જો હિમે ગાળો હાડ રે. „ ૩
મુખ માંહે મુજને દેખાડ્યું તે, ન દેખે બ્રહ્મા ઇશ રે;
તે સુખ તો તમે નથી દેખવું, જો શિવને ચઢાવો શીશ રે. „ ૪
આંખ આંજતાં ને તિલક કરતાં, વા'લો અધવચ જાતો નાશી રે;
તે સુખ તમે નથી દેખવુ, જો કરવત મૂકો કાશી રે. „ ૫
ગિરિ ગોવર્દ્ધન કરશુ તોળ્યો, ગોકુળ રાખી ગાય રે;
તે સુખ તો તમે નથી દેખવું, જો કનકે તોળો કાય રે. „ ૬
રંગે ગાતો વાંસળી વાતો, રમતો આહીર મુઝાર રે;
તે સુખ તો તમે નથી દેખવું, જો કોટિ લ્યો અવતાર રે. „ ૭
ગોપી જ્યારે ઓળંભે આવતી, જૂઠો જૂઠો રોતો રે;
તે કૌતુક બ્રહ્માદિક આવી, વિસ્મય પામી જોતો રે. „ ૮
ગોધન ચારી ઘેર આવતો, ત્યારે દતી સાંઇ રે;
તે સુખ આગળે સ્વર્ગ ને વૈકુંઠ, મુજને ન ભાવે કાંઈ રે. „ ૯

પુનરપિ દ્વાપર ગોકુળ માંહે, કા'નજી અવતરશે રે;
ત્યારે ભાલણપ્રભુ રઘુનંદન, અમશુ એમજ કરશે રે. " ૧૦

પદ ૧૭ મું.

ગોપી' રાગ મારૂ.

ગોપીની વિનતિ રે, ઉદ્ધવ માધવને કે'જો;
પ્રાણ અમારા ગયા ગમે તો, મધુસૂદન મથુરામાં રે'જો. ગોપી૦ ૧
એમ બોલે આહીરડાં, સાંભળો ઉદ્ધવ સ્વામી;
જઈ કે'જો રાય કૃષ્ણને, જેમ આવે ગોકુળગામી. ગોપી૦ ૨
તુજ કારણ અમો ગૃહ તજ્યાં, તજ્યાં પતિ પરિવાર;
લાજ લોપી લોકની, કરો સાર સર્વાધાર. ગોપી૦ ૩
વિરહે લઈ ગયો વિઠ્ઠલો, બળભદ્રકેરો વીર;
અહોરાત્ર અમો જપું, જેમ બપૈઓ નીર. ગોપી૦ ૪
ચક્રવાક પક્ષી કયમ રહે, નિશા સમે કરે આક્રંદ;
ક્યારે કશ્યપસુત ઉગશે, તેમ સર્વ મન ગોવિંદ. ગોપી૦ ૫
વૃક્ષ વિના પંખી ક્યમ રહે, જળ વિના જળચર જ્યમ;
થોડા માંહે ઘણું કરી કે'જો, આહીરડાં રહ્યાં ત્યમ. ગોપી૦ ૬
ચંદ્ર વિના જ્યમ રજની સૂની, રવિ વિના જેમ દિશ;
દેવ વિના જ્યમ દેવળ સૂનાં, ત્યમ સૂનાં જગદીશ. ગોપી૦ ૭
શોકસમુદ્રમાં બૂડતાં, ત્રિકમજી અમને તારો;
અમ દીન ઉપર દયા કરીને, પ્રાણનાથ ઉદ્ધારો. ગોપી૦ ૮
ક્યાં કઠિન થયો કા'નુડા, અમને તોરી આશ;
ગોકુળ વેહેલા આવજો, કર જોડી કહે શું દાસ. ગોપી૦ ૯

---

૧૦ પુનરપિ-ફરીને. યુગે યુગે કૃષ્ણનો અવતાર થાય છે એમ પુરાણોમાં કહેલું છે.

૫ કશ્યપસુત—સૂર્ય.

પદ ૧૮ મું.

રાગ સામેરી.

ઉદ્ધવજી અમો પરહર્યાં, તે નહિ હરિના વાંક રે;
મહામોઘાં થયાં અમો, મળ્યાં આઆં રાંક. ઉદ્ધવ૦ ૧
એ તો હદ રાઘવરામજી, જેણે સાયર બાંધી પાજ રે;
અનેક રાક્ષસ સહિત રાવણ માર્યો, એક સીતાને કાજ રે. „ ૨
ઉપદેશ પેહેલો એટલો, ઉદ્ધવજી પધારો રે;
સુરદાસના સ્વામીને કહેજો, મરતાંને શું મારો રે. „ ૩

પદ ૧૯ મું.

રાગ દેશાખ.

ઉદ્ધવ કહેજો કૃષ્ણને એક સદેશો રે;
ફેસો ને પાપ ઘણાં પાછલાં રે હાં. ૧
એકવાર મારે જો આંગણે આવે રે;
વેણુ ને વજાડે મારા શ્યામજી રે હાં. ૨
એકવાર તારૂં મુખડું નિહાળું રે;
દુઃખડું ને ટાળું પેલા ભવતણું રે હાં. ૩
રાજ વેષ આવીને અહીં દેખાડો રે;
ભલી ને ભવાડો માતા દેવકી રે હાં. ૪
અશ્વે ચઢી આવતા દેખતા હું તો જોઉં રે;
જોઉં ને કર્મ જે જાણી કર્યાં રે હાં. ૫
અમી ભરી તારી આંખડી રે દીસે અણિયાળી રે;

૩ સુરદાસના સ્વામી—કૃષ્ણ.

૧ ફેસોને-ફાંસી નાખો ? ફેરો. ૪ ભવાડો—ભાવતી કરો.

કાળી રે કીકી માંહિ દીપતી રે હાં. ૬
કરે કરીને કર્મલડો ખવરાવું રે;
ગર્બે નાવું વળી માતને રે હાં. ૭
દૂધ કઢ્યું માંહે સાકર ભેળી રે;
મેહેલીને પીઓ મારા નાથજી રે હાં. ૮
માખણકાજે ઝઘડો માંડ્યો રે;
રીસ ને છાંડો બાંધ્યાતણી રે હાં. ૯
જે માગો તે મા'વજી આપું રે;
સ્થાપું ને સર્વસ્વ તે આગળે રે હાં. ૧૦
આજ મારે ઘેર વેલાં જાગી રે;
કૃષ્ણ ત્રિભંગી મારો પરોણો રે હાં. ૧૧
પાતળિયા તું પ્રાણજીવન મારો રે;
તેનો તે પ્રેમ ક્યાં ઉતાર્યો રે હાં. ૧૨
સ્વપ્ના પેરે સુખડું વહી ગયું રે;
દુ:ખડું તે હરી ગયું દેહને રે હાં. ૧૩
જદ્યપિ વા'લી દેવકી માત રે;
વાત ન કરો આવી તેહની રે હાં. ૧૪
ગૌ ગોવાળાં ગોવાલણી વિસારી રે;
નારી તે નેહ ઘણો આણતી રે હાં. ૧૫
કોણ આગળે કહું મનની દાઝ રે;
બાઝી તે લોક ત્યાં શું કરે રે હાં. ૧૬
કોને કાંઇ લેખવતી નહિ મન રે;

---

૭ કર્મલડો (કવલ)—કોળીઓ. ૧૧ ત્રિભંગી—વાંસળી વગાડતાં ત્રણ જગોએથી વાંકો.

તનને દેખી અતિશે દીપતો રે હાં. ૧૭
કહાનજી તેં કીધી ઓશીઆળી રે;
વા'લીને વિરહે આવ્યા નહિ રે હાં. ૧૮
શું કરૂં મારો જીવડો ન જાય રે;
થાય રે સુખ મારે ક્યાંથકી રે હાં. ૧૯
જીવાય છે આવ્યાની આશે રે;
પાસેથી વીર જે મેલી ગયો રે હાં. ૨૦
કઠિન હૈયું દુઃખે ન ફાટે રે;
માટે ન દૈવે એવું કર્યું રે હાં. ૨૧
ખાંડણું ખાંડતાં ખલકે છે ચૂડી રે;
કૃષ્ણપાયે રાણી રૂડી રૂક્મિણી રે હાં. ૨૨
આજ મેં રાંધ્યાં ઢુંઢણ ધોઇ રે;
વાટડી જોઈ કૃષ્ણદેવની રે હાં. ૨૩
આજ મેં રાંધ્યો કુર કાતળિયો રે;
કૃષ્ણ પાતળિયો મારો પરોણો રે હાં. ૨૪
એકવાર આવીને ઠારો રે;
વારો વેદના તે વિરહની રે હાં. ૨૫
શ્યામસુંદર શી વાતલડી સંભારૂં રે;
તારૂં ને મુખડું દુર્લભ થયું રે હાં. ૨૬
ગોવર્દ્ધન ધરી ગોકુળ ઉગાર્યું રે;
વાર્યું ને માન તે વળી ઇંદ્રનું રે હાં. ૨૭

---

૨૧ માટે ઇ૦—માટે તો શું દૈવે અમારૂં હૈયું એવું કઠણ કર્યું નહિ હોય ! ૨૨ કૃષ્ણપાયે —કૃષ્ણને શરણે. ૨૩ ઢુંઢણ—ઢુંઢણી ડાંગેરનો ભાત.

૨૪ કુર કાતળિયો—ચડતી જાતનો કે કાતળીદાર—ચડી ન ગયો હોય એવો ભાત.

મા'વજી એમ તો માતા મ બાળો રે;
ટાળોને વેદના તે ભવતણી રે હાં. ૨૮
દેવકીનો સુત ધાવિયો મુજને રે;
તુજને તે તો કાં વળી વીસરિયુ રે હાં. ૨૯
જેવી તેવી હું માતા તારી રે;
મારીને લાજ તે તો રાખવી રે હાં. ૩૦
હૈડે ચાપ્યો ક્યમ કરી વિસારૂ રે;
વાર્યું ને મન રહે શી પેરે રે હાં. ૩૧
અવગુણ મારા કોટિક પરહરો રે;
મને ધરો સગપણ તે ધાવ્યનું રે હાં. ૩૨
ભવોભવ થાઉં ધાવ હુ તારી રે;
મારીને આશા તમે પૂરજો રે હાં. ૩૩
મનની વેદના મનડુ જાણે રે;
આણે ને ભવે એમ ચાલિયું રે હાં. ૩૪
ભવસાગર વા'લા દેજો હાથ રે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથજી રે હાં. ૩૫

પદ ૨૦ મું.

રાગ વેરાડી.

એવો દિન કહીએ આવશે, ગોકુળ બીજીવાર રે;
વૃંદાવનમાંથી વળે, પાછા પ્રાણઆધાર રે. એવો૦ ૧
જઇએ સૂણીને વાંસળી રે, સામા સંધ્યાકાળ રે;
ગૌ આગળેથી આવતા રે, જોવા શ્રીગોપાળ. એવો૦ ૨
આપણને દેખી કરે લાલ, જે લટકા કોડે રે;
ચચળ નયન નચાવતા રે, હીંડે મોડામોડ રે. એવો૦ ૩

મુખે અડાડી આંગળી રે, કરી દેખાડે સાન રે;
ભૂખ લાગી છે મુને રે, કંઈ આપો કહે કા'ન. એવા૦ ૪
કર દેખાડે ફેરવી રે, તમ પાછળ ભમે મારૂં મન રે;
હું બીછું તે વાતડી રે, અવળું જાણે જન. એવા૦ ૫
જે આડે આવે ગોવાળિયા રે, તેને અળગા રાખે આપ રે;
મુજ સામું નિહાળવા રે, ટાળવા તનનો તાપ. એવા૦ ૬
વળી વળી માંડે મીટડી રે, સામું જોઇ શ્યામ રે;
રાતે રમવા આવશું રે, પૂરશું પૂરણકામ. એવા૦ ૭
હું દેઉં આગલે આંખડી રે, લોકડાકેરી લાજ રે;
અંગેઅંગ મળે નહિ રે, તો ક્યમ સીધે કાજ. એવા૦ ૮
હું પાછે પગલે વળું રે, જોતી જોતી રૂપ રે;
ત્યમ ત્યમ હીડે સાંહાંતી રે, મનડું ઓળખી ભૂપ. એવા૦ ૯
જાણું વ્રજ થાયે વેગળું રે, તો નિરખીએ નાથ રે;
પછે તો ઘરમાં જશે રે, હળધરનો ગ્રહી હાથ. એવા૦ ૧૦
મન મનોરથ ઘણુંએ કરૂં રે, પૂરો સુંદરશ્યામ;
એકવાર જો દેખિયે રે, ભાલણપ્રભુ શ્રીરામ. એવા૦ ૧૧

રાગ ધનાશ્રી.

હરિ ગયા દ્વારકા રે, જે નવિ દીઠી તે સુણી;
સાંભળીએ છીએ સાગર તીરે, નગરી કનકતણી. હરિ૦ ૧
તેને ઝૂપડાં ક્યમ ગમે, જે પામ્યા રિદ્ધ ઘણી;
સોળ સહસ્ર રાયની કુંવરી, તેના થયા ધણી. હરિ૦ ૨
ત્યાં વારતા કોયે સંભારે, કહો સખી આપણી;

૯ સાહાંતી–ધામે.

સાંભળીને હસશે તે નારી, આહીરડાં ભણી. હરિ૦ ૩
દહીં દૂધને કાજે વઢતાં, આપણે માંડી ફણી;
ભાલણપ્રભુ રાઘવ સંભારે, કાહા ગુણ ગણી. હરિ૦ ૪

પદ ૨૨ મું.

રાગ મારૂ.

ઉદ્ધવ શું કહું રે, સુખ વ્રજવાસતણું;
સ્વર્ગ ને વૈકુંઠથકી, મુજને વા'લું છે ઘણું. ઉદ્ધવ૦ ૧
શું કીજે જો શૈશવ વય ત્યાં, કો વાળીને બોલાવે;
ચિંતા રહિત રમત અતિ કરવી, તે વડ તે વડા ભાવે. ,, ૨
મારૂં મન કાંઈ નથી રીઝતું, અહીં ખટ રસ ખાવે;
દધિ માખણ ચોરી ખાતા તે, રસ કયાંહાં આવે. ,, ૩
વૃંદાવનમાં ગોપીને, વાતે લેતા વાળી;
દાણતણે ત્યાં મિષે કરીને, ગ્રહી રહેતા ખાળી. ,, ૪
વાડવ વેદ ઋચા શું વિધિવત્, સાચો તો પાળી;
તેથી મુજને મીઠી લાગતી, પ્રીતતણી ગાળી. ,, ૫
જાણું મણિમય મુગટ તજીને, મોરપિચ્છ ધરિયે;
શીકું સંગે લાકડી લઇને, ગૌ પૂઠે સાંચરિયે. ,, ૬
રાજવેષ મુને નથી ભાવતો, તો કહો શું કરિયે;
મુરલીનાદ કરીને મોહન, સહુનાં મન હરિયે. ,, ૭

---

૪ ફણી—ફેણ માંડીને અર્થાત્ જોસમાં આવીને.

૨ શૈશવ ઇ૦—શિશુપણાની વયને વાળીને (પાછી આણીને) કોણ બોલાવે? તે ઇ૦—તે વડા (મોટા) વડ ભાવે (ગમે છે). અથવા તેવતેવડા.

૫ વાડવ ઇ૦—જેમ સાચો વાડવ-બ્રાહ્મણ વિધિવત્ વેદની ઋચા (મંત્ર)ને પાળી જાણે છે-બોલે છે.

અહીં મર્યાદા ભોજન કરવુ, પંક્તિ ભેદ રાખી;
સ્નાન હવન બળિદાન કરવું, જે મુનિ ગયા ભાખી. ,, ૮
ગોવાળિયા જે ગ્રાસ આપતા, પેહેલુ મુખે ચાખી;
તેહ સ્વાદ ત્યાં કયમે ન આવે, તેના તે સાખી. ,, ૯
કનકતણો પલગ અનુપમ, હંસપિચ્છ તળાઈ;
પાસે સેવા કરવા બહુ સેવક, ચરણ તળાંસે ધાઈ. ,, ૧૦
તે મુજને ફીકું લાગે છે, લોક માંહે વડાઈ;
યમુનાતીરે પત્ર પાથરી, સૂતા તે સુખદાઈ! ,, ૧૧
ચિંતા રાજ્યતણી તો કરવી, તેણે આરત મન;
સંગી જેહ મળે તે દુખિયા, સુખિયા નહિ કો જન. ,, ૧૨
વંશીવટ છાયાએ રમતા, તે કયમ આવે દિન;
ગોપીશુ ક્રીડા કરતા તે, સુખ નહિ ચૌદ ભુવન. ,, ૧૩
યદ્યપિ,રીસ કરીને બાંધ્યો, માતાએ તાણી;
તો તેહ ઉપર આંસુ, અમે તો નવિ આણી. ,, ૧૪
કૌતુક જોવાને મળ્યા તે, ગોકુળના પ્રાણી;
અહીઆંનાં સુખ પાચે મેં તો, તે લીલા જાણી. ,, ૧૫
અહીં રહ્યાથી થયા તે, બમણા પૂર્વના પિતા;
હવે ગોકુળ જઈ શું કરિયે, તે દહાડા વિત્યા. ,, ૧૬
બીજે યુગે વળી એમજ રમશુ, સતત સત્ય ગીતા;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ કહે, એવુ વેદ વદિતા. ,, ૧૭

પદ ૨૩ મું.

રાગ ગોડી.

ઉદ્ધવજી ત્યાં આવિયા, મથુરા નગરી મુઝાર જી;

---

૧૫ પાચે-પા ભાગે. ૧૬ પૂર્વના—અહી રહ્યાથી પૂર્વના પિતા નંદ બમણા સ્નેહી થયા છે ૧૭ સતત—નિરંતર.

પ્રાણનાથને જઈ મળ્યા, કહ્યા સમાચાર જી. ૧
અતિ આનંદે ત્યાં સહી, પૂછે વૈકુંઠનાથ જી;
વ્રજવધૂ કહો શું કરે છે, નંદ યશોદા માત જી. ૨
વળતા ઉદ્ધવ બોલિયા, બોલો શારંગપાણિ જી;
પ્રેમ શો કહું વ્રજનારીનો, કહ્યો ન જાયે વાણી જી. ૩
ધન્ય વ્રજના ગોવાળિયા રે, ધન્ય ગોપી ને ગાય જી;
પ્રેમભક્તિ તે કહી ન જાયે, જિવ્હાએ મુખ માંય જી. ૪
વાસ હોય તો વ્રજ વિષે, જેનો બ્રહ્મા ન જાણે પાર જી;
સનકાદિક જાણે નહિ, પ્રેમભક્તિ નિરધાર જી. ૫
મુજને તમે ત્યાં મોકલ્યો, વ્રજમાં ગયો હું તેહ જી;
વ્રજનારીપ્રીતિ કહું જો, કહેતાં ન આવે છેહ જી. ૬
વચન સાંભળી ઉદ્ધવનાં, હરિ થયા ગદગદ કંઠે જી;
વ્રજવાસીને સંભારીને, નયણે જળ ચાલ્યાં ગંઠે જી. ૭
હરિ ઉદ્ધવને કહે, મનતણી આશે એય જી;
સહી કરીને માનજો, એ સમાન નથી મારે કોય જી. ૮
અનેક ભકત છે મારે, ધ્રુવ અંબરીષ પ્રલ્હાદ જી;
એક કળા આવે નહિ, વ્રજવાસી જેવાં દાસ જી. ૯
વચન સુણી શ્રીકૃષ્ણનાં, ઉદ્ધવ ગદગદ ગાત્ર જી;
વ્રજમાં તૃણ થઈ અવતરે તો, મારૂં ભાગ્ય મહાપાત્ર જી. ૧૦
એવે પ્રભુને સાંભરી, કુબજા પોતાની દાસ જી;
બાલણપ્રભુ રઘુનાથ કહે છે, જઇએ તેને પાસ જી. ૧૧

---

૭ ગંઠે—ઢગલેઢગલા.

રૂક્મિણીહરણ.

પદ ૧ લું.

રાગ કેદારો.

અભિમન્યુસુત ત્યાં ઉચ્ચરે, મુદિત મન માંહે ધરે;
કાંઇક પ્રશ્ન કરે, આશ્ચર્ય અદ્‌ભુત સાંભળી રે.

ઢાળ.

આશ્ચર્ય અદ્‌ભુત રાય પૂછે, જોગ કહો મુજને સ્વામી;
રાક્ષસવિવાહે રૂક્મિણી તે, કૃષ્ણજી કયમ પામી. ૨
એ સાંભળવાની છે ઇચ્છા, જ્યાં મગધ ને શિશુપાળ;
કન્યા હરી હરજી કયમ પરણ્યા, જીત્યા બહુ ભૂપાળ. ૩
જે પુણ્ય મધુર કળિમળને ટાળે, બ્રહ્માદિક ત્યાં ગાય;
નિત્યે નૌતમ શ્રવણે સૂણતાં, કોણ ચતુર નવિ દ્રાય. ૪
કહે શુક સાંભળ હો તું ભૂપતિ, કથા કહુ હું પ્રીતે;
જે સાંભળતાં ભવભય છૂટે, માણી રસના રીતે. ૫
દક્ષિણ દેશ વિદર્ભ દેશમાં, કુંદનપુર શુભ ગામ;
ભીમકરાય પ્રજાને પાળે, સાધુતણો વિશ્રામ. ૬
રૂક્મિ, રૂકમરથ, રૂકમબાહુ, ને રૂકમકેશી, રૂકમાલી;
પાંચ પુત્ર ને છઠ્ઠી કન્યા, રૂક્મિણી શુભ બાળી. ૭
તે શૈશવ વય છાંડ્યો શામા, પામી નૂતન રૂપ;
વરની વીમાસણ કરવા લાગ્યા, ત્યારે ભીમક ભૂપ. ૮
બંદીજન માગધ જે આવે, હરિના ગુણ તે બોલે;

---

૧ અભિમન્યુસુત—પરીક્ષિત. મુદિત—હર્ષિત (થઇને) ૨ રાક્ષસવિવાહે—હરણ કરીને ૪ કળિમળ—કળિકાળ સંબંધી પાપ નવિ-નવ—નહિ. દ્રાય—દ્રવિત થાય—પીગળે ૫ ભવભય—સંસારરૂપી ભય.
૮ શૈશવ વય—બાલ્યાવસ્થાનુ વય. નૂતન—નવુ.

સુંદરતા સમરથપણે, કો હરિ સરખો નહિ તોલે. ૯

એક વરસમાં હણી પૂતના, તણાવર્ત બક કેશી;
સાત દિવસ ગોવર્દ્ધન ધાર્યો, મઘવાનો મદ ફેશી. ૧૦

ખર વૃષભ માર્યા નગપે મોટા, જળથી કાઢ્યો કાલી;
હસ્તિ હણ્યા મલ્લ મદ માર્યા, કંસ હણ્યો વનમાલી. ૧૧

જરાસંધ ત્યાં યુદ્ધે જીત્યો, કાળયવન જેણે હણિયો;
ગુરૂસુત મુઓ આણી આપ્યો, જાણે પુનરપિ જણિયો. ૧૨

એવી કીર્ત્તિ શ્રવણે સાંભળી, રામા લાગ્યો રંગ;
અવર પુરૂષનો પાણિ ન ઝાલું, વર વરૂં શ્રીરંગ. ૧૩

સહિયરો રમતે એમ કહે, એક દ્વારકા નગરી;
સાંભળિયે છીએ અતિ અનુપમ, સિંધુ માંહે જયમ મગરી. ૧૪

ત્યાંહાં ક્ષત્રી ઉત્તમ યદવકુળ, તે માંહે વસુદેવ;
તેહનો સુત એટલું કહીને, લાજી રહે તે એવ. ૧૫

જાણે મુક્તિપુરીથી પંખી, કોય ઊડતો આવે;
કથા કહે શ્રીકૃષ્ણજીકેરી, કો મુજને સંભળાવે. ૧૬

અન્ન ન ભાવે નિદ્રા નાવે, રાત દિવસ લે' લાગી;
સ્વપ્ન માંહે સ્વરૂપજ દેખે, વિરહ ધરે અતિ જાગી. ૧૭

વાસુદેવે તવ વાત સાંભળી, કન્યા કુળપ્રસૂત;
લક્ષણ સઘળે છે સંપૂરણ, એમ વિનવિયો દૂત. ૧૮

મન કરે મધુસૂદન વરવા, પ્રીતિ પરસ્પર વાધી;
અંતર્ગત મળ્યાં માંહો માંહે, પૂરવજનમની આંધી. ૧૯

---

૧૦ મઘવા—ઇંદ્ર. ફેશી–દૂર કરીને.

૧૧ ખર વૃષભ–એ નામના રાક્ષસ. નગપે—પર્વતથી. હસ્તિ–કુવલયાપીડ નામે. મદ—મદવાળા. ૧૬ મુક્તિપુરી—દ્વારકા.

હિરણ્યલોમાએ હર્ષે માંડ્યો, વિવાહનો વિચાર;
કન્યા એ કોને દી જાશે, મળી નિજ પરિવાર. ૨૦
વર વારૂ વસુદેવતણો સુત, કૃષ્ણજી કમળલોચન;
સમરથ સગો મહારથી વારૂ, કુળ કર્મે પાવન. ૨૧
વાત ગમતી સાથ સહુને, વર વારૂ જગદીશ;
દ્વેષ ધરી ધરણીધર સાથે, રૂકમૈયો કહે રીશ. ૨૨

પદ ૨ જું.

રાગ રામગ્રી.

કુંવર કહે છે સાંભળો તાત જી;
એ શી કહોછો અવળી વાત જી. ૧

ઢાળ.

વાત અવળી શી કહો છો, ઘડપણે ગઇ સાન;
કુળ વિભૂતિ ને વર જોઇ, દીજિયે કન્યાદાન. ૨
આહીરને ઘેર ઉછર્યો, ચારતો વનમાં ગાય;
દીકરી એહને દીજીએ, તો શોભા વારૂ થાય. ૩
મહી માખણ ચોરતો, ગોવાલણી દેતી ગાળ;
મળતાં મામો મારિયો, જ્યારે પધાર્યો મોસાળ. ૪
ઉગ્રેસન આગળ કર જોડી, મુખે કહે રાજન;
આજ્ઞા મુજને દીજીએ, એમ કહે શામળવાન. ૫
રાજ્ય જેને કુળ નહિ તે, સદા સહુનો દાસ;
પુત્રી પરણે તેહને તો, ઘણી પહોંચે આશ !! ૬
ચેદી દેશનો રાજિયો, સમરથ જે શિશુપાળ;
જેની સેવા સહુ કરે છે, ભલા ભલા ભૂપાળ. ૭

---

૨૦ હિરણ્યલોમા—રૂકમકેશી. દી જાશે—આપાશે.
૭ ચેદી-ગઓન, પ્ર. ૨૭.

સંબંધી તે સગો સાચો, જે કીધે સીધે કાજ;
ભરવાડ ભલો ભવાડતાં, ભૂપતિ લાગે લાજ. ૮

વીરપણું વસુદેવને નહિ, વિનય છોડાવી નાર;
કપટ કરી નસાડ્યો, તો ઉગર્યો કુમાર. ૯

કારાગૃહ વેઠ્યું ઘણું, ને દુઃખે દાધ્યો દેહ;
અન્ન તો જમતાં થયાં, આજ સુખે એહ. ૧૦

કુંવર ખટ કંસે હણ્યા, ત્યારે ન ચાલ્યું બળપાણ;
વિવાહ એવો કીજિયે, જેનું વિશ્વ માંહે વખાણ. ૧૧

સ્વજન સહુએ મળ્યા માંહે, જ્યારે જાચક દે આશિષ;
ઓધ્ય કહે આહીરની ત્યારે, નીચું કરવું શીશ. ૧૨

દૃઢ કરી હરિ ઉવેખી, તે દૂત પરઠાવ્યા પાસ;
દમઘોષસુતશું વિવાહ મેળ્યો, આણી અતિ ઉલ્લાસ. ૧૩

સજાઈ વિવાહતણી, મંડપ રચ્યા વિશાળ;
ધ્વજા પતાકા સજ કરી, તે નગર તોરણ માળ. ૧૪

રૂક્મિણી ત્યારે દુઃખ પામી, તેડિયો ત્યાં વિપ્ર;
પત્ર લખીને આપિયું, ત્યાંથી ચલાવ્યો ક્ષિપ્ર. ૧૫

વાત કયહાં કરે નહિ, જેહનો અતિ વિશ્વાસ;
વેગે કરીને મોકલ્યો, જ્યાં વસે શ્રી અવિનાશ. ૧૬

વહી આવ્યો દ્વારકા, પ્રતિહારે કીધું જાણ;
મંદિર માંહે આવિયો, પેખિયા શારંગપાણ. ૧૭

ઊઠ્યા હરિ આસનથકી, બેસારિયા ભૂદેવ;
પૂજા કીધી પ્રેમશું, કુશળ પૂછ્યું ખેવ. ૧૮

---

૮ ભવાડતાં—પસંદ કરાવતાં. ૧૨ ઓધ્ય—વંશ. ૧૩ દમઘોષસુત—શિશુપાળ.

અન્ન ઉત્તમ આરોગાવી, વિપ્ર કર્યો વિશ્રામ;
ચરણ ચાંપે ચતુર્ભુજ, ને પ્રેમે પૂછે સ્વામ. ૧૯

પદ ૩ જું.

રાગ રામગ્રી.

એણીપેરે પૂછે શ્રીભગવાનજી;
કહો દ્વિજ ધર્મ ધરોછો સ્થાન જી. ૧

ઢાળ.

ધર્મ સ્થાનક ધરો છો, દૃઢ આવે સંતોષ;
લૌલુપ્યપણું છાંડે નહિ, વિપ્રને મોટો દોષ. ૨
યથા લાભ સંતોષ વર્ત્તે, તજે નહિ નિજ ધર્મ;
અખિલ કામના તેહની, પહોચે પાળતાં નિજ કર્મ. ૩
અસંતોષી સુખે ન સૂએ, ઇંદ્રલોકે જો જાય;
દરિદ્રી જે સંતોષી, સર્વાંગે સુખી થાય. ૪
સત્ય સંતોષી ભૂતશું હિત, રહીત જે અહંકાર;
એવા વિપ્રને મસ્તકે કરી, નમું હું વારંવાર. ૫
સુખી સઘળો લોક હોયે, જે રાજાને દેશ;
પ્રીતિશું જે પ્રજા પાળે, તે મુને વા'લો નરેશ. ૬
દૂરથી તમો ક્યમ આવ્યા છો, તે મુજને કહો કાજ;
ગુહ્ય હોય તે હું કરૂં, જે કઠિન જદપિ આજ. ૭
એણીપેરે પૂછિયું, લીલામનોજ શરીર;
કથા કહેવા વિપ્ર લાગ્યો, પ્રેમપૂરિત ધીર. ૮

---

૨ લૌલુપ્યપણું—લઘુતા—લાલચુપણું. ૩ અખિલ—સમગ્ર—બધી
૫ ભૂતશું હિત—પ્રાણીમાત્રનું હિત ઇચ્છનાર.
૭ જદપિ—જોકે. ૮ લીલામનોજ શરીર—લીલાને અર્થે જેણે કામદેવના જેવું સુંદર શરીર ધારણ કર્યું છે એવા. પ્રેમપૂરિત—પ્રેમથી પૂર્ણ થયેલો.

પત્ર લઈ હરિપાણિ આપ્યુ, સુણો શ્યામળવાન;
કુંદનપુર એક ભીમક રાજા, રૂક્મિણી સતાન. ૯

પત્ર પ્રેમે પાઠવ્યુ છે, વાચીએ ગોવિંદ;
પદ્મિનીની પ્રીતિ જાણી, કીજીએ પરમાન

હરિ કહે દ્વિજ તમો વાચો, સાભળુ હુ કાન
પત્ર લઈને ઉકેલિયુ, બ્રાહ્મણે આણી જ્ઞાન ..

સ્વસ્તી શ્રી દ્વારામતી, સકળ ગુણભંડાર;
કૃષ્ણ ચરણે એક પ્રથમમા, મારો [છે] જુહાર ૧૨

ભુવનસુંદરરૂપ લક્ષણ, સાભળ્યા મે આહીં;
ચિત્ત નિર્મળ નથી રહેતુ, ામે મારૂ ત્યાહા ૧૩

રખે જાણો રાજકન્યા, કેઠ છાડી લાજ,
વિપ્ર છાનો મોકલ્યો, જેમ જાણે મહારાજ. ૧૪

વિદ્યા વય કુળ રૂપ દ્રવ્યે, તુ સરખો અભિરામ,
કોણ કન્યા ચતુર ધીરા, વરે નહિ જે સ્વામ ૧૫

તેમાટે મે તુ વર્યો, આત્મા અર્પ્યો આપ;
પ્રતિજ્ઞા પાળે નહિ તો, શુ રે કીજે બાપ. ૧૬

રખે આવી આભડશે, શિશુપાળ તમારો ભાગ,
સિંહકેરા ભક્ષમા, ગોમાયુનો નહિ લાગ ૧૭

ઇષ્ટિપૂરિત દાન વ્રત તપ, દેવ ગુરૂ અર્ચન,
કીધા હોય તો આવી પ્રેજો, મુને જગજીવન. ૧૮

છાનું પહેલુ આવિયે, પ્રભુ લગ્ન દિન છે કાલ,
રાક્ષસવિવાહ કરી મુજને, બજે કરીને ચાલ ૧૯

---

૯ હરિપાણિ—હરિના હાથમા ૧૩ ભુવનસુંદર.
ઇ૦—જગતમા સુંદર ૨૫ અને લક્ષણવાળા ૧૫ અભિરામ—સુંદર
૧૬ બાપ—બાપને—ભીમકને ૧૭ ગોમાયુ—શિયાળ
૧૮ ઈષ્ટપૂરિત ઇષ્ટાપૂર્ત (યજ્ઞ)

સૈન્ય યાદવતણુ તેડી, છતી સર્વ ક્ષિતિપાળ;
અત પુર કયમ હરો તેહની, વિધિ કહુ દયાળ. ૨૦
પ્રથમ દિવસે અબિકાનુ, કરવાને દરશન;
નગર બાહેર નિસર, ત્યારે ગ્રહો જગજીવન. ૨૧
પદપકજરજ અજ શકર, વાંચ્છે મોટા મુન્ય;
તો હુ કયમ ઇચ્છુ નહિ, થાવાને પાવન. ૨૨
કમળલોચન ન પામુ તો, પ્રાણ તજુ શતવાર;
જન્મ જન્મે જ્યા લગે, તમો થાઓ ભરતાર. ૨૩

પદ ૪ થું.

રાગ રામગ્રી.

એણીપેરે બ્રાહ્મણ કહે છે વાણી જી;
સાંભળોને તમો શારગપાણિ જી. ૧

ઢાળ.

શારંગપાણિ તમે સાભળો, મે કહ્યા ગુહ્ય સદેશ;
હવે જે કરવુ ઘટે તે, કીજીએ દવેશ. ૨
સદેશ શ્યામાના સુણી, સમરથ વૈકુઠનાથ;
હસી હરિ એમ બોલિયા, વિપ્રનો સાહી હાથ. ૩
મન મારૂ ત્યાં છે, મે પ્રથમ પ્રીછી વાત;
દ્વેષ મુજશુ નિવાહકેરો, કરછે ત ભ્રાત. ૪
નિદ્રા નિશ આવે નહિ, અતર એ ઉચ્ચાટ,
મન જાણ્યું માનનિનું, એ થયો હું વાટ. ૫
મથે ઘણા મળ્યા મહીપતિ, લાવુ લીલાએ ઘેર;

---

૨૦ ક્ષિતિપાળ-રાજા. ૨૨ અજ-બ્રહ્મા ૫ વાટ ઇ૦—૬ વાટ ચ- યો—ચાલવા માડયો.

કાષ્ઠ માંહેથી કાઢીએ જેમ, અગ્નિશિખા પેર. ૬
એવું કહી રથ જોતરાવ્યો, અશ્વ ઉત્તમ સાર;
શૈબ્ય સુગ્રીવ મેઘપુષ્પક, બલાહક એ ચાર. ૭
વિપ્ર વેહેલે બેસાર્યો, ને બેઠા જુગદાધાર;
એક રાત્રે વડી ગયા, વિદર્ભ દેશ મોઝાર. ૮
નગર શેરી છંટાવે ને, ધ્વજા પતાકા દ્વાર;
અગર ઉવેખે ઘણા ને, ભૂષણ કરે નરનાર. ૯
ભીમકરાજા પુત્ર પ્રેમે, વિવાહનો સભાર;
શિશુપાળને કન્યા કહી, પણ પ્રેમ નહિ લગાર. ૧૦
વિપ્ર વેદની કરી પૂજા, નાના મંગળ કર્મ;
બ્રાહ્મણ ભોજન કરાવ્યાં, બહુ વસ્ત્ર આપ્યાં ધર્મ. ૧૧
મલસ્નાન કીધું સુંદરી, ગ્રહશાંતિ વેદ વિચાર;
કકણ કર તે બાંધિયું, ને વિવિધ પેર શૃંગાર. ૧૨
હોમ કરીને કરે રક્ષા, અથર્વણના મંત્ર;
પુરોહિત પૂજા કરાવે, ગોત્રદેવ્યા તંત્ર. ૧૩
હેમ રૂપું ધેનુ તિલ ગુડ, વસ્ત્ર દેઈ દાન;
વિનાયક પૂજા કરીને, બ્રાહ્મણને બહુ માન. ૧૪
દમઘોષ રાયે દાન દીધાં, પૂજ્યા વિપ્ર વિશેષ;
કર્યા ઉત્સવ અતિ ઘણા, ને વિધ્ર વિધ સુંદર વેષ. ૧૫
સગા સહુ તેડાવિયા, દંતવક્ર જરાસંધ;
વિદૂરથને શાલ્વ પુંડરિક, સિંહ ને શાળબંધ. ૧૬
અવર રાજા અતિ ઘણા, યાદવ નહિ કો એક;

---

૬ લીલાએ—રમતની પેઠે. કાષ્ઠ ઇ૦—જેમ લાકડામાંથી અગ્નિની શિખા (જ્વાળા) પેરે કરીને કાઢીએ તેમ હું બધા રાજાઓમાથી રૂક્મિણીને લાવું છું.

સગા સહુએ આવિયા, રામ કૃષ્ણ વતરેક. ૧૭
માંહે માહે વારતા તે, કરે આણી ક્રોધ;
રામ કેશવ આવશે જો, સંગે યાદવ યોધ. ૧૮
કદાચિત હરશે કન્યાને, તો કરીશે સંગ્રામ;
શિશુપાળને પરણાવશુ, જો જો અમારૂ કામ. ૧૯
હસ્તિ રથ ને અશ્વ પાળા, સૈન્ય બહુ સમર્થ;
ચેદિપતિને મળ્યા મંદિર, સાધવાને અર્થ. ૨૦
બળદેવજીએ સાંભળ્યું, એકલા ગયા યદુરાય;
કન્યા હરતાં રખે હરિને, ક્લેશ કાંઈ થાય. ૨૧
પૂઠિથી બહુ સૈન્ય લઇને, સાંચરે બળદેવ;
યોધ યાદવ અતિ ઘણા, કારજ કરવા ખેવ. ૨૨
રામ રંગે નિસર્યા, યાદવ સૈન્ય છે સાથ;
આગળથી ગયા જાણિયા, ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ. ૨૩

પદ ૫ મું.

રાગ ગોડી.

ચેદિ દેશથી ચાલી જાન, દેશ દેશના બહુ રાજાન;
ખેડે રથને છીંકે કોય, અપશુકન આગળથી હોય. ૧
આડી ઉતરે તો મંઝારી, સામી મિલે વિધવા નારી;
શબ્દ ત્યાં એવો ઉચરે, આજ જાયે ત્યાં કાજ નવિ સરે. ૨
એવે શકુને ત્યાં સાંચર્યા, વિદર્ભ દેશ માહે પરવર્યાં;
જાન આવી ભીમકની પુરી, રાજા સામો ગયો પરવરી. ૩
દઈ માન ને પૂછ્યું ક્ષેમ, ઉતારા આપ્યા અતિ પ્રેમ;

---

૧૭ વતરેક—વ્યતિરિક્ત—વિના.

ભક્ષ ભોજન નાના વિધ અન, સેવા કરવા મેલ્યા જન. ૪
કહે શુક સાંભળ ભૂપતિ વાત, પ્રેમદા મન વીમાસે પ્રાત;
નાવ્યો દ્વિજ ને નાવ્યા હરિ, મારે પૂરવ પાપે કરી. ૫
જાણીએછીએ પેહેલુ મન કર્યું, કાંઇક અવગુણ વશી ઉતર્યું;
નિર્લજ થઇ મે લખિયું પત્ર, તે દૂષણ મન વશિયુ અત્ર. ૬
વિવાહ આડે છે ત્રણ જામ, શામાટે ના'વ્યા ઘનશ્યામ;
પત્ર વાંચીને ના નવિ કહી, તેણે વાડવ થોભ્યો સહી. ૭
પછે આળશ્યા જોઈ મર્મ, આડું આવ્યુ મારૂં કર્મ;
વિધાતા વિમુખ મહાદેવ, રૂઠી ગૌરી કર્મની ખેવ. ૮
હરિણનયની હરિયું હરિ મન, ચિંતવતાં મીચ્યા લોચન;
નયને વહે આંસુની ધાર, વળી વળી કરે એહ વિચાર. ૯
આવે તો હવણા તે કાળ, નામ સત્ય જો દીનદયાળ;
હું દાસી દામોદરતણી, જો જાણો ત્રિભુવનધણી. ૧૦
એણીપેરે ચિંતા પામે આંહી, વામ નેત્ર ફરૂક્યું ત્યાંહી;
શકુન વિચારી થયાં રળિયાતિ, કોને કહી નશકેસુખજાતિ. ૧૧
એવે આવ્યા પુરી ઉપવન, કૃષ્ણ કહે વિપ્રને વચન;
મરશે મારો વિરહ ધરી, વેગે જાઓ જ્યાહાં સુંદરી. ૧૨
એમ મોકલ્યા વિષ્ણુએ વિપ્ર, શ્યામા મંદિર પોં'ત્યો ક્ષિપ્ર;
હૃષ્ટ વદન દીઠો કામિની, કામ થયું જાણ્યુ ભામિની. ૧૩

---

૪ પ્રેમદા—રૂકિમણી. પ્રાત—સવારમાં.

૭ જામ-પોહોર. ૯ હરિણનયની ઈ૦-હરિણી સમાન નેત્રવાળી રૂકિમણીનુ મન (એ રીતે) હરિએ હર્યું.

૧૧ ફરૂક્યું-ફરક્યું. (સ્ત્રીનું ડાબું નેત્ર ફરકે તે શુભશુકન ગણાય છે)

૧૩ ક્ષિપ્ર-તત્કાળ. હૃષ્ટ-હર્ષિત.

પ્રેમે પૂછે સમાચાર, વાડવ માંડી કહો વિસ્તાર;
વેગે ખાધી વધામણી, ઉપવન આવ્યા ત્રિભુવન ધણી. ૧૪
સત્ય વચન દીધું હરિ યથા, તે માંડી કહી સર્વે કથા;
મન માંહે થયો અતિ ઉલ્લાસ, ઉચિત આપવા કરે કાંઇ આશ. ૧૫
ઉશીકળ તે થાવા જશી, વસ્તુ કિશી મનમાં નવિ વશી;
સર્વસ્વ જો આપું આણે સ્થાનિ, તો તે નહિ હર્ષ સમાનિ. ૧૬
આપૂરણ ત્યાં જોઈ સ્થાન, આપી હાર ને કર્યો પ્રણામ;
અમર સહુ લક્ષ્મીને નમે, તેહ વિપ્ર ત્યાં પાગે રમે. ૧૭
વળ્યો વિપ્ર ત્યાં દઈ આશિષ, વેગે વર પામો જગદીશ;
હરિણનયણી હરખે ઉલ્લસે, ગન માંહે અતિ આનંદ વસે. ૧૮
આવ્યા સાંભળી કેશવ રામ, ભીમક સામો ગયો વિશ્રામ;
મધુપર્ક લઈ બહુ ભેટી, વસ્ત્ર અનોપમ આપી નેટી. ૧૯
પૂજા કીધી પ્રેમે ઘણી, જોના આવ્યા ઉપવન ત્રિભુવન ધણી;
ભલે પધાર્યા હરિ પરવરો, ઉત્તમ ઉતારે ઉતરો. ૨૦
સૈન્ય સહિત ભક્ષ્યભોજન, કરે અતિ આદર રાજન;
પૂજા પ્રેમે કરી સર્વેશા, વરવા આવ્યા જાણી યથા. ૨૧
જે જે આવ્યા છે ભૂપતિ, જેવી વય તેવા કુળ મતિ;
ભીમક સહુની સેવા કરે, નિજ નિજ ઉતારે ઉતરે. ૨૨
આવ્યા હરિ જાણી સહુ લોક, નગરનિવાસી થયા ગત શોક;

---

૧૬ કિશી-કોઈ. સ્થાનિ-સ્થાને. ૧૭ આપૂરણ—સઘળે માણસથી ભરેલુ વિપ્ર—વિપ્રને. ૧૯ ભેટી—ભેટે. આપી—આપે. નેટી-નેટ-નેટામા ૨૧ ભોજન-ભોજન આપીને. ૨૨ જેવી ઇ૦—જેવા તેઓ વયે (યોગ્ય) છે તેવા કુળે ને મતિએ છે.

દરશન હરિને હરખજ ધરે, માંહો માંહે એવુ ઉચરે ૨૩
રૂક્મિણીને લાવે એ પત્ય, કેશવને કન્યા એ સત્ય,
અહીં દૈવનુ જો જો યત્ન, જેમ જડાયે કુંદન રત્ન ૨૪
ક્યા કેશવ ને ક્યા શિશુપાળ, ક્યા કેસરી ક્યા શિયાળ,
અંતર ઘણો જોતા અતિ ઘણો ફેર, જ્યમ શરશવ સોનાનો મેર ૨૫
ક્યા ચૈદ્ય ને ક્યા રણછોડ, ગર્દભ અશ્વ કનાહાની જોડ;
ક્યા શિશુપાળ ક્યા રૂક્મિણી, ક્યા કાચન ને પારસમણિ ૨૬
જો સુકૃત અમો કીના હોય, તેણે પુણ્ય પ્રતાપે જોય,
પ્રસન્ન થઈને પુરૂષપુરાણ, વૈદર્ભી ગ્રહજો નિર્વાણ ૨૭
પ્રેમે એમ વદે પુરજન, રોમાંચિત છે સહુના મન,
એવે ચોધા ભટ પરવરી, કન્યા પુર બાહિર નિસરી. ૨૮
ઉચા આયુધ કરી રખવાળ, સન્નાહ પહેર્યાં કર કરવાળ,
કન્યા આગળ પાછળ રહે, મારગ દ્યો મારગ દ્યો કહે ૨૯
પદપંકજ ભવાનીતણુ, જોવા ચાલી ઉલટ ઘણુ,
પાણી પદ્મિની ચાલી ચરણિ, ધ્યાન હૃદે શ્રીઅશરણશરણિ ૩૦
મનિ માનિની છે અતિ રંગી, માતા ને સહિયર છે સંગી,
વાજે મુરજ શંખ ને તૂર, વીંટી જાયે સમળા શૂર ૩૧
ચંદન પુષ્પ પૂજા ઉપહાર, લઈ ચાલે આગળથી નાર,
દ્વિજપત્ની સાર્યા શૃંગાર, કરતી ગાન સર્વ પરિવાર. ૩૨
ગાયણી ગાય બંદીજન સ્તવે, સતનંશ કથા વિનવે,
બંધુ વર્ગ સાથે ઉન્માદ, આવ્યા અંબાતણે પ્રાસાદ , ૩૩

---

૨૩ ગતશોક-શોક રહિત ૨૫ ચૈદ્ય-શિશુપાળ
૨૯ સન્નાહ—કવચ કરવાળ-ખડ્ગ ૩૦ પાણી—પગે ચાલીને
૩૧ મનિ-મનમા મુરજ-એક જાતનું વાદ્ય ૩૩ ઉન્માદ—
આનંદ પ્રાસાદ-દેરાળ

જળ લેઈ કીધું આચમન, શિવ સમીપે ગયાં સદન;
ઘરડી સ્ત્રી જે વાડવતણી, પૂજા વિધ વિધ વિશેપે ભણી. ૩૪
તે પૂજા કરાવી ખરી, ચરણે પ્રણમે તે સુંદરી;
સ્તુતિ કરીને કરે પ્રણામ, વર વાંછે છે ભાલણપ્રભુ રામ. ૩૫

પદ ૬ ઠું.

રાગ ધનાશ્રી.

ભવપ્રીતી ભવાની માતા, પ્રણમુછું અનુદિન જી;
ગણપતિ સ્વામી સહિત હું તુને, પૂજું એકે મન જી. ૧
બીજી કાંઇ નથી રે વાંચ્છના, માગું એ વરદાન જી;
પિયુ મારે થાજો પુરૂષોત્તમ, ભાવ ધરી ભગવાન જી. ૨
એ મંત્ર ભણીને ગંધ ધૂપ, જળ અક્ષત કુસુમનો હાર જી;
ભૂષણ વસ્ત્ર દીપ બલિ, નૈવેદ્ય નાના દે સારજી. ૩
સૌભાગ્યવતી વધૂની, પૂજા વિધિશું કીધી જી;
તિલક કરી તાંદુળ ચોઢી, તેણીએ આશિષ દીધી જી. ૪
પ્રેમે શ્રીફળ ફોફળ આપ્યાં, કંઠે સૂત્ર તાંબૂલ જી;
આશિષ દ્વિજપત્નીએ આપી, સુખ પામવા મૂળ જી. ૫
મુનિવ્રત મેલીને ચાલી, દેવસદનથી બાહાર જી;
દાસીનો કર કરમાં ગ્રહીને, રત્નમુદ્રિકા સાર જી. ૬
શ્યામા અતિ સુંદર દેહ દીસે, જાણે દેવની માયા જી;
કટિમેખળા મણિમય ખળકે, ઝળકે કોમળ કાયા જી. ૭
ચંચલ નયન ચારૂ ચમકતાં, કુંડળ ઝળકે કાન જી;
કુચઅંકુર પ્રગટ્યા પ્રેમદાને, મોહે સર્વ રાજાન જી. ૮

---

૩૪ સદન-ઘર-દેવળમા.

૩ નાના-અનેક પ્રકારના ૮ ચારૂ-સુંદર.

બિંબ અધરપર દંત ઝબૂકે, મંદસ્મિત તે કરતી જી,
હંસગામિની નેપૂર ઝમકે, મુનિજનનાં મન હરતી જી. ૯
ચારૂ ચુંદડી ઉપર ઓઢી, ચંપા કુસુમને ચટકે જી;
ઉંબરથી આઘી નવિ ચાલે, લાલ ગતિ અતિ લટકે જી ૧૦
જાત્રા મિષે માનિનીએ કીધી, શોભા સબળ સજાઇ જી;
યાદવજી આવે તો જોયે, મારી જે ચતુરાઈ જી. ૧૧
મહીપતિ દેખીને મોહ પામ્યા, ઊભાથી અડવડિયા જી;
ગજ રથ અશ્વથકી તે અળવે, મૂઢ થઇને પડિયા જી. ૧૨
ચોહોદિશે ચંચલ નયની નિરખે, પૃથ્વીપતિ બહુ પેખે જી;
કેશ ઉફરા કરી નિહાળે, દામોદર નવિ દેખે જી. ૧૩
દેરા આગળ ઊભી અબળા, અવર બહુ છે નારી જી;
જાણે જે જો રથ આગળ જાઇશ, તો ઘેરી જાશે બેસારી જી. ૧૪
નગર માંહે પેંડા પૂછે, શીપેરે કેશવ કરશે જી;
હવણાં આવી શકે તો આવે, પછે કેઇ પેરે હરશે જી. ૧૫
ભય ત્રાસિત હરણીની પેરે, ચોહોદિશે નિહાળે જી;
માતા કહે બાઇજી હીંડો, આંસુ નયણે ઢાળે જી. ૧૬
મુખ મોડે કાંઈ મિષ કરે, પણ છાંડે નહિ તે ઘાટ જી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથતણી, ત્યાં ઊભી જોયે વાટ જી. ૧૭

પદ ૭ મું.

રાગ ગોડી.

નિસાસા મેલે મૃગનયણી, અંતરગતિ વિમાસે જી;
ભૂરપણે હું કાંઈ ન ચેતી, વિપ્ર મોકલ્યો વાંસે જી. ૧

---

૯ મંદસ્મિત–થોડું હાસ્ય. ૧૦ ચંપા ઈ૦–ચંપાના ફુલના જેવી ચટકવાળી. ૧૩ ઉફરા–ઊંચા.

નગર ઢૂંકડા આવ્યા નરહરિ, કાંઇ એક પડિયા સાંસે જી;
પરમ પુરુષ તે કયમ પધારે, અબળાકેરે હાંસે જી. ૨
હાં હરિ ના આવ્યા હો, આંહાં મળિયા રાય ને રાણા જી;
જ્યમ ગજપતિનો સાદ સાંભલી, વૈકુંઠથી ઉજાણા. હાં હરિ૦ ૩
પ્રહ્લાદને કાજે તે કીધો, સ્તંભ માંહે વાસ જી;
તે તો પાંચ વરસનો બાળક, સાચો જાણ્યો દાસ. હાં હરિ૦ ૪
ધ્રુવને નિશ્ચલપદ જે આપ્યુ, એક મના તે જાણ્યો જી;
અબળામાટે અવગુણ મારો, અંતરગતિ તે આણ્યો. હાં હરિ૦ ૫
ઇંદ્ર સાથે અન્યાય કીધો, તે તો ઉદ્ધારી અહલ્યા નારી જી;
મે તો પાતક કર્યું નથી, શે નાવ્યા દેવ મુરારિ. હાં હરિ૦ ૬
હવણાં મુને ઘેર લેઇ જાશે, થાશે સંધ્યાકાળ જી;
વેરી વીરો વેગે દેશે, કર ગ્રહશે શિશુપાળ. હાં હરિ૦ ૭
કંઠપાશ ઘાલું વિષ ખાઉં, કે પાવક માંહે પેસું જી;
ચરણતણી આણ જો, ચૈદ્ય પાસે જઈ બેસું. હાં હરિ૦ ૮
વધામણી શું જૂઠી ખાધી, વાડવે આવી વાહી જી;
પ્રાણ તજું પણ હું નવિ બેસું, શિશુપાળનો કર સાહી. હાં હરિ૦ ૯
અબળા ઉતાવળ કરે છે, ચાલે નહિ મુજ ચરણ જી;
આણી વેળા શું નહિ આવે, અળવે અશરણશરણ. હાં હરિ૦ ૧૦
અથવા શું બહુ યોદ્ધા દેખી, બીન્યા દીનદયાળ જી;
કેઇ માત્ર તે કેસરી આગળ, કોટિ મળ્યાં શૃગાલ. હાં હરિ૦ ૧૧
ક્યાં શિશુપાળ મદમતિ માનુષ્ય, ક્યાં એ શ્રીરણછોડ જી;
તુલસીમંજર શી પેર થાયે, જો વાવે વિન્ધ્યા છોડ. હાં હરિ૦ ૧૨

---

૩ ઉજાણા—એકદમ ચાલી આવ્યા. ૫ એક મના—એક મનનો. ૮ કંઠ પાશ—ગળે ફાસો.

૧૦ અળવે—મોડમાડ.

એણીપેર વીમાસણ કેરતાં, ફરક્યુ વામ લોચન જી;
સ્થિર મન રાખી કરે વિનતિ, એવું કહી વચન. હાં હરિ૦ ૧૩
જો મે પુણ્ય કર્યું હોય કાંઇએ, દીધું હોયે જો દાન જી;
તો ભાલણપ્રભુ શ્રીરામ આવજો, સત્વર શ્રીભગવાન. હાં હરિ૦ ૧૪

પદ ૮ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી.

આરત કરતાં અતિ ઘણી રે, આવ્યા શ્રીગોપાળ;
રથે બેઠા રળિયામણા રે, દીઠા દીનદયાળ. ૧

ઢાળ.

દયાળ આવ્યા દીપતા, તવ પડ્યુ અતિ ભગાણ;
રાજા સહુ ઝાંખા થયા, જાણે દેહમાં નહિ પ્રાણ. ૨
ગર્વ આણે બાણ તાણે, જાણે હરિ હરશે સહી;
આપ વખાણે આણે ટાણે, મૂકાવે તે કો નહિ. ૩
શામા સરશાં નયણે નિરખી, હૈયે હરખે અતિ ઘણું;
દયાળ આવ્યા મન ભાવ્યા, લાવ્યા સૈન્ય તે આપણું. ૪
મને વે'શે દાટ દેશે, લેશે હેલામાં હરી;
જેહ મળિયા ભૂપ બળિયા, થયા ગળિયા મનિ ખરી. ૫
જે દીઠે સ્વામી દુઃખ વામી, સુખ પામી સુંદરી;
તે કયમ કહીએ પાર ન લહીએ, જો વદિયે શત જિહ્વાએ કરી. ૬
હવે આધી ચાલું પાણિ ઝાલું, દેહી આલું નાથને;
લાજ મેલું રસે રેલું, એ મલાણુ છેલું સાથન. ૭
શિશુપાળ સાલે આધી ચાલે, ઝાલે કર સહિયરતણો;
પગલાં ભરતી માન કરતી, નેહ ધરતી અતિ ઘણો. ૮

---

૫ ખરી–ખરી પડી–નાશ પામી.

નયણે મળિયાં મન મળિયાં, વળિયાં પાછાં ક્યમ રહે;
દયા કીજે આવી લીજે, બીજો તે કર કયમ ગ્રહે. ૯
રથે બેસવા ચાલી, કુંવરી કાલી, આવી ઝાલી કામિની;
ગ્રહી નારી રથે બેસારી, પ્રેમ ભારી ભામિની. ૧૦
સામું જોઇ રહ્યા રોઈ, અવર જે રાજન;
હરિ સમુદ્ર માંહે થયા તે, ઉદક બહુ સમાન. ૧૧
મથે મહીપતિ કેડે ને, પીતાંબર પળાય;
શિયાળકેરા યૂથ માંહેથી, સિંહ લઇને જાય. ૧૨

પદ ૯ મું.

રાગ સામેરી.

રૂક્મિણીને રથે બેસારી, સાંચર્યા જ્યારે સ્વામ;
વેગે લઇને વાહિની, પરવરે પૂઠે રામ. ૧
હરિ જાતા જોઇ યાદવ, વદ જરાસંધ;
અરે કોણે દીઠો નહિ, મોહે થયા શું અંધ. ૨
રૂક્મિણીને લઇ જાતાં, ચોધ્ર લાગી ગાળ;
ધિઃક આયુધ આપણાં, જે બળ રહ્યું નહિ બાળ. ૩
નગરજન જોવા મળ્યા, તે વદે વાણી લોક;
શણગાર શિશુપાળે કર્યા, તે થયા સઘળા ફોક. ૪
મોઢળ છોડો કરથકી, ને ઢાંકો એનો હાથ;
ડાઢીનું પાણી રહ્યું, જે આવ્યા વૈકુંઠનાથ. ૫
વિધાતા વરાંસ્યો નહિ, ચતુરાઇ એની ઘણી;

---

૧૧ હરિ ઈ૦—હરિરૂપી સમુદ્રમાં બીજા રાજાઓ ઉદક (જળ) જેવા થયા. અર્થાત્ તેની મોટાઇમા દબાઈ ગયા !

૧ વાહિની-સેના. ૫ ડાઢીનું પાણી—શીમકનો ટેક.

વર વિઠ્ઠલજી ભલા, ને રાજકન્યા રૂક્મિણી. ૬

જુઓ મુખ શિશુપાળનું, નયણે વહે છે નીર;
કઠણ હૈયુ એહનુ, જે પ્રાણ ધરે શરીર. ૭

અપમાન પાખે મરણ વારૂ, જેહને હોયે સાન;
પરણ્યા વિના ક્યમ ઘેર જાશે, જે લેઈ આવ્યો જાન. ૮

સહુ શ્રવણે સાંભળે, જે કહે કઠિન વચન;
સાહ્ય કરવા સોઢિયા, જે ભૂપકેરા તન. ૯

મૂછ મરડે દાંત ઘરડે, હોઠ કરડે હઠિ ચઢે;
ગાળ દેતા મને વેહેતા, આયુધ લેતા અડવડે. ૧૦

અશ્વ ચઢતા ઢળી પડતા, કો આખડતા અડવડે;
વેગે પળાઓ વીર ધાઓ, મળી જાઓ ઉચ્ચરે. ૧૧

ધર ધૂતારો વેગે મારો, ઝાલો ત્યાં એ મૂઢને;
રખે રસળો જાયે કુશળો, મહી જે મસળો પ્રૌઢને. ૧૨

મને કૂડે અશ્વ રૂડે, રેણું ઊડે ખુરતણી;
તે યોધ બૂકે હોઠ સૂકે, તીર રૂકે હરિ ભણી. ૧૩

મુશળધારી મતિ વિચારી, સેન સારીને રહ્યો;
બીક ટાળી વ્યૂહવાળી, બિર્દ પાળી નિર્વહ્યો. ૧૪

વીર તરસે બાણ વરસે, સહુ સરસે શ્રમ કરે;

---

૬ વરાશ્યો નહિ—વિસ્મય થયો નહિ-શું કરવું એવી ચિંતામાં પડ્યો નહિ. ૮ અપમાન પાખે-અપમાન કરતાં.

૧૦ દાંત ઘરડે-દાંત પીસે. મને વેહેતા—મને ચગડોળ ચઢેલા એવા.

૧૨ ધર-મૂળથી. મહી-ભૂમિ ઉપર જે પ્રૌઢ છે તેને મસળો.

૧૩ ખુર-ઘોડાની ખરીઓ. રૂકે-રોકે (?) ૧૪ મુશળધારી-બળરામ. નિર્વહ્યો-પણ પાળ્યું.

રથે રામા વળી વામા, શ્યામા જળ નયણે ભરે. ૧૫
પ્રીતિ રાખે કૃષ્ણ પાખે, સૂત્ર દાખે આપણું;
ભય મ ધરશો એહ મ વરશો, મોદ ધરશો હું હણું. ૧૬
માંહોમાંહે કે' હળે હાંકે, મ્હાર પાંકે પડવડે;
વીર નિવારે મૂશળ મારે, દેહ હાલે ચડવડે. ૧૭
મ્હાર સાલે રૂધિર ચાલે, વીર ઝાલે શીશને;
યોધ બળિયા ભૂમિ ઢળિયા, બાણે બળિયા ઈશિને. ૧૮
થયા ખોડા પડ્યા ઘોડા, કર્યા ખોડા હળધરે;
ઉંટ નાસે મ્હાર ત્રાસે, પેર પાસે શી કરે. ૧૯
શૂર સાથી હણ્યા હાથી, ભરે બાથી બાણુની;
ભીડ ભારી મહી સારી, પાગ પસારી પ્રાણની. ૨૦
કુંડળ ઝળકે મુકુટ ચળકે, ભૂપ સળકે યોધને;
ભૂપ ભાગે બાણ વાગે, ઝાળ લાગે ક્રોધને. ૨૧
મગધ માઠો નેટ નાઠો, ઘણું ગાઢો હો હડી;
નયણ સૂણે કોટ ધૂણે, વૈર પૂણે મતિ મહી. ૨૨
શિશુપાળ રોયે નીચું જોયે, નેત્ર ચૂએ ચાલતાં;
કાંઇ ન સૂઝે બાપ બૂઝે, કો ન સૂઝે ઝાલતાં. ૨૩
ભલા ભડિયા હાથી ચઢિયા, પડ્યા સઘળા જાણિયા;

---

૧૫ સરસે—એક બીજાથી સરસ થવાની ઈચ્છાથી. ૧૬ પ્રીતિ ઈ૦–કૃષ્ણ પાખે-પક્ષે જે યોધા હતા તે પોતાનું મંત્ર-સારું દેખાડીને (યુદ્ધમાં) પ્રીતિ રાખતા હતા. મોદ ઈ૦—હું તેમને હણું ત્યારે તમે મોદ. (હર્ષ) ધરશો.

૧૭ પાંકે—તાકે-આગળથી ધારે. પડવડે-પડે (?) ચડવડે-ચરભડે.

૨૦ મહી ઈ૦—સારી (બધી) મહી ઉપર પ્રાણની પાગ પસારી-પ્રાણ વેરી નાખ્યા.

૨૨ સૂણે-સૂઝ જાય. પૂણે-દુ:ખ દે. મહી-માહી કે મથી.

રણે ગાયા અને દ્રાયા, રોયે ધાયા માનિયા. ૨૪
શિશુપાળની જ્યમ શ્રી હરિ, ત્યમ કરે બેઠો રૂદન;
જરાસંધને વિદૂરથ, દંતવક્ર વદે વચન. ૨૫
શોક કરવો નવિ ઘટે, સમરથ તું ભૂપાળ;
સુખ દુઃખ વશ નહિ આપણે, એ કરે છે સર્વ કાળ. ૨૬
ઘોડિયાને વશ વર્તે, કાષ્ટની જ્યમ પૂતળી;
ત્યમ જીવ વશ ઇશ્વરતણે છે, નિર્બળ થાયે અતિ બળી. ૨૭
ત્રેવીસ અક્ષૌહિણી સહિત, ભાગ્યો હું (એ આગળ) સત્તરવાર;
એકવાર પાછળ જીતિયો, પણ દુઃખ નહિ લગાર. ૨૮
હાર્યાનું દુઃખ ના'ણીએ, વળી સમો આવે વાળિયે;
શું કીજે સહુ કર્યા માજે, આજ એ ગોવાળિયે. ૨૯
વીર ઊઠી ઘેર જાઓ, ધીરજ મન માંહે ધરો;
આપણ એને જીતશું, જ્યારે દેવ થાશે પાધરો. ૩૦
પ્રતિબોધ એવો સાંભળી, શિશુપાળ ચાલ્યો ઘેર;
રાજા રણમાં ઊગર્યા તે, ચાલ્યા પેરે પેર.

પદ ૧૦ મું.

રાગ આશાવરી.

રૂકમૈયો રીસે ભર્યો, દૈવ તેં આખો કર્યો;
નગર બાહેર તે નીસર્યો. ૧

ઢાળ.

ઉતાવળો તે નીસર્યો, સર્વ રાજા પ્રત્યે ઊચરે;

---

૨૪ ગાયા—ગયા દ્રાયા—ધરાયા ૨૫ શિશુપાળ ઈ૦—શિશુપાળની જેમ શ્રી (લક્ષ્મી) હરાઈ હોય તેમ તે બેઠો બેઠો રડવા લાગ્યો ૨૭ ઘોડિયો—બાજીગર પાખે—પક્ષમાં

સાંભળતાં સર્વ ભૂપને, તે પ્રતિજ્ઞા એવી કરે. ૨
કૃષ્ણને જીત્યા વિના, લાવ્યા વિના તે રૂકિમણી;
કુંદનપુર પેસું નહિ હો, પ્રતિજ્ઞા એ અમતણી. ૩
બેશી રથે કહે સારથીને, અશ્વ વેગે ખેડ હો;
ભાંજુ જઈ ભરવાડને, લ્યો કૃષ્ણકેરી કેડ હો. ૪
મૂઢ મહિમા જાણે નહિ, ગોવિંદને દે ગાળ;
ઊભો રહે આહીર તું, પ્રતિજ્ઞા એ પાળ.
એક રથશું આવિયો, ત્રણ મેલ્યાં બાણ;
તિષ્ઠ કહે યદુકુળદુષ્ટ, કિમ જાણું બળ માણ. ૬
કાગની પેરે બેન મારી, હરીને જાઇશ ક્યાંહાં;
આજ મદ મદાંધમાં, હું ગર્વ ઉતારૂં યાંહાં. ૭
બાણે માર્યો માહરે, મહીએ ન સૂએ જ્યાંહી;
મે'લ ભગિની માહરી, ઉતાવળો તું આંહી. ૮
હશીને હરિ બાણ મે'લી, છેદિયુ તેહનું ચાપ;
બાણ છનો પ્રહાર કીધો, રૂકમૈયાને આપ. ૯
ધનુષ્ય બીજું કર ધરી, ને મેલ્યાં બાણ અઢાર;
આઠ મૂકયાં અશ્વ ચોને, સૂતને બે પ્રહાર. ૧૦
ત્રણ શર ધ્વજ ઉપરે, પરબ્રહ્મને પાંચ;
તે હણીને અતિ હરખિયો, શાળક જોઈ સાંચ. ૧૧
પ્રહાર તેના ચાળવી, વળી ધનુષ્ય છેદ્યું હાથ;
અન્ય ત્યાં ઉતાવળું, રૂકમૈયે લીધું હાથ. ૧૨
તેહ કૃષ્ણે છેદિયુ, વળી ફરી લીધું પ્રૌઢ;
બાણ મે'લી છેદિયું, તત્કાળ ગરૂડારૂઢ. ૧૩

---

૬ તિષ્ઠ !—ઊભો રહે. યદુકુળ દુષ્ટ !—યાદવ કુળમાં દુષ્ટ ! કૃષ્ણ ! ૭ આજ ઇ૦—આજ મદાંધમાં મદ ભરાયો છે, પણ તે ગર્વ હું અહીં ઉતારૂં છું.
૧૧ શાળક—સાળો.

પાણિ ફરશી ધરી પાપી, પ્રહાર મે'લ જેટલે;
અચ્યુતે એક બાણ મે'લી, છેદિયુ તે તેટલે. ૧૪
કરી કોપને કર ધરે, રૂકમૈયો જ્યારે શૂલ,
બાણ મે'લી છેદિયુ, જેમ અર્કકેરૂ તૂલ ૧૫
ખડ્ગ ખાંડુ ખેવ લઈ, ધર્યો ત્યારે ધીર;
વાસુદેવે તેહ છેદ્યુ, એક મે'લી તીર ૧૬
રૂકિમણી ચિંતા કરે, રખે પિયુને વાગે ઘાત;
વળી જાણે રખે મારે, કૃષ્ણજી મુજ ભ્રાત. ૧૭
આયુધ છેદે શ્રીહરિ, જે ગ્રહે કરમા યોધ;
રથથકી તવ ઉતર્યો, રૂકમૈયો કરતો ક્રોધ. ૧૮
ખડ્ગ લેઈ મારવાને, કૃષ્ણ પૂઠે ધાય;
પતંગ જ્યમ દીપક ભણી, ક્રોધ કરી પળાય. ૧૯
બાણ મે'લી કહ્યુ કૃષ્ણે, અસિતલ તિલમાત્ર,
ધનુષ્ય ચર્મ તે છેદિયા, રીસે ભર્યા અતિ ગાત્ર. ૨૦
ઊતર્યા હરિ ખડ્ગ લઇને, મને અતિ આણી રીસ;
વડી વારનો વીર વઢતો, હવે છેદુ શીશ. ૨૧

પદ ૧૧ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી.

હરિણનયણીએ હરજી દીઠા, ખડ્ગ ધરીને ધાતા જી,
ભાઈ ઉપર રીસે ભરાણા, રંગે દીસે રાતા જી. ૧
મનમા જાણે હવણા મારૂ, દેખી ક્રોધે ભરાતા જી,
ચિત્ત ચિંતવે તો શુ કીજે, વિપરીત થયો વિધાતા જી ૨

---

૧૫ તૂલ-તૂર. ૨૦ અસિતલ-તરવારનુ પૃષ્ઠ

ત્રાહિ ત્રાહિ સ્વામી જગજીવન, ભુંડો પણ એ ભ્રાતા જી;
અપયશ મારે માથે કહેશે, લોક આવતા જાતા જી. ૩
આવી પતિને ચરણે લાગી, એણી પેર બોલે વાણી જી;
એ તો તમને કયમ ઓળખે, અતિ મૂરખ છે પ્રાણી જી. ૪
હું માટે મે'લો જીવતો, સગો શાળક જાણી જી;
યોગેશ્વર તું દેવ છાં, સમરથ શારંગપાણિ જી. ૫
દીનાનાથ હું કહી ન શકું, વાત કાંઈએ તાણી જી.

* * * * * * ૬

વાયે કેળતણી પેરે ધ્રુજે, શ્યામાતણું શરીર જી;
મુખ સૂકે માનિનીકેરૂં, નયણે ચાલે નીર જી. ૭
કંઠથકી ત્યાં માળા ત્રૂટે, છૂટે કટિથી ચીરજી;
ગદગદ કંઠે બોલી ન શકે, દેખી દામણો વીર જી. ૮
કરૂણા આણી સંવર્યું, ધરણીધર થઈ ધીર જી.

* * * * * * ૯

પીતાંબરે ત્યાં લઇને બાંધ્યો, ગાંઠ પાડીને ગાઢી જી;
સુંદરી સામું રહી રહી જોયે, વેગે છુરિકા કાઢી જી. ૧૦
પાપીને ઝાલીને મૂડ્યાં, મસ્તક મૂછ ને દાઢી જી;
વિનતા વચન કહી તે ન શકે, ભયભીત છે ટાઢી જી. ૧૧
એવે સમે ભૂપતિને ભાંજી, આવ્યા ત્યાં બળદેવજી;
રૂકમૈયાને બાંધ્યો જોઈ, જાણી સગાની સેવ જી. ૧૨
પાસ આવીને ત્યાં છોડ્યો, હળધરજીએ ખેવ જી;
કોટિ ઉપાયે તો નવિ જાયે, જેહને જેવી ટેવ જી. ૧૩

---

૯ સંવર્યું—પાછું ખેંચી લીધું (ખડ્ગ). ૧૦ છુરિકા-પાળી-નાની તરવાર.

કર્યાં આપણાં સહુ ભોગવે, પૂર્વ કર્મને ખેવ જી;
*　　　*　　　*　　　*　　　૧૪
આદિપુરૂષને અગ્ર કહે છે, એવું કામ ન કીજે જી;
સાચો સગો થયો આપણો, અપમાન તેને ન દીજે જી.　　૧૫
મુંડણ પાખે મરણ તે વારૂ, વહુઆર મનમાં ખીજે જી;
અનેક જો અપરાધ કરે તો, આપણ ત્યાં સહી લીજે જી.　　૧૬
બંધન છોડયું ને બળિયો, નીચુ રહ્યો નિહાળી જી;
આગળ ઊભી આંસુ ઢાળે, કન્યા અબળા બાળી જી.　　૧૭
હળધર કહે છે દુઃખ ન કીજે, લીજે મનમાં વાળી જી;
તેં બાપનું કહ્યું ન કીધુ, બુદ્ધિ કરી અતિ બાળી જી.　　૧૮
ભીમકરાયે પેહેલું ભાખ્યું, વર રૂડો વનમાળી જી;
વિધાતાએ જે લખ્યું તે, કોણ શકે ત્યાં ટાળી જી.　　૧૯
આતાજી તમે ઘેર પધારો, વેગે ત્યાં તમે ધાઈ જી;
દ્વારાવતીએ લેઈ આવો, વિવાહતણી સજાઈ જી.　　૨૦
એ તો ગાંઠ પડી પટોળે, સાચી થઈ સગાઈ જી;
તારે માથે ભાર સઘળો, તું વડો છાં ભાઈ જી.　　૨૧
હવે તો હરખીને દીજે, અન્યો અન્યે સાંઇ જી;
*　　　*　　　*　　　૨૨
વચન સુણી નિસાસા મેલે, મન માંહે અતિ બળિયો જી;
શૂર સાથ કોયે ન દીસે, પેહેલું નાશી પળિયો જી.　　૨૩

પદ ૧૨ મું.

રાગ ગોડી.

રૂક્મિણી પ્રત્યે રામ કહે છે, શ્યામા ન કીજે શોક જી;

---

૧૬ પાખે—કરતા—થી. વારૂ—સારૂં. ૨૦ આતાજી—દાદા. મતલબ કે બાપુ—ભાઇ.

દૈવતણે વશથી પામે છે, સુખ દુઃખ સઘળા લોક.
બાઈ દુઃખ ન કીજે. ૧

ક્ષત્રીનો ધર્મ કર્યો વિધાતા, અતિશે ઘોર વ્યવહાર જી;
ભાઈ ભાઇની લાજ ન રાખે, રણે રહ્યા કરે પ્રહાર.
બાઈ દુઃખ ન કીજે. ૨

ચોપાઈ.

એવું વીમાસી તેણે ઠામ, વાસ્યું ગામ ભૂજ કહી નામ;
રોષ સર્વે મન માંહે ગ્રહ્યો, તેણે સ્થાનક વાસે રહ્યો. ૩
લેઇ સૈન્ય ને શ્રીભગવાન, વેગે ત્યાં આવ્યા નિજ સ્થાન;
વધામણિયા વેગે જાય, જીતી આવ્યા જાદવરાય. ૪
માતા આપો વધામણી, કૃષ્ણજી લઈ આવ્યા રૂકિમણી;
નગર લોક જોવાને પળ્યા, સગા સહુકો આવી મળ્યા. ૫
અતિ ઉચ્છવ શેરી છંટાય, ધ્વજા તોરણ ઘેર હાટ બંધાય;
મંડપરચના મારગ થાય, બંદીજન માગધ ગુણ ગાય. ૬
કામિની જોવા મેડે ચઢે, એક ઉજાયે ને આખડે;
એક કહે જુઓ કામિની, રથ ઉપર બેઠાં ભામિની. ૭
એક વધાવે મોતી લાજ, ભલે પધાર્યા શ્રીમહારાજ;
જન્મ સફળ થયો તે આજ, દર્શને સઘળાં સિધ્યાં કાજ. ૮
એક કહે બાઈ જુગતી જોડ, શ્યામા સુંદર વર રણછોડ;
એક કહે ક્યાં ગયો શિશુપાળ, મીંઢળ પાણિ રહી વરમાળ. ૯
એવી લોકે વાણી ઉચ્ચરી, સાંભળતા જાયે શ્રીહરિ;
મંદિર આવી તેડયા મુન્ય, જોયો લગનતણો શુભ દિન. ૧૦
વિવાહ વિધિશુ મંગળ કરી, સગા સહુને કંકોતરી;
મન માને આવ્યા ભૂપાળ, ઉતારા આપ્યા સુવિશાળ. ૧૧

---

૮ લાજ—લાજા—ડાંગરની ધાણી.

ભીમક રાજાએ અતિ ઘણી, વેગે મોકલી પેરામણી;
સેવક લઈ આવ્યા ત્યાં જેહ, માન દઈ ઉતાર્યા તેહ. ૧૨
બેઠા પાટ ત્રિભુવનધણી, શેષ ભરે દેવકી રોહણી;
મંગળ સ્નાન કરી શૃંગાર, વર બેસાર્યા જગદાધાર. ૧૩
કન્યામંદિર કર્યું છે જ્યાંહાં, અશ્વ ચઢી હરિ આવ્યા ત્યાંહાં;
મારગ કહે લોક વિચાર, તોરણે જાશે દેવ મુરાર. ૧૪
હરિને કોણ લેશે કાંચળી, સાળી વિના સુખ મનની રળી;
ગ્રહી નાસિકા કોણ તાણશે, સાસુ વિના મંડપ આણશે. ૧૫
મારગ માંહે હરિ સાંચરે, કથા લોકની શ્રવણે ધરે;
આવ્યા તોરણિ કરે આચાર, બ્રાહ્મણ વેદ ભણે છે ચાર. ૧૬

પદ ૧૩ મું.

રાગ દેશાખ.

અપ્સરા નાચે ગુણીજન ગાય, બંદીજન જશ શબ્દ બોલાય;
ગર્ગાચાર્ય ગુરૂ તેડાવ્યા, હસતા હસતા મંદિર આવ્યા. ૧
જાતિકર્મ ત્યહાં નવિ જાણ્યું, બાંધવ બેહુનું કહી તાણ્યું;
નામ કર્મ મેં કીધું છાનું, નંદતણે ઘેર લખિયું પાનું. ૨
આજ ભલે એ ઉચ્છવ આવ્યો, હું તો માનુષ્યને ભવ ફાવ્યો;
વિવાહ વિધિશુ કરી પરણાવે, સેવક ભીમકના તે આવે. ૩
સુંદર તે ત્યાં બાંધી ચોરી, જાણે વસંત વનસ્પતિ મોરી;
લાજા હોમ તે ત્યહાં કરાયે, માનિનીઓ તે મંગળ ગાયે. ૪
ચરણ ગ્રહવા કોણ થાશે સાળો, રૂકમૈયો તે થઈ ગયો કાળો;
સાસુ પીરસે જે કંસાર, નાવે ભીમકની ત્યાં નાર. ૫

---

૧૫ લેશે કાંચળી—સાળી કાંચળી લુએ એવો સંપ્રદાય કેટલાકમાં છે.
૪ મોરી—મોહોરવાળી થઈ.

રૂક્મિણી કોળિયડો કરી સાહે, વારે વારે હરિને વાહે;
વિઠલ વદન વિકાસે ખેવ, ગગન રહ્યા હસે સર્વ દેવ. ૬
હરિની માનુષ્યલીલા નિરખે, ઇંદ્રાદિક મન માંહે હરખે;
જ્યમ સીતાને પરણ્યા રામ, રૂક્મિણીને સુંદરશ્યામ. ૭
એણી પેરે ઉચ્છવ કીધો, સકળ લોકને હરખજ દીધો.

પદ ૧૪ મું.

રાગ દેશાખ.

એણી પેરે આનંદ ઉચ્છવ રંગ રે;
અંગેને ઉલટ અતિ ઘણો રે. ૧

ઢાળ.

અંગે ઉલટ અતિ ઘણો, પરણિયા વિશ્વાવાસ;
દ્વારકા નરનારીને મન, ઉપજ્યો અતિ ઉલ્લાસ. ૨
ભીમકના સેવક વળાવ્યા, ને વળાવ્યા સર્વ ભૂપતિ;
રૂક્મૈએ ત્યાં કૃષ્ણ ઉપર, કરી પાછલી મતિ. ૩
રૂક્મિણી આનંદ પામી, અને કૃષ્ણ ભરતાર;
સકળ ગુણ પૂરણ હવા, તેણે સફળ થયો અવતાર. ૪
હરિકથા જે સાંભળે, તેનાં પાતક જાય;
મન મનોરથ જે કરે, તે સકળ પૂરણ થાય. ૫
ગાન કરે જે પ્રેમશુ, એ કૃષ્ણવિવાહ દાસ;
સુખ પામે સંસારનાં, અંતે વૈકુંઠ વાસ. ૬
કૃષ્ણવિવાહ કહી કથા, આણી આનંદ મન;
પ્રેમ ભરી જે સાંભળશે, તે હશે હરિનો જન. ૭

---

૨ વિશ્વાવાસ—વિશ્વના સ્થાનરૂપ. ૩ પાછલી મતિ-પાછળ બુદ્ધિ.

ભોળે ભાવે ભાખીએ, કૃષ્ણલીલા ગાન;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથજી, ભાવે આણી અંતર ધ્યાન. ૮
કહી કથા ભાગવતની, કાંઇ અન્ય પુરાણ;
ભણે ભાલણ ભક્તિ ભાવે, સ્તવ્યા શારંગપાણ. ૯

નળાખ્યાન.

કડવું ૧ લું.

રાગ ધનાશ્રીમેવાડો.

પર્વતજાને પરણ્યું પ્રીતે રે, નીલકંઠ નમન કરૂં;
ગણનાયક બુધદાયક રે, સિદ્ધિ બુદ્ધિ મનમાં ધરૂં. ૧

ઢાળ.

સિદ્ધિ બુદ્ધિ ધારી મનમાં, સમરૂં તેનો સ્વામી;
સિંદૂરારૂણ મોદ મોદક, નમું મંગળગામી. ૨
ફરશી કરમાં ધરાંછાં, વિપુલ દેવ પાવન;
ઉદર મોટે દીસાંછાં, સ્વરૂપે વામન. ૩
સેવંત્રાંની સોઈ સારી, ઘંટા ઝાલી પાણ;
મૂષકવાહન મલપતા છાં, વેદ ચારે વાણ. ૪
શુંડાદંડ અખંડ અવિચળ, સેવક જન સાંઈ સદા;
કવિતા કરવા વિનવિ છિં, મન કરો દેવા મુદા. ૫

---

૧ પર્વતજા–પાર્વતી. નીલકંઠ—શિવ ગણનાયક–ગણપતિ. સિદ્ધિ બુદ્ધિ ગણપતિની પત્નીઓ. ૨ સિંદૂરારૂણ–સિંદૂરવડે રાતો. મોદ–હર્ષ. મોદક–લાડુ. મંગળગામી–મંગળ કાર્યમાં જનાર.

૩ ધરાંછાં–ધરોછો. (આ કવિ વર્તમાન બીજા પુરૂષ બહુવચનનો એવો પ્રયોગ કરેછે. અને તે હજી નાગર લોકમાં ચાલે પણ છે.) વિપુલ–મોટા—સ્થૂળ. ૫ શુંડાદંડ—શુંડરૂપી દંડ. વિનવિ છિં–વીનવું છું.

વિધુવદની વિધાત્રી દેવી, વિધુવન શીતલ પ્રકાશ;
બ્રહ્મતનયા બ્રહ્મરૂપા, કરિ કૃપા નિજ દાસ. ૬
અંગ માંહે અંધકાર છિ, પ્રકટો અર્ક અનુપ;
ચાર નામથી ચતુરા તારિ, ચાર વાણીનાં કૂપ. ૭
અલ્પમતિ આઈ કાંઈ ન જાણું, ગુણ ગાવાની આશ;
દયાનિધિ દયા કરિયે, તો ગુણ ગાયે દાસ. ૮
સુરિનર મુનિવર જિ હુઆ, વદુ તેના પાઈ;
છંદ પ્રબંધ હું કાંઈ ન જાણું, કરો કવિજન સાંઈ. ૯
રાગ ઢાળનુ માપ ન જાણુ, અહંબુદ્ધિ કવિની વસે;
અલંકારનો અક્ષર કેવો, જાણું નહિ હુ નવ રસે. ૧૦
શારદા સંપૂર્ણ કરજો, કૃપા મુજપર આજ;
પુણ્યશ્લોકના ગુણ ગાવા, મતિ દિયો મહારાજ. ૧૧
યુધિષ્ઠિર અતિ દુઃખ પામ્યા, હવિ કરવું કિમ;
અર્જુન તો સ્વર્ગે ગયો, થાયે કેઈ વિધિ ક્ષિમ. ૧૨
મહાદુઃખ તો રાઈ પામે, બૃહદશ્વ ઋષિ બોલ્યા;
રાય દુઃખના મન માંહી, તાપસે તોલ તોલ્યા. ૧૩
રાય દુઃખ તું શાં ધરેછિ, પામ્યો દુઃખ જે નળ;
તારાથી તે અતિઘણું છિં, પુણ્યે વળી સબળ. ૧૪
ધર્મનંદન બોલિયા, મમ સમો દુઃખી કુણ;
બૃહદશ્વમુનિ ભાખઈ, નથી નિપન્યો ઉણ. ૧૫
નિષધ દેશનો રાઈ કા'વે, વીરસેન સુજાણ;

---

૬ બ્રહ્મતનયા—સરસ્વતી. ૭ તારિં-તારો. પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી, એવી ચાર વાણીરૂપી કૂવામાથી તમે તમારા ચાર નામવડે તારો. વિધાત્રી, બ્રહ્મતનયા, ભારતી, સરસ્વતી. એ ચાર નામ.
૧૩ તાપસે—બૃહદશ્વમુનિએ.

મહાપરાક્રમી તે હુતો, રાયજી ગુણનો જાણ. ૧૬
પુત્ર તેનો તત્વવેત્તા, નળ એવું નામ;
પુષ્કર સાથિ દ્યૂત રમિયો, હાર્યો સર્વે ઠ્રામ. ૧૭
સ્ત્રી સહિત તિ વનમાં વસિયો, સાથે નહિ દ્વિજ વા રથ;
રાજા તમે પુણ્યશાળી, સાથિ વિપ્ર સમરથ. ૧૮
સાથિ કો સગું નહિ, મહાદુ:ખ પામ્યો નળ;
ધર્મનંદન બોલિયા, વદો દ્યૂતનો છળ. ૧૯
વિસ્તારી મુનિજી સંભળાવો, નળતણું ચરિત્ર;
પુણ્યશ્લોકની કીર્ત્તિ સાભળી, થઉં મુનિ પવિત્ર. ૨૦

કડવું ૨ જું.

રાગ દેશાખ.

બૃહદશ્વઋષિ બોલે રે, સુણો નળનાં ચરિત્ર;
રાજ્યબંધુ મળે તમને રે, મળે યદુપતિ મિત્ર. ૧

ઢાળ.

મિત્ર યદુપતિ મળે રાજા, હવિ સુણો આખ્યાન;
કીર્ત્તિવંત બળવાન હરિશો, નળ નામે રાજન. ૨
તેના ગુણ અમ્હિ કેઈ પેર ગાઈં, ઇંદ્ર જેવો મતિવાન;
તેજે તો તિ સૂર્ય સરિખો, પૃથ્વીપતિનું પામ્યો માન. ૩
બ્રાહ્મણને અતિ દાન દેતો, નામ હવુ દાતાર;
દયાવાન નળરાય છિં, વેદનો પામ્યા પાર. ૪
શૂર સાચો તપસ્વી છિ, દ્યૂતવિદ્યા સમજિ માણ;

---

૧૭ પુષ્કર—નળનો ભાઈ

૧ નળની કથા સાંભળવાનું ફળ કહેછે. રાજ્ય ઇ૦-તમને તમારું રાજ્ય, બંધુ (અર્જુન) મળે,

સત્યવાદી સેનપતિ છિ, કો કરિ ગુણ વિખાણ. ૫
સ્વરૂપ સુંદર જોઇને, કામની વાધિ કામ;
ઉદાર મનનો રાયજી, જેવા રઘુવર રામ. ૬
શરણાંગતનુ રક્ષણ કરતા, પુરૂષ છિ પુણ્યવાન;
ધનુષ્યધરમાં મનુ જેવો, નળરાજા બળવાન. ૭
કીર્ત્તિ વાધી દશ દિશામાં, નળ થયો પ્રકાશ;
વિદર્ભ દેશે રાય મોટો, પૂરે યાચકની આશ. ૮
રઘુનાથ કૃપાથી ગાઈ છિ, ભાલણ તિના ગુણ;
ગણપતિ ગુરૂની કૃપા હોઈ તો, ગ્રંથમાં રે' નહિ ન્યૂન. ૯

કડવું ૩ જું.

રાગ દેશાખ.

નળરાજા અતિ ભયો રે, વિદર્ભમાં રાય ભીમ;
શૂરવીર શાણો તેહ અતિ રે, તપ વ્રત ધારી નીમ. ૧

ઢાળ.

નીમ ધારી ભીમ રાય છિ, સતતી કામના મન,
સ્થિર ચિત્તે તે દ્વિજને સેવે, કરિ ભજન અનુદિન. ૨
ધર્મનંદન ! તિની પાસે, આવ્યા દમન મુનિ;
સૂર્ય ઉગ્યો એવી શોભા, કરિ વેદ શાસ્ત્રની ધૂનિ. ૩
અર્ધ્યપાદ્યે મુનિ પૂજ્યા, પત્ની સહિત રાજાન;
હાથ જોડી સન્મુખ ઊભો, જાણે જોઇએ વરદાન. ૪
મનનું હારદ મુનિ જાણ્યઇ, વધ્યા છિ વચન;
ઇચ્છા હોય તે માગિયે, બેસો તમિ આસન. ૫
રાય બેશી બોલિયા, મુનિ નહિ સતાન;

---

૬ વાધિ–વધે
૨ અનુદિન–નિત્ય.

વંઝદોષને ટાળિયે, ઇમિ રાણી માગઈ માન ૬
પ્રસન્ન થઈ વરદાન દીધું, ત્રણ પુત્ર થાશે સાર;
એક પુત્રી તારે થાશે, ગુણ રૂપનો ભંડાર. ૭
કેટલિ કાળે રાયને, સંતાન હુઆં ચાર;
દમયંતી દમ દાંત એ ત્રણ, દમન ચોથો ધાર. ૮
યુધિષ્ઠિર સુણ કથા તેની, પુત્રકેરી આજ;
રૂપ યૌવન રાજતી, યશ શોભા મહારાજ. ૯
ગુણવતી ગોરી ઘણું, અપાર મહિમા વાધ્યો;
અનુચરી શત સેવા કરતી, જોગ રૂપનો સાધ્યો. ૧૦
ઇંદ્રાણીથી અધિક ઓપે, દમયતી ભીમકુંમારી;
આકાશરૂપી અનુચરી છે, વિદ્યુતરૂપી બાળી. ૧૧
વિષ્ણુકેરી લક્ષ્મી જેવાં, નેત્રકમળ વિશાળ;
ભૃકુટિ ધનુષ્ય છે વાંકડું, વિપુલ પ્રકાશિત ભાળ. ૧૨
દેવ દાનવ યક્ષ કિન્નર, મનુષ્યમાં નવ નાર;
દમયતી છે અતિ મનોહર, ઉતારે સર્વનું વાર. ૧૩
દેવ જોઈ આનંદ પામઈ, એવી છિં દમયતી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, દમયંતી ગુણવતી. ૧૪

કડવું ૪ થું.

રાગ ગોડી.

જસી દમયંતી રૂપાળી, તેવી નળની જોડી ભાળી;

---

૮ કેટલિ—કેટલે દમયતી ઈ૦—દમયંતી નામે એક પુત્રી અને દમ, દાંત, દમન, એ ત્રણ પુત્ર. ૯ પુત્રકેરી—પુત્રીકેરી. ૧૦ અનુચરી—દાસી.
૧૧ આકાશરૂપી—મેઘરૂપી. (રૂપક). ૧૨ વિપુલ—મોટું.
૧૩ વાર—પાણી. ૧૪ ભાલણ ઈ૦—પ્રભુ રઘુનાથના દાસ ભાલણ કહે છે.

નૃસિંહશું પ્રાક્રમ જાણ, ઉગ્યો જાણે નિષધે ભાણ. ૧
પૃથ્વીતળમાં નર નહિ એવો, પ્રજા કે રાઇનિ સેવો;
કામદેવ હારે રૂપે, રાય પૃથ્વી માંહે અનુપે. ૨
એવાં બંને રૂપનાં રાશિ, જન વાત કરિં બેઉની પાસિ;
બંને નજરે નો'તાં મિલ્યાં, ગુણ સુણી સુખ થતાં વિ'લાં. ૩
જાગ્યો પરસ્પરને કામ, બને જપે અન્યોન્યનું નામ;
વાધિ નળને કામ અપાર, કરઈ દમયતીનો વિચાર. ૪
મન ભ્રમિત થયુ જિ વાર, અંતઃપુર સાન્નિધ્ય ગયો સાર;
વાડી રમણિ પોતીકી હતી, કામ વાસના મન જાગતી. ૫
એવિ દીઠો રમતો હંસ, જિનાં શિથિલ થયાં છિં અવતંસ;
ઘણા હંસ જોયા ભૂપે, ધર્યો એક રૂપ અનુપે. ૬
પામી ભયને બોલ્યો તેહ, મુનિ હણશો મા નિઃદેહ;
કાંઈ કારજ કરશુ તમારૂ, રાય માનો જો અમારૂં. ૭
જાઉં દમયંતી પાસે હુંય, રાજા મનમાં રીઝે તુંય;
મોહની તેને લગાડું, કામ તારો તેને જગાડું. ૮
કરૂં હવિ એવાં વિખાણ, બીજો પુરૂષ ન પરણે જાણ;
સુણી આનંદ પામ્યો રાય, હંસને આપી આજ્ઞાય. ૯
હંસ ટોળે મળી ગયા, મન માંહી સુખી થયા;
વિદર્ભમાં ગયા જ્યાંહિ, નગરી ભીમકની છિં ત્યાંહિ. ૧૦
ઉતર્યા નભચર હંસ, ઊભી નારી ધરી અવતંસ;
સખી સાથે ઊભી શ્યામા, ગયા હંસ તેણીના સામા. ૧૧

---

૫ સાન્નિધ્ય—પાસે. રમણિ—રમણીય. ૬ અવતંસ—ઘરેણાં (પ છા?). ૭ મુનિ—મને. ૧૧ નભચર-આકાશમાં ફરનાર.

રામા દોડી ધરવા હંસ, પડતાં શિર કર્ણનાં અવતંસ;
સખી જેટલી તેટલા હંસ, કોઈ ઉડીને બેઠા વંશ. ૧૨
કોઈ સખી દોડતી પૂઠિ, કોઇ ઝલાય નહિ તિણે રૂઠી;
ગઇ દમયંતી હંસ સાં'વા, તિ તો હંસ બોલ્યો બોલ આવા. ૧૩
વાણી મનુષ્યની જાત પંખી, બોલે ઊડતો કંઈકિ ઝંખી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથકેરો, હાથ ન આવે ફરતાં ફેરો. ૧૪

કડવું ૫ મું.

રાગ સામેરી.

ઊડતાં બોલ્યો હંસ, શ્યામા સાભળ રે;
દેશ નિષધ મુઝાર, છિં નરમણિ નળ રે. ૧
કામદેવ જેવું રૂપ, શ્યામા સાંભળ રે;
અશ્વિનીકુમાર શો અનુપ, છિં નરમણિ નળ રે. ૨
જિના જેવો નહિ કોઈ, શ્યામા સાભગ રે,
ભાગ્યહીન તિ તજિ સોઈ, છિં નરમણિ નળ રે. ૩
માટે મારૂ નાર, શ્યામા સાંભળ રે;
કિજે નળ ભરતાર, છિં નરમણિ નળ રે. ૪
તુ છિ હીરાની ખાણ, શ્યામા સાભળ રે;
મિલવ્ય હીરો ગુણ જાણ, છિ નરમણિ નળ રે. ૫
થાયે રૂપ રંગ સફળ, શ્યામા સાંભળ રે;
જિનું અપાર છિં બળ, છિ નરમણિ નળ રે. ૬
અમિ જોયા દાનવ દેવ, શ્યામા સાભળ રે;
ગંધર્વ મનુષ્ય મૂકી અહમેવ, છિં નરમણિ નળ રે. ૭
સર્પ વિદ્યાધર જાણ, શ્યામા સાભળ રે;

---

૧૨ વંશ–વાસ ઉપર કે વાંસા ઉપર.

કરે ઇંતુ વિખાણ, છિ નરમણિ નળ રે. ૮
નારી માત્રમા તુ ગુણુવાન, શ્યામા સાભળ રે,
તેનો નળ છિ રૂપવાન, છિં નરમણિ નળ રે. ૯
મિલિયા યોધ સમાન, શ્યામા સાભળ રે;
રતિયુદ્ધ કરો બળવાન, છિ નરમણિ નળ રે. ૧૦
સર્વે વિશ્વ જોઇ સગ્રામ, શ્યામા સાભળ રે;
સુરતક્રીડામા શોભો શ્યામ, છિ નરમણિ નળ રે. ૧૧
જાય બોલના દમયતી નાર, શ્યામા સાભળ રે;
ભાલણપ્રભુ રામ રસાળ, છિ નરમણિ નળ રે. ૧૨

કડવું ૯ મું.

આદિ ઉમતાલ.

બોલી દમયંતી રાણી જી, હસ સાભળ મારી વાણી જી,
ગુણ નળના ગાયા જેવા જી, મારા તહીં જઈ કે'વા જી. ૧
જેવું બોલ્યા અમિને જી, તેવુ કે'જે તમિને જી,
અ ડજ ઊડી ચાલ્યા ત્યાથી જી, વારૂ કહી ઊડ્યા ત્યાથી. જી ૨
નિષધ દેશમા ગયા તેહ જી, બેઠા નળ વિમાસે જેહ જી,
એવે આવ્યા ઊડતા હસ જી, જાણે શબ્દ થાયે છિ વશ જી ૩
એવુ ઊડવુ સુણી રાય જી, બા'ર નિસરી જોવા જાય જી,
હસ રાઇને જોઈ ભાખિ જી, તારી વાત રાજા દાખિ જી ૪
પામી આનદ નારી જી, ગુણ તમારા ગાયા ભારી જી,
રામા બોલી બોલો જેવુ જી, મારૂ રૂપ કો' તહિ તેવુ જી ૫
અમિ બીજાને નવિ વરૂં જી, અન્ય પુરૂષે મન ના કરૂ જી;

---

૮ વિદ્યાધર—એ જાતના દેવ ૧૦ યોધ—રતિયુદ્ધ કરનારા
૨ તમિને-તેમને અ ડજ-પક્ષી. ૩ વશ-વાસ કે વાસળીનો

રાયે કરવું તિમ જી, રાખવો હૃદયે નીમ જી. ૬

એમ કહીને હંસ ઊડ્યા જી, રાય નારીના વેણમાં બૂડ્યા જી;

રીઝે ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ જી, ઝાલે દમયંતી નળનો હાથ જી. ૭

કડવું ૭ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

હે યુધિષ્ઠિર સુણ રાય જી, દમયંતીના દિન ન જાય જી;

હંસ ભાખિ જ્યારથી વચન રે. ૧

ઢાળ.

વચન હંસનાં સાંભળીને, દમયંતી મન ચિંતા કરિ;

ચિંતવન નળરાજાતણું, નયણે જળ નારી ભરિ. ૨

ચિંતાગ્રસ્ત દીન દશેં, પીળી પડી છિ રાણી;

કૃશતનુ ઉશ્વાસ લેતી, ઉર્ધ્વ જોતી જાણી. ૩

જાપ છિં નળરાયનો, ગાંડી સરખી દેખી;

કાંતિ હીણી કામમીણી, રાણી એવી પેખી. ૪

શય્યા આસન વસન તજિયાં, ખાવે પીવે ના પ્રીતિ;

ગાંડી સરખી ચરે ચહુ દિશ, નહિ રૂડી રીતિ. ૫

એવું જોઇ દાસી ગઈ છિં, રાજ્યભુવન માંહિં;

દમયંતીના જનક પ્રત્યે, બોલિ જઇને ત્યાંહિ. ૬

નળ પ્રતિ દમયંતીને, લાગ્યો છે ઘણો મોહ;

માટે ઇને પરણાવો, સૂકઈ જાણે ઓહ. ૭

દાસીકેરાં વચન સાંભળી, રાયે નિરખી ચેષ્ટા;

---

૨ કવિ દમયતીનો શ્રવણપૂર્વરાગ વિપ્રલભ વર્ણે છેઃ વચન ઇ૦-રપ૯ છે. ૩ કૃશતનુ—સૂકાયલા શરીરની. ઉશ્વાસ-ઉચ્છ્વાસ. ૪ કામમીણી-કામનો મીણો ચઢ્યો હોય તેવી. ૫ વસન વસ્ત્ર. ચરે-ફરે.

૭ ઓહ—એહ, આગના ઓરાવાઈ ગ[illegible] [illegible] તેવી.

પે'લી સરખી લાગી તિને, બાળ મટી થઈ જેષ્ઠા. ૮
હવિ સ્વયંવર તો કરૂ, ઇમિ નીશ્ચે કીધો;
પુત્ર કલત્રને વાત કીધી, પત્ર સેવક દીધો. ૯
લખ્યુ તેમા રાયજી, ભીમ ભૂપત જાણ;
સ્વયવર આલોકવો, નૃપાળ સર્વ સુજાણ. ૧૦
પત્ર વાચી રાય આવ્યા, દેશ દેશથી ત્યાહિં;
ભીમની નયરી ભરિ, ગજ રથ ઘોડા જ્યાહિં. ૧૧
જે જે રાજા ત્યાહિં આવે, તેને દેતો માન;
અર્ધ્ય પાદ્ય સમર્પતો, પૂજતો રાજાન. ૧૨
ઘણા રાજા આવિયા, જેની ગણતી ના થાય;
નિવાસ કરી ત્યાહિં રહ્યા, ગુણી માગધ ગુણ ગાય. ૧૩
ઈ વિધિ સ્વયંવર રચ્યો, રાય મળિયા જાણ;
બૃહદશ્વ કે' રાય સુણિયે, પ્રતાપશાલી પ્રાણ. ૧૪
નારદઋષિ ગયા સ્વર્ગ, કહે ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ;
પુરંદરશું વાત કરતા, આનંદકેરા સાથ. ૧૫

કડવું ૮ મું.

રાગ વેરાડી.

જોઈ નારદને ઇંદ્રિરાય, કરિ અર્ઘપાદ્ય અર્પિ પૂજાય,
કંઇ વાત કહે ઋષિરાય, તન મન પ્રફુલ્લિત થાય. ૧
સર્વ ઋષિમા શિરોમણ, ઠામ ઠાલો નહિ તમ વણ;
મહામતિમાન વ્રતધારી, કઈ વાત કહે સભારી. ૨

---

૮ બાળ ઇ૦—બાળ મટીને જયે'ઠા થયેલી માલમ પડી ૯ કલત્ર—સ્ત્રી ૧૦ આલોકવો—જોવો ૧૧ નયરી—નગરી. ૧૩ ગુણી—કળાવતલોક. માગધ—ભાટ (સ્તુતિપાઠક) ૧૪ પ્રતાપશાલી પ્રાણ—પ્રતાપશાલીના પ્રાણરૂપ. ૧૫ પુરંદર—ઇંદ્ર.

જનલોકમાં સર્વ સુખી, લોક કયો છે ઋષિ દુઃખી;
બોલ્યા નારદઋષિ ત્યાંહિ, સર્વ સુખી છે ભૂમાંહિ. ૩
રાય તુજ પ્રતાપે કરી, સર્વ સુખી નર સુંદરી;
ત્યારે બોલ્યા પુનરપિ ઇંદ્ર, એવે આવ્યા યમ વરૂણ ચંદ્ર. ૪
સર્વ લોકપાળ ત્યાં આવ્યા, ઇંદ્રરાયને મન ભાવ્યા;
પૂછ્યું ઇંદ્રે સાંભળો રૂખી, એક વાતે થાઉં અમિ દુઃખી. ૫
મહાપુણ્યવાન ને બળવાન, મનુષ્ય રાજા છિં ભગવાન;
પુણ્ય અપાર તો થાયે, યાગ યજતા દેખાયે. ૬
તદપિ મારે લોકે જાણ, કો નથી આવતા નિરવાણ;
તિનું કારણ ભાખો રૂખી, તો તો થઇએ અમે સુખી. ૭
ત્યારે ઋષિ બોલ્યા ત્યાંહિ, સર્વ લોકપાળ બેઠા જ્યાંહિ;
વિદર્ભદેશનો ભીમ ભૂપ, તિની કન્યા છિં મહારૂપ. ૮
સર્વ સ્ત્રીઓમાં છિં રત્ન, તિના સ્વયંવરનો થાય યત્ન;
તેના મોહમાં મોહ્યા સર્વ, પૃથ્વીમાં દમયંતી રૂપ પર્વ. ૯
બોલ્યા લોકપાળ ત્યાંહિ, આપણે જાવું સ્વયંવર માંહિ;
એમ ભાખી ગયા લોકપાળ, વાહન બેશી તતકાળ. ૧૦
સર્વ રાજા જાયે જ્યાંહિ, દેવ ચાલવા માંડયા ત્યાંહી;
કુંતાસૂતુ સુણ કથા, કહું બુદ્ધિમાને યથા. ૧૧
દેવ નળનો મિલાપ, વદું પુણ્યશ્લોકપ્રતાપ;
ભાલણનો પ્રભુ રઘુનાથ, આવતો લોકપાળની સાથ. ૧૨

કડવું ૯ મું.

રાગ જીતમાન.

એક રસ્તે નળ ચાલિ, એક રસ્તે દેવ;

---

૫ લોકપાળ—દેવ. ૧૧ કુંતાસુતુ-કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર ।

નળકેરૂં રૂપ જોઇને, દેવ મુકઈ અહમેવ. ૧
રૂપ જોઈ નળતણું, હારી જાયે કામ;
સૂર્ય તેજે હારતો, મૂકી દેવે મામ. ૨
નથી જોઈ દમયતી તો, આપણને ના મિલી;
સ્વયંવરથી જાઉં પાછા, કરી શોભા સહુ વિ'લી. ૩
એમ વિચારી દેવ સરવે, ઉતર્યા પૃથ્વી જ્યાંહિ;
અતરિક્ષ ઊભા રહી બોલ્યા, નળરાઈ જાતો ત્યાંહિ. ૪
હે નળરાઈ તુ પુણ્યશાળી, મહાપવિત્ર કહેવાઈ;
માગ્યું આપે મુખથી, કરે સર્વને સા'ઇ. ૫
સત્યવ્રતધારી રાય તુ, કિજે અમારૂં કાજ;
દૂત થઈ તમો જાઓ, દમયતી પાસિ મહારાજ. ૬
બૃહદશ્વ ઋષિ બોલિયા, સુણ અજાતશત્રુ વાત;
કર જોડી નિષધપતિ ભણઈ, થઉં દાસ મારી જાત. ૭
સત્યવ્રતે એજ કરવુ, નહિ મીન કે મેષ;
તમો સરવે કુણ છો, ઇંદ્ર વરૂણ કે શેષ. ૮
શું કરવુ તે યથાર્થ કહીએ, જાણી કરૂ હું આજ;
ઇમ જ્યારે નળ બોલ્યો, તવ ભાખઈ સુરરાજ. ૯
હે પુણ્યશ્લોક તું સુણઈ, અમો દેવ છીયે જાણ;
દમયંતી માટે આવ્યા છાં, કહું નામ નિરવાણ. ૧૦
હું વાસવ આ વન્હિ છિ, વરૂણ આ યમરાજ;
દમયંતી પાસ પઠાવુ તુને, તે કહે જઇને આજ. ૧૧
ઇંદ્ર અગ્નિ વારિરાજ, યમ આવ્યા જાણ;
ઇચ્છાવર તુ વરઇ નારી, કરે દેવ વખાણ. ૧૨
માનવરૂપે નારી છાં, લોકપાળ તો ઇચ્છે;

એ વાત તું કહે રાજા, જિમ નારી વાંચ્છે. ૧૩
સુણી નળરાય બોલિયો, હાથ જોડી ત્યાંહિ;
વાંચ્છના જે દેવ ધરતા, તે છિં મમ મન માંહિ. ૧૪
તમો વરો ને હું રહું, ઇમિ દેવ કરશો આપ;
મુજ મને થાય પીડ મોટી, પ્રગટે અતિ સંતાપ. ૧૫
વળી જે નારીતણી ઇચ્છા, કરે પુરૂષ જાત;
ત્યાગ તિનો કિમ કરે, એહ વિપરીત વાત. ૧૬
વળી દૂત થાઇ અવરનો, કિમ કહે જઈ કુવેણ;
અપરાધ ક્ષમા કીજિયે, હે ઇંદ્રરાય સુખ દેણ. ૧૭
દેવ ક્રોધી તવ થયા, એ શુ બોલે મૂઢ;
સત્વર કારજ સાધ્ય જઇને, સંભારિ મા ગૂઢ. ૧૮
બૃહદશ્વઋષિ ઉચરઇં, સુણ ધર્મનંદન વાત;
પુનરપિ નળ સ્તુતિ કરતો, સુરતણી સાક્ષાત. ૧૯
દમયંતી રાજકુઅરી, રહે રાજઅવાસ;
દૂત અતિ વસતા તહિં, નવિ જાઇ શકું હું વાસ. ૨૦
ધર્મનંદન ઇમિ નળ ત્યાં, ઉચરઈં જિહ કાળ;
લોકપતિ ત્યાં ઇમ વદઈં, તિ ન દેખે ભૂપાળ. ૨૧
ઇમિ ગોષ્ટિ હુઇ ઘણી, નળરાય નમિયો પાય;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, નળ દૂત થઇને જાય. ૨૨

કડવું ૧૦ મું.

રાગ રામગ્રી.

દૂતનું રૂપ લીધું નળરાય જી;
દમયતીને ભુવને જાય જી.

---

૧૮ સંભારિ ઈ૦—કોઇ ગૂઢ વાતને સંભારીશ નહિ.

ઢાળ.

જાય જગતીપતિ નળરાય, દમયંતીને ભવન;
સખીગણશું નારી બેઠી, મહાયૌવનવન. ૨
અંગ કાંતિ અતિ મનોહર, શિરમણિ ગુણવાન;
સુકોમળ ને કૃશ કટિ, નયનાંબુજ શોભામાન. ૩
મંદ હાસ્યે મન હરતી, ઉજ્વળતાએ હારે ચંદ્ર;
નખશિખા નારી લહી, તવ કામાતુર થયો નરેંદ્ર. ૪
ધરણીપતિ ધરમ ધારઈ, જીત્યો કામ તત્કાળ;
નિષધપતિનું સ્મરણ કરતી, એવે જોયો લોકપાળ. ૫
કોઈ કામની બોલી નવઈ, આ આવઇ કોઈ દેવ;
અર્ઘ્યપાદ્ય આણવું, કરવી ઈની સેવ. ૬
કોઈ સખી નવિ ઉચરઈ, તેજમાં અંજાઈ;
તવિ દમયંતી ભાખઈ, તું કુણ છિં મહારાઈ. ૭
તુને જોઈ કામ જાગ્યો, વિપરીત ઈ તો વાત;
હુ ઈંદ્રિયજીત મહિલા, તું નળરૂપે સાક્ષાત. ૮
સત્ય કહેવું રાજ્યદ્વારે, નીતિ જાણો નરેશ;
હવઈ સત્વર બોલી દિજે, રાખઈ મા કંઈ શેષ. ૯
જાણવાને ઇચ્છા છિં મન, તમો નિષધનાથ;
દૂત વેષે આવિયા છાં, નથી સેવક સાથ. ૧૦
મારૂં મંદિર અટપટું છાં, સેવક સાચવનાર;
અંતરિક્ષે તું રાય આવ્યો, સત્ય વદો અવિધાર. ૧૧
પિતાએ બહુ દૂત રાખ્યા, કરે મારી સંભાળ;

---

૨ જગતીપતિ—રાજા. ૩ કૃશ—પાતળી. નયનાંબુજ—નેત્રરૂપી કમળ. ૫ લોકપાળ—દેવ.

સખી સહસ્ર મારી પાસે, જોઇ અંજાઇ ભૂપાળ. ૧૨
ધર્મનંદન સુણો કથા, ભાખઇ શું નળરાઇ;
હે મનહર મહિલા સુણઇ, નળ નામ મારૂં ગવાઇ. ૧૩
દેવકેરો દૂત થયો છું, કરવા તિમનું કાજ;
ઈંદ્ર અગ્નિ વરૂણ યમ, ચાર આવ્યા આજ. ૧૪
તુંને વરવા ઇચ્છા તિમની, વરો પતિ ઇકિ નાર;
* * * * ૧૫
તેહતણા પ્રતાપથી હું, આવ્યો તારે ધામ;
કોઇકિ સેવકે હું નવિ લહ્યો, વધું સત્ય માનો વામ. ૧૬
કાર્યે આવ્યો દેવને હું, કહી સર્વે વાત;
તુજ ઇચ્છાનુસાર વદિયે, કરૂં તહિં વિખ્યાત. ૧૭
બુદ્ધિ બળ ગુણ રૂપ તુંમાં, વિચારી કહો વયણ;
જે ભાખઈ તિ ત્યાં કહું, વદઈ મૃગયાનયણ. ૧૮
દમયંતી ત્યાં શું વદઈ, સુણો ધર્મ નરેશ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, કરતા જ્ઞાન ઉજેશ. ૧૯

કડવું ૧૧ મું.

રાગ આદિઉમતાલ.

સુણો ધર્મનંદન કરૂણાવાન જી;
શું ભાખઈ નારી રૂપવાન જી. ૧

ઢાળ.

મંદહાસ્યે દમયંતી વદઈ, સુણઈ નળભૂપાળ;
દેવતાને નમઈ વદું, મુને વરો તત્કાળ. ૨
વિશ્વાસવાળી વામા જાણો, કહો શું કરૂં કામ;

૧૫ * લીટી મૂળ પ્રતમાં નથી. ૧૮ વયણ–વચન.

વિશ્વાસ જેવો મિં ધર્યો, તેવો ધરો તમિ સ્વામ. 　　૩
હંસવચનથી હું વરીછું, વ્યર્થ રાય તેડયા જાણ;
જો ના કહો નગરાય જી તો, વિષપાન કરી તજું પ્રાણ. 　　૪
અગ્નિથી મારૂ અંગ બાળું, જગમાં પાડું દેહ;
ફાંસો ગળામાં ઘાલું છું, મ નો નિઃસંદેહ. 　　૫
તે સુણી રાજા બોલિયો, અઘટતી એ વાત;
જગતકર્તા વિશ્વભરતા, દેવના દેવ સાક્ષાત. 　　૬
દેવ મૂકી માણસ વરો, એ તો મહાઉત્પાત;
પદરજથી હલકા અમિ, સુરરાય મહાપ્રખ્યાત. 　　૭
માટે વરચતુ માનની, અપ્રિય નવિ થાય દેવ;
મરણ પઠાવિ દેવતા, નારી મારૂ માનો ખેવ. 　　૮
અનિંદિતા માન મારૂ, થશે મહાઅનર્થ;
દેવ હરી સર્વસ્વ લેશે, રાડ લીધી વ્યર્થ. 　　૯
પુષ્પમાળા પહેર બાળા, થઇશ ઘણી સુખવાન;
સર્વનો સંહાર કરતા, વરો અગ્નિ ભગવાન. 　　૧૦
નિયમ રાખે સર્વના ને, ધર્માધર્મ લખે જેહ;
એવા યમને વરો શ્યામા, કહું નિઃસંદેહ. 　　૧૧
ધર્મ ધારે ધ્યાનમાં ને, સુર અસુરનો રાય;
વરો મહિલા તેહને, તો કાર્ય સિદ્ધ થાય. 　　૧૨
લોકપાળમાં અગ્રણી, વરૂણ એવુ નામ;
વરો કન્યા તેહને, થાયે સહુ શુભ કામ. 　　૧૩
એવી કન્યા કોણ જે, દેવ મૂકી વરે નર;

---

૮ પઠાવિ–પઠાવે–મોકલે. ૯ અનિંદિતા–દોષ રહિત.
૧૩ અગ્રણી—શ્રેષ્ઠ.

અજ્ઞાન જાણો તેહને, લહે નહિ ખાળ ને માનસર. ૧૪
મારામાં જો સ્નેહ તુ ને, કહ્યું માનો મારૂં;
શંકા સહુ નિવર્ત્ત કિજે, રૂડું તેમાં ધારૂં. ૧૫
વચન એવું સાંભળી, દમયંતી થઈ દુઃખી;
નેત્રે આંસુ ધાર વહેતી, પછે ઉચરી મુખી. ૧૬
હે રાય! મારૂં વચન સુણઈ, નમું દેવ સર્વત્ર;
પતિ રૂપે વરૂં તમને, તજું બીજું તર્ત્ત. ૧૭
ધર્મનંદન પ્રતિ બોલ્યા, બૃહદશ્વ મુનિજન;
થર થર કંપઈ નળરાજા, હાથ જોડી ઊભી સીજન. ૧૮
દીનવાણીએ નળ વદે, દૂત થઇ આવ્યો જાણ;
વરો તેમને માનુની, ચતુરા ચતુરસુજાણ. ૧૯
દેવે મુજને મોકલ્યો જો, કિમ સ્વાર્થ સાધું શ્યામ;
અધરમી હું લેખવું, નવિ રીઝે સુંદરશ્યામ. ૨૦
તુને નારી સત્ય કહુંછું, વરૂં તુજને હુંય;
ધર્મ નાશ નવ થાય જ્યારે, સત્ય માને તુંય. ૨૧
ધર્મ રહે ને સ્વાર્થ થાયે, કરો નારી તિમ;
વરૂ તો હું નાર નીશે, ધર્મ સહિત રહી ક્ષિમ. ૨૨
ધીમેથી તવ નારી બોલી, કરૂં સ્વામી ઈમ;
વ્યાકુળ ચિત્તથી શું કહું, પણ સર્વ થાશે ક્ષિમ. ૨૩
હે પ્રાણપતિ અમિ લહ્યો છે, પરણવાતણો ઉપાય;
દોષ ન લાગે આપને, કારજ સહુ સિદ્ધ થાય. ૨૪
સ્વયંવરમાં દેવ આવે, તમો આવો ભુપ;
સર્વ દેવ સાન્નિધ્ય વરૂ હું, ઇચ્છાવર અનુપ. ૨૫
કશો દોષ ન આપને, તાપ નહિ તન માંય;

દેવ રીઝી જશે પાછા, સ્વયંવરકેરી માંય. ૨૬

નળરાય કાંઇ નવિ બોલિયા, કરો મન જે ભાવે;
ઊઠી ત્યાંથી ચાલિયા, તે દેવની પાસે આવે. ૨૭

દૂતકેરૂં કાર્ય કથિયું, સુણો શ્રોતા જાણ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથનાં, શાં શાં કરૂં વિખાણ. ૨૮

કડવું ૧૨ મું.

રાગ આશાવરી.

જોઈ નળને રીઝ્યા દેવ રે, કરવા લાગ્યા અન્યોન્યે સેવ રે;
પૂછવા લાગ્યા સહુ વાત રે, કરી તેં ત્યાં કેવી ખ્યાત રે. ૧૨

દમયતી બોલી શુંય રે, તે તો સત્વર કહે તુંય રે;
મદહાસ્યવતી દમયંતી રે, બોલી શું તે બુદ્ધિવતી રે.

બોલ્યો નળરાય ત્યાં વાણી રે, સુણો ઈંદ્રાદિક દંડપાણિ રે;
તમારાપ્રતાપથી ત્યાંય રે, મુને રોકી ન શક્યું જ્યાંય રે. ૩

ગયો ભુવનમાં હું આલ્યો રે, દમયંતી વિના કોઇએ ન ભાળ્યો રે
જોઇ સખીનો શરમાયો સાથ રે, કહ્યો દમયંતીએ મુને નાથ રે. ૪

ઘણી વાત કહી મેં તમારી રે, તોય માને ન એ અવિચારી રે;
નામ મારૂં આગળ કરતી રે, બીજા સર્વનું પાછળ ધરતી રે. ૫

મેં ધર્મનો ભય બતાવ્યો રે, ત્યારે તિણે સંદેશો કાઢ્યો રે;
સ્વયંવરમાં આવો સહુ સાથે રે, નાખું વરમાળ તારે માથે રે. ૬

તેથી દોષ ન તને લાગે રે, આવ્યા દેવ સહુ અનુરાગે રે;
એવી વાત બની ત્યાં દેવા રે, સાચું જૂઠું જાણો તતખેવા રે. ૭

ચોરી તમારાથી ન રખાય રે, રાખીએ તો જાણ સહુને થાય રે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના ઇમ રે, બોલ્યો વિચારી સર્વ ક્ષિમ રે. ૮

કડવું ૧૩ મું.

રાગ કેદારો.

બૃહદશ્વઋષિ ઇમ બોલિયા, સુણો રાય રે;
શુભ લગ્ન મુહૂર્ત્ત જોઇ, કરી રચનાય રે. ૧
મોકલ્યાં આમંત્રણ જાણુ, તેડચા રાય રે,
કામવાસનાવાળા સર્વ, સજ્જ સહુ થાય રે. ૨
દમયતીને વરવાતણી, છિ ઘણાને મન ઇચ્છાય રે;
પુષ્પની માળા પે'રી મનોહર, મણિજડિત કુંડળ શોભાય રે. ૩
આમંત્રણ સુણી આવિયા, જ્યાં મંડપની રચનાય રે;
સ્થભ સુવર્ણના છિ કર્યાં, મણિનાં તોરણ શોભાય રે ૪
પર્વતકેરા વિવર માંહે, પેસે જિમ વનરાય રે;
મંડપ માહે સર્વે પેઠા, વરવાને નરરાય રે. ૫
વિધ વિધ આસન ગોઠવ્યાં, બાજઠનો નહિ પાર રે;
તિ ઉપર જઇ બેઠા ઘણા, કરે સારાસાર વિચાર રે. ૬
પરિઘ સરખા પુષ્ટ છે, પચ ફૂણાળા સર્પ રે;
આકૃતિ હસ્તની છે મનોહર, ઘણો મનમાં દર્પ રે. ૭
કેશાગ્ર શોભે શરાગ્ર ત્યાહિં, નાસિકા કીર જાણ રે;
નેત્રપંકજ મનોહર, ભૃકુટિતણાં શું વિખાણ રે. ૮
આકાશમાં નક્ષત્ર શોભે, તેવા શોભે રાય રે;
દમયતી ત્યાં સજ્જ થઇ, સભા માંહે જાય રે. ૯
સ્વરૂપ શોભા અતિ ભલી, તેણે મોહ્યાં મન રે;
જોનાર સહુ મનમાં ધરે, નારી મળે શુભ દિન રે. ૧૦
એવી અલૌકિક નારી એ, કર્યો મંડપ પ્રવેશ રે;

---

૫ વિવર—ગુફા. ૭ પરિઘ—ભોગળ.

દૃષ્ટિ સંમીલન થઈ, થયો ઘણો ઉન્મેશ રે. ૧૧
તૃપ્તિ થાય ન કોઇને, નર નામધારી જેહ રે;
નામ ગુણનુ વર્ણન કરતા, ભાટ સાથે જેહ રે. ૧૨
દમયતીએ નિરખિયા, પચાકૃતિ નળ એક રે;
વારવાર અવલોકિયું, નવિ રૂપમાં મીનમેખ રે. ૧૩
નળરાય ન ઓળખ્યો, નારી પામી દુઃખ રે;
નળતણું ચિતવન કરે, દેવ પમાડો સુખ રે. ૧૪
દેવ નળ હું કિમ લહું, ઇમિ કરે તર્ક અપાર રે,
ચિતવન કરતી ચતુરા વળી વળી, ગ્રહે ન સાચો સાર રે. ૧૫
વૃદ્ધ સાધુ મુનિથકી, સુણ્યા સુરનરના ચિન્હ રે,
પચમાં તિ નવિ જણાઇ, નહિ કોઇ ભિન્ન રે. ૧૬
વારવાર નિશ્વાસ મૂકી, કર્યો ઘણો વિચાર રે;
શરણ જાવુ દેવને ધરી, કર્યો છિ નમસ્કાર રે. ૧૭
થરથર કપે કામિની, દીનસ્વરે બોલી બાળ રે;
હે દેવના સહુ દેવ આવ્યા, દેખાડો નળ ભૂપાળ રે. ૧૮
હસપક્ષીએ જે કહ્યો, હું વરી નળ નિ.સદેહ રે;
મનવાણીથી ન અન્ય ઇચ્છું, સત્ય કરો ઉન્જેહ રે. ૧૯
સ્વયવરનુ વ્રત કીધુ, પામવા નળ ભૂપ રે;
પૂજન કરી હુ દેવ પ્રણમુ, પ્રસન્ન થાઓ અનુપ રે. ૨૦
વ્રતકેરી પ્રાપ્તિમા, આપો નળ નરેશ રે,
નળરાયને હું ઓળખુ, ઇમ કરો સંદેશ રે. ૨૧
સ્વરૂપ ગ્રહો સ્વય સ્વયતણા, તો થાય મન પ્રસન્ન રે,
બૃહદશ્વમુનિ ઉચરઇ, સુણો ધર્મરાજન રે. ૨૨

---

૧૧ સમીલન થઇ—મીચાઇ ગઈ ૧૩ પચાકૃતિ—નળની પાચ આકૃતિઓ

દીનવાણી સુણી દેવ, થયા મન રળિયાત રે;
શાસ્ત્રમાં જે વિધ કહ્યાં, તેવાં રૂપ ધરઇ તત્કાળ રે. ૨૩
પ્રસ્વેદ નહિ અંગે વસઈ, નહિ મિષોન્મિષ નેત્ર રે;
કરમાઇ નહિ માળા ધરઈ, પ્રફુલિત સુક્ષેત્ર રે. ૨૪
નીરજ શરીર નિર્ઝરતણું, પૃથ્વીથી ઉંચા જાણ રે;
દેવ એવા નિરખિયા, કરૂ નળતણું વિખાણ રે. ૨૫
દેહકેરી છાંય પડતી, કરમાયાં પુષ્પની માળ રે;
રજ સંયુક્તે અંગ શોભે, જોઇ હરખી બાળ રે. ૨૬
નેત્ર મિષોન્મિષ થતાં, પ્રસ્વેદ કણ મૌક્તિક રે;
મનહરણ જોયો ભૂપતિ, નળ એ નહિ મીનમેખ રે. ૨૭
દેવ ને નળરાય નિરખી, થઇ વરવા સજ રે;
ઉત્તરીય સાંધ્યું નળતણું, જિમ વર કરિણીએ વર ગજ રે. ૨૮
કંઠમાં વરમાળ અરપી, સ્વામી કીધો જાણ રે;
હાહાકાર ત્યાંહિ થયો, વાગ્યાં અન્ય નૃપને બાણ રે. ૨૯
ઋષિવર આનંદ પામ્યા, સાધુ હરખ્યા ત્યાંહી રે;
સારૂ સારૂ મુખ વદે, ક્ષીર નીર મળિયાં આંહીં રે. ૩૦
ભીમ નૃપ આનંદ પામ્યો, સજોગ સારો જાણી રે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, શું શું કહું વખાણી રે. ૩૧

કડવું ૧૪ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

બોલ્યા નળરાય ત્યાં વાણી જી, તમે સાંભળો મારાં રાણી જી;

---

૨૫ નીરજ—મલિનતા રહિત. નિર્ઝર-દેવ.
૨૭ મિષોન્મિષ-મીંચાય નહિ એવાં. ૨૮ ઉત્તરીય-ખેસ. વર-ઉત્તમ. કરિણી—હાથણી.

કરી આશ્વાસન અપાર જી, બોલે નળ તેણીવાર જી. १
હે કલ્યાણિ મૂકી દેવ જી, સર્વ સાન્નિધ્ય ઇચ્છી મારી સેવ જી;
તેથી થઇ અમો પ્રસન્ન જી, તારૂં દુભવું નહિ કદી મન જી. २
રાખું પ્રીતિ અહોનિશ જી, અપ્રીતિનું કાઢું ન મિષ જી;
સત્ય વાણી મારી જાણો જી, ધન્ય ભાગ્ય ઉભયનાં વિખાણો જી. ૩
ધર્મનંદન સુણો કથા જી, ટાળી તન મનકેરી વ્યથા જી;
જિમ નળરાય બોલ્યો મુખે જી, તિમ દમયતી બોલી સુખે જી. ४
કરવા દેવતાને પ્રસન્ન જી, નમ્યાં દંપતી થઈ મગન જી;
પામ્યા આનંદ મનમાં દેવેશ જી,આપતાં રાખ્યું નહિ કઈ શેષ જી. ५
ઈંદ્રે આપ્યાં બે વરદાન જી, યજ્ઞમાં પ્રત્યક્ષ આવું માન જી;
પરમ શ્રેષ્ઠ ગતિને પામો જી, વર સુણી દુ:ખને વામો જી. ६
અગ્નિએ આપ્યા બે વરદાન જી, પ્રગટ થઉં ઇચ્છે જ્યાં રાજાન જી;
સ્વયંપ્રકાશ લોકની પ્રાપ્તિ જી, થાય દેહની જ્યારે સમાપ્તિ જી. ७
યમ રાજાએ આપ્યાં વરદાન જી, અન્નરસ જાણે રાજાન જી;
ધર્મમાં રહે મન સ્થિર જી, કે'વાય મહાબળી વીર જી. ८
જળ રાય વરૂણે આપ્યાં બેય જી, સુણો શ્રોતા દાખું તેય જી;
નળ ઇચ્છાએ ઉત્પન્ન થાવું જી, માળ આપી ન જાણે કુમળાવું જી. ९
ધર્મનંદન એણી વિધે જી, નળરાયના મનોરથ સિધે જી;
બબે વર આપી ગયા દેવ જી, અન્ય રાજા કરતા પછે સેવ જી. १०
ગયા પોત પોતાને દેશ જી, ત્યાં રહ્યું નહિ કોઇ શેષ જી;
વિધિપૂર્વક વિવાહ કીધો જી, ભીમ નરપતિએ જશ લીધો જી. ११
નર શ્રેષ્ઠ રહ્યો નળ ત્યાંય જી, સ્વેચ્છાએ ગયો નગ્ર માંય જી;
જઇ ધર્મે પાળે પ્રજાય જી, જોઈ દંપતી સુખ સહુને થાય જી. १२
યયાતિએ કીધા યાગ જી, તેવો નળ ધરે પુણ્યમાં રાગ જી;

નહુષે મેળવી કીર્ત્તિ જેવી જી, નળરાય મેળવતો તેવી જી. ૧૩
કર્યા અશ્વમેધ ને બીજા યાગ જી, દક્ષિણામાં આપ્યા ભૂમિભાગ જી;
વન ઉપવનમાં નારી સાથિ જી, કર્યો વિહાર નિષધ નાથિ જી. ૧૪
વિહાર વૃક્ષ તો ફૂળિયું જી, ફળ ઇંદ્રસેન સહુએ કળિયું જી;
ઇંદ્રસેન પુત્રની વધાઇ જી, યાચકજન નળગુણ ગાઈ જી. ૧૫
થઈ ઇંદ્રસેના એક પુત્રી જી, પસરી કીર્તિ સહુ સૂત્રી જી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ જી, પુણ્યશ્લોકનો શોભે સાથ જી. ૧૬

કડવું ૧૫ મું.

રાગ દેશાખ.

બૃહદશ્વઋષિ ઇમ ઉચ્ચરે રે, સુણો ધર્મ નરેશ;
નળરાયની કીર્ત્તિ પ્રસરી રે, જેવા સુરપતિ પન્નગ શેષ. ૧

ઢાળ.

સુખ પામે નર નારી અતિશે, લોકપાળની કહું વિધિ;
દેવ વળિયા સ્વર્ગ જાવા, તિણે કળિતણી કળ કીધી. ૨
મળ્યો કળજુગ વાટમાં, દ્વાપર હુતો સાથ;
બલિવૃત્રઅરિ ઉચરઈ, ક્યાં જાય દ્વાપરનો સા'ઇ હાથ. ૩
કળિ મુખથી બોલિયો, જાઉં દમયતી વરવા જાણ;
પરણી આવું પ્રીતથી, મે ઈનાં સુણ્યાં વખાણ. ૪
હાસ્ય કરી ઇંદ્રરાય બોલ્યો, પરણી તે તો નાર;
સ્વયંવર નિવૃત્તિ પામ્યો, લાગી તને ઘણી વાર. ૫
તને જોઈ નિશ્ચે તે પરણે, રૂપ જોઇ અંજાય;
પણ સાન્નિધ્ય અમારી તું વિના, વર્યો નિષધ રાય. ૬

---

૧૪ ભૂમિભાગ-પૃથ્વીના ભાગ-જમીન-ગામ ગરાસ.

૧ પન્નગ—સર્પ—નાગ. ૨ કળિ—દેહધારી કલિજુગ ૩ દ્વાપર-દેહધારી દ્વાપર (ત્રીજો) જુગ. બલિવૃત્રઅરિ —ઈંદ્ર

સુણી વચણ ક્રોધ પામ્યો, નયણ હુઆં રક્ત;
દેવ મૂકી નર વરી, વિપરીત કીધું જક્ત. ૭
દંડ ઘટે એ નારને, ઇમિ બોલ્યો મૂઢ;
સ્વર્ગપતિ તવ ઉચર્યો, નળે વશ કર્યો ગરૂડારૂઢ. ૮
ધર્મજ્ઞ ધરણીપતિએ, અમારી શીખ લીધી,
વર્યો પછે ઈ નારને, પુણ્યની રીત કીધી. ૯
ગુણ સંપન્ન રૂપવાળો, નળ ન ઇચ્છે કુણ,
ધર્મધારી વ્રત આચારી, અમો નિરખ્યા ઉણ ૧૦
ચાર વેદ જ્ઞાતા ઇતિહાસ જાણે, જેહ પાચમો વેદ,
યજ્ઞ કરી સુર સંતોષે, તૃપ્ત કરતો તેહ. ૧૧
ઔદાર્ય, ધૈર્ય ને સ્વધર્મે કરી, પવિત્રતા પાલન કરી;
ઈંદ્રિયસંયમ બહુ વિધિ કરતો, અધર્મથી ઝાઝો ડરી. ૧૨
શાપ કુણ દે તેહને, મૂર્ખ સ્વઆત્મા દહે;
નળને શાપ દે કોઈ તો, હે કળિ તે નરકે રહે. ૧૩
એમ કહી સુર સ્વસ્થાન સિધાવ્યા, કળિ કરે મન વિચાર;
હુ ક્રોધને નવ રાખુ વારી, સુણ દ્વાપર નિરધાર. ૧૪
દમયંતી નવ સુખ પામે, ઇમિ કરવુ જાણ,
ભ્રષ્ટ કરીશ હુ રાયને, વશ પાસે તું પરમાણ. ૧૫
ઇમ કળિએ કૂડમતિ કરી, સુણ ધર્મનંદન તુપ;
ભાલણમણુ રઘુનાથના, દુષ્ટ દુ ખ દેતો ભુપ. ૧૬

કડવું ૧૬ મું.

રાગ કાલેરો.

અજાતશત્રુ ! નીશે કરીને, આવિયો કળિ ત્યાય;

---

૭ વયણ-વચન-નયણ નેત્ર ૮ ગુરૂડારૂઢ-વિષ્ણુને (ભક્તિએ કરીને)

નળરાજા રાજ્ય કરતો, અધર્મ દર્શે ન જ્યાંય. ૧
કાર્ય કરવા કળિ ઊભો, લાગ નવ લહેવાય;
બાર વર્ષ ઇમિ વહી ગયા, મનોરથ સિદ્ધ ન થાય. ૨
એક દિવસે નળ નૃપતિ, વીસર્યો લવલેશ;
છિદ્ર જોઇ કળિ ફરતો, માર્ગ મળિયો રેશ. ૩
લઘુશકા કરી પવિત્રાચમન, કરવુ ભૂલ્યો ભૂપ;
હાથ પગ ધોયા વિના, સધ્યા કરવા ગયો અનુપ. ૪
તે દિવસથી વશ્યો અગે, કળિ કૂડો જાણ,
અન્ય રૂપે પુષ્કરને મળ્યો, તિનુ ભમાવ્યુ મન નિરવાણ. ૫
પુષ્કરને કહ્યુ જીતીશ તુ, ઘૂતે કરી નળરાય;
મારી સાથે ચાલ તુ, નિષધપતિ તુ થાય. ૬
પુષ્કર આવ્યો કળિ સાથે, ગ્હો પાસામા કળિ જાણ,
પુષ્કરે આવી નળને કહ્યુ, રમો ઘૂત આજ નિરવાણ ૭
નારી બેઠી નળતણી, ઇમિ બોલ્યો મતિમૂઢ;
કળિ અગમા વ્યાપ્ત છે, તેથી વીસર્યો ગતિ ગૂઢ ૮
સહન કર્યુ નવિ રાયજી, ઘૂત આરભ્યો જાણ,
સુવર્ણ હીરા સર્વ હાર્યો, થઇ રાય અજાણ. ૯
મિત્ર બધુ સગા કોઇ, વારી ન શકિયા ભૂપ;
પ્રધાન પ્રજા આવી તહિં, જોવા નળનુ રૂપ. ૧૦
વાર્ષ્ણેયનામા સારથી, તેણે દમયતીને કર્યુ જાણ,
પ્રજા આવી રાય પાસે, દર્શન કરવા નૃપજાણ ૧૧
વ્યસન ઘૂતનુ જાણિયુ, દુઃખ પામી મજાય,
વારવાને રાય આવી, મિલાવો સુખી થાય ૧૨
કષ્ટથી કામિની ચૂકાઈ, શોકથી મૂકે નિશ્વાસ,

---

૧ અજાતશત્રુ–જેને કોઇ શત્રુ નથી એવો—યુધિષ્ઠિર

વ્યગ્ર ચિત્તે દમયંતી તો, ગઇ નૃપની પાસ. ૧૩

રૂદન કરતી બોલતી, આવ્યા પ્રજા ને પ્રધાન;

દ્વાર પાસે ઊભાં રહ્યાં, તિને જુઓ હે રાજન! ૧૪

વિલાપ કરતી દમયંતી, નેત્રાશ્રુ ખરતા ત્યાહિં;

કળિયુગે મન વ્યગ્ર કીધું, ગણ્યું નહિ નૃપ જ્યાહિં. ૧૫

મૌન ધરી રાજા રહ્યો, પ્રધાન પ્રજા વિચારે;

નળરાય તો નાશ પામ્યો, એવું મનમા ધારે. ૧૬

સહુ સહુને ઘેર ગયાં, સુણો અજાતશત્રુ ! જાણ,

ભાલણપ્રભુ રઘુનાથને, કરે વિધિએ પ્રમાણ. ૧૭

કડવું ૧૭ મું.

રાગ મેવાડો.

બૃહદશ્વમુનિ ઊચરે, સાંભળ નૃપ સુજાણ;

વીરસેનનંદન વરણવું રે, કરૂં દુખનાં વિખાણ. ૧

ઢાળ.

વિખાણ કરૂં નળ નાથના, થયો ઉન્મત જેહ;

દમયંતી મન દુઃખ ધરે, શું કરી શકે તેહ ૨

દ્યૂત છે અતિ નિંદ્ય તિ, લહે મહિમા સર્વ,

કળિયુગથી નળરાય પામ્યો, તન મન માંહિ ગર્વ. ૩

સર્વસ્વ હાર્યો રાય જાણી, રાણી પામી દુખ;

ગુણવતી દમયંતી છે, ઇચ્છે સ્વામીસુખ. ૪

પ્રિયભાષિણી વદી જઇ, જ્યા બૃહત્સેના એક દાસી,

તું જઈ નળ આજ્ઞાથકી, પ્રધાન લાવ મુજ પાસિ. ૫

---

૧૭ પ્રમાણ ઈ૦—રઘુનાથ કરે તે પ્રમાણ છે

૩ નિંદ્ય—નિંદાયોગ્ય એમ ભાલણ કહેછે, એ ભાન ૫ પ્રિયભાષિણી—મીઠું બોલનારી

પૃછજે શુ ધન હાર્યો, નળને રહ્યુ શુ બાકી;
પ્રધાન મનમાં હર્ષ પામ્યા, હવિ ગયો રાય થાકી. ૬
આજ્ઞાનુસારે તરત આવ્યા, પણ બોલ્યો નહિ નરેશ;
પોતાનું નવિ માને પતિ, રાખ્યું નહિ કંઇ શેષ ૭
લજ્જા મનમાં નારી પામી, કર્યો અંત પુર પ્રવેશ;
નળરાય ત્યાં તો હારિયા, ધન ધાન્ય ને સહુ દેશ. ૮
પાસા અવળા નળતણા, પડે છે નિરવાણ,
તિ દમયંતી મન દુ:ખ ધરે, પુન બૃહત્સેના તેડી જાણ. ૯
હે ભદ્રે ! તુ નળ આજ્ઞાથી, વાર્ષ્ણેય તેડી લાવ;
માન આજે એટલુ, વાર્ષ્ણેયને બોલાવ. ૧૦
સત્વર ગઇ તે સુદરી, વાર્ષ્ણેય આવ્યો ત્યાંય;
દેશ કાળ જાણતી સુંદરી, શુભાશુભ જાણે મન માંય. ૧૧
અનિંદિતા મુખથી વદી, મધુરવાણીએ નિરવાણ;
સમય જાણી કહે સતી, વાર્ષ્ણેય તું છિ જાણ. ૧૨
હે સારથી નળ પ્રિય તુને, આવ્યો અધમ સ્થિતિએ તેહ,
સા'ય તિની કરો સાચી, મન કરી નિ સદેહ ૧૩
પુષ્કર નળને જીતી છિં, તિમ તિમ ધૂતમા મન,
ઘૃતજ્વાળે અગ્નિ દીપઇ, તિમ તૃપ્ત થાય ન તન. ૧૪
દાવ વેરીના પાધરા, અવળા પડે છિં નૃપાળ,
રાયમિત્રનુ નવિ સાંભળે, મારૂ નવિ સુણે ભૂપાળ ૧૫
દોષ છિ નૃપનો કહુ તો, રસના ઘાસી જાય,
પણ ભવિષ્ય મન વસતું નથી, હુ આવી તારે સા'ય ૧૬
એક વચન પાળે માહરૂ, નળરથ જોડી લાવ ,
બે બાળ તેમા બેસાડી, નિષધ દેશને તજાવ. ૧૭

૯ પુન—ફરીતે ૧૦ વાર્ષ્ણેય—નળનો સારથી

કુંડિનપુરમા લઈ જજે, પિતા ભીમની પાસ;
પિયર રે'શે બાળકાં, એટલી મનમા આશ. ૧૮
ગોઠે તો તું ત્યા રહે, સ્વેચ્છાએ જા ક્યાહિં;
બાળને તહિં મૂકવાં, એટલુ મન માહિં ૧૯
વાર્ષ્ણેય વારૂ કહી વળ્યો, ગયો જ્યા રાજપ્રધાન;
દમયંતીના વચન ભાખ્યા, કર્યાં સર્વે માન્ય ૨૦
પ્રિય અશ્વ નળના જોડિયા, રથ કર્યો સાવધાન,
બે બાળને બેસાડિયા, વળ્યો વિદર્ભ દેશ જાણ ૨૧
ઇંદ્રસેન ને ઇંદ્રિસેના, સોપ્યા ભીમ નરેશ,
નળ સબંધી દુખ ધરીને, ગયો અયોધ્યા દેશ. ૨૨
ઋતુપર્ણકેરા રાજ્યમા, રહ્યો સારથી જાણ,
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથને, કરૂ કર જોડી પ્રણામ. ૨૩

કડવુ ૧૮ મુ.

રાગ સામેરી.

બૃહદશ્વમુનિ વદઇ વાણ, સુણો ધર્મનંદન નિરવાણ;
ગયો વાર્ષ્ણેય વિદર્ભ દેશ, હાર્યો નૃપ હતુ જે શેષ. ૧
પુષ્કર બોલ્યો ગર્વ વચન, હવિ તમો દ્યૂત રમો રાજન,
રાજ્ય દ્રવ્ય લીધુ અમો જીતી, રહી દમયંતી જેમા તમ પ્રીતિ ૨
માડો દાવમા તેહ નાર, દુષ્ટની વાણીમા એવો સાર,
વચન સુણી વાધ્યો ક્રોધ, હૃદય તપ્ત થયો મન રોધ ૩
ઉત્તર કાઇ ન પાછો વાળ્યો, પુષ્કરને જોઇ સહુ ટાળ્યો;
આપ્યા શરીરના આભરણ, એક વસ્ત્ર પે'રી નીકળ્યો વન. ૪
પ્રિયજનને કરતો શોક, ચાલ્યો રાય દુખી કરતો લોક;
એક વસ્ત્રે નરપતિ જાયે, દમયંતી ન મન હરખાયે ૫

તિની પૂઠિ ગઈ રાણી, બા'ર વસ્થાં અશુભ જાણી;
નગરની પાસે રહ્યાં દિન ત્રણ, કોઇએ આપિયુ નહિ શર્ણ. ૬
પુષ્કરે ફેરવી આણ, કરે સા'ય તિના લેઉ પ્રાણ;
મૂળથી નળ સાથે વેર, તેથી કર્યો એવો કેર. ૭
તોય રહ્યો નિર્વાહ કરતો રાય, પછી પાણી કોઈ ન પાય;
ફળ મૂળની ધારી આશ, ગયો વનમાં રાય નિરાશ. ૮
પૂઠિ દમયંતી ગઇ ચાલી, નળ જુએ ન જુએ ભાળી;
એવે ઇકિ પંખી દીઠો સાર, શું સુવર્ણે મઢયો અવિધાર. ૯
કર્યો મનમાં નીશે સહી, આ મારૂં ભક્ષ્ય છે વન માંહી;
ભોજન કરવા આવે અર્થ, નથી મારી પાસે કંઈ ગર્થ. ૧૦
અજાતશત્રુ વિચારી ઇમિ, કરવા ગયો ભૂપતિ ક્ષિમ;
એક વસ્ત્ર પે'ર્યું તું કાય, નાખ્યું પક્ષી ઉપર ત્યાય. ૧૧
પક્ષી ઊડી ગયો આકાશ, રાય થયો ઘણો નિરાશ;
બોલ્યો પક્ષી જાતાં એવુ, વસ્ત્ર સહિત તારે રે'વુ કેવું? ૧૨
પક્ષીરૂપ અમો છુ પાસા, મૂકો સુખની સરવે આશા;
જોઈ ગ્લાનિ પામ્યો મન, બન્યો દિગંબર રાજન. ૧૩
વા'લી પરમ દુખવતી તુય, પોષણ કિમ કરવુ જાણું ન હુંય;
પ્રજાએ ન કર્યું પોષણ, પાસાએ રૂધિર કર્યું શોષણ. ૧૪
તારૂં શુભ થાય એવુ ભાખુ, આજ મહિલા રૂડુ દાખુ;
દક્ષિણ દિશા ભણી ઉજ્જન નગરી, ઘણી માર્ગની શાખા કરી. ૧૫
ઋક્ષવાન ને વિંધ્યાદ્રિ જાણ, નદી પયોષ્ણી નામ પ્રમાણ;
તેમાં વસે ઋષિ ઘણા તપસી, તું સુખી થા નારી ત્યાં વસી. ૧૬
આ માર્ગ વિદર્ભ દેશે જાવા, આ છે કોશલ દેશે સુખ થાવા;
દક્ષિણ દેશ છે દક્ષિણ પાસે, નારી ભરા તું સારી આશે. ૧૭

એવો મર્મ કહ્યો પિયર જાવા, લાગ્યુ દમયંતીને દુઃખ થાવા;
એ શુ બોલ્યા હે નરેશ, શું કરવો પિતાનો દેશ. ૧૮

વસ્ત્ર વિહોણા ભૂખ્યા રાય, મૂકી જાય તે નારી થાય !
ધિક તે નારીને જાણું, ધિઃક ભોગ સુખ તેનું માણ્યું. ૧૯

નર વગરના વનમાં મૂકી, જાવુ પ્રિય પતિને ચૂકી;
હું પાસે જો પતિ આજ, કરૂં આ વનમાં સુખ સાજ. ૨૦

પુરૂષને દુ:ખ સમે નવિ કોઈ, નારી જેવી કરે કો સોઈ;
વૈદ્યોએ ખોળી કાઢ્યું, સ્ત્રી સમાન સુખ ન ગાઢું. ૨૧

બોલ્યો નળરાય તવ વાણી, નારીનુ વેણ વખાણી;
સત્ય વાત તારી વસે હ્રદે, દુઃખ વેળા સ્ત્રી મિત્રનો ઉદે. ૨૨

દુઃખી પુરૂષને સ્ત્રી મહામિત્ર, ઔષધરૂપ જાણી મેં પવિત્ર;
બીજું કાંઈ નથી એ વિના, જળ વિના જશાં મીના. ૨૩

નહિ કરૂં તારો હું ત્યાગ, ધરો મન માંહે અનુરાગ;
કરૂં મારા જીવનો ત્યાગ, પણ રાખુ તારા પર અનુરાગ. ૨૪

બોલી દમયતી તવ વાણ, પિયર પથ દેખાડો કિમ સુજાણ;
તમો ત્યાગ કરવુ નવિ જાણો, કલિ યોગે અશુભ આણો. ૨૫

વારંવાર દેખાડો પથ, વદો નથી હું પાસે રથ;
રાય શોક વધે મુને ઘણો, રાય હાથે મુજને હણો. ૨૬

મન હોય જો પિયર જાઈ, તો આપણ બન્ને જાઉં રાઈ;
કરે ભીમ તમારો સત્કાર, પણ સુખે ન લહો સાર. ૨૭

ઇમિ કળિ યોગે જણાય, નાથ શુ વદું અમિ આંય;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથકેરો, ઇમિ દુઃખનો આવતો ફેરો. ૨૮

---

૧૯ વિહોણા-વિનાના. ૨૪ અનુરાગ—પ્રીતિ.

કડવું ૧૯ મું.

રાગ જીતમાન.

નળ કહે સુણો દમયતી રાણી, સર્વ વાત અમો સત્ય જાણી;
રાજ્ય મારૂં શ્વશુરનુ એક, નથી મન માંહે વ્યતિરેક. ૧
પણ અવળી સ્થિતિમાં હુય, તે તો સરવે જાણે તુય;
સમૃદ્ધિ વધારનાર હું પે'લો, થયો આજ અનર્થે ઘે'લો. ૨
માટે ત્યાં નહિ જાઉં હુંય, સાથે ચાલની શ્યામા તુંય;
એમ શાંત્વન કીધી ત્યંય, એક વસ્ત્ર પે'રી ગયાં વન માંય. ૩
ક્ષુધા તૃષાએ દુઃખ સે'તાં, એકમેકને નવિ કે'તાં;
એવે એક શૂન્ય આવ્યું સ્થાન, બેઠાં ત્યાંહીં રાણી રાજાન. ૪
ઘાસની નથી સાદડી, બેસવા આપદા આવી આવડી;
સૂતો પૃથ્વી ઉપર ભૂપાળ, સૂતી દમયતી ત્યાં તત્કાળ. ૫
નારી નિદ્રાવશ થઇ જાણ, અતિ થાકી જિ નિરવાણ;
પૃથ્વીપતને મન શોક, કરતો દુઃખનો તે આલોક. ૬
રાજ્યાધિપતિ હતો જેવો, અધુના હુ નવિ તેવો;
ગયું રાજ્ય વા'લા વિયોગ, સ્ત્રીની સાથે લીધો જોગ. ૭
ગયા પક્ષી વસ્ત્ર હરી, એમ વિચાર કરે ફરી ફરી;
શું કરવુ ન કરવુ કાજ, પ્રાણ ત્યાગ કરૂં કહે મહારાજ. ૮
કરૂં દમયતીકેરો ત્યાગ, મળે સુખ એને મહાભાગ;
મારેકાજે પામે દુઃખ, કરમાયુ એણીનુ મુખ. ૯
તજુ નારીને હુ આજ, મળે ભીમપિતા મહારાજ;
મારી સાથે પામશે કષ્ટ, થશે નારી રત્ન રૂપ નષ્ટ. ૧૦
કોઈ કાળે મળશે સુખ, જો વિજોગનું સે'શે દુઃખ,

---

૧ વ્યતિરેક—જુદાઈ. ૬ આલોક-દર્શન-જોવુ. ૭ અધુના-હમણા.

એમ નિશ્ચે કર્યો નળ ભૂપ, તજવી દમયંતી રામા રૂપ. ૧૧
ફરવી કળિયુગે મતિ ત્યાંહી, ઊભો ઊભો વિચારે જ્યાહીં;
ધર્મવતી પતિવ્રતા જાણ, યશવતી દુઃખ નહિ પામે નિર્વાણ. ૧૨
પુરૂષનો લાગે નહિ છળ, અધર્મનુ ચાલે નહિ બળ;
એમ નિશ્ચે કર્યો નરનાથ, તજવા દમયંતીનો સાથ. ૧૩
અરધુ વસ્ત્ર લેવું ધારી, બુદ્ધિ વાર વાર વિચારી,
કિમ લેઉં અરધુ વસ્ત્ર, નથી કાપવા કરમાં શસ્ત્ર. ૧૪
ફર્યો ચારે પાસે ચોગાન, અસિ કર આવી રાજાન,
મ્યાન વગરની નિરવાણ, કાપ્યુ વસ્ત્ર અરધુ સુજાણ. ૧૫
થયો ચાલતો રાજા ત્યાંહી, મૂકી દમયતી સૂતી જ્યાહી;
ચોડે જઈ વળ્યો રાય પાછો, થતો તન મન માંહિ આછો. ૧૬
કરતો રૂદન નળ ભૂપાળ, ફાટી મરશે વિજોગે બાળ;
મારી સ્ત્રીને વાયુનો સ્પર્શ ન થાય, સૂર્ય જોવાને લજાય. ૧૭
તે સૂતી છે પૃથ્વી માય, અરધુ વસ્ત્ર પેંરી આંય;
હસિત વદન દમયતી જાણ, નિદ્રિત મૂકી જાવુ અજાણ. ૧૮
થશે ઘેલી નારી મારી, સર્પ સિંહ જમી જશે સારી;
ફરશે વનમાં કેઈ પેર, સ્વામી થઇ કરૂ શો કેર. ૧૯
સુણ યુધિષ્ઠિર રાજાન, વળી ફરવ્યુ કળિએ જ્ઞાન;
તજવી એમ નિશ્ચે કીધો, સૂર્ય વસુ રૂદ્ર સાક્ષી દીધો. ૨૦
વાયુ અશ્વિનીકુમાર પરબ્રહ્મ, રક્ષણ કરજો એના શુભ કર્મ;
એમ કહી ચાલ્યો ભૂપાળ, સ્નેહથી પાછો આવ્યો તત્કાળ ૨૧
કળિયુગ લેઈ જાય, સ્નેહે પાછો આવે રાય;

---

૧૧ રૂપ—રૂપવતી. ૧૩ પુરૂષનો ઈ૦—દમયંતીને પર પુરૂષનો છળ લાગવાનો નથી તથા તેના આગળ અધર્મનું બળ ચાલવાનુ નથી.

૧૬ આછો-પાતળો અર્થાત્ દુઃખી.

બે ભાગમાં વેંચાયું હૃદ, હિંડોળાવત થયું ઉદ. ૨૨
આવવું અને જવું જાણે, કળિયુગ જવાને તન તાણે;
કરી વિલાપ આખર રાઇ, ગયો કળિયુગકેરી સાઇ. ૨૩
મૂકી મનુષ્ય વગરને રણ, ચાલ્યો દુઃખથી ભજી નારાયણ;
ગડભાંગ કરતો તે ગયો, ભાલણપ્રભુ રઘુનાથનો દુઃખી થયો. ૨૪

કડવું ૨૦ મું.

રાગ દેશાખ.

બૃહદશ્વમુનિ બોલિયા રે, સુણ યુધિષ્ઠિર રાજાન;
નળ ગયો નારી તજી રે, કળિયુગે ભૂલાવ્યું ભાન. ૧

ઢાળ.

ભાન ભૂલાવ્યું કળિયુગે, થયો રાય અજાણ;
શ્રમ મટ્યે નારી ઊઠી, તવ દુઃખ પામી સુજાણ. ૨
નર વગરના વન માંહે, પતિ ન દીઠો પાસ;
હે નાથ ! એમ સ્વર કરી, નાખે ઘણો નિશ્વાસ. ૩
પોકાર કરતી બોલતી, તે કહું સુણ રાય;
વાણીની દીનતા અતિ, નહિ કોઈ જન સાંય. ૪
હે નાથ ! હે સ્વામી ! ભર્ત્તા !, કિમ કર્યો તમે ત્યાગ;
હણાઇ હું નારી વને, ઇમ ન ઘટે મહારાજ. ૫
મનુષ્ય વગરના વન વિષે, હું એકલી પામું બીક;
ધર્મજ્ઞાતા નવ ઘટે, મુને હૃદયે આવે હીક. ૬
સત્યવાદી આ શું કર્યું, આથી અસત્યવાદી થાવ;
સ્વયંવરમાં શું કહ્યું, ભૂલી ગયા તેનો ભાવ. ૭

---

૨૨ હિંડોળાવત-હિંડોળાની પેઠે-તજવી કે ન તજવી એ વિચારે ડામાડોળ.

૬ ધર્મજ્ઞાતા—ધર્મને જાણનારા.

ત્યાગ તારો નહિ કરૂં, ઇમિ બોલ્યા દેવ સમક્ષ;
સ્ત્રી મિત્ર જાણો સર્વથા, દુઃખ સમે હે દક્ષ! ૮
લોકપાળ સમક્ષ બોલ્યા, નવ કરૂં તારો ત્યાગ;
તે સત્ય કરી દેખાડિયે, અહો નળ મહાભાગ! ૯
અઘોર વનમાં પ્રાણીને, અકાળ મૃત્યુ ન થાય ?
તમ વિહોણી દમયતી હું, ધરીશ મારી કાય ? ૧૦
હાસ્ય ઉપહાસ્ય કરવું નવ ઘટે, મુને ભય થાયે પુષ્ટ;
પ્રતિમા આવી દાખવો, કાન્ત કાપી કષ્ટ. ૧૧
હું જોઉં છું હું જોઉં છું, દીઠા અધુના આંહીં;
દ્રુમ પૂંઠિ લપઇ પેઠા, દયા ધરો મન માંહી! ૧૨
સ્વામી બોલો શે નહિ, જાણે કળિ કરે ભેદ;
આશ્વાસન તમિ નવિ કરો, તો નારી પામું ખેદ. ૧૩
મુજ દેહકેરો શોક ને, નહિ શોક રાજ્યાસન;
પણ શોક એક મનમાં ઘણો, મુજ વિણ દુઃખ સહો રાજન. ૧૪
ક્ષુધા તૃષાથી પીડિત સ્વામી, બેસો વૃક્ષની હેઠ;
ત્યારે હું નહિ સાંભરૂં, એવા નિર્દય નહિ તમે ઠેઠ! ૧૫
પછી ઊઠી મહિલા આકળી, ચો દિશ જોતી જાય;
રૂદન કરતી દોડતી, શ્યામા શ્વાસ ન ખાય. ૧૬
વૃક્ષ પાછળ લપાતી, સ્વામી નારી ગઈ વદ;
વાર વાર પોકાર કરતી, દુઃખ ધારી અતિ હૃદ. ૧૭
પછે શોકવાળી દમયંતી બાળી, મૂકે ઘણો નિશ્વાસ;
જે દુઃખથી રાય દુઃખ પામ્યો, તિને કરો હરિ ઉદાસ. ૧૮

---

૧૧ પ્રતિમા—મૂર્ત્તિ. ૧૨ દ્રુમ—ઝાડ. ૧૩ આશ્વાસન—આસના-વાસના.

સુખ જાઓ તેનું સર્વથુ, દુઃખ પામો દેહ;
ઇમ શાપ દઇ પતિ પુઠિ, પળી નિઃસંદેહ. ૧૯
પંચાનન મૌઢા ઘણા, વ્યાઘ્ર રૂપ વિકાળ;
વિકળ ફરતી વનિતા ત્યાં, હૃદે પતિની ઝાળ. ૨૦
રાજા રાજા ઉચરે, દોડતી વન માંય;
કુરરી પક્ષિણી જિમ દાડે, તિમ દાડે ત્યાંય. ૨૧
ઇમ ફરતાં આવી પડી, ઇકિ સર્પકેરી પાસ;
તે ક્ષુધાવાળો સર્પ ગ્રસતો, મન ભોજનની આશ. ૨૨
સર્પે ઝાલી સુંદરી, તદપિ ન તનની આશ;
નિષધપતિનું દુઃખ ધારી, હવી ઘણી નિરાશ. ૨૩
મુખ બોલી ઇમિ વામા, હે પતિ ! કરો રક્ષણ;
સર્પ સાહી સુંદરી, કરશે અધુના ભક્ષણ. ૨૪
કલિયુગથી મન શુદ્ધ થાશે, ત્યારે જીવશો કિમ;
એ દુઃખ મનમાં મને સ્વામી, મન રહે નહિ ક્ષિમ. ૨૫
ત્યાગ કરી જાવું ન ઘટતું, થાકયા હશો સ્વામિન;
થાક કોણથી ફેડશો, હું પાસે નથી પતિ દીન. ૨૬
એમ વિલાપ કરતી સુંદરી, જોઇ પારધી આવ્યો એક;
પાસે આવી સર્પ માર્યો, સુંદરી મૂકાવી સવિવેક. ૨૭
જળ છાંટયું સુંદરીને, કરાવયો છિં આ'ર;
પૂછયું સ્ત્રી છું કુણની, નામ કવણ ભરતાર. ૨૮
પિતા છે કે નહિ તારો, કિમ વન વેઠે નાર;
અજાતશત્રુ સાંભળો, ઇમિ પારધીએ પૂછયો સાર. ૨૯
વૃત્તાંત સર્વે તેને વદઇ, જોઇ પારધીએ નાર;

---

૨૦ પચાનન-સિંહ. ૨૧ કુરરી-ટીટોડી. ૨૭ સવિવેક—વિવેકથી.

કૃશકટિ સ્તન પીન નારી, જોઇ કર્યો વિચાર. ૩૦
નેત્રાંબુજ અતિ મનોહર, મધુર ભાષિણી બાળ;
જોઇ કામ વશ કાયા હવી, કરિ આશ્વાસન તતકાળ. ૩૧
દુષ્ટ બુદ્ધિ જોઇ તિની, દમયતી પામી ક્રોધ;
જાજ્વલ્યરૂપે નારી હુઇ, પારધી ન પામ્યો બોધ. ૩૨
સ્પર્શ કરવા તિ ગયો, તવ લહ્યો ન અન્ય ઉપાય;
શાપ દેતી સુંદરી, નળ વગર નિરખી ન કાય. ૩૩
અન્ય પુરૂષ નવિ દૃષ્ટે જોયો, તો બળો પારધી આપ;
શાપ દીધો સુંદરી, લાગ્યો હુતાશનો તાપ. ૩૪
બળી મસ્લે તિ થયો, નારી ચાલી વન;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, ગ્લાનિ ધરતી મન. ૩૫

કડવું ૨૧ મું.

રાગ મારૂ.

યુધિષ્ઠિર રાય સાંભળો, નારી પામી દુઃખ રે;
કમળનયની ચાલતી, તનમનમાં નહિ સુખ. નારી પામી દુઃખ રે. ૧
મનુષ્ય નહિ ક્રૂર પશુ વિંટ્યું, એવું ભયાનક વન રે;
કેસરી સિંહ વ્યાઘ્ર મોટા, વરૂ વણિયર ફાડે તન. " ૨
મહીષ રીંછ ઘણાં ત્યાંહી, ક્રૂર અનેક છે પક્ષી રે;
મ્લેચ્છ વસતા ત્યાં ઘણા, કોઇ નવિ નિરખઇ દક્ષી. " ૩
ચોર વસતા ચહુ દિશે, કરતા કૂડાં કાજ રે;
નારી ફરતી ત્યાં સહીં, ધુતતણે કૂડે રાજ. " ૪
સાગ અર્જુન વાંસકેરાં, ઝાડ છે વન માંય રે;

૩૫ ગ્લાનિ—લજ્જા—મનની દીનતા.
૩ દક્ષી—દક્ષ—ડાહ્યો.

પીપળ ધાવડી ટેભુરી, ઈંગોળી દરશે ત્યાંય. " ૫
નિંબ ખાખર સાવરી, કસ્તુરીમોગર જાંબ રે;
દેવતરૂ ચિંચુ પીંપળી, ખેર નેતર આબ. " ૬
તાડ ખજૂરી ચારોળીકેરાં, કદંબકેરાં વૃક્ષ રે;
બીલી ખોરડી ત્રિફળા છે, ઉમરા પશ્યતિ સમક્ષ. " ૭
વૃક્ષ જોતી વિધવિધે, વળી ધાતુ જોતી જાણ રે;
વેલીથી ગુંફઈ ગયું, એવું વન જુવે નિરવાણ. " ૮
૨૧ ભયંકર નારી સુણતી, ગુફા જોતી પર્વતતણી રે;
તડાગ સરિતા વાવ જોતી, દીન થતી નારી ઘણી. " ૯
પક્ષીઓ વિધવિધનાં, ભયાકુલ રૂપ પિશાચ રે;
સર્પ રાક્ષસ ત્યાં ઘણા, નારી જોતી ત્યાંજ. " ૧૦
શિખર પર્વતતણાં મોટાં, ઝરણાંનો નહિ પાર રે;
પતિ વિયોગે નારી આવી, અઘોરવન મુઝાર. " ૧૧
ભય નહિ એક સ્મરણ પતિનું, બેઠી જઇ પાષાણ રે;
હે વિશાળહૃદે હે મહાબાહો, હે નિષધ દેશના ભાણ. " ૧૨
ત્યાગ કરી પતિ માહરો, કિમ ગયા નિરવાણ રે;
હે ચતુર યજ્ઞ ઘણા કર્યા, નથી નાથ અજાણ. " ૧૩
સ્વયવરમાં શુ વર્યા હાં, તેડ સ્નેહે હે નાથ રે;
મતિમાન ઉલટું નવિ કરિ, તને નારીનો નવિ સાથ. " ૧૪

સત્ય વચન વદવાથકી, ગ્રહે ચાર વેદનું પુણ્ય રે;
અસત્યવાદી જો થશો તો, પુણ્યશ્લોક કીર્ત્તિ થાશે નૂન્ય. „ ૧૫
નળપતિની નારી હું, વનમા પામું નાશ રે;
નિષ્પાપ ! એ ઘટતું નથી, અબળા દુખે મૂકુ નિશ્વાસ. „ ૧૬
સિંહ મુખ પો'ળુ કરી, મનિ ખાવા ધાય રે;
રક્ષણ કરો ભરતાર મારૂ, શાસ્ત્રાજ્ઞા કહેવાય. „ ૧૭
પ્રિયા મારી એમ કે'તા, સદૈવ હે નરનાથ રે;
સત્ય વચન સ્વામી કરો, તેડો નારી સાથ. „ ૧૮
ગાડી સરખી હું ભમુ, તે વિસરો શે શ્યામ રે;
કૃશ તનુ જોઈ માહરૂ, થાઓ પ્રભુ વિશ્રામ „ ૧૯
મુખકાંતિ ફીકી પડી, મલિન તનુ મહારાજ રે;
અરધું વસ્ત્ર અંગે ધર્યું, લાગશે પ્રભુ લાજ. „ ૨૦
મૃગયૂથથી મૃગલી વિખૂટી, પડી વન મહારાય રે;
દશા તિની નવિ વિલોકો, હવિ કેવી કાય. „ ૨૧
વન વિષિ હું એકલી, કરૂં વિધવિધ સાદ રે;
સતીને નવ મે'લો સ્વામી, નવિ કર્યો કંઇ વિખવાદ. „ ૨૨
અર્વાંગે હે શોભતા, અહો નરોત્તમ નામ રે;
હું આજ તમિને નવિ લહું, અહો નિષધ દેશના ધામ. „ ૨૩
વ્યાઘ્રસિંહસમાકુલ વન, માંહી સૂતા નાથ રે;
બેઠા હશો ઊભા હશો, મુને ગ્રહો સંગાથ. „ ૨૪

---

૧૫ પુણ્યશ્લોક ઇ૦—તમારી પુણ્યશ્લોક (પવિત્ર કથાવાળા) એવી કીર્ત્તિ નૂન્ય (ન્યૂન–ઓછી) થશે. ૧૬ નિષ્પાપ—પાપ વિનાના ! ૧૭ મનિ –મને

૨૦ તનુ—શરીર. ૨૧ મૃગયૂથ—હરણનું ટોળું. ૨૪ સમાકુળ–વ્યાપ્ત.

દુઃખવાળી દયામણી હું, સંદેશો પૂછું કુને રે;
ભાળ આવી કો કહે, સ્વામી તમારી મુને. „ ૨૫
સુર સરખા સ્વરૂપવાળા, અરિ જાણે પ્રતાપ રે;
કમળ સરખાં નેત્રવાળા, ખુઓ મારો તાપ. „ ૨૬
આ રહ્યા સ્વામી એવું, કહે આવી કુણ રે;
આ સિંહ સન્મુખ આવતો, પૂછું જઇ હું ઉણ. „ ૨૭
ભીમની હું પુત્રી કા'વું, નિષધપતિની નાર રે;
દુઃખ ટાળ હે બાંધવા, નિકર કર તું આહાર. „ ૨૮
અરે સિંહ ન બોલતો, નવિ કરે આશ્વાસન રે;
ગઇ નારી નદી પાસે, વદે ત્યાંહી વચન. „ ૨૯
શિખરથી અતિ ઉંચો પર્વત, ધ્વજા જેવો મુજ મન રે;
સિંહ વ્યાઘ્ર હસ્તિ વસે, રીછ મૃગ ઘણાં પાવન. " ૩૦
પક્ષીઓ બહુ વિધનાં, કરે સુરસ ઉચ્ચાર રે;
નદી બાઈ તું પુત્રી તેની, પૂછ મુજ ભરતાર. " ૩૧
નદીએ નવિ પૂછિયું, તવ પાસ જાતી નાર રે;
રાયપુત્રી રાયવધૂ હું, નગરાજ આપો પાર. " ૩૨
પર્વત ત્યાં નવિ બોલિયો, તવ પૂછ્યું બીજે સ્થાન રે;
ઇમ નારી ભમતી પૂછતી, કંઈ ન પામતી માન. " ૩૩
ઉત્તર દિશ ભણી ચાલી નારી, તાપસકેરે વન રે;
ભૃગુ અત્રિશા મુનિ નિરખી, પ્રફુલ્લિત થઇ મન. " ૩૪
ઋષિએ આદરસત્કાર કીધો, બેસારી દુઃખિયારી રે;
શું પ્રિય તારૂં કરિયે નારી, થાય સતી સુખિયારી. " ૩૫
દમયંતીએ પૂછ્યું તાપસને, તપ અગ્નિ મૃગ આદિક કુશળ રે;
કુશળ છે ઇમ મુનિવર બોલ્યા, નારી જાણી કોઇ મહાબળ." ૩૬

---

૩૨ નગરાજ—હે પર્વતરાજ! પાર આપો—ખબર કહો.

વન દેવા કે રાજ ઋષિની, નારી છું તુ કોની રે;
દુ:ખ સરવે દૂર થશે, અમિને સર્વે કો'ની. " ૩૭
દમયંતી કે' વનદેવા નહિ, ભીમની કુમારી રે;
વીરસેનના સુત નળની, હુ ઋષિવર ! છું નારી. " ૩૮
પતિની શોધ કરવા ફરૂ છું, બીજું નહિ કાઇ કારજ રે;
મળશે નહિ તો દેહ તજીશ, અસત્ય નવ વદવું રજ. " ૩૯
ઋષિ કહે સુદરી સુણીએ, કહુ તપોબળથી અમિ રે;
થોડા દિવસે સુખ પામશો, નર નારી બેઉ તમિ. " ૪૦
એમ કહી આશ્રમ ત્યાહિ તો, થયો છે નિસર્જન રે;
દમયતી મનમાં દુ ખ ધરે છે, અરે રહી એકલી સ્ત્રીજન. " ૪૧
વિલાપ કરતી ત્યાંથી ચાલી, એવે દીઠો એક અશોક રે;
ભાળ પૂછતી તેને ભામની, ભ્રાત મટાડો તમિ શોક. " ૪૨
ઇમ પૂછતી બાળી ચાલી, એવે નિરખ્યો સંઘ ઇક રે;
તેની પાસે નારી જાતી, નહિ મનમાં જિને બીક. " ૪૩
નિર્મળ નદી ઉતરવી માટે, ગઈ શ્યામા સંઘ માંહી રે;
ગાંડી સરખી ગોરી જોઇ, હસતા લોક જહી તહી. " ૪૪
અરધું વસ્ત્ર અબળાએ પે'ર્યું, ગયું શરીર તો સૂકી રે;
ઊઝરડા અ ગે અતિઘણા, જીર્ણતા થઇ છે ઢૂંકી. " ૪૫
જોઈ એને કોઇકિ ભાગ્યા, કોઇક થતા ચિતાતુર રે;
હાંસી કરતા કોઇક તહીં, કોઇકિ થતા કામાતુર. " ૪૬
તિરસ્કાર ત્યાં કોઇક કરતા, કોઇકિ પૂછતા કુણ છું રે;
વનની દેવી હઉં પ્રણામ કીજે, નિરખી અમોએ ઉણ છું. " ૪૭
દમયંતી કહે વૃદ્ધ સુ।। સહુ, સંઘતણા જે જે જન રે;
રાયની પુત્રી રાયની સ્ત્રી હું, જાણો થઈ ઇક મન. " ૪૮
પતિ દર્શનની ઇચ્છાવાળી છુ, નહિ બીજું કાંઇ કામ રે;

ભીમરાજાની પુત્રી હું છું, નળરાજા મારો સ્વામ. „ ૪૯
વીર્યવાન તે પતિ મારો, શોધતી ફરૂં છુ વન રે;
નિરખ્યો હોય તો તેહ દેખાડો, મળ્યા સહુ મહાજન. „ ૫૦
વધામણિનાં વચન ઉચરઇ, તો થાયે શુભ મારૂં રે;
શુચિ મહાજન એમ વદ્યો, સાંભળ કહુ જે સારૂં. „ ૫૧
આ વન મધ્યે હું ફર્યો, નિરખ્યા વ્યાઘ્ર રીછ અને મૃગ રે;
પાડા વરૂ ને શૃગાલ દીઠા, બીજું નહિ આવ્યું દગ. „ ૫૨
ઇકિ તું નારી અહીં લહેવાઇ, ઉજાતી આવી અહિં રે;
બીજો નર અમે કોઇ ન નિરખ્યો, ફરી આ વનમાં અમિ સહીં. „ ૫૩
દમયતી નિરાશ થઇને, બોલી શુચિ મહાજનથી રે;
સંઘ તમારો ક્યાંહી જાશે, તેહ કહો તમિ સત્યમનથી. „ ૫૪
મહાજન કહે નારી સુણીએ, જશે સંઘ ચેદિ દેશ રે;
સુબાહુમાં પડાવ કરશે, અહિં રહે નહિ કંઈ શેષ. „ ૫૫
સંઘની સાથે શ્યામા ચાલી, પતિ મળવાની આશે રે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, વળી ભરાઈ તેહ નિરાશે. „ ૫૬

કડવું ૨૨ મું.

રાગ જીતમાનની ચોપાઈ.

બૃહદશ્વ બોલ્યા સુણ રાય, દમયંતી સાથે જાય;
ગયો સંઘ તે મોટા વનમાં, નવીન ભય થયો છે તનમાં. ૧
ખીલ્યાં કમળ ત્યાંહી અપાર, તિનો કહિએ હવિ વિચાર;
ઘાસ ઉગ્યું જેમાં ભલી ભાત, ઘણાં પુષ્પતણી ઘણી જાત. ૨
સુંદર વૃક્ષની દીમે પાળ, જોઇ મન રીઝે તતકાળ;
ઘણાં પક્ષીઓવાળું વન, જોઇ જળ થાય તૃપ્ત મન. ૩

---

૫૫ સુબાહુ–એ નામના રાજાના દેશમાં.

સંઘ ચાલી ચાલી થાકચો, આવી સૂતો ત્યાં થાકચો પાકચો;
વિશ્રામની કરી ત્યાં સજાઇ, મહાજનને પૂછ્યુ જાઇ. ૪
પશ્ચિમ કિનારે સૂતા સર્વ, ઉઘ્યા કામ ક્રોધ તજી ગર્વ,
થઈ રાત્રી અધારી અર્ધ, વાગે ઘંટા બોલે બલિવર્દ. ૫
એવે જળપાન કરવા આવ્યુ, મદગળનુ ટોળુ નિ કા'વ્યુ;
જોઈ જન મદગળ મકલાયા, શો'રના ગજને જઈ સા'યા. ૬
થયુ યુદ્ધ હાથીનુ જાણુ, થયો સંઘ તો કચ્ચરઘાણુ,
થાય લડાકા અતિ મોટા, સુણ્યા નહિ જેના જોટા. ૭
પર્વત પરથી પડે શૃંગ, તેવા શબ્દે થાય જન દંગ,
થયો માર્ગ એક ત્યા બધ, કચર્યા લોક ને પીડાયો સઘ ૮
નાઠા લોક ચહુદિશ ત્યાહી, વનવેલીકેરી માહી;
કેટલા રહ્યા નિદ્રામા મગ્ન, તેમનાં થયા ગાત્ર ભગ્ન. ૮
માર્યા દાતે કેટલા જાણુ, શુડમા સાહી લીધા પ્રાણુ;
પગે દાબી નાખ્યા ઘણા, ઉષ્ટ્ર વાજી નાશની નવિરહી મણા. ૧૦
માહોમાહે બચાવા કાજ, ઘણા લઢી મુઆ મહારાજ,
પડી ખાડમા મુઆ કોઇ, કોઈ બેઠા રે'તા રોઈ ૧૧
દૈવબળથી થયો સઘ નાશ, વશી રહ્યો સર્વમા ત્રાસ,
અરે ઊઠયો અગ્નિ આ તે ઇમિ, હવિ કરવુ ભાઈ કિમ ૧૨
આ તો મોટુ કષ્ટ થયુ છિ, સુખ આવેલુ ગયુ છિ,
નાસો ભાગો તહિ ઉચરાઈ, અમૂલ્ય રત્નને કુણ સા'ઈ. ૧૩
મહાજન કે'તો સર્વને ત્યાઈ, રત્નશ્રમ સાધ્ય લેના સાઈ,
પણ નવિ માને કે ઈ તિનું, થયું ભયથી મન સહુનુ ભીનું. ૧૪

---

૫ બલિવર્દ–બળદ ૬ મદગળ–મદોન્મત વનના હાથી. ૮ શૃંગ–શિખર
૧૦ ઉષ્ટ્ર–ઉંટ. વાજી–ઘોડો ૧૨ ગિર્યો ઇ૦–આ તે અગ્નિ ઊઠયો કે શું?

એવું જોઇને ઊઠી દમયતી, જે રાણી થઈ છિં ભમયંતી;
જોઈ વિનાશ ભય પામી મન, દીનતા યુક્ત થયું ઘણું તન. ૧૫
બચ્યા જેહ સંધના જન, તે તો દુ:ખ પામતા ઘણું મન;
પૂજ્યા યક્ષ ને વિઘ્નનાશન, થયું શેણે આ શાસન. ૧૬
થયું શુકનકેરૂં આ ફળ, કે ગ્રહ આપણા નિર્બળ;
નહિ તો થાયે નહિ આમ જાણ, ગયા સંબંધીઓના પ્રાણ. ૧૭
કોઈ બોલ્યા ત્યાંહિ મૂર્ખ, અધમોધમ જેહ પુર્ખ;
આ સાથે નારી રૂપાળી, નવિ સ્ત્રીઓમાં બીજી ભાળી. ૧૮
તેના કર્મથકી આ હતું, કૂડાં પગલાંએ દુ:ખ અનુભવ્યું;
એ છે રાક્ષસી કે પિશાચી, માનો વાત અમારી સાચી. ૧૯
એનાથી થયુ કૂડું કર્મ, મારો પાષાણે થાયે ધર્મ;
નવિ મારે એને જે જાણ, તેહ જાણે પાપની ખાણ. ૨૦
સુણી એવાં વચન દમયંતી, ગઈ નાશી વનમાં દુઃખવતી;
કર્યો ખેદ મને અતિ સાર, હુ પાપણીએ કર્યો અકાર. ૨૧
કોપ્યો વિધાતા હું ઉપર, સુખનુ નવિ મળતુ સર;
કયા કર્મનું ફળ થયું ઉદ્દ, મન થાયે ન મારૂં મુદ્દ. ૨૨
મન વાણીએ કર્યું કડું કર્મ, કર્યા હશે ઘણા અધર્મ;
નવિ સાંભરે જો કે મુજને, પણ વિસરે હરિ કિમ તુજને. ૨૩
કિયા કર્મનુ હશે આ ફળ, પૂર્વજન્મનુ જાણું બળ;
પામી દુ:ખ ન મપાયે હુંથી, અપાર ક્ષમા ન થાયે તુંથી. ૨૪
પતિ રાજ્યહરણ સ્વજન વિયોગ, પતિ વિણ તજ્યા સહુ ભોગ;
ભયંકર વન માંહી ભમવું, એ સહુ ઇશ્વર તુજને ગમવું. ૨૫

---

૧૬ યક્ષ-ધનની ચોકી કરનારા દેવ. વિઘ્નનાશન—ગણપતિ. શાસન–શિક્ષા. ૧૮ અધમોધમ—નીચમા નીચ. ૨૧ અકાર-અકાર્ય-ખોટું કામ. સર-સરોવર (સુખરૂપી).

સુણ યુધિષ્ઠિર રાજન, થયો માત ને ઊગ્યો ભાણ,
સંઘવાળા મળિયા સર્વ, ગર્વી જનના ગળિયા ગર્વ. ૨૬
જે રહ્યા તે સર્વે સિધાવ્યા, ગયા મન માહીં જ્યાંહિ ફાવ્યા;
દમયંતી વિચારે મન, મુઆ સંઘતણા સહુ જન. ૨૭
હજું રહ્યું કયા સુધી દુઃખ, નવિ જાણ્યુ કેવુ સુખ;
દુઃખ આવે ન આવે મોત, શે નવિ મળતી જ્યોતેજ્યોત. ૨૮
એમ કરતી વિવિધ વિલાપ, થયો નહિ હસ્તિઓથી હુ ને તાપ;
ઉવેખ્યા જે મેં દેવ, દુ:ખ દીધુ તેમણે એવ. ૨૯
જાતા બ્રાહ્મણ સાથે નારી, ગઈ પૂઠિ પૂઠિ અવિચારી,
સાયંકાળે સુબાહુને દેશ, ગયા ભજતા સહુ સર્વેશ ૩૦
તેની પૂઠિ ગઈ દમયંતી, વનવગડામા જિ ભમયંતી,
અરધું વસ્ત્ર કર્યું પરિધાન, દેસેં ગાંડી જેવુ સહુ વાન. ૩૧
જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા લોક, કરતા ઘણા તેનો શોક;
થયાં બાળક પૂઠિ ઘણા, કહુ દુઃખ દમયંતીતણાં. ૩૨
સુબાહુના મે'લની પાસ, જાતી નારી દીઠી ઉદાસ;
કહ્યું દાઈને રાયની માત, જઈ બોલાવ આ સ્ત્રી જાત. ૩૩
પામે દુઃખ મનુષ્યથી ઘણું, એનું રૂપ અતિ દીન બણ્યુ;
ઈચ્છે એ શરણની વાંચ્છા, એના મનની જાણી મે ઇચ્છા. ૩૪
લક્ષ્મી સમાન છે એ નાર, લહે ગાંડી જન અવિચાર;
એનું સ્વરૂપ છે રસાળ, મમ ઘર શોભાવશે ઈ બાળ. ૩૫
સુણી દાઈ ગઈ બોલાવા, કહ્યુ લોકને મૂર્ખ શા આવા;
તેડી ગઇ રાજમેહેલની માય, બેસાડી ભૂમિ આસન જ્યાય. ૩૬
દાઇએ પૂછ્યું પછે, બાઈ તુ દુઃખમા શે ગછે,

૨૮ શે ઇ૦—જ્યોતેજ્યોત કેમ મળી નથી જતી ?—મરણ કેમ નથી થતું ? ૩૦ સર્વેશ—હરિ.

દેવકન્યા કે યક્ષની બાળ, તારું રૂપ અતિ રસાળ. ૩૭
નથી સાંપક તારો કોઈ, આંખ ફૂલી ગઈ ઘણું રોઈ;
સુણી દાઈકેરાં વેણ, હું છું સૈરંધ્રી હે બેન ! ૩૮
સ્વેચ્છાએ વસનારી હુંય, પતિભક્તિવાળી જાણે તુંય;
મનુષ્ય સ્ત્રી હું છું જાત, વસવું પડે જ્યાંહિ રાત. ૩૯
મારો પતિ છે માં ગુણવાન, વળી તે જાતે છે બળવાન;
અન્યોઅન્ય અમારે પ્રીત, દેહ છાયાની રાખું રીત. ૪૦
પણ દૈવ થયો માંહી આડો, દ્યૂત રૂપનો ખોદ્યો ખાડો;
સર્વસ્વ હારી ગયો સ્વામી, ગયો વનમાં તે બહુનામી. ૪૧
તેની પાછળ ગઇ હું જાણ, પટ પેહેરેલું તજ્યું સુજાણ;
મારું અરધું આપ્યું મેં વસ્ત્ર, ફાટ્યું વસ્ત્ર નો'તું કર શસ્ત્ર. ૪૨
વગર અપરાધે તજી હુંય, ફરું ખોળવા વદું શુંય;
પ્રાણેશ્વરને જોતી ફરું, બીજું મન માંહે નવિ ધરું. ૪૩
હે સ્વામી ! હે સ્વામી ! ઉચાર, બીજો મુને નથી વિચાર;
ઇમિ દુઃખના કર્યા વિલાપ, સુણી સુબાહુની માને પ્રગટ્યો તાપ. ૪૪
અરે રે દુખિયારી છે દાસી, કહ્યું અહીં રે' મટશે ઉદાસી;
જોશે સેવક મારા જાણ, મેળવું તારો પતિ નિરવાણ. ૪૫
તારો પતિ આવશે અહીં, અહીં વસે પતિ પામો સહી;
સુણ રાજા યુધિષ્ઠિર ત્યાંહી, દમયંતી શું બોલી જ્યાંહી. ૪૬
સુપ્રજાવતી હે માત ! તમારી પાસ રહું કરી ખ્યાત;
ઉચ્છિષ્ટ ભોજન હું નહિ કરું, પગે ચાલીને ભૂમિ ભરું. ૪૭
કોઈ પુરૂપશુ ન કરું વાત, જાળવવી મારી તમારે જાત;

---

૩૭ ગછે—જાય. ૩૮ સૈરંધ્રી—રાજઘરની દાસી. ૪૭ સુપ્રજાવતી—સારાં સંતાનવાળી.

અધર્મી પુરૂષ સામું નવિ જોઉં, ધર્યું વ્રત તે મેં નવિ ખોઉં. ૪૮
જોઇશ બ્રાહ્મણને હું એક, બીજો કોઇ નહિ વત્રેક;
એવી બાંધણી હોયે તો વસું, નિકર મારગ માતા જશું. ૪૯
સુણી દમયંતીનાં વયણ, થયાં પ્રફુલ્લિત માત નયણ;
તારૂં વ્રત શ્રેષ્ઠ છે બાઈ, તારી કરીશ સર્વે સાઈ. ૫૦
પછે બોલાવી પુત્રી સુનદા, કહ્યુ આ નારી છે જો સુચદા;
છે દુઃખણી એ અવિધાર, તારા સમાણી છે નિરધાર. ૫૧
કરી સખીપણુ તું ઉમગે, રમો સાહેલી બને રગે;
સુણી વયણ હરખી સુનદા, સાથ તેડી ગઇ મન મુદા. ૫૨
ત્યાંહી આનંદ પામી કાંઈ, શરીર સંતોષાયું જ્યાહિ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથ, મળ્યો દમયતીને સારો સાથ. ૫૩

કડવું ૨૩ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

સુણ યુધિષ્ઠિર મહારાજ જી;
કહે નળરાજાનું કાજ જી. ૧

ઢાળ.

કાજ કહું નળ નૃપતણું, સુણો હે ભૂપાળ;
તજી વનમાં તારૂણી, ગયો ક્યાંહી નૃપાળ. ૨
ઈક વનમાં ગયો રાજા, દવ બળતો ત્યાંહી;
'નળ દાડ' એવો શબ્દ સુણિયો, ભય પામીશ નહિ મન માંહિ. ૩
એમ કહીને અગ્નિમાં, પડ્યો નળ ભૂપાળ;
ફણાવાળો નાગ કંપે, કહે કાઢ હે દયાળ ! ૪
કર્કોટક છે નામ મારૂં, મેં છળ્યા નારદ મુન્ય;

---

૫૧ સુચંદા-સારા ચદ્ર જેવી.

શાપ દીધો તેમણે, હર્યું મારૂં સહુ પુણ્ય. ૫
સ્થિર રહીશ એમ ભાખિયા, અડકે નળનો હાથ;
ઉંચકીને લઈ જશે, નળરાય તુને સાથ. ૬
ત્યારે મુક્ત થઇશ તું શાપથી, ઇમિ નારદે કહ્યું વચન;
ચાલવા સમર્થ નથી હું, ઉચક હે રાજન ! ૭
અગ્નિથી રક્ષા કરો, અહો નળ નૃપાળ;
હું શ્રેય કરીશ કંઈ તાહરૂં, વળી મિત્ર થઇશિ ભૂપાળ. ૮
મુજ સમા કો સર્પ નહિ, જો લઘુરૂપ કરૂં હું રાય;
અગ્નિથી લઇ બા'ર મૂકો, કાર્ય મારૂં થાય. ૯
અજાતશત્રુ સાંભળો, થયો કર્કોટક લઘુરૂપ;
પ્રવર જેવડું સ્વરૂપ જોઇ, હરખ્યો મનમાં ભૂપ. ૧૦
વન્હિ વિનાને સ્થાન ચાલ્યો, લઇ કરમાં નાગ;
મૂકવા મન કરે રાજા, કર્કોટક બોલ્યો હે મહાભાગ! ૧૧
નિષધ દશના રાયજી, થોડી ગતિ કરો દયાળ;
શ્રેય થાશે તાહરૂં, ઇમિ કરીશ હું ભૂપાળ. ૧૨
પગલાં ગણતો રાય ચાલ્યો, તે વખત દંશો નાગ;
નળ શરીરનો વર્ણ ફરિયો, નાગ મન પ્રગટ્યો રાગ. ૧૩
મનુષ્યરૂપે નાગ હુઓ, કહ્યું ચિંતા નવ કીજે;
કોઇ જાણે નહિ માટે, કર્યું અમો આ રીજે. ૧૪
જે કળિએ આ કૂડ કીધું, તે પામશે હવિ દુખ;
શરીર તારે વશીને, પામશે નહિ સુખ. ૧૫
દુ:ખ નવિ જાણે તેહને, દીધું એણે દુઃખ;
તારી રક્ષા મિ કરી. વદું શું મારે મુખ. ૧૬

---

૧૦ પ્રવર-પર્વ-આગળીનું બેડકું.

અરિથકી બ્રાહ્મણથકી, વળી દાઢવાળો જંત;
રાય તું આજે થયો, જાણજે નિશ્ચિંત. ૧૭
યુદ્ધમાં જય થશે તારો, બાહુક નામ ધરજે તુંય;
અયોધ્યામાં જઇ વસો, કહું તુજને હુંય. ૧૮
ઋતુપર્ણ રાજા ત્યાંહિનો, અક્ષવિદ્યા સુજાણ;
અશ્વવિદ્યા શીખવીને, અક્ષમાં થા સુજાણ. ૧૯
તારો મિત્ર થશે તે રાજા, અક્ષવિદ્યા જાણીશ તુંય;
સુખી થઇશ તું માન નિશ્ચે, દુઃખ જાશે કહુ હુંય. ૨૦
સ્ત્રી સંતાન ને રાજ્ય મળશે, વળી સ્વરૂપ ઇચ્છિશ પેહેલું;
સ્મરણ કરજે માહરૂં, આપીશ વેલું વેલું. ૨૧
આ વસ્ત્ર અંગે ધારણ કરજે, પૂર્વ સ્વરૂપ તુને મળશે;
કર્કોટક એવું વદ્યો, કારજ તારાં સરશે. ૨૨
અંતરધાન ત્યાંહી થયો, રાય થયો મનમાં રળી;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, જુક્તિ રૂડી મળી. ૨૩

કડવું ૨૪ મું.

રાગ મેવાડો.

બૃહદશ્વ કહે સુણ રાય રે, કર્કોટક ત્યાંથી જાય;
નળરાય ચાલ્યો વાટે રે, સુખી ઘણો મન થાય. ૧
દશમે દિવસે આવિયો રે, ઋતુપર્ણ જ્યાં રાજન;
અયોધ્યામાં પેસતો રે, કચવાતું ઘણું મન. ૨
રાજા પાસે જઈ વદ્યો રે, કહેવા લાગ્યો કેંણ;
બાહુક નામ છે માહરૂં રે, છું સારથી હું સુખ દેણ. ૩
રસોઇ ઉત્તમ હું કરૂં રે, મારે રેવું તુજ ઘેર;

---

૧૯ અક્ષવિદ્યા—પાસા નાખવાની વિદ્યા-દ્યુત.

પણ ગુહ્ય વાત પૂછો મને રે, તો હું રહું રૂડી પેર. ૪
શિલ્પ કામ જાણું અમિ રે, બીજાં જાણું ઘણાં હું કામ;
ભરણપોષણ કરી રાખશો રે, તો હું રહું આ ઠામ. ૫
ઋતુપર્ણ કહે સુખે રહો રે, મન ગમતું કરીશું કાજ;
પણ અશ્વ રથના ચાલે ઘણા રે, ઇમ કરજો કહે રાજ. ૬
દશ સહસ નિષ્ક તુજને રે, હું આપું પ્રતિમાસ;
વાર્ષ્ણેય આદિ સારથી રે, સહુ થાશે તારા દાસ. ૭
ઋતુપર્ણે આનંદ શું રે, રાખ્યો બાહુકરૂપો નળ;
વાર્ષ્ણેય જીવળની પાસ તે રે, વસતો નળ મહાબળ. ૮
ત્યાં વસતાં નળ સંભારતો રે, દમયંતી નારી જેહ;
નિરંતર ઇકિ બોલતો રે, શ્લોક મનથી તેહ. ૯
ક્ષુધા તૃષાથી આતુરી રે, ક્યાં ગઇ તું સ્ત્રીજન;
ક્યાંહી સતી સતી હશે રે, અતિમંદ પતિ ભજતી મન. ૧૦
અધુના કયા પુરૂષને મળી રે, ઇમ બોલતો નળ ભૂપાળ;
જીવળે તિને પૂછિયું રે, વદો બાહુક દયાળ. ૧૧
કયી સ્ત્રીનો શોક કરો રે, હું સાંભળવા ઇચ્છું રાય;
નળ બાહુક ત્યારે બોલિયો રે, કુબુદ્ધિની સ્ત્રી ઇકિ રાય. ૧૨
માનીતી મનમાં ગણી રે, સત્ય બોલી સુજાણ;
જાણી જોઈ વિવાહ કર્યો રે, પુરૂષ જાત અજાણ. ૧૩
સ્ત્રી વિયોગવાળો મંદમતિ, પીડા પામેલો તેહ;
અથડાતો ફરે નારી વિનાનો, જીવળ સુણો નિઃસંદેહ. ૧૪
સાયંકાળથી તે રાત્રી સુધી રે, અમિ ગાઉં જી શ્લોક;

---

૭ નિષ્ક—મોહોરો. ૮ જીવળ—ઋતુપર્ણના એક સેવકનું

જીવળ તિ પુરૂષ મોટો રે, નામ જીનું પુણ્યશ્લોક. ૧૫
તે હમણાં દુઃખ વેઠિછિં રે, કષ્ટ પામિછિં અપાર;
તિનિ સ્ત્રી જોઈ તેહને રે, પૂઠિ ગઈ વન મુઝાર. ૧૬
પણ મતિમૂઢે તિને તજી રે, વિક્રાળ વનની માંય;
વ્યાઘ્ર વરૂ ભક્ષી ગયાં રે, તેની ચિંતા થાયે આંય. ૧૭
જીવતી જો તે રહી રે, દુષ્કર કરિયું કામ;
જીવળ સુણ તુજને કહું રે, વિણ વાંકે છોડી વામ. ૧૮
અજાતશત્રુ સુણિયે રે, રહ્યો છૂપાઇને ઇમિ રાય;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના રે, તિની ગતિ કેવી થાય. ૧૯

કડવું ૨૫ મું.

રાગ દેશાખ.

બૃહદશ્વ મુનિ ઇમિ વદે રે, સાંભળ ધર્મતણા નંદન;
સ્ત્રી પતિ બન્ને વસે રે, કરી રાયનું વંદન. ૧

ઢાળ.

વંદન કરી રાયકેરૂં, વસે ભામિની ભૂપ;
હવિ ભીમરાયે મોકલ્યા, શોધવા વિપ્ર અનુપ. ૨
મોકલતી વેળાએ વધ્યા, કરો નળ દમયંતી શોધ;
શોધ લાવો એહની, તમિ સુણો મારો બોધ. ૩
સહસ્ર ગાય આપું અમિ, વળી આપું મોટું ગામ;
એમાંથી ઇકિ લાવો તો, આપું ઘણો હું દામ. ૪
ભીમકરાયનાં વચન સુણી, ગયા બ્રાહ્મણ દેશદેશ;
નળ દમયંતીને શોધતા, નવિ રાખે કંઇ શેષ. ૫
નળ દમયંતી નવિ નિરખ્યાં, તેમાંનો બ્રાહ્મણ ઇકિ સુદેવ;
ચેદિ દેશે સુબાહુ રાજા, તહિં આવ્યો ભૂદેવ. ૬

ત્યાં ગુપ્ત વસતી દમયંતી, અગ્નિજ્વાળ રહે છૂપી;
તિમ સ્ત્રીઓમાં દમયંતી રહી, અજાણપણે લુપી. ૭
કમળનેત્રા મલિન તનુ, કૃશ અંગી દમયંતી;
સુદેવે તહિં ઓળખી, નિશ્ચે આ મતિવંતી. ૮
પૂર્વે જોઈ જેહ દમયંતી, તેના જેવી રૂપવાન;
પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખું, મુખ દીસે ગુણવાન. ૯
સુંદર વર્ણવાળી દમયંતી આ, સ્તન ભારે નમંતી;
ઉજેહ કરતી ચહુ દિશામાં, દમયંતી મતિવંતી. ૧૦
ચંદ્રકાંતિવત્ પ્રિયકારી, રજ વિના તડાગે હુઇ;
પાપરૂપ કર્દમમાં ખરડાઇ, માટે દીસે જૂઈ. ૧૧
ગ્રહણકેરી રાત્રી છે, પતિચંદ્રથી થઇ મલિન;
પુષ્પ ખરિયાં વૃક્ષનાં, તેવી દીસે નારી દીન. ૧૨
દ્વિતીયાનો જિમ ચંદ્ર જોઇ, લોક કરે અવલોકન;
તિમ મેં નિરખી સતી, પ્રફુલ્લિત થયો મન. ૧૩
સ્ત્રીને નવિ અલંકાર કોઇ, પતિ અલંકાર સમાન;
પતિ વિના નવિ શોભતી, દમયંતી ગુણવાન. ૧૪
દમયંતી વિના નળ રહે, એ મોટું આશ્ચર્ય;
મહાપીડા પામતો તે, ગુણવાન જિ નૃપવર્ય. ૧૫
સ્વરૂપવતી જોઈ દમયંતી, થાય મુજને ખેદ;
રોહણી સમાગમે ચંદ્ર જેવો, ક્યારે દુઃખનો થાશે છેહ. ૧૬
દમયંતીને નળ પામે, થશે મહાસુખવાન;
ઉભય જોડી સમાન છે, ગુણવાન અને બળવાન. ૧૭

---

૭ લુપી-લુપ્ત થઇને. ૧૧ રજ ઇ૦-તળાવમાં થયેલી રજવગરની (પોયણી) હોય તેવી. કર્દમ-કાદવ. જૂઈ-જૂદી. ૧૨ ગ્રહણ ઇ૦—પતિરૂપી ચંદ્રનું ગ્રહણ થવાથી ગ્રહણની રાત્રીની પેઠે મલિન થઇ છે।

ઇમિ વિચાર કરતો મંન માંહિ, સુદેવ મહાજાણ;
ચિન્હથી નિશ્ચય કર્યો, એ દમયંતી નિરવાણ. ૧૮
પાસ જઇને કે'વા લાગ્યો, અહો ભીમકતનયા માત!
તુજભ્રાતનો સુદેવ નામે, હું મિત્ર છું વિખ્યાત. ૧૯
તુજ પિતાના વયણથી, આવ્યો શોધવા હું આંહી;
સર્વ કુશળ છે સગાં તારાં, કુણ્ડિનપુરની માંહી. ૨૦
હે પતિવ્રતા તુજકારણે, દુ:ખિયાં તે સર્વત્ર;
ચેતન વગરનાં સહુ થયા, જીવ તજે છે તત્ર. ૨૧
સંખ્યાબ્ધિ વિપ્ર શોધ કરતા, નળ અને તું નરખે;
દમયંતીએ સુદેવ જાણ્યો, મન ભરાતી હરખે. ૨૨
સર્વના સમાચાર પૂછયા, ક્રમવારે દમયંતી;
વિવ્હળ થઇ વનિતા (પછે) રૂદન, કરતી અતિ મતિવંતી. ૨૩
સુનદાએ તે લહ્યું, એકાંત કરતાં વાત;
માતા પાસે જઇ કહ્યું, જે નિપન્યું સાક્ષાત. ૨૪
બ્રાહ્મણ પાસે સૈરંધ્રી તો, ઘણો કરે વિલાપ;
પાસે જઇને રૂડિયે, આઇ તેનો તાપ. ૨૫
સુણી વયણ આવી માતા, સુબાહુની ત્યાંહી;
સુદેવ ને દમયતી બેઠાં, દુ:ખ ધરતાં જ્યાંહી. ૨૬
બ્રાહ્મણને પાસે તેડીને, પૂછિયું નૃપમાત;
આ કુની પુત્રી પત્ની કુની, કહો મુને સહુ વાત. ૨૭
આ સ્રી સબંધી સર્વ કે'જે, યથારથ જે હોય;
વૃત્તાંત કે'તો સુદેવ ત્યાં, માતા ટગમગ જોય. ૨૮

---

૨૨ સખ્યાબ્ધિ–અબ્ધિ (સમુદ્ર) જેટલી સખ્યાવાળા. અર્થાત્ અપાર. અથવા સખ્યાબ્ધિ–સંખ્યાબધ. અથવા સંખ્યા + જલધિ જેટલી સખ્યાવાળા.
૨૩ ક્રમવારે—અનુક્રમે.

વિદર્ભરાય છિં અવનિમાં, મહાગુણનું ધામ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથનું, જપતો નિશદિન નામ. ૨૯

કડવું ૨૬ મું.

રાગ દોહરા.

નળની નારી એહ છે, ભીમતણી કુમાર;
દ્યૂત રમતાં હારિયાં, અમિ શોધું ઠારે ઠાર. ૧
મસ એના ભાળમાં, તે જોઇ ઓળખી નાર;
રક્ત મસ [એવો] નવ કોઇને, જાણ્યો જેથી સાર. ૨
સુબાહુરાયની માડી જે, ઊઠી ત્યાં તત્કાળ;
મસ ધોઇને મળી, ઓળખી ભગિની બાળ. ૩
રૂદન કર્યું ઘણું રાણીએ, કહ્યું ન છાનું હુંય;
માશી ઘેર દાસીપણું, કરે વિચારી શુંય. ૪
સુદામનની પુત્ર હું, તારી માતની બેન;
તેને તેં નવ ઓળખી, ભરતી વારી નેન. ૫
દમયંતી બોલી તહિં,' માશી પ્રત્યે બોલ;
નવિ જાણું સુખીઅણ કરી, તારૂં મોટું તોલ. ૬
કૃપા કરી હવિ મુજને, આપો આજ્ઞા માય;
પુત્ર નિહાળું પિયર જઈ, ઘણી કરી તમે સા'ય. ૭
પુત્રનો મત લેઇને, શિબિકા સજ કરી ત્યાંય;
દમયતી બેસાડી છિં, પાલખીકેરી માંય. ૮
સેન અપારાં મોકલ્યુ, વિદર્ભદેશે જાય;
જઈ ભીમને ભેટિયા, ભેટયાં જઇને માય. ૯
પુત્ર પરિવારને મીલ્યાં, સખીજન મીલિયાં સાર;

---

૨ મસ-મસાનું ચિન્હ. ૩ ધોઇને-(મેલથી છૂપાવી રાખ્યો હશે તેને).

સહસ ગાય, સુદેવને, ભીમ આપી અવિધાર. ૧૦
ઘણું દ્રવ્ય ને ગામ ઇક, આપ્યું રાયે ત્યાંય;
આનંદ પુરમાંહે થયો, દમયંતી દીઠી જ્યાંય. ૧૧
દમયંતી મળી માતને, વદે તિ સાચે બોલ;
નળ નવ નિરખું માસમાં, તો તન કરૂં ડમડોલ. ૧૨
શોધ કરાવો નળતણી, ઇમિ કહી ભરિયાં નેણ;
માતા મન દુઃખ અતિ ધરે, ઊચરે દુઃખનાં વેણ. ૧૩
ભીમને કહ્યું ભામિની, તજે દમયંતી દેહ;
અવધિ કરી ઉગારી છાં, પઠાવ્યા બ્રાહ્મણ જેહ. ૧૪
ઘણું આપવાનું કહ્યું, લાવે નળને જેહ;
ઘણી ગાય ને ગામ બહુ, પામે નિ:સંદેહ. ૧૫
વિપ્રે દમયંતી પાસ જઈ, કરી રાય પ્રતિજ્ઞા જાણ;
દમયંતીએ વાત કહી, સુણો બ્રહ્મ સુજાણ. ૧૬
આટલું કે'તા તમિ ફરો, તો થાયે મુજ કાજ;
પ્રતિઉત્તર આપે તિ જાણવો, હશે નળ મહારાજ. ૧૭
"અર્ધવસ્ત્રાળી દૂબળી, ભૂખી મૂકી નાર;
દયાવાનને નવ ઘટે, મનમાં કરો વિચાર. ૧૮
સંપત્તિમાં સેવા કરી, વનમાં આવી નાર;
તજવી તેને નવિ ઘટે, મનમાં કરો વિચાર". ૧૯
આટલું કહી ફરજો તમે, પ્રતિઉત્તર દે જેહ;
તિ મેલો ઘેલો હોય પણ, મુજને કે'જો તેહ. ૨૦
બ્રાહ્મણ ગયા વિદેશમાં, જોતા ઠામોઠામ;
ભાળ કંઈ નવ લાધતી, મૂકે મનની મામ. ૨૧
વિપ્ર પર્ણાદ ઇકિ વૃદ્ધ છિં, તે ગયો અયોધ્યા ગામ;
સભા મધ્યે જઇ બોલિયો, થયું નહિ કંઈ કામ. ૨૨

એવે બાહુક નિકળયો, લાગે જોઇ બીક,
પ્રતિઉત્તર તેણે કર્યો, સર્વે ઠીકાઠીક. ૨૩

દ્વિજવર જઈ કો' નારને, અમો કહુ જે વેણ,
તમને નિવડશે સહી, તે તો અતિ સુખ દેણ. ૨૪

"તાવો સોનુ સોવરા, માખણ તાવો સાર,
દુખ સહે પણ સુખ દે, ઈકિ સતી બીજો દાતાર. ૨૫

અર્ધવસ્ત્ર પતિએ ધર્યું, જે દેતો વસ્ત્રનુ દાન;
ચતુર ખરો પણ ચૂકિયો, મોહે ભૂલ્યો ભાન" ૨૬

આટલુ કે'જો ત્યા જઈ, મળશે આળી રીદ્ધ;
એમ કહી તે તો ગયો વાડવ, વિદર્ભે થયો પ્રસિદ્ધ. ૨૭

દમયતીને જઈ કહ્યુ, બાહુકકેરૂ વેણ,
દમયતીને અતિ થયુ, તે તો ઘણુ સુખ દેણ ૨૮

માતાની આજ્ઞા ગ્રહી, સુદેવ પાઠવ્યો ત્યાય,
નળની શોધ લાગી નહિ, માટે આવ્યો આય ૨૯

પુનરપિ સ્વયવર કરી વરે, દમયતી કો ભૂપ,
કાલે અવધિ તેહનો, દમયતી રૂપ અનુપ ૩૦

સુદેવે જઈને કહ્યુ, ઋતુપર્ણને ત્યાય,
બાહુકને શણગારિયો, રાય બેઠો રથ માય. ૩૧

ઘોડા ઢીચાણભર થયા, નળ ઉતર્યો ભૂમાય;
વાર્ષ્ણેયને બેસાડિયો, હાકવા કારણ ત્યાય ૩૨

બીજા ઘોડા જોતર્યે, નવીન આગળ ચાર;
અશ્વ હાકયા બેસી પછે, ઊડચા તે નિરધાર. ૩૩

રાજા મન પરસન થયો, ધન છો હાંકણહાર,
વાર્ષ્ણેય મન વિચારતો, શકે નળ નિરધાર ૩૪

ઉડે આકાશે ઘોડલા, એવે પડ્યું રાયનું વસ્ત્ર;
બાહુકને લેવા કહ્યું, તેણે ઘણો દાખવિયો દસ્ત્ર. ૩૫
રાયે મન વિચારિયું, કો મોટા મનનો સાર;
એવે બેઢાકેરૂં વૃક્ષ દેખી, કહ્યો રાયે વિચાર. ૩૬
આ વૃક્ષની ડાળી પરે, પાંચ કરોડ છે પાન;
ફળ પંચાણુ છે સહી, એ ગણિતનું અનુમાન. ૩૭
નળ કહે જૂઠી વારતા, નક્કી કરૂં હું તેહ;
રાજા કે' હવણાં નહિ, પછે કરીશું નિઃસંદેહ. ૩૮
બાહુક કે' જાઓ તમો, વાર્ષ્ણેય હાંકે રથ;
પત્ર ગણી અમો આવશું, અહો રાય સમર્થ. ૩૯
રાજાએ વિનતિ કરી, વિનવિયો બહુ પેર;
પત્ર ગણી લો વેગથી, સત્વર જવું વિદર્ભને ઘેર. ૪૦
પત્ર ગણ્યાં ખરાં પડ્યાં, નળ બોલ્યો તહિં વાણ;
અશ્વવિદ્યા અમો દઉં, મુને ગણિતે કરો સુજાણ. ૪૧
ઋતુપર્ણ કે' પાસાતણી, ને ગણિત વિદ્યા જેહ;
એ લહુ અમિ બાહુકા, જાણો નિઃસંદેહ. ૪૨
નળ કે' અશ્વવિદ્યા ગ્રહો, શીખવો મુજને બેય;
પાસાતણી વિદ્યા કહી, રાયે જાણી તેય. ૪૩
કળિયુગ નાઠો અંગથી, નળે ક્ષમા કર્યો અપરાધ;
સર્યાસ્તે તે આવિયા, વિદર્ભ દેશે સાધ્ય. ૪૪
રથનો રવ સુણી કામિની, જોવા મેડી જાય;
તર્ક વિતર્ક અતિ કરે, ક્યાંથી હોય નળરાય. ૪૫

---

૩૫ દસ્ત્ર—ગર્વ

એવે રથ ત્યાં આવિયો, રાજસભા છે જ્યાંય;
ભીમ ને ઋતુપર્ણ મિલિયા, આનંદ વાધ્યો ત્યાંય. ૪૬
આગમનું કારણ પૂછ્યુ, બોલ્યા ઋતુપર્ણ રાજન;
પ્રણામ કરવા આવિયો, દીધાં આઝાં માન. ૪૭
મન ભ્રમિત છિં ભીમતણું, કોઈ આવે નહિ ઇમિ;
પ્રાતઃકાળે જાણશું, રાય ધરે શો નીમ. ૪૮
દમયંતીએ પાઠવી, દૂતી ઇકિ નળ પાસ;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, કરતી શુચ પ્રકાશ. ૪૯

કડવું ૨૭ મું.

રાગ જીતમાન.

બાહુક જોયો કેશીએ, તેની કરી પરીક્ષા જાણ રે;
અન્ન ઉદક નાણી જોયાં, પુત્ર લઇ ગઇ સુજાણ રે. ૧
નળ છે એવો નિશ્ચય થાતાં, મળ્યાં પરસ્પર બેય રે;
આનંદ તે હુથી ન કે'વાયે, વિજોગ ભાગ્યો તેય રે. ૨
ભીમને સહુ જાણ થયું, ઋતુપર્ણ હરખ્યો અપાર રે;
અશ્વવિદ્યા નળે શીખવી, ગયો તેહ અયોધ્યા મુઝાર રે. ૩
ઘણાં વર્ષ કુણ્ડિનપુર રહ્યો, પછી નળ ગયો સ્વદેશ રે;
પુષ્કરને જીત્યો ધૂતમાં, તેની પાસે કાંઈ ન રહ્યું શેષ રે. ૪
ક્ષમા કર્યા અપરાધ તેનો, નળ મહાકીર્તિવાન રે;
યુધિષ્ઠિરને બૃહદશ્વે ભાખ્યું, નળરાયનું આખ્યાન રે. ૫
નળના નગરમાં હર્ષ વાધ્યો, તેના ગુણ કવિ ગાય રે;
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, કરી સત્યે તેને સા'ય રે. ૬

કડવું ૨૮ મું.

રાગ રામગ્રી.

ગુણ ગાયે ગુણ ગાયે, નળકેરા જેહ જાણે જી;
ભાગ્યનિધિ સુખ તેહ ભોગવે, ચાર પદારથ સુખ માણે જી. ૧
કર્કોટક દમયંતીકેરા, નળ ઋતુપર્ણના ગુણ ગાઈ જી;
કલિયુગ દોષથી મુક્ત થાય તે, થાયે મોટો રાઇ જી. ૨
શ્રોતા વક્તા ગાય સાંભળે, તે પામે ભવપારે જી;
ઇચ્છિત અર્થ ને લક્ષ્મી મીલશે, નળકથા શુદ્ધ વિચારે જી. ૩
ભાવ કુભાવે સાંભળે, નળતણા ગુણગ્રામ જી;
ગર્ભવાસમાં તે નાવ આવે, રીઝે સુંદરશ્યામ જી. ૪
સંસારનાં સુખ ભોગ ભોગવે, પુત્ર કલત્રને પામે જી;
પર્વણિએ વા રાત્રી દિવસે, કથા શ્રવણ કરે દુઃખ વામે જી. ૫
કિંચિત બુદ્ધિ જેવી નહિ, મારી મતિ છે મંદ જી;
સમુદ્ર માંહે ચચ ભરી છે, જાણું નહિ પ્રબંધ કે છંદ જી. ૬
વાંકોચૂકો ગોધૂમનો રોટલો, ક્ષુધિતપણું તો જાય જી;
કથામૃતને પીવું પ્રીતે, અમૃત પીતાં કોણ ધરાય જી. ૭
પંદરસેં પીસતાળીશ માંહી, ગાયા નળ ગુણગ્રામ જી;
પદ્ય ખટ્શત ને સાત કર્યાં છે, હરિજનના વિશ્રામ જી. ૮
નાગર કાજે શ્રમ દુ વેળા, કવિને કરમે લાગ્યો જી;
ધ્રુવાખ્યાન ને નળાખ્યાન એ, પુનરપિ કરી અનુરાગ્યો જી. ૯
ગાંધીને કેવું મરી માટે, મૂર્ખ જાણે નહિ મરીની ખોટ જી;
ગુરૂકૃપાએ કવિતા સાગરમાં, આવે ગ્રંથરૂપી ભરતીઓટ જી. ૧૦

---

૫ કલત્ર—સ્ત્રી. ૮ ગોધૂમનો—ગહુંનો. ૯ દુ વેળા-બે વાર. નાગર

કૂડા કરમીને કૂડું હોશે, સુખિયાને હોયે સુખ જી,
નળની કથા ગાઈ મનોહર, જાયે દુખિયાચા દુ ખ જી. ૧૧

દ્વય કર જોડી ભાલણ વિનવે, કરે કૃપા સત મહત જી,
ભાલણપ્રભુ રઘુનાથના, નિર્મળ કરે મમ ચત જી ૧૨

---

*ધ્રુ૦—કહે છે કે ભાલણે પ્રથમ ધ્રુવાખ્યાન અને નળાખ્યાન લખ્યા હતા તે કોઇ નાગર વાચવા લેઈ ગયો, તેણે પાછા આપ્યા નહિ કવિની પાસે બીજી પ્રત ન હોવાથી તેની પાસે બહુ વાર માગ્યા છતા તેણે નજ આપ્યાં ત્યારે કવિએ બન્ને ગ્ર થ ફરી કર્યાં. એ વિષે આ કથન છે

૧૧ દુખિયાચા—દુખિયાનુ

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

नाकरकृत

शिवविवाह.

રાગ કેદારો.

ગુરૂ ગણપતિને કરી પ્રણામ, સરસ્વતી સેવું રે;
ગજવદન દુઃખહર દેવ, આપે જોઇએ તેવું રે. ૧
શુંડાદંડ મહાવિશાળ, એ દંડે કષ્ટ કાપે રે;
વિઘ્નહરણ દેવદયાળ, સુરિનર મુનિ જાપે રે. ૨

ઢાળ.

મુનિ જાપે જાપ તારો, ગિરિજાસુત ગણેશ;
નારદ શારદ ગુણગણ ગાયે, હારદ લહે નહિ લવલેશ. ૩
શુક સનકાદિક વ્યાસ વિરંચિ, ગણેશના ગુણ ગાય;
વામદેવ વસિષ્ઠઋષિ, શરણ ગણનાયક સા'ય. ૪
મણિજડિત મુકુટ બિરાજે, કાકપક્ષ શોભાય;
ત્રિપુણ્ડ્ર તાણ્યું વિશાળ ભાળે, સુરગણકેરા રાય. ૫
કમળનયન ભ્રુવશર ભારી, નાસિકા શુંડાદંડ;
અધર અનુપમ કપોલ સુંદિર, નામે ટળે યમદંડ. ૬

---

૧ ગજવદન-ગણપતિ. ૨ શુંડાદંડ-શુંડરૂપી દંડ. ૪ સનકાદિક-સનક વગેરે બ્રહ્માના માનસપુત્રો. વિરંચિ-બ્રહ્મા ગણનાયક-ગણપતિનુ.

૫ કાકપક્ષ-નાની ચોટલી. ત્રિપુણ્ડ્ર-ત્રણ રેખાનું આડું ટીલું. ૬ ભ્રુવશર-ભ્રુશરાસન-ભમરરૂપી ધનુષ્ય. કપોલ-ગાલ.

ગ્રીવા શંખ સમાન છે, સ્કંધ મનોહર દેવ;
આજાનબાહુ આપના પ્રભુ, સુરિનર કરતા સેવ. ૭
હૃદય વિશાળ સ્થૂલોદર કહિયે, જાનુ પદ રસાળ;
એવું ધ્યાન ધરે સેવકજન, કાપો કષ્ટ કરાળ. ૮
માળા પરશુ મોદક પુસ્તક, ચાર કરે પ્રભુ ચાર;
મૂષકવાહન સિંદૂર લેપન, પરિવારતણો વ્યાપાર. ૯
લક્ષ લાભ બે તનુજ રસાળા, તનયા તેટલી જાણ;
સિદ્ધિ બુદ્ધિ શ્યામ મનોહર, પરિવાર પનોતા ભાણ. ૧૦
કાલિદાસ માઘ મહામોટા, કવિ થયા સેવી ગણરાય;
વ્યાસ મુનિએ ભારત રચિયું, ગણપતિ તમારી સા'ય. ૧૧
સર્વ કવિજન પ્રથમે ગાયે, ગજાનન ગુણધામ;
સરસ્વતી વીણાનાદ કરતી, નારદ ગાય ગુણગ્રામ. ૧૨
મંગળકારી મંગળરૂપા, અમંગળ નહિ પાસ;
દાસ ઉપર કરૂણા કીજે, પૂરિયે મનની આશ. ૧૩
સાધુ સંત મુનિ મહાજન, વંદી સર્વના પાય;
નાકર વણિક શિવવિવા' ગાયે, કવિજન કરજો સા'ય. ૧૪
પુસ્તક લખી વિપ્રનેઅ પું, ગુણ દોષ સહુ લેપાય,
વણિક નાકર હું કાંઈ ન જાણું, સા'ય કરે ગણરાય. ૧૫

કડવું ૨ જું.

રાગ મારૂ.

હંસવાહની હરિવદની, વીણા પુસ્તક પાણ;

---

૭ ગ્રીવા-ડોક. સ્કંધ-ખભા આજાનબાહુ-ઘૂટણ સુધી લાંબા હાથવાળો ૮ સ્થૂલોદર-મોટું પેટ. જાનુ-ઘૂટણ.
૯ પરશુ-ફરસી. કરે-હાથમાં. ૧૨ ગ્રામ-સમુદાય. ૧૫ ગણરાય —ગણપતિ.

કુમારિકા કલ્યાણી કા'વો, સકળ શાસ્ત્રસુજાણ. ૧
મયૂરવાહની મહામાયા તું, ચારવેદ મુખ પાઠ;
વીણા માહી વિલાસ કરો સહુ, તજી સર્વ ઉચ્ચાટ. ૨
બ્રહ્મતનયા બ્રહ્મપત્નિ, અનેક રૂપે માત;
સુરમુનિવર રસનાએ વસતા, ત્રિભુવનમાં વિખ્યાત. ૩
ઇંદ્રિરાયે સેવી સાચી, એક મને તુ માત,
કુંભકર્ણની રસનાએ વસી, સુધારી સુરપતિવાત. ૪
ઇંદ્રાસનનુ નિદ્રાસન થયું, દેવી તમો દયાળ;
ષટ્ શાસ્ત્રનુ રૂપ માત છો, અરાઢ પુરાણ રસાળ. ૫
ચાર વેદ એ તારી રચના, કરતા મૂરખ વાદ;
સરસ્વતીનો વાસો સર્વે, વસે સહુમાં નાદ. ૬
પરારૂપ પરમેશ્વરી તારૂં, પશ્યતી પરમાણ;
મધ્યમા નામ માતાજી મોટું, વૈખરી મનહર વાણ. ૭
એવી અગાધ ગુણવાળી તુ, સેવક ગુણ શા ગાય;
પંગુ પર્વત ચઢવા ઇચ્છે, ઠુંઠો સાગર તરવા જાય ૮
અંધો રાતે પુસ્તક વાંચે, બધિર કે' સહુ સભળાય,
એવી ગતિ છે આઈ સેવકની, ઉપમા નવ કળાય. ૯
કીડી કુંજર થાવા ઇચ્છે, અળશિયુ અહિરાજ,
મક્ષિકા કે' ગરૂડ સમી હુ, ધારૂ તેવું કાજ. ૧૦
અવળાનુ સવળું બને, કૃપા કરે મહામાય;

---

૧ હરિવદની-ચન્દ્રમુખી (હરિ-ચન્દ્ર) ૩ બ્રહ્મતનયા ઈ૦-તને કોઈ બ્રહ્માની તનયા (પુત્રી) કહે છે. અને કોઈ બ્રહ્માની પત્ની પણ કહે છે ૪ સુરપતિવાત-ઇંદ્રની વાત ઇંદ્રાસન માગતા નિદ્રાસન મગાઈ ગયું તે પ્રસિદ્ધ છે.
૧૦ અહિરાજ-મોટો નાગ

કૃપાપાત્ર કંઇ કવિજન મોટા, થયા દેવી તમ સા'ય. ૧૧
વિધિ વિરંચિ અજ ચતુરાનન, એહ બ્રહ્મા નામ ભણાય;
અષ્ટકમળદળ નયને જોતા, ગુણ નવ આઇ ગણાય. ૧૨
શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કૃપા પૂરણ, ગીતા ગુણ ગણાય;
પરબ્રહ્મ જેવા નહિ બીજા, તે સર્વે તું માંહી સમાય. ૧૩
કૃપા કરો મા કરૂણાદષ્ટિ કરી, તો કવિતાથી કંઇ બોલાય;
શિવવિવાહ ગાવા થઈ મતિ મારી, કરો કુમારી સા'ય. ૧૪
વણિક નાકર વિનવે આઈ, અર્પે ગ્રંથ વિપ્રને જાણ;
સરસ્વતીની સા'યવડે, કારજ થાય પ્રમાણ. ૧૫

કડવું ૩ જું.

રાગ ગોડી.

સર્વ દેવને નામી શીશ, સ્મરી ઉમયાપતિ જગદીશ;
આરંભુ શિવવિ'વાય, કૃપા કરે જો ભોળો રાય. ૧
જેના ગુણ ગાઇ શકે ન શેષ, હું તો દુર્બળ જેવું મેષ;
મોટા કવિઓ હારે ગાતાં, શ્રીહરનાં ચરિત્ર છે માતાં. ૨
ગણનાથ જશા જેને પુત્ર, કાર્તિકસ્વામી સેનાપતિ સૂત્ર;
સંસારમાં છે જેહ મગ્ન, વળી જાણો તેથી ભાગો ભગ્ન. ૩
ભૂત ભૈરવનો મહારાજ, સ્મશાનમાં શોભે સાજ;
ગુણ ગોવિંદ પોતે ગાય, ગોવિંદ ભજતા ત્રિપુરારિરાય. ૪
બ્રહ્મા ચાર વેદ કરી ગાતા, ભકતજન કૈલાસે જાતા;
તેની કીર્ત્તિ દિગંતર સુધી, ગાયે શું વણિકજન બુધી. ૫
જો ગુણનો સાગર માંહી, ગ્રહેવા ઇચ્છા કરી સાંહી;

---

૧૨ અષ્ટ ઈ૦—કમળના પત્ર જેવાં બ્રહ્માનાં આઠ નેત્ર.
૨ મેષ—ઘેટું. ૩ તેથી—સંસારથી. ભાગી—ભાગેલા. અર્થાત્ વિરકત. ૫ દિગંતર—દિશાઓની વચમા. બુધી—મૂર્ખ—જડ.

ચલ્લુપક્ષી ભરે જેમ ચાંચ, તિમ હૃદયે કરૂં ગુણ સાંચ. ૬
દક્ષકેરા યજ્ઞની માંય, ગયાં ઉમયાજી તો જ્યાંય;
શ્રીહરે વાર્યાં ઘણેરાં, તોય ઉમયાએ મન નવ ફેર્યાં. ૭
ગયાં પતિની આજ્ઞા લોપી, થયું અપમાન ઉમયાં કોપી;
કર્યું શંકરકેરૂં સન્માન, તોય રીઝ્યા નહિ જ્ઞાનવાન. ૮
પછે જાણ્યું પોતાનું ભુંડું, ગણ મોકલ્યા કરવા કૂડું;
તેમણે કર્યો જઇ કેર, દક્ષયજ્ઞવિધ્વંસની પેર. ૯
પછે ઉમયા માતને મળ્યાં, શ્રીશંકરનાં કાર્ય ચૂક્યાં;
તેમણે કર્યો દેહ ત્યાજ, થયા દુ:ખી ભોળો મહારાજ. ૧૦
ઉમયા મનમાં મહાદુ:ખી, કયી પેરે થઇએ સુખી;
એમ કરે વિધવિધ વિલાપ, ટાળ્યો બ્રહ્માએ તેમનો તાપ. ૧૧
ધરો તમે બીજો જન્મ સાર, તો તો પામો રૂડો પાર;
નિકર હર પ્રસન્ન ન થાય, એહ ઉપાય છે ઉમયાય. ૧૨
હિમાચળ મહાપાવન, ધર્યો જન્મ થઈ પ્રસન્ન;
પછે સાધજો તપ ને નેમ, થાશે ત્યારે તમારૂં ક્ષેમ. ૩૧
એમ કહીને બ્રહ્મા વળિયા, સારા વિચાર મઉયાએ કળિયા;
પછે હિમગિરિરાજને ત્યાંહી, અવતરવા કર્યું મન સાંહી. ૧૪
કરી વિવિધ પેર વિચાર, જન્મ લેવાનો કર્યો નિરધાર;
ગુણ નાકરદાસ તો ગાય, કીજે સહાય શંકર રાય. ૧૫

કડવું ૪ થું.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રીમહામાયાનો ઉદ્ભવ ભાખું જી;
અમૃતરસ મુજથી ચખાય તે ચાખું જી. ૧

---

૯ વિધ્વંસ-નાશ. ૧૦ ત્યાજ—ત્યાગ.

કરો કરૂણા શ્રીશંકર મહારાજ જી;
જન્મ મહામાયાનો કહું હું આજ જી. ૨

ઢાળ.

જન્મ મહામાયાતણો, વર્ણવુ મતિમંદ;
શ્રાવણસુદી દ્વિતીયાએ, પ્રકટ્યાં આનંદકંદ. ૩
મેનકા માતા થઈ, મેના કહે કોઇ નામ;
પાર્વતી પ્રકટ થયાં, મહાતેજનું ધામ. ૪
બાળલીલા માતની, મુખે કહી નવ જાય;
શ્રીશંકરનો વિયોગ મન(માં), ઘણુ વૃદ્ધિ પામે માય. ૫
રાતે વધે નહિ જેટલાં, દિવસે વધે અપાર;
દિવસે વધે નહિ જેટલાં, રાતે વધે નિરધાર. ૬
આનંદ અંતરમાં નહિ, જોઈ આનંદે સહુ કોઇ;
રૂપ જોઈ પુત્રીનું, શોધે જમાઈની સોઈ. ૭
પુત્રીકેરા રૂપ આગળ, કોઇનુ ન પડે તેજ;
માબાપ ચિંતામા પડ્યાં, ઉપને ન હૈડે હેજ. ૮
કેમ કરવું ઇમિ વિચારે, સૂઝે ન એકે પેર;
એવે એક દિન આવિયા, નારદઋષિ તો ઘેર. ૯
જોઇ ઋષિને પ્રણામ કીધો, બેસાડ્યા આસન;
અર્ઘપાદ્યે પૂજીને, મુનિ કર્યા પ્રસન્ન. ૧૦
હાથ જોડી હિમગિરિ ઊભો, મેના પાસે નાર;
મહારાજ એક કારજ કરો, વિનતિ કરૂં અપાર. ૧૧
આ પુત્રી મારી પાર્વતી, મહારૂપનુ ધામ;
ક્યાં ઇને પરણાવવી, તે કહો તેજના ધામ. ૧૨

---

૧૧ હિમગિરિ–હિમાચળ.

એના જેવો વર ખોળું, ત્રિલોકમાં નહિ કોઈ;
ક્યાંહી પરણશે પુત્રી મારી, જણાવો એ સોઈ. ૧૩
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન જાણો, તમે નારદદેવ;
કારજ કીજે અમારૂં, અમો રંક કરૂં શું સેવ. ૧૪
મહામાયાને માત કહે છે, જઇ પાગે લાગો જાણ;
નાકર નારદ કૃપા કરે તો, વર પામો સુજાણ. ૧૫

કડવું ૫ મું.

રાગ મલ્હાર.

ઘેલી મુનિને લાગો પાય, મહિમા તો વધે રે;
મળે સારો તને સ્વામિન, કારજ સહુ સધે રે. ટેક. ૧
ગયાં પાસે ઉમયામાત, નારદ કંપતા રે;
જગતજનુની લાગે મુને પાય, તેથી ન ઝંપતા રે. ૨
કર્યો નારદે પ્રથમ પ્રણામ, વર મળે મહામતિ રે;
આપો ત્રિભુવનને વરદાન, સંશે નહિ રતિ રે. ૩
આ તો અવળીગંગા જાણ, વહેશે માંમાયા રે;
નમે માતાને સહુ કોઈ, વિશ્વકેરા જાયા રે. ૪
જોઈ હિમગિરિ મન કચવાય, નારદ બોલે મઇડિમાં રે;
જે બરડકબોલો કે'વાય, મન નહિ હઇડમાં રે. ૫
પછે બોલ્યો પર્વતરાય, ઋષિ ઇમ શું વદો રે;
અમિ વિનવી જોડું હાથ, વર દિયો નારદો રે. ૬
તેમ વિનવતાં મેના નાર, હાંશી શું કરો રે;
મારી લાડકવાઈ બાળ, આપો તિને વરો રે. ૭
ત્યારે સમઝ્યા નારદ મુન્ય, કર પુસ્તક ધર્યો રે;

---

૫ હઇડમાં—બેડીમાં-કબજામાં. ૬ નારદો—નારદ. ૭ વરો—વર.

માતા વરશે ત્રિભુવનભૂપ, અર્થ જાશે સર્વે રે. ૮
કરે પાર્વતી તપ નિરવાણ, ત્રિભુવનપતિ વરે રે;
આપું મંત્ર હું આજ, જેથી કારજ સરે રે. ૯
ૐનમો શ્રીમહાદેવ, અષ્ટાક્ષરી એ જપે રે;
થાય પ્રસન્ન ઉમયાકાંત, ચિત્ત જેનું નાચપે રે. ૧૦
એમ કહી ઊઠયા નારદમુન્ય, આનંદ પામ્યાં સહુ રે;
મહામાયા કરશે જાપ, તે હું શું કહુ રે. ૧૧
જેના જાપ જપે મહામુન્ય, તે તો તપ કરે રે;
પવિત્ર થવાન કોડ, ભર્યા માંહી ભરે રે. ૧૨
લીધી માતાકેરી શીખ, અમો તપને જઉં રે;
ભાખ્યું નારદમુનિએ જેહ, મારગ તે સહું રે. ૧૩
ત્યારે માતા બોલ્યાં બોલ, ઘે'લા નારદ જતિ રે;
પુત્રી થાયે ન તુંથી તપ, થઈ શું મૂઢમતિ રે. ૧૪
નારદને હાંસીની ટેવ, ખરૂં નવ માનિયે રે;
એમની વાણી વજ્રપ્રાય, મેના કહે જાણિયે રે. ૧૫

કડવું ૬ ઠું.

રાગ સારંગ.

નારદ બોલ્યા તે થાય સત્ય, રખે કરે તું કૂડી મત્ય;
તપનું નામ કહ્યું છે અમથું, મન મટે બાઈ તારૂં ભમતું. ૧
તુંને મળશે ત્રિભુવનનાથ, એની શોભીશ તેની સાથ;
રહે ડોશી કુંવારી કાંઈ! નથી જાણતી તું મન માંહી. ૨
આવશે શોધતો તને સ્વામી, ચિંતા શીદ કરે છે નકામી;
મારી ઘેલી ન કાઢીએ ગાંડું, તારા વિના પગલું કિમ માંડું. ૩

---

૧૦ નાચપે–અર્થાત્ (તાંડવ) નાચમાં. ૧૩ સહું–ઝાલું. ૧૫ વજ્રપ્રાય–વજ્ર જેવી કઠણ.

તને જોઇને છવું હુંય, તપ કરવા શું જાયે તુંય;
કરો તપ તો ઘરમાં બેશી, દેવમંદિર માંહે પેશી. ૪
ક્યારે નારદે કહ્યું છે એવું, સમછ તું જૂઠા જેવું;
કાંઈ વિચાર કીજે બાળી, તપને નામે ન દઇએ પ્રજાળી. ૫
જાણી પિતાએ તો વાત, વાંચ્છે તપ કરવા પુત્રી જાત;
સારો સ્વામી મનમાં આણે, નારદે કહ્યું તે નિશ્ચે જાણે. ૬
આવ્યા પિતા પુત્રીની કને, ઘેલી એ શું થયું તને;
નારદને કલહની ટેવ, પૂજો ઘરમાં બેઠાં દેવ. ૭
અમો વર જોઈ સારો દીજે, જેમ તમારૂં મન રીઝે;
જપ તપથી ન થાયે કામ, બાળપણે શું ઇચ્છે આમ. ૮
કરશે શ્રીપરમેશ્વર સા'ય, નારદનું કહ્યું મિથ્યા ન થાય;
ત્યારે પાર્વતી બોલ્યાં બોલ, કરજો જનક જનુની તોલ. ૯
તપ કરવાની કહેશો નાય, જીવ મારો પળમાં જાય;
આપ્યો નારદજીએ મંત્ર, તેનો તપકરી જોઉં હું તંત્ર. ૧૦
બાકી રાખું નહિ કાંઈ હુંય, જોઇએ પ્રભુએ નિરમ્યું શુંય;
માત તાત કે' હઠીલી બાળ, જોઈ વન જીવ (એનો) જાય તત્કાળ. ૧૧
સાથે મોકલો સખીઓ ઘણી, ઇચ્છા પૂરો મનડાતણી;
ઘરની પાસ કે થોડે દૂર, તપ કરજો બાઈ પૂર. ૧૨
મન તારૂં મનાવા કાજ, અમો કહું બંને હાજ;
વહેલી આવજે તું ઘેર, એમ સમજાવી પિતાએ પેર. ૧૩
ઉમયા મન માંહે આનંદી, તપ કરવા ચાલી સહુ વંદી;
સાથે સખીઓતણો નહિ પાર, શુકન સારા થયા નિરધાર. ૧૪

---

૫ પ્રજાળી ન દઈએ—દેહને શોષણ ન કરીએ. અથવા તપનું નામ દેઈ આમને બાળીશ નહિ.

પામ્યાં આનંદ માત ને તાત, મંગળ ગાતી જુવતી જાત;
સવચ્છી જાયછે ધેનુ, સિદ્ધ કારજ થાશે એનું. ૧૫

કડવું ૭ મું.

રાગ મેવાડો.

તપ કરવા ગયાં માત રે, તેના ગુણ ગાય નાકરદાસ;
વન ઉપવન ઘણાં જોઇ રે, એક સ્થળે સ્થિર કરી આશ. ૧

ઢાળ.

મહાવનમાં વિશ્રામ કર્યો, જહીં ફૂલ ફળ અપાર;
માલતી મોગરો મેંકી રહ્યો, કેતકી કેવડો કલાર. ૨
જાઇ જુઇ જોઇ મનોહર, રીઝયાં માતા મન;
ગુલબાસ ને ગુલાબ ઘણો છે, થાયે મન પ્રસન્ન. ૩
ચંપો ચંમેલી ચોદરા ખીલી, ચતુરા ચિત્ત મકલાય;
પારિજાતકનાં પુષ્પ મનોહર, લઇએ એત્તાં લેવાય. ૪
અગરકેરાં શ્વેત પુષ્પ છે, ધંતૂરો કનક કે'વાય;
આકડો પ્રિય ઉમયાપતિને, તેહ ઘણો લે'વાય. ૫
વિજયા વારૂ ચહુ દિશ દિસે, પાર્વતી ભેટે તે સાથ;
મારા વિના પ્રભુ તુજને સેવે, કૈલાસતણો મહાનાથ. ૬
આંબા આંબલી બોરડી છે બહુ, ખાખરી ખજુરી જાણ;
જમરૂખી ને જામફળી છે, શાં શાં કરૂં વખાણ. ૭
વેલી અપાર જાતની, કરીએ શું તેનું વિખાણ;
એવા વનમાં ઉમયાજી આવ્યાં, હિમપુત્રી સુજાણ. ૮

---

૧૫ સવચ્છી—વાછરડા સાથે.

૫ કનક-ધંતૂરાનું બીજું નામ. ૮ હિમપુત્રી—હિમાચળની પુત્રી—પાર્વતી.

સરોવરકેરી પાસે આશ્રમ, વાળીને બેઠાં માત;
પદ્મ વિધ વિધ ખીલી રહ્યાં છે, પદ્ અષ્ટ પાંખડીકેરી જાત. ૯
ભ્રમર માંહી ગુંજારવ કરતા, મકરંદ લેવા જાણ;
શબ્દ મનોહર તેમના લાગે, શાં શાં કરૂં વિખાણ. ૧૦
કરિકેરા શબ્દ સંભળાએ, આવે કરવા જળપાન;
મદગળતા માતંગ જોઇને, ઉમયા રીઝે મહાન. ૧૧
રાત્રીએ તો કુમુદની ખીલે, તેહ સરોવર માંય;
સુવાસિત તેહ વન વારૂ છે, સર્વ જાતનાં કુસુમ જ્યાંય. ૧૨
ફળ છે અપાર જાતનાં, જેહ મુખ નવ ગણાય;
માતાનું મન મગ્ન થાયે, તેહ રસનાયે શુંય ભણાય. ૧૩
એવું સુંદર વન નિહાળી, આરંભ્યું તપ જાણ;
સહચરીઓ સહુ સેવા કરતી, મન નિશ્ચલ કર્યું નિરવાણ. ૧૪
એકાંત સ્થળ બેસવાને કીધું, કોઇ આવે નહિ તે જાગ;
પ્રથમ તો ફળકેરૂં ભોજન, પછે જળનો થોડો ભાગ. ૧૫

કડવું ૮ મું.

રાગ રામગ્રી.

જળ અન્ન તજ્યું ઘણે દિન, માતા ઉમયા રે;
થયાં શરીરે તો દીન, માતા ઉમયા રે. ૧
મહામનોહર જે વર્ણ, માતા ઉમયા રે;
તે તો ગયો શંકરને શર્ણે, માતા ઉમયા રે. ૨
લાગી તાળી ત્રિપુરઅરિ સાથ, માતા ઉમયા રે;
અષ્ટાક્ષરીથી જપે મહાનાથ, માતા ઉમયા રે. ૩

---

૧૧ કરિ—હાથી. માતંગ—હાથી. ૧૨ કુમુદની—પોયણી.
૩ મહાનાથ—મહાદેવને.

નવ બેસવું જાણે જાત, માતા ઉમયા રે;
નવ ઊઠવું જાણે માત, માતા ઉમયા રે. ૪
નવ બોલવું જાણે કાંઇ, માતા ઉમયા રે;
ઇકિ શ્રીશંકર છે મન માંહી, માતા ઉમયા રે. ૫
ઉઘાડે નહિ આંખ, માતા ઉમયા રે;
અન્ય જુએ નહિ ઝાંખ, માતા ઉમયા રે. ૬
આવે સહચરી છાની જાણ, માતા ઉમયા રે;
તે નવ જાણે સુજાણ, માતા ઉમયા રે. ૭
વાળી આસન બેઠાં માય, માતા ઉમયા રે;
ઘણી કૃશ થઇ છે કાય, માતા ઉમયા રે. ૮
બોલાવે સખી જઈ પાસ, માતા ઉમયા રે;
નવ બોલે થાય ઉદાસ, માતા ઉમયા રે. ૯
કરે અઘોર તપનુ કાજ, માતા ઉમયા રે;
જપે શ્રીશંકર મહારાજ, માતા ઉમયા રે. ૧૦
સહચરી મન અકળાય, માતા ઉમયા રે;
તેને મૂકી નવ જવાય, માતા ઉમયા રે. ૧૧
વાળી આસન બેઠાં સાર, માતા ઉમયા રે;
એવો જોગી ન લહે વિચાર, માતા ઉમયા રે. ૧૨
કરે સહચરી વિચાર, માતા ઉમયા રે;
વામદેવ વસિષ્ઠ પામે ન પાર, માતા ઉમયા રે. ૧૩
શું કહીએ દેવને આજ, માતા ઉમયા રે;
નવ આવે કૃશાંગીની દાઝ, માતા ઉમયા રે. ૧૪
ઇમ તદ્રૂપ થયાં જાણ, માતા ઉમયા રે;
કરે નાકર શું વિખાણ, માતા ઉમયા રે. ૧૫

૮ કૃશ—પાતળી. ૧૪ કૃશાંગી-સૂકાઇ ગયેલા શરીરવાળી—પાર્વતી.

કડવું ૯ મું.

રાગ મેવાડો.

તપે તપિયા બ્રહ્માય, પાર ન લાધે રે;
સૃષ્ટિ સૃજવાનું ભૂલ્યા કાજ, અર્થ ન સાધે રે. ૧
ઈંદ્ર ભૂલ્યા કરવુ રાજ, માતા તપથી રે;
બૃહસ્પતિ ભૂલ્યા વેદ, પાર્વતી જપથી રે. ૨
કુબેર ગણતા ભૂલ્યા દામ, માતા તપથી રે;
વસુ વિહ્વળ થયા સુજાણ, પાર્વતી જપથી રે. ૩
ઈમ વરતાઈ રહી હાણ, તપાગ્નિ જાગ્યો રે;
સાધે ઉમયા તપ અપાર, ભાર અતિ લાગ્યો રે. ૪
ક્ષીરસાગરકેરી માંય, વિષ્ણુ તપિયા રે;
કુણે આરંભ્યું આ કાજ, જોવા ન જપિયા રે. ૫
થયા દેવ સહુ એકત્ર, ગયા વિધિ પાસે રે;
પિતામહ થયા ઉદાસ, ભર્યા નિરાશે રે. ૬
પાર્વતી સાધે તપ, શકંરકેરૂં રે;
ઇને ચળાવે કુણ મહારાજ, તપનુ ઘેરૂં રે. ૭
મહામાયાએ માંડ્યું તપ, સહુ સંતાપ્યાં રે;
શ્રીશ કરે ઇમિને જાણ, પહેલાં શાપ્યા રે. ૮
ત્યારે બ્રહ્મા બોલ્યા બોલ, વિષ્ણુને મળિયે રે;
ક્ષીરસમુદ્રની તીર, આપણ વળિયે રે. ૯
ગયા દેવ તેત્રિશકોટ, હરિને મળવા રે;
કરી સ્તુતિ ઊભાં રહી ત્યાંય, લાગ્યા બળવા રે. ૧૦
અજન્મા અહો દયાળ, ઉગારો આજ રે;
નારાયણ પ્રભુ ભગવાન, નમું મહારાજ રે. ૧૧

---

૫ જપિયા—જંપ્યા.

લક્ષ્મીકાંત શ્રીવત્સરસાળ, કીજે સા'ય રે;
અસુર સંહારણ શ્યામ, ગુણ દેવ ગાય રે. ૧૨
ત્યારે વિષ્ણુ આવ્યા આ'ર, ચાલ્યા હર પાસે રે;
મળ્યા શંકરને સહુ દેવ, સુખની આશે રે. ૧૩
કરો કરૂણા હે કૃપાળ, રીઝો સતી ઉપર રે;
જઇ ઝાલો જુગતે હાથ, જઇ આપો વર રે. ૧૪
પ્રસન્ન થઇ બોલ્યા નાથ, ઇમ અમો કીજે રે;
નાકર રીઝયા મહાદેવ, સહુ હર્ષે ભીંજે રે. ૧૫

કડવું ૧૦ મું.

રાગ રામગ્રી.

વૃદ્ધ વિપ્રનું લઇ રૂપ, મહાદેવ આવ્યા રે;
જોયું ઉમયાનુ સ્વરૂપ, મહાદેવ આવ્યા રે. ૧
આવ્યો હું મહાદેવ, સુખથી બોલ્યા રે;
જોઈ વિપ્રને કીધી સેવ, તોલ તો તોલ્યા રે. ૨
બોલ્યા શંકર દર્મે શે દેહ, મહાદેવ આવ્યા રે;
માગો જોઇતુ હોય જેહ, મહાદેવ આવ્યા રે. ૩
બોલ્યાં ઉમયામાત, શંકર જોઇએ રે;
એટલી ઇચ્છા છે જાત, શંકર જોઇએ રે. ૪
ત્યારે બોલ્યા વિપ્ર, એ શું માગ્યું રે;
કાંઈ બીજું માગો ક્ષિપ્ર, એ શું માગ્યું રે. ૫
સ્મશાનમાં જેનો વાસ, એ શું માગ્યુ રે;
ભૂત નાગણ જેની પાસ, એ શું માગ્યું રે. ૬
નવ સમૃદ્ધિ લગાર, એ શું માગ્યું રે;

---

૧૨ શ્રીવત્સરસાળ—શ્રીવત્સ નામે ચિન્હથી સુંદર.

તજી જેણે ઉમયા નાર, એ શું માગ્યું રે. ૭
માણસ મસ્તકની ધરે માળ, એ શું માગ્યું રે;
માગો વર કોઈ રસાળ, એ શું માગ્યું રે. ૮
ત્યારે બોલ્યાં ઉમયામાત, શંકર જોઇએ રે;
નહિ અવરકેરી જાત, શંકર જોઇએ રે. ૯
નવ નિંદા કરો ભૂદેવ, શંકરકેરી રે;
કરી વિપ્ર જાણીને સેવ, શંકરકેરી રે. ૧૦
એમ વદીને મીચ્યાં લોચન, ઉમયામાતે રે;
ધર્યું ધ્યાન તો દુઃખ મોચન, ઉમયામાતે રે. ૧૧
ત્યારે પંચમુખા પરમેશ, શંકર હુઆ રે;
કંઠે વિરાજે શેષ, શંકર હુઆ રે. ૧૨
નીલકંઠ જટામાં ગંગ, શંકર હુઆ રે;
અંગ જેહતણું અભંગ, શંકર હુઆ રે. ૧૩
વાગ્યું ડાક ડમરૂં ત્યાંય, ઉમયા જાગ્યાં રે;
જોઈ મનોહર મૂરતી જ્યાંય, પાયે લાગ્યાં રે. ૧૪
આપી વરને વળ્યા મહાદેવ, ઉમયા રીઝયાં રે;
કરે નાકર તેની સેવ, ઉમયા રીઝયાં રે.. ૧૫

કડવું ૧૧ મું.

રાગ ગોડી.

વરદાન આપી શંકર વળિયા, જાણે સ્વપ્ના માંડે મળિયા:
પાર્વતી પામ્યાં પ્રમોદ, તેનો વર્ણવે કુણ મોદ. ૧
મનનું માન્યું મળ્યું જાણી, બોલાવી સખી મધુરી વાણી;
અતિ કૃશ થયો છે સ્વર, પ્રફુલિત તન મન મળિયા હર. ૨

આવી સખી સર્વે પાસ, ઘણી ફૂલી મનમાં આશ;
માતને ઉષ્ણોદકે નવરાવ્યાં, કરાવ્યાં ભોજન જે મન ભાવ્યાં. ૩
મંગળ ગાતી સહુ સખી સાથ, ગઈ મેળવી ભોળોનાથ;
જાણી પિતાજીએ વાત, આવે પાર્વતી સાક્ષાત. ૪
મન આનદ થયા અપાર, મળ્યાં માબાપ પૂછયો વિચાર;
થયા શ્રીશંકર પ્રસન્ન, આપ્યું ઉમાનાથે દરશન. ૫
વર માગ્યો કયો તે બાઈ, કરૂં તેની સાથ સગાઈ;
બોલ્યાં મુખે નવ પાર્વતી, શરમ પામી છે મહામતિ. ૬
પૂછયો સખીઓને વિચાર, કોઇએ લહ્યો નહિ કઇ પાર;
પણ આનંદવાળી જોઇ બાળી, સર્વે સ્વજને આપદા ટાળી. ૭
એવે નારદ આવ્યા જાણ, કર્યાં પાર્વતીએ પ્રણામ;
શિરસાષ્ટાંગે નમિયા જતિ, થાય વિપરીત મહામતિ. ૮
પૂજ્યા અર્ઘપાદ્યે દેવ, સાધી નારદકેરી સેવ;
મેના માતા બોલી મુખ, કરી ગયા મુનિ તમે દુઃખ. ૯
તપ કરવા ગઇ જાણ, થયો વિયોગ નિરવાણ;
હવે એવું કે'શો ન કાંઇ, જે બેસે મનમાં સાંઈ. ૧૦
ત્યારે નારદ બોલ્યા જાણ, કરી મહામાયા વિખાણ;
એણે તપથી પ્રસન્ન કીધા, એણે લા'વા સારા લીધા. ૧૧
શ્રીશંકર થયા પ્રસન્ન, એની સાથે મોહ્યુ મન;
આવશે વીરભદ્ર તો કાલ, હું તો કે'વા આવ્યો ભાળ. ૧૨
નકાર મુખે નવ ભણશો, ત્રિભુવનપતિ શંકર ગણજો;
રીઝયો મનમાં હિમરાય, કચવાયે મેના માય. ૧૩
એવો કદરૂપો વર જોઈ, નવ કન્યા આપું બેસું રોઇ;
ત્યારે નારદે ગુણ ગાયા, શંકર જેવી શોભિતી નહિ કાયા ૧૪

---

૧૦ સાંઈ—સાહી—પકડી બેસે.

પંચામૃત જેવું છે અંગ, શિરે મુકુટ ધર્યો અભંગ,
અલંકાર પહેરે અપાર, થયા કુબેર જેથી દાતાર ૧૫

કડવું ૧૨ મું.

રાગ મારૂ.

મહામનોહર રૂપ શંકરકેરૂં, વર્ણ્યું મે નવ જાય,
ચ્યાર મુખેથી બ્રહ્મા ભણે નહિ, શેષ સહસ્ર મુખે ના ગાય ૧
એમ કહી અંતરધાન થયા, નારદઋષિ ત્યાંય,
પાર્વતી તો વાટ જોતી, કંવ નિરખું વીરભદ્ર આય ૨
એવે વીરભદ્ર ત્યાં આવ્યો, કર્યો જેણે દક્ષયજ્ઞ વિધ્વંસ,
હિમાલયે અતિ પૂજા કીધી, કરી ઘણી પ્રશંસ. ૩
મહાદેવ આનંદમાં વસે છે, આનંદી ગણ સર્વ,
તમ દીઠે અમો મહાદેવ ભાળ્યા, મોટું અમારે પર્વ ૪
વીરભદ્રે સમાચાર પૂછ્યા, આનંદથી કર્યો ઉચ્ચાર,
શ્રીશંકર તનયા તમારી ઇચ્છે, ભાગ્યતણો નહિ પાર. ૫
જોઇ પર્વતીને નમન કીધું, થયો વીરભદ્ર અંતરધાન,
લગનિયો હિમાલયે મોકલ્યો, વસે સ્મશાને ભગવાન ૬
આગતાસ્વાગતા તેની કીધી, અજન્માને કશા માબાપ,
વેવાઇ પોતે ને જમાઈ પોતે, સંતાપકારી ને હરતાપ ૭
વાયદા કરી તેહ વળાવ્યો, ગયો હિમાલય પાસ,
અવધૂત જોગીને કન્યા આપી, જોઇ હું તો થયો નિરાશ ૮
વાસ વિશ્રામ મળે નહિ, અતિ મોઢી જેની કાય,
મેનકા તો રૂદન કરે છે, પાર્વતી વારે ઘણું માય ૯
મે ઇચ્છાવર વર્યો છે, તું શેણે અમુઝાય,

૩ પ્રશંસ-પ્રશંસા-વખાણ

દાપ નથી માબાપનો, મે વર્યો ત્રિભુવનરાય. ૧૦
એમ કહી સમજાવતી, સમજે હિમાચળરાય;
મંડપ વિગતે રચાવિયો, જેની શોભા ન વર્ણાય. ૧૧
ચિત્ર વિચિત્ર ચંદરવા બાંધ્યા, મણિમય તોરણ ત્યાંય;
વિશ્વકર્મા તો રચવા આવ્યા, ઇંદ્રે મોકલ્યા જ્યાય. ૧૨
ત્યા તો બાકી શી હશે, શ્રોતાજન કરો વિચાર;
વિસ્તારવાળો મંડપ બાંધ્યો, કેળસ્તંભ રોપ્યા અપાર. ૧૩
મંડપ રચીને ગયો વિશ્વકર્મા, નહિ મેનકા મન મગન;
હિમાલય પાર્વતી આનંદે, આવે ક્યારે વેલું લગન. ૧૪
નારદને નિશદિન ભાંડે, મેના માતા જાણ;
નાકર હરપ્રતાપ ન જાણે, નાર અતિ અજાણ. ૧૫

કડવું ૧૩ મું.

રાગ ગોડી.

ચાલ ટુંકડી.

અખાત્રિજનાં લગન લીધાં રે, ત્યાહી કારજ ઉમયાનાં સીધ્યાં રે;
આવ્યા જાનઇયા થઈ દેવ રે, જેની કરે મુનિજન સેવ રે. ૧
શ્રીવિષ્ણુ લક્ષ્મી સાથે રે, શચી ઇંદ્ર મુકુટ ધરી માથે રે;
આઠ વસુ ને અગ્નિ સર્વ રે, વાયુ આવ્યા જાણી પર્વ રે. ૨
કુબેર આવ્યા ખરચવા દામ રે, આવ્યા દેવ કરવા કામ રે;
હિમાલયને ત્યાં થઇ ભીડ રે, પાડે હય ગજ ઘણી રીડ રે. ૩
આવ્યો લગનકેરો દા'ડો રે, રહ્યો એક દિવસ તો આડો રે;
ત્યારે માગ નહિ પૂરમાંહી રે, વિના આમંત્રણે આવવું જ્યાંહી રે. ૪
મધ્યરાતે મુહૂર્ત હતું રે, તે શ્રીશંકરને ખૂંચ્યું રે;

---

૩ રીડ—ચીસ.

તેડી ભૂત ભૈરવ વૈતાળ રે, આવ્યા પરણવા કરતા તાળ રે. ૫

અશ્વ ઠામે નંદી મોટો રે, જેનો જુગમાં નથી જોટો રે;
રૂંઢમાળ પેહેરી દેવ રે, જેની વિષ્ણુ બ્રહ્મા કરે સેવ રે. ૬

જોવા મળ્યું આખું ગામ રે, નવ ઓળખ્યા નીલકંઠ નામ રે;
જઈ મેનાને કહી વાત રે, દીસે જમાઈની કૂડી જાત રે. ૭

આવ્યા જાનઇયા ગમત જોવા રે, હિમરાજાનો ભાર ખોવા રે;
ખીજે પારવતી ઘણા જનને રે, રીઝાવે માતાકેરા મનને રે. ૮

નવ માતાનું મન માને રે, સમ્યક્ રીતે શંકર નવ જાણે રે;
પીઠી ઉમયાજીને ચોળી રે, ભસ્મ શંકરે અંગ ટોળી રે. ૯

કડવું ૧૪ મું

રાગ દેશી ચાલતી.

રૂપ જોઇને રઢ લાગી રે, મેના મન માંહી અનુરાગી રે;
થયાં પાર્વતી પ્રસન્ન રે, જોઇ ભોળાપ્રભુનું મન રે. ૧
બેઠા માયરામાં મહાદેવ રે, કરે બ્રહ્મા હરિ જેની સેવ રે;
વેદમંત્ર ભણે બ્રહ્માય રે, ધન્ય ભાગ્ય હિમાચળ રાય રે. ૨
તારા જમાઈ શંકરદેવ રે, કરે દેવ સહુ જેની સેવ રે;
આવ્યા જાને વિષ્ણુ જાણ રે, હું આદિક દેવને દ્વાદશ ભાણ રે. ૩
સર્વ એના અંગમાં વસિયે રે, તારા કર્મની કાંણી કસિયે રે;
લીધું કન્યાદાન તો તારૂં રે, તારા ભાગ્યને અમો ઓવારૂં રે. ૪
પછે કંસાર જમિયા દેવ રે, પરણી ઊઠ્યા પછે મહાદેવ રે;
સર્વ જાનઇયા તો જમિયા રે, બીજે દિવસે પાય નમિયા રે. ૫
ગયા સર્વ સર્વને ધામ રે, શંકરે કર્યો વિશ્રામ રે;
ભૂત ભૈરવ મધ્યે રમતા રે, હિમરાયને મન ગમતા રે. ૬
નવ જવા દેતો જાણી રે, પછે રીઝયાં મેના રાણી રે;
જાણ્યા શંકર તો મહાદેવા રે, પ્રેમી જનના મીઠા મેવા રે. ૭
પુત્રી ત્રિભુવનપતિ પામી રે, રાખી તપમાં નહિ કંઈ ખામી રે;
એવે નારદ ઋષિ આવ્યા રે, તે તો નારીને મન ભાવ્યા રે. ૮
કરી પૂજનને બોલાવ્યા રે, મનમાં ઘણું મુનિ ભાવ્યા રે;
પછે શંકર ગયા કૈલાસે રે, સાથે ઉમયા પૂરણ આશે રે. ૯
જઈ જગદંબાએ ઘર માંડ્યું રે, દુઃખ દિલનું સર્વ છાંડ્યું રે;
રમ્યાં ત્રિભુવનપતિશું રંગે રે, ઉમયાજી તો ઉનંગે રે. ૧૦
વશ કીધા શંકરદેવ રે, ભૂલ્યા તપ કરવાની ટેવ રે;
પાર્વતી થયાં પ્રાણથી વા'લાં રે, કાઢે શંકર ઘણાં કાલાં રે. ૧૧

નહિ (પાશ) લાગશે માયાકેરો રે, પ્રકૃતિ પુરૂષનો એ ફેરો રે;
ગાયા શંકરના ગુણગ્રામ રે, સુણે ભણે તેનાં થાય કામ રે. ૧૨
ચૌદ વિદ્યા જાણે ચૌદ કડવે રે, પદ પંદર પંદર ચઢવે રે;
કડિયો દ્વૈત અદ્વૈત ને શૂન્ય રે. ગાય શીખે તેને થાય પુણ્ય રે. ૧૩
ચૌદ રાગને ટાળ ત્રણ રે, શીખે સુણે તે તરે જન રે;
સંવત ષટ્ દશ શત ઉપર રે, કાર્તિકી મંગળવાર મહાવર રે. ૧૪
ગ્રંથ લખી બ્રાહ્મણને અર્પ્યો રે, શિવવિવા' મોટે મન તર્પ્યો રે;
નાનો વાંચતાં મન નવ રીઝ્યું રે, વિવા' ધ્રુવચરિત્ર કર્યું બીજું રે. ૧૫
વટપુર વાસી વણિક દશાવાળ રે, અજ્ઞાન હું વિકાનો બાળ રે;
ગ્રંથ લખી કૃષ્ણાર્પણ કીધો રે, શિવવિવા' ગાતાં સહુ અર્થ સિધ્યો રે. ૧૬

વલણ.

અર્થ સિધ્યો વિવા' ગાતાં, વાંચો સુણો પ્રેમે કરી રે;
દાસનો દાસ નાકર ભણે, એકવાર બોલો જે શ્રીહરિ રે. ૧૭

---

૧૨ નહિ ઇ૦—પ્રકૃતિ અને પુરૂષ રૂપ પાર્વતી અને શંકરનો ફેરો (જન્મ) જાણશે તેને માયાનો પાસ નહિ લાગશે. અથવા એ તો પ્રકૃતિ ને પુરૂષરૂપે અવતર્યા છે તેમને કંઈ માયાનો પાસ લાગતો નથી.

૧૩ કડિયો ઇ૦—દ્વૈત (૨), અદ્વૈત (૧), અને શૂન્ય (૦), અર્થાત્ ૨૧૦ કડીઓ છે.

ધ્રુવાખ્યાન.

કડવું ૧ લું.

રાગ આશાવરી.

પ્રથમ કરૂં સત મહાસંતને પ્રણામ જી;
હરિજનકેરા હું ગાઉં ગુણગ્રામ જી. ૧
કૃપા એકદંત મારી પર કરજો જી;
મહાવરદાતા મનોરથ અભરે ભરજો જી. ૨
વરદાતા એવું છે તમારૂં તો નામ જી;
વિઘ્નહર વદી સ્તવે તેનું થાય કામ જી. ૩
પરિવારે પનોતા ઘણા દેવ જી;
સુરિનર મુનિવર સાથે સેવ જી. ૪
તે ગણેશના ગુણ હું ગાઇ જી;
પછે સમરૂં છું સરસ્વતી આઈ જી. ૫

ઢાળ.

આઇ સમરૂં વિશ્વની, વરદાયિની મહામાય;
સકળ શાસ્ત્રની કારિણી, સ્મરણમાત્રે દુઃખ જાય. ૬
ચતુર્મુખે તું સ્મરી આઇ, બાંધ્યા ચારે વેદ;
શ્રીશંકરે સ્વરોદય રચ્યા, આઇ જાણ્યો તારો ભેદ. ૭
ચાર રૂપ છે તાહરાં, જેહ મૂઢે નવ સમજાય;
ચાર રૂપે એક આઇ, કશા ગુણ નાકર ગાય. ૮

---

૨ એકદંત—ગણપતિ. ૩ વિઘ્નહર—વિઘ્નને હરણ કરનાર—ગણપતિ.
૬ વરદાયિની—વરદાન આપનારા. ૭ ચતુર્મુખે—બ્રહ્માએ. સ્વરોદય—એ નામનું પ્રાણ સંબંધી શાસ્ત્ર.

દેશી ચાલતી.

આદિપુરૂષ પ્રણમી વારંવાર જી;
હું મૂઢમતિ ગુણ ગાવાનો કરૂં વિચાર જી. ૯
નખશિખ રૂપ રમણનું નિરખી જી;
હરિજનના ગુણ ગાઉં પછે હું હરખી જી. ૧૦
ક્ષીર સમુદ્રમાં વા'લે કરિયું શયન જી;
નિકટ બેઠી વારિજા કમળનયન જી. ૧૧
નાભિકમળમાંથી થયા છે વિધાતાજી;
એવા હરિગુણની ગવાય નહિ ગાથા જી. ૧૨
શું રૂપ હું મૂઢમતિ વિખાણું જી;
વણિક જાતે નાકર હું શું જાણું જી. ૧૩

દેશીફેર.

સદા શિવને ભોળાશંભુ, ત્રિપુરારિ હે મહાદેવ !
ઉમયાકાંત અને ગંગધારી, કરે સુરીનર જેની સેવ. ૧૪
હર ! હરણ છો દુઃખના, પામરજન શું ગાય;
નાકર દાસનો દાસ કા'વે, કરજો તેને હર ! સા'ય. ૧૫

દેશી ચાલતી.

અન્નપૂર્ણા કરો મુજ પર કૃપાય જી;
તો તો મારૂં કારજ ચાલતું થાય જી. ૧૬
સર્વ જગતને તમારો આધાર જી;
બીજો ઉગરવાને એક નથી વિચાર જી. ૧૭
હરિજન સંત મહંત અને સહુ કોઇ જી;

---

૧૦ રમણ—હરિ. ૧૧ વારિજા—કમળા—લક્ષ્મી. ૧૬ અન્નપૂર્ણા—અન્ન પૂર્ણ કરનારી દેવી.

ગુણગ્રામ તમારા આઈ ગાય જોઇ જી. ૧૮
તમ વિના નવ ચાલે માત કોઇને જી;
ઘડી ઇક તમને ન જુએ તો રહે રોઇને જી. ૧૯
હોય પૂર્ણ કૃપા તમારી અન્નપૂર્ણા જી;
તો થાયે સંત સાધુ ઘેર પ્રાઘૂર્ણા જી. ૨૦
હોય પૂર્વનાં પુણ્ય અપાર મહામાયા જી;
તવ મહદ્કૃપા કરૂણાનિધિ રાય જી. ૨૧

દેશીફેર.

દેવ તેત્રીશક્રોડને, હું જુગતે જોડી હાથ;
ધ્રુવજીના ગુણગ્રામ ગાઉં, મૂક્યો નારદે શિર હાથ. ૨૨
અખંડિત પદ જેહ પામ્યા, ધ્રુવ થયા ટળ્યું સર્વં;
જે જન ઇમિના ગુણ ગાયે, મળી તેમને સર્વ. ૨૩
અપાર લીલા હરિભક્તની, જેના કહ્યામાં હરિ હોય;
પંચ વર્ષથી પ્રભુ જાણ્યા, જે ત્રણ લોક સરખું જોય. ૨૪
મંદમતિ હું ગુણ શા ગાઉં, હરિજનનો મહાપ્રકાશ;
ઘૂવડ આસુરી જન અમો, નિરખી શકું નહિ ઉજાસ. ૨૫
શ્રીબ્રહ્માએ મનમાં વિચાર્યું, સૃષ્ટિ રચવા કાજ;
સ્વાયંભુવ મનુ ઉત્પન્ન હુઆ, જે મોટા મહારાજ. ૨૬
તેતણા બે પુત્ર કહીએ, પ્રિયવ્રત મહાગુણધામ;
ઉત્તાનપાદ બીજા સહી, જેના ધ્રુવ થયા પરમધામ. ૨૭
ઉત્તાનપાદને પવિત્ર કીધો, એવા કો હરિજન;
પરિક્ષિત રાજા પૂછતો, કહે શુક પુરાણી મુન્ય. ૨૮

---

૨૦ પ્રાઘૂર્ણા—પરોણા. ૨૩ સર્વ-સર્વ સિદ્ધિ. ૨૪ પંચ વર્ષથી—પાંચ વરસની ઉમર થતામાં.

દેશી ચાલતી.

ઉત્તાનપાદને બે સ્ત્રીઓ જાણો જી;
એક સુનીતિ બીજી સુરૂચિ વિખાણો જી. ૨૯
તેમાં ભેદ રાય મને છે મોટો જી;
જે સુરૂચિતણો નહિ કોઈ જોટો જી. ૩૦
તેના ગુણ ગાય છે નાકરદાસ જી;
સુણો શ્રોતા વક્તા સિદ્ધ થાય આશ જી. ૩૧

કડવું. ૨ જું.

રાગ મારૂ.

સુનીતિના સામું ન જોતો, ઉત્તાનપાદ નરેશ;
મહા વિનવિયો નારીએ, વળી વ્રત કર્યાં મહેશ. ૧
ત્યારે એકદા સંગ પામી, તેથી થયા ધ્રુવજી નામ;
સુરૂચિ જે માનવતી, તેને ઉત્તમ કુંવર સુખધામ. ૨
પ્રિય રાજાને અતિશે છે, બાંધ્યો સુરૂચિએ સ્વામ;
સુનીતિ ભણી જોવાય નહિ, એમિ જીતી લીધો વામ. ૩
એક સમાના જોગથી થયું, કૃત્ય અતિ અપવિત્ર;
જેથી જગમાં વિસ્તર્યું, પુણ્યશાલી ધ્રુવચરિત્ર. ૪

રાગ ગોડી.

રમત રમતા ધ્રુવજી આવ્યા, તે તો સુરૂચિને ના ભાવ્યા;
આવી બેઠા છે રાજ્યદ્વાર, બેઠા સિંહાસને નૃપ સાર. ૫
મળ્યા પ્રધાન અનેક જ્યાંય, આવી ધ્રુવજી બેઠા ત્યાંય;
કોઇએ નવ બોલાવ્યા સાર, પાંચ વર્ષના ધ્રુવકુમાર. ૬
જેને હોય નૃપનું માન, તેને ગણે સર્વ મહાન;
ઉત્તમને બોલાવી મુખ થાકે, ધ્રુવશું બોલી ન શક્યુ કો ધાકે. ૭

ઉત્તમ કરતાં અધિક છે તેજ, આવે જોઇને ઘણું હેજ;
સૌને વહાલા લાગે જેહ, એવા તો છે ધ્રુવ નિ સંદેહ. ૮
મહામનોહર છે કાંતિ, જેના સ્વભાવમાં રૂડી શાંતિ,
બાળપણમાં દિસે વૃદ્ધ જેવા, જાણે કરીએ કુમારની સેવા. ૯
એવા બાળને નવ બોલાવે, ઉત્તાનપાદ જશો મૂઢ કાં'વે;
બાળક સમજે નહિ કાંઈ, બોલાવો ના બોલાવો સાંહી. ૧૦
આવી રમવા લાગ્યા ભક્ત, જેને જોઇ રીઝે સર્વે જક્ત;
મહામોહે આવ્યા રાજદ્વાર, વાર્યા માતાએ ઘણી ઘણી વાર. ૧૧
તોય રાયના દરશન કાજ, ત્યાંહી આવ્યા ધ્રુવ મહારાજ;
થયું વિપરીત ત્યાં તો જેહ, તે કહું સુણો નિ સંદેહ. ૧૨

દેશી ચાલતી.

ધ્રુવજી તો ત્યાં આવિયા, પણ નવ બોલાવ્યા જાણ;
ઉત્તમ કુંવરને આસન લીધો, જેનાં કરે ભૂપ વિખાણ. ૧૩
સભાજન જોઇ રહ્યા સામું, ધ્રુવજી ભણી એકી ટસે;
એવામાં અનતવુ થાતું, ધ્રુવના મનમાં શું વસે. ૧૪

દેશી ફેર.

હે પિતા ઓછંગે બેસાડો, મને એની પેઠ રમાડો;
ત્યારે સુરૂચિ બોલી એમ, ઇર્ષ્યાથી ઇચ્છી ન ક્ષેમ. ૧૫
હે મૂઢ પુત્ર નવ જાણે, મિથ્યા મહાપદને માણે;
નથી યોગ્ય જે માટે તુંય, તેની ઇચ્છા કરે છે શુંય. ૧૬
છું રાજકુમાર તું સાર, પણ નવ રહ્યો મુજ ઉદર મોઝાર;
તને ખબર નથી મનમાં, અન્ય સ્ત્રીના રહ્યો તું તનમાં. ૧૭
ન મળે એવું તું ઇચ્છે, વામણો આમ્રફળ વાંચ્છે;

---

૧૫ ઓછંગે–ઉત્સંગે–ખોળે.

જો બેસવું રાય ઉચ્છંગ, તો મુજ ઉદરનો કર સંગ. ૧૮
સુણી વચન લાગ્યો તાપ, માર્યો જેણિકાએ જાણે સાપ;
કાંઈ બોલ્યો નહિ ત્યાં બાળ, વાપ્યો મનમાં ઘણો કાળ. ૧૯
ગયો રડતો રડતો મા પાસે, તન મનમાં ભર્યો નિરાશે;
અધર ફરૂકે કંપે કાય, લઇ ઉચ્છગે બોલી માય. ૨૦
શું થયું ઇમ પૂછે માડી, વાત સમજે નહિ ધ્રુવ આડી;
કહ્યાં શોકયે સાંભળ્યાં વેણ, તે લાગ્યાં ઘણાં દુઃખદેણ. ૨૧
જેમ લાગે લતા વનની, તેમ શોભા થઇ સુનીતિના તનની;
પડે બિંદુ કમળલોચન, કરતી ઘણું મન શોચન. ૨૨
નવ દુઃખનો પામે પાર, કે'તી બાળને તે અવિધાર;
હે બાળુડા બાળક તુંય, મનમાં દુઃખ ધરે છે શુંય. ૨૩
કીધું પરને જેણે દુઃખ, ભાઈ તેહ ન ભોગવે સુખ;
શોકય બોલી સત્ય વચન, અભાગણીનો થયો તું તન. ૨૪
રાય મને ગણે છે હલકી, શોકય મારી ગઇ છે છલકી;
અપરમાતાએ કહ્યું સત્ય, એવી મનમાં ધારો મત્ય. ૨૫
તેણે જે કહ્યું ભજ ભગવાન, તેવું કરો હે બાળ સુજાણ;
ઉત્તમ જેવો બેઠો આસન, તેવું થાય તને જો મન. ૨૬
સેવ પદપંકજ હરિના, તેહ હ્રદે રાખો લક્ષ્મીવરીના;
નાકર ગુણ હરિના ગાય, શુકદેવ કે' સાંભળ રાય. ૨૭

કડવું ૩ જું.

રાગ સોરઠ.

હરિનાં ચર્ણ સેવો સાચાં, હે ધ્રુવ મારા બાળ રે;

---

૧૮ આમ્રફળ-આંબાનું ફળ. ૨૫ અપરમાતા-ઓરમાણુ મા. ૨૭ લક્ષ્મીવરીના-લક્ષ્મી જેને વરી છે એવા હરિના.

બ્રહ્માદિકને વરદાન આપે, શમાવે તારી જ્વાળ રે. ટેક. ૧
તારા દાદાએ એમજ કીધું, સ્વાયંભુવમનુ જેનું નામ રે;
યજ્ઞવડે હરિપૂજન કીધું, સુધર્યું તેનું સહુ કામ રે. હરિનાં૦ ૨
પૃથ્વીકેરૂ રાજ્ય પામિયા, વળી મોક્ષનુ પામ્યા ધામ રે;
તેને શરણે જાઓ વા'લા, ભજો સુંદરશ્યામ રે. હરિનાં૦ ૩
એકતા મનકેરી કરજો, ભજજો સીતા રામ રે;
ઉચ્ચસ્થાનક તો તેહ આપે, ગાઓ હરિના ગુણગ્રામ રે. હરિનાં૦ ૪
બીજો કોઇ તને સુખ ન આપે, કમળનેત્ર જાણશે દુઃખ રે;
એક મને ભજીશ તેને તો, થાશે તુજને સુખ રે. હરિનાં૦ ૫

ઢાળ.

સુખ થાશે સુત મારા, માન કહ્યું તું ભાઈ;
મન સ્થિર ધ્રુવજીએ કીધું, ચાલ્યો પછે રીસાઈ. ૬
પિતાકેરૂં ગામજ મૂક્યું, પંચ વર્ષને બાળ;
વચનકેરો વન્હિ લાગ્યો, અંગમાં ઊઠી ઝાળ. ૭
નારદ મહામુનિએ જાણ્યુ, બાળક જાય તપ કરવા;
માનભંગને ક્ષત્રી માને, ભય નહિ ઉદર ભરવા. ૮
પાંચ વર્ષનો બાળક જાણે, અપરમાનાં કૂડાં વેણ;
એમ વિચારી નારદ આવી, શિર કર ધર્યો સુખદેણ. ૯
હે બાળ ! તું રમી જાણે, બીજી ન જાણે વાત;
અસંતોષનું મૂળ એ તો, મનમાં થાય ઉત્પાત. ૧૦
સુખ દુઃખ એ કરમે થાયે, સંતોષ રાખવો મન;
પરમેશ્વરને મળવા જાઓ, એ સે'જ થાય નહિ મસન. ૧૧
વૈરાગ્યવાળું મન કરીને, મુનિઓ જપતા જાપ;
સમાધિ સાધી શ્યામને શોધે, ટળ્યા નહિ તનતાપ. ૧૨

---

૫ કમળનેત્ર—કમળ સમાન નેત્રવાળા—હરિ

માટે હઠ મૂક તું બાળક, વૃદ્ધપણે જપજે રામ;
દુઃખથી પાપનો નાશ થાયે, સુખથી પુણ્ય મૂકે મામ. ૧૩
એવુ સમજે જેહ જન, તે પામે છે સુખ;
લક્ષ્મીવાનને જોઈ કચવાયે, તેને થાયે ઘણેરૂં દુ.ખ. ૧૪
ધ્રુવજી બોલ્યા સુણીએ મુનિ, આ જ્ઞાન તો સંતને કાજ;
મારી મતિ એમાં નવ પોંચે, હું લઘુ વયનો મહારાજ. ૧૫
મારી ઇચ્છિા એવી છે જે, મળે ત્રિભુવનભૂપ;
પૂર્વજોએ જે નવ જોયું, તે રૂપ જોઉં અનુપ. ૧૬
એવુ સાંભળી મન આનંદ્યા, બોલ્યા નારદ દેવ;
નાકર દ્વય કર જોડી ગાયે, તજી તન મનનો અહમેવ. ૧૭

કડવું ૪ થું.

રાગ ગોડી.

કૃપા કરી બાળકપર જાણ, કર્યાં મુખે તિનાં વખાણ;
તારી માએ બતાવ્યુ જેહ, ઉત્તમોત્તમ છે અસ્યા તેહ. ૧
મન દઢ કરી ભજ રામ, રીઝશે તારા પર સુંદરશ્યામ;
ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ જો માગે, તો તો હરિચરણમાં અનુરાગે. ૨
તું જા મધુવનમાં ભાઇ, વશી રહે જ્યાં જદુરાઈ;
નિત્ય યમુનાજળમાં કરજે સ્નાન, મળશે તને ત્યાં ભગવાન. ૩
દઢ આસનવાળીને બેશ, કોઇને કશું નવ કે'શ;
ત્રણ પ્રકારનાં આચમન, તે કરી કરજે વશ મન. ૪
ચઢજે પગથે પગથે તુંય, મળશે હરિ કહું છું હુંય,
એનુ આનંદકંદ છે રૂપ, સુદર નાસિકા જાણે અનુપ. ૫
ભમરકેશ જેના રઢિયાળા, ગાલ જેના ઘણા સુવાળા;

---

૫ પગથે પગથે—ક્રમે ક્રમે.

સર્વે દેવનો જે સંગ, તરૂણ પોઢ્યો આસન શેષ ૬
બિંબફળશો અધર તેનો, સ્વર મનોહર છે જેનો,
ભક્તકેરા આશ્રયરૂપ, શ્રીવત્સ શોભે અનુપ ૭
ઘનશ્યામ મૂર્ત્તિ છે સ્વામ, વનમાળ ધરે છે રામ,
કટિ ક્ષુદ્રઘંટાળી ગાજે, અવતંસ કરે ઘણા રાજે ૮
પે'ર્યા ઝાઝર સોનાકેરા, મારે ચંદ્ર સૂર્ય પૂંઠે ફેરા,
કૌસ્તુભમણિ કંઠમા રાજે, પીતાંબરની સોઈ સાજે ૯
જોઈ મન થાય મગન, રીઝને ભક્તોના મન,
પુરૂષાકૃતિ છે તેની, મૂર્ત્તિ હૃદેમા આણજે એની ૧૦
એવા હૃદયે વસે રામ, તેનુ થાયેછે સર્વ કામ,
એક મંત્ર આપુ હુ તુને, તે કહીશ નહિ તુ કુને ૧૧
એનુ જપ કરજે રહી ત્યાંય, મળશે હરિ તુને હઇશ જ્યાંય,
ઓમ્ નમો ભગવતે વાસુદેવાય કે'વુ, નિશદિન સુખી રે'વુ ૧૨
તોયઅંજલિ વસ્ત્રાભરણ થકી પૂજવા અશરણશરણ,
મૂર્ત્તિરૂપે પૂજવા દેવ, શિલાદિકની કરવી સેવ ૧૩
મહાશાંતિ મનમા ધરવી, વૃથા વાણી નવ ઉચરવી,
અંપઆહારી થવુ હે બાળ, વનફળ ખાવા નહિ રસાળ ૧૪
અવતારલીલાનુ ગાવુ ગાન, તો તો આવી મળે ભગવાન,
પૂજા કરવી વિધવિધ પેર, દ્વાદશાક્ષરની મૂકી સેર ૧૫
માયિક વાચિક માનસિક જાણ, ભક્તિ કરવી બાળ નિરવાણ,

---

૬ ભમરકેશ—ભમરાના જેવા (કાળા) વાળ રહિતાળા—રૂપાળ
૭ બિંબફળશો—પાકના ગિનોડા જેવો

૮ અવતંસ—ઘરેણા કરે—હાથે ૧૩ તોયઅંજલિ—જળની અંજલિવડે મન કલ્પિત વસ્ત્રાભરણ આપીને પૂજવા શિલાદિક—શાલગ્રામ વગેરે
૧૫ દ્વાદશાક્ષર—'ओम् नमो भगवते वासुदेवाय' એ બાર અક્ષરનો મંત્ર

આપે મનનું માન્યું તેહ, પણ દ્દઢ રાખવો નિઃસંદેહ. ૧૬
એમ ઉપદેશ કીધો જાણ, કર્યાં બાળનાં ઘણાં વખાણ;
નાકર હરિતણા ગુણ ગાય, જે જે બોલો વૈકુંઠરાય. ૧૭

કડવું ૫ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

નારદ જે વિધિ બતાવી, તેવા હરિ નિરખ્યા પાસ. ૯
ત્રણ દિવસ તો અન્ન ન ખાધું, કીધો ફળનો અહાર,
એમ એક માસ ગયા પૂઠે, વેઠ્યુ દુઃખે કષ્ટ અપાર ૧૦
સૂકાં પર્ણ પ્રાશી રહેતો, પછે ખાનો નવમે દિન,
પાણી પીને રહેતો કદાપિ, મન કરી ઘણું દીન ૧૧
ચોથો મહિનો કાઢ્યો તેણે, કરી વાયુ ભક્ષણ,
પંચમ માસે રહ્યો ઊભો, કરે દેવ જેનુ રક્ષણ ૧૨
સૂર્ય જેમ જળ સૂકાવે, એમ ધીમે વશ કર્યું મન,
ધીમે ધીમે દર્શ્યું તેને, તેજ શ્રીભગવન ૧૩
પ્રકૃતિ પુરુષનું ધ્યાન ધરતા, કંપ્યા ત્રણે લોક,
અંગુઠ ને અગ્રે ઊભો, દેવ કરે આલોક ૧૪
પૃથ્વીથી નવ ભાર ખમાયો, જિમ વા'ણમા ગજરાજ,
હાલમડોલા થાય તિમ, પૃથ્વી ચળે કુરુરાજ ! ૧૫
પ્રાણ રૂંધ્યો બાળકે, તેથી રૂંધાયા સહુ લોક,
લોકપાળને ચિંતા થઈ, પ્રગટ્યો મનમા શોક. ૧૬
જઈ વિષ્ણુને મળ્યા સર્વે, કહી પૃથ્વીની પેર,
જગતીના સહુ જીવ રૂંધાયા, મોહનજી કરો મે'ર. ૧૭
ધ્રુવનુ રક્ષણ કરો જઈને, તો તો થાયે સુખ,
શ્રીહરિ એમ ઉચર્યા, નાકર મટશે દુઃખ ૧૮

કડવું ૬ ઠું.

રાગ મેવાડો.

ગયા મળવાને શ્રીભગવાન, તેની કહું વાત હવે,

---

૧૧ પર્ણ—પાદડાં પ્રાશી—ખાઈને ૧૪ આલોક–દર્શન ૧૫ કુરુરાજ —હે પરીક્ષિત્ ! ૧૬ લોકપાળ–દેવ ૧૭ જગતી–પૃથ્વી.

વળાવ્યા દેવને દયાળ, હરિને જે ઘણું સ્તવે. ૧
થયા ગરૂડારૂઢ, જઈ ધ્રુવને મળિયા;
ધ્રુવજી ચમક્યા અપાર, દીઠા હરિ બળિયા. ૨
જેવું હૃદયમાં લાગ્યું ધ્યાન, તેવા હરિ આવી ઊભા;
જાણે કરતો દૃષ્ટિપાન, તેવા તન મન લુભ્યા. ૩
જાણે બાથમાં લેતો નાથ. એમ મન મગ્ન થતો;
કર્યો દંડવત્ પ્રણામ, દુઃખનો દિન જતો. ૪
જાણ્યું શ્રીમહાપ્રભુએ જાણ, ઇચ્છે ગુણ ગાવા એ;
વેદરૂપ શંખ અડાડ્યો ભાળ, ગુણ લાગ્યો ગાવા એ. ૫
જાણ્યો જીવ શિવનો ભેદ, હરિકૃપાબળથી;
કરી સ્તુતિ ત્યાં તત્કાળ, રહિત થઈ મળથી. ૬

ધ્રુવસ્તુતિ.

રાગ દેશી ફેર.

સર્વ શક્તિ ધારક દેવ, નારાયણ નમો નમો;
કરૂં હૃદયમાં હું સેવ, નારાયણ નમો નમો. ૧
ઈંદ્રિતણા વ્યાપાર, નારાયણ નમો નમો;
હે મહત્તત્વના વહેનાર, નારાયણ નમો નમો. ૨
જેમ કાષ્ટમાં અગ્નિ દેખાય, નારાયણ નમો નમો;
તેમ માયાએ રૂપ લેખાય, નારાયણ નમો નમો. ૩
આપ્યું બ્રહ્માને તમે જ્ઞાન, નારાયણ નમો નમો;
થયું જગતનું જેને ભાન, નારાયણ નમો નમો. ૪
હે મુક્તિકેરા પૂર્ણ ધામ, નારાયણ નમો નમો;
હે શ્વેત વર્ણ ને મેઘશ્યામ, નારાયણ નમો નમો. ૫

---

૩ દષ્ટિપાન–જાણે દષ્ટિથી પીજતો હોય। ૬ મળ–પાપ.

માયા મોહે બંધાયે જન, નારાયણ નમો નમો;
એ તમારી માયાનું રૂપ બળવન, નારાયણ નમો નમો. ૬
વિષય વાંચ્છે પ્રાણી માત્ર, નારાયણ નમો નમો;
જેથી મળે નરકકેરી જાત્ર, નારાયણ નમો નમો. ૭
જે સુખ પાદપકજમા સાર, નારાયણ નમો નમો;
જે સુખ સતને સેવે સાર, નારાયણ નમો નમો. ૮
તેવુ સુખ નથી અન્ય જાણુ, નારાયણ નમો નમો;
હારે શેષ કરતા વખાણ, નારાયણ નમો નમો. ૯
માગુ હુ તો એ વરદાન, નારાયણ નમો નમો;
હુથી થાઓ સત સાધુનુ સન્માન, નારાયણ નમો નમો. ૧૦
તરૂં સસાર સાગર હુય, નારાયણ નમો નમો;
કથા અમૃત સુણી તુય, નારાયણ નમો નમો. ૧૧
જેને લાગ્યો કથામૃત સ્વાદ, નારાયણ નમો નમો;
ગૃહ ધન સ્ત્રીનો મૂક્યો નાદ, નારાયણ નમો નમો. ૧૨
સર્વ જીવમાં છો વ્યાપ્તમાન, નારાયણ નમો નમો;
દેવ દૈત્ય માયાતણુ અનુમાન, નારાયણ નમો નમો. ૧૩
વિરાટરૂપમાં સર્વનો વાસ, નારાયણ નમો નમો;
પરબ્રહ્મ રૂપ ન જાણે દાસ, નારાયણ નમો નમો. ૧૪
શેષનાગ પર કરો શયન, નારાયણ નમો નમો;
કરો નાભિમાથી કમળ ઉત્પન્ન, નારાયણ નમો નમો. ૧૫
થાય બ્રહ્મા તેમાંથી જાણ, નારાયણ નમો નમો;
હુ બાળ શુ કરૂ વખાણ, નારાયણ નમો નમો. ૧૬
અહર્નિશ મુકત હે ભગવાન, નારાયણ નમો નમો;

---

૬ બળવન—હે બળવાન્ ! ૧૧ તુય-તારૂં.
૧૪ વિરાટરૂપ—સર્વ જગતમય હરિનુ સ્વરૂપ

જ્ઞાનરૂપ ને શુદ્ધ સુવાન, નારાયણ નમો નમો. ૧૭
અવિનાશી પ્રથમારંભ, નારાયણ નમો નમો;
તમ કૃપાથી ટળે કૂડો દંભ, નારાયણ નમો નમો. ૧૮
જીવ શિવનો બતાવવા ભેદ, નારાયણ નમો નમો;
વિષ્ણુરૂપે થયા મહાવેદ, નારાયણ નમો નમો. ૧૯
અવિદ્યા સંહારણહાર, નારાયણ નમો નમો;
આવ્યો શરણે હું બાળકુમાર, નારાયણ નમો નમો. ૨૦
જાણું ચરણકમળ ફળ એક, નારાયણ નમો નમો;
સુરભી વચ્છનો ગ્રહ્યો વિવેક, નારાયણ નમો નમો. ૨૧

ભગવાનઉવાચ.

બોલ્યા પ્રભુજી પ્રેમળવાન, કુંવર કંઈ માગો માગો;
તારા મનનું જાણું કહે ભગવાન, કુંવર કંઇ માગો માગો. ૨૨
આપું દુર્લભ તોયે તેહ, કુંવર કંઇ માગો માગો;
* * * * ૨૩
આપુ અવિચળ તુજને સ્થાન, કુંવર કંઇ માગો મગો;
તારી પૂઠે ફરે સપ્તઋષિ બળવાન, કુંવર કંઇ માગો માગો. ૨૪
જે મહાપ્રલયમાં નવ થાય નાશ, કુંવર કંઇ માગો માગો;
પિતા મર્ણે પછી પોંચશે આશ, કુંવર કંઇ માગો માગો. ૨૫
છત્રીશ સહસ્ર વર્ષ કરશો રાજ, કુંવર કંઇ માગો માગો;
બોલું વાણી સાચી આજ, કુંવર કંઇ માગો માગો. ૨૬
ઉત્તમ મૃગયામાં પામે મર્ણ, કુંવર કંઇ માગો માગો;
અપરમાતા ગ્રહશે વન્હિ શર્ણ, કુંવર કંઇ માગો માગો. ૨૭

---

૨૦ અવિદ્યા–અજ્ઞાન. ૨૭ વન્હિશર્ણ ગ્રહશે–અગ્નિમા બળી મરશે.

કરીશ યજ્ઞ તુષ અપાર, કુવર કઇ માગો માગો;
સુખભોગને કરીશ વિસ્તાર, કુવર કંઇ માગો માગો. ૨૮
પછે મળશે તને મારૂ સ્થાન, કુવર કઇ માગો માગો;
ટળશે જન્મ મરણતણું અવધાન, કુવર કંઇ માગો માગો. ૨૯
એમ કહી ગયા ભગવાન, કુવર કંઈ માગો માગો;
ધ્રુવજી કે' આવ્યુ અજ્ઞાન, કુંવર કઈ માગો માગો. ૩૦

ઉથલો.

અજ્ઞાન આવ્યું ધ્રુવે જાણ્યુ, મનમા ઘણો અમુઝાય;
શુકદેવ પૂછે પરીક્ષિતને, એ કથા કહો મહારાય. ૩૧

કડવું ૭ મુ.

રાગ ગોડીની ચોપાઈ.

પરીક્ષિત્ પૂછે ત્યાંય રે, કેમ ધ્રુવનુ મન અમુઝાય રે;
બાળપણે પામ્યો ભગવાન રે, ચરણકમળની ભક્તિ એ જાણ રે. ૧
બાકી રહ્યું શું ભાઈ તેને રે, આપ્યુ અવિચળ પદ તો જેને રે;
શુકજી કહે સાંભળ રાય રે, કહું હરિજનનો મહિમાય રે. ૨
અપરમાતનું લાગ્યુ વેણ રે, તેથી મુક્તિ ભૂલ્યો સુખદેણ રે;
ધ્રુવ કરતો મન વિચાર રે, સંસારસાગરથી ન નિકળ્યો બા'ર રે. ૩

રાગ ફેર.

ધ્રુવજી સ્તુતિ કરે અપાર, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
સનકાદિક ને સનતકુમાર, ભૂલ્યો ભગવાન હુ તો. ૪
સમાધિ સાધી મરે જાણ, ભૂલ્યો ભગવાન હુ તો;
મને ષટ્ માસમાં મળ્યુ નિરવાણ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૫

---

૨૯ અવધાન–ધ્યાન
૫ નિરવાણ–મોક્ષપદ.

તોય મુક્તિ ન માગી રાય, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
મારી બુદ્ધિ અવળી શે જાય, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૬
જોયા ચરણકમળ બળવાન, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
નાશવંત સુખનું મેળવ્યું માન, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૭
દવે મારી ભ્રષ્ટ કરી મતિ સાર, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
નારદનું માન્યું નહિ વિખાણ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૮
મિથ્યા જાણીને માગ્યું તેહ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
શત્રુપણાએ આવ્યું એહ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૯
જેમ કોઈ જાચે કુબેર, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
માગે ખોટાં મોતીની એક સેર, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૧૦
મોક્ષ મૂકી માગ્યું અભિમાન, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
એમ કચવાય મન રાજાન, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૧૧
વીકાનો સુત નાકરદાસ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો;
અજ્ઞાને બંધાયો માયાપાશ, ભૂલ્યો ભગવાન હું તો. ૧૨

કડવું ૮ મું.

રાગ દેશાખ.

મુએો માણસ જીવે જે વિધ, તિમ પુત્ર પાછો આવિયો;
નૃપાળ મન માન્યું નહિ પણ, સમાચાર શુભ કા'વિયો. ૧
નારદ જે વેણ ભાખ્યું, તેહ હૃદયે રાખિયું;
મધુવનમાં ધ્રુવ ચાલ્યો, હરિપીયૂષ ચેતી ચાખિયું. ૨
તે આવતો ઘર ભણી જોઈ, લોક કે'વાને ગયા;
વધામણી સુણી રાયજીએ, હાર આપી કરી દયા. ૩
રથે રેવંત ચાર જોડી, પુત્ર લેવા સંચર્યા;

---

૨ હરિ ઇ૦—ધ્રુવે ચેતીને હરિરૂપી પીયૂષ (અમૃત) ચાખ્યું।

બ્રાહ્મણ ને વૃદ્ધ પુરૂષ સાથે, ભંડાર વેંચવા સજ કર્યા. ૪
પણવ દુંદુભિ ઢોલ વાજે, વેદ ઘોષ થાયે ઘણો;
સુનીતિ ને સુરૂચિ આવ્યાં, પવિત્ર પુત્ર આવે જેતણો. ૫
વેગળેથી પુત્ર નિરખી, રાય દોડ્યો શ્વાસમાં;
હૃદે સાથે ભીંડિયો છે, આવી ત્યાં શુભ આશમાં. ૬
ભગવાન ભેટ્યા જેહને, કર્યો સ્પર્શ તેનો રાય જી;
ધ્રુવજી ચરણે નમ્યા તહિં, પવિત્ર થઈ મમ કાય જી. ૭
પછી સુરૂચિને જઈ મળ્યા, દંડવત્ કીધા અતિ ઘણા;
ઉપકાર માડી તાહરા, મે મૂઢથી જાયે નવ ગણ્યા. ૮
સુરૂચિએ આલિંગન દીધું, સુખી થાવ એવું મુખ વદી;
સ્થાન નીચું જોઇ નમે જેમ, જળ પૂર્ણ જેહ ભરી છે નદી. ૯
તેમ પ્રભુનો સ્પર્શ જોઇ, નમે જન સર્વત્ર રે;
ઉત્તમ ને ધ્રુવ મળ્યા ત્યાંહિ, આલિંગન લઈ તત્ર રે. ૧૦
સુનીતિ માતા હર્ષ પામી, જોઇ વા'લો બાળ ત્યાં;
ચિંતા ટળી ગઈ સર્વથા, હૃદયે હુતી ઝાળ જ્યાં. ૧૧
હૃદય શીતલ થયું તેનું, કે સવી દૂધની ધાર તો;
લોક આનંદ પામિયા, હર્ષનો રહ્યો નહિ પાર તો. ૧૨
જીવન્મુક્ત બાઇ પુત્ર તારો, લોક ઇમ વંદન કરે;
ગજારૂઢ થઇ ચાલિયા, ઉત્તમ ને ધ્રુવ ત્યાં પ્પરે. ૧૩
મરકતમણિનાં તોરણ બાંધ્યાં, નગરમાં ચોપાસ રે;
કેળકેરા સ્થંભ મનહર, જોઇ પૂર્ણ થાયે આશ રે. ૧૪
અશોકકેરાં તોરણો જે, શોક હારી બાંધિયાં;
દીપમાળ રૂડી કરી, મુક્તા મનોહર ટાંકિયાં. ૧૫

---

૪ રેવંત–ઘોડો. પણવ–રણશીંગાં. ૧૪ મરકતમણિ–લાલ રંગનો મણિ.
૧૫ અશોક—આસોપાલવ. મુક્તા –મોતી.

કુસુમ મુક્તે કોઈ વધાવે, આનંદ ઉર અતિ થયો;
ગૃહમવેશ ધ્રુવે કર્યો, દુઃખ દિન નાશી ગયો. ૧૬
પિતાએ જે અરપિયું, તે ગૃહમાં રહ્યો બાળરે;
સુખસજ્જા મનોહર અતિ, મુનો ભજી ગોપાળ રે. ૧૭
સુવર્ણનાં આસન મનોહર, બેગે કહી ભગવાન રે;
મન લુબ્ધ નહિ કશી વાતમાં, એવો ધ્રુવ ગુણવાન રે. ૧૮
પિતા જોઈ આનંદ પામે, લોકનો આનંદ શુ કહું;
ધ્રુવની કીર્ત્તિ પસરી જાણે, વાયુ મંદ તો હું લહું. ૧૯
પછી ઉત્તાનપાદ મહારાજા, કરે મન વિચાર રે;
વૃદ્ધપણું આવ્યું વિચારે, હવે સુખભોગમાં શો સાર રે. ૨૦
પુત્ર તેડી ધ્રુવપાસે, વદ્યા પછે મહારાજ ત્યહાં;
આ મજાનુ પોષણ કરો, રાજ્ય ભોગવો રહી યહાં. ૨૧
અમો વનમાં સંચરૂં, તપ કરવા કાજ રે;
બે બંધુ હળીમળી રહો, એમ વદ્યા મહારાજ રે. ૨૨
ધ્રુવે ઘણું કલ્પાંત કીધું, પણ પિતાએ નવ માનિયું;
તપ કરવા પોતે ગિયા વ્યા, આત્માતણું તત્વ પિછાનિયું. ૨૩
હવે રાજા ધ્રુવ થયા, મજા પામી સુખ ઘણું;
શ્રોતા વક્તા સાંભળો, વરણન કરીશ હુ તેતણું. ૨૪

ઉથલો.

તેહતણું વર્ણન કરૂં, સુણો શ્રોતા વક્તા જન રે;
દાસનો દાસ નાકર કહે, સુણી પ્રફુલ્લિત થાય મન રે. ૨૫

---

૧૬ કુસુમ-ફુલ. મુક્તે—મોતીએ ૧૯ ધ્રુવની કી૦—ધ્રુવની કીર્તિના પસાર આગળ વાયુનો પ્રસાર મંદ છે એમ હું જાણું છું. અર્થાત્ વાયુ કરતાં પણ વધારે પસરી.

કડવું ૯ મું.

રાગ ગોડી.

ધ્રુવજી રાજ્યપદ પામ્યા જાણ, ઉગ્યો અવનિમાં જ્ઞાનભાણ;
કીર્ત્તિ પ્રસરી ચહુ દીશ, સર્વ નૃપ નમાવે શીશ. ૧
ગુણ ગંધર્વ અપ્સરા ગાય, ધ્રુવજી મોટા મહારાય;
શિશુમાર પ્રજાપતિ જેહ, તેની કન્યા પરણ્યા ઉજેહ. ૨
વાયુતણી પુત્રી ઇલા નામ, તેને પરણ્યા ભક્તના ધામ;
સુખ વિલાસમાં દિન જાય, ધ્રુવજી હરિ જશ ગાય. ૩
બ્રમી નામે કન્યા હુતી જેહ, તેણે બે પુત્ર જાયા ઉજેહ;
નામ કલ્પ એકનુ જાણ, બીજાતણું તો વત્સ પ્રમાણ. ૪
બીજી ઇલા નારી નિરવાણ, તેને બે સતાન પ્રમાણ;
ઉત્કલ એવું પુત્રનું નામ, રત્નરૂપા કન્યા અનુમાન. ૫
એમ ભક્તે માંડ્યું ઘરસૂત્ર, પરણ્યો નહિ સુરૂચિનો પુત્ર;
ગયો મૃગયા રમવા એક દિન, યક્ષશુ બોલ્યો વાણી ભિન્ન. ૬
થયું યુદ્ધ તેની સાથ, મૂકી બાણને તોડચા હાથ;
યક્ષે એક બાણ મૂકયું તદા, ઉત્તમનું શીશ કાપ્યું મુદા. ૭
મારી યક્ષ ગયો સ્વધામ, ઉત્તમ પણ ગયો સ્વધામ;
પુત્રની કાઢવા ગઈ ભાળ, સુરૂચિની શમી નહિ ઝાળ. ૮
કર્યો અગ્નિ ત્યાં દીપ્તમાન, થઈ જ્વાળા તો બળવાન;
પડી સુરૂચિ તેમાં જઈ, પુત્રની પૂઠે તે તો વહી. ૯
સુણી ધ્રુવે વાત વિક્રાળ. લાગી શોકની અંગે જ્વાળ;
જાણ્યું અલકાપુરીના યક્ષે, મારા બંધુને લીધો ભક્ષે. ૧૦

---

૧ અવનિ-પૃથ્વી. ૮ સ્વધામ ગયો—મૃત્યુ પામ્યો.
૧૦ અલકાપુરી—યક્ષોની નગરી.

કરી કોપ ચાલ્યા ધ્રુવરાય, વિજયરથમાં બેશી ત્યાંય;
ગયા અલકાપુરીની પાસ, ઉત્તર દિશમાં પો'ચી આશ. ૧૧
જોઇ અલકાપુરી પાવન, શંખનાદ દીધો ધરી મન;
સુણી શંખને નારી કાંપી, બાળને હૃદયાશુ ચાંપી. ૧૨
નાદને નવ વેઠ્યો યક્ષે, આવ્યા લઢવા સાથે પક્ષે;
જોઇ યક્ષ અપરમપાર, માર્યાં બાણ ઘણાં અવિધાર. ૧૩
આવી પાગે લાગ્યા શું સર્વે, પણ મૂક્યો નહિ ગર્વે;
ઘણાં બાણ માર્યાં ધ્રુવરાય, યક્ષ માર્યાની ગણના ન થાય. ૧૪
અગણિત યક્ષ મળ્યા એક જાગ, ધ્રુવનો રથ ઢાંક્યો જાણી લાગ;
ખડ્ગ પ્રાસ ત્રિશૂળ ને ફરશી, સાંગ ભૂશુંડી ઘણી વરશી. ૧૫
બાણની થાય વૃષ્ટિ અપાર, ધ્રુવ ઢંકાઈ ગયા નિરધાર;
દેવ આકાશે ઊભા જોય, ભક્તના દુઃખે ઘણા રોય. ૧૬
મનુવંશનુ ભૂષણ જાણ, યક્ષ સાગર બૂડે અજાણ;
યક્ષ કરવા લાગ્યા સિંહસાદ, એવે ધ્રુવજીએ કીધો નાદ. ૧૭
બાણની જાળ કાપી નાખી, કાંઇ શેષ ભક્તે ન રાખી;
માર્યાં બાણ ઘણાં યક્ષને ત્યાં, તેહ પેઠાં સ્થાન મળ્યું જ્યાં. ૧૮
પડે માથાં મુગટ સમેત, સાથળનો તેવો વેંત;
હાથ અલંકારથી શોભે, ધ્રુવના બાણે ઘણા ક્ષોભે. ૧૯
એમ આભરણ પડિયાં અપાર, કરતા યક્ષ ઘણો પોકાર;
જોઇ સિંહ નાસે જેમ હાથી, તેમ નાઠા યક્ષને યક્ષના સાથી. ૨૦
નવ રણમાં દીઠું કોઇ, પુરી જોવાની ધારી સોઇ;
પણ મન વશ કીધું ભક્તે, તેનુ મન નહિ અનુરક્તે. ૨૧

---

૧૫ પ્રાસ--એક જાતનુ ફેંકવાનું હથિયાર. ભૂશુંડી- એ નામનુ શસ્ત્ર.

એવામાં ઉડતોઆવ્યો પવન, વળી ચઢી આવ્યો ઘણો ઘન;
ચમકે વીજળી થાય કડાકા, થાય મોટા મોટા ભડાકા. ૨૨
મળમૂત્રની થાયે વૃષ્ટિ, જાણે પીડાય સારી સૃષ્ટિ;
આકાશમાં ગિરિ જણાયો, જાણે સર્વ સૃષ્ટિનો લોક તણાયો. ૨૩
ઘણા સર્પ પડે ભૂમિ માંહી, ઘણા સિંહ દર્શે ત્યાંહી;
આવ્યો સમુદ્ર ચઢી પાસ, એવી માયા કરી ઉજાસ. ૨૪
પણ ધ્રુવનું મન નવ કંપ્યું, યક્ષનું મંડળ ત્યાં નવ જંપ્યું;
કરી મુનિએ સ્તુતિ અપાર, ધન્ય ધન્ય ભક્ત દ્રઢ વિચાર. ૨૫
જોઇ માયા અપાર આસુરી, ધ્રુવે વિદ્યા ન રાખી અધુરી;
કર્યું આચમન ધ્રુવરાય, નારાયણાસ્ત્ર મૂકયું ત્યાંય. ૨૬
જ્ઞાનથી જાય માયા અજ્ઞાન, ભાનુથી જાય તિમિર જાણ;
તેમ અસ્ત્રે કર્યો માયા નાશ, પડ્યો યક્ષને ઘણો ત્રાસ. ૨૭
અનેક અસ્ત્ર થયાં ઉત્પન્ન, તેણે વીંધ્યું અરિનું તન;
પડ્યા તૂટી યક્ષ અપાર, યુદ્ધ કરવાને અવિધાર. ૨૮
ધ્રુવે બાણ ગ્રહી કર માંય, કાપ્યાં અંગ વિચારી ત્યાંય;
પામ્યા પરમધામ તેહ, ભક્તને હાથે મુઆ જેહ. ૨૯
અપરાધ વિના માર્યા યક્ષ, (તેથી) સ્વાયંભુવમનુ આવ્યા ત્યાં દક્ષ;
બોલ્યા પૌત્રશુ ધરી પ્રેમ, હવે વારો ક્રોધનો નેમ. ૩૦
નિરપરાધી ન મારો યક્ષ, કુળને યોગ્ય નથી એ પક્ષ;
ભ્રાતના વધથી થઇ તમ, માર્યા યક્ષ સહસ્રસપ્ત. ૩૧
ભક્તજનનું ન આવું કાજ, એમ બોલ્યા મનુ મહારાજ;
સર્વ જીવ ગણી સમાન, પામ્યા વિષ્ણુપદ નિરવાણ. ૩૨
જાણી જોઇ કર્યું શે આ કાજ, મહત્ પાપ કર્યું મહારાજ;
લઘુ પ્રાણી પર દયા કીજે, સમાનને મિત્ર સુખ દીજે. ૩૩

---

૨૬ આસુરી—અસુર સંબંધી. ૨૯ પરમધામ—મોક્ષ.

સમાન ગુણે થાય પ્રભુ પ્રસન્ન, રીઝે હરિજનનુ તો મન;
વારાફરતી જનમે મરે, માયાથી ઘણા જન ભમે. ૩૪
નિર્ગુણ પરમાત્માનો વાસ, જોઈ રીઝે હરિના દાસ,
હરિનુ રૂપ કહુ સુણ ભાઈ, કર્ત્તા છતા અકર્ત્તા જણાઇ ૩૫
શક્તિવાળા છતા અશક્ત, જગતવાળા છતા અજગત;
પ્રેમવાળા છતા અપ્રેમ, નેમવાળા છતા અનેમ. ૩૬
શુદ્ધ છતા અશુદ્ધ લે'વાય, એ તો માયાનુ બળ કે'વાય,
ભક્તજન હરિગુણ ગાય, અવળુ જાણે કુડમતિ રાય. ૩૭
અકર્ત્તાને કર્ત્તા કે'ય, નહિ નાશકર્ત્તાને નાશવત લે'ય;
માયા શક્તિ ન જાણે કોઈ, કાળની ગતિમા રે'તા રોઈ. ૩૮
અત સર્વનો જાણુ હે બાળ, ક્રોધ મૂકો તમે વિકાળ;
એકથી બીજુ ને બીજાથી ત્રીજુ, એમ હરિમાયામા જક્ત ભીજ્યુ. ૩૯
વાયુ ઊડે ને ઊડે રજ, તેમ કરતા સહુ કુકું કજ,
વધ ઘટ કાળની જોય, તોય મિથ્યા સુખ ન ખોય ૪૦
ઇશ્વરે મનમા શુ વિચાર્યું, જણાય નહિ માઠુ કે સારૂં,
એમ માયા અકળિત જાણુ, યક્ષોને મરનાર શો માણ. ૪૧
મારનાર તો છે એક દૈવ, ધર્યે મનમા એહ સદૈવ,
સૃજે પાળે મારે દૈવ, અહંકાર વસે સદૈવ. ૪૨
તોય જાણે નહિ મૂર્ખ, લોભાયા માયામાં પુર્ખ,
મૂકો યુદ્ધનો તમે ટેક, ગ્રહો અમારો વિવેક. ૪૩

---

૪૦ કજ–કાજ. ૪૧ યક્ષોને ઇ૦–તારા ભાઇને મારનાર યક્ષો છે એમ તુ શુ કરવા માને છે? અથવા, તુ મારનાર યક્ષોને યક્ષો છે, એમ શુ કરવા માને છે?

સર્વ બંધન ઇશ્વરકેરા, મારે હર બ્રહ્માદિક કેરા;
તમે જાણો લઘુવયથી, તમે છૂટ્યા માયાભયથી. ૪૪
અપરમાતાને વેણે જાણ્યું, પરમપદ મનમાં આણ્યું;
પામ્યા ત્રિલોકીપરનું સ્થાન, એવું જ્ઞાન ધરો બળવાન. ૪૫
જગત મિથ્યાને કાઢો ખોળી, મારૂં તારૂં નાખો ઢોળી;
કરો શાસ્ત્ર શ્રવણ સુખદાઈ, પાશ માયાકેરો તજાઈ. ૪૬
ક્રોધને નવ થવુ વશ, ઇંદ્રિ જીતી રાખવી દશ;
કર્યો મહાદેવનો અપરાધ, યક્ષ માર્યા કુબેરના સાધ. ૪૭
કરો સ્તુતિ કુબેરની આજ, જેથી વંશવૃદ્ધિ થાય મહારાજ;
એમ પુત્રને કરી બોધ, શમાવ્યો ધ્રુવનો ક્રોધ. ૪૮
ગયા સ્વધામે મુનિ સાથ, ઝાલી મહામુનિનો હાથ;
દાસ નાકર તો ગુણ ગાય, ધ્રુવજીને હરિની સાંય. ૪૯

કડવું ૧૦ મું.

રાગ સોરઠ.

ક્રોધ ઉતરી ગયો જાણી, આવ્યાછે કુબેર ભંડારી;
યક્ષ મારીને શાંત થયા છે, સ્તુતિ કરતા સભારી. ૧
ચારણ યક્ષ ને ગંધર્વ સાથે, કરે ગાન તાંન કલોલ;
ધ્રુવજી હસ્ત જોડીને ઊભા, મુખ બોલે દીન બોલ. ૨
કુબેરજી કહે ક્ષત્રીનંદન, મનમાં હતું જે વેર;
પિતામહની આજ્ઞા માની, જીવ શિવની જાણી પેર. ૩
તમો ઉપર અમો પ્રસન્ન થયા છું, સુણો જ્ઞાનની ગોષ્ટ;
એમ કહીને કુબેર બોલ્યા, નીચા ઉંચા થાય અધરોષ્ટ. ૪

---

૪૪ બંધન-બંધનમાં. ૪૯ મુનિ-મુનિઓ. મહામુનિ—નારદ.

ઉત્તમ બંધુ જે તમારો, તેના પક્ષે નથી કર્યો ઘાત;
કાળ ખાયછે સર્વને, પ્રસિદ્ધ છે એ વાત. ૫
સ્વપ્ના માંહે રાજા થાવું, અને થઈ જાવું રૂંક;
એમ મેં કર્યું સહુ માને છે, જગતના સહુ લોક. ૬
હું અને તું એ મુખ ભણેછે, ધરી ઘણો અનુરાગ;
બુદ્ધિ તેવી થાયછે જાણો, અજ્ઞાનનો જેહ જાગ. ૭
સુખ દુઃખથી એ સહુ જણાએ, બંધનથી બુદ્ધિ બલિષ્ટ;
સર્વમાં ઈશ્વર જાણો જઇને, સર્વ વસ્તુ જાણો વરિષ્ટ. ૮
ભવબંધનનું મૂળ કપાએ, ભાવના ધારો એવી;
નવધા સેવી નવ સેવીજો, ઇચ્છા નવ જો એવી. ૯
સગુણમાં માયાએ વર્ણવ્યો, નિર્ગુણમાં માયા રહિત;
એવા પ્રભુની ભક્તિ કરજો, ધ્રુવજી તમે જ્ઞાન સહિત. ૧૦
ઇચ્છાવર વળી માગો હું પાસે, હે ઉત્તાનપાદના તન;
પ્રભુના ચરણપંકજ જાણ્યા, તમે મોટા હરિજન. ૧૧
વર માગવાનું કુબેરજી બોલ્યા, ત્યારે ધ્રુવે માગ્યુ એક;
મતિ અનુસારે શું ત્યાંહિ માગ્યું, જુઓ તેના વિવેક. ૧૨
જો પ્રસન્ન થયા પરમેશ્વર, તો આપો એક માગ્યું;
હરિસ્મરણ વીસરૂં ન કદાપિ, સંત સંગત નવ ત્યાગું. ૧૩

---

૮ વરિષ્ટ—ઉત્તમ. ૯ ભવબંધન—સંસારરૂપી બંધન. નવધા ઈ૦—જો ઉપર કહી તેવી સર્વમાં ઇશ્વર જાણવારૂપ ઈચ્છા ન હોય તો નવધા (નવ પ્રકારની ભક્તિ) સેવી તે ન સેવ્યા બરાબર છે.

૧૦ સગુણમાં ઈ૦–ઇશ્વર સગુણમાં માયા સહિત વર્ણવ્યો અર્થાત્ રહેલો છે અને નિર્ગુણમાં માયા રહિત છે મતલબ કે માયા સહિત ઇશ્વરનું રૂપ તે સગુણ, અને માયા રહિત ઇશ્વરનું રૂપ તે નિર્ગુણ છે.

૧૧ ઇચ્છાવર—ઈચ્છામાં આવે તેવું વરદાન.

સંસારસાગર તરૂ એથી, મનમાં ઈચ્છા એતી;
વરદાન આપી ભંડારી વળિયા, ધ્રુવને પાકી જ્ઞાનની ખેતી. ૧૪
પછે ધ્રુવજી રથમા બિરાજી, નગર પાસે આવ્યા;
પુરજને તો શોભા કરીને, ધ્રુવજીને વધાવ્યા ૧૫
યક્ષતણો પરાજ્ય કીધો, મહાબળિયો રાજન,
બીજા શત્રુ વશ થયા છે, શુ કરીએ તેનુ વિખાણ. ૧૬
નગરમાં આવીને કરિયુ, વશ ઘણુ મન રાય,
પિતામહનુ વચન સભારી, સહુની સમાન ગણતા કાય ૧૭
અપરાધીને દંડ ન દેતા, કૂડું ન કે'તા કાઇ,
સર્વે સમાન ગણી લેખવતા, ભિન્નભાવ નહિ મન માહિ. ૧૮
જગત મિથ્યા જાતે જાણતા, સુખ ભોગ તેવે રૂપ,
ઇશ્વરકૃપાથી વિઘ્ન ન થાતુ, ધ્રુવજી જ્ઞાનના રૂપ. ૧૯
હરિ રીઝાવા કારણે પછી, યજ્ઞનો આરંભ કરતા;
ભૂદેવ ત્યા ઘણા તેડાવી, મનોરથ તેમના ભરતા ૨૦
રે'વાકાજે મંદિર આપી, પૂજે સહુ ભૂદેવ,
હરિભક્તની સેવા કરતા, ટાળી મનથી અહમેવ ૨૧
યજ્ઞ કરીને હરિરૂપ પૂજ્યા, જે યજ્ઞ દાતાર,
પદાર્થોમા પરમેશ્વર પોતે, છે ક્રિયામા કિર્તાર. ૨૨
દેવતામા દાતાર પોતે, ફળમાં ફળ આપનાર;
સર્વમા મારો વિઠ્ઠલ બિરાજે, વળી ન્યારો અવિધાર. ૨૩
એવી દષ્ટિ કરી ધ્રુવજી, ત્યારે થયુ સહુ તદાકાર,
સર્વમા હુ ને હુમા સૌ, એમ વૃત્તિ થઈ એકતાર. ૨૪
ભગવાન સર્વમા જણાવામંડ્યા, અણુ ઠાલો નથી ઠામ,

તોય હરિજન વિસરે નહિ, ભજવા સુંદરશ્યામ. ૨૫
શીળ સંતોષને ઘણો ધારે, કરે બ્રાહ્મણની સેવ;
ગાય દીનજનને બહુ પાળે, હરિભક્તની એવી ટેવ. ૨૬
પુરાણાદિકમાં ધર્મ કહ્યા જે, તેની કરે રક્ષાય;
વેદઘોષને નિશદિન સુણતા, હરિ અળગા નહિ અદક્ષાય. ૨૭
એવુ પણ પાળે ધ્રુવરાજા, જોઇ પ્રજા થાય પ્રસન્ન;
પિતાવત્ પુરપતિને માને, જોઈ પ્રફુલિત થાય તન મન. ૨૮
એ વિધે ભોગ વિધ વિધ ભોગવ્યા, પાળી પુણ્યના નેમ;
પાપકેરો ક્ષય કીધો છે, પુણ્યે થયુ સહુ ક્ષેમ. ૨૯
છત્રીશસહસ્ર વર્ષ સુધી, ધ્રુવજીએ કીધુ રાજ;
પૃથ્વીતણા ચક્રવર્ત્તિ હુઆ, ધ્રુવ થયા મહારાજ. ૩૦
જીતેંદ્રિય સર્વમાં કહેવાયા, ધર્મ અર્થ ને જાણે કામ;
મન લેપાય નહિ કશાથી, ભજે એકે મને સુંદરશ્યામ. ૩૧
પોતાના ત્યા પુત્રને તેડી, આપ્યુ છે રાજ્યાસન,
પ્રજાને તુ રૂડીપેર પાળજે, થાશે હરિ પ્રસન્ન. ૩૨
જ જાળ ટાળી હરિ સભારી, મૂકયો સ્વપ્નાવત્ સંસાર,
અચાનક નગર જેવું દર્શે, એવો જૂઠો સરવે સાર. ૩૩
દેહમાં જગત માયાએ કીધુ, એમ કર્યો નિરધાર;
ઘડી એકમાં તેને તજ્યુ, ભક્તના શુદ્ધ વિચાર. ૩૪
રાજ્ય છોડયુ શરીરને ખોડ્યું, જાણે જૂઠી સ્ત્રીજન;

---

૨૫ અણુ—લગાર જેટલો. ૨૭ વેદઘોષ—વેદના પાઠનો અવાજ અ-દક્ષાય—અદક્ષણુ—અર્ધક્ષણુ.

૩૩ અચાનક નગર—ઓચિંતુ ઉત્પન્ન થયેલુ નગર—ગંધર્વ નગર.

સંતતિ પણ મિથ્યા માની, એક ખરૂં હરિભજન. ૩૫
ખાવાનું હોય ત્યારે મળતાં, એવાં સબંધી જાણ્યાં સર્વ;
તેહતણો તો ત્યાગજ કીધો, તન મનનો તજિયો ગર્વ. ૩૬
મહાશ્રમે જે સેન સંઘર્યું, અરિનો કરવા નાશ;
તે સર્વેને વીસારી મૂક્યું, ધ્રુવજી હરિના દાસ. ૩૭
છત્રીશસહસ્ર પર્યંતે મેળવ્યું, મહાશ્રમથી ધન જેહ;
જોત જોતામાં તે સહુ ત્યાગ્યું, થઇ ધ્રુવજી નિઃસંદેહ. ૩૮
અંતઃપુર મનોહર કાંવે, જે ઇંદ્રનું ભવન લજાવે;
વૈરાગ્યશીલ વૃત્તિ થતાં, તે ધ્રુવને મન ન ભાવે. ૩૯
શય્યા વિધ વિધ પ્રકારની, તજતાં નવ લાગી વાર;
ક્રીડા સ્થાનક તજી દીધાં છે, જેનો પામિયે નહિ પાર. ૪૦
સમુદ્ર ફરતો જ્યાં સુધી, પૃથ્વીની જ્યાં મર્યાદ;
મિથ્યા જાણી સર્વને, છોડી દીધું કરી હરિનાદ. ૪૧
બદરીકાશ્રમ મન જાવા કીધું, કરે સગાં વિલાપ;
મિથ્યા છે એમ તેમને બતાવ્યું, કાપ્યા તનના તાપ. ૪૨
પછી પોતે ત્યાંહી પધાર્યા, ગંધમાદન ઉપર જ્યાંય;
બદરીકાશ્રમ જઇને ઠરિયા, મન માન્યું તે માંય. ૪૩
પેહેલે દિવસે જઈ રહ્યા, કર્યું પવિત્ર જળમાં સ્નાન;
ઇંદ્રિયો સહુ શુદ્ધ કરી છે, મળવા શ્રીભગવાન. ૪૪
આસનવાળી ધ્રુવજી બેઠા, કર્યો પ્રાણાયામ જ્યાંય;
વૃત્તિ જાતી સહુમાંથી વાળી, વિષયે જાતી વૃત્તિ જ્યાંય. ૪૫
એકાગ્ર મન કર્યું હરિદાસે, ધરિયુ પછે ધ્યાન;

---

૩૫ ખોડખું-નખોડખું—નિંદિત જાણ્યું. ૪૦ ક્રીડાસ્થાનક—રમતગમતનાં સ્થળ ૪૧ હરિનાદ-સિંહનાદ. અર્થાત્ દ્રઢતા અને ધૈર્યથી છોડી દીધું. અથવા હરિમાં નાદ-છંદ લગાડીને.

મન માંહે તો નિશ્ચય કીધો, કેવા ધારૂં હું ભગવાન. ૪૬
એકે રૂપે મન નવ ઠરતું, કરતા વિચાર નિશદિન;
હરિનું રૂપ નજરમાં ન આવે, સહુ જણાય ભિન્ન ભિન્ન. ૪૭
વિરાટરૂપ નીશે કરિયું, તેનું ધાર્યું ધ્યાન;
ભેદાભેદની દૃષ્ટિ ભૂલ્યા, લહ્યા શ્રીભગવાન. ૪૮
સમાધિ સાધીને બેઠા, પછે તજ્યું વિરાટનું ભાન;
નિરંતર એક પ્રભુમાં વૃત્તિ, બીજું નહિ કંઈ અનુમાન. ૪૯
અજપા જાપ ચાલે નવ ચૂકે, ચાલ્યો ભક્તિતણો પ્રવાહ;
ધ્રુવજીએ મહાપદને જાણ્યું, જાણ્યો છે ખરો રાહ. ૫૦
એવે આનંદનાં અશ્રુ આવ્યાં, તેને વારતા ધ્રુવરાય;
ગાભરા મનમાં થઈ જાતા, આ તે શું કહેવાય. ૫૧
હૃદયાકાશમાં ગળવા લાગ્યું, રૂપ મહાજ્જુંજાળ;
રોમાંચ અંગનાં સર્વ થાય છે, પામે કોણ તેનો પાર. ૫૨
પછે વળી તપ ચલાવ્યું, થયા દેહાભિમાનથકી અલગ;
મુક્તપણાને પામ્યા પોતે, જાણી છે જ્ઞાનની રગ. ૫૩
તદ્રૂપે થઇ ગયા ધ્રુવજી, ભૂલ્યા હું કોણ તેનું અભિમાન;
શુદ્ધિ સર્વે ટળી ગઇ, ભૂલ્યા માનાપમાન. ૫૪
એવું રૂપ થયું જે વેળા, જાણી પરમેશ્વરે વાત;
ધ્રુવનું તપ સંપૂર્ણ થયું છે, મહાકષ્ટ વેઠ્યું ઇણે જાત. ૫૫
એવે કોટિક ચંદ્ર પ્રકાશ જેવું, દશે દિશા કરતું ભાસ્યમાન;
એવું વિમાન એક દીઠું છે, જોઇ જાયે સહુ અભિમાન. ૫૬

---

૪૮ નીશે-નિશ્ચય. ૫૨ ગળવા લાગ્યુ—આવવા લાગ્યું. મહા—જ્જુંજાળ—મોટું જાજ્વલ્યમાન-અતિ પ્રકાશમય. રોમાંચ થાય છે-રૂવાં ખડા થાય છે.

૫૩ દેહાભિમાન-દેહ એજ હું છું એવો અભિમાન. ૫૬ ભાસ્યમાન-પ્રકાશિત.

આકાશમાંથી ઉતરે તે તો, જુવે ધ્રુવજીરાય;
હરિકેરા તો જશ મનોહર, ગાજી ગાજીને ગાય. ૫૭

એવે વિમાનમાં ઊભા દીઠા, જેને ચાર છે ભુજાય;
કાળી પંક્તિઓ સારી બિરાજે, છે અતિ તરૂણ જેની કાય. ૫૮

રક્ત કમળ શું તડાગે ઉગ્યું, એવાં નેત્ર રસાળ;
ગદા કર માંહે ધરી, તેના ટેકાનો રૂડો તાળ. ૫૯

સુશોભિત ઘણાં વસ્ત્ર વિરાજે, કિરીટ મસ્તક પર રાજે;
હાર સોઇએ મુક્તાકેરા, ધીમે સ્વરે જે વાજે. ૬૦

બન્ને હાથે પે'ર્યા છે, બાજુબંધ રસાળ;
જેની શોભા અવનવી, સ્કંધ અતિ વિશાળ. ૬૧

બને કાને કુંડળ પે'ર્યા, જડ્યાં માંહિ નવલાં રત્ન;
અનેક આભરણ અંગે પે'ર્યા, કરે ઝાઝું તેનું જત્ન. ૬૨

એવા પાર્ષદ હરિતણા, દીઠા ધ્રુવ મહારાજ;
કિંકર જે શ્રીહરિતણા, આવ્યા કરવા કાજ. ૬૩

હરિરૂપ હરિ કિંકર જોઈ, અર્ધ્યપાદ્ય ધ્રુવ ખોળે;
પાસે તેહ મળે નહિ, ત્યારે ત્યાંહિ નૃપ શું બોલે. ૬૪

દ્દય કર જોડી મસ્તક નામી, બોલ્યા ધ્રુવજી આમ;
તમ દીઠે અમો આજ દીઠા, હરિ સુંદરશ્યામ. ૬૫

તમો પ્રિય ભગવાનના, મહામનોહર રૂપ;
શોભા વરણી શેષે ન જાયે, છો ઉપમાએ અનુપ. ૬૬

સુનંદ ને નંદ નામ તમારાં, ભગવદ્દમાં જેનું મન;

---

૫૯ ટેકાનો ઇ૦—ટેકવેલી તેનો–કે આશ્રયનો. ૬૩ પાર્ષદ–વિષ્ણુના સેવક.

હરિચરણકમળ ચિત્ત ધરો છો, તમે સદા પાવન. ૬૭
એમ વિનતિ કરી ધ્રુવ ઊભા, જોડ્યા બન્ને પાણ;
મસ્તક તો નમેલું અતિશે, જોઇ રીઝ્યા સુજાણ. ૬૮
અહો ભક્તરાજ ! સુણો કહું તે, થઈ તમે સાવધાન;
દાસ નાકર શું વરણવે, પાર્ષદ વાણી પ્રમાણ. ૬૯

કડવું ૧૧ મું.

રાગ ગોડીની ચોપાઈ.

શુકદેવ કહે સુણ રાય, પરીક્ષિત તું પવિત્ર કાય;
ધ્રુવ અને હરિના દાસ, શું કરતા તેહ પ્રકાશ. ૧
મન દૃઢ કરીને સુણ્ય, થાયે અતિ ઘણું તો પુણ્ય;
બોલ્યા સુનંદ ને નંદ સાર, રાય પામિયો તારો ન પાર. ૨
ભદ્ર થાવ ભૂપાળ તમારૂં, સુણો વચન એક અમારૂં;
કરો વૃત્તિ એકતાર, કહું શુભ જેહ વિચાર. ૩
તમે લઘુવયમાં કર્યું જેહ, તેહ વર્ણવી કહું ઉજેહ;
પંચ વર્ષની વય તમારી, વશ કીધા દેવ મુરારિ. ૪
અપરમાતનું વેણ વળગ્યું, કર્યું સુખ સહુ તમે અળગું;
સેવ્યું જઇને મધુવન સાર, નારદઋષિથી પામી પાર. ૫
એવું તપ કોઇએ નવ કીધું, એવું સુખ કોઇએ નવ લીધું;
પચ વર્ષની વય જાણ, નવ સમજે કશું નિરવાણ. ૬
તમે શ્રીહરિ જાણ્યા તે વાર, પામ્યા મધુવનમાં પાર;
જમુનામાં કર્યું જઇ સ્નાન, રીઝવિયા શ્રીભગવાન. ૭
યોગ સાધનનું કર્યું કામ, રીઝવિયા સુંદરશ્યામ;
ષટ્ માસમાં મળિયા હરિ, કૃપા તમ ઉપર ઘણી કરી. ૮

---

૩ ભદ્ર-ભલું. ૪ ઉજેહ-પ્રકાશ-ઉત્સાહ.

આપ્યાં વિઘ્ર વિધનાં વરદાન, પામ્યા ભક્ત તમે બહુ માન;
તોય મન તૃપ્ત નવ તમારૂં, વિચાર્યું મુક્તિને શું વીસારૂં. ૯
સુખ સંપત્તિ મળે જદા, હરિ વીસરાય છે ભાઈ તદા;
તેહ તમે મૂકયો નીમ, મોટા ભક્તરાજની તમે સીમ. ૧૦
ગયા ઘેર તમે જ્યારે, પિતાએ સોંપ્યું રાજ્ય ત્યારે;
વિવેકથી કર્યું રાજ, કર્યું મારૂં તારૂં સહુ તાજ. ૧૧
ઉત્તમમરણ સુણ્યું તમે કાન, જઈ યક્ષનો કાઢ્યો ઘાણ;
સ્વાયંભુવમનુએ આવી, તમારી ક્રોધવૃત્તિ તજાવી. ૧ .
થયાં કુબેરનાં દરશન, થયા તમ પર તે પરસન;
આપી મુક્તિપુરી વરદાને, યજ્ઞ કર્યા સુણ્યું અમે કાને. ૧૩
જાણ્યું મિથ્યા સરવે જક્ત, નવ થયા કશા માંહી આસક્ત;
તેથી રીઝ્યા સુંદરશ્યામ, વળી તપ કરતા મૂકી ગામ. ૧૪
તપ કરતાં તાળી લાગી, વૃત્તિ વિષયમાંથી ભાગી;
તે જોઇને રીઝ્યા રામ, અમને મોકલિયા આમ. ૧૫
શ્રીકૃષ્ણના સેવક અમો, તમે મનમાં જાણો રૂડા સમો;
પરમધામ શ્રીરાજકેરૂં, જે શ્રીદામોદરનું ઘેરૂં. ૧૬
જ્યાં કોઇથી નવ જવાય, જ્યાં તમ જેવા ભક્તો જાય;
વિષ્ણુપદ કહે એને કોઈ, પરમધામની મોટી શોઈ. ૧૭
ત્યાં ચાલો તમે ભક્તરાજ, અમારી સાથે તો આજ;
વસિષ્ઠ વામદેવ મોટા મુનિ, કરતા વેદ શાસ્ત્રની ધૂનિ. ૧૮
સાસ ઋષિની મોટી છાપ, તેનાથી તમારૂં મોટું માપ;
તે તો તમારી નીચે વસી, જોઇ તમને મન ઉલ્લસી. ૧૯

---

૧૦ સીમ–અવધિ–મર્યાદારૂપ. ૧૬ શ્રીરાજ–ભગવાન.

ચંદ્રમાને શીતલ જાણો, તે તો તમારે પુણ્યે લજાણો;
સૂર્ય પ્રકાશ કરે સારો, તમથી હેઠળ તેનો વારો. ૨૦
બીજા ગ્રહગણનો નહિ પાર, સહુથી સારો તમારો ભાર;
મોટાં નક્ષત્ર જાણો રાય, તે સહુ તમારી વાંચ્છે સા'ય. ૨૧
તારા અપાર થાયે ઝાંખા, તમારા તેજથી થાએ વાંકા;
ફરે પરમધામની પૂઠે, ભય ઘણો રખે વિષ્ણુ રૂઠે. ૨૨
તેવા પરમધામમાં ચાલો, અમારી સાથે મનમાં મા'લો;
સર્વ જગત નમે જે પદને, જ્યાં જઈ ન શકાયે મદને. ૨૩
લોભ મોહ ન આવે કોઈ, એવી પરમધામની સોઈ;
ત્યાં ચાલો અમારી સાથે, બેસો વિમાનમાં ઝાલી હાથે. ૨૪
તમારા પિતા ઉત્તાનપાદ, નવ જાણે એ પદનો સ્વાદ;
તમારા પિતામહ પ્રખ્યાત, નવ જાણે એ પદની વાત. ૨૫
સ્વાયંભુવ મનુથી જાણ, થાય તમારાં ઘણાં વિખાણ;
હે દીર્ઘાયુષી બેસો આવી, તમારી વૃત્તિ હરિને ભાવી. ૨૬
એમ કહીને વિમાન સજ કીધું, જાણે ભક્તનું કારજ સીધ્યું;
શુકદેવ કહે સુણો રાય,(પરીક્ષિત)કહું ભક્તતણો મહિમાય. ૨૭
સુણી પાર્ષદકેરી વાણી, પ્રિય લાગી ઘણું વિખાણી;
સ્નાન કરીને સજ થયા, પોશાક પે'રવાને નૃપ ગયા. ૨૮
મુકુટ મસ્તક ઉપર રાજે, ઉર્ધ્વપુણ્ડ્ર ઘણું વિરાજે;
ભાલ તિલકની રૂડી સોઈ, રીઝે પાર્ષદ જોઈ જોઈ. ૨૯
કાને કુંડળ પે'ર્યાં સારાં, પાર્ષદ કે' મન રીઝ્યાં અમારાં;
પે'રી તુલસીની માળા કંઠે, જેની વાત નહિ જરા વંઠે.' ૩૦

---

૨૧ ગ્રહગણ—ગ્રહોનો સમુદાય. ૨૩ મદને-કામદેવથી.

બાજુબંધ ને મુદ્રિકા પે'રી, પટકો નાખ્યો રંગે ઘેરી;
પે'ર્યાં વાગો મનહર જાણુ, તેના શાં શા કરૂં વિખાણ. ૩૧
પીતાંબર મનોહર રાજે, જોઈ કંદર્પ સરખા લાજે;
પછી ગયા આશ્રમ માય, જોયા મુનિ બેઠા જ્યાય. ૩૨
નમ્યા સર્વને ધ્રુવ ભૂપ, બની શોભા જેની અનુપ;
જોઈ ઋષિ રીઝયા મનમા, પાર પામ્યા રાજા આ વનમા. ૩૩
આપણપાસુ ન હરિના ચરણ, વિષ્ણુપદ પામ્યો અશરણશરણ;
સર્વે દીધો મળી આશિર્વાદ, કર્યો સ્વસ્તિવાચનનો નાદ. ૩૪
તેમનુ મન રીઝાવી રાય, વિમાનમા બેસવા જાય;
શુદ્ધ સુવર્ણ જેવુ થયુ રૂપ, અપકવરણો થયોછે ભૂપ. ૩૫
જોઈ પુણ્યશાળી વિમાન, પ્રદક્ષિણા કરતો રાજન;
કરી પૂજા વિવિધ પેર, માધવના વિમાનની જોઈએ મે'ર. ૩૬
કર્યા પાર્ષદને પરણામ, સભાર્યા ધ્રુવે સુદરશ્યામ;
માહી બેસવા જેવે જાય, મૃત્યુ આવીને ઊભો ત્યાય. ૩૭
કરે વિનતિ તેહ અપાર, મને વિસરો કેમ આ વાર;
જન્મ મૃત્યુ જોડે લાગ્યા, આજ સુધી ન કોઇએ ત્યાગ્યા ૩૮
તમે વિપરીત કરો નરેશ, મૃત્યુ મૂકે ન મોટો શેષ,
શું કરૂં મારૂં નવ ચાલે, હરિના પાર્ષદ કટાક્ષે ભાળે. ૩૯
પણ તમને જાવું નવ ઘટે, મારૂં ઋણ હૃદયે નવ ખટે;
એમ નાખી માયાની જાળ, તેમા અંજાયો નહિ ભૂપાળ ૪૦
વારૂં વારૂં કહી રીઝાવ્યો, મૃત્યુને હર્ષ માહે ભીંજાવ્યો;
પછે બોલાવ્યો પાસે, તુ તો ભરાયો કૂડી આશે. ૪૧

---

૩૨ કંદર્પ—કામદેવ

તારૂં મસ્તક દાખવ મુને, જીવ અરપું હું તો તુને,
મૃત્યુ વ'વાયો નિરવાણ, મસ્તક દેખાડ્યું ત્યાં જાણ. ૪૨
મૂક્યો તેની ઉપર પાગ, બેઠો વિમાને ધરી અનુરાગ,
વિષ્ણુભક્તનો મહિમા અથાગ, મૃત્યુ લાગે આવી પાગ. ૪૩
જેહ બીજા જનને ખાય, તેહ કરે હરિભક્તની સા'ય;
એવો હરિતણો પ્રતાપ, મૃત્યુ કરે ઊભો વિલાપ. ૪૪
મૃત્યુ જીતાય ક્યારે જાણ, હરિપદપંકજના કરે વિખાણ;
નાકરદાસ શું ગુણ ગાય, મહાવૈષ્ણવ મોટો રાય. ૪૫

કડવું ૧૨ મું.

રાગ ધનાશ્રી.

વિમાનમાં બેઠા ધ્રુવ રાય જી, દેવ દુંદભિ ઘણાં વાય જી;
વાયે મૃદંગ ને વીણાજી, આનંદ સ્વર કાઢે ઝીણા જી. ૧
થાય પાણુવના પાવન શબ્દ જી, હરિજનનાં થાયે મન લબ્ધ જી;
ડફ નફેરી સરણાઈ વાજે જી, હરિજન વિમાન માંહી બિરાજે જી. ૨
ગંધર્વ મળિયા સર્વે ટોળે જી, મધુર ગાયનના સ્વર ઢોળે જી;
નાચે અપ્સરા વિવિધ પેર જી, મોહનજીએ કીધી મે'ર જી. ૩
રંભા તિલોત્તમા જેવી જી, કરે ચાકરી વૈષ્ણવની એવી જી;
મળ્યા તેત્રીશ કોટિ દેવ જી, કરે વૈષ્ણવ જનની સેવ જી. ૪
પુષ્પવૃષ્ટિ બેઠા વરસાવે જી, વૈષ્ણવ જનને મન હરખાવે જી;
પડે કુસુમ ઘનથી ઘણેરા જી, બેશી દેવે જે જે વેર્યા જી. ૫
ચઢ્યા સ્વર્ગલોકમાં ધ્રુવરાય જી, એવે સ્મરણ એક ત્યાં થાય જી;
મારી માતા દીનને મૂકી જી, જે સુનીતિ પ્રેમ ન ચૂકી જી. ૬
એ તો અન્યાય મોટો કીધો જી, એકલાએ મેં લા'વો લીધો જી;

અરે હરિ હવે શું થાશે જી, દુઃખ મારૂં કેઇ પેર જાશે જી. ૭
જાણી પાર્ષદ મનની વાત જી, હરિકૃપા કરી વિખ્યાત જી,
ધ્રુવને અંગુલિએ દેખાડી જી, (જુઓ) વિમાનમા બેશી જાયે માડી જી. ૮
સુનીતિ નામે એ માતા તમારી જી, ઉદ્ધરી તમારે પુણ્યે ભારી જી;
આનંદ પામ્યા ધ્રુવ મન માંય જી, મારા પે'લી માતા જાય જી. ૯
જોઈ ધ્રુવને આવતા દેવ જી, ઠામે ઠામે કરતા સેવજી,
વિધ વિધ પુષ્પે વધાવે જી, મોટા મોટા દેવ જે કા'વે જી. ૧૦
વિમાનમાં ચઢતા જોતા ધ્રુવ જી, જે તન મનના અધ્રુવ જી;
પે'લા ગ્રહને દીઠા સારા જી, ભર્યા મનમા સુખના ભારા જી. ૧૧
ત્રૈલોક્યને મૂક્યું તેમ જી, સપ્ત ઋષિઓને મૂક્યા એમ જી,
તે ઉપર વિષ્ણુનું મા'ધામ જી, ત્યાં ધ્રુવજી ગયા ભજી રામ જી. ૧૨

દેશી ફેર.

રામ ભજી ધ્રુવજી ગયા, તે પદનુ કરૂં વિખાણ;
જેની કાંતિની રક્ષા કરે, ચાર લોક જાણ સુજાણ. ૧૩
નિર્દયપણુ દર્શે નહિ, નિર્દય નહિ કોઈ લોક;
શોક સનૂળો ના મળે, સહુ જનને મન અશોક. ૧૪
એ પદ પામે વિરલા, દયાવાળા જેના મન;
કે વિષ્ણુભક્ત એ પામશે, વિષ્ણુચરણમા મૂક્યુ મન. ૧૫
ધ્રુવજીએ સર્વે કર્યું, રીઝાવ્યા સુંદરશ્યામ,
માટે પરમપદને પામિયા, ધ્રુવજી સિદ્ધ કરી સહુ કામ. ૧૬
જે જન શાંત સદા રહે, સમદષ્ટિ સાધે જોગ;
શુદ્ધ વૃત્તિ સારી ધરે, દીનનો ટાળે રોગ. ૧૭

---

૧૧ અધ્રુવ—અનિત્ય—નાશવંત

સરવ જન રાજી રહે, એવું કરતા કામ;
એ પદને તે પામશે, રીઝવ્યા સુંદરશ્યામ. ૧૮

ધ્રુવજી પામ્યા એહ પદ, ઉત્તાનપાદના તન;
પિતા કરતાં મોટું કર્યું, હરિનું સ્વયે ભજન. ૧૯

ત્રિલોકીના મસ્તકમણિ, થયા ધ્રુવ મહાધામ;
આ ચક્ર ધ્રુવનુ ફરે છે સહુ, જાણો ધ્રુવના સરવે કામ. ૨૦

નારદ મુનિ વીણા ધરી, કરે ધ્રુવનું ગાન;
પરમેશ્વરપદ પામિયા, રીઝવ્યા જે ભગવાન. ૨૧

હરિતણી કૃપા થયે, શું નવ સુધરે કાજ;
વિષ્ણુપદને પામિયા, ધ્રુવ અવિચળ થયા મહારાજ. ૨૨

શુકદેવજી એમ ઊચર્યા, સુણો પરીક્ષિત રાય;
ધ્રુવ જે પદને પામિયા, તેનો મહિમા મે ન કે'વાય. ૨૩

કડવું ૧૩ મું.

રાગ મેવાડો.

પામ્યા ધ્રુવજી રે, હરિના ધામને;
મહિમા મોટો રે, ભજી સુંદરશ્યામને. ૧

સુનીતિનો સુત રે, મહિમાએ વાધે;
પુણ્યનો નહિ પાર રે, એનું પદ નવ લાધે. ૨

ગતિ મળી એને રે, તેવી નવ કોઇને મળી;
બ્રહ્મ ઋષિ હાર્યા રે, તપ યોગ ગયા ટળી. ૩

દેહને કષ્ટી રે, દમી જેણે સહુ સૃષ્ટિ;

---

૨૦ આ ચક્ર-શિશુમાર ચક્ર, જેના ઉપર આખો ખગોળ રહેલો છે, અને ધ્રુવ જેની ધરીના છેડાઓ છે.

હરિ મળ્યા આવી રે, થઇ આનંદની વૃષ્ટિ. ૪
તોય પદ ન પામ્યા રે, ધ્રુવજી જે પામ્યા;
ગોષ્ટિ અન્યની કેવી રે, દુઃખ ધ્રુવજી વામ્યા. ૫
ક્ષુદ્રરાજા શું પામે રે, કૂડકપટે ભરિયા;
ધ્રુવ લઘુ વયે પામ્યા રે, વશ કર્યા પ્રભુ બળિયા. ૬
હરિ ચાલી આવ્યા રે, ધ્રુવજીને મળવા;
પાપ જે મોટાં રે, આવ્યા દેવ તે દળવા. ૭
મુનિ નવ પામે રે, રાજા નવ કોઇ પામે;
પામે લઘુ વય સેવ્યે રે, ધ્રુવશા દુઃખ વામે. ૮
છ માસમાં મળિયા રે, વશ હરિ થઈ રે'તા;
બાળપણે ભજીએ રે, તો તરિયે વારિ વે'તા. ૯
ધ્રુવનુ ચરિત્ર રે, છે મહાપુણ્યશાળી;
ધન તો પામે રે, પાપ નાખે બાળી. ૧૦
યશ રૂડો પામે રે, આયુષ્યની થાય વૃદ્ધિ,
સુખ થાય સાચું રે, મળે ઇચ્છી સમૃદ્ધિ. ૧૧
સ્વર્ગલોક સાધે રે, અવિચળ પદ લાધે;
આનંદ થાય ઉદે રે, પુણ્યનો પથ લાધે. ૧૨
પાપ જાય નાશી રે, ધ્રુવચરિત્ર સુણે;
શ્રદ્ધાથી કરે પાઠ રે, ભૂત તેને નવ ધૃણે. ૧૩
મળે હરિ વે'લા રે, ભક્તિ થાય ઉદે;
કલેશ મટી જાય રે, મન થાય તેનું શુદ્દ. ૧૪

---

૫ ગોષ્ટિ—વાત. ૬ ક્ષુદ્ર—અધમ. ૯ વારિ વેહેતા—સંસારરૂપી સમુદ્રના જળમાં વેહેતા. ૧૨ પથ–માર્ગ.

મનવાંચ્છના ફળે રે, સ્વભાવ સારો થાયે;
વધે ઘણી કાંતિ રે, દુઃખ દૂર પળાયે. ૧૫
માન મળે માનીને રે, જ્ઞાનવાન જ્ઞાન ગ્રહે;
ભૂદેવ સભામાં વાચે રે, તો તે સુખી રહે. ૧૬
પ્રાતઃકાળ મધ્યાન રે, સાયંકાળે જે વાચે;
પુણ્યફળ તેહ રે, જાણો ઘણું સાચે. ૧૭
અમાવાસ્યાએ રે, કે પૂનમે ગાયે;
દ્વાદશ માસમાં રે, ગાયે તેને પુણ્ય થાયે. ૧૮
ક્ષય દિવસે રે, શ્રવણ નક્ષત્ર વિષે;
વ્યતિપાત સંક્રાંતિ રે, ગાયે તેનાં મન લસે. ૧૯
એકાદશીએ રે, ગુણ રવિવારે ગાયે;
દ્વાદશી ન ભૂલે રે, તેહ સુખી થાયે. ૨૦
શ્રદ્ધા સહિત સુણે રે, યોગીને યોગ મળે;
સિદ્ધિઓ સાધે રે, રોગી રોગે નવ બળે. ૨૧
રીઝે દેવ સરવે રે, જ્ઞાન ઉદે થાયે;
અજ્ઞાન તો જાયે રે, નિર્મળ હ્રદે થાયે. ૨૨
લઘુ વયમાં લખે રે, હરિપદ જે પ્રેમે;
સુખ તે દેખે રે, જરા ગાયે પ્રેમે. ૨૩
કથા સુણી આપે રે, સવચ્છી ગાયે;
પુણ્ય તેને થાયે રે, પાપ સરવે જાયે. ૨૪
ધ્રુવચરિત્રમાં રે, પદ્ય વેદરૂપ કર્યાં;
ત્રયોદશ કડવાં રે, મીઠાં કરી મને ધર્યાં. ૨૫

---

૧૯ લસે-શોભે. વેદરૂપ-ચારસો કડીઓ.

સુણી ભાગવત રે, કથા કરી ધ્રુવતણી;
હરિકૃપાએ રે, ગ્રહણ થઈ એત્તી ગણી. ૨૬
સંવત્ ષટ્દશ રે, શત ઉપર ગણજો;
માસ તો કાર્તિક રે, શ્રોતા હરિ ભણજો. ૨૭
શુકલપક્ષ જાણો રે, એકાદશીએ પૂર્ણ કર્યું;
મંગળવાર માન્યો રે, મંગળપદ હૃદે ધર્યું. ૨૮
ગુરૂકેરી કૃપાય રે, થઈ જ્યારે પૂરી;
ગ્રંથ થયો પૂરણ રે, કથા નથી અધૂરી. ૨૯
અર્ધચંદ્રશો ગ્રંથ રે, કૃષ્ણાર્પણ કીધો;
દ્વિજને અરપ્યો રે, મનોરથ તેનો સીધ્યો. ૩૦
શિવકેરો વિવા' રે, પરથમ જે કરિયો,
અર્પણ કર્યો દ્વિજને રે, કર તેને ધરિયો. ૩૧
ધ્રુવનું ચરિત્ર રે, પરથમ જે કરિયુ;
દ્વિજને કરે રે, અર્પણ કરી ધરિયું. ૩૨
તેથી મન ન રીઝ્યુ રે, મોટાં મન ગમિયાં;
બંધે કર્યાં મોટાં રે, દુઃખ દ્વિજનાં શમિયા. ૩૩
કર્ત્તા હરિ પોતે રે, દાસથી શુ સરશે;
નાકર એવુ નામ રે, તે તો શુ કરશે. ૩૪
વીકાકેરો સુત રે, વણિકની જાતે;
દશાવાળ કા'વુ રે, વણિક કો' શી વાતે. ૩૫
વૃદ્ધ કુળ નાગર રે, મદનસુત નામ કહીએ;

---

૩૦ અર્ધચંદ્રશો—પૂર્ણચંદ્ર જેવો સંપૂર્ણ કે ઉત્તમ નહિ એમ હશે અથવા આ અર્ધો ને શિવવિવાહ અર્ધો.

વાડવકર સોપું રે, રચી ગ્રંથ સુખી રહીએ ૩૬
શ્રોતાને પ્રણામ રે, વક્તાને કરીએ;
વીરક્ષેત્રમાં વસિયે રે, વાણી આપી હરિએ. ૩૭
વ્યાપાર તો લાધ્યો રે, હરિના કીર્તનનો;
મનોરથ સાધ્યો રે, તન અને મનનો. ૩૮

ઉથલો.

તન મનનો મનોરથ સારિયો, ધ્રુવકથા પ્રેમે કરી રે;
દાસનો દાસ નોકર કહે, શ્રીકૃષ્ણ બોલો શ્રીહરિ રે. ૩૯

---

૩૬ વૃદ્ધ ૪૦—નાગર કુળના મદનના વૃદ્ધ પુત્રને આ ગ્રંથ રચીને અર્પણ કર્યો.

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

मुकुंदकृत

गोरक्षचरित्र.

કડવું ૧ લું.

રાગ દેશાખ.

સંત સાધુ મહંત સેવી, આનંદકંદ ગાય મુકુંદ રે;
શાંત શીતળતા શરીરે, દાંત મહાંત સુચંદ રે. ૧
નામ મોટું કામ મોટું, સંત સર્વને માથ રે;
હરિ માથે સંત કરી કહે, સદ્‌ભાગ્ય મળિયો સાથ રે. ૨
શાંત મુદ્રા સંતની અતિ, સર્વ માથે સંત રે;
સંતકેરી લીલા ગાયે, વડા જેહ મહંત રે. ૩
દાન દેવે દેહકા સતી–સંતકા વોહી સ્વભાવ રે;
માન નહિ અપમાન નહિ તન, શુદ્ધ સમજે ભાવ રે. ૪
અપાર લીલા વાર વારે, ગાઇએ સંતની જાણી રે,
ભવસાગરસે તરવા ઇચ્છે, સુખભોગ જાણે માણી રે. ૫
લીલા અગાધ છે સાધની, મુકુંદ પાર ન પામે રે;
સંત લીલા રેખ જેતી, શેષ ગાય શું વિશ્રામે રે. ૬
નામ નારાયણનું જપો, કે સંતનું નામ સાંવ રે,

---

૧ આનંદકંદ—આનંદના કંદરૂપ બ્રહ્મને દાંત—ઇંદ્રિયદમનશીલ. સુચંદ્ર—સારા ચંદ્રરૂપ. ૩ મુદ્રા—મુખાકૃતિ.

૬ સાધ–સાધુ જેતી–જેટલી વિશ્રામે–થાકે.

કૂળ એક છે ને બળ અધિક, સંતતણે સાંચે ભાવ રે. ૭
પરબ્રહ્મને કુકર્મથી, જીવ કદીએ નવ જાણે રે;
અહંતા માણી મરે અભયો, મિથ્યા તરીલાં તાણે રે. ૮
સંત તેને સૂધે રસ્તે, હાથ ઝાલી જાય રે;
તેવા સંતને શિરસાષ્ટાંગ કરી, મુકુંદ કવિ ગુણ ગાય રે. ૯

ઢાળ.

ગુણ ગાય મુકુંદ કવિ પોતે, રણ છોડ તું રણછોડ જી;
મનોરથ જે ઉપજે મનમાં, તેના પૂરો કોડ જી. ૧૦
ગોરક્ષ સાધુ જે થયા, ગોરક્ષ પડિયું નામ;
તેહતણાં ચરિત્ર ગાવા, થઈ મનમાં મામ. ૧૧
શ્રીમત્સંત પ્રતાપથી કરવી, ચરિત્રમાળા જાણ;
મણકો આ અષ્ટમો, કરૂ મુખે કેમ વખાણ. ૧૨
માળા કરમાં ધરી જોઈએ, તેમાં મૂકયા મણકા આઠ;
એક સો હજુ પૂરા કરવા, તન મન ધરી દઢ પાઠ. ૧૩
માળા મનોહર ફરતી રાખી, વા મણકો જુએ એક;
શ્રોતા લક્ષ દઈ સુણે, ભણે ધરી વિવેક. ૧૪
તેહતણું તો કારજ થાયે, પામે ભવજળ પાર;
મુકુંદ કવિ ગરજી કહે, સાંયક દેવમોરાર. ૧૫

---

૭ સાંચ-ઝાલો ૮ અહંતા—હું પણું. ૧૦ રણ છોડ-દેવામાંથી છોડાવ

૧૧ ગોરક્ષ—ગાયે રક્ષણ કરેલા, અથવા ઇંદ્રિયોને વશમાં રાખનાર. ૧૨ મણકો—ચરિત્રમાળાનો માળાને એકમો આઠ મણકા હોય છે માટે ચરિત્રમાળાના પણ તેટલાજ મણકા કરવા એમ કવિનો અભિપ્રાય છે.

૧૫ ગરજી—ગર્જના કરીને. સાંયક—સાહાય કરનાર.

જયશ્રી નામે નગર મનોહર, વિજયધ્વજ ત્યાં રાય;
નગરકેરી શોભા જોતાં, તન મન પ્રફુલ્લિત થાય. ૧૬
નગર કેરા ગુણ ગઇએ તો, સતનું ગાયન લાજે;
અપાર દરવાજા અપાર શેરી, અપાર ચૌટા રાજે. ૧૭
વિશાળમાં સરવે સમાયે, સંત સાધુ પોષાય,
લોકની વૃત્તિ અતિ મનોહર, જ્યાં નહિ કળિયુગનો વાય. ૧૮
ચાર વર્ણ તો ચતુર શિરોમણિ, વેદવિહિત કરે કર્મ,
બ્રાહ્મણ સ્વધર્મને પાળે છે, જાણે અદ્વૈત બ્રહ્મ. ૧૯
રાજા રાજ્યતણુ સહુ જાણે, પાળે પ્રજા વિવેક;
દશાશ લેવો એટલી આંટી, કૂડમતિ કશો નહિ ટેક. ૨૦
દાન ધર્મની ધ્વજા મનોહર, બાંધી બેઠા રાય;
ગુણ ગણ તેના મુકુદ ગાતાં, ગ્રંથ વાધી જાય. ૨૧
વણિકજન વ્યાપાર કરે છે, નેક ન્યાય ધરી પાક;
જૂઠું જે વ્યાપારે જાણ્યુ, લાગ્યો તેને ત્યા થાક. ૨૨
કો વૈષ્ણવી ધર્મને પાળે, કો શૈવી કહેવાય,
બ્રહ્માનદમાં કોઇ મગન રહે, ન્યાયી જેની કાય ૨૩
ન્યાય માથે નજર ઘણી છે, જાણે ધર્માધર્મ;
વિવેક જીવ ને શિવતણો છે, જાણે અદ્વૈત બ્રહ્મ. ૨૪
શૂદ્રજન સેવાને સાધે, તજી બીજી અહમેવ;
મૂર્તિરૂપે હરિ હર પૂજે, કરે બ્રાહ્મણની સેવ. ૨૫
એ વિધિ છે નગર મનોહર, વસ્તી તેવી રાજે;
દવ મદિરમાં શખ પણવ ને, ઘણી દુદુભિ ગાજે. ૨૬
વૃષ્ટિ થાયે મન ગમતી ત્યા, ન્યાય માથે વિશ્વાસ;

---

૧૯ વેદવિહિત–વેદમા કહેલા ૨૨ પાક–પવિત્ર (ન્યાય) થાક લાગ્યો —અર્થાત્ તજી દીધું—અટક્યો ૨૪ માથે—ઉપર.

પરબ્રહ્મમાથે પ્રીતિ સહુને, મન નહિ કૂડી આશ ૨૭
એવા નગર વિષે એક રહેતો, સુબોધક નામે વિપ્ર,
પ્રાત કાળે વે'લા ઊઠી, હરિને ભજતો ક્ષિપ્ર ૨૮
મારૂ તારૂ મનથી મૂક્યુ, નહિ જૂઠામા જજાળ,
લોભ વૃત્તિમા મળે નહિ, અહર્નિશ ભજે ગોપાળ. ૨૯
સત સાધુની સેવા સાધે, આતિથ્યના કરી કર્મ,
અદ્વૈત નિશ્ચય કરી બેઠો, જાણ્યો એક પરબ્રહ્મ ૩૦
તેહતણી ઘરણી છે તેવી, મળી મહાસદ્ભાગ્ય,
ઘરે આવે તેનુ આતિથ્ય કરતી, સત્ય માથે અનુરાગ ૩૧
સદાચારમા પ્રીતિ સારી, સત્ય માથે વિશ્વાસ,
ઘરે સુખી છે તેહ ઘણા, ઇશ્વિરની કરે દાસ. ૩૨
પતિવ્રતા પાડોશી કહેતા, નહિ બીજી માથાફોડ,
પતિતણી સેવા તો કરવી, માને એ રણછોડ. ૩૩
દ્રવ્ય ઘણુ ને સતોષ સાધ્યો, આતિથ્યની પૂજાય,
શરીર સાજુ સેવા લાધી, મન તેનુ શે અમુઝાય ૩૪
નામતણો નિશ્ચય કરી બેઠા, દુ ખનુ નવ જાણે નામ,
ઊણમ એક પ્રકારની છે, સપૂર્ણ આપ્યુ ન શ્યામ ૩૫
સતતિ કાંઈ મળે નહિ, લોક બોલે કૂડ,
તેહતણું નવ મનમા લેખે, માયા માને ભુડ ૩૬
સ્ત્રીના મનમા ઘણુ વસે, નહિ પુરૂષને ચિંતા જાણ,
સતતિ ઉપર પ્રીતિ ઘણી છે, નારી સુશિલ સુજાણ ૩૭
જપ તપ કરીને મનમા ઇચ્છે, સતતિ આપીય શ્યામ,

---

૨૮ ક્ષિપ્ર—તત્કાળ ૩૨ દાસ—દાસત્વ—ચાકરી ૩૪ આતિથ્યની—અર્થાત્ અતિથિની ૩૫ નામતણો—હરિ નામનો નામ—લગાર પણ ૩૬ ભુડ—ભૂડી

જે વિધે ધન ધરણી આપ્યાં, તિ વિધ કીજે કામ. ૩૮
નૂનમ એત્તી નવ રાખિયે, સતીના મનની હામ;
મેળ્યું કષ્ટ કરીને જે સહુ, સંતતિ વિણ શે કામ. ૩૯
સંતતિ વિણ કોણ સારે, હે મભુજી શ્રાદ્ધ;
એમ સતી વિલપે ઘણું, સેવે મોટા સાધ. ૪૦
એક સમયને અનુસારે, પ્રાતઃકાળ મોઝાર;
સતીએ ઊઠી નિત્યકર્મ કીધું, પૂજ્યો નિજ ભરતાર. ૪૧
ભરતાર ગયો નિજ કાર્યમાં, ઘરૂણી રહી નિજ ઘેર;
એવે ત્યાં શી નિપની, મુકુંદ કવિ કે' પેર. ૪૨
મત્સ્યેંદ્રનાથ જે મહામુનિ, રમતા રામ કહેવાય;
રખડતા ત્યાં આવિયા, વિજયધ્વજ નૃપ જ્યાંય. ૪૩
વારાફરતી જાય પોતે, નગરમાં ભિક્ષા કાજ;
ફરતા ફરતા આવિયા, સુસતીઘરે મહારાજ. ૪૪
સૂર્ય આવી ઊભા શું, ભિક્ષા માટે જાણ;
શીતળતાએ ચંદ્ર જેવા, મહામુનિ સુજાણ. ૪૫
વિશ્વામિત્ર કે વસિષ્ઠથી, નહિ નૂનમ કાંઇ;
શ્વેત વસ્ત્ર સજ્યાં સારાં, મહાતેજસ્વી સાંઇ. ૪૬
બીજું કંઇ નવ બોલતા, અલખ એટલો નાદ;
ઊભા સંતને જોઇને, સુણી મનહર નાદ. ૪૭
સુસતી બેઠી જહીં, તહીંથી ઊઠી તર્ત;
સત સમીપે નજર જાતાં, સાધ્યું રૂડું વ્રત. ૪૮
મુકુંદ કવિ તે વર્ણવે, સમાચાર શો થાય;
મત્સ્યેદ્રનાથ તો રીઝિયા, તેના ગુણ સહુ ગાય. ૪૯

---

૩૯ નૂનમ—ન્યૂનતા. હામ—હોંસ. ૪૭ અલખ—લક્ષ્યમાં ન આવે એવું બ્રહ્મ.

કડવું. ૨ જું.

રાગ ઝીંઝોટી.

ગુણ ગાય મત્સ્યેંદ્ર કે, સબ સુણિયે;
લાગે સારી વાત, તબ શિરકો ધુણિયે. ૧
ભિક્ષા લઈ આવી ઝટ, સુસતી નામ હે જ્યાકો;
અલખના સુણી શબ્દ, કાર્ય હો ગયો હે તાકો. ૨
ખાપ્પરકેરી માય, ભિક્ષા મૂકી ઊભી,
કાંતિ મલિન અપાર, સુસતી દીસે દૂભી. ૩
ઈચ્છા મનમે અપાર, સંતાનકેરી સાચી;
ભિક્ષા આપી સાર, પણ માનની નવ રાચી. ૪
મહાગુરૂ મત્સ્યેંદ્ર, ચિકિત્સા વાકી ચેતે,
પૂછ્યુ બાઈને એમ, બાઈ દુઃખ શું છે એ તે. ૫
મુખ મ્લાન દીસે અપાર, કારણ કહો તાકો;
કેડે પરબ્રહ્મ તાપ, શુદ્ધ વિચાર હે જાકો. ૬
એમ પૂછ્યુ મળીને વળી, ત્યારે બોલી બાળ;
સંપત્તિ સર્વે સિદ્ધ છે, સતતિકેરી જ્વાળ. ૭
સહુ સુખમાં એ દુઃખ છે, કૃપા ન સતકી સાર;
પૂર્વજન્મના પાપથી, ભોગુ દુઃખ અપાર. ૮
એમ વદી મુખ દીન થઈ, કર જોડી ઊભી પાસ;
મત્સ્યેંદ્રનાથને મન ગમ્યુ, નવ નારી કરવી નિરાશ. ૯
ઝોળી જોઈ મુનિએ, કાઢી ભસ્મ તે વાર;
બાઈને આપી હાથમા, કાર્ય થાશે અવિધાર. ૧૦

---

૫ ચિકિત્સા—અર્થાત્ મનની ચેષ્ટા વાકી—એની. ૬ મ્લાન —કરમાઈ ગયેલ

ભક્ષણ કરજે ભસ્મ એ, કારજ થાશે સર્વ;
એમ કહી ચાલી ગયા, જેણે જીત્યો મોટો ગર્વ. ૧૧

સત ગયા ત્યાંથી સહી, નહિ એને કાઈ પીડ;
સુસતીને આવી પડી, ત્યાહી મોટી ભીડ. ૧૨

આડોશીપાડોશીતણી, આવી ઘણી એક નાર;
પૂછ્યુ તેને વળી વળી, કહો સતનકે સમાચાર. ૧૩

વાત કરી ઊભાં રહી, નવ બોલે કોઈની સાથ;
મત્સ્યેદ્રનાથ મહામુનિ, કિમ ઝોળી ઘાલ્યો હાથ. ૧૪

કોઈ કોઈ વાર આવે અહીં, આ પુરમા એ સાર,
રમતારામ જોગી સહી, કો નવ જાણે પાર. ૧૫

સુસતી ત્યારે ઉચરી, સુણો સર્વ તમે વાત;
જે બન્યુ તે દાખવ્યું, સર્વ કર્યું સાક્ષાત. ૧૬

વિનતિ મે સંતકી કરી, સુસતી બોલી એમ;
પ્રસન્ન થઈ મુને આપિયું, વરદાન થશે તુજ ક્ષેમ. ૧૭

પછે ભસ્મ આ આપી છે, ખાજે કહ્યુ અવિધાર;
તે મારે ખાવી સહીં, કર્યો મને નિરધાર. ૧૮

સત મહાસત રીઝીને, કરે કાર્ય હમેશ;
સતતણા ગુણ ગાય કો, હારે મોટા શેષ. ૧૯

જોઈ ભસ્મ મળી માનુની, બોલી વાણી એમ;
અમે ન એમા નિરખીએ, સુસતી તારૂ ક્ષેમ ૨૦

જો તું ભસ્મ એ ખાય તો, થાયે વિપરીત વાત;
ઢોંગી એવા બહુ ફરે, કપટી સાધની જાત. ૨૧

સ્વરૂપી સુદરી ભોળવે, કે'શે આપુ પૂત;
ભસ્મ ખવાડે જાણ તે, વળગાડી દે ભૂત ! ૨૨

ભસ્મ ખાય જો સુંદરી, બિલ્લી વો હો જાય;
અંતકે પીછે જાય ઝટ, કરે પીછે મન ભાય. ૨૩

અંજન કરે વળી આંખમાં, મીનડી રાખે પાસ;
રાતે તો નારી કરે, કરે ભોગ વિલાસ. ૨૪

એવી વાતો સાંભળી, અમે બાઈ અનેક;
ખાવી ઘટે તો ખાવ તુમ, કે ગ્રહો મન વિવેક. ૨૫

ખાધી નહિ એ ઠીક કર્યું, નહિ તો થાત વિપરીત;
એમ સહુ ઘાલી ગઈ, આવી નારી સો ભીત. ૨૬

વિચાર મનમાં અતિ થયો, કરવો કવણ ઉપાય;
ગડભાંગ લાગી ઘટી ઘટી, ખવાય કે ન ખવાય. ૨૭

બેઠી નારી જ્યાંહ સો, ઊઠી નહિ તે જાણ;
ખાવી નહિ નિશ્ચય કર્યો, સહુ નાર કહે સુજાણ. ૨૮

ભસ્મ ધરીને હાથમાં, ગઈ ઊકરડા પાસ;
નાખી આવી ઘર ભણી, થઈ મનમાં ઉદાસ. ૨૯

સતતિ મોકુ નવ મિલી, કિયા સાધુને ત્રાસ;
ગાય પોતાની આવતી, તેને બાંધી જઈ પાસ. ૩૦

ગોબર કાઢે ગાયનું, નાખે ઊકરડા માંય;
એમ નિશદિન તે તો કરે, રક્ષા નાખી જ્યાંય. ૩૧

કથને વાત કરી નહિ, ક્રોધ કરે સુણી તેહ;
વાત વિસારે પડી ગઈ, બન્યું મુકુંદ કે'તો જેહ. ૩૨

---

૨૪ મીનડી–બિલાડી. ૨૬ ભીત ઈ૦–આવી નારીને તે ભીતિ ઘાલી ગઈ. ૨૮ સો—તે જ્યાં ઊભી હતી ત્યાંજ બેઠી.

૩૧ રક્ષા—ભસ્મ—રાખોડી.

કડવું ૩ જું.

રાગ મલ્હારકી ચોપાઈ.

વાત વિસારે પડી વો જાન, સુમતી હુઈ નાદાન;
તાકી ગોષ્ટ કહે મુકુંદ, ગોરક્ષનાથનો જેહ પ્રબંધ. ૧
ભસ્મ આપી ગયા મત્સ્યેદ્રનાથ, બાર વર્ષ થયાં એ વાત;
નવ તેમના મનમાં કાંઇ, ફરી તે નગરમાં આવ્યા સાંઇ. ૨
વારાફરતી ભિક્ષા માગે, જેનું બ્રહ્મમાં મન અનુરાગે;
પોપણુ જેટલુ મેળવે અન્ન, અલક્ષ્ય એટલું કહી ભગવન. ૩
ફરતા ફરતી ફરે શેરી, મારે મત્સ્યેંદ્રનાથ તો ફેરી;
ફરતા ફરતા આવ્યા જ્યાંય, વરદાન દઇ ગયા'તા ત્યાંય. ૪
જોઈ ગૃહને આનંદ પામ્યા, પુત્ર જોવાને ઘર ભાગ્રી નામ્યા;
ગયા ઘરની પાસે મુન્ય, જેણે જાણેલું ખરૂં શૂન્ય. ૫
ઊભા રહીને બોલ્યા એમ, તારા પુત્રને છે સહુ ક્ષેમ?
સુણી શબ્દ સાધુનો જાણ, સુબોધક બોલ્યો નિરવાણ. ૬
મહારાજ ઊભા રહો આંહી, નાખું ભિક્ષા પાત્રની માંહી;
આજ પાવન કર્યું મુજ ધામ, આજ મળિયા સુંદરશ્યામ. ૭
કૃપા તમારી [દિસે] અપાર, મૂઢમતિ શું કહું વાર વાર;
મારે માથે કૃપા કરી, આપું ભિક્ષાપાત્ર હું ભરી. ૮
એમ કહી દોડચો તેહ, ઋષિએ સતીપતિ જાણ્યો નિઃસંદેહ;
બોલ્યા મુખથી મારી હાક, જાકી દાનત હે સબ પાક. ૯
તેરી સ્ત્રી ઔર બેટા હે અચ્છા, પૂછું વો સબ કહેના સચ્યા;
એવે આવી સ્ત્રી ઘરમાંથી, દીઠા સંત કે ચમકી જ્યાંથી. ૧૦

---

૫ નામ્યા—નમ્યા—વળ્યા ખરૂં શૂન્ય—સત્ અને અસત્—બ્રહ્મ અને જગત્.

અરે આ તો ભસ્મનો આપનાર, પૂછે પુત્રના સમાચાર;
નથી કરી સ્વામીને વાત, આજ થયું સહુ સાક્ષાત. ૧૧
એને શું કહીશ હું સુખે, સતી આવી મહામહાદુઃખે;
સ્વામી કરશે મુજ માથે ક્રોધ, ભૂલી સતીતણો સુબોધ. ૧૨
એવે મત્સ્યેંદ્રનાથ તો બોલ્યા, સુબોધકે તોલ તોલ્યા;
મારે ભિક્ષા ન જોઇએ ભાઇ, તારી પત્ની પુત્ર છે સુખદાઈ. ૧૩
એટલી વાતનું મારે કામ, રાજી રહો સુંદરશ્યામ;
એમ ભાખીને ચાલવા માંડ્યું, સુસાધુએ રોવા માંડ્યું. ૧૪
જઈ સનમુખ બોલ્યો એમ, મેં નવ જાણ્યો તમારો નેમ;
બોલ્યા શું તે સમજ્યો નહિ, મારી સ્ત્રી સુખી છે સહી. ૧૫
નથી સંતાન મારે જાણ, તેના સુખ દુ:ખની શી વાણ;
ત્યારે બોલ્યા મત્સ્યેંદ્ર રાય, મારૂં વચન મિથ્યા નવ જાય. ૧૬
ઊગે પશ્ચિમ દિશે ભાણ, થાય બ્રહ્માની મિથ્યા વાણ;
થાય વેદવચન અસત્ય, બૃહસ્પતિની કૂડી થાય મત્ય. ૧૭
શુક્રનીતિ ચૂકે જાણ, કરે ઇંદ્ર નૃપતિનાં વખાણ;
અગ્નિ શીતળતા સજે, પરબ્રહ્મ ભૂતને ભજે. ૧૮
લક્ષ્મી અલક્ષ્મી સેવે, દાસપણું ઇચ્છિયું દેવે;
સાધુ માયામાં મચે, કાચો પારો ઉદર પચે. ૧૯
ધન્વંતરી ભૂલે નિરીક્ષા, કરે શિષ્ય ગુરૂને શિક્ષા;
નામ જાણી રહે સંતાપ, શૂદ્ર દે બ્રાહ્મણને શાપ. ૨૦
એક દિનનું બાળક બોલે, વિક્રમ ન્યાય અન્યાના તોલે;
સાધુ ન કરે કામ પવિત્ર, શારદા વીસરે વિદ્યા ચરિત્ર. ૨૧

---

૧૪ સુસાધુ—સુબોધક વિપ્ર. ૨૦ નિરીક્ષા-(રોગની). ૨૧ અન્યાના —અન્યાયના.

મહાદેવ જ્ઞાનને મૂકે, એ સર્વ કદી ભાઇ ચૂકે;
પણ મારૂ વેણ મિથ્યા ન જાય, સુણો તમે સુબોધક બ્રહ્મરાય. ૨૨
કશી વાત ન જાણે તેહ, તેણે નારી બોલાવી પામી સંદેહ;
આવી નારી કપતી કાય, વાકો જીવ રખે ભગ જાય. ૨૩
લાગી ચરણે સતને બાઇ, ભૂલી સુસતી બોલી સાઈ,
સત સમર્થ ભરતા ઊભો, નારી કે' મત્સ્યેદ્રનાથ મે દુભ્યો. ૨૪
આપી ભસ્મ ગયા એ જાણ, તે ખાધી નહિ મે નિરવાણ;
મીંદડીની ભરાવી બીક, થઇ એક બે ખાતાં છીક. ૨૫
તેથી લાગ્યુ ખાવુ નહિ ઠીક, તેણે દુ:ખની વાળી નીક;
સુણી વેણને મત્સ્યેદ્રનાથ, કઇક ક્રોધી બોલ્યા તે સાથ. ૨૬
શાતપણાકેરી શિર છાપ, તેને લાગ્યો હૃદયે તાપ,
દશ ઇંદ્રી કરી વશ જેણે, ક્રોધને શમાવ્યો તેણે ૨૭
દુષ્ટ કરે એવુ જાણી, બોલ્યા સુસતિશુ પોતે વાણી;
કર્મમા લખ્યુ તેહ કીધુ, ઉલટું હોયે તે થાય ન સીધુ. ૨૮
કર્મ રેષા બ્રહ્મા ન ભુસે, હારે વિષ્ણુ આવે હુંસે;
નહિ કર્મમા વિધા જાણ, સરસ્વતી હારે નિરવાણ ૨૯
જ્ઞાન શૂન્ય જો કર્મ હોય, શકર જેવા શુ કરે સોય;
થયા દેવકીને અષ્ટ બાળ, બાળકોએ જગાવી ઝાળ. ૩૦
કર્મની સર્વે વાત, એવુ બોલ્યા સત સાક્ષાત;
તારા કર્મમાં નહિ પૂત, તેથી વળગ્યુ ભ્રમણાભૂત. ૩૧
વારૂ એ રક્ષા નાખી ક્યાહી, દિખાવ અમકું કે' તે સાંઇ;
પતિ પત્ની ને ત્રીજા નાથ, ગયા ઊકરડાને માથ. ૩૨

---

૨૫ મીંદડી—બિલાડી

બતાવ્યું બાઇએ આંહી, અહો ભસ્મ નાખી છે સાંઈ;
વારૂ કહી ઊભા ત્યાં મત્સ્યેંદ્ર, મીંચ્યાં ઊભાં ઊભાં નેત્ર. ૩૩
અલક્ષ બોલીને લક્ષ લગાડ્યો, એક ધાંટો તાણીને કાઢ્યો;
વળી અલક્ષ્ય અલક્ષ્ય કર્યો પોકાર, ચોદશ એવો થયો હોકાર. ૩૪
બાર વર્ષની વયનો બાળ, પાસે આવી ઊભો તતકાળ;
કે ચાલ્યા નાથ ત્યહાંથકી, એક ઘડી રહ્યા નહિ ટકી. ૩૫
પતિ પત્ની પૂઠે પળાય, મત્સ્યેંદ્રનાથ ન કરતા સા'ય;
ઘણુ નમન કરેછે બન્ને, મત્સ્યેંદ્રનાથ ન આણે મને. ૩૬
સાધુ દયાળુ હોય સાર, તેથી કહ્યો કંઈક વિચાર;
જાઓ ભજન કરજો અમારૂ, થશે કોઇક દિન તો સારૂં. ૩૭
મહામનોહર સુતને લઈ, સાધુ ચાલ્યા રડતાં બાઇ ભાઇ;
મત્સ્યેદ્રનાથતણો પ્રતાપ, પવિત્ર ગોમયમાં રહ્યો આપ. ૩૮
થયું રક્ષણ પવિત્ર સ્થાન, ગોરક્ષનાથ ધર્યુ અભિધાન;
લઈસાથે ફરતા મુનિ, શીખવતા વેદ શાસ્ત્રની કરવી ધૂની. ૩૯
જોગ ક્રિયા સર્વ જણાવી, સાંખ્યશાસ્ત્રની રીતિ ગણાવી;
એમ ગુરૂ શિષ્ય ફરતા જાણ, સુબોધક સુસતી દુ:ખની વાણ. ૪૦
એ તો કોઇથી નવ ભણાય, એનું દુઃખ ન કોથી ગણાય;
પુત્ર આવેલો ગયો હાથ, એમ સોચ કરતાં બન્ને સાથ. ૪૧

कवित.

करमके मांहीं नाहीं, सा'य करे केसे सांइ,
पूत आयो हस्तमे सो, गोबरमे गड्यो हे;
खानेको धर्यो हे पास, लिख्यो नाहि तो न पोंचे,

---

૩૮ ગોરક્ષનાથ—ગોમયમાં રક્ષિત થયેલા નાથ.

आस खास संत कहे, आयो हाग पड्यो हे;
मारव्र के पेच वडे, मेरे तेरे माही लडे,
कर्महीके कूप पडे, नीकसे न कड्यो हे;
आनद मोही निकद, दु खको मिलेही दंद,
कर्ममंदसे मुकुद, सचो सोही सड्यो हे. ४२

કડવું ૪ થું.

રાગ ગાંધાર.

કોઈ ગોરક્ષકો કહે જન્મ, કઈ રીતે ભયો;
વોહી જણાવે મુકુંદ, કેસો છૂપી રહ્યો. ૧
મત્સ્યેંદ્રનાથને દીની ભસ્મ, સો ડારી જાકે;
ગાવકે બાહેર આર, સમજ નહિ જાકે. ૨
કોઈ આવે નહિ કોઈ જાય, ગોબરૂ સહુ નાખે,
ત્યા નાખી આવી નાર, એવું સત ભાખે. ૩
ડટાયો ગોબરમે બાળ, તેને જઈ ગાય જુવે;
પયપાન કરાવી સાર, ભૂખનું દુ ખ ખુવે. ૪
એમ વર્ષ બાર પર્યંત, ગાયોએ બાળ ગ્રહ્યો;
પયપાન કરાવી કર્યો પુષ્ટ, તેણે મોટો થયો. ૫
એમ અનેક ચાલે વાત, સાચી કઈ જાડી;
નથી પાસેની એ વાત, જે જોઇએ ઊઠી. ૬
પણ સતનો મોટો જન્મ, ગમે તે રીતે થયો;

---

૪૨ आस ઈ૦—ખાનાની ખાસ આશા હોય તથાપિ હાથમા આવેલો ગ્રાસ પડી જાય! मेरे तेरेमाही—મારા તારામા कड्यो हे—કાઢ્યો હોય તો પણ आनद ઇ૦—મુકુંદ કવિ કહે છે કે, મંદ કર્મવાળા મનુષ્યના આનંદનું પણ નિકંદન થાય છે, દુ ખનુ દંદ (જોડુ) તેને પ્રાપ્ત થાય છે અને જે સાચું હોય છે તે તેની પાસે જતા અટકી રહે છે!

બાર વર્ષ રહ્યો ગોબર માય, સર્પે ન શી ગયો ૭
પછે મળિયા મત્સ્યેંદ્રનાથ, તેમણે સાથે લીધો,
વડો કર્યો તેને શિષ્ય, વિદ્યાદાન દીધો ૮
ફરતા લઈ તેને પાસ, જ્ઞાની મોટો થયો,
ગુણ ગાય શુ મુકુંદ, સર્પે નાશી ગયો ૯

કડવુ ૫ મુ.

રાગ ગોડી

ગુરૂ શિષ્ય ફરતા સાથ, એક એક કેરે છે માથ,
ગુણ શિષ્યના ગુરૂ ગાય, શિષ્ય વખાણે ગુરુરાય ૧
એવો સબંધ અન્યો અન્ય, કહે માહો માહે ધન્ય,
કરે શાસ્ત્રવિધાનની વાત કરે બ્રહ્મની સર્વે ખ્યાત ૨
કરે શિષ્ય ઘણા તે જઈ, રાય રાણા નમતા રહી,
નવ ધન માહિ અનુરાગ, નવ જોઈએ રેવાનો કઈ ભાગ ૩
પરબ્રહ્મની વાતો એક, અદ્વૈત વિણ ન અન્ય વિવેક,
એક સ્થાનકે નવ રેવુ, કોઇને આપો એવુ નવ કેવુ ૪
અલક્ષ્યનો કરવો નાદ, પહોચાડવો ગૃહસ્થને સાદ,
જો આપે તો તે લેવુ, નહિ તો નથી તેનુ કઈ દેવુ ૫
આનંદમા વૃત્તિ એક તાર, નહિ સંસારનો કઇ ભાર,
નહિ બીજો કઇ કારભાર, પરબ્રહ્મનો એક વ્યાપાર ૬
શિષ્ય સેવા કરતા સારી, ગોરખ શિષ્ય ને મત્સ્યેંદ્ર આચારી,
ગયા અયોધ્યાકેરી માય, ફરતા ફરતા બન્ને જયાય ૭
કર્યુ આસન વૃક્ષની નીચ, અમૃત જળ સર્વે સીચે,
તે મનમા નાહિ લગાર, વૃક્ષ આસન સાગનુ સાર ૮
નવ ભોજન મિષ્ટ જોઇએ, નવ બીજી ફાવે સોઇએ,

નવ સુખડી સારી ભાવે, લોક વિધ વિધનું જે લાવે. ૮
ખાયે ભિક્ષા મળતી જેહ, તેથી થાયે પુષ્ટ તો દેહ;
જીત્યા કામ ક્રોધ ને લોભ, તેથી થાયે નહિ કંઈ ક્ષોભ. ૧૦
મન આનંદ માંહે મગ્ન, કરે નિશદિન અજપાનો જગન;
એવે એક અવનવું થાય, તેહ મુકુંદ કવિ ગાય. ૧૧
ગયો ગોરખ ભિક્ષા લેવા, મહાદાનો સ્વરૂપે દેવા;
પંચ ઘર ભિક્ષાનો ટેક, ધર્યો મનમાં એહ વિવેક. ૧૨
પ્રથમ એક ઘર જાવું, આપે તો લેવું ખાવું;
જો થાયે ત્યાંથી નકાર, જાયે બીજે મંદિર સાર. ૧૩
એમ પંચ સ્થળે જાય, નવ મળે તો કાંઇ ન ખાય;
તેવો ટેક ધરીને ગયા, શીલવતીને ત્યાં સુખી થયા. ૧૪
અલેખ જેવે જગાવ્યો, જોઈ રૂપને જોગી ભાવ્યો;
કર્યું માતાનું નૈવેદ્ય, ભિક્ષા આપી બાઇએ નિર્વેદ્ય. ૧૫
ગોરક્ષે સંતાડી લીધી, પછે જાવાની સોઈ કીધી;
ગયો ગુરૂપાસે તેહ, આણી મૂક્યું પાસે જેહ. ૧૬
ગુરૂએ પાસે બેશી ખાધું, રોઝયા એક વસ્તુથી સાધુ;
વડું એવું તેવું નામ, જોઇ ગુરૂ બોલ્યા આમ. ૧૭
આનો સ્વાદ નહિ ત્રણ લોકે, મારૂં મન બંધાયું ઓકે;
કોઈ દિવસ સ્વાદ ન થાય, આજ એ માંહી મન ભરાય. ૧૮
આજ સુધી ન એવું ચાખ્યું, એવું ગુરૂજીએ ભાખ્યું;
લાવ્ય વડું ગોરખા તુંય, હું તો નામ ન જાણું શુંય. ૧૯
કહ્યું વડું તેં જે નામ, તેમાં લાગી મનની મામ;
ગોરખ કે' હું નવ જાણું નામ, આપનારીએ કહ્યું આમ. ૨૦

૧૪ શીલવતી—શીલ પાળનારી કોઇ સ્ત્રી. ૧૫ નિર્વેદ્ય—છાની—કોઇ ન દેખે તેમ. ૧૮ ઓકે—એની (સાથે).

તેથી નામ જાણ્યું એ વડું, સ્વાદ લાગ્યું તમને વડું;
આજ લાવું જઇને હુય, એમાં માગ્યું ગુરૂજી શુય. ૨૧
એમ કહીને ગોરક્ષ જાય, અલેખ જગાવ્યો જઈ બાઇને ત્યાય,
બાઈ આવી બાહેર સાર, આપી ભિક્ષા તો અવિધાર. ૨૨
માંહી નિરખ્યુ નહિ જે વડું, ગોરક્ષ કે' હૃદયામા એ જડ્યું;
મારા ગુરૂએ માગ્યુ એહ, મુને આપો તમે તેહ. ૨૩
તમે આપો ત્યારે લેવુ, ગોરક્ષ બોલ્યો ત્યા એવુ;
ભાઈ વડુ આજ ન કીધુ, કાલે કર્યું'તુ ત્યારે દીધું. ૨૪
એ તો ઝટપટ ન થાય, તમે સમજો શુ યોગી રાય,
ગોરક્ષ કે' ભિક્ષા નવ જોઇએ, મને આપે નહિ એ કોઇએ. ૨૫
હુ તો લેઇશ વડુ આજ, એમ બોલ્યા જોગી રાજ;
બાઇ તમે કાઇ જાણો, ત્રણ હઠ મનમાં આણો. ૨૬
રાજ હઠ જાણો તમે, એ તો મૂકી ન મૂકાય કયમે;
સ્રીની હઠ હોયે તેવી, એ તો છોડે નહિ છોડ્યા જેવી. ૨૭
યોગીકેરી હઠ જાણુ, વડુ લેઈ ઊઠુ નિરવાણ;
નવ મળે તો આપુ માણ, એમ બાઇને કીધુ જાણ. ૨૮
અમો પચ ઘરે જઈ આવ્યા, વડા માટે કાઈ ન ફાવ્યા,
વડુ આપો ત્યારે જવાય, એસા બોલ્યા જોગી રાય. ૨૯
ત્યારે બાઇને વ્યાપ્યો ક્રોધ, કર્યો જોગીને ક્રોધમાં બોધ;
માએ જણતાં મૂકયા જાણ્ય, શું આપી વિસર્યા આણ. ૩૦
કરો નહિ મન વિચાર, વડું થાય કયમ નિરધાર;
માગ્યું મળે ક્યાથી જોગી, થયા સસારના તમે રોગી. ૩૧

---

૨૧ વડુ—ઘણુ (સ્વાદ) ૩૦ જણતા—અર્થાત્ જણીને. આણ—હમણા.

હું માગું તે આપો તમે, મારા મનમાં જેહી ગમે;
ત્યારે ગોરખ બોલ્યા મુખે, મારી પાસે હોય તે આપું સુખે. ૩૨
ત્યારે નારી બોલી હઠીલી, જે મનાતી લોકમાં શીળી;
વિચાર કરી બોલી તેહ, તારી આંખ કાઢી આપે જેહ. ૩૩
તો તો વડું આપું હુંય, મને માગ્યું આપે તુંય;
ગોરક્ષ કે' આપું હમણાં, માગ્યું આપવું એમાં શી મણા. ૩૪
આપ છુરિકા મુજને આણી, સ્ત્રી લાવી જૂઠું જાણી;
આપી છરી હાથ માંય, ગોરક્ષે લીધી સ્ત્રી જુએ જ્યાંય. ૩૫
એક ચક્ષ કાઢી તેવડે, આપી જુવતીને સાટે વડે;
જોઈ ભય પામી મન નાર, આનો પમાયે નહિ પાર. ૩૬
લોકમાં થાઇશ ફજેત, તો બગડ્યો સહુ વેત;
પાયે લાગી સંત બેસાડ્યા, સંતે આશ્રમ ત્યાંહી ગાડ્યા. ૩૭
વડું કરવા ગઈ નાર, નવ લગાડી કંઈ વાર;
વે'લું વે'લું કરી આપ્યુ, કષ્ટ ગોરખકેરૂં કાપ્યું. ૩૮
વડું લેઈ ગયો ગુરૂ જ્યાંય, મત્સ્યેંદ્રનાથે પૂછ્યું ત્યાંય;
કેમ વાર આટલી લાગી, શું કોઈ દેનારી નવ જાગી. ૩૯
કે વસ્તી ગઇ આઘી, સચ્ચ બોલો હે વેરાગી;
તવ ગોરખ બોલ્યા વાચા, ગુરૂ માનો મેરા સાચા. ૪૦
બાઇને વડા નવ દિયા, તબ નેત્રકા દાન કિયા;
દેખ્યા ગુરૂએ સન્મુખ, ભર ગયા લોહીસે મુખ. ૪૧
તેં શું માગી આપી આંખ, જેમ પક્ષી તોડી આપે પાંખ;
એ વાત સર્વે જાડી, એમ ગુરૂ બોલ્યા રૂડી. ૪૨
કંઈ વાગ્યું હશે તને, ખોટું સમજાવે મને;

---

૩૫ છુરિકા–છરી. ૩૭ આશ્રમ ગાડ્યા—સ્થિર થઇને બેઠા.

એ તારી નહિ કાંઇ રીત, સંતને જોઇએ ન એવી નીત. ૪૩
જો માગ્યું આપો દાતાર, તો રહેલી આંખ આપો મને સાર;
ગોરક્ષ કે' આપું હમણા, એ વાતમાં શી છે મણા. ૪૪
એમ કહીને કાઢી આંખ, જેમ પક્ષી તોડે ઉડવાની પાંખ;
આંખ અરપણ કરી તતકાળ, જોઈ રીઝયા ગુરૂ દયાળ. ૪૫
ધન્ય ધન્ય શિષ્ય તુ મારો, ગુરૂભક્તિનો સારો ધારો;
ધન્ય ધન્ય દ્રઢતા તારી, તારે માથે વિશ્વ નાખું ઉવારી. ૪૬
એમ કહીને આચમન કીધુ, ગુરૂ નારાયણનું નામ લીધું;
પાણી છાંટયું આંખ મીચી, જાણે અમૃતની ધાર સીંચી. ૪૭
ગોરખને થઈ નવી ચક્ષ, વાધી જ્ઞાનની મોટી પક્ષ;
ગુરૂકૃપાની સારી લક્ષ, ગોરખનાથ થયો મહાદક્ષ. ૪૮
પછી ગુરૂ શિષ્ય બે સાથ, ગયા જયશ્રીપુરીમાં નાથ;
તેના ગુણ મુકુંદ ગાય, કરી સતી સુબોધકને સા'ય. ૪૯

કડવું ૬ ઠું.

રાગ અલખ આશાવરી.

જયશ્રીનગરી આવ્યા બન્ને, ગુરૂ ગોરખ બે આનંદી;
સુબોધક પિતા મિલને આયા, મત્સ્ય ગુરૂકી કીની બંદી. ૧
સતાન તુમારા ચેરા તુમારા, ગોરક્ષ નહિ હે હમારા;
વિનતિ એક મનમે ધરો હમારી, સેવા ઇચ્છે મન સારા. ૨
તુમ ઔર ગોરખ દોનું રહેના, માસ ખટ અમારે મંદિર;
વિનતિ એટલી માનો ગુરૂજી, સોહી કરૂંગા મે સુંદિર. ૩
મત્સ્યેદ્રનાથ પ્રસન્ન થઇ કે', વારૂ મંદિર વસી રહીશું;

---

૪૮ દક્ષ—ડાહ્યો—પંડિત.
૧ બંદી—બંદગી—પ્રણામ.

બંધન અમારૂં નવ ધરવું મન, ગોરક્ષ રહે ત્યાં તેમ કહીશું. ૪
એમ કહીને મંદિર ચાલ્યા, રહ્યા માસ બે ગોરખ સાથે;
વૃત્તિ જવાતણી ગુરૂની જોઈ, ગોરક્ષ કે' ગ્રેવો હાથે. ૫
ગુરૂ કે' વચન સત્ય કરો અમારૂં, ખટ માસ તો આંહી રે'વું;
વચન માનીને ગોરખ રહ્યા ત્યાં, વિજોગ દુઃખ કઠિન સે'વું. ૬
સમજાવીને ગુરૂ સધાર્યા, ગયા તેહ સિંહલદ્વીપે;
ભિક્ષા કારણ રાયભવનમાં, ઊભા નાથ ઘણા દીપે. ૭
એમ ભિક્ષા કરતા ગુરૂજી ફરતા, એવે કેર ત્યાં એક થયો;
રાજ્યપદ ઉપર જે રાણી, તેનો સુત બૂડી જળે મુઓ. ૮
રાણીએ બહુ ઉપાય કીધા, સુત ન જડયો ડૂબ્યો ક્યાંહી;
દેહ સુદ્ધાં તો હાથ લાગી નહિ, ગયો પુત્ર જળની માંહી. ૯
કોઇએ વાત ભલી ભરાવી, મત્સ્યેંદ્રનાથનું કારણ એ;
જોગી પકડી કેદ રાખ્યો, ખોટું તારૂં ધારણ એ. ૧૦
મૌન્ય ધરી મત્સ્યેંદ્ર રહ્યા ત્યાં, મહાશક્તિધર શૂરા જેહ;
યોગી યોગકળામાં મશહૂર, પૂરા રહ્યા અધૂરા તેહ. ૧૧
ગોરક્ષ રહ્યો સુબોધકને ત્યાં, તેણે સેવા બહુ કીધી;
માગ્ય માગ્ય એમ મુખથી બોલ્યો, પુત્ર થશે આશિષ દીધી. ૧૨
સુબોધક કે' અન્ય ન જોઇએ, પુત્ર જોઇએ તારા જેવો;
વરદાન આપી અવધિએ ઉપડયા, થશે મનોરથ ઇચ્છો જેવો. ૧૩
નાથ વરદ તો નામ રાખજો, એમ કહી પળીઆ પોતે;
ત્રિકાળ દર્શી ગોરખ ગુરૂ છે, બંધન પડિયા ગુરૂ જોતે. ૧૪
ઘડી એકમાં સિંહલદ્વીપ ગયા છે, રાણીને પૂછયું જાઇ;

---

૪ બંધન ઇ૦—અમો તો રહેવાને બંધાતા નથી પણ ગોરખ ૭ માસ તમારી પાસે રહે તેમ તેને આજ્ઞા કરીશું.

૧૧ મશહૂર-પ્રખ્યાત.

બધીખાને જેહ ધર્યા તે, જાણો છે મોટા સાંઇ. ૧૫

રાણી કે' અમો કાંઇ ન જાણું, પુત્ર ડૂબાડ્યો જળ માંહે;
આવે તે તો છોડું એને, નહિતો વસશે એ આંહે. ૧૬

ગોરક્ષ કે' અમો પુત્ર બોલાવું, ગુરૂને તેડી અહીં લાવો;
મત્સ્યેંદ્રનાથને આણ્યા છે તહીં, હાક મારી સુત બોલાવ્યો. ૧૭

ઝૂડ ગળી જેને ગયો હતો તે, સજીવન થઇને આવ્યો;
ગુરૂ ચેલા તો મુક્ત થયા છે, પ્રતાપ સહુ જનને ભાવ્યો. ૧૮

એ વિધિએ ચર્પટીનાથ ઉગાર્યો, ગોરક્ષ ગુરૂએ જઇ જાતે;
જળક્રીડામાં ડૂબી ગયો'તો, અજ્ઞાનતણી કાઢ્યો રાતે. ૧૯

તે તો મોટો શિષ્ય થયો છે, અનેક શિષ્ય એવા કીધા;
ભર્તૃહરિને જાતે જઇને, બોધ તુંબીફળથી દીધા. ૨૦

પિંગળા નારી પવિત્ર નામે, ભર્તૃહરિની જે રાણી;
મરણ તેહનું મનમાં આણી, વાત ન માને કોઇ શાણી. ૨૧

તેની પાસે ગોરખ પધાર્યા, તુંબીફળ ફોડ્યું જઇને;
તુંબી જોઇએ તુંબી જોઇએ, એમ કહ્યું અતિ હઠ લઇને. ૨૨

મહાચતુરશિરોમણિ રાજા, સમજ્યો મનમાં સબ વાતે;
જોગી રાજ એ જૂઠ બનાવો, તુંબી હલકી સહુ જાતે. ૨૩

નારી મોટી માનવતી જે, તુંબીમાં કંઇ માલ નથી;
ગોરક્ષ ગુરૂએ તિને બતાવ્યું, જ્ઞાન ઘણું તન મને કથી. ૨૪

યોગસિદ્ધિએ તુર્ત બનાવી, એક લક્ષ્ય પિંગળા ત્યાંહી;
ભર્તૃહરિ મન મગ્ન થયું છે, ગોરખને દીધું સાંહી. ૨૫

એક સહસ્ર શિષ્ય કર્યા છે જેણે, ગોરક્ષ મોટો ગુરૂ કહીએ;
ગોરખપુર વસાવ્યું જેણે, નામ સુણી સુખી રહીએ. ૨૬

---

૧૮ ઝૂડ—અજગર જેવું એક જળચર પ્રાણી.

લીલા ગોરખતણી ઘણી છે, વર્ણવ્યાથી વર્ણાય નહિ;
મુકુંદ કવિ મન માંહી લાવી, કાંઈ કાંઈ કહેશેજ અહીં. ૨૭

કડવું ૭-મું.

રાગ મારૂ.

ગોરખકે ગુણ ગાના, રે હો ગોરખકે ગુણ ગાના હે;
નામકે લીલા જાકે અગાધા, ગોરખકે ગુણ ગાના હે. ૧
મહાસંત શિરોમણિ સાધુ, ગોરખ દેવ મહારાજ હે;
નામ નિરંજન જાણી જેનું, સિદ્ધ કરના સહુ કાજ હે. ગોરખકે૦ ૨
કાશીપુરીમાં ગયા ગોરખ જી, મિલ્યા સર્વ સમાજ હે;
મોટા મોટા લોક આવ્યા છે, કાસીકા જ્યાં રાજ હે. ગોરખકે૦ ૩
ગોરખ ગુરૂ ત્યાંહી ગયા, ભવજળકી જે પાજ હે;
રામનામની ધૂની લાગી, ધ્યાનકે મહારાજ હે. ગોરખકે૦ ૪
એક નજરે સહુ જુએ છે, સર્વ જેને સમાન હે;
વાદ યોગતણો થયો, યોગકા જૂઠા માન હે. ગોરખકે૦ ૫
ગોરખના મન માંહે લાગ્યું, ખોટી એ સહુ વાત હે;
વિધવિધ રીતે કરી બતાવ્યું, યોગકી ખરી જાત હે. ગોરખકે૦ ૬
ચમત્કાર ઘણા બતાવ્યા, તોય કે' ખોટી વાત હે;
ગોરક્ષ ગુરૂકી સબ કોઇ જાને, જ્યાકી મોટી ખ્યાત હે. ગોરખકે૦ ૭
સર્વ આવી શીશ નમાવે, રાજાનું મન મેલું હે;
તેને ગુરૂ આપ સમજાવો, એને લાગ્યું ઘે'લું હે. ગોરખકે૦ ૮
ત્યારે ગુરૂ એમ બોલ્યા, રાજા માને તું ક્યારે હે;
તારા મનની પતિજ થાયે, ખરૂં તુ કે' જ્યારે હે. ગોરખકે૦ ૯

---

૪ પાજ—સેતુ-પૂલ.

જેમ તારૂ મન માને તેમ, મેરે કરના કાજ હે;
ચોગની વાત ખરી મનાવુ, કે'વી પડશે હાજ હે ગોરખકે૦ ૧૦
કોઇનુ તું માને નહિ, સબકી જૂઠી વાત હે,
ચોગીઓને તુ મિથ્યા જાણે, જાકી મોટી ખ્યાત હે. ગોરખકે૦ ૧૧
તુ મન માન્યુ કહે ત્યારે, ઊડના એ વિખ્યાત હે;
તુ કહે તે હું સર્વ કરૂ, ચોગીકી મેરી જાત હે. ગોરખકે૦ ૧૨
એકે વાતે રાજા ન માને, બધી ખોટી વાત હે;
વાદ વિવાદ કરે નહિ, વાતકી મોટી ઘાત હે. ગોરખકે૦ ૧૩
સમજાવે તે સમજે નહિ, નાનુ ઓષડ નાજ હે;
ગુરૂ કે' એ ગમ નહિ સાચી, ચોગકા સિધ્ધાત હાજ હે. ગોરખકે૦ ૧૪

કડવું ૮ મું.

રાગ શારદાકેકિની.

શું કરીએ તો માને રાજા, તારા મનની થાયે માઝા;
તારા સુધરે ભવનાં કાજા, શુ કરીએ૦ ૧
બીજી વાતે હુ નવ માનું, એમ રાજા બોલ્યો છે છાનું;
નમે નહિ મુજસે બાનુ, શુ કરીએ૦ ૨
રાજાએ કહ્યું તે સેવક કે'છે, સભા સર્વે શાંત રે'છે;
ગોરક્ષ ગુરૂ બોજા વે'છે, શું કરીએ૦ ૩
રાજા કે' આ અસિથકી, મસ્તક ગોરખનુ કાપુ નકી;
પાકી દેહ રહે નહિ ટકી, શુ કરીએ૦ ૪
પછે સજીવન થઈ મળે મને, વિશ્વાસ આવે ત્યારે મને;
દેહ દાટી આવુ જઈ હુ જ વને, શુ કરીએ૦ ૫

---

૧૪ નાનુ ષ૦–'નાનું ઓષડજ નથી હાજ હે—સાચો છે

પછે આવીને હું હાક મારૂં, એક વાર વાણી હું ઉચારૂં;
પ્રત્યક્ષ ગોરખ કે'છે સુખ સારૂં, શું કરીએં ૬

જો એવું કરે તો સાચો કહું, ગોરખનો શિષ્ય થઈ રહું;
જોગ ખોટો કદી ના લહું, શું કરીએં ૭

ત્યારે સભાના જન બોલ્યા, એ તોલ રૂડા નવ તોલ્યા;
કોઈ શાણા તો નવ ડોલ્યા, શું કરીએં ૮

જે જોગી જોગને જાણે, તેને અસિએ તું તાણે;
પછે જોગની જુક્તિ શી માણે, શું કરીએં ૯

એવો ન્યાય અમે નવ જોયો, સત્યનો રાહ તેં ખોયો;
મ્લેચ્છ જેવો મનમે તું હોયો, શું કરીએં ૧૦

રાજા કે' ગમે તેમ કહો, જોગ જૂઠો કહી ચૂપ રહો;
આસન માથે બેશી એક લહો, શું કરીએં ૧૧

સુણી ગર્વનાં વેણ ત્યાંહી, બોલ્યા ગોરખનાથ સાંહી;
બોલવામાં તત્વ છે માંહી, શું કરીએં ૧૨

વારૂ એમ કરી દાખું છું, સત્ય યોગનું રાખું છું;
એમ થયે સત્ય તુ ભાખું છું, શું કરીએં ૧૩

શિષ્ય ચર્પટીનાથને તેડાવ્યો, તેને રાહ તો સમજાવ્યો;
જેહ વડેરો શિષ્ય કા'વ્યો, શું કરીએં ૧૪

આજ્ઞા રાયને દીધી, અસિ સજ્જ રાયે કીધી;
જુઓ મુકુંદ ગોરખની સિદ્ધિ, શું કરીએં ૧૫

કડવું ૯ મું.

રાગ ગોડી.

અસિ કાઢીને ગોસાંઈ માર્યો, રાજાને કોઈએ ના વાર્યો;

કર્યાં ધડ ને શીશ જૂદાં બેય, ડાટયાં મહેલમે લઇ તેય. ૧
પછે સભામાં આવ્યો રાય, હાહાકાર પુરમાં થાય;
કોઈ નિંદ રાજા જાણ, કોઈ કરે ગોરખ વખાણ. ૨
સિંહાસન પર રાજા બિરાજ્યો, ભાગ્યું યોગકેરી હું પાજ્યો;
હાંક મારી ગોરખ આવ્ય, વૃથા યોગને શે લજાવ્ય. ૩
ચર્પટીનાથે કહ્યુ અલક્ષ્ય, કર્યું ધારણા માંહે લક્ષ્ય;
કે ગોરખનાથ આવ્યા, આદેશ એવે વચને ભાવ્યા. ૪
ઇધાણીવાળો જોયો દેહ, નિશ્વાસ માથે વરશ્યો મેહ;
રાયનું મન ઝાંખું થયુ, તેજ સર્વે ત્યાં તો ગયુ. ૫
લાગ્યો ગોરક્ષને તે પાય, શિષ્ય કાશી રાજા થાય;
એમ યોગકળા કીધી સાચી, કાશીકેરી સભા રાચી. ૬
એવા શિષ્ય કર્યા અનેક, ગોરક્ષ ગુરૂનો મોટો વિવેક;
જેની કીર્ત્તિ નવ ખંડ, જેણે જાણ્યું સર્વ બ્રહ્માંડ. ૭
તેના ગાયા મુકુંદે ગુણ, વાંચે સાંભળે તેનું પુણ્ય;
કર્મનો યોગ થાય ઉદ, મન થાયે ધ્યાનમાં શુદ. ૮
નહિતો જ્ઞાન ન થાય, મુકુંદ કવિ તો ખરૂં ગાય;
માળા કરવાની ઇચ્છા અપાર, ધ્યાની ગુરૂઓતણી સાર. ૯
એ રણ છોડાવે રણછોડ, ત્યારે જાણું પૂર્યા કોડ;
સેવા કરી તે ત્યારે સાચી, જાઉં રણછોડપર હું રાચી. ૧૦
ઉદિચ્યમાંથી થયા ઉત્પન્ન, ગુગળી નામે જાતિ ધન્ય;
પૂજારી પરમેશ્વરના, સેવક મણુકેશ ઘરના. ૧૧
સેવક પર થાય દેવ કૃપાળ, ત્યારે કવિ મુકુંદ જાણે રસાળ;
પોષ સુદી એકાદશી જાણ, કર્યું ગોરક્ષનું ગુણગાન. ૧૨

---

૧૦ રણ—ઋણ-દેવું.

બુદ્ધિ જેવી આપી રણછોડ, પહોંચ્યા તેવા મનનો કોડ;
સત્તરસે આઠની સાલ, ગોરક્ષ ગુણ ગાયા રસાળ. ૧૩
કેશવાનંદ ગુરૂની પાસ, કર્યો કાવ્યનો અભ્યાસ;
ભાષાગ્રંથ શીખ્યો ભલી ભાત, નિજ ભાષામાં ભરી વાત. ૧૪
મુકુંદ કવિ કરે પ્રણામ, છે દ્વારકા માંહે વિશ્રામ;
કૃપા કરે શ્રીરણછોડ, માળા કરવા પહોચે કોડ. ૧૫

કબીરચરિત્ર.

કવિત.

સંતનકે પાદ સાઇ, મુકુંદ ચરિત ગાઈ,
સાઈ ગુરૂ રાઈ પાઇ, કબીર સુનાનો હે;
સંત સમાગમ કીનો, અમૃતકો પાન પીનો,
નામ હે નિઃશક દીનો, સત્ય પહિચાનો હે;
સારનકો સાર એહ, જાલી ગીન્યો હે સંદેહ,
નિર્મલ ભઇ હે દેહ, સાર સાર છાન્યો હે;
રનછોડકો દીખાઇ, દિયો મેરે ગુરૂ રાઈ,
સમજકી સાન પાઇ, કવિ મન માન્યો હે. ૧

સાધુ એક સત્ય જાની, સત્ય વાકી કથી બાની,
જૂઠી રાગ રાગી ગાની, કથા સત્ય સંતકી;
વેસે મનમે પિછાની, ખરી વાત ખોટી જાની,
ગર્વકી તજી નિશાની, એક જાત જંતકી;
માલા કરનેમે માની, મતિ પંચામૃત પાની;
દૂજ્યો સબ જાન્યો પાની, (વે) સાન બુદ્ધિવંતકી,
મન મિટાયો હે માની, દાન દિયો ગુરૂ દાની;
માલામે પરોઇ બાની, શુદ્ધિ કીની ચંતકી. ૨

ગુરૂજનકો બિબેક, દિખાઉં ચરિત એક,
સંતકો હે કેસો ટેક, એક પાયો નામ હે;
કબીર હે નિઃસંદેહ, માલિકાકો મેર એહ,
તનમે હોવે ઉજેહ, ખેહ જાને દામ હે;

---

૧ સાઇ–પકડીને. સાઈ–સાહાય. જાલી–દુષ્ટ. છાન્યો–ગળી લીધો. ૨ જંત—પ્રાણીઓ.

સતસાહેબકા મત, પાઈ તિન લોક ગત,
ખીલે તન ષડ રત, રત નામ રામ હે;
તાકો મેં ચરિત્ર ગાઉં, કબીરપે બલાજાઉં,
સાહેબકે નામ નાઉ, આઉકો બિશ્રામ હે. ૩

દુહો.

જાનનહારો નામ કો, તાકો કરૂં બિખાન;
કબીરકી કીરત કથું, પાઈ ગુરૂગત ગ્યાન. ૪

કડવું ૨ જું.

રાગ સામેરી.

વેદધર્મનો લોપ જોઈ, વિચાર્યું ભગવાન;
ખરો પંથ ચલાવવા, આણ્યું મન મહાન. ૧
પૃથ્વી માથે પાપ બહો, થયા ધર્મ અનેક;
નાસ્તિક ધર્મ ઉચ્છેદવા, ધર્યો હરિએ વિવેક. ૨
અઢાર વર્ણ કે ચાર વર્ણ, કે એથી થાવ અનેક;
હરિને સર્વ સમાન છે, અદ્વૈતતણો જ્યાં ટેક. ૩
સમાન મતિ સમજાવવા, હરિએ કર્યો વિચાર;
નીચ ઉચ કોઇ નથી, એ'વો જ્ઞાનનો સાર. ૪
એ દૃષ્ટાંત ચિત્તમાં વસે, માટે ધારી મત્ય;
અલૌકિક ઉદ્ભવ હવો, અકળિત જેની ગત્ય. ૫
ચાર વાણીથી વેગળો, ચૌદ ધામથી દૂર;
પચીસથી પરો સહી, શ્રીધર શ્રીભરપૂર. ૬
એક પરીક્ષિત કારણે, ધર્યો જન્મ મહારાજ;

---

૩ ખેહ–ધૂળ. તન ઈન–તનરૂપી ષડ રત (છએ ઋતુઓ) ખીલી. નાઉ–નામુ. આઉકો—અદીનો કે આયુષ્યનો.

તેમ અનેકને કારણે, સજ્યો જ્ઞાનનો સાજ. ૭

શુકજીરૂપે અવનિમાં, અવતરિયા ભગવાન;
કબીર નામ કહે સહુ, ભક્ત જેહ મહાન. ૮
પ્રથમ જન્મમાં જાણિયે, શ્રોતા પરીક્ષિત ભૂપ;
દ્વિતીય જન્મમાં જાણવા, શ્રોતા ઘણા અનુપ. ૯
કમાલ કુમ્મર કેહજી, શિકંદરશાહ જેહ શિષ્ય;
ગોતવણ જ્ઞાનીતણી કરી, જાણી લીધુ ભવિષ્ય. ૧૦
એવા અનેક અવનિ વિષે, હુઆ શિષ્ય મહાન;
કર્યા ઘણા તર્યા ઘણા, કબીર ગુણને ગાન. ૧૧
ઘણા પરીક્ષિત અવતર્યા, ધરી શ્રોતાનું રૂપ;
શ્રીશુકદેવજી સ્વપ થયા, કબીર જ્ઞાની ભૂપ. ૧૨
અવનિ માથે એક છે, જ્ઞાનીકેરો રાજ;
માલિકાકેરો મેર છે, (જોઇ) અધર્મી પામે લાજ. ૧૩
મહાન ગુણિયલ મહાકવિ, ગુણ ગણ અપરમપાર;
વર્ણન થાય ન તેહનું, સહસ્રમુખે અવિધાર. ૧૪
વિશાળ સાગર જાણિયે, અમાપ છે આકાશ;
નૌકા પક્ષી જિમ ફરે, ગતિને પોંચે આશ. ૧૫
તેવું મનમાં હુ ધરી, કબીરના ગુણ ગાશ;
મતિ અપૂર્ણ સપૂર્ણ કરો, શુકદેવ કબીર હુ દાસ. ૧૬
જન્મ કેઈ વિધિએ હવો, યોનિ નીચ કે ઉંચ;
કયા સ્થાનમાં પ્રગટિયા, કબીર તેજના પુંજ્ય. ૧૭

---

૧૦ ગોતવણ–શોધ ૧૩ માલિકા–માળા અર્થાત્ ભક્તમાળ. ૧૫ નૌકા-પક્ષી ઈ૦–જેમ સમુદ્ર વિશાળ છતા તેમા ગતિ પોહોચે ત્યાં લગી નૌકા ફરે છે અને આકાશ વિશાળ છતાં તેમા પોતાની ગતિ પોહોચે ત્યાં લગી પક્ષી ફરે છે તેમ મારી ગતિ પ્રમાણે હુ પણ વર્ણવુ છુ.

શું શું કર્યું મહાજ્ઞાનીએ, ઉદ્ધાર્યા કિમ ભક્ત;
તે સર્વેનું વર્ણન કરૂં, થાયે મન આસક્ત. ૧૮
મતિ પ્રમાણે ચાલવું, જદપિ છું મતિમૂઢ;
નામ સાહેબનું ઉરમાં, ધરિ તું ગરૂડારૂઢ. ૧૯
મતિ દિયો મહાપ્રભુ મને, કબીરચરિત્ર ગાઉં સાર;
માળા જપવા મન કરૂં, કબીર પમાડો પાર. ૨૦
સદ્ગુરૂ સાહેબ સમરીને, કબીરના ગુણ ગાશ;
માલિકાના પ્રભુ મેર છો, મુકુંદ પૂરણ આશ. ૨૧

કડવું ૩ જું.

રાગ ગોડી.

શ્રીકાશી ક્ષેત્ર મહાપાવન, ત્યાંહી પ્રગટ્યા કબીર ભગવન;
મુક્તિપુરીમાં મુગત દેવા, સત્ય સાહેબની સત્ય સેવા. ૧
નીચ ઉંચનો ટાળવા ભેદ, પ્રાકૃત રૂપે કરવા વેદ;
શ્રીશુકે ધર્યો અવતાર, તેના જન્મનો કહું સાર. ૨
મુમના જાત વિષે મહાન, નીમા નામે કરૂં ગુણગાન;
મહાપવિત્ર તે આચારી, મહાધર્મમાં મતિ સારી. ૩
નુરી નામે નારી જાણ, મૂકે ઋષિપત્ની તો માન;
મહાપતિવૃતા સતી સહી, ગુણ ગવાયે જહિં તહિં. ૪
પસરી કીરત ઘણી પુર માંય, ચાલે સત્યની સાહી બાંહ્ય;
પૂર્વજન્મે કર્યું બહુ કષ્ટ, શુક સુતરૂપે જડિયા સ્પષ્ટ. ૫
નહિ સંતાન તેને જાણ, આકાશનું સંતાન મેઘ માન;
નવ બીજું ધરે કદા, બાર વર્ષ અનાવૃષ્ટિ હોય જદા. ૬
તે વિધે ન સંતાન જાણ, નીમા નુરીએ પ્રગટ્યું માન;
છે એક દિવસનો સમા જોગ, નીમો સ્વધર્મમાં છે આરોગ. ૭

તે ઊઠી પ્રાતઃકાળે વે'લા, ગયા સૂત્રના ધંધા સાધવા પે'લા;
મહાપવિત્ર ગંગા નદી, કર્યું સ્નાન તેમાં રામ વદી. ૮

પછે સ્વધર્મનો કરી સ્વીકાર, સતસાહેબનો પામી પાર;
સૂત્ર ધોવા લાગ્યો જાણ, તેનાં મૂઢમતિ કરું શું વખાણ. ૯

કાંઇ જદવા તદવા ભાખ્યું, જાણ્યું તેટલું શેષ ન રાખ્યું;
સૂત્ર ધોઈ ચાલ્યો ઘેર, થઇ તેની તો શી પેર. ૧૦

તેહતણું કરૂં વરણન, શ્રીકબીર ગુણ ગાવાનું છે મન;
નીમો વાટે ચાલી આવે, એવે એક સુત ભવશો ભાવે. ૧૧

નહિ અવર જનર કોતણો, એકલો સુત જાણે અધુના જણ્યો;
પડ્યો માર્ગમાં પાદ પછાડે, મધુર મધુર મુખે સ્વર કાઢે. ૧૨

રડવામાં સતસાહેબ ભાખે, ઉહું આંહાં અસત્યને નાખે;
નહિ વસ્તી કોશ પર્યંત, નહિ કોઈ ત્યાંહે જંત. ૧૩

વટ વૃક્ષની નીચે જાણ, મહાપ્રભુજી સૂતા નિરવાણ;
જોયો નીમાએ સંતાન, વસે પ્રકાશ કોટિ ભાણ. ૧૪

ગયા પાસે ચાલી તેહ, જોઈ રૂપ પામ્યા સંદેહ;
અરે આ તે પુત્ર કોનો હશે, બાળરૂપ જોઇ દયા મન વસે. ૧૫

નવ માતા કે કોઈ પાસ, દુઃખ જોઈ થયા ઉદાસ;
ગયા બાળકની પાસે સંત, મહારૂપ જોયું મહંત. ૧૬

ઊભી બાળક ઉંચલી લીધો, સતસાહેબે પુત્રજ દીધો;
બોલ્યા ચાલ્યા વિણ તેડ હાલ્યા, જઇ સ્રીને પુત્ર તો આલ્યા. ૧૭

તે પણ પામી આનંદ, જોયો પુત્ર તે આનંદકંદ;
મહામનોહર રૂપરાજે, કાંતિ જોઇ સૂરજ લાજે. ૧૮

---

૧૧ ભવશો ભાવે—શિવના જેવો ભાવે એવો અથવા ભવ (સંસાર)ને શોભાવે એવો. ૧૨ અધુના-હમણા.

મહિમા છે સર્વને માથ, જોઇ ખુશી થયો સંત સાજ;
આનંદની હેલી થઈ તદા, ભાગ્યોદય થયો આપણો સદા. ૧૯
પુત્ર રૂપિયું મળિયું રત્ન, રાખીએ તેનું કરી જત્ન;
એમ કરીને પુત્ર લીધો, તેને પારણે પોઢાવી દીધો. ૨૦
વિવિધ પેરની લીધી સંભાળ, હસતાં રમતાં ઉછર્યો બાળ;
ઘણા દિવસ ગયા એમ વહી, બાળ મોટો થાતો સહી. ૨૧
તેહ કબીર સાહેબ કે'વાયા, જેની સાહેબરૂપ મનાઇ કાયા;
સત માથે મોટા મહત, જેનું અતિશે નિર્મલ ચંત. ૨૨
હોય હરિના જન્મ અનંત, વિધ વિધ રૂપે લીલા ગાય સત;
તેમ શ્રીકબીરના ગુણગાન, જન્મતણું વિવિધ અનુમાન. ૨૩
કરૂં જેત્તી મતિ તેત્તું વર્ણન, સત્સાહેબ ગુણ ગાવા મન;
સુણ્યુ સંત મહતને મુખે, બોલ્યુ ગ્રંથો માંહીથી દુઃખે. ૨૪
જે જે મળિયુ સુણિયુ યથા, કે'વી તેની કથા તથા;
ગાઉં બીજો કે'વાય જન્મ, સતસાહેબ જેહ અજન્મ. ૨૫
સુણો સત મહાગુણધામ, ભજો સતસાહેબનું નામ;
મુકુંદ ગાય ગુણ સાર, કરો નિર્મળ મતિ દેવ મોરાર. ૨૬

કડવું ૪ થું.

દ્વિતીયજન્મભેદકથન.

રાગ મારૂ.

કોઇ કથાંતરમાં એવી વાત, કે નીમો ના'વા ગયો રે;
વ'લો ઊઠી તે અવિધાર, સુત જોઇ સુખી થયો રે. ૧
રાત્રી પૂરણ એક મહર, તે સમે ઊભો ગંગમા રે;
જાતિ મુમનાકેરી સાર, તોયે નિર્મળતા જેવી નગમાં રે. ૨

૨૪ જેત્તી–જેટલી. તેત્તુ–તેટલુ. દુઃખે–કષ્ટે.

કરે ગંગામાં નિત્યે સ્નાન, વે'લાં ઊઠી પ્રભાતમાં રે;
ભજે નિશદિન સાહેબ નામ, દિવસ રાતમાં રે. ૩
એવે તણાતું આવ્યું એક, તુમડું ક્યાંઈથી રે;
આવ્યુ નીમા કેરે હસ્ત, પુત્ર પામ્યા માંઇથી રે. ૪
તુંબ લેઇ નિકળ્યો બા'ર, તીરે જઇ તોડિયું રે;
મહાજુક્તિ સાથે જાણ, તુબને ફોડિયું રે. ૫
નિકળ્યા માંહીથી કબીર દેવ, લઇ ઘેર આવિયો રે;
સોપ્યો તે સ્ત્રીને તે સંતાન, મનમાં ઘણુ ભાવિયો રે. ૬
એવો જન્મ કહે ઘણા સંત, કબીર મહંતનો રે;
મુકુંદ ગુણ શા ગાય, ભ્રમિત જેહ ચંતનો રે. ૭

કડવું ૫ મું.

તૃતીયજન્મભેદકથન.

રાગ ગોડીની ચોપાઈ.

કોઇ ગ્રંથમાં એવી વાત, મહાઅલૌકિક વિખ્યાત;
ગામ બાહેર નીમાની શાળ, ત્યાંથી લાગી પુત્રની ભાળ. ૧
તેહ રીતિનાં કરૂં વખાણ, ગોતનાં ગુણ મળે મુક્ત જાણ;
સુણે સાંભળે સતનું નામ, તેને મળે મહા મોટું ધામ. ૨
વે'લાં ઊઠી નીમો નામ, શાળ માથે ગયો લઇ કામ;
કરે કામ ને જપતો રામ, એવે એક શબ્દ સુણ્યો અનામ. ૩
બાળકરૂપે કરે રૂદન, એવુ સભળાયુ તે વન;
કાર્ય મૂકી નીમો જુએ, મન ઉપજ્યો સંશય ખૂએ. ૪
આવ્યો જેહ દિશાથી શબ્દ, તેમાં જવા કર્યું મન લબ્ધ;
અરૂપરૂ ભમ્યો ઘણેરૂ, નિશ્ચિંત ઊભો રહી થયો હેરૂ. ૫

---

૩ શાળ માથે—શાળ ઉપર ૫ હેરૂ-છૂપી બાતમી કાઢનાર.

ઘોર અંધારી હુતી રાત, એવે થયો નિર્મળ પ્રભાત;
વળી સુણ્યો એવે શબ્દ, નીમાનું મન થયું લબ્ધ. ૬
અરૂપરૂ જોયો જઇ પુત્ર, આ તે રવ થતો હશે કુત્ર ?
એવે ભાગીરથીકેરી તીર, રૂદન કરતો સંભળાયો વીર. ૭
નીમો તેણી દિશાએ જાય, શબ્દ સુણી રળી થાય;
જેમ મોતી છીપમાં પાકે, સ્વાતિ જળ જોઇ જેવું હાકે. ૮
તેમ જોઈ નીમાને જાણ, છીપમાં રહ્યા બાળે કરી વાણ;
દીપાવવા ભક્તનાં અંગ, જમાવવા બ્રહ્મરસ અભંગ. ૯
છીપમાંથી થયા ઉત્પન્ન, નીમે છીપમાં દીઠા ભગવન;
જઇ છીપ તે કરમાં લીધી, ઉઘાડતામાં આશા સીધી. ૧૦
જોઇ પુત્ર રૂપ રતન, આવ્યો કરતો લઈ જતન;
ગયો ગોરી પાસે તેહ, સોપ્યો પુત્ર મળિયો જેહ. ૧૧
એવી રીતે થયા ઉત્પન્ન, એમ ગ્રંથમાં લખિયું મહાજન,
મુકુંદને કહ્યું ઘણે સત, ગુણ ગાઇ નિર્મળ થયુ ચત. ૧૨

કડવું ૯ મું.

ચતુર્થજન્મભેદકથન.

રાગ સામેરી.

મહાગુણજ્ઞને જ્ઞાન શાલી, એક રામાનંદ સ્વામી;
જગતમાં વિખ્યાત મહાજન, જેને સંગે તર્યા મહાકામી. ૧
અપાર લીલા અનેરી તેની, મૂઢ શાં કરૂં વિખાણ;
પક્ષી સાગર ચંચની પેરે, કરૂ રામાનંદ ગુણનું ગાન. ૨
વાચા અવિચળ સ્વામીની, જુગ બાધે મનાય;

અર્થી ઘણા પાસે આવીને, ચર્ણે સ્વામીના સા'ય. ૩
એક બાળ વિધવા શૂદ્રની નારી, આવતી સ્વામી પાસ;
ઘણે પ્રકારે પૂજન કરતી, મુક્તિની મનમાં આશ. ૪
પૂજા પરમેશ્વરની કરતાં, ઘણા દિન તો વીતે;
ક્ષણ માત્રમાં સંત તો રીઝે, સેવે નિર્મળ ચિત્તે. ૫
ગંગામૈયા નામ બાઇનું, નિર્મળ ગંગા જેવી;
સ્વામીએ જોઇ સંતાપ ટાળવા, વાચા વદિયા કેવી. ૬
એકદા પ્રાતર આવી ઊભી, કર્યાં દંડ પ્રણામ;
પાદ માંહે મસ્તક મૂક્યું, જોઇ રીઝયા રામાનંદ સ્વામ. ૭
પુત્રવતી તું નારી હોજે, એમ વદિયા મુખ;
વિધવા બાઇ જાણી નહિ, તે મૈયાને પ્રગટયું દુઃખ. ૮
કર જોડી સ્વામીને કે'છે, મહારાજ દીધો શે શાપ;
પૂજાનું ફળ ખોટું પામી, થયો (તનમાં) ઘણો પરિતાપ. ૯
સિદ્ધવચન સ્વામીતણું, થાતાં જીવ મમ જાશે;
હું બાળ વિધવા છું સહી, હવે મુજથી શે રહેવાશે. ૧૦
પુત્ર થવાનું વર દઈ બેઠા, સ્વામી કરવું કેમ;
રૂદન કરતી રામા ઊભી, માગે સ્વામી પાસે ક્ષેમ. ૧૧
સ્વામી મન પશ્ચાતાપ કરે છે, અરે આ તે હવું કેમ;
કઈ વિધિએ મારે કરવું, આ સ્ત્રીકેરૂં ક્ષેમ. ૧૨
સ્વામીએ વિચાર કરીને, બાઈને કહ્યું ત્યારે;
પૃથ્વી ચળે સાગર સૂકે, મિથ્યા વચન ન થાય ક્યારે. ૧૩
આંસુપાત કરી અવનિ આળોટે, હે સ્વામી હવે શું થાશે;
સ્વામી કહે દોષ તને ન લાગે, તારો પુત્ર મહંતજ થાશે. ૧૪

---

૩ અર્થી-ઇચ્છાવાળા.

કીર્ત્તિ જુગો જુગ પ્રસરશે, જન્મતા સુધી ન જાણે કોઈ;
શાપાનુગ્રહ એવો કીધો, સ્વામીએ વિચારી સોઇ. ૧૫
તીર્થાટનનુ નામ દેવડાવી, તે બાઇને રાખી ત્યાંય;
મહાપ્રકાશિત રૂપ હતું, ઉદરે શુકજી આવ્યા જ્યાંય. ૧૬
પૂર્ણે નવ માસે પ્રગટ હવા, નવ જાણી કોઇએ વાત;
શુકદેવ રૂપે સંતનો ઉદ્ભવ, નારી વિધવા જાત. ૧૭
તે સુત સોંપી સંતને, ગઈ વિધવા ઘેર;
જ્ઞાનામૃત પય પાઇ ઉછેર્યો, રામાનંદ કરી (ઘણી) મે'ર. ૧૮
સાથે રાખી વિદ્યા ભણાવી, જેહ ભણી ગણી જાયા;
ષટ્રિપુની સાથે જીતી, મોહકારિણી માયા. ૧૯
તે સુત તે કબીર હુઆ, એમ કહે ઘણા ગ્રંથ;
મુકુંદ અદ્વૈતનો ચલાવ્યો, જેણે મોટો પંથ. ૨૦

કડવું ૭ મું.

પંચમજન્મભેદકથન.

રાગ ધનાશ્રી.

ઘણા ગ્રંથે મહંતની વાત જી, જે મંદમતિ કરૂં વિખ્યાત જી;
સુણો શ્રોતા સર્વે સાચી જી, રખે માનતા કોઇ કાચી જી. ૧
હરિનાં રૂપ હોયે અપાર જી, જક્ત જોઈ કરો તેનો વિચાર જી;
કેતે રૂપે વા'લો વિરાજે જી, જન્મ ધરતો ધર્મને કાજે જી. ૨
કરવા અદ્વૈત ધર્મનું સ્થાપન જી, શુકદેવે વિચાર્યું મન જી;
ચાતુરમાસમાં પરજન્ય પડતો જી, એકાએકીએ મેઘ ચઢતો જી. ૩
તે સમયે ત્યાં નિરધાર જી, વૃષ્ટિરૂપે વર્ષ્યા સાર જી;
શૂન્યમાંથી પડ્યા મહાસંત જી, આવ્યા નીમાને હસ્તમહંત જી. ૪

---

૧૯ જાયા—અવતર્યા. શાપાનુ'ગ્રહ—શાપનો અનુગ્રહ.

નીમા નુરીએ રક્ષણ કીધું જી, જ્ઞાની સુતતણું સુખ લીધું જી;
મુકુંદ એમ વૃષ્ટિથકી હુઓ ઉદ્દભવ જી,
અવનિ માંહી અવતર્યા મહાભવ જી. ૫

કડવું ૮ મું.

પષ્ઠમજન્મભેદકથન.

રાગ જીઝુમલાર.

દક્ષણ દેશ મહાપાવન, તે મધ્યે કાશીપુર એક ગ્રામ;
કાશીપુરી જેવો છે મહિમા, જ્યાં શ્રીમતનાં ઘણાં ધામ. ૧
મહાઅરણ્યમાં એક ધનીએ, કૂપ ખણાવા માંડ્યો;
અપાર દીન જન ત્યાંહી વસતા, જેણે ઉદર સંતાપ છાંડ્યો. ૨
ઘણા ગરીબ મજુરી કારણ, આવી વસિયા ત્યાંહી;
એક યવનસ્ત્રી સાથે હતો, તે ગરીબ જન માંહી. ૩
કૂપ ખણતાં તેને લાધી, એક મનોહર પેટી;
નિર્મળ મન સ્ત્રી પુરૂષકેરૂં, ચંતથી ખોટી આશા (જેણે) મેટી. ૪
પેટી વસ્ત્રમાંહે વિટાળી, જેથી થયું ન કોઇને જાણ;
સ્ત્રી પુરૂષે જઇ ધનિકને સોંપી, જે ખરચતો ધન નિરવાણ. ૫
તેણે પેટી સ્વકર ઉઘાડી, નિકળ્યો માંહિથી સંતાન;
નિષ્ઠા જોઇ યવનકેરી, શેઠે આપિયુ ઘણું માન.
શુદ્ધ બુદ્ધિએ આવી સોંપી, જો પેટી મમ કરમાં;
ધન ધાન્ય પુત્ર પરિવાર છે મારે, સંતાન તારે નથી ઘરમાં. ૭
આ પુત્ર હું તુજને અરપું છું, એને લઇ જા આજ;
પોષણ કાજે મન સમર્પ્યું, દીન થયો મહારાજ. ૮
ભૂમિમાંથી થાપણ નીકળે, તેમ કબીર થયા ઉત્પન્ન;

---

૫ મહાભવ—મોટા શિવરૂપ.

એવી કથા ગ્રંથે ભાખી, મહાસંતતણી પાવન. ૮

ષટ્ શાસ્ત્ર ને વેદ ચારે, ભણી હુઆ ઉત્પન્ન;
ષટ્શાસ્ત્ર રૂપે ષટ્ જન્મ ભાખ્યા, સુણ્યા જાણ્યા જેહ મન. ૧૦

અપાર લીલા મહંતકેરી, તેના ગુણ શું ગઇએ;
માલિકામાં મેર ગ્રહ્યો છે, મુકુંદ વર્ણવી સુખી થઇએ. ૧૧

કડવું ૯ મું.

રાગ બિલાવર.

ઇશ્વર જન્મ અપાર વિધે જેમ, માનો કબીરતણા સહુ તેમ;
ઈશ્વર ધરે અવનિ માથે અવતાર, તેમ કબીર હુઆ નિરધાર. ૧

ઇશ્વર ફેડે અસુરનો તાપ, (તેમ)કબીરે ટાળ્યો અધર્મીનો સંતાપ;
બાળપણું ગાળ્યું મહાસંત, આનંદ ઉત્સવશું રે મહંત. ૨

નિશદિન નિર્મળ મન, (જેવાં) પિતા માત તેવો થયો તન;
જેમ ઇશ્વર અવતાર ગ્રહે,(તેમ)બાળપણાનાં સુખ દુઃખ સંત સહે.૩

માત પિતાશું કરે મોજ, હઠિલાપણું કરતા રોજ;
ધર્મ યવનનો ધ્યાને ન ધરે, શુદ્ધ અદ્વૈત માથે મનસા કરે. ૪

એક ધર્મ ન ચિત્તમાં ચોટે, અદ્વૈત ભાવમાં મનસા લોટે;
મન નિશદિન તદાકાર, નિજરૂપ માને મોરાર. ૫

પિતામાતા ઉપદેશે ઘણું, તેમ (તેમ) મન દૃઢ થાયે બમણું;
જાણ્યું માતાએ અવનનું જાણ, લગનતણું કર્યું મંડાણ. ૬

સંસારમાં સાંધ્યા સંત, જાણે અદ્વૈતનું મટે અંત;
રૂપા નામે રૂપાળી નાર, તેથી સંસારનો સાંધ્યો સાર. ૭

નારીએ વિલાસ કરવા માંડ્યો, જેહ કબીરે તન મનથી છાંડ્યો;
જોગી ભોગીને કેમ બને, નારી અટવાયે ઘણું મને. ૮

તેને કહી કબીરે વાત, માનો મારૂં તો ટળે ઉચ્ચાટ;

અમો જે કહીએ તે સે'વુ, તો સુખી થઇ ઘરમાં રે'વુ. ૯
રૂચે અમારી સર્વે વાત, તો તો સંસાર કરૂ વિખ્યાત;
નહિ તો મૂકિયે પડ્યુ સર્વ, ન રૂચે સસારનું પર્વ. ૧૦
જોઇ સંતની નિર્મળ મતિ, તેના જેવી થઇ રૂપવતી;
બહુ કાળે માત ને તાત, પામ્યાં પરમપદ સાક્ષાત. ૧૧
કબીરભક્તને નારી જેહ, રહ્યાં બંને નિઃસ દેહ;
મન ધાર્મિક અતિ ઘણું જાણ, તદપિ થાયે ન કઇ નિરવાણ. ૧૨
જાણી જોઇને અજ્ઞાન આણ્યું, સ્વય રૂપ મનુષ્યાદેહ જાણ્યુ;
જૈન ચાર્વાક કે બૌદ્ધ જાણ, રામ કૃષ્ણ કે સેવું ભાણ. ૧૩
નવ ગ્રહ કે શશિ પૂજુ, મન કે' એક નહિ કો દુજુ;
એમ હરનિશ ચિંતા થાય, સ્વધર્મ કારજ કરી ગુણ ગાય. ૧૪
ખળ ઉકાળી વસ્ત્રને લાવે, ઉદર ઉદ્યોગ સતને નવ ભાવે;
એવે સુણી વાત અનેરી, રામાનંદસ્વામી પૂઠે મારે ફેરી. ૧૫
કોઇ સંતે કહ્યુ ત્યાં આવી, તેની વાત હૃદેમાં ભાવી;
રામાનંદ કરે તુને શિષ્ય, તદા મોટું તારૂં રે ભવિષ્ય. ૧૬
પણ મહાસ્વામી તને ના ઇચ્છે, યવન જાતિ મનથી ના વાંચ્છે;
એતું કહી ગયા સંત જાણ, રામાનંદસ્વામીનું કરી વખાણ ૧૭
કબીરે મનની સાથે ધાર્યું, કરશે રામાનદ કારજ મારૂં;
તેમની ખોળ કરે નિશદિન, મઠમાં જવાનું કરે ઘણું મન. ૧૮
દીરાત ઇચ્છે મનમાંય, તદપિ જઇ શકે નહિ ત્યાંય;
એવે જાણી વારતા એક, તેના મનમાં કર્યો વિવેક. ૧૯
સ્વામી સ્નાન કરવા સંચરે, તે વિધે મમ કારજ સરે;
ઊઠી પ્રાત કાળે એકવાર, બેઠો માર્ગતણી મોઝાર. ૨૦

---

૧૫ ખળ—ખેળ. લાવે—લગાડે.

સ્વામી સ્નાન કરવાને ગયા, કબીર મનમાં આનંદી થયા;
વાટ જોઇને બેઠા ઘણા, રામાનંદમાં એકરૂપ બન્યા. ૨૧
એવે ષટ્કર્મ કરીને સ્વામી, ચાલ્યા આવ્યા જ્ઞાનના ગામી;
ઊઠયા કબીર તેણીવાર. સ્વામીને કર્યા દંડવત્ નમસ્કાર. ૨૨
હસ્ત જોડી ઊભો પાસ, કરો રામાનંદ તમારો દાસ;
દીન ઉપર દયા કરો સ્વામી, મમ ઉદ્ધાર કરો બહુનામી. ૨૩
બોલ્યા સ્વામી દીનપણું જોઇ, નાખ સંશય મારો તુ ખોઈ,
ત્યારે કબીર બોલ્યા સુણો સ્વામી, મારે વાત કે'વી ન નકામી. ૨૪
મુમનાકેરી મારી જાત, મારે કે'વી સાચી વાત;
ધ્યાન તમારૂં દૃઢ હૃદે લાગ્યું, તમારા વિના સર્વે મેં ત્યાગ્યું. ૨૫
મારૂં નામ કબીર એવુ છેય, લોક વ્યર્થ સાધુ સાધુ કે'ય;
સુણી સ્વામી થયા મન દુઃખી, ઉપદેશ દેવાય નહિ અમિ મુખી. ૨૬
અવનિ માથે થાય જે પાપ, જાણો યવન નામનો (તે) સતાપ;
શિષ્ય થા તુ કોઇનો જાણ, કર સ્વધર્મતણાં તું વિખાણ. ૨૭
એમ કહીને સ્વામી ચાલ્યા, કબીરતણા મનોરથ ટાળ્યા;
ઘણી દીનતા કબીરે કીધી, સ્વામીએ નજર કરી નહિ સીધી. ૨૮
નિરાશ થયા મહાભક્ત, પણ મન સ્વામીમાં આસક્ત;
ઘેર આવ્યો નિરાશી ધરી, પણ એક મનથી પ્રતીતિ કરી. ૨૯
જેમ ભીલ તેંયે ગુરૂ કરી, દ્રોણાચાર્યને મનમાં ધરી;
ત્યમ મારા ગુરૂ સ્વામી રામાનંદ, એવો મનમાં ધર્યો આનદ. ૩૦
નિશદિન ભજન સ્વામીનું કરે, રામાનંદનો શિષ્ય એવું ઊચરે;
એક દેવ ગુરૂ મારા એહ, રામાનંદનુ ભજન કરે તેહ. ૩૧
લોકને વદે મુખે ગાળ, રામાનંદની ભક્તિ સાળ;

૨૯ પ્રતીતિ—વિશ્વાસ.

નિત્ય નિયમ રાખ્યો એક જાણ, એક ગહર કરવાં વિખાણ. ૩૨
કરમાં તાલ ગ્રે'વી જાણ, (હે) રામાનદ સ્વામી હું અજાણ;
તમે શિષ્ય કરીને પાવન કીધો, બોધ યવનને રૂડો દીધો. ૩૩
નવ ગણ્યો તમે જાતિ ભેદ, નવ ગણ્યો તમે ધર્મ ઉચ્છેદ;
ધન્ય ગુરૂ મહાંત મહારાય, કરી કબીરની શુદ્ધ કાય ૩૪
એમ ભજન નિશદિન કરતો, સ્વામીના ગુણગાને મન ઠરતો;
એક પ્રહર કરે કીર્ત્તન, મનસાકૃત રીઝવે ગુરૂજન. ૩૫
અવનિ માથે બીજો નહિ કોઈ, (એમ) રામાનદ કીર્ત્તનની કરે સોઈ;
પસરી વાત તે પુરની માય, થઈ વાત સ્વામી બેઠા'તા જ્યાંય. ૩૬
કરી કીર્ત્તિ કબીરની લોકે, સુણી સ્વામી ઘણુ મન ચોંકે;
મે કબીર શિષ્ય નથી કીો, મે ગુરૂનો લા'વો નથી લીધો. ૩૭
મહામલિન યવનની જાત, માગ વખાણની કરે શી વાત,
મિથ્યા જગત તે મિથ્યા બોલે, સત્યાસત્ય મનથી નવ તોલે. ૩૮
છોટા બડાની કે' મનમાની, ખરી ખોટી બકતે કા'ની;
યાહુકો ક્યા કે'ના સાર, જ્યાકે હૃદે ન શુદ્ધ બિચાર. ૩૯
એમ કહી સ્વામી થયા શાંત, ત્યારે બોલ્યા કેતા ત્યાં મહાંત;
સ્વામીના મહા જે શિષ્ય, બોલ્યા તેહ વાતનું ભવિષ્ય. ૪૦
સત્ય વાત મહારાજ એહ, કબીર સેવા સાધે છે નિ સ દેહ;
એક પ્રહર કરે છે કીર્ત્તન, ધ્યાન ધરે આપનુ ખરે મન. ૪૧
સ્વામીને મન વશી તે વાત, સુણી સાચી કબીરની ખ્યાત;
હર્ષ શોક આણી એમ બોલ્યા, જ્ઞાની મન માહે ઘણું ડોલ્યા. ૪૨
નજરે જોઉ ત્યારે માનુ એહ, થાય મન મારૂ નિ સ દેહ;

---

૩૫ મનસાકૃત-મનથી માનેલા. ૩૯ બકતે-બકે છે. કા'ની-કહાણી યાહુકો-એને (કબીરને) ૪૦ કેતા-કેટલાક.

કોઇએ વાત કરી આવી ત્યાંહી, કબીર હવે બેસશે ભજનમાંહી. ૪૩
દૃષ્ટિએ જોવુ હોય સ્વામી, ચાલો હું સંઘાતે બહુનામી;
ગયા તેની સાથે પરમધામ, નિકટ ઊભા રહી નિરખ્યુ કામ. ૪૪
કડતાળ ઝાલી કર માંય, પ્રથમ જપિયા સ્વામી જ્યાંય;
દૃઢ મન કરી લગાડી તાળી, જાણ્યા તન મનથી સ્વામી વનમાળી. ૪૫
એક તુહિ એક તુહિ લેઈ નામ, ભજતો રામાનંદ જ્ઞાનના ધામ;
વદતો શિષ્ય કર્યો મુને સ્વામી, યવનરૂપની ઝાંખી વામી. ૪૬
ધન્ય દેવ મહાદયાળ, યવન બાળની કરો પ્રતિપાળ;
સર્વ શિષ્યમાં મહંત કીધો, તેથી કબીરતણો અર્થ સીધ્યો. ૪૭
એવું વેણ કહીને તાળ વાયે, રામાનંદ સ્વામીના ગુણ ગાયે;
ચઢી સ્વામીને રીસ અપાર, સુણ્યો કબીરનો અસત્ય ઉચ્ચાર. ૪૮
પડખે ઊભા ઊભા એમ બોલ્યા, ક્યારે શિષ્ય થયો તું ઓલ્યા;
તે વાત કબીર નવ જાણે, એકતાર ભજનમાં આણે. ૪૯
જવ બોલ્યો નહિ યવનબાળ, ક્રોધ પામ્યા સ્વામી તત્કાળ;
પાદુકા પાયમાં પે'રી જેહ, મારી કબીરને ભાળમાં તેહ. ૫૦
હૃદય ભેદાઇ ગયુ નિરવાણ, રૂધિર નીકળ્યુ ત્યાંહી તો જાણ;
કબીર જાણે નહિ કાંઇ તેહ, લાગ્યો ગુરૂભજન કરવા જેહ. ૫૧
રામાનંદ સ્વામીનુ જપનો નામ, એકતાર તેને અન્યનું શું કામ;
દેહ પડે તો પડો આજ, એકતારી ન ભૂલે કાજ. ૫૨
તે વિધે મહામસ્ત કબીર, એકતામા વડેરો વીર;
ભજનની ધુન મોઝાર, પ્રહાર નવ ગણ્યો લગાર. ૫૩
સ્વામી જોઈ દૃઢતા મન, કબીર ઉપર થયા પરસન;
માગ્ય માગ્ય કહ્યુ એવુ મુખે, તોય કબીર બોલ્યો નહિ સુખે. ૫૪
ભજનનો પ્રહર ગયો જેહ વાર, શાંતિ પામી કર્યા નમસ્કાર;
દૃઢ મન જોઇ સ્વામી રીઝ્યા, યવનશિષ્યની ભક્તિમાં ભીંજ્યા. ૫૫

---

૪૯ ઓલ્યા—ઓ અલ્યા!

વધ્યા મુખે ન લાગી વાર, મન ગમતું માગો આ વાર;
કબીર કે' થયા જો પરસન, બ્રહ્મ દેખાડો કરૂં દરશન. ૫૬

ગુરૂભક્તિ ન ભૂલું કદા, હરિ ગુરૂ સ્મર્ણ રહે હું'ને સદા;
તથાસ્તુ કહી વળિયા સ્વામ, કબીર ત્યાંથી પામ્યો સુંદરશ્યામ. ૫૭

મહિમા વાધ્યો અવનિકેરે માથ, ફરતા તેહ રામાનંદ સાથ;
ગુરૂ ઉપદેશની કહી વાત, થયો કબીરસંતને જેમ સાક્ષાત. ૫૮

સંતમાહાત્મ્ય શું કપે મુકુંદ, જેહ બુદ્ધિતણો મહામંદ;
તદપિ પક્ષી સાગરની પેર, કરજો મુકુંદને શ્રીહરિ મે'ર. ૫૯

કડવું ૧૦ મું.

कवित.

गुरु कृपातें कबीर, बीरनके बीर हुए,
गुरु कृपातें कबीर, संताशिर ताज हे;
गुरु कृपातें कबीर, धीरनके धीर हुए,
गुरु कृपातें कबीर, भक्तनके राज हे;
गुरु कृपातें कबीर, मीरनके मीर हुए,
गुरु कृपाते कबीर, ग्याननिधि पाज हे;
गुरु कृपातें कबीर, पीरनके पीर हुए,
गुरु कृपातें कबीर, मुकुंदकी माज हे. १

રાગ મારૂ.

ગુરૂકૃપા પામ્યા, કબીર જેણી વાર;
જ્ઞાનભાનુ પ્રકાશતાં, ટળ્યો સહુ અંધકાર. ૨

---

૫૯ પક્ષી સાગરની પેર—જેમ પક્ષી સમુદ્રમાથી ચાચ ભરીને પાણી લે છે તેમ. ૧ माज—માઝા.

આવરણ હતું તે અલગ થાતાં, થયું સ્વયં પ્રકાશ;
કીર્ત્તિ પસરી ચહુ દિશે, સ્વયંરૂપઉજાશ. ૩
કબીર કબીર સહુકો કહે, કબીર ગાય શુદ્ધ ગ્યાન;
અદ્વૈત ઓળખ્યું અંગમાં, સંતમાં પામ્યા માન. ૪
અનેક શિષ્ય ગુરૂતણા, થયા કબીર મહાંત;
ઇંદ્રિયનિગ્રહ બહુ કર્યો, વદતા જન સહુ દાંત. ૫
ટેક ધરી કબીરજી, સ્વયકૃત શ્રમથી સાર;
નિર્વાહ કરવો આપનો, દઢ ધાર્યો વિચાર. ૬
વૈરાગ્ય મહામનમાં ધરી, જગત જાણે મિથ્યાય;
મંદિર ધર્મ સ્થાપ્યો નહિ, અદ્વૈતના ગુણ ગાય. ૭
નવનવાં કીર્ત્તન નિત્ય કરે, પિંગળ કરે પ્રમાણ;
છંદ રચે એવા ઘણા, થયા અવનિમાં જાણ. ૮
વણકરનો વ્યાપાર જે, પિતાતણો જે સાર;
નિશદિન મનમાં તે ધર્યો, અવર ન કાંઈ વિચાર. ૯
દર્શન આવે લોક બહુ, તેનાં કરે સ્વય દરશન;
નિરાભિમાનપણું લહી, જન થાય ઘણા પરસન. ૧૦
શ્રીમંત ધન અરપે ઘણું, કબીર કરે નહિ સ્પર્શ;
સ્વય ઉપાર્જિત ધન ગ્રહે, થાય તેથી ઉત્કર્ષ. ૧૧
ઘણા જન વદતા સહી, મંદિર અરપું સાર;
તે માંહી વસવું તમો, મૂકો વણકરવ્યાપાર. ૧૨
ખાઓ પીઓ કીર્ત્તન કરો, મૂકો માથાફોડ;
કબીર ન માને કોઇનું, સ્વકૃતમાં પો'ચે કોડ. ૧૩
એમ ઘણા દિન નિર્ગમ્યા, રૂપા નારી સાથ;

---

૫ દાંત—ઇંદ્રિય દમન કરનારા.

સંતાન હવો તેને સહી, હરિજન સર્વને માથ. ૧૪
કમાલ નામ તેનું ધર્યું, મહાશિરોમણિ સંત;
અમૃતથી અમૃત સવે, પિતાથી નિર્મળ ચંત. ૧૫
બાળપણું તેનું ગયું, થયો મોટેરો જાણ;
તેહતણું વર્ણન કરૂં, પણ મારી બુદ્ધિ અજાણ. ૧૬
સોળ વરસનો સુત થયો, પિતાથી દુણો વૈરાગ્ય;
અદ્વૈત ધ્યાન મનમાં અતિ, નહિ ધન તનમાં અનુરાગ. ૧૭
આજ્ઞા માગી પિતાતણી, તીર્થયાત્રાએ જાય;
અટણ કરી અતિશે સહી, નિર્મળ જળ ત્યાં ના'ય. ૧૮
સંત મહતને જઈ મળે, વદે ન ગર્વની વાણ;
ઇમિ અવનિ સઘળી ફર્યો, કરૂં શું હુંય વખાણ. ૧૯
ફરતો ફરતો આવિયો, ચિત્રકૂટ મોઝાર;
નાગર વણિક નામે હુતો, દીઠો તેણે સાર. ૨૦
કબીરકેરો સુત સમજી, તેડી લાવ્યો ઘેર;
મહાઆગ્રહે રાખિયો, ભજનની પીછવી પેર. ૨૧
ભજન કીર્તન ગાયાં ઘણાં, પિતાકૃત જે સાર;
વણિક રીઝયો અતિ ઘણો, કર્યો મન વિચાર. ૨૨
દીનતા જોઇ બાળની, ઇક મણિ અર્પીઓ ત્યાંય;
લઇ જા ઘેર તું બાળકા, જેથી દીનપણું જાય. ૨૩
કમાલ કે નહિ કામનો, મણિ અમારે ભાઈ;
ભજન કરી સુખી રહું, મોટી એજ કમાઇ. ૨૪
મણિ રાખો પાસે તમે, રીઝવો સંત અનેક;
ખાનપાન કરાવજો, તન મનથી રાખી વિવેક. ૨૫
મણિ પાછો આપિયો, એમ કહીને જાણ;
ઘણો આગ્રહ વણિકે કર્યો, નવ રાખ્યો નિરવાણ. ૨૬

વણિકે મન વિચારિયું, કર્યું અમો જે દાન;
તે પાછું કેમ હુ ગ્રહું, બાળ સમજે ન અજ્ઞાન. ૨૭
કમાલ નવ જાણે જશું, તેમ મણિ લઈ બાંધ્યો ત્યાંય;
કમાલકેરા વસ્ત્રમાં, મણિ તાણી બાંધ્યો માંય. ૨૮
કમાલ આજ્ઞા લઇ પળ્યો, તીર્થાટણે તે જાય;
ફરતો ફરતો આવિયો, સ્વઘરકેરી માંય. ૨૯
પિતાને આવી ભેટિયો, માતાને લાગ્યો પાય;
પિતાએ પેરે પૂછિયું, ફરિયો તું ભાઈ ક્યાંય. ૩૦
તેણે વિગતે કહી દાખવ્યું, કીધાં તીર્થ અનેક;
પિતાશ્રી પ્રસન્ન થયા, જોઇ પુત્રતણો વિવેક. ૩૧
કમાલે વાત કહી વણિકની, ચિત્રકૂટમાં નિપન્યું જેહ;
મણિ અર્પવા માંડિયો, મે લીધો નહિ તેહ. ૩૨
કબીર મન પ્રસન્ન થયા, ધન્ય ધન્ય મારા સુત;
વૈરાગ્ય મન એવો ધરો, તો તો જાણું સપૂત ૩૩
પછે વસ્ત્ર સહુ મૂકતાં, મણિ બાંધ્યો દીઠો ગાંઠ;
છોડી જોયો કબીર જી, અરે મૂર્ખ તુ લાઠ. ૩૪
અસત્ય બોલ્યો મુજ કને, વિપરીત કીધી વાત;
વૈરાગ્યની વાતો કરી, હે અજ્ઞાનીના તાત. ૩૫
જા દુષ્ટ તુ પુત્ર નહિ, હુ પિતા નહિ જાણ;
પરધનથી પોષણ ચહે, મિથ્યા વદિયો વાણ. ૩૬
કમાલ કે' કબીર સુણો, મિથ્યા નહિ મમ વાચ;
મેં રત્ન ગ્રહણ કર્યું નથી, વદું તમ પાસે સાચ. ૩૭
લોભ નહિ મુજ મનમાં, વૈરાગ્ય વસિયો પૂર્ણ;
મેદની માયે મણિ સર્વે, મારે મન છે તૂર્ણ ૩૮

---

૩૮ તૂર્ણ (તૃણ)—તરણા બરાબર

કબીર કહે (જો) ઇમ હોય તો, મણિ આપી આવો;
બીજી વાત રૂચે નહિ, નિર્લોભી થાવ તો ભાવો. ૩૯
પિતાવચન સુણી ચાલ્યો, કમાલ તેણી વાર;
ચિત્રકૂટમા ચતુર આવ્યો, પૂછનો ઘરબાર ૪૦
શેઠને આવી પ્રણામ કીધો, આપિયો મણિ હાથ;
મુજ પિતાને રૂચે નહિ, દ્રવ્યાદિકનો સાથ. ૪૧
સ્વ ઉપાર્જિત ભોજન ઇચ્છે, અન્યનુ નવ લે કાંઈ,
આ મણિ તમારો લીજિયે, શુ કરૂં અમો ઇને સાઈ. ૪૨
મણિ આપી વળ્યો પાછો, ગયો સ્વયભુવન;
કબીર મન પ્રસન થયા, જોઈ સુતનુ નિર્મળ મન ૪૩
સસાર ચલવે સત એ વિધિ, નહિ લોભ જરાય,
મુકુદ કવિ શુ વર્ણવે, જ્ઞાનીતણો મહારાય. ૪૪

કડવું ૧૧ મું.

રાગ આશાવરી.

સ્વ ઉપાર્જિત ધનથી જાણ રે, કરે નિર્વાહ તો નિરવાણ રે,
તોય ટેક ધરી એક મોટી રે, તે તો પડે ન કદા ખોટી રે. ૧
ભોજન વેળા થાય જ્યારે રે, (આવ્યા)સત સાધુ જમાડે ત્યારે રે;
એક સત સાધુ ત્યા આવે રે, કબીર જ્ઞાનીના મનમા ભાવે રે. ૨
એને ભોજન અરપે વિધ વિધ રે, થાય નિત્ય મનોરથ સિદ્ધ રે;
જેતુ ખર્ચ તેતું ઉત્પન્ન રે, રાજી રહેતુ કબીરનું મન રે ૩
એક દિવસનો સમાજોગ રે, આવી પડ્યો સતનો મોટો થોગ રે,
તેને ભોજન અર્પવા કાજે રે, ધાન્ય જોયુ કબીર મહારાજે રે. ૪
એક સહસ્ર સંતની ટોળી રે, તે તો બેઠા ભરવી ઝોળી રે;

---

૪ થોગ—થોક.

શત સંત જમે એતું ઘરમાં રે, નીકળે શું પિપીલિકા દરમાં રે. ૫
કદા નીકળે તેમાંથી જાણ રે, સંચય કરી રાખે તેહ અજાણ રે;
કીડી સચે ને તેતર ખાય રે, તેમ કરે ન જ્ઞાની રાય રે. ૬
ભોજન સંતને તો દેવું રે, મુખથકી ના નવ કે'વું રે;
તેની શી કરવી પેર રે, ગયા એક વણિકને ઘેર રે. ૭
પૂછ્યું સીધું આપે તુંય રે, તારૂં દ્રવ્ય વાળી આપું હુંય રે;
વણિક મહાઅવિશ્વાસી હોય રે, વદે સાધુ સંતને આપે તે રોય રે. ૮
બસેં દ્રામનું સીધું તોલું રે, તમો ન આપો તો શું બોલું રે;
શુ લેઉં તમારી કનેથી રે, તમે વિચારો તમારે મનેથી રે. ૯
કાંઇ આડમાં મૂકો સાધુ રે, તો તો માગ્યું સીધું આપું બાધું રે;
કબીર કે' ન કાંઈ મુજ પાસે રે, તદપિ તારા દ્રામ ન જાશે રે. ૧૦
વણિક કે' વે'વારિયા સાચા રે, અમો નથી ભણ્યા એવું કાચા રે;
તારી નારીને મૂક ઘરાણે રે, અર્થ સરે નહિ જો પરાણે રે. ૧૧
નથી વસવાને ઘર સારૂં રે, કયે પ્રકારે મન માને મારૂં રે;
એમ વદી હસિયો અપાર રે, મૂઢમતિએ ન કર્યો વિચાર રે. ૧૨
કબીર સતસાહેબ એમ બોલ્યા રે, ભાઇ તેં તોલરૂડા મન તોલ્યા રે;
મારી સ્ત્રીને મૂકું ઘરાણે રે, તો તો મનકું તારૂં માને રે. ૧૩
વણિક હસી કે' હકાર રે, કબીર કે' જો જે થતો નકાર રે;
એમ કહીને ઘેરેં આવ્યા રે, રૂપાના મને ઘણા ભાવ્યા રે. ૧૪
સ્વામી સંતને કાજે શું લાવ્યા રે, આજના દિન મનથી ભાવ્યા રે;
કબીર કે' નારી વિપરીત રે, વણિક બોલે સૂધી રીત રે. ૧૫
ભાસે મૂઢમતિને રૂડું રે, મારે મનથી છે તે રૂડું રે;
કે' તારી નારી મૂક ઘરાણે રે, ધાન્ય લેવાનું મનકું માને રે. ૧૬

---

૫ પિપીલિકા—કીડી.

નારી ચાલો તમો મારી સાથ રે, હ્રદેથી બીજું નહિ કંઈ માથ રે;
અજ્ઞાકારી નારી સારી રે, ગઈ કબીરની પૂઠે વિચારી રે. ૧૭
વણિકને કે' રાખો આ નારી રે, સીધું આપો માગ્યુ સંભારી રે; ૬
વણિક મૂઢમતિ લજ્જા પામ્યો રે, અધીરતાનું અદૃઢપણું વામ્યો રે. ૧૮
માગી નારી હસતાં હસતાં રે, તે તો હાટડીએ આવી વસતાં રે;
મૂઢમતિએ મતિ વિચારી રે, બમે દ્રામના દામી મળી મારી રે. ૧૯
એન મળશે નહિ કો કાળે રે, મારૂં કાજ કર્યું ટોગાળે રે;
નારી રાખીને સીધું આપ્યુ રે, કબીર સતનુ કષ્ટ કાપ્યુ રે. ૨૦
લખ્યો લેખ વિધિએ ત્યાય રે, બસે દ્રામ આપે તો નારી જાય રે;
પરઠ એવો કરીને ચાલ્યા રે, સાધુ સંતે કબીરને ભાળ્યા રે. ૨૧
આનંદ પામ્યા તે મનથી રે, ધાન્ય જોઈ ખુશી થયા તનથી રે;
તેના પાક વિધ વિધ બનાવ્યા રે, સંત સાધુને મન ઘણા ભાવ્યા રે. ૨૨
મૂકી આવ્યા નારી મહારાજ રે, મન આનંદ કે રાખી હરિએ લાજ રે;
પુત્ર પાસે ન વેચી માત રે, તેના નહિ તેને ઉચ્ચાટ રે. ૨૩

એવો નિર્મળ ગૃહસ્થાશ્રમ જે, તેનું વર્ણન કરૂં હું કયમ રે. ૨૯
નિર્મળ નજર અનેરી જાણુ રે, કરે નિશદિન સંત સાધુ વિખાણ રે
ઘણા દિવસ ગયા એ પેર રે, દુ:ખ કશું મોહનની જો મે'ર રે. ૩૦
નિત્ય નિત્ય અવનવી લીલા સાધે રે;
કબીરનુ જોઈ દૈતમા મનડું ન લાધે રે. ૩૧*
મુકુંદ કવિ શુ જાણે તેહ રે, અતિ જ્ઞાની છે જેના દેહ રે;
યથા મતિ ગાયે જાણુ રે, મહંતનાં કરે શું મૂઢ વિખાણ રે. ૩૨

કડવું ૧૨ મું.

રાગ ઝીંઝોટ.

સંતનો સંસાર એ તો, જાણવો મહાસંત;
પ્રસરી કીર્ત્તિ જુગ જુગે, હુએ બડે મહંત. ૧
નારી બેચી બનિકકું, કીર્ત ભઈ ચહું ઓર;
કબીર સત બડા હુઆ, ગરજ્યા એસા સોર. ૨
સિકદર શાહ બાદશાહ, સુણી તેણે વાત;
કબીર સત મોટો સહી, જુગો જુગ જેની ખ્યાત. ૩
મૂળે ધર્મ મુમનતણો, યવનતણો છે અશ,
આર્યધર્મપાળક સદા, લાગ્યો મન તે દંશ. ૪
પરચો જોવા કારણે, કર્યો એક ઠેરાવ,
સહસ્ર ઊંટ ભરાવિયાં, મોકલ્યાં સાધી દાવ. ૫
કોરા કાગળતણા કર્યા, પુસ્તક અપરમપાર;
ઉંટે લાદી મોકલ્યાં, જ્યા કબીર વસે નિરધાર. ૬
દૈતમા લેખણી બોળવી, માત્ર એકજ વાર;

---

* આ કડીનુ પૂર્વાર્દ્ધ કે ઉત્તરાર્દ્ધ ઓછુ હોય એમ લાગે છે ૪ આર્ય-ધર્મ—આર્ય લોકોનો (વેદવિહિત) ધર્મ ૭ દૈત—ખડિયો

સર્વે પુસ્તક લખી કાઢવાં, તો માનું સત અવિધાર. ૭
સર્વે સભાસદ ગર્જીઆ, યવન મંડળી ત્યાંય;
એમ ન થાયે જો કદી, કબીરને લાવો આંય. ૮
ધર્મ ભ્રષ્ટ એ તો થયો, ઉતરડાવો ખાલ;
એમ કહીને મોકલ્યા, ઊંટતણા રખવાળ. ૯
કબીર પાસ તે આવિયા, કાશીપુરની માંય;
સહસ્ર ઉંટનુ કટક જોઇ, પૂછે લોક જાશો કયાંય. ૧૦
કબીરને ઘેર અમો જઉં, વદતા ઇમિ રખવાળ;
એવે કબીર તાણો તણે, સુણ્યુ તેણે તત્કાળ. ૧૧
પૂછ્યું ભાઈ કયાં જશો, બોલ્યા તવ રખવાળ;
કબીરને મળવા જશુ, મોકલિયા ભૂપાળ. ૧૨
કયે કારણે જાવ છો, કબીરકેરે ધામ;
વાત કહી પુસ્તકતણી, છે કોરાં લખવા કામ. ૧૩
પરચો જોવો એહનો, છે મૂઢમતિ કબીર;
યવન ફીટી હિંદુ થયો, પાદશાહને મન પીર. ૧૪
એક કલમ દોતે ભરી, લખે સર્વ જો લેખ;
તો તો સાધુ જાણિયે, નહિ પછે મીન મેખ. ૧૫
કબીરે મન વિચારિયુ, સૂજે આગમ જ્ઞાન;
વિના પરચે બૂઝે નહિ, મૂર્ખ સમજે નહિ સાન. ૧૬
એમ વિચારી ઊઠિયા, જેષ્ટિકા લીધી પાણ;
એક ઉંટને અરાડતાં, લખ્યા લેખ નિરવાણ. ૧૭
જાવ કહ્યું તેને મુખે, પરચો જોશે ભૂપ;
વિશ્વાસ ન આવ્યો તેહને, ઉકેલી જોયું રૂપ. ૧૮

---

૧૫ મીન મેખ–અર્થાત્ સંશય.

સર્વે પુસ્તક લખિયાં સહી, એક પળની માંય;
ચાલ્યા રખવાળા ત્યાંથકી, શિકંદર શાહ બેઠો જ્યાંય. ૧૯

પુસ્તક ઉતાર્યાં તર્ત ત્યાં, જોઇ પ્રસન્ન થયો ભૂપ;
પરચો સત્ય સાધુતણો, મહારૂપ અનુપ. ૨૦

તેડવા કારણ મોકલ્યુ, કાજીનું ટોળુ એક;
આવ્યુ કબીરની પાસ તેહ, મૂઢ ઘણા અવિવેક. ૨૧

ચલ કબીરા તોયકું, શાહ બોલાએ આજ;
દોજકમે જાના ગયા, જબ રાજી હુઆ શિરતાજ. ૨૨

અજ્ઞાન જોઈ કબીરજી, બોલ્યા મુખે વેણ;
અમો ન આવું રાજ્યમાં, હોય ભલે સુખદેણ. ૨૩

મૂઢમતિ રાજા કને, વસે મૂઢ જે હોય;
જ્ઞાની જન વસતા નહિ, વસે અજ્ઞાની સોય. ૨૪

એમ કહીને મોકલ્યા, કાજી વૃદ્ધ અપાર;
રાજાને જઇને કહ્યું, બડા વોહી ગુમાર. ૨૫

ગાલી દેતા આપકું, દોજકકા દિદાર;
ઇલ્લા ઇલ્લિા રસુલઇલ્લા, કિયા મુખસે પોકાર. ૨૬

તોબા તોબા હકલાલા, પરવરદિગાર ક્યા બાત;
બદમાશ બડા ગુલામ હે, નાદાનકી એહી જાત. ૨૭

એમ કાજી ત્યાં બોલિયા, સુણી શાહે તે વાત;
મહારીસ મનથી ચઢી, (મન) ધારી કબીરની ઘાત. ૨૮

લશ્કર સજ્જ કરાવિયું, કહ્યું કબીરને લાવો આંહી;
માને નહિ તો મારીને, લાવજો એને સાહી. ૨૯

---

૨૬ દોજકકા દિદાર—નરકસ્વરૂપ. ૨૭ બદમાશ—અધમ.

સગા સહોદર અમતણા, તેણે પાછા ફરિયા આજ. ૪૧
નામ ગણાવ્યાં તેહનાં, કામ કહ્યાં તતકાળ;
શાહે મન વિચારિયું, કહ્યું ખોટી વદો શે ભાળ. ૪૨
પુર માંહે જોવરાવિયું, નહિ લશ્કર બીજું ત્યાંય;
શાહ મનમાં ભય ધરે, મેં જ્ઞાની દભ્યા ક્યાંય. ૪૩
વળી વિચાર મનમાં કરી, કરી વાત સંધાન;
પરગામથી બોલાવવું, લશ્કર તો નિરવાણ. ૪૪
ધન જોયું ધરણી ધર્યું, ધન જોયું ભુવન;
એકે સ્થળ નવ નિરખિયું, ચોંકયું તેથી મન. ૪૫
અરે મેં હરિજન શે દુભિયા, વિપરીત થઈ આ વાત;
હાવે રીઝાવું સંતને, તો તો થાયે ખ્યાત. ૪૬
શિષ્ય હું હું કબીરના, એમ બોલે છે શા'ય;
કાશીપુરી જાવા પછે, ગયો રાજ મહારાય. ૪૭
સેવક થોડા સાથ લઈ, ગયો કબીરની પાસ;
નયનો નિરખી જ્ઞાનીની, સમદષ્ટિ પ્રકાશ. ૪૮
જોઈ મન રાજી થયો, કર્યા દંડ પ્રણામ;
શિષ્ય થયો સાધુતણો, જગ બાધે વિખ્યાત. ૪૯
મઠ મોટો બંધાવિયો, સાધુજન રે'વા કાજ;
મંદિર કબીરનું કરાવિયું, એક માસ રહ્યો મહારાય. ૫૦
કૃપાદષ્ટિ થઈ સંતની, સર્વ શુભ થઈ વાત;
પુરપતિ તે પુરમાં ગયો, ગુણગણ થયા વિખ્યાત. ૫૧
હર્ષ મોહ નહિ સંતને, ભજનની મોટી ટેક;
દર્શન કરવા આવતા, જે જન શુભ વિવેક. ૫૨
મેદની માથે એમ થયું, કબીર જેવા નહિ કોઇ;
વાદ અનેક કરવા આવતા, તેના નાખે સંશય ધોઈ. ૫૩

એમ કહીને મોકલ્યું, લશ્કર અપરમપાર;
કાશીપુરી તે આવિયું, જડના દુષ્ટ વિચાર. ૩૦
સેનાપતિએ રાયને, તેડ્યો તેણી વાર;
કબીર હમારા ચોર હે, તેરે નગર મોઝાર. ૩૧
વાકું દ તું અબઘડી, નહિ તો લુટું ગામ;
કાશીરામ કે' શોધી લિયો, કબીરનું નહિ (અમારે) કામ. ૩૨
લશ્કર પેઠું પુરમાં, જુએ કબીરને સાર;
કોઈ ભુવન દેખાડે નહિ, એમ થયું ત્યાં અવિધાર. ૩૩
લશ્કર મારે લોકને, જાણી કબીરે વાત;
યોગબળ અજમાવિયુ, મહાજ્ઞાની વિખ્યાત. ૩૪
સિકંદરનું લશ્કર સહુ, આવ્યુ કબીરને દ્વાર;
રહ્યું બીજું શાહ શેહેરમાં, તે આવ્યું નિરધાર. ૩૫
શાહ નગર કોઈ નહિ, લશ્કર કાશીપુર જાય;
ધનગૃહ તૂટયાં ત્યાંઈ તો, નિર્ધન રાજા થાય. ૩૬
રાયે જે જે મોકલ્યા, તે તે મૂર્ખને માથ;
તેના સામો આવિયો, સ્વય રાજાનો સાથ. ૩૭
યુદ્ધ થયું બન્નેતણું, વિપરીત થઈ ઘણી વાત;
હારીને પાછા ગયા, શાહે મોકલિયા વિખ્યાત. ૩૮
હાહાકાર પુરમાં થયો, મહિમા વાધ્યો સંત;
પાદશાહ સરખો હારી ગયો, એમ થાવા લાગી પ્રશંસ. ૩૯
લશ્કર હારી જઈ મળ્યું, સિકંદરશાહને જાણ;
સર્વ વાત વિગતે કરી, હાર્યાતણી નિરવાણ. ૪૦
શું આપે બીજા મોકલ્યા, અમ સામા લઢવા કાજ;

૩૭ સ્વયરાજાનો–સિકંદરનો.

સગા સહોદર અમતણા, તેણે પાછા ફરિયા આજ. ૪૧
નામ ગણાવ્યાં તેહનાં, કામ કહ્યાં તતકાળ;
શાહે મન વિચારિયું, કહ્યું ખોટી વદો શી ભાળ. ૪૨
પુર માંહે જોવરાવિયું, નહિ લશ્કર બીજું ત્યાંય;
શાહ મનમાં ભય ધરે, મેં જ્ઞાની દૂભ્યા ક્યાંય. ૪૩
વળી વિચાર મનમાં કરી, કરી વાત સંધાન;
પરગામથી બોલાવવું, લશ્કર તો નિરવાણ. ૪૪
ધન જોયું ધરણી ધર્યું, ધન જોયું ભુવન;
એકે સ્થળ નવ નિરખિયું, ચોંક્યું તેથી મન. ૪૫
અરે મેં હરિજન શે દુખિયા, વિપરીત થઈ આ વાત;
હાવે રીઝાવું સંતને, તો તો થાયે ખ્યાત. ૪૬
શિષ્ય છું હું કબીરનો, એમ બોલે છે શા'ય;
કાશીપુરી જાવા પછે, થયો સજ મહારાય. ૪૭
સેવક થોડા સાથ લઈ, ગયો કબીરની પાસ;
નયનો નિરખી જ્ઞાનીની, સમદષ્ટિ પ્રકાશ. ૪૮
જોઈ મન રાજી થયો, કર્યા દંડ પ્રણામ;
શિષ્ય થયો સાધુતણો, જગ બાધે વિખ્યાત. ૪૯
મઠ મોટો બંધાવિયો, સાધુજન રે'વા કાજ;
મંદિર કબીરનું કરાવિયું, એક માસ રહ્યો મહારાય. ૫૦
કૃપાદષ્ટિ થઈ સંતની, સર્વ શુભ થઈ વાત;
પુરપતિ તે પુરમાં ગયો, ગુણગણ થયા વિખ્યાત. ૫૧
હર્ષ મોહ નહિ સંતને, ભજનની મોટી ટેક;
દર્શન કરવા આવતા, તે જન શુભ વિવેક. ૫૨
મેદની માથે એમ થયું, કબીર જેવા નહિ કોઇ;
વાદ અનેક કરવા આવતા, તેના નાખે સંશય ધોઈ. ૫૩

સંશય કાપે સર્વના, પડ્યું સંશયહારી નામ;
પુત્ર પિતા બે એક છે, કરે ભજનનાં કામ. ૫૪
મંદિર મઠ બાંધ્યા ઘણા, અન્નછત્ર અપાર;
કોઇ સ્થળે નવ આવતા, મૂકી નિજ ઘરબાર. ૫૫
કોઇ સ્થળે નવ તે જતા, ભજન કરતા નિશદિન;
મુકુંદ કવિ શું ગાઈ શકે, જેની મતિ મહામલિન. ૫૬

કડવું ૧૩ મું.

રાગ ગોડી.

કબીર સંત થયા પ્રખ્યાત, ચાલી જગમાં તેની વાત;
સંત સાધુ મળવા ઘણા આવે, તે તો કબીરને મન ભાવે. ૧
સંત સાધુની સોબત રૂચે, કોઇ પૂછે તે મન નવ ખુચે;
ઘણા ધર્મગુરૂએ વારતા જાણી, ઘણા કે' કબીરની વાત ન માની. ૨
છલ્યો શાહને ખાલી કર્યા ભંડાર, લશ્કર પામી શક્યું ન સંત પાર;
લખાયા કાગળ કોરાકટ, ઘણું નિર્મળ છે સંતનું ઘટ. ૩
સ્ત્રી મૂકી સંત જમાડ્યા, મોટા શાહને પાય નમાડ્યા;
જ્ઞાની ધ્યાની સનમુખ ઊભે, કોઇ કબીરને નવ દુભે. ૪
પસરી કીર્તિ જુગો જુગમાં, કરતા કર્મ કહ્યાં યજુ ઋગમાં;[5]
જાણી નાનક ગુરૂએ તે વાત, કબીરની કીર્તિ મહાવિખ્યાત. ૫
મન સાથે કર્યો વિચાર, જઇ મળવું મારે નિરધાર;
જોવી કબીરની કીર્તિ કેવી, સિદ્ધ કરી કેવી યોગદેવી. ૬
એમ વિચારી ચાલ્યો તેહ, મહાયોગધારી નર જેહ;
અનેક પશુ પખી છે તેની સાથ, અનેક નરવરના ઝાલ્યા હાથ. ૭
શાહના લશ્કરથી ઘણા લોક, સાથે ચાલેછે થોકાથોક;

---

૫ યજુ ઋગમાં–યજુર્વેદમાં અને ઋગ્વેદમાં.

આવ્યા મળવા તેહ કબીર, જાણે કોઈ આવ્યો મોટો મીર. ૮
કર્યો પડાવ પુરની બા'ર, સંગે અસંખ્યાત નર પશુ સાર;
વ્યાઘ્ર શૂકર રીંછ મન્જાર, સિંહ વરૂ વણિયર અપાર. ૯
બાજ ગર્જણ ને ઘણા હંસ, મોર કોકિલાનો વાધ્યો વંશ;
નર નારીની ગણના નથી, અસંખ્ય સંખ્યા જાયે કયમ કથી. ૧૦
પસરી પુર બાધ્રામાં વાત, નાનક મળવા આવ્યા વિખ્યાત;
રાત્રી પડી સાધુ નવ મળિયા, તે છે નાનકજી મહાબળિયા. ૧૧
અસંખ્ય જન પશુ છે સાથ, બેઠા ક્રૂર પ્રાણીકેરે માથ;
પ્રાત કાળે મળશે આવી, થશે નિર્મું હશે જે ભાવી. ૧૨
તેહ જાણી કબીરે વાત, નાનક મળવા આવ્યા સાક્ષાત;
તેના મનમાં યોગનો ગર્વ, તે તો જાણ્યું કબીરે સર્વ. ૧૩
ઊઠયા પ્રાતઃકાળે જે વાર, થઈ ખબર આવે મળવા સાર;
નાગપર બેઠા છે ગુરૂ, જેને કાંઇ નથી અધુરૂં. ૧૪
તેનો ગર્વ મટાડવા કાજ, વિચાર્યું કબીર મહારાજ;
કરમાંહે લીધુ દાતણ પાણી, મુખનિર્મળ કરવાની મનસા આણી. ૧૫
બેઠા ઓટલે કબીર મહાભાગ, ઘરની સાથે જોડાયો તે જાગ;
બોલ્યા કબીર મઢીની સાથ, ચાલો મળિયે નાનકની સાથ. ૧૬
એમ કે'તામાં ઘર તો ચાલ્યુ, તે તો રહે નકદીએ ખાળ્યું;
આવે નાનક બેસી સામા, ઘર ચલવી ચાલ્યા બહુનામા. ૧૭
લોક મળવા અનેક ત્યા આવ્યા, બો'ત લોકકું તમાશા ભાવ્યા,
નાનકે જાણી વાત, આવે મળવા કબીર સાક્ષાત. ૧૮
પે'લુ નમન કેમ કરાય, એમ તેના મનમાં ચિંતા થાય;
એવે જાણી મોટી વાત, ઘર ચલવી આવે સાક્ષાત. ૧૯

---

૯ શૂકર–ભૂંડ. ૧૭ બહુનામા–કબીર.

જોતામાં નિરખ્યું તેમ, ટળી ગયો નાનકનો વે'મ;
ઘર ચાલે એ તે મોટી વાત, કબીરકેરી ખરેખર ખ્યાત. ૨૦
મોટા ગુરૂ કરૂં હું એહ, નમું કબીરને જઇ નિઃસ દેહ;
મહાજ્ઞાનીનો બોધ જો લાગે, તવ મારી અહંકારવૃત્તિ ભાગે ૨૧
એમ ધારી ઉતરિયો જ્ઞાનભૂપ, પાળો ચાલ્યો રૂપે અનુપ,
એવે કબીરજી સામા આવ્યા, નમન કરી સર્વેને ભાવ્યા. ૨૨
જોયું નમ્રપણું અપાર, તેથી રીઝયો ઘણો નાનક દાતાર;
બે સત ભેટ્યા તે વાર, થયા અવનિમા જે જેકાર. ૨૩
ઘર ચલાવિયું મહાસત, તેથી પ્રસરી કીર્ત્તિ અનંત;
નાનક ઘણું રહ્યા કબીરની પાસ, ટળ્યો ગર્વ ને સિદ્ધ થઇ આશ.૨૪
થયા ગુણ જુગો જુગ પ્રકાશ, કબીર સૂર્યનો થયો ઉજાસ;
મુકુંદ કવિ મતિનો મૂઢ, મહાસંત કબીર ગરૂડારૂઢ. ૨૫

કડવું ૧૪ મું.

રાગ ગોડીની ચાલ ટુંકડી.

કબીર દાતા, ગુરૂ ગમ પાતા હે;
કીરત કયા કે'ની, કીર્ત્તિ પ્રસરી જેની હે ૧
અપાર ભક્તો, જગ આસક્તો હે;
કબીર મોટા, જહીં અવગુણકા ટોટા હે. ૨
બડા સુભાગી, જ્યો મહત અનુરાગી હે;
કયા કીરત કે'ની, મતિ વહેની હે. ૩
મુકુંદ ગુણ ગાયે, સુણો રંક જ્યોં રાયે હે;
કબીર ચરિત્ર સુણતેમે, પવિત્ર હોના હે. ૪

ઢાળ.

પવિત્ર હોના ચરિત્ર સુણના, અપારલીલા મહંતકી;

જેત્તી જાની વેત્તી કે'ની, સાગરશી લીલા સંતકી. ૫

હરપ્રસાદ નામે વણિક ઇક, આવ્યો કબીરની પાસ;
દંડવત્ પ્રણામ કરી, પૂછવાની જણવી આશ. ૬

મહાવિવેકી શાંત તે, ગંભીર ઘણો જણાય;
જોઈ સંત રાજી થયા, ધનાઢ્ય તેહ મનાય. ૭

કબીર બોલ્યા મુખથી, સંશય શો છે ભાઈ;
મનગમતું પૂછો તમો, સંશય છેદું સાંઈ. ૮

વણિક કે' વારૂં થયું, કરૂં એક હું પ્રશ્ન;
સંશય કોઇ છેદ નહિ, પો'ચે નહિ મમ તૃષ્ણ. ૯

સાધુસંગ ઘણો કર્યો, ઘણા સેવ્યા દેવી દેવ;
સંશય મારો નવ ટળ્યો, હવે કરૂં તમારી સેવ. ૧૦

મુજ મને બીજું નથી, ઇક લઘુ સંશય છે નામ;
સંશય ફેડો માહેરો, તો થાયે સિદ્ધ કામ. ૧૧

એમ વદી કર જોડિયા, મૂગો બેઠો તેહ;
કબીર કે' સુખે કહો, સંશય હોયે જેહ. ૧૨

વણિક કે' મહારાજ કહું, સંશે મોટો જાણ;
સંસાર સુખ ભોગ્યા છતાં, જ્ઞાન મળે નિરવાણ.
સ્ત્રી રૂપવતી હોય જો, તેના પૂરવા કોડ;
સંતાન બે ચારેક હોય જો, મળે તેને રણછોડ. ૧
દ્રવ્ય ઘણું હોયે કને, મતિ નિર્મળ હોય સાર;
ધરણીમાં સુખ જેટલું, હોય પાસે નિરધાર.
અન્ય ઉપાધિ હોય નહિ, ઉપાધિ મોટી એક;
નારી પુત્ર સલક્ષણા, વિસરાવે વિવેક.
નારી પુત્ર સુદ્ધાં હતાં, જનકરાયને જાણ;

જોતામાં નિરખ્યું તેમ, ટળી ગયો નાનકનો વેંમ;
ઘર ચાલે એ તે મોટી વાત, કબીરકેરી ખરેખર ખ્યાત. ૨૦
મોટા ગુરૂ કરૂં હું એહ, નમું કબીરને જઇ નિઃસંદેહ;
મહાજ્ઞાનીના બોધ જો લાગે, તવ મારી અહંકારવૃત્તિ ભાગે.૨૧
એમ ધારી ઉતરિયો જ્ઞાનભૂપ, પાળો ચાલ્યો રૂપે અનુપ;
એવે કબીરજી સામા આવ્યા, નમન કરી સર્વેને ભાવ્યા. ૨૨
જોયુ નમ્રપણુ અપાર, તેથી રીઝયો ઘણો નાનક દાતાર;
બે સંત ભેટયા તે વાર, થયા અવનિમા જે જેકાર. ૨૩
ઘર ચલાવિયું મહાસંત, તેથી પ્રસરી કીર્ત્તિ અનંત;
નાનક ઘણુ રહ્યા કબીરની પાસ, ટળ્યો ગર્વ ને સિદ્ધ થઇ આશ.૨૪
થયા ગુણ જુગો જુગ પ્રકાશ, કબીર સૂર્યનો થયો ઉજાસ;
મુકુંદ કવિ મતિનો મંદ, મહાસંત કબીર ગાઉં છંદ. ૨૫

જેત્તી જાની વેત્તી કે'ની, સાગરશી લીલા સતકી. ૫

હરપ્રસાદ નામે વણિક ઇક, આવ્યો કબીરની પાસ;
દંડવત્ પ્રણામ કરી, પૂછવાની જણવી આશ. ૬

મહાવિવેકી શાંત તે, ગભીર ઘણો જણાય;
જોઈ સત રાજી થયા, ધનાઢ્ય તેહ મનાય. ૭

કબીર બોલ્યા મુખથી, સંશય શો છે ભાઈ;
મનગમતું પૂછો તમો, સંશય છેદુ સાઈ. ૮

વણિક કે' વારૂં થયુ, કરૂં એક હું પ્રશ્ન;
સંશય કોઇ છેદે નહિ, પો'ચે નહિ મમ તૃષ્ણ. ૯

સાધુસંગ ઘણો કર્યો, ઘણા સેવ્યા દેવી દેવ;
સંશય મારો નવ ટળ્યો, હવે કરૂં તમારી સેવ. ૧૦

મુજ મને બીજુ નથી, ઇક લઘુ સંશય છે નામ,
સંશય ફેડો માહરો, તો થાયે સિદ્ધ કામ. ૧૧

એમ વદી કર જોડિયા, મૂંગો બેઠો તેહ;
કબીર કે' સુખે કહો, સંશય હોયે જેહ. ૧૨

વણિક કે' મહારાજ કહું, સંશે મોટો જાણ;
સંસાર સુખ ભોગ્યા છતાં, જ્ઞાન મળે નિરવાણ. ૧૩

સ્ત્રી રૂપવતી હોય જો, તેના પૂરવા કોડ;
સંતાન બે ચારેક હોય જો, મળે તેને રણછોડ. ૧૪

દ્રવ્ય ઘણું હોયે કને, અતિ નિર્મળ હોય સાર;
ધરણીમા સુખ જેટલું, હોય પાસે નિરધાર. ૧૫

અન્ય ઉપાધિ હોય નહિ, ઉપાધિ મોટી એક;
નારી પુત્ર સલક્ષણા, વિસરાવે વિવેક. ૧૬

નારી પુત્ર સુદ્ધા હતા, જનકરાયને જાણ;

રાજ્યધન સર્વે હતાં, પદ પામ્યો નિર્વાણ. ૧૭

સંસારમાં સાધુ થયો, માન્યો મોટે સંત;
જ્ઞાનીમાં ગરવો ઘણો, જે બ્રહ્મજ્ઞાની મહંત. ૧૮

કયે પ્રકાર તેને મળ્યું, સંસાર સાધતાં જ્ઞાન;
અસત્ય નહિ એ વાતમાં, કથ્યું ઘણા સુજાણ. ૧૯

સત્ય માનું એહ તો, હું થી કયમ નવ થાય;
સંપત્તિ સહુ સામટી, મારે છે સંત રાય. ૨૦

પુત્ર પરિવાર સ્ત્રી છે સહી, જ્ઞાન માથે છે મન;
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાયે નહિ, રઝળું હું નિશદિન. ૨૧

સમજણ સારી અંગમાં, જાણું જ્ઞાનની ગોષ્ટ;
જ્ઞાન સુખ ગ્રહેવાય નહિ, થાય ન મન સંતોષ. ૨૨

જનક સત્ય જો હું કહું, તો અનુભવ કયમ નવ થાય;
ખામી શી છે સંતજી, કહો કબીર મહારાય. ૨૩

કબીર રીઝયા મનથી, ખરો સંશય નિરવાણ;
એક દિવસ અહીં જો રહો, તો થાયે સહુ જાણ. ૨૪

શેઠ સાચું માનિયું, રહ્યા એક દિન ત્યાંય;
કબીરે ભોજન કરાવિયું, સૂવાડ્યો ઘર માંય. ૨૫

ચર્ચા જોઈ સંતની, શેઠ રીઝયો મન અપાર;
દરિદ્ર અવસ્થા સંતને, એમ કરે મન વિચાર. ૨૬

ધન અર્પવા કાજે સહી, વિચાર્યું મનમાં શેઠ;
કબીર સમજ્યા તે વિધિ, વધ્યા એક મારૂં છે પેટ. ૨૭

મનમાં ઇચ્છયુ જે તમે, ધન આપીશું જાણ;
તેની ઇચ્છા નવ મને, સમજો શેઠ સુજાણ. ૨૮

---

૧૭ નિર્વાણ—મોક્ષ.

શેઠ મન આશ્ચર્યશું, વિચારતો મન માંય;
મનતણું જાણ્યું ઇણે, જરૂર સંશય જાય. ૨૯
કોઇએ કાઢ્યો નહિ કદી, તે સંશય કાઢે એહ;
પ્રાતઃકાળ થયો સહી, અન્ય દિવસનો તેહ. ૩૦
ખરા મધ્યાન એવે થયા, કબીર કરતા કામ;
શેઠને ભોજન અરપિયું, તે દિવસે સુખધામ. ૩૧
નિત્યકર્મ પરવારીને, તાણે ગયા કબીર;
મધ્યાનકાળનો સૂર્ય ત્યાં, આવી ઊભો શીર. ૩૨
કુચડો લીધો પાણમાં, ખળ બોળે જાણ;
તંતુને લગાવતા, નિહાળી નિરવાણ. ૩૩
ગ્રીષ્મઋતુ તે દિન હુતી, પડે તાપ અપાર;
ઉજેરાનો સંશય નહિ, (એવે (કબીરે કર્યો વિચાર. ૩૪
શેઠ પાસે ઊભા રહ્યા, જેને સંશય જાણ;
કબીર બોલ્યા એટલે, નારી પ્રત્યે વાણ. ૩૫
અરે સતી લાવો તમે, દીપક કરીને આંય;
સૂત્ર ધુંચાયું માહરૂં, સૂઝે નહિ મુને કાંય. ૩૬
શી રીતે ઉકેલું હું, દીપક વિના જાણ;
આજ્ઞા સ્વામીની સાંભળી, નારી ઊઠી નિરવાણ. ૩૭
મધ્યાન ખરા તો ત્યાં થયા, દીપક કીધો જાણ;
લેઈ કબીર પાસે ગઇ, મહાસતી સુજાણ. ૩૮
દીપક લઈ ઊભી સતી, ઉકેલતા કબીર;
ઉકેલિયું ઊભાં રહી, સતીનું જોયું શરીર. ૩૯
જાઓ આજ્ઞા દીધી પછે, દીપકનું નહિ કામ;
નારી લઇ ચાલી ગઈ, મનથી રીઝ્યા સ્વામ. ૪૦

વણિક ઊભો ત્યાંહી જેહ, સમજ્યો નહિ કાંઈ મર્મ;
મુખથી બોલ્યો તે પછી, બતાવિયે શુદ્ધ ધર્મ. ૪૧

કબીર વદિયા તેહને, કહ્યું અમે સહુ જાણ;
સમજ્યા નહિ તો શુ કરૂં, તમો ઘણા સુજાણ. ૪૨

કહુ ફરીને આજ હું, સુણો શેઠ મહુ વાત;
સંશય ભાગે તમતણો, ખરી ખોટી જાયે રાત. ૪૩

મધ્યાન થયો ગ્રીષમતણો, તપ્યો સૂર્ય અપાર;
ઉજેશની અવધી નથી, જોઈ કરો વિચાર. ૪૪

તે વેળાએ હુ વધ્યો, દીપક લાવો નાર;
વગર બોલે તે આણિયો, નિરખ્યો તમે સહુ સાર. ૪૫

સૂત્ર ઉકેલ્યું મે સહી, પણ બોલી નહિ નાર;
કહ્યુ એટલુ નહિ મને, દિવસનો કરો વિચાર. ૪૬

દિવસે દીવો લેઈને, સૂત્ર ઉકેલે કોઈ,
અઘટતુ મે આચર્યું, પણ નારી વિરૂદ્ધ ન જોઈ. ૪૭

વણિક કે' એમાં કશુ, નારી જાણે ધર્મ,
પતિતણું કહ્યુ કરે, રૂડાં એનાં કર્મ. ૪૮

કબીર કે' કેવુ સહી, એવુ મારે જાણ;
કુથલી બીજી છે નહિ, સુણો તમે સુજાણ. ૪૯

નારી જો હોયે અસી, કહ્યાગરી ઘર જેહ;
બ્રહ્માનંદ સુખ તે ગ્રહે, જાણો નિસંદેહ. ૫૦

બાકી વૈરાગ્યજ રાખવો, ત્યાગવી સ્ત્રીને સાર;
પછી બ્રહ્માનંદ ભોગવો, સત્ય એહ વિચાર. ૫૧

જનકતણી એવી સતી, જેવી જોઈ મમ ઘેર;
સતી નહિ નારી તાહરી, (તેથી) જ્ઞાનની પામુ ન પેર. ૫૨

સંતમંડળી સુખ પાતી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪
મહામનોહર શબ્દ હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીરની વાણીથી મન લબ્ધે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૫
ભેટ વિશ્વવિશ્વની આવે હો, સુણો સહુ સંતો;
તેને કબીરસુત ઉથાપે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૬
સંત સાધુને સર્વે આપે હો, સુણો સહુ સંતો;
દુઃખ દરિદ્રી જનનાં કાપે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૭
એમ સર્વસ્વ આપી દીધું હો, સુણો સહુ સંતો;
એક રૂડા રૂમાલમાં મન કીધું હો, સુણો સહુ મહંતો. ૮
શિર બાંધી તે ઘેર આવ્યો હો, સુણો સહુ સંતો;
પિતાના મનમાં ન ભાવ્યો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૯
બોલ્યા વાણી તે વકાતી હો, સુણો સહુ સંતો;
મૂઢમતિ તારી ચકાતી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૦
અમે કમાઇ રૂડી કીધી હો, સુણો સહુ સંતો;
કમાલ પુત્રે સાખાશી લીધી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૧
પુત્ર એવો નીકળ્યો મારો હો, સુણો સહુ સંતો;
સુણો સંત વાણી વિચારો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૨
કબીરે પુત્ર જાયો કમાલો હો, સુણો સહુ સંતો;
હરિ હીરો વેચી લાવ્યો રૂમાલો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૩
એ પુત્રનું સુખ ન જોવું હો, સુણો સહુ સંતો;
પુત્રતણું સુખ મારે ખોવું હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૪
એમ કહીને પુત્રને ત્યાગ્યો હો, સુણો સહુ સંતો;

---

૧૦ વકાતી—વાંકી—અઈડમાં. ચકાતી—ભમતી.

લોભથી કબીર ન રાચ્યો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૫
એવો સંત મહંત કબીરો હો, સુણો સહુ સંતો;
કોઇ નિરખ્યો સુણ્યો નહિ ધીરો હો, સુણો સહુ મહતો. ૧૬
એવાં અનેક ચરિત્ર કીધાં હો, સુણો સહુ સંતો;
પંથનાં પાણી નવ પીધાં હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૭
સંશય થાશે મોટો હો, સુણો સહુ સંતો;
કોઇ કે'શે મુકુંદને ખોટો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૮
કેમ પંથ ચાલે છે આજ હો, સુણો સહુ સંતો;
તેનો નિર્ણય કરૂં મહારાજ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૧૯
કબીરે પંથનું પાણી ન પીધું હો, સુણો સહુ સતો;
ઘણા શિષ્યે ઉપાડી લીધું હો, સુણો સહુ મહતો. ૨૦
શિષ્યનો પાર ન જાણો હો, સુણો સહુ સંતો;
એના નામનાં કરૂં વિખાણો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૧
શિષ્ય ગોપાળ વડેરો એક હો, સુણો સહુ સંતો;
ધર્મદાસનો મોટો વિવેક હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૨
શાંતિદાસ છે તેવો હો, સુણો સહુ સંતો;
કમાલપુત્ર છે એવો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૩
સિકંદર શાહ રાજા હો, સુણો સહુ સંતો;
જેણે જાણી ધર્મની માઝા હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૪
બીજો વીરસિંહ મહારાજા હો, સુણો સહુ સતો;
કાશીપુરીનો ધર્મ કાજા હો, સુણો સહુ સંતો. ૨૫
હરપ્રસાદ મોટો શેઠ હો, સુણો સહુ મહતો;
અનેક એવા પો'ચ્યા ઠેઠ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૬
તેમણે સ્વધર્મ હાથે ચલાવ્યા હો, સુણો સહુ સંતો;

તેમણે ધર્મના પંથ પળાવ્યા હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૭
દ્વાદશ પંથ કબીરના કાં'વે હો, સુણો સહુ સંતો;
તે તો શિષ્યના નામથી ભાવે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૮
મત્ત ભેદ તેમાં અપારી હો, સુણો સહુ સંતો;
કુહિત થાય મતિ અમારી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૨૯
કબીરે એક પંથ ન કીધો હો, સુણો સહુ સંતો;
તેણે એક બ્રહ્મરસ પીધો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૦
નામ નિરંતર જપિયુ એક હો, સુણો સહુ સંતો;
જાણ્યો નામનો રૂડો વિવેક હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૧
કાવ્યકળા અપારી કીધી હો, સુણો સહુ સંતો;
તેની સંખ્યા થાય ન સીધી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૨
અઢાર ભાર વનસ્પતિ કે' છે હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીર કાવ્યથી હારી રે' છે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૩
અઢાર ભાર પ્રમાણ કોયે કીધું હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીર કાવ્ય સંખ્યાનું નવ સિધ્યું હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૪
ગણે નભના તારા કોઈ હો, સુણો સહુ સંતો;
નવલખની ગણના જોઇ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૫
કબીરની કાવ્ય ન કથી હો, સુણો સહુ સંતો;
ગણના કરવા મુખ મથી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૬
દરિયાની રેણું ગણી ગણાએ હો, સુણો સહુ સંતો;
ન આવ્યા કબીર કાવ્ય મણાએ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૭
પંડિત હારી થાકયા ગણતાં હો, સુણો સહુ સંતો;
જેમ મગરી થાકે જણતાં હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૮

તોય પાર ન પામ્યા કોઈ હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીર કાવ્ય જોઈ રહ્યા રોઈ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૩૯
ષટ્ શાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણ હો, સુણો સહુ સંતો;
કથ્યાં યવનનાં સર્વ કુરાન હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૦
ચાર વેદ ને ઉપવેદ સર્વ હો, સુણો સહુ સંતો;
સ્મૃતિ આદિકના કીધાં પર્વ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૧
સૂત્ર ઉપનિષદ તમામ હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીર વાણીમાં સરિયાં કામ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૨
વ્યાસે અઢાર પુરાણ લખિયાં હો, સુણો સહુ સંતો;
તે પણ કબીર વેણ ન ચખિયાં હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૩
કબીર કહી ગયા એવું ન બોલે હો, સુણો સહુ સંતો;
વાણી માત્ર કબીર તોલ તોલે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૪
વદો ગમે તે રસમાં ભાઈ હો, સુણો સહુ સંતો;
કબીર કહી ગયામાં જાઓ લજાઈ હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૫
ગારી એ પણ કબીરની જાણો હો, સુણો સહુ સંતો;
જારી વિજારી કબીર વિખાણો હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૬
કૂડ કપટ કબીરની કાવ્યે હો, સુણો સહુ સંતો;
શુદ્ધ બ્રહ્મરસ જોઈ ભાવે હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૭
શુભાશુભ સર્વ વાણીમાં લીધું હો, સુણો સહુ સંતો;
જે કોઈએ ન કર્યું તે સ્વય કીધું હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૮
એવા મહંત કબીર આચારી હો, સુણો સહુ સંતો;
તેને ભજવા ધારી ધારી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૪૯
લીલાલહેરનું અપાર વારિ હો, સુણો સહુ સંતો;

---

૪૬ ગારી—ગાળ.

ડૂબી જાય હોય સંસારી હો, સુણો સહુ મહંતો. ૫૦
તરે કબીર જેવા કોઈ સારા હો, સુણો સહુ સંતો;
મુકુંદ કયે આશરા શા મારા હો, સુણો સહુ મહતો. ૫૧

કવિત.

ધર્મનકો ધ્યાન ધારી, કબીરકી કથા સારી,
કહનેકો મંતિ મારી, ચહુ દિશ લગ્ગી હે;
જાકો પ્રતાપ હે ભારી, ઘરીમે[1] હરિ ઉચ્ચારી,
જબાન જટપે ન આની, દૂછ સુ ન રગ્ગી[2] હે;
અદ્વૈત પદકો માની, સત્ય બ્રહ્મ મન જાની,
ધર્મકો ન ધ્યાન આની, જ્યોત વાસે જગ્ગી હે;
મુકુદ આનંદકદ, જાને નહિ કોઉ છંદ,
વેસેહી જાનો પ્રબધ, કૃપા સંત મગ્ગી હે. ૧
રામાનંદ ગુરૂધર્મ, કબીરસેં છૂપ ગયા,
સચ્ચા સો મનપમદ, નયા ભાયા સબકો;
કચ્ચા નહિ ગુરૂ જાકા, સોહિ શિષ્ય વેસા હોવે,
મદિર કિયા ન માનો, કયા કહુ મેં અબકો;
તદપિ કબીર નામ, યહ દુનિ દૂના ભયા,
પંથકા જો લોભ હોતા, ઇતના ન તબકો;
મુકુદ આનંદકદ, જાને નહિ કોઉ છંદ,
વેસેહી જાને પ્રબધ, કૃપા જાને જબકો. ૨
વેસી હી અપાર લીલા, સત મહંતન કીની,
ગની નહિ જાય જાનો, સંખ્યાહી મેઘનકી;

---

[1] ઘરીમે—ઘડીમાં [2] રગ્ગી—રક્ત-પ્રીતિવાળી

વૈસા કબીરકા જીયા, કૌન સંત લખી શકે,
ભયે અપારન વર્ષ, તૃપ્તિ હુઈ તનકી;
અવતારકો સાફલ્ય, શુકદેવ કિયો જાનો,
સ્વધામ જાનેકી ઇચ્છા, સ્વયમપિ મન કી;
જબ કરી મંત મન, તબ ત્યાગ દિનો તન,
બસ્તી બનસ્પતિ રોઇ, ધુનિ ઔર બનકી. ૩

હિંદુ હિ મુસલમીન, લઢે દોઉ મીલ મીલ,
કબીર હે તેરા મેરા, ચિતા ધોર કરગે;
દંગ હુઆ મહાજંગ, શસ્ત્ર અસ્ત્ર નીક પરે,
મારો હી મારો ઉચારા, અબી કૌન ડરંગે;
મહાદયાલુ હે સંત, સ્વધામસે પિછે આયે,
દોનુકો સમજ દીની, ભાઇ હમ જરંગે;
મુસલમીન કો કહા, કાહકો ફિસાદ કરો,
ભાઈ હમ જાય ભૂમિ, માંહી સોઇ પરગે. ૪

વૈસા ઉચ્ચારન કરી, દેહકે દો ભાગ કરી,
હિંદુ યવનકો દિને, સંત દયાવાન જો;
મનમે મગન ભયે, સંતાપ સબન ગયે,
આનંદકે કંદ નયે, નિકસે હુ માન જો;
બીરસિંહબડા આયા, અર્ધ દેહ ભાયા વાકો,
સિકંદર શાહ જાનો, રહા લિયા આન જો;
બૃંદાવન બૃંદનકા, કાસીપુરી માંહી કિયા,

---

૩ મેઘનકી—અર્થ ન મેઘના બિંદુઓની. સ્વયમપિ—પોતાની મેળે. કી–કરી. ૪ નીક પરે—નીકમ પરે—નીકળ્યાં.

સતકે સમાજ નામે, સીસ ગુનખાન જો. ૫

વેસો હિંદુઓકા મન, કબીર સાહેબ રખ્ખા,
યવનોકા રખ્ખા વેસા, જાનો જિહાન કેસા;
સંતનકે આગુ ભાખ્યુ, સત્ય સત્ય છિન દાખું,
મતિઅનુસાર ચાખ્યુ, જાનું મનહિ જેસા;
મુસલમીનને બડી, મસ્જીદ બનાઈ જાનો,
ગોરક્ષપુરમે જાઈ, માનો ખર્ચાહે પેસા;
મગર કહે મગર, જાનો કો હુતો અગર,
મસ્જીદ બનાઈ માનો, હુઆ હે ભાગ વેસા. ૬

કેસી મતિહુસે કીનો, દોનોકો રંજન જાનો,
બિરૂદ્ધતા અતિ જાયે, એક રૂપ હુએ હે;
ઇશ્વિરકો કયા અસાધ્ય, ઉનહિકુ સર્વ સાધ્ય,
બિરૂદ્ધતા ટારી ડારી, દોનું સચ્ચ રૂએ હે;
સબજા મગર ગયા, સબજા બૃંદાબનકી,
ઔર ઔર ક્યા ઉચ્ચારૂં, અદ્વૈત હિ જુએ હે;
મતિઅનુસાર ગાઈ, જેતિ હૃદેમે સમાઈ,
લીલાકી લહર પાઈ, કામ ક્રોધ મુએ હે. ૭

ઉદિચ્યસે ઉતપત્તિ, ગુગલી સબકી હુઇ,
મુકુંદકી જાત વોહી, મન જાન્યો આનંદ;
ભાષા પઢાઈ જાનો, ગુરૂ ગમસે પિછાન્યો,
આનંદઉદમે આન્યો, ગુરૂ કેશવાનંદ;

---

૫ બૃંદાવન ઇં૦–બૃંદન(તુલસી)નો બૃંદાવન (તુલસી ક્યારો) ક્યેં।.
૬ મગર–એ નામનું ગામ ગોન્દાપુરની પાસે છે. મગર–જોકે. અગર
–આગરા (!) ૭ સબજા—લીલોતરી

સાલ,

દકંદ;

નામ,

કુંદ.

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

दयारामकृत

भागवतानुक्रमणिका.

દોહા.

શ્રીગુરૂ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ, શ્રીવિઠ્ઠલ સહ હિત;
યુગ પદપંકજરજ કરોં, અભિવાદન અગનિત. ૧
કમલચરણ કમલદ બરન, વંદું કમલાકાંત;
મંગલ મોદ નિધાન સબ, કલુષ ક્લેસ કૃતાંત. ૨
રાધાવર વલ્લભ સદા, અષ્ટ સખા કવિ ભૂપ;
નમન ચરન તિનકે કરૂ, મેરે જીવનરૂપ. ૩
શ્રુતિ સ્મૃતિ સંદોહ સબ, અપર રૂપ ભગવંત;
દ્વાદશાંગ શ્રીભાગવત, પ્રિય સત્તમ મબ મંત. ૪
નિત્ય શ્રવન યહ ગ્રંથકો, સકલ અવશ્યક આંહિ;
અતિ વ્યવસાયી જીવ જો, નાહિ બનત હે તાહિ. ૫
એક બેર પુરન શ્રવન, કીનો પાયો દાવ;

---

૧ હિત-હિતરૂપ. યુગ-બે. કરોં—કરૂં. અભિવાદન—પ્રણામ. અગનિત—અગણિત. ૨ કમલદ—કમળને આપનાર મેઘ (જેવા વર્ણવાળા). કલુષ—પાપ. કૃતાંત—નાશ કરનાર—યમ.

૪ સંદોહ-સમુદાય. અપર-બીજું. દ્વાદશાંગ-બાર સ્કંધરૂપ અંગવાળું. સત્તમ-ઉત્તમ.

સ્મૃતિ નીતિ સબ ચરિત રહિ, તો ભક્ષ યેહ મન દાવ. ૬
તિન હિત હેતુ બરનિ હો, ગ્રંથન ગુરૂ વિસ્તાર;
પઠત સુનતહી કહૈ દયો, સૂચન હોઇ સબ સાર. ૭
સ્કંધ જ્યુ મકરનમેં કહી, જ્યો અધ્યાય જ્યુ વાત;
સો સબ જાની જાયગી, અનાયામ ભલભાત. ૮
રૂપ કહ્યો શ્રીકૃષ્ણકો, શ્રીભાગવત અભેદ;
શ્રીમહામભુ નિબ ધમેં, સો વિધિ કરહુ હરખેદ. ૯

છંદ રોલા.

મથમ રૂ દ્વિતીય સ્કંધ, ગ્યાન લીલા હે ભાખી;
શ્રીપુરૂષોત્તમ પાય ઉભય, ચિતન કર હિય રાખી. ૧
દ્વિતીય પક્ષ અધિકાર, મથમ લીલા હે ગાઈ,
દ્વિતીયમુ લીલા ગ્યાન, ધ્યાન ઐસેહુ બતાઇ. ૨
તૃતીયસુ લીલા સર્ગ, એક બાહુ બનવારી;
ચતુરથ લીલા વિસરગ, બાહુ દ્વિતીય ગિરિધારી. ૩

---

૬ મન દાવ—મનમાં દબાઇને ૯ હરખેદ—ખેદ હરનાર.

૧ રૂ—અને. ભાગવતને મૂર્તિમાન હરિરૂપે વર્ણ્યું છે: શ્રી ઈ૦—પેહેલો અને બીજો સ્કધ એ શ્રીપુરૂષોત્તમના પાય છે તેને હિય (હૃદય)માં રાખી ચિંતન કર.

૨ દ્વિતીય ઇ૦—દ્વિતીયા (બીજા—ધ્યાનના) અધિકારીને માટે પ્રથમ સ્કધમાં હરિની લીલાનું ગાન કર્યું છે. દ્વિતીય સ્કંધમા એ લીલાનું જ્ઞાન કહ્યું છે અને એમજ ધ્યાન પણ કહ્યું છે.

૩ ભાગવતના આરંભમાં ભાગવતમાં શું વર્ણ્યુ છે તે વિષે કહે છે કે "अत्रसर्गोविसर्गश्चस्थानपोषणमूतय। मन्वतरेशानुकथानिरोधोमुक्तिराश्रयः। दशमस्य विशुध्यर्थनवानामिहविस्तर." આ ગ્રંથમા સર્ગ (ઉત્પત્તિ), વિસર્ગ (પ્રલય અથવા સૃષ્ટિનો વિસ્તાર), સ્થાન (ઉપજેલી સૃષ્ટિને રહેવાનું સ્થાન), (તેમનું) પોષણ, તેમની ઊતિ(વાસના)ઓ મન્વતર (સૃષ્ટિના આરંભમાં

પંચમ લીલા સ્થાનસુ, કટિપશ્ચાદ્ ભાગ હરિ;
પોષન ષષ્ટ સ્કંધ, ઉદર અવિનાશી ધ્યાન કરિ. ૪

ઊતી લીલા સપ્તમ, હરિ ઈકિ હસ્ત બામહે,
મનવતર અષ્ટમ એક, સ્તન ઘનશ્યામહે. ૫

નવમ સ્કંધ ઈશાન, સ્તન દુસરો ગિરિધરકો;
દશમ સ્કંધ નિરોધ, હૃદય શ્રીરાધાવરકો. ૬

એકાદશ મુક્તિ લીલા, મસ્તક મન મોહન;
આશ્રય લીલા દ્વાદશ, દામોદર કર દછન. ૭

દોહા.

યહ બિધિ ચિંતન કીજિયે, શ્રીભાગવત જગદીશ;
અબ મકરનકે નામ કહું, સબ મિલિ દ્વેચાળીશ. ૮

ચોપાઈ.

પ્રથમ સ્કંધ ઉન્નિસ અધ્યાય, તાકે પ્રકરન તીન કહાય;

થયેલા મનુઓની રાજ્યવ્યવસ્થા, ઈશાનુ કથા (રાજાઓની અને લોકપાળોની વાર્તાઓ), નિરોધ (સૃષ્ટિનો પ્રલય), મુક્તિ અને આશ્રય (એ સઘળી સૃષ્ટિ ઉપજવાનુ અધિષ્ઠાન—આત્મા–પરમેશ્વર), એ દશ વાના વર્ણ્યા છે એમાથી દશમા આશ્રયનુ શુદ્ધ જ્ઞાન થવા માટે પાછના નવ વાનાનો વિસ્તાર કર્યો છે. (કેમકે એ દશમાનુ જ્ઞાન થવાથીજ સસારજાળમાથી છૂટાય છે). " એ શ્લોકના ક્રમથી દયારામ ભાગવતરૂપ હરિની મૂર્ત્તિ કલ્પીને ધ્યાનાર્થે તેના અવયવરૂપે સ્કંધોને વર્ણે છે, તૃતીય ઇ૦—સર્ગરૂપ લીલાવાળો ત્રીજો સ્કંધ એ હરિનો એક બાહુ છે અને વિસર્ગ લીલારૂપ ચોથો સ્કંધ એ બીજો બાહુ છે એજ રીતે બીજા અગ વિષે પણ શ્લોકને અનુસારે અર્થ કરવો. અથવા, બીજી રીતે કહીએ તો પ્રથમ સ્કંધમા અધિકાર લીલા ગાઈ છે અને બીજા સ્કંધમા જ્ઞાન અને ધ્યાનરૂપ લીલા કહી છે

હીન રૂ મધ્યમ ઉત્તમ ફેર, તીન તીન અધ્યાય પુનિ તેર. ૧
દશ અધ્યાકો દ્વિતીય સ્કંધ, તામે પ્રકરન તીન સબંધ;
દ્વે અધ્યાકો તત્વ ધ્યાન, હૃદય પ્રસાદહુ દેકો માન. ૨
તૃતીય મનન ષટ અધ્યા લહે, તામે દ્વે પ્રકરન ફિર કહે;
ઉત્પત્તિ અરૂ ઉપપત્તિ દ્વે નામ, સબ મિલિ પંચમ એ અભિરામ. ૩
તેતિસ અધ્યા તૃતીય સ્કંધ, પ્રકરન તામે પંચનું સંધ;
ચતુરધ્યા પ્રકરન અધિકારી, ગુનાતીત અરૂ ચ્યાર બિચારી. ૪
તૃતીય સગુનકે તિન અધ્યાય, ચતુરથ કાલ ધ્યા નો ગાય;
પંચમ તત્વ હી પ્રકરન કહ્યો, સો તેરે અધ્યાકો લહ્યો. ૫
ઇકતિસ અધ્યા ચતુરથ માનો, તાકે ચ્યો પ્રકરન પરમાનો;
પ્રથમ ધરમ પ્રકરન સત બાંચ, દુસરો અરથ સુ અધ્યા પાંચ. ૬
ગ્યાર હિકો તિસરો જો કામ, ઓર આઠકો મોક્ષ જ્યુ નામ;
બ્રહ્મ તત્વ પટ વીશવેં પૂજ્ય, પુનિ ઇકતિસ લગ હરિ સાયુજ્ય. ૭
ષટ્વીસ અધ્યા પંચમ કીન, તાકે પ્રકરન સમુઝો તીન;
તીન અધ્યાકો પ્રકરન દેશ, ઇકઇસ પ્રકરન કાલ અશેષ. ૮
તિસરો સ્વપ્ન સુઅધ્યા દોય, ચોબીસ લહો જીવાત્મા સોયં;
પરમાત્મા ફિર લગ છબીસ, અરૂ ષષ્ટમ અધ્યા ઉન્નિસ. ૯

---

૧ તીન ઇ૦—ત્રણ અધ્યાયનું હીન પ્રકરણ, ત્રણનું મધ્યમ, અને તેરનું ઉત્તમ પ્રકરણ. ૨ હૃદય પ્રસાદ—મનની પ્રસન્નતા. ૩ ઉપપત્તિ-હેતુપૂર્વક વર્ણન કરી પ્રતિપાદન કરવું તે.

૪ ચતુરધ્યા-ચાર અધ્યાય (અધિકારની વર્ણનના છે). ગુનાતીત ઇ૦-ચાર અધ્યાય નિર્ગુણ પ્રતિપાદનના છે. ૫ ધ્યા—અધ્યાય. નો—નવ.

૬ સાત—સાત ૭ ગ્યાર-અગિયાર. પટ્વીસલો—છવીશ લગી. ચાર પ્રકરણવાળા ચોથા સ્કંધમા પેહેલા છવીશ અધ્યાય લગી બ્રહ્મતત્વ કહ્યું છે અને બાકીના અધ્યાયોમા હરિની સાયુજ્યમુક્તિનું કથન કર્યું છે.

૮ ઇકઇસ—એકવીશ અશેષ-સમગ્ર. ૯ ચોબીસ ઇ૦-પાંચમા સ્કંધમાં ચોવીશ અધ્યાય લગી જીવની વાત વર્ણી છે અને છેલ્લા બે અધ્યાયમાં પરમાત્મા વર્ણ્યો છે.

પ્રકરન તાકે તીન શુભ ધામ, તીન અધ્યાકો પ્રકરન નામ,
પ્રકરન ધ્યાન ચૌદકો ઓર, દેકો અરચન પ્રકરન ઓર. ૧૦
સપ્તમસે પધ્રે અધ્યાય, પ્રકરન તીનસુ સુનિ લે રાય;
અસદ્વાસના અધ્યા પાચ, સદ્વાસના પાચ ફિર સાચ ૧૧
તૃતીય સદાસદ્વાસન આહી , સોહુ પાચ ન્યૂનાધિક નાહિ,
અષ્ટમ અધ્યા ચોઇસ સાર, તાકે પ્રકરન ભાખે ચાર ૧૨
તામસ ચો અધ્યા પરિમાન, સાત્વિક પ્રકરન નોકો આન,
તિસરો રાજમ ફિર નો જુક્તિ, ઇકિ અધ્યાકો પ્રકરન સુક્તિ. ૧૩
નવમસુ અધ્યા ચોઇસ જોય, તાકે પ્રકરન પૂરે દોય;
સૂર્યબશ મર્યાદા પ્રકરન, ચદ્રગશ પુષ્ટિ પ્રકરન અન ૧૪
બાર બાર દુહુકે અધ્યાય, દશમ પ્રકરન પંચ કહાય,
સત્યાસી અધ્યા હે ભાખે, તીન મતાતરકે કહે ગખે. ૧૫
સો મિલિ નિબે અધ્યા ગિને, પ્રકરન જન્મ ચાર ધર બન્યો,
તામસ પ્રકરન આઠવિસ લયે, ક્ષેપક તિન સહ ઇકાતિસ ભયે. ૧૬
તિસરો રાજસ પ્રકરન બાચ્યો, સહુ અઠઇસ અધ્યાકો સાચ્યો;
ઇકઇસિકો ચતુરથ સાત્વિક, ગુન પ્રકરન પચમ ષટ્ નીક. ૧૭
એકાદસકે ઇકતિસ ગાયે, તાકે પ્રકરન દોન બનાયે,
પ્રકરન જીવનમુક્તિ ધર સાર, ઉનતિસ અધ્યા લહો વિસ્તાર ૧૮

---

૧૧ અસદ્વાસના—વિષયેચ્છા સદ્વાસના—ભક્તિજ્ઞાનાદિકની વાસના

૧૨ સદાસદ્વાસના—નિશ્ચય અને જ્ઞાન બન્નેની વાસના ૧૩ ચો—ચાર નોકો—નવનુ આન—અન્ય ઇક ઇ૦—(એ અધ્યાય જોઇએ, કેમકે નહિ તો ચોવીશ અધ્યાય પૂરા થાય નહિ) સુક્તિ—સારી કથા

૧૪ અન—અન્ય ૧૬ નિબે—નેવુ ધર—પેહેલુ (ચાર અધ્યાયનુ). ક્ષેપક—પાછળથી ઉમેરેલા

૧૭ ગુન ઇ૦—પાચમુ ગુણનું પ્રકરણ ૭ અધ્યાયનુ નીક (સારૂં) છે

તામે દોય ભેદ હેં સાંચ, બ્રહ્મભાવ ઇક અધ્યા પાંચ;
ફિર ચોઇસ અધ્યા સાયુજ્ય, બ્રહ્મમુક્તિ દ્વે અધ્યા પૂજ્ય. ૧૯
તામે ભેદ હોય ફિર લાગ, મમતા એક અહંતા ત્યાગ;
દ્વાદશ નિદશ અધ્યા ગાયે, તાકે પ્રકરન પાંચ બનાયે. ૨૦
લોકાશ્રય પ્રકરન ઇકિ બોલ્યો, બેદાશ્રય પ્રકરન ફિર ખોલ્યો;
દ્વે હુ દ્વે દ્વે અધ્યાય કે, ભગવદ આશ્રય ત્રય કહી સકે. ૨૧
શબ્દાશ્રય ફિર તિન અધ્યાય, અર્થાશ્રય હુ ત્રય સુખદાય;
ઢેચાલિસ પ્રકરન અદભુત, તામેં દસ લઘુ અંતરભૂત. ૨૨
ત્રિશત બત્રીસ સબ અધ્યાય, ઔર મતાંતર તીન કહાય;
શ્લોક સબેં દસ આઠ હજાર, સ્કંધ બાર તામે નિસ્તાર. ૨૩
છહુતર સહસ અરૂ લખ પચ, બરન સકલ મિલિ બીચ ન રંચ;
શ્રીભાગવત સબ બસ્તુ અનુપ, દયાનાથ શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ. ૨૪

દોહા.

કહે ઇકિકે નામ સબ, અબ ઇનકોં ફેલાવ;
જહાં જાહીકો ઠોર હેં, વહાં વાહીકો ભાવ. ૨૫

પ્રથમસ્કંધ.

છંદ રોલા.

અબ કહુ પ્રથમ સ્કંધ, અનુક્રમ સુનુ રસ સ્વાદી;
હેં ઉન્નિસ અધ્યાય, હીન પ્રકરન હે આદિ. ૧
પ્રથમ પ્રથમ અધ્યાય, પ્રશ્ન શૌનક ઋષિ કીના;
પ્રથમ અપરમે સૂત પુરાનિ, શુભ ઉત્તર દીના. ૨
ભક્તિયોગ ઉત્કર્ષ, કહ્યાં સબ તેં હરિ રાજી;
પ્રથમ તૃતીય ઔતાર, કહે ચોઇસ જો શ્રીજી. ૩

---

૨ અપરમે'–બીજા અધ્યાયમાં. ૩ ઔતાર—અવતાર.

ભયો તીનકો હીન, તીનકો મધ્યમ આની;
પ્રથમ ચતુર અધ્યાય, વ્યાસ ચિંતાતુર જાની. ૪
મેરે પરમાનંદ, વહાં નારદ મુનિ આયે;
પ્રથમ પંચ મુનિ વ્યાસ, વિમલ ઉપદેસ બતાયે. ૫
શ્રીભાગવત કરો તુમ, પ્રગટ તાપ બુઝી જાઈ;
વ્યાસે હોન પ્રતીતિ, અપની ગાથા ગાઈ. ૬
પ્રથમ ષષ્ટમે નારદ, નિજ વૃત્તાંત સુનાયો;
પૂર્વ ત્યાગી તનુ અપર, જન્મ હો હરિપદ પાયો. ૭
અબ ઉત્તમાધિકાર, તેર અધ્યાકોં પ્રકરન;
પ્રથમ સપ્તમે અશ્વત્થામા પીડે હરિજન. ૮
કૃપાસિંધુ શ્રીગિરિવરધર, નિજ જન ગન રાખ્યોં;
પ્રથમ અષ્ટમે ગર્ભ, ઉત્તરા રચ્છન ભાખ્યો. ૯
કુંતાજૂ શુભ સ્તવન, રિઝાયે શૈલધરનકું;
પ્રથમ સુ નવમેં રાય, યુધિષ્ઠિર ખેદ હરણકું. ૧૦
ભીષ્મપિતામહ મુખ દ્વારા, ઉપદેસ કરાયે;
ધર્મ અનેક પ્રકાર, કૃષ્ણ જનતાપ નસાયે. ૧૧
પ્રથમસુ દશમે રાય, યુધિષ્ઠિર રાજ બઠારે;
આપ દ્વારિકાધીશ, દ્વારિકાપુરી પધારે. ૧૨
પ્રથમ ગ્યારમેં સગે સુહૃદ, મિલિકે સુખ દીને;
જથા જોગ્ય.જગનાથ, સબન મન રંજન કીને. ૧૩
પ્રથમ બારમેં ભગવતભક્ત, પરીચ્છત ભૂપા;
જન્મસુ વરનન કીયે, પવિત્ર ચરિત્ર અનુપા. ૧૪
પ્રથમ તેરમેં સકલ તીરથ કરી, વિદુર પધારે;
આયે હસ્તિનાપુર મિલિ, સબ જન તાપ નિવારે. ૧૫

૬ હોન–થવાને માટે. ૯ ગન–ગણુ–સમુદાય. ૧૦ શૈલધરન–કૃષ્ણ.
૧૨ બઠારે–બેસાડયા.

ધૃતરાષ્ટ્ર ગાંધારી, લીયેં ગયે ઉત્તરપથ સદ;
કીયે યોગ અભ્યાગા, દંપતી પાયે મોક્ષપદ. ૧૬
પ્રથમ ચૌદમે રામ યુધિષ્ઠિર, પાય ખેદ અતિ;
ભયે બહુત ઉતપાત, દેખિકેં ભ્રમિત ભયી મતિ. ૧૭
એક સમે અર્જુન, દ્વારિકા પુરિતેં આયે,
દેખ્યો મુખ દુખ છયો, કછયું બોલન નહિ પાયે. ૧૮
પૂછે બહુતક પ્રશ્ન, કરી કિતનિક આશંકા;
પ્રથમ પંચદશ પારથ, બચન કહે દુખ અંકા. ૧૯
ભયો સકલ યાદવકુલકો ક્ષય, સુનિ વૃત્તાંત યહ;
પરીચ્છતકો રાજ્યાસનપેં, બેઠાય તજ્યો ગૃહ. ૨૦
ગયે ઉત્તરા પથ મિલિ, પાંડવ પાંચહુ સબ;
પ્રથમ સોલમે કથા ભઈ, કહા સો બરનુ અબ. ૨૧
ભૂપ પરીક્ષિત્ કરન, દિગ્વિજય નિકસે જબહી;
ધર્મરાય યુગ કલિ, લખ્યે તીનો તહાં તબહી. ૨૨
પ્રથમ સપ્ત દશમે નૃપ, કલિકો શિક્ષા દીની;
કીયો દૂર દેં એન, ધરમકી રક્ષા કીની. ૨૩
પ્રથમ અષ્ટ દશમે, ભગવતઇચ્છા સબ લેખો;
બ્રહ્મપુત્રતેં શાપ, ભયો ભૂપતિકો દેખો. ૨૪
પ્રથમનુંનિસમે રાજ, સમસ્ત ત્યાગ કરીકે ઝટ;
બેઠે વિષ્ણુરાત, જાય શ્રીગંગાજી તટ. ' ૨૫
વહાં આયે સબ ઋષિ, રૂ શ્રીશુકદેવ પધારે;
પૂછ્યો નિજ કલ્યાન, રાજ ઋષિપદ શિર ધારે. ૨૬

---

૧૬ ઉત્તરપથ—ઉત્તર દિશાને માર્ગે અ—સારો.
૨૫ પ્રથમનુંનિસમે-પ્રથમ સ્કંધના ઓગણીશમા અધ્યાયમા વિષ્ણુરાત —પરીક્ષિત્.

દોહા.

પુરન ભઈ અનુક્રમનિકા, પ્રથમ સ્કંધ પ્રકાશ;
દયા દયા પર દયાનિધિ, કીની લહિ નિજ દાસ. ૨૭

દ્વિતીયસ્કંધ.

દોહા.

સુનો દ્વિતીય સ્કંધ હે, દશ અધ્યા વિસ્તાર;
કહિયત લીલા ગ્યાન યહ, પ્રકરન તીન પ્રકાર. ૧

છંદ રોલા.

પ્રકરન તત્વગ્યાન, પ્રથમ અધ્યા દ્વે કહિયે;
દ્વે પુનિ હૃદય પ્રસાદ, મનન ષટ્ ક્યોહે લહિયે. ૨
દ્વિતીય પ્રથમ મેં સાંખ્ય, યોગ ગ્યાનસુ હે ગાયો;
સ્થૂળરૂપ ભગવંત, વિશ્વમય ધ્યાન બતાયો. ૩
દ્વિતીયમેં સૂક્ષમ ધ્યાન, કહ્યોં ભગવંતા;
પ્રકરન હૃદય પ્રસાદ, દોયકો સુનુ અબ સંતા. ૪
દ્વિતીય તૃતીયમેં ઉતપત, સબ દેવનકી ભાખી;
સકલ સકામિક આહિ, વાત સબસુ હુ કેં દાખી. ૫
ફુનિ યહ નિશ્ચે કહ્યો, છોડી સબ કૃષ્ણ ઉપાસે;
સકળ કામના પૂર્ણ, હોય સબ સંકટ નાસે. ૬
દ્વિતીય ચ્યારમે કીયો, મંગલાચરન અનૂપા;
શ્રીશુકમુનિ કિય સ્તવન સુ, શ્રીપુરૂષોત્તમ રૂપા. ૭
ષટ્કો તિસરો મનન, વિભાગ દોય હે તામેં;
ઉત્પત્તિ ઉપપત્તિ, વરનન બનિહે જામે. ૮
દ્વિતીય પંચમમેં નારદ, વિધિ સોં પ્રશ્નજુ કીને;
સો સબકે પ્રતિઉત્તર, વિધિને વિધિવત દીને. ૯

અધ્યાત્મ પ ચીકરન, જ્ઞાન સ્થૂલ સૂછમકો;
બ્રહ્મદેવ સબ કહ્યો, ન અંસ રહે મુનિ ભ્રમકો. ૧૦
દ્વિતીય ષટ્‌મે અષ્ટ, રૂપ બૈરાજ્ય બતાયે;
સબ ઉત્પત્તિ શ્રીજીસે, ભઈ સો સબ ગાયે. ૧૧
દ્વિતીય સપ્તમે ચતુરવિંશ, અવતાર સહેતુ,
સકર્મ બરનન કિયે, કૃષ્ણકે ભવ દધિ સેતુ. ૧૨
દ્વિતીય આઠતેં અબ, ઉપપત્તિ પ્રકરન કહાયો;
સુરમુનિ જો જો પ્રશ્ન, કિયે સબ બેધા ગાયો. ૧૩
દ્વિતીયમુ નવમે શ્રીમણુ, નાભિનલિનતે ધાતા;
અપની ઉત્પત્તિ કહી, ઓર કથા સુખદાતા. ૧૪
ચતુર શ્લોકી શ્રીભાગવત કીન ઉપદેસા;
હિરનગર્ભ વહ નારદ, સુતકો કહ્યો અદેષા. ૧૫
નારદ વ્યાસે કહ્યો, વ્યાસતે શુકજી જાન્યો;
શ્રીશુકને સો વિષ્ણુરાત લહિ પાત્ર વખાન્યો. ૧૬
દ્વિતયસુ દસમેં આધિભૌતિક સુરૂપ બતાયો;
અધ્યાત્મક આધિદૈવિક, આછેં સમુઝાયો. ૧૭

દોહા.

પુરન દ્વિતીય સ્કંધકી, અનુક્રમનિકા બખાની;
શ્રીગિરિધર કરી કૃપા, દઈ દયાકો આની. ૧૮

તૃતીયસ્કંધ.

દોહા.

અબ કહુ તૃતીય સ્કંધકે, હે તેતિસ અધ્યાય;

---

૧૧ બૈરાજ્ય—વિરાટ્ સ્વરૂપનો મહિમા. ૧૨ સસેતુ-શરણુ સહિત.
૧૩ બેધા—બ્રહ્મા ૧૪ નાભિનલિનતે—નાભિમા ઊગેના કમળમાંથી.
૧૭ દ્વિતય-બીજે (સ્કંધ) આધિભૌતિક-પંચભુતથી થયેલું. સુરૂપ-

લીલા સરગ મકરન પદ, ધુર અધિકાર સુગાય. ૧

છંદ રોલા.

તૃતીય પૂરવમેં વિદુર, તિરથ યાત્રા કરિ આયે;
શ્રીયમુનાતટ મિલત ભયે, ઉદ્ધવ શુચ પાયે. ૨
તૃતીય દ્વિતીયમેં ઉદ્ધવ, વિદુરજીકું સુખ દીને;
શ્રીકૃષ્ણજીકે બાલચરિત્ર સુવરનન કીને. ૩
તૃતીયમેં શ્રીકૃષ્ણ રાસલીલા કહે દીની;
તૃતીય ચતુર પ્રભુ પ્રભાસ લીલા બરનન કીની. ૪
પાછેં ઉદ્ધવજી ઉતરાપથ ધાયો ધારે;
ગુનાતીત અબ અપર, દોય અધ્યા સુનુ પ્યારે. ૫
તૃતીય પંચમેં વિદુરજી, ગંગાદ્વાર સધાયે;
મા'નુભાવ મૈત્રેય, મુનિનસો મિલવો પાયે. ૬
પ્રશ્ન બિદુર કિય કહો, કૃષ્ણ માયાકો રૂપા;
તૃતીય ષષ્ટ મુનિ સો, પ્રતિઉત્તર કથ્યો અનૂપા. ૭
તિસરો પ્રકરન સગુન, તીન અધ્યાય બતાયો;
તૃતીય સપ્તમે વિદુર, પ્રશ્ન ફિર ઔર ઊડાયો. ૮
હરિ ઔતાર ચરિત્ર કથા, પૂછી મુદ ધરી મન;
તૃતીય અઠ મૂળ પુરૂષતે, ઉતપત વિધિ કહિ મુનિજન. ૯
તૃતીય નોમે બ્રહ્માને, શ્રીજીકી સ્તુતિ કીની;
દરસ દિયે પરમેષ્ઠી, 'સૃષ્ટિકુરૂ' આય સુદીની. ૧૦

સ્વરૂપ. અધ્યાત્મક-આત્મા સંબંધી. આધિદૈવિક-દેવસંબંધી. આછેં-સારી રીતે.

૧ સરગ-સર્ગ. ધુર-અધિકાર-પ્રથમ અધિકાર. ૫ ધાયો ધારે-જવાને ધારે છે. ૯ અઠ-આઠમા અધ્યાયમાં. ૧૦ નોમે-નવમામાં. પરમેષ્ઠી-બ્રહ્મા. કુરૂ-કર. આય-આજ્ઞા.

ચોથો પ્રકરન કાલ દાયકો તૃતી દસમે લહી;
કાલાત્માકી બહુ પ્રકારકી પશુ સૃષ્ટિ કહી. ૧૧
તૃતીય ગ્યારમેં કાલ પ્રમાનુકી ગતિ ભાખી;
પંચમ પ્રકરન જીવ અબ નોકો મુનિ અભિલાખી. ૧૨
તૃતીય બારમેં બ્રહ્મઅગ સૃષ્ટિ સુબખાની;
સનકાદિક મહાદેવ મરિચ્યાદિક દસ જાની. ૧૩
સરસ્વતી કન્યા સ્વાયંભૂ મનુ શતરૂપા;
તૃતીય તેર બારાહજીકો પ્રાકટ્ય અનૂપા. ૧૪
તૃતીય ચતુર્દશ ભવિષ સુરતિરસ દીતી ભીની;
નિજપતિપેં વિન સમયહુ રતિ પ્રારથના કીની. ૧૫
તૃતીય પંચદશ બૈકુંઠમેં ચતુસ્સન આયે;
હરિ ઇચ્છા જય વિજય શાપ વિનહીતે પાયે. ૧૬
તૃતીય ષોડશ સનકાદિક પાયે હરિ દરશન;
તૃતીય સપ્તદશ હિરણ્યાક્ષ વારાહજુ યુદ્ધ ઘન. ૧૭
તૃતીય અષ્ટાદશમે ચરિત વેહી હે ગાયે; .
તૃતિ ઉનિસ હરિ હિરણ્યાક્ષ હતિ ક્ષિતિ લે આયે. ૧૮
તૃતીય બીસમે શ્રીવારાહજુ દિવ્ય સુરૂપા;
શુદ્ધ યજ્ઞમય કહ્યો સ્તવન પુનિ કિયો અનૂપા. ૧૯
અબ પૂટ્યો પ્રકરન, તત્વ અધ્યાય તેરકો;
તામે હે દ્વે ભેદ પ્રકટ કહીહે ન ખેરકો. ૨૦
તૃતીય એકવિસમે, મનુ સ્વાયભુવ જો અપની;

---

૧૧ તૃતી–તૃતીય. ૧૨ નોકો –નવનું. ૧૪ બારાહજીકો–વરાહજી.
૧૬ ચતુસ્સન–સનક, સનંદન, સનાતન અને સનત્કુમાર, એ ચાર 'સન' કહેવાય છે, તે. વિનહિતે–એમનાથી.
૧૭ ઘન–સજડ–ચાડું. ૧૮ વેહી–એજ (વારાહજીનું). હતિ–હણીને.

દેવહૂતી કન્યાય, સુરૂપ કળા મનુ તપની. ૨૧
દેવેકૌ ઋષિ કર્દમકી, પ્રારથના કીની;
તૃતીય બાઇસિમેં ફિરે, પ્રજાપતિ દુહિતા દીની. ૨૨
તૃતીય તેઇસ કર્દમ અપને યોગાભ્યાસ બલ;
પ્રકટ કિયો બૈભવ વિમાન સ્થિત અતિ સુખ નિરમલ. ૨૩
દેવહૂતી દરસાય પ્રજા ફિર ઉપજી ધન્યા;
પ્રચુર પ્રજાકો મૂલ પ્રથમ પ્રકટી નૌં કન્યા. ૨૪
તૃતીય ચોઇસિ શ્રીકપિલદેવ જુ જન્મ સુગાયો;
નૌં કન્યા ઉદબાહુ યથા બિધ્ર સોહુ સુનાયો. ૨૫
તા પાછેં મુનિ કર્દમ સબ તજિ બનમેં આયે;
ફિર સાધન કિય શુદ્ધ ચિત્તસુ પરમગતિ પાયે. ૨૬
તૃતીય પંચઇસ શ્રીકપિલદેવ જનની સુખ દીનો;
સાંખ્યયોગ અધ્યાત્મ ગ્યાન ઉપદેશસુ કીનો. ૨૭
તૃતીય ષટ્ઇસ સતાઇસ લગ, તત્વ સાંખ્ય બરનન;
કપિલ મુનિને કિયો સુ અપની અંબાકે સન. ૨૮
તૃતીય અઠઇસ મુનિ યોગ ધ્યાન જો સ્વરૂપ કહ્યો હે;
સો સ્વરૂપ કહે દિયો, નાથ માતાસુ લહ્યો હે. ૨૯
તૃતીય ઉન્નતિસમે ભક્તિ, યોગ ભલ બરનન કીનો;
તૃતીય ત્રિંશમેં કર્મવિપાકહુ વરની લીનો. ૩૦
તૃતીય ઍકતિસમેં જીવ અવસ્થા ક્રમમે આયો;
તબતેં સબ બરતાંત જુ જન્મ મરન લોં ગાયો. ૩૧

---

૨૧ સુરૂપ ઈ૦—મનુના તપની સુંદર રૂપની કળા હોય તેવી હતી.
૨૪ પ્રચુર-બહુ. નૌં-નવ. ૨૮ ષટ્ઇસ—છવીશ. અંબા-મા. સન-સન્મુખ. ૩૦ કર્મવિપાક-કર્મનાં ફળ.

તૃતીય બત્તિસમેં ગ્યાન ભક્તિ ભલ પદ્ધતિ ગાઇ;
તૃતીય તેતિસ તાસો દેવહૂતી સિદ્ધપદ પાઇ. ૩૨
કપિલદેવતા પાછે ઉત્તરપથ પધારે,
પૂરન તત્વ પ્રકરન ત્રિદસકો વરન્યો પ્યારે. ૩૩
યામે હે દે ભેદ ચ્યાર અંધ્યા જુ આદિ,
પુરૂષમુક્તિકો હે પ્રકાર સુનિ લે રસ સ્વાદી. ૩૪
તદુપરાત અધ્યાય જુ નોસો વિધિ સ્રી મુક્તિ;
કહી ગાથા સક્ષેપ કૃષ્ણ જન સમુઝયો યુક્તિ. ૩૫

દોહા.

અતિ સુદર અનુક્રમનિકા, પૂરન તૃતીયસ્કધ;
પઠત સુનત જન કહે દયો, રહે ન આધિ અઘ ગધ. ૩૬

ચતુર્થ સ્કધ

દોહા.

સુનો ચતુરથ સ્કધકે, ઇકતિસ હે અધ્યાય;
બિસરગ લીલા જાનિયે, પ્રકરન ચ્યાર કહાય. ૧

છંદ રોલા.

ધર્મ અર્થ અરૂ કામ મોક્ષ પ્રકરન ચો નામા;
પહિલો પ્રકરન ધર્મ સપ્તકો અતિ અભિરામા. ૨
દક્ષપ્રજાપતિ જાની, લેહુ યાકે અધિકારી;
ચતુર પ્રથમ મનુ કન્યા, વશ કહ્યો વિસ્તારી. ૩
તામે સોમ રૂ દત્તાત્રેય, દુરવાસા નારદ;
નારાયણ ઇત્યાદિક જન્મ કહે સુખશારદ. ૪
ચતુર અપરમે વિશ્વસૃજ્યા કો યજ્ઞ હનો જ્યાં;

---

૩૫ તદુપગત—તે ઉપરાત. નો—નવ.

દક્ષપ્રજાપતિ બની ઠણી, ગર્વભરે આયે ત્યાં. ૫
સકલ સભા સ્થિતને, વહાં ઊઠી આદર કીનો;
ઊઠે નહિ શ્રીમહાદેવ લખી રીસ રસ ભીના. ૬
તાતે ભયો પરસ્પર વિરૂદ્ધ શાપ જુદીને;
ચતુર્થ તૃતીયમે દક્ષ યજ્ઞ જાતે સબ ચીને. ૭
દેખી જનકકે જાઇએ ભઈ સતીજુકી મરજી;
નાથ નિવેદન કરી વાત શંકર તબ બરજી. ૮
ચતુરા આદેશ ઉલંઘી જુ પિતુ કે દોરી;
પાઈ ખેદ તાતે જાત હી, સતીને દે' છોરી. ૯
ચતુ:પંચમે નારદ મુનિ, શંભુ ઢિગ આયે;
સમાચાર સબ સતી સંબંધી સમ્યક કરી ગાયે. ૧૦
સુનત કોપી શિવ ગનસમૂહ પઠવાઈ દિયોહે;
દૂત દ્વારહી દક્ષયજ્ઞ વિધ્વંસ કિયો હે'. ૧૧
ચતુરથ ષટ્મેં બ્રહ્માદિક સબ સુર મિલિ આયે;
સ્તવન નમન કિય સમાધાન, મહાદેવ મનાયે. ૧૨
ચતુરથ સતમે દચ્છ યજ્ઞ પૂરન કરવાયો;
પાછેં સબ મિલિ સ્તવન કૃષ્ણકો ગુનગન ગાયો. ૧૩
અબ દુસરો પ્રકરન અર્થ અધ્યાય પાંચકો;
ધ્રુવચરિત્ર જામેં સુની અંસન રહે આંચકો. ૧૪

---

૫ વિશ્વસૃજ્યાકો—દેવોને. ૮ જનક (સતીનો)—દક્ષ બરજી—તજી ન જશો એમ કહ્યું. ૯ આદેશ—આજ્ઞા (શિવની). પિતુકે—પિતા દક્ષને ઘેર. દોરી—દોડી ગઇ.

૧૦ ઢિગ—પાસે. ૧૧ વિધ્વંસ—નાશ. ૧૩ દચ્છ—દક્ષ ૧૭ નિદેશ (નિર્દેશ)—આજ્ઞા

ચતુરથ આઠ ઉત્તાનપાદકો, વંશ જ્યુ ગાયો;
અપરમાત દુર્વચન સુન ધ્રુવજીય દુઃખ પાયો. ૧૫
શ્રીયમુનાતટ જાય, અરન્ય મહાતપ કીનો;
ચતુરથ નોં શ્રીકૃષ્ણ કૃપા કરી દરશન દીનો. ૧૬
ઇચ્છા તેં બર અધિક દિયો ધ્રુવ ધ્રુવપદ પાયે;
નાથનિદેસ ચઢાય શીશ ધ્રુવજી ઘર આયે. ૧૭
ચતુરથ દસમે ધ્રુવબંધુ ઇક ઉત્તમ નામા;
બન મૃગયાકો ગયો, હન્યો કોઈ યક્ષ જુ બામા. ૧૮
ભ્રાતબૈર નિમિત્ત આપ, ધ્રુવજી અભિરામા;
અધિપતિ યક્ષ કુબેર, કીયો તાસુ સગ્રામા. ૧૯
ચાર ગ્યારમે આપ, મનુનૃપ ધ્રુવપે આયે;
કીયો યુદ્ધ તેં સમાધાન, સુત સદન પઠાયે. ૨૦
ચતુર બારમે ધ્રુવ, પરિપૂરન રાજહુ કીનો;
સો સબ સુતકો સોંપી, આપ અચલિત પદ લીનો. ૨૧
તથા જુ ધ્રુવકી જનની, સોહુ પરમપદ પાઈ;
તૃતીય કામ પ્રકરન, અબ ગ્યારેકો સુનિ ભાઈ. ૨૨
પ્રથુરાજા તામે, અધિકારી ચરિત સુહાવન;
ચતુરથ ત્રિદશ ધ્રુવકો, બંશ સુરબન્યો પાવન. ૨૩
ચતુર્ચતુર્દશ મહાદુષ્ટ, નૃપ બેનસુ ગાયો;
સો ફિર દુસ્તર બ્રહ્મ શાપતે, નાસહુ પાયો. ૨૪
ચતુરથ પધ્ર પૃથ્વી, જન્મ ચરિત્ર લખાને;
ભાગવદ્ભક્ત મહાહરિઅંસ, સબે કોઉ જાને. ૨૫
ચતુર સોલતે ઇકઇસ લગ, ગુન ઔર ન આયે;
પૃથુરાજાકે પરમ પવિત્ર, ચરિત્રહી ગાયે. ૨૬

---

૧૮ બામા—વાંકા સ્વભાવવાળો. ૨૦ સદન-ઘર.

ચતુરથ દ્વાવિંશમે, સદન સનકાદિક આયે;
સનતકુમારસુ આત્મયોગ પૃથુરાજા પાયે. ૨૭
ચતુર્થ તેઇસ યોગાભ્યાસ રાજા જુ કીનો;
દેહ ત્યાગ તાસોં કર, પૃથુ જુ પરમપદ લીનો. ૨૮
અબ ચોથો પ્રકરન, મોક્ષ અધ્યાય આઠ કો;
યામે હે દ્વે ભેદ, પુણ્ય હે પર્મ પાઠ કો. ૨૯
એક બ્રહ્મતત્વ દશા, તિન અધ્યાય સાંચ હે;
ઓર કૃષ્ણ સાયુજ્ય કે, સુ અધ્યાય પાંચ હે. ૩૦
ચતુર ચતુરબિંશમે, બંશ પૃથુકો બિસ્તાર્યો;
મિલ્યે પ્રચેતાકો શિવ રૂદ્ર ગીત ઉચાર્યો. ૩૧
ચતુર પચીસ નૃપ પ્રાચીન, બર્હિષકો મિલિ નારદ;
કથન કિયો આખ્યાન, પુરંજનકો ભવપારદ. ૩૨
અષ્ટવિંશલોં એહી કથા, બરની નૃપ યાંહી;
સુનિ નિઃસંશે ભયો, ચતુર ઉનતિસકે માંહી. ૩૩
સુરઋષિકો ઉપદેશ સાર અંતરમે લાયે;
કપિલાશ્રમમે ગયે ભૂપ વાં સિદ્ધિ પાયે. ૩૪
ચતુર ત્રીસ બરદિયો પ્રસન્ન પ્રચેતા શ્રીજી;
કર્યો રાજ અયુતાબ્દ ઓર શાસન દિન રીજી. ૩૫
ચતુર્થ ઇકતિસ નાથ પ્રચેતા નાં મિલાયે;
ભગવત વાત સુનાઇ દસોં અમૃતપદ પાયે. ૩૬
ઇતની કથા મુનિ મૈત્રીતે બિદુર શ્રવન કરી;
આયે હસ્તિનાપુરમેં ભગવત રસ હૃદયા ભરી. ૩૭

---

૩૨ ભવપારદ—સંસારમાંથી પાર ઉતારનાર. ૩૪ સુરઋષિ—નારદ.
૩૫ અયુતાબ્દ-દશ હજાર વર્ષ. શાસન—શિક્ષા—આજ્ઞા.
૩૭ મૈત્રી—મૈત્રેય.

દોહા.

ચતુરથ સ્કંધકી ભઇ, અનુક્રમનિકા પરિપૂર્ન;
પઠન સુનતહી કે' દશો, પાપ તાપ સબ ચૂર્ન. ૩૮

પંચમ સ્કંધ.

દોહા.

પંચમ સ્કંધ સુનિયે અબે, જો હે લીલાસ્થાન;
હે ષટ્વીસ અધ્યાયકો, પ્રકરન તીન બખાન. ૧

છંદ રોલા.

દેશ કાલ અરૂ પ્રનામ ત્રયે પ્રકરન લહિયે;
પૂર્વ દસ પ્રકરન અધ્યાય તીન સો કહિયે. ૨
પચમ પ્રથમ બંશ પ્રિયબ્રતકો શુક મુનિ ભાખે;
સપ્ત સમુદ્ર રૂ સપ્ત દ્વીપ નિરને કહી દાખે. ૩
પચ અપર આગ્નિધ્રપુત્ર નોં ભયે અનૂપા;
વિષ્ણુરાત સુનિ નોં ખંડકે ભયે હે ભૂપા. ૪
પંચ તીન નૃપ નાભિ પર પ્રભુ પ્રસન્ન ભયે હે;
પરમ કૃપા કરી પુત્રહીકો વરદાન દિયો હે. ૫
અબ દુસરો પ્રકરન ઇકઇસ અધ્યાય કાલકો;
જામેં જન્મ ઋષભ ભુજઅંગદ શ્રીભૂપાલકો. ૬
પંચ ચતુર્થ શ્રીઋષભ દેવ પ્રાકટ્ય કહે હે;
સોંપી નૃપાસન ઇનિકું નાભિ નૃપ મોક્ષ લહે હે. ૭
ઋષભદેવ શતપુત્ર ભયે તીનકે કહુ કાજ;
એકાસી બ્રાહ્મણ, યોગેસ્વર નોં, દસ રાજા. ૮

---

૨ પ્રનામ-પરિણામ. પૂર્વ-પ્રથમ. ૩ નિરને-નિર્ણ
૬ ભુજઅંગદ-હાથના બાજુબંધ જેવો.

પંચમ પંચ રૂ ષટ્ હે ઋષભચરિત્ર કહે હે;
પંચ સપ્ત નૃપ ભર્ત પુત્ર ભાખે જુ ભયે હે. ૯
પંચમ આષ્ટમેં ભરતભૂપ શુભ ચરિત સુ ગાયે;
મૃગકે સંગ ભયે મૃગ જન્મ સોહુ લય પાયે. ૧૦
પંચમ નોં જડભરત ચરિત્ર સુ બરનન ભાઈ;
પંચમ દસ રહુગન વિગાર જડભર્ત ચઢાઈ. ૧૧
પંચ ગ્યાર જડભરતે ભૂપત પૂછ્યો ગ્યાના;
બાર તેર દુહુ ભવાટવાદિક બરન બિધાના. ૧૨
પંચ ચૌદ નૃપ આતમવિદ્યા મુનિતેં પાયે;
રહુગન જડભરતકે પ્રતાપ પદ મોક્ષ સધાયે. ૧૩
પંચ પંચદસ સુમતિકો બરન્યો શુભ બંશા;
તાકે બંશ બિષે નૃપ ગય ભયે પુત્ર પ્રસંશા. ૧૪
પંચ સોલમેં ભૂગોલ બરનન ભગ્ગ ભયો હે;
જંબુદ્વીપ નવખંડ સુમેરૂ પ્રભાવ કહ્યો હે. ૧૫
પંચ સપ્તદશ સેવ્ય રૂ સેવક કહે ખંડ સબ;
અષ્ટાદશ ઉન્નિસ લગ બરનન એહી ચરિત અબ. ૧૬
પંચમ બિસમેં સપ્ત સમુદ્ર પ્રમાનસુ ભાખ્યો;
પંચમ ઇકિઇસિ જ્યોતિષચક્ર સુ બરની દાખ્યો. ૧૭
બાઇસ અરૂ તેઇસ લગ એહી ચરિત હે ગાયો;
પંચમ ચોઇસ રાહુકો પરમાન બતાયો. ૧૮
અબ તીસરો પ્રકરન્ન સ્વપ્ન હૈ અધ્યાયસુ સુનિ;
તામેં હે દ્વૈ ભેદ જીવાત્મા પરમાત્મા પુનિ. ૧૯
પંચ પંચવિશમેં સપ્ત પાતાલ કિય કથન;

૧૧ વિગાર-બિગારી-વાહક(?) ૧૨ ભવાટવાદિક (ભવાટવી આદિક) —સંસારરૂપી જંગલ વગેરે. બરન-વરણુન.

પંચ છઇસમે અઠાઇસ નરકકો બરનન. ૨૦

દોહા.

પચમકી અનુક્રમનિકા, પૂર્ન ભઇ સુઅનૂપ;
દયા પઠન રૂચિ શ્રવનતેં, પ્રસન્ન હોય ભવભૂપ. ૨૧

ષષ્ઠ સ્કંધ.

દોહા.

અબ મુનિ ષઠ સ્કંધકે, કહે ઉન્નિસ અધ્યાય;
પોષન લીલા જાનિયે, પ્રકરન તીન કહાય. ૧

છંદ રોલા.

નામ ધ્યાન અરચન યહ, ત્રિ પ્રકરન ત્રિ નામા;
પહિલો પ્રકરન નામ તીનકો અતિ અભિરામા. ૨
ષટ્ પૂરવમે અજામેલ, આખ્યાન બખાન્યો;
ષટ્ દૂજેમે જમદૂત ઓર હરિગનમે ભાન્યો. ૩
ભગવત નામ પ્રતાપ લખ્યો સહજાઈ મુખ આયો;
મહાદુષ્ટ આચરન કિયો તહુ પ્રભુપદ પાયો. ૪
ષટ તીસરે બડ નામ માહાત્મ્ય ફલ તાગ ન લાગે;
ધર્મરાય બરનન કીનો નિજ દૂતન આગે. ૫
જ્યો બૈષ્ણવ હરિ નામ શ્રવન કીર્ત્તનાદિ હોઇ;
બરજતહુ આજતેં વહા મત જઇયો કોઈ ૬
અબ દુસરો પ્રકરન ચૌદ અધ્યાય ધ્યાનકો;

---

૩ હરિગન–હરિના દૂત. ભાન્યો–ભાગ્યો ૪ સહજાઇ—સેહેજે.
૬ બરજતહુ—તજીછુ. કોઈ—કોઈ યમદૂત (ત્યા ન જશો)

ષટ્ ચોથેમેં બરન્યો બંશ જુ પ્રચેતાનકો. ૭
કહ્યો દક્ષકો જન્મ કહ્યો મહતપ જો કીનો;
શ્રીહરિ ભયે પ્રસન્ન રૂ સંતતિકો બર દીનો. ૮
ષટ્ પંચમેં દક્ષજુકે જિતનેક પુત્ર ભયે;
નારદકો ઉપદેસ પાય સબ મોક્ષ પાય ગયે. ૯
તવ કોપી દક્ષને શાપ નારદકો દીનો;
ષટ્ ષટ્ કન્યા સાઠ સૃજી સુત પ્રકટ ન કીનો. ૧૦
ફિરજ્યો જાકો દઈ નામ તિનહુકે ભાખે;
જ્યો જ્યાકુ સંતાન ભયે સોહુ કહી દાખે. ૧૧
ષટ્ સતમે ઈંદ્રને આપ ગુરૂ બૃહસ્પતિ તજી;
વિશ્વરૂપ ગુરૂ માને શિષ્ય ભયો અગ્નિ ભજી. ૧૨
ષટ્ અઠ વિનતે મઘવા વર્મ નરાયન પાયો;
ષટ્ નોં સુરપતિ વિશ્વરૂપકો માર્યો ગાયો. ૧૩
બ્રહ્માસુરકો જન્મ ભયો ત્વષ્ટાતેં બાચે;
ષષ્ટસુ દસ સુર અસ્થિ દધિચિ ઋષિકે જાચે. ૧૪
દેહ તજી મુનિ દીએ, બજ્ર તાકો બનવાયો;
સો સુરેંદ્ર લે બૃત્રાસુરતેં યુદ્ધકું આયો. ૧૫
ષટ્ એકાદશમેં જુ પરસ્પર, સમયહી યુદ્ધ કે;
બચન પ્રશંસા ભયે બૃત્ર, અરૂ નાયક બુધકે. ૧૬
ષટ્ દ્વાદસમેં શચિપતિ, બૃત્રાસુરકો માર્યો;
બિજય દિયો બ્રજરાજ, દાસ લહિ ત્રાસ નિવાર્યો. ૧૭
ષટ્ ત્રિદશમેં હત્યા બ્રહ્મ, ઈંદ્રકો લાગી;
સો ફિર મખ કરી, મહાપુરૂષ પૂજે જબ ભાગી. ૧૮

---

૧૩ વિનતેં—તેનાથી (વિશ્વરૂપ પાસેથી). વર્મ નરાયણ—નારાયણ કવચ. ૧૬ નાયક બુધકે-દેવના નાયક-ઈંદ્ર. ૧૮ મખ—યજ્ઞ.

ષટ ચૌદ બૃત્રાસુર, પૂર્વજનમ સો ભાખે;
ચિત્રકેતુ હરિદાસ હતો, સોહું કહે દાખે. ૧૯
ષટ પંદ્રે સુતમરનશોક, ભો સો કહી દીનો;
નારદ આયે સમાધાન, નરપતિકો કીનો. ૨૦
ષટ ષોડશ સુન બચન સુની બૈરાગ્ય ભયો હે;
સાધન કીનો શુદ્ધ ચિત્ત હરિ દરસ દિયો હે. ૨૧
ષટ સત્તર ચિત્રકેતુ બેઠી બિમાન સધાયે;
જા પહોચે કૈલાસ શાપ ઉમયાતે પાયે. ૨૨
તિસરો અરચન પ્રકરન દ્વે અધ્યાય લહ્યો હે;
ષટ અષ્ટાદશ પુત્ર અદિતિ વશ કહ્યો હે. ૨૩
અરૂ દિતિ સુનકોહુ બશ ફિર ભયે મરૂતગન;
ઉન પચાસહુ દિયે ઇંદ્રકો ભયો સુબરનન. ૨૪
ષટ ઉન્નિસમેં કથ્યો પુસબ્રતકો બિધાન સબ;
હરિ પ્રસન્ન તબ સહજ લાભ અતિકો તબકો અબ. ૨૫

દોહા.

યહ ષષ્ઠમ અનુક્રમનિકા, ભઈ પૂરન ગુરૂ ઓજ;
પઠત દયાકો પ્રિય ભયે, બૃજપતિચરન સરોજ. ૨૬

સપ્તમ સ્કંધ.

દોહા.

સપ્તમ લીલા હુતિ યહ, દસ રૂ પંચ અધ્યાય;
પ્રકરન પૂરે તીન હે, દેતહુ નામ બતાય. ૧

છંદ રોલા.

અસદ્વાસના એક, દુતિય સદ્વાસન આંહી;

૨૦ ભો–ભયો. ૨૪ મરૂતગન વાયુઓનો સમુદાય. ૨૫ પુંસવ્રત–પુત્રપ્રાપ્તિનું વ્રત.

સદ્વાસના તૃતીય, પ્રથમ પંચકો કહાહી. ૨
સપ્ત પ્રથમ જય બિજય શાપ કારન ઉચાર્યો;
સપ્ત દુસરમેં સુન્યો હિરણ્યાક્ષકું હરિ માર્યો. ૩
સો સુનિકે બડ શોક ભયો માતા જો દિતિ;
સમાધાન કિય પૂર્વાખ્યાનસુ યજ્ઞ પ્રતીતિ. ૪
સપ્ત તીનમેં બંધુ વૈર, લેવેકે કારન;
હિરણ્યકશ્યપુ તપ કીનો અકથિત માંદારૂન. ૫
બિધાતા ભયે પ્રસન્ન માગી કહિ હમ બરદાતા;
જ્યો જ્યો બિધિ વર માગે સો સબ દિયે વિધાતા. ૬
સપ્ત તુર્યમેં હિરણ્યકશ્યપુ રાજ્ય કિયો હે;
સબ બૃંદારક બૃંદ તુર ભજાય દિયો હે. ૭
પુત્ર ભયે ફિર ચાર, તીનકો કામ કહાહે;
તુર્ય પ્રકટ પ્રલ્હાદસુ ભગવદ્ભક્ત મહાહે. ૮
સપ્ત પંચ પ્રલ્હાદ ગુરૂકે પઠન પઠાયે;
ગુરૂસુત પઠવે ઓર આપ મન એક ન લાયે. ૯
પઠે પ્રકટ પ્રલ્હાદ કૃષ્ણ હરિ બિન ન રંચહે;
સદ્વાસના દુતિય પ્રકરણ અધ્યાય પંચ હે. ૧૦
સપ્તમ ષટ્મેં ગુરૂઘર જીતને બાલક આવે;
તિનકો કહિ પ્રલ્હાદ તત્વ હમ તુમે સિખાવે. ૧૧
સબહી આલપંપાલ પઠો કા યહ દેહુ ડારી;
રામ કૃષ્ણ ગોબિંદ ગુપાલ પઠો સુખકારી. ૧૨
સપ્ત સપ્તમેં લરિકન સબ પૂછ્યો પ્રલ્હાદા;

---

૬ બિધાતા (વિધાતા)-બ્રહ્મા. ૭ તુર્ય-ચોથો (અધ્યાય).
બૃંદારક (વૃંદારક)-દેવ વૃંદ-સમૂહ. તુર-(તૂર્ણ)-જલદી.

તુમ કાંતેં પાયે કહુ શ્રીકૃષ્ણામૃત સ્વાદા. ૧૩
તબ બોલે પ્રલ્હાદ સુનો હમ એસે પાયે;
મે માતાકે જઠર હતો જબ નારદ આયે. ૧૪
વિન મો અંબાકો ઉપદેસત તત્વ બખાન્યો;
હો સમીપ અતિ ગર્ભ બિખે તાતેમેં જાન્યો. ૧૫
સપ્ત આઠમેં પરમ ભક્ત પ્રલ્હાદ દેખી;
દુષ્ટ જનક અતિ ક્રોધ કિયો ભય દિયો બિસેખી. ૧૬
શ્રીનૃસિંહજી પ્રગટે ખંભહિતે તતખેવા;
કનકકશ્યપુ નખતેં બિદારી લે સ્તુતિ સબ દેવા. ૧૭
સપ્તમ નવ પ્રલ્હાદ કરિ સ્તુતિ પ્રેમશુ ભીજી;
લિયો ભક્ત ઉત્સંગ પ્રસન્ન ભયે અતિ શ્રીજી. ૧૮
સપ્તમ દસ બરદાન ભક્તિ ઇક સ્તોત્ર દિયો બર;
રાજ્યાસન બેઠાયો આપ પ્રસાદ કૃપા કર. ૧૯
અરૂ મયનામા અસુર ત્રિપુર લાયો સુરરાયે;
તૃતીય સદસદ્દાસના પંચ અધ્યાયસુ આયે. ૨૦
સપ્ત ગ્યારમેં ચારો વરન કહે જો કરમા;
સપ્ત બારમેં બ્રહ્મચારી બાનપ્રસ્થ ધરમા. ૨૧
સપ્ત તેરમેં પતિ ધરમ ભલભાતિ બતાયો;
અરૂ અજગર પ્રલ્હાદ ભયો સંવાદ સુગાયો. ૨૨
સપ્ત ચતુર્દશ ગૃહસ્થાશ્રમકો ધર્મ બખાન્યો;
સો પાયે કલ્યાન જાહિને રૂઢ કરિ માન્યો. ૨૩
સપ્ત પંચદશ ઉત્તમ મધ્યમ ઓર કનિષ્ઠા;

---

૧૩ લરિકન-છોકરાં ૧૫ વિન-તે (નારદ) મો (મારી) અંબા-મા.
૧૭ કનકકશિપુ-હિરણ્યકશ્યપ.
૨૧ કરમા-કર્મ. ચારે વર્ણનાં કર્મ કહ્યાં છે.

સબ પ્રકારકે ધરમ કહે માનત નહિ ભ્રષ્ટા. ૨૪

દોહા.

સપ્તમકી સંપૂર્ણ ભઇ અનુક્રમનિકા અનુપ;
દયારામ કેંજો સુને સો ન પરે ભવકૂપ. ૨૫

અષ્ટમ સ્કંધ.

દોહા.

અષ્ટમ સ્કંધ સુનો, ચોઇસ અધ્યા સાર;
મનબંતર લીલા લહો, પ્રકરન જામેં ચાર. ૧

છંદ રોલા.

તામસ રાજસ સાત્વિક, ભક્તિ હે યહ ચ્યારો;
પહિલો પ્રકરન તામસ ચોં અધ્યાય બિચારો. ૨
અઠ પૂરવમેં સ્વાયંભુવ સ્વારોચિષ કહિયે;
ઉત્તમ તામસ યહ સબ નામ મનુકે લહિયે. ૩
અષ્ટ અપરમેં ગજેંદ્રકો ગ્રાહનેં ગ્રહ્યોહે;
અઠ તીજેં હરિસ્તુતિ કરી જબ દીન ભયોહે. ૪
સો સુનકે પ્રભુ દીનબંધુ દોરેહીં આયે;
તુરત ગ્રાહકો મારી કૃપાલ ગજેંદ્ર છુડાયે. ૫
અઠ ચ્યોં ગ્રાહ ગજેંદ્ર પૂરવકે જન્મ કહેહે;
શ્રીહરિ પરસ પ્રતાપ દોહુ જન મોક્ષ લહેહે. ૬
અબ દૂસરો સાત્વિક પ્રકરન અધ્યાય દસ લહે;
અઠ પંચમમેં રૈવત મનુ ચાક્ષુષમનુ કહે. ૭
જામે અમૃત મથન નિમિત્ત અમર સબહી જુરિ;
ક્ષિરસાગર તટ જાય સ્તુતિ કીની હે શ્રીહરિ. ૮

---

૩ અઠ–આઠમો સ્કંધ. પૂરવ–પેહેલો (અધ્યાય).

અઠ ષટ શ્રીપ્રભુ પ્રસન્ન ભયે બરદાન દિયો હે;
મિલે સુરાસુર મંદ્રાચલ ઊઠયો ન ગયો હે. ૯
દુખિ લખિ આર્તત્રાણ તુરત ગરૂડારૂઢ આયે;
મદર પરન સુપરન ધરી સાગરતટ લાયે. ૧૦
અઠ સાતમે કૂર્માવતાર ધરી મથન કરાયો;
પ્રથમ મહાવિષ નિકર્યો સો શિવજીકુ પાયો. ૧૧
અષ્ટ અષ્ટમે રત્ન ચૌદ નિકસે ન ડગે હે;
સુધાપાનકે સમય સુરાસુર લરન લગે હે. ૧૨
તબ પ્રભુ માયા અધિપ, મોહની રૂપહી લીનો;
અસુર બૃંદ સબ આપ, અતિશય મોહિત કીનો. ૧૩
અઠ નોં અમૃત અમર, અખિલ કરાયો પાના;
દૈત્ય પરોસન સમય ભયે, હરિ અતરધ્યાના. ૧૪
અષ્ટમ દશમે દેવાસુર સંગ્રામ કહ્યો હે;
અષ્ટ ગ્યારમેં મા'દારૂન ફિર યુધ્ધ ભયો હે. ૧૫
અષ્ટ બાર મોહની સ્વરૂપ લખિ શિવ મોહિત ભયે;
અષ્ટ તેર અધ્યાય વિષે વૈવસ્વત મનુ કહે. ૧૬
જિનકે રાજ્યમે શ્રીબામનજી પ્રગટે ભાખે;
ભવિષ્ય મનબંતર આગે હોને કહે દાખે. ૧૭
કૌન કીનસે તાકે નામ કહતહો બરની;
સાબરની અરૂ દક્ષસાબરની બ્રહ્મસાબરની. ૧૮
ધર્મસાબરની રૂદ્રસાબરની હે અભિરામા;

---

૯ સુરાસુર–દેવ અને અસુર ૧૦ આર્તત્રાણ–દુખીનુ રક્ષણ કરનારા. પરન–પાખો. સુપરન–ગરૂડ. ગરૂડે મંદરાચળની પાખો ઝાલીને તેને સાગરકાંઠે આણ્યો. (પૂર્વે પર્વતોને પાખો હતી એમ પુરાણોમા વર્ણ્યુ છે.)

૧૪ પરોસન–પ્રાશન (?) (અમૃતનું).

દેવસાબરની ઈંદ્રસાબરની સાતો નામા. ૧૯
અષ્ટ ચતુર્દશ મનવાદિક મનુપુત્ર જુ આંહી;
ભાખે ભગવદ્ અંશ સબે કછુ સંશય નાહીં. ૨૦
અબ તીસરો રાજસ પ્રકરન અધ્યાય સુનવકો;
જાકો સુનતહિ માત્ર હોત નિસ્તાર ભવનકો. ૨૧
અષ્ટ પંચદશ કહ્યો રાજ્ય બલિનૃપને કીનો;
અરૂ અશ્વમેધ યજ્ઞ કિયો સોહુ કે' દીનો. ૨૨
અષ્ટમ સોલ અદિતિ પુત્ર કામના કારન;
વિજ્ઞપ્તિ નિજનાથ કરી કુરૂ તાપ નિવારન. ૨૩
કરો પયોવ્રત પુત્ર હોયગો પતિ યે ભાખી;
જો કછુ તાકી બિધિ યથારથ સહુ કે' દાખી. ૨૪
અષ્ટ સપ્તદશ કિયો સુવ્રત હરિ પ્રગટ ભયે હે;
આયે આપ ગ્રભ વિષે સ્તવન બ્રહ્માદિ કહે હે. ૨૫
અઠ અઠદશ શ્રીવામનજી પ્રાગટ્ય સુ ગાયે,
બલિનૃપ યજ્ઞ પધારે વા સનમાન જુ પાયે. ૨૬
અઠ ઉન્નિસ ત્રિપેદ પૃથવિ સંકલ્પ કિયો હે;
એક ચરન ભૂ દ્વિતીય સ્વર્ગ સબ માપ લિયો હે. ૨૭
અષ્ટબિગમેં તૃતીય પાદકો ઠોર ન પાયે,
તાતે બચન બિબાદ પરસ્પર ભયે સુ ગાયે. ૨૮
અઠ ઇકઈસ સ્વર્ગમે શ્રીપ્રભુ પદાગુષ્ટ લખી;
બ્રહ્મદેવ અભિષેક કિયો મન બહુત ભયે સુખી. ૨૯
સો પ્રવાહ પૃથવી આયો ગંગાજી ભયે હે,
પાછે બલિનૃપ બરૂનપાશ બાંધ્યો સુ કહે હે. ૩૦

---

૨૧ ભવનકો—જન્મમરણનો ૨૩ કુરૂ—કરો ૨૭ ત્રિપેદ—ત્રણ ડગલા.

અઠ બાઇસ બલિરાય બચનહુ વ્યર્થ ન ભાખ્યો,
આત્મનિવેદન કરી હરિ આગે મસ્તક રાખ્યો ૩૧
તબ પ્રસન્ન પ્રભુ ભયે સુતલકો રાજ્ય દિયો હે,
ભયે ભક્ત આધીન બલિ નિજ દાસ કિયો હે ૩૨
અઠ તેઇસિ બલિ જીતી રાજધાની સુર દીની,
તબ દેવનકેદેવ દેવકી સ્તુતિ અતિ કીની ૩૩
અબ ચોથો પ્રકરન ભક્તિ અધ્યાય સકૃતકો,
અષ્ટ ચતુરવિ શમે સફલ ભાયગ સત વ્રતકો. ૩૪
વૈવસ્વત મનુરાજ વિષે ભો ચરિત સુ જાન્યો,
શ્રીહરિકો અવતાર મત્સ્ય આકૃતિ બખાન્યો ૩૫

દોહા.

અષ્ટમકી અનુક્રમનિકા, પૂરન દયા હરિ કીન,
પઠત સુનત સહજ હિ બને, હરિ જસ રસ મન મીન. ૩૬

નવમસ્કંધ.

દોહા

નવમ સ્કંધકી સુનો, અનુક્રમનિ સબ કોય,
ઇશાન લીલા એહી હે, પ્રકરન જામે દોય ૧

છંદ રોલા.

સૂર્યબંશ પ્રકરન મર્યાદાકો ધુર લહિયે,
ચંદ્રમંશ પુષ્ટિ પ્રકરન સો દુસરો કહિયે ૨
બાર બાર અધ્યાય દોહુકે જાની લીજે,
પ્રથમ બારકો ભાનુ, બસ અબ સુનો ભનીજે. ૩

---

૩૫ ભો—ભયો—થયો
૨ ધુર-પ્રથમ

નવ પૂરવ વૈવસ્વતમનુ દશ પુત્ર સુધન્યા;
ઇક્ષ્વાકુ આદિક અરૂ એક ભઇ હે કન્યા. ૪
નવમ અવર કહેં ચ્યાર પુત્ર ભયેં નહિ સંતાના;
તીન પુત્રકુ બંસ ભયો બરતાંત બખાના. ૫
નૃગ નાભાગ રૂ નરિષ્યંત તિનાકે નામા;
અબ આગે નૃપ સુનો કહત શ્રીશુક શુભધામા. ૬
નવ તિસરે શર્યાતિ બંસ કહ્યો બિસ્તારા;
શ્રીરેવતી જ્યા બંસ પ્રગટ શ્રીહલધર દારા. ૭
નવમ તુર્યમેં નૃગ નૃપ બંસ સુબરની ગયે હે;
જીનકે બંસમેં અંબરીષ હરિભક્ત ભયે હે. ૮
અરચન ભક્તિ કરી દ્વારિકાધિશ રિઝાયે;
જ્યાહે શાપ દે દુરવાસામુનિસેં દુઃખ પાયે. ૯
નવ પંચમ દુર્બાસા શરન સબનકે ધાયે;
પ્રભુ પર્યંત ન રખે, હારી અંબરીષકે આયે. ૧૦
તાપ સુદરશન તબહી શમ્યો ભલ પાયે શિક્ષા;
ધન્ય કહે હરિભક્ત દીન વે' લીની ભિક્ષા. ૧૧
નવ ખટ બરનન બંશ, રાય અંબરીષ ભયો હે;
તા પાછે ઇક્ષ્વાકુ રાય, સુબંશ કહ્યો હે. ૧૨
જાકે બંસ બિસે માંધાતા ભૂપ ભયે હે;
તાકે ભયેં મુચુકુંદ જાહે પ્રભુ દરશ દયે હે. ૧૩
નવ સતમેં માંધાતાસુત પુરૂકુત્સ કહે હે;
બરન્યો તાકો બંસજ્યામેં હરિશ્ચંદ્ર ભયે હે. ૧૪
નોં અઠ હરિશ્ચંદ્રકો બંશ પ્રશંસ બખાન્યે;
જાહી બંસમે રાજા સગર ભયે સબ જાન્યે. ૧૫

---

૧૦ રખે—રક્ષણ કરે. ૧૧ વે'—થઇને.

નવ નવમેં બરન્યો નૃપ સગર બંશ બડ સમરથ;
જાકે બંશમે હોત ભયે શુચિ ભૂપ ભગીરથ. ૧૬
જાને શ્રીગંગાજીકો ભૂતલ પધરાયે;
તિનકે બંશ બરનમે નૃપ ખટ્વાંગ જ્યુ ગાયે. ૧૭
નોં દસમે ખટ્વાંગ બસ બરન્યો બડ ઉત્તમ;
જ્યાકે બંસમે પ્રગટે શ્રીરઘુવર પુરૂષોત્તમ. ૧૮
તિનકે પરમ પવિત્ર ચરિત્ર કહે અથઇતિ;
નોં એકાદશા રામરાજ બરન્યો શુભ નીતિ. ૧૯
નોં દ્વાદશ શ્રીરામ પુત્ર કુશબંશ સુ ગાયે;
અબ પુષ્ટિ પ્રકરણ બાર અધ્યાય સુ આયે. ૨૦
નોં ત્રિદશ ઇક્ષ્વાકુ પુત્ર જો નિમિ કહે હે;
તિનકો બંશ બરન્યો જામે નૃપ જનક ભયે હે. ૨૧
નોં ચૌદમે ચંદ્રમાકે ચદ્રસુત બુધ ભયે હે;
તિનતે અલ પુરૂરવા પુત્ર ભયે સુ કહે હે. ૨૨
નોં પંદ્રેમે બંસ પુરૂરવા કથ શુભ ધામા;
જાકે બસ બિરે પ્રગટે શ્રીપરશુરામા. ૨૩
નો ષોડષ શ્રીપરશુરામકો ચરિત સુગાયો;
અરૂ બિશ્વામિત્રકો જન્મ સહુ યામેં કાંચો. ૨૪
નોં સત્તર પુરૂરવા જ્યેષ્ઠ સુત નહુષ બસા;
રાય જયાતિકે કેહુ બંશકી કરી પ્રશંસા. ૨૫
જો ઉન્નિસમેં રાય યયાતિ પરમગતિ પાયે;
નો બિસમેં ઔરહુ બંસ પુરૂરવા ગાયે. ૨૬
જાકે બંસ વિષે રાજા દુષ્યંત ભયે હે;

---

૨૫ જયાતિ-યયાતિ.

તાકે ભરત ભયે તાકો ફિર બસ કહે હે. ૨૭
જાકે બસમે રંતિદેવ રાજા બડ ભાખે;
પુનિ ગરગાચારજકો બંસ સો હુ કહી દાખે. ૨૮
નૃપ પાંચાલ કૃપાચારજ, કહે દ્રોનાચારજ,
યુદ્ધકલા પૂરન જામે, બિદ્યા સબ આરજ. ૨૯
નો બાઈસિમે રાજા, દ્રુપદ કહે સુ જાને;
તા પાછે અજમીઢ, ભૂપકો બસ બખાને. ૨૦
જાકે બંસમે જરામધ ભૂપાલ ભયો હે;
તા પાછે રાજા શતનુકો બંસ કહ્યો હે. ૩૧
પાંડવ અરૂ કૌરવકો બસ સુ આછો ગાયો;
જરાસધકો બસ બિધિબત બાંચ સુનાયો. ૩૨
નાં તેઈસિ યયાતિપુત્ર રહે જો ચ્યારા;
તાકો બસ કહ્યો જામે યદુબસ પુકારા. ૩૩
જામેતે મેધાતિથિ ઋષિ ભયે બરનન કીનો;
નહિ બરન્યો બિસ્તાર મૂલ ભાગતહી કે' દીનો. ૩૪
નાં ચોઇસમે જામદગ્નિકો બસ કહ્યો હે;
તા પાછે અક્રૂર બસ બરનન રહ્યો હે. ૩૫
ઉગ્રસેન દેવકકો બસ બખાન્યો પાછે;
કંસ જન્મ સુરસેન બસ ફિર બરન્યો આછે. ૩૬
જાકે પુત્ર ભયે બસુદેવજુ અતિ અભિરામા;
જીનકે પ્રગટ ભયે શ્રીકૃષ્ણચંદ સુખધામા. ૩૭

દોહા.

અનુક્રમનિકા અતિ ભલી, પૂરણ નવમસ્કંધ;
પાપ તાપ પ્રસ્ને દયા, રંચક હોત સબંધ. ૩૮

---

૨૯ આરજ—આર્ય.

દશમસ્કંધ.

દોહા.

સુની અબ દશમસ્કંધકે, સત્યાસી અધ્યાય;
તિન મતાંતરકે મિલી, નિબે પૂરણ કહાય. ૧
નિરોધ લીલા નિરૂપન, પ્રકરન જામે પાંચ;
જન્મ રૂ તામસ રાજસ રૂ, સાત્વિક ગુનાખ્ય બાંચ. ૨

છંદ રોલા.

પ્રથમસુ પ્રકરન જન્મ અબે અધ્યાય ચારકો;
અનાયાસ ઉપચાર સુનો સંસાર પારકો. ૩
દશમ પ્રથમે પૂછો પ્રશ્ન પરીક્ષિત ભૂપા;
આદરસોં શ્રીશુક મુનિ, ઉત્તર દિયો અનુપા. ૪
દેવક દુહિતા દેવકી, બસુદેવજીકો દીની;
બહુત દાયજા સહિત, કંસ સારથી કૃતિ કીની. ૫
દશ દુતી દેવકી ષટ્ સુત, મીચ કંસતે પાયે,
સંકર્ષન દેવકી તેં, રોહિની ઉદર પધરાયે. ૬
તદનતર શ્રીકૃષ્ણ દેવકી ગર્ભ પધારે;
બ્રહ્માદિક સુરસ્તુતિ કીની તન તાપ નિવારે. ૭
દશત્રિમે શ્રીકૃષ્ણ જનમ મધુપુરી ભયો હે;
કીની સ્તુતિ વસુદેવ દેવકી તાપ ગયો હે. ૮
શ્રીગોકુળમે યશોદા ગોદ પુત્ર પધરાયે;
વ્હે તે માયા પુત્રી લે અપને ઘર આયે. ૯
દશમ ચારમે માયા ઉડીકે ગઈ આકાશા;
કિયો કંસ પશ્ચાતાપ ખલ જ્ઞાન પ્રકાશા. ૧૦

---

૨ ગુનાખ્ય-ગુણ નામનો. ૬ દુતી-બીજામા. મીચ-મરણ

સમાધાન માજીકો કીન ફિર દૈત્ય બુલાયે;
દે આદસ સજ્જન પીડો, સબ તુર્ત પઠાયે. ૧૧
અઠાઇસ અધ્યાય દુતિય તામસ પ્રકરન હે;
તામે હે ફિર ભેદ ચાર મહાપ્રભુ બચન હે. ૧૨
પ્રથમ પ્રમાન પ્રમેય રૂ સાધનાફલ ચો નામા;
પુર્વ સપ્ત અધ્યાય કહે સો અતિ અભિરામા. ૧૩
દશમ પચમમે શ્રીજી વ્રજ પ્રકો સો ભાખે;
નંદ મહોત્સવ સબવ્રતજન સુખ ભલ કહી દાખે. ૧૪
નંદ ગયે મથુરા કસકર દેન સુગાયે;
મીલે મીલ વસુદેવ બ્હોર દ્રુત ગોકુલ આયે. ૧૫
દશમ ખટ પૂતના પ્રભુન પયપાન કરાયો;
દઈ માતકી ગતિ દયાનિધિ ચરિત સુગાયો. ૧૬
દશમ સપ્તમે શકટ ભજી તૃયાવ્રત માર્યો;
બિશ્વરૂપ દરસાય માય મુહ ફિરી મુહ ડાર્યો. ૧૭
દશમ અષ્ટમે ગર્ગમુનિ નામ કરન કીનો;
પાછે ઔર ચરિત કરી ગોપીજન સુખ દીનો. ૧૮
તદનતર મૃતિકા ભછન મિષ બદન દિખાયો;
વિશ્વરૂપકો દરશન અબે ફિરી કરવાયો. ૧૯
દશ નૌમે દધિભાજન ભાંજ્યો નિરોધકારન;
ઉલૂખલ બંધે ગયે કૃષ્ણજન તાપનિવારન. ૨૦
દશદશમે યમલાર્જુન દ્રુમ ઉદ્ધાર કિયો હે;

---

૧૧ માજી–દેવકી. આદસ—આદેશ (આજ્ઞા). ૧૫ બ્હોર–ફરીને. દ્રુત–જલદી ૧૭ તૃનાવ્રત–તૃણાવર્ત. માય ઈ૦—માને મોમાં વિશ્વરૂપ દેખાડયું અને ફરીને મોહ નાખ્યો. ૨૦ દધિભાજન–દહીંનું વાસણ.

કિતે સ્તવન સુની પ્રેમ ભક્તિકો દાન દિયો હે. ૨૧
દશ ગ્યારે મહાબન દિખી વિઘન સબે જ્યું વિચાર્યો;
શ્રીબૃંદાબન નંદ ગામ બસવેકો ધાર્યો. ૨૨
વહાં પધારે પ્રભુ પ્રથમ બત્સાસુર માર્યો;
પિછે ચચ પકડી હરિ બક દુષ્ટકો બિડાર્યો. ૨૩
અબ પક્ષાંતર કલ્પભેદ અધ્યાય તીન હે;
ક્ષેપક બાક્ય વિરૂદ્ધ મહાપ્રભુ આપે (હે) કીન હે. ૨૪
દશ દ્વાદશ મહાઅઘી અઘાસુર છિનમે માર્યો;
બચ્છ ગોપજન જઠરકાલ ગત નાથ નિકાર્યો. ૨૫
દશમ ત્રયોદશમે શુભ ભોજન શિલા બિરાજે;
ગ્વાલ મંડલી રચી મધ્ય મન મોહન ભ્રાજે. ૨૬
છાક અરોગત હે ભક્તનસહ કૃપા કરે હે;
તાહિ સમય બિધિ બચ્છ ગ્વાલ સબ હરન કરે હે. ૨૭
દશમ ચોદ કિય સ્તવન બિધાતા તાત તાતકો;
અબ દુસરો પ્રકરન પ્રમેય અધ્યાય સાતકો. ૨૮
દશમ પચ દશ ગાય અશવન હરિ બન આપે;
બનક્રીડા સહ સખ્ય હત્યો ધેનુક સો ગાયે. ૨૯
બિષજલ પાન કિયો ગો ગોપન મૃત્યહિ પાયે;
કરી કરૂના અમિદષ્ટિ બૃષ્ટિ હરિ સકલ જીવાયે ૩૦
દશ ષટ દશમે કાલિદમન કરી દૂર કિયો બિષ,
નાગપત્નીકો સ્તવન કૃષ્ણ પુનિ પન્નગ દે શિખ ૩૧
દશમ સપ્તદશ કાલિ આગમન હેતુ કહ્યો ભલ;
નિશિ દાવાનલ પાન કિયો શરનાગત વત્સલ. ૩૨
દશ અષ્ટાદસ બાલ ચરિત્ર ચરાવત ગૈયા;
ગ્રીષ્મરિતુ બરનન પ્રલબ માર્યો બલ ભૈયા. ૩૩

દશઉન્નિસમે દાવાગ્નિ ક્રિરપાન કિયો હરિ;
બનતેં ઘર આય ગોપાલ સો બિધિ બરનન કરી. ૩૪
દશમ બિમમે વરષારિતુ શર્દરિતુ બરનન;
દશમ એકબીસ બેનુગીત બગ્નન મન મોહન. ૩૫
અબ તિસરો સાધન પ્રકરન અધ્યાય સાતકો;
જો રસ પિવે મન દ, સ્તન સુત પીવે માતકો. ૩૬
દશ બાઇસમે હિમ તગ્તુિકો બરનન કીનો;
પ્રત કાત્યાયની બ્રજ ભક્તન બ્રજપતિ બર દીનો. ૩૭
દશ તેઇશ પ્રભુ ઋષિપત્નીકે ભોજન કીને;
કિયો દ્વિજનકો કૃષ્ણ જ્યુ ક્રિયા ગર્વ સો હીને. ૩૮
દશ ચૌબીસમે ઇંદ્રિભો પ્રભુ સકલ મિટાયો,
સો સબ શ્રીગોવર્દ્ધનજીકો ભોગ ધરાયો. ૩૯
બ્રજબામીકો અન્યાશ્રય ટાર્યો ન સહાયો;
અનન્યધર્મ રૂચત હમકો હરિ સબ સમુઝાયો. ૪૦
દશ પચીસ સુરપતિ રૂઠી મેઘ બૃષ્ટિ બલ દાખ્યો;
શ્રીગિરિધર ગિરિધરી નિજજન ગન નિશ્ચ રાખ્યો. ૪૧
દશ પટબીશ અબ અચગજ કૃષ્ણ અતુલ બલ દાખ્યો;
નંદરાય તબ સબકો ગર્ગમુનિ બચ ભાખ્યો. ૪૨
દશ સપ્તબીશ મઘવા જોરી કર પાય પર્યો હે;
સ્તુતિ કરી કરી ગોબિંદ નામ અભિષેક કર્યો હે. ૪૩
દશ અડઇમિ પ્રભુનંદ બરૂનપાશતે છુરાયે;
મગન બ્રહ્મદ્રુદ બ્રજજનકીય નિજધામ દીખાયે ૪૪

---

૩૬ સુન-સુત (પુત્ર) ૪૦ ન સહાયો-પોતે સહન કર્યો નહિ ૪૪ મગ્ન ૪૦-બ્રજજનને બ્રહ્મહૃદ (બ્રહ્મરૂપી ધરા)મા મગ્ન કર્યા (ડુબાડ્યા).

અબ ચોથો ફલ પ્રકરન સુની અધ્યાય સાતકો;
જામે રાસરમનચરિત્ર આનંદ ગાત કો. ૪૫
દશ ઉનતિસ બેનુ બજાય બ્રજભક્ત બુલાયે;
રાસારંભ કિયો હરિ અંતરધાન હુ પાયે. ૪૬
દશમ ત્રીંશ બ્રજભક્ત કરત લીલા સમરનકો;
બિલ બૃચ્છસો બુઝત ફિરે નાથ ખોજનકો. ૪૭
દશ ઈકતિસ બ્રજભક્ત ગોપિકા ગીત સુગાયો;
દશ બત્તીશ ફિર રોય દિયો પ્રભુ દરસ દિખાયો. ૪૮
દશ તેતીસમે રાસમંડલ રચી બહુ સુખ દિને;
જલ થલ ક્રીડા કૃષ્ણ ભક્તમન રંજન કિને. ૪૯
દશ ચોતીસમે નંદ જ્યું નિકલે સર્પ છુડાયે;
બ્હોર રાસ બલરામ સહિત હરિ ચરિત સુગાયે. ૫૦
શંખચૂડ ઈક દુષ્ટ ભક્ત દુઃખ દેનહિ આયો;
મનિ શીસતેં કાઢિ લિયો ફિરી ચારી સુવાયો. ૫૧
દશ પેંતીસ બ્રજભક્ત વિયોગ દિવસ વ્યાપત મન;
પરમ પ્રેમમય કિનો જુગલ ગીતકો બરનન. ૫૨
અબ તીસરો રાજસ પ્રકરન અટ્ઠાઇસ ગાઇએ;
યામે હુ ફિર ચાર ભેદહે નામ સુનાઇએ. ૫૩
ઈક પ્રમાન અરૂ પ્રમેય, સાધન ફલ ચૌ નામા;
ધુર પ્રમાન અધ્યાય સાતકો કહુ અભિરામા. ૫૪
દશ છતિસમે બૃષભાસુરકો બધ પ્રભુ કિનો;
નારદ કંસ ઉપદેશ કિયો સો સબ કહી દિનો. ૫૫
દશમ સમત્રિંશમે કેશિ કેશવને માર્યો;

---

૪૭ બિલ બૃચ્છસો–ઝાડની ગુફાઓમાં.

બિના કંસ કૃષ્ણુસમ જાુગ સબકો ભાયે;
બડ ભાગી જો જન પરસ્પર માહાત્મ્ય સરાહે. ૬૭

દશ ચોવાલીસ મલ્લ યુદ્ધ હતી કંસહુ માર્યો;
જનની જનક બંધન છુડાય હરિ તાપ નિવાર્યો. ૬૮

દશ પેંતાલીસ સમાધાન પિતુ માત કિયેહે;
ઉગ્રસેનકુ રાજ્યાસન બિઠાઈ દિયે હે. ૬૯

નંદદિકકો બ્રજ પઠાય દીને બ્રજ રાઇ,
જન્મ સમય ગૌ સંકલ્પી વસુદેવ દિયાઇ ૭૦

બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારી અવંતી ગુરૂ ઘર આયે,
બિધા પઢી સંદિપન ગુરૂ કરી ટહલ રીઝાયે. ૭૧

કાલાદિકકો જીતી પુત્ર ગુરૂ લાઇ દિયે હે,
બિદા માગી મધુપુરી પાચો ધાયે સ્વજન જિયે હે ૭૨

દશ છેંચાસીસ ઉદ્ધવકો શ્રીજ પ્રભુ પઠાયે,
સાઝી સમય રથ બેઠી, નંદજ્યુ કે ઘર આયે ૭૩

ભગવત બાત કરત બિતી નિશિ દ્વૈ છનુ લેખે,
પ્રાતસમે ઉદ્ધવકુ બ્રજભક્તનને દેખે. ૭૪

દશ શતચાલીસ ઉદ્ધવ જ્ઞાનુપદેશન આયે,
પ્રેમાસક્તવચન ગોપીનકે સુનત લજાયે. ૭૫

શુદ્ધ સત્વ ઉપજ્યો હિયમે મદ ગ્યાન ગમાયો;
અલિદૃષ્ટાંત ઉપાલંભન સબ કહી સુનાયો ૭૬

---

૬૭ સરાહે—વખાણે ૬૮ યુદ્ધમા-મલ્લને હત્ત (હણીને).

૭૧ અવંતી—ઉજ્જન ટહલ—ચાકરી—સેવા ૭૨ બિદા-વિદાય ગિરી ૭૪ દ્વૈ છનુ—બે ક્ષણ ૭૫ જ્ઞાનુપદેશન—જ્ઞાનોપદેશ ૭૬ અલિદૃષ્ટાંત—ભમરાનુ દૃષ્ટાંત આપીને

દશ અઠતાલીસ કુબજાકે ઘર કૃષ્ણ સધાયે;
સકલ મનોરથ સિદ્ધ કિયે અક્રૂરકે આયે. ૭૭
ભક્ત પ્રિયે ભગવંત ભરોસા ભક્ત સુનાયે;
અક્રૂર કે ફિર પાંડવકી શુદ્ધિ લેન પઠાયે. ૭૮
દશમ ઉનપંચાસ અક્રૂર હસ્તિનપુર આયે;
પાંડવસો હિલમિલે કુશલ બચન સુને સુનાયે. ૭૯
ધૃતરાષ્ટ્રકુ દઇ શિક્ષા કુંતા દુવ દુઃખ ભીજી;
મધુપુરી આય કહી સબ પીર પૃથાકી શ્રીજી. ૮૦
ઇતિ પૂરવાર્દ્ધ સમાપત અબ ઉતરાર્દ્ધ કહીએ;
તૃતીય પ્રકરન સાધન અધ્યાયે સાતકો લહિયે. ૮૧
દશ પંચાસ ભર્યો યુદ્ધ માગધ સત્તર બેરી;
જુરી સેના આયો અઠારહિ બેરહુ ફેરી. ૮૨
તાહી સમય ફિર કાલયવન હુ આચ્યો ધાઈ;
તબ સમુદ્રમે પ્રભુ દ્વારિકાપુરી રચવાઈ. ૮૩
નિશિ અપની ઇશ્વરતા સબ કોઉ વહાં પઠાયો;
નિકસી આય ફિરી ભજે યવન પીછે ઊઠી ધાયો. ૮૪
સોવત હો મુચુકુંદ દરીમે વહાં હરિ આયે;
વાંહી ઊઢાય પીતાંબર આપ અદશતા પાયે. ૮૫
દશ એકાવન યવન ભૂપ દગ ભસ્મ કરાયો;
દિયે દરશ મુચુકુંદ દિયો બર સ્તુતિ ગન ગાયો. ૮૬
દશ બાવન મુચુકુંદ બદરિકાશ્રમ ઊઠી ધાયો;
રામ વરે રેવતી રૂક્મિની સંદેશા આયો. ૮૭

---

૭૯ ઉપાલંભન—ઠપકો. ૮૦ દુવ—દ્વિગુણ (?) ૮૨ જુરી—જોડીને—એકઠી કરીને. ૮૫ દરી—ગુફા. અદશતા—અંતર્ધાનપણું.
૮૬ દગ—નેત્ર (મુચુકુંદનાં નેત્રથી).

દશ ત્રેપન રૂક્મિનીજીકો પ્રભુ હરન કિયો હે;
દશ ચોપન બલભદ્ર ભૂપગન જીત લિયો હે. ૮૮

મુંડન અર્ધ કરી રૂકમૈયાકુ તજી દીનો;
ફિર દ્વારાવતી પ્રભુ બિધિપૂર્વક બિવાહ કીનો. ૮૯

દશ પંચવન ભયે (પુત્ર) પ્રદ્યુમ્ન હરિ ગયો શંબર;
વા હે મારી સહનારી કૃષ્ણસુત આયે નિજઘર. ૯૦

દશ છપન મનિ પ્રસંગ જાબુવતી પ્રભુ બ્યાહે;
સત્રાજીત ભીત ધરી સત્યભામ કર ગાહે. ૯૧

અબ ચોથો ફૂલ પ્રકરન સુની અધ્યાય સાતકો;
જાસુ જાય જરી ત્રિબિધિ તાપ અઘ ચાર જાતકો. ૯૨

દશ સતવન શ્રીજી પાડવ શુદ્ધિ લેન પધારે;
ઇતનેમે સત્રાજીતકુ શતધનવા મારે. ૯૩

મનિ લે ગયો બહુત દુઃખ સતભામા પાયે;
પટરાની આગ્રેંતે પ્રભુ દ્વારાવતી આયે. ૯૪

શતધનવા તબ ભગ્યો ભ્રાત સહ પિછે ધાયે;
શ્રીહરિને ફિર હન્યો મનિ વાતે નહિ પાયે. ૯૫

આયો પ્રભુ અપવાદ રામ હુ કહી તવ લાગ્યો;
મનિ અક્રૂરજી લાયે મન સંદેહ ભાગ્યો. ૯૬

દશ અડવનમે શ્રીજી ફિર ઇંદ્રિપ્રસ્થ આયે;
કાલિંદીજી બ્યાહે ખાંડવ બન હુ જરાયે. ૯૭

---

૯૧ બ્યાહે—પરણ્યા. ૯૨ ચાર જાતકો અઘ (પાપ)—કાયિક, વાચિક, માનસિક, અને સાંસર્ગિક.

૯૩ સતવન-સત્તાવન. ૯૪ આગ્રેંતે—આગ્રહથી. ૯૫ ભગ્યો-ભાગ્યો-નાઠો.

બરે મિત્રબિંદાકો પુનિ ભદ્રાકુ બ્યાહે;
બ્યાહી લક્ષ્મના શ્રીહરિજન સબ આનંદ પાયે. ૯૮
દશમ ઉનસાઠયમે દુષ્ટ ભૌમાસુર મારી;
બ્યાહે સોલ હજાર, કન્યકા કૃષ્ણ મોરારી. ૯૯
દશમ સાઠય રૂક્મિનીસે હાસ્યયુક્ત બચ બોલે;
પટરાણી પ્રતિઉત્તર દે સબ હારદ ખોલે. ૧૦૦
દશ ઇકસઠ સબ સ્રીકો દશ દશ પુત્ર ભયે હે;
તીનમે મુખ્ય અષ્ટ સ્રી સુતકે નામ કહે હે. ૧૦૧
પ્રદ્યુમ્નકે અનિરૂદ્ધ૭ નામ ભયે હે;
સો માતુલકન્યા લાયે વહાં યુદ્ધ કહે હે. ૧૦૨
દશ બાસઠ અનિરૂદ્ધ જ્યુ બાનાસુરકી કન્યા;
ઉષા જાકો નામ હરન કિની હે ધન્યા. ૧૦૩
ચતુર પરાક્રમ કિયો અસુર સબ મારી ભજાયે;
નાગપાશ બંધનમે જાની બુઝીકે આયે. ૧૦૪
દશ ત્રીશઠ બાનાસુર યાદવ યુદ્ધ સુ ગાયે;
અનિરૂદ્ધ ઉષા બ્યાહી કૃષ્ણસુત ઘરકો લાયે. ૧૦૫
અથ ચોથો પ્રકરન સાત્વિક એકઇસિ ભખે હે;
તાપે પહિલો પ્રમેય સત અધ્યાય લખે હે. ૧૦૬
દશ ચોસઠ કૂપમે પર્યો કૃકલાસ ઉધાર્યો;
પૂર્વજન્મવૃત્તાંત સબ નૃગ નૃપ કહી ડાર્યો. ૧૦૭
તનકદોષ બ્રોકોપહેતુ, બડ ભક્તિ સુહીન હે;
ઔર અખિલ શિક્ષએ સો બ્રહ્મસ્વ કઠિન હે. ૧૦૮

---

૧૦૭ કૃકલાસ–કાચબો. ૧૦૮ તનક–લગાર. બ્રોકોપહેતુ—ભયના ભંડારનો હેતુ. બ્રહ્મસ્વ–બ્રાહ્મણનુ ધન.

દશ પેસઠ શ્રીબલદેવ જ્યું બ્રજ બ્હોર પધારે;
મીલે સબન કિય રમન જમુન કરપે હલ ધારે. ૧૦૯

દશ છાસઠ પૌડ્રક હત્યો અરૂ કાસીરાજા;
કાસી ભસ્મ કરી હરિ સહ સબ દુષ્ટ સમાજા. ૧૧૦

દશ સતસઠ દુર્યોધનકી લક્ષ્મના જ્યુ કન્યા;
શ્રીજાંબવતી પુત્ર હરી હતીકે બહુ સન્યા. ૧૧૧

ગૃહે ગયે સુની સબે બરજી હલધર વહાં આયે;
કૌરવ કહ્યો ન માન્યો, બચન કટુક સુનાયે. ૧૧૨

કોપે પુર ઓધો મારત, ફિર નયે બચાયે;
બર બધૂ સપારિબર્હન રામ દ્વારિકા આયે. ૧૧૩

દશ ઇકોનસપ્તતિ નારદ દ્વારિકા પધારે;
શ્રીજીકો ગ્રહી હસ્ત શ્રમ દેખત દેખત હારે. ૧૧૪

નયી નયી લીલા દેખી કિત ભયે સદન સદન પ્રતિ;
પુનિ પ્રભુકે પગ પરે જાય હો નાથ અકલગતિ. ૧૧૫

દશ સીતર અહનિક કૃષ્ણ કરતે સો ગાયો;
બધ પરેજો ભૂપ પઠાયો દૂત સુ આયો. ૧૧૬

નારદ આય કહે પાંડવકો રાયસૂકો મન;
અબ અધ્યાય સાતકો તિસરો સાધન પ્રકરન. ૧૧૭

દશમ એક સપ્તતિમે ઉદ્ધવજી સુ સંમત કરી;
દૂત ઐાર નારદ દોહુકો બિદા કિયે હરિ ૧૧૮

---

૧૦૯ જમુન ઇ૦—હળની ધારા (અણી)થી જમુનાને કરશે-ખેંચી.

૧૧૩ ઓધો—ઊંધું. નયે—વિનયથી સપારીબર્હન—ભેટ સામગ્રી વગેરે સહિત. દશ ઇકોનસપ્તતિ ઇ૦—અડસઠમા અધ્યાયનો અનુક્રમ રહી ગયો જણાય છે)

૧૧૪ ઇકોનસપ્તતિ—અનનોતેર. (સપ્તતિ—સીત્તેર)

પિછે શ્રીપ્રભુ આપ ઇંદ્રપ્રસ્થમે પધારે,
પાંડવાદિ સબકો હિલ્લીમિલી કે મોદ બધારે. ૧૧૯
દશ ન્હુતર રાયસૂનિમિત્ત દિશા સબ જીતી;
જરાસંધ હતી રાજ બિઠાયો તદ્સુત નીતિ. ૧૨૦
દિયે છૂડાય ભૂપ સબ શ્રીહરિ અતિ સુખ પાયે,
દશ તુહુતર શોભા સહ સબકો સદન પઠાયે. ૧૨૧
અભયદાન દે આપ ઇંદ્રપ્રસ્થમે સધારે,
કૃપાસિંહ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર નિજજન અતિ પ્યારે. ૧૨૨
દશમ ચુઓતર રાયસૂયજ્ઞ યુધિષ્ઠિર કીનો;
આદિ પૂજ્ય પ્રભુ માન દંડ શિશુપાલે દીનો ૧૨૩
દશ પંચોતર જલથલ ભ્રમકારન સો ગાયો,
દુષ્ટ ગર્વિષ્ટ દુર્યોધન માનભંગ ભલ પાયો. ૧૨૪
દશમ છોહુત્તર શાલ્વ દ્વાગવતી ચઢી આયો;
તાસુ દારૂન યુદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન કિયો સુ ગાયો. ૧૨૫
દશ સીનોતર ગદા ઘાવ કરી હરિ તહિં માર્યો;
ચોથો ફુલ પ્રકરણ અધ્યાય સાત ઉચ્ચાર્યો. ૧૨૬
દશમ અઠુતર દંતવક્રકો બંધન કરી ડાર્યો;
તથા વિદુરથકો હુ કૃષ્ણચંદ્રને માર્યો. ૧૨૭
પુનિ મહાભારત યુદ્ધ પધારે સુદરશ્યામ જ્યુ;
તીર્થયાત્રા કરન પધારે શ્રીબલરામ જ્યુ. ૧૨૮
દશ અગનાશી સકલ તીરથ કરી આગે હલધર;
ઇતિ ભારતકો યુદ્ધ પૂરન કરવાયો નટવર. ૧૨૯
દશમ એસી ત્રિય પ્રેર્યો વિપ્ર સુદામા સાધુ,

---

૧૨૦ તદ્સુત—તેનો પુત્ર

દ્વારાવતી આયો પ્રભુ મિલી દિય માન અગાધુ.　　૧૩૦
દશમ ઇકોસી પ્રસન્ન હોય જનજીવન કૃપા કર;
બૈભવ અતુલ પઠાય દિયો બિન કહે વિપ્ર ઘર.　　૧૩૧
દશ બ્યાસીમે સૂર્યગ્રહન મિષ બહુ હિતુ ધારે;
કુરૂક્ષેત્ર સકુટુંબ દ્વારિકાધીશ પધારે.　　૧૩૨
વહાં આયે બ્રજભક્ત મીલે સબકો સુખ દીને;
ગોપીનકે ગોપીશ મનોરથ પૂરન કીને.　　૧૩૩
દશ ત્યાસીમે પાંડવકો પ્રભુ દરશન દીને;
કુશલ વારતા કરી પરસ્પર આનંદ ભીને.　　૧૩૪
શ્રીજીકી પટરાની દ્રૌપદી મિલત ભયે હે;
પાંચાળી પૂછે બૃતાંત સો સકલ કહે હે.　　૧૩૫
દશ ચોરાસીમે પ્રભુ ઋષિમુનિ પૂજા કીની;
નારદ મુખ બસુદેવ ગ્યાન સંપત્તિ દીની.　　૧૩૬
પુનિ યજ્ઞ હુ કરવાયો સબકો બિદા કરાયે;
સબ પરિકર સહ કૃષ્ણ દ્વારિકાપુરીમે આયે.　　૧૩૭
ગુન મકરન અબ ષટ અધ્યાય સુનો બડભાગી;
સુનત માત્ર શુચિ હોય ચિત્ત હરિપદ અનુરાગી.　　૧૩૮
દશ પંચાસી દેવકી પુંત્ર કંસ ષટ મારે;
સો લેવેકુ હરિ બલિકે પાતાલ પધારે.　　૧૩૯
લાય દિયે દેવકી માત સ્તાન પાન કરાયો;
ફિર સબ સ્વર્ગ ગયે પ્રસાદ પય પ્રભુકો પાયો.　　૧૪૦
દશ છાસી ગત અર્જુન હર્ણી સુભદ્રાકો કરી;
પુનિ પધારે શ્રુતદેવ જનક નૃપકે ઘર શ્રીહરિ.　　૧૪૧

શ્રી વ
રહી ગ

*૧૩૭ પરિકર–પરિગ્રહ (સ્ત્રી પુત્રાદિક).

દશ સત્યાસી મુનિ પરખે વિષ્ણુ ત્રિદેવબર;
બેદ સ્તુતિ શ્રીનારાયન બર્ની સુ તત પર. ૧૪૨
દશ નવ્યાસી લગ ભજન શ્રેષ્ઠ કોનકો ત્રિદેવા;
નિશ્ચે કિયો પ્રસગ બૃકાસુર બર મહાદેવા. ૧૪૩
તા પિછે લોકાલોક ચલ પાર જાયકે;
મરે પુત્ર બ્રાહ્મનકે શ્રીપ્રભુ દિયે લાયકે. ૧૪૪
દશ નેઉમે રાજનીતિ ગૃહસ્થાશ્રમ ગાયે;
યાદવકુલ વિસ્તાર અમિતકો પાર ન પાયે. ૧૪૫

દોહા.

પૂરન ભઈ અનુક્રમનિકા, નિરોધ દશમસ્કંધ;
સુને સુનાવે કે' દયો, છૂટે માયા બંધ. ૧૪૬

એકાદશ સ્કંધ.

દોહા.

અબ એકાદશ સ્કંધકે, હે ઇકતીસ અધ્યાય;
મુક્તિ લીલા જાનિયે, પ્રકરન દોન કહાય. ૧

છંદ રોલા.

જીવમુક્તિ અરૂ બ્રહ્મમુક્તિ દ્વે નામ કહે હે;
પ્રથમ જીવમુક્તિ ઉન્તિસ અધ્યાય રહે હે. ૨
દોય બેદ તા બીચ બ્રહ્મ સાયુજ્ય સાચ હે;
બ્રહ્મભાવ મુક્તિ સુ પ્રથમ અધ્યાય પાંચ હે. ૩
એકાદશ ધુર બ્રહ્મશાપ જાદવકુળ પાયો;

---

૧૪૨ ત્રિદેવબર–બ્રહ્માદિ ત્રણે દેવમા શ્રેષ્ઠ તત પર–તે પછી
૧ દોન–બે.

ચ્યાર અવર વસુદેવે નારદ ગ્યાન સુનાયો. ૪
તામે નવ યોગી સંવાદ જનકકે ભાખે;
કવિં હરિ દોય જનેકે, બચન ભયે કહી દાખે. ૫
એકાદશ ત્રિ અંતરિક્ષ પ્રબુ પિસ્પલાયન;
આવિર્હોત્ર યહ ચ્યાર બચન ભલ કિયે સુબરનન. ૬
એકાદશ ચો ચમસ રૂ કર ભાજન કહ વાયક;
અથ સાયુજ્ય મુક્તિ પ્રકરન ચોબિશ કો લાયક. ૭
એકાદશ ષટ દેવ સ્તુતિ શ્રીજીકી કીની,
પિછે સબ યાદવકું નાથ અસ આજ્ઞા દીની. ૮
જાય પ્રભાસ કરા સબ યજ્ઞ યાગ બર સાધન;
અસ બિચાર સુની હરિ ઉદ્ધવ પ્રશ્ન કિયે હરિકે સન ૯
એકાદશ સત અવધૂતકો ઇતિહાસ સુભાખ્યો;
યદુરાજાસો ભો સંબાદ સકલ કહી દાખ્યો. ૧૦
ચોવીસ ગુરૂ કીને દત્તાત્રી સો કહી દીને;
કહાકી કૃતિ તજી ભજી સબતે ગુન લીને. ૧૧
એકાદશ અઠનો દુહુ ચોઇસ ગુરૂકો હેતુ;
એકાદશ દશ ઉદ્ધવગ્યાન હરિ દિય ભવસેતુ. ૧૨
એકાદશ એકાદશ કરે ભક્તિ સહ સેવા;
માયા બાધ કરે નહિ વાકુ કહી હરિ દેવા. ૧૩
એકાદશ દ્વાદશે દે કહ સાધુ સંગકો મહિમા;

---

૬ પ્રબુ-પ્રબુદ્ધ (એ નામનો મુનિ) ૮ અસ-એવી ૯ સન-સન્મુખ. ૧૦ ભો-ભયો (થયો) ૧૧ કહાકી ઇ૦—કોઇની કૃતિ તજી અને કોઇની કૃતિ ભજી (પસંદ કરી ગ્રહણ કરી) અને એવી રીતે સૌ પાસેથી ગુણનું ગ્રહણ કર્યું ૧૨ અઠનો દુહુ-આઠમા અને નવમા અધ્યાયમાં.

કૃષ્ણચંદ્રપે વે કો સાધન યાતે સીમા. ૧૪

એકાદશ ત્રિદશમે તત્વજ્ઞાન કહી રીતિ;
સબમે સમદૃષ્ટિ રાખે એકાત્મા નીતિ. ૧૫

ગ્યાર ચૌદ ભક્તિયોગ અતિ ઉત્કર્ષ બતાયો;
પિછે ધ્યાન સ્વરૂપ પ્રભુ જનકો સમુઝાયો. ૧૬

એકાદશ પંધ્રમે અષ્ટાદશ જે સિદ્ધિ;
જ્યા બિધિ પ્રાપત હોય કૃષ્ણ ભાખી સો વિધિ ૧૭

ગ્યાર સોલમે રૂપ બિભૂતિ કૃષ્ણ દીખાયો;
ઇકિદશ સત્તર બરનાશ્રમકો ધર્મ સુ ગાયો. ૧૮

અષ્ટાદશમે વેહી ઇકાદશ ઉન્નિસમે સુની;
ભક્તિયોગ યમ નિમ કીયે બરનન નૃપસે મુનિ. ૧૯

એકાદશ બિસમે ગ્યાન કર્મ યોગ કરાયે,
ભક્તિયોગ બિધિ લછન શ્રીગિરિવરધર ગાયે. ૨૦

એકાદશ ઇકિઇસ બિધિ નિષેધ કરતબ ભાખ્યો;
એકાદશ બાઇસિ તત્વ નિશ્ચે સો દાખ્યો. ૨૧

એકાદશ તેઇસમે ભિક્ષુ ગીત સુનાયે;
એકાદશ ચોવીસ સાખ્યયોગ લછન ગાયે. ૨૨

એકાદશ છબીસ ઐલોપાખ્યાન બખાન્યો;
ઇકિદશ સતબીંશ પુરૂષારાધન બિધિ કહી જાન્યો. ૨૩

એકાદશ અઠબીસમે યોગચર્યા કહે હે;
શ્રીમુખ બચન સુને સશય શૂલ ક્યહુ ન રહે હે. ૨૪

ઇકિદશ ઉનતીસ યોગમાર્ગ ઉપદેશી કરી,
બિદા કિયે ઉદ્ધવકો બદ્રિકાશ્રમ શ્રીહરિ. ૨૫

અબ બ્રહ્મમુક્તિ પ્રકરન બરનન સોઇ હોય હે;

તાબીય મમતા અહંત્યાગ અસ ભેદ દોય હે. ૨૬

એકાદશ ત્રીસમે ત્યાગ મમતાકો દખો;
નિકસી દ્વારિકાતે પ્રભાસ લીલા કરી લેખો. ૨૭

એકાદશ ઈકતીસમે ત્યાગ અહતા ભાખી;
બ્રહ્માદિક સ્તુતિ કીની કૃષ્ણ પ્રસન્નતા દાખી. ૨૮

અસુરકો વ્યામોહ કરન અસ લીલા કીની પ્રભુ;
સદા દ્વારિકાધીશ દ્વારિકા રાજત મહાબિભુ. ૨૯

દોહા.

ઈહિ એકાદશ કથકી, અનુક્રમનિકા અનુપ;
સુનત પઠત શ્રીકૃષ્ણ રતિ, ભાવે તો તદ્રૂપ. ૩૦

દ્વાદશ સ્કંધ.

દોહા.

અથ સુની દ્વાદશ કંધકે, હે ત્રિદશ અધ્યાય;
આશ્રય લીલા કહત હે, પ્રકરન પાંચ કહાય. ૧

છંદરોલા.

લોકાશ્રય અરૂ બેદાશ્રય ભગવદાશ્રય હુ પુનિ;
શબ્દાશ્રય અર્થાશ્રય નામ પાંચહુકે સુની. ૨

લોકાશ્રય પ્રકરન ધુર, સોહે દ્વે અધ્યાયકો;
બાર પ્રથમમે બરનન હે જો ભયે રાયકો. ૩

બાર અપરમે હોનહાર રાજગન ગાયો;
વેદાશ્રય પ્રકરન અધ્યાય દોયકો આયો. ૪

બાર તીસરમે સબ યુગ યુગકે ધર્મ કહે હે;
બાર ચારમે પ્રમાન યુગ યુગકે સુ રહે હે. ૫

---

૧૯ વ્યામોહ—મોહ.

મલયકાલકો બરનન ઔર યાહીમે કીનો;
ભગવદ આશ્રય પ્રકરન તીસરોસોહે નીકો. ૬
બાર પંચમે પ્રમાન લછન કથન રહ્યો હે;
પરીછતજ્યુકો તછકદંશ કિયો સુ કહ્યો હે. ૭
દ્વાદશ ષટે પરીછત મોક્ષ ભયો કહી દાખ્યો;
સર્પયજ્ઞ પુનિ શાખા બરનન વેદ સુભાખ્યો. ૮
ચોથો પ્રકરન શબ્દાશ્રય અધ્યાય તીન સહી;
શ્રીભાગવત શબ્દમય આશ્રય કૃષ્ણરૂપ લહી. ૯
મારકંડ આખ્યાન બાર અડ નોં દસ લોં ગીન;
અર્થાશ્રય પ્રકરન્ન પંચમ અધ્યાયસુ હે તીન. ૧૦
શ્રીભાગવત સુઅર્થ માની શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપા;
દ્વાદશ ઇકિદશ દ્વાદશ સૂર્ય પ્રમાન અનુપા. ૧૧
દ્વાદશ દ્વાદશમે પૂર્વોક્ત કથા સબ ગાઈ;
આદિ અંત લોં એકે હી અધ્યાયમે સુનાઈ. ૧૨
બારતેરમે પુરાન સંખ્યા ફલશ્રુતિ ભાખી;
શ્રીભાગવત કૃષ્ણમય શ્રીહરિજન લેહુ ઉર રાખી. ૧૩

છંદ હરિગીત.

યહ અનુક્રમ શ્રીભાગવતકો સુને ઔર સુનાવહી;
શ્રીકૃષ્ણકી દઢ પ્રેમભક્તિ લહે હરિ મન ભાવહી. ૧૪
સબ પાપ મહાસંતાપ ભાજે જનની જઠર ન આવહી;
દ્રુત લહે અભિમત કામમાયા કાલત્રાસ મીટાવહી. ૧૫
સબ ધર્મ સાધનતેં રહિત ઇકિ એહી દૃઢ રતિ ગાવહી;

---

૧૫ દ્રુત-તત્કાલ.

યહ લોક જશ પરલોક સુખ કોહુ કદા ન સતાવહી. ૧૬
આનંદમ ગલ દસો દિશ મુખ અશુભ કછુ ન દીખાવહી,
હિય બસે પરમાનંદ છબી શ્રીકૃષ્ણ મોદ બઢાવહી. ૧૭
શ્રીનર્મદાતટ ચંડિપુરી શ્રીશેષશાયીપ્રભુ જ્યહાં;
સાઠોદરે નાગર સુજ્ઞાતિ વિપ્રકવિ બસિયત વહાં. ૧૮
જન દયારામ જ્યું નામ બૈષ્ણો બલ્લભી રચના રચી;
શ્રીગુરૂ ગિરિવરધરન વલ્લભ યહિ તસી રસના નચી. ૧૯

દોહા.

પૂર્ન ભયી અનુક્રમનિકા, શ્રીભાગવત પુરાન;
દયારામકે હિય બસો, ઔર કરે જો ગાન. ૨૦
શક અઠર અગનાસી શુભ, ફાગુન દ્વિતીય કૃષ્ણ;
ગ્રંથ સમાપત તાહિ દિન, પૂરન કરી પ્રભુ તૃષ્ણ. ૨૧

કૃષ્ણજન્મખંડ.

ગરબો.

શ્રીગુરૂ ગોવિંદને રે, પ્રથમે પાયે લાગું;
પ્રાગટ્ય હરિનું રે, ગાવાને મતિ માગું. ૧

પરીક્ષિતે પૂછ્યું રે, શુકજીને શિર નામી;
કૃષ્ણ કેમ જન્મ્યા રે, તે મુજને કહો સ્વામી. ૨

ધન્ય ધન્ય કહીને રે, બોલ્યા શુકમુનિ વાણી;
સાંભળ રાજા રે, હરિગુણ કહું વખાણી. ૩

કારણ કહું છું રે, પૃથ્વી પીડા પામી;
ભાર વધ્યો છે રે, બ્રહ્માએ કહ્યું શિર નામી. ૪

સુર સહુ સાથે રે, વિધિ ક્ષીરસાગર આવ્યા;
નારાયણને રે, સ્તુતિ કરી રીઝાવ્યા. ૫

હરિએ જણાવ્યું રે, ભૂમિનો ભાર હરીશ;
પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ રે, વ્રજમંડળ અવતરીશ. ૬

સહુ સામગ્રી રે, સિદ્ધ કરો તમે પેહેલી;
પ્રગટ થવાની રે, ઇચ્છા અમને વેહેલી. ૭

સુણી એમ બ્રહ્મા રે, બ્રહ્મ લોકમાં પધાર્યા;
દેવ સરવને રે, ગોપ કરી અવતાર્યા. ૮

દ્રોણસુત ને રે, નંદરાય થયા જાણો;
પત્ની તેકેરી રે, યશોદાજી પરમાણો. ૯

કંસને જણાવી રે, આકાશવાણી વેરી;
ગર્ભ દેવકીનો રે, આઠમો તારો વેરી. ૧૦

---

૯ દ્રોણસુત—અશ્વત્થામા.

એમ સુણીને થઈ રે, ચિંતા કંસ હૃદેમા;
બેન બનેવી રે, નાખ્યા કારાગ્રહમાં. ૧૧
ચોકી મૂકી રે, મૃત્યુતણો ભય જાણી;
ખટ સુત હણિયા રે, દુષ્ટે દયા ન આણી. ૧૨
પછે પ્રભુજીએ રે, મહામાયાને બોલાવી;
કર જોડીને રે, ઊભી રહી તે આવી ૧૩
આજ્ઞા આપી રે, એટલુ કારજ કરજે,
દેવકી ઉદરથી રે, શેષ રોહિણી ગર્ભ ધરજે. ૧૪
પછી અવતરજે રે, તુ નંદની થઇને,
તેજ પ્રમાણે રે, કર્યું દેવીએ જઇને. ૧૫
પ્રભુજી પધાર્યા રે, દેવકી ઉદર આનંદે;
ગર્ભસ્તુતિ કીધી રે, બ્રહ્માદિક શ્રુતિ છંદે ૧૬
તેજપણુ આવ્યુ રે, દિન દિન દેવકીતનમા,
તે અવલોકીને રે, કંસ બળે બહુ મનમાં ૧૭
સેવક શીખવ્યા રે, સહુ સાવધ થઇને રહેજો,
પ્રસવ થતામા રે, મુજને આવી કહેજો. ૧૮
તાલાવેલી રે, લાગી ક્ષણુ ન જંપે;
પળ પળ પૂછે રે, કાળના ભયથી કંપે. ૧૯
એમ કરતા રે, શ્રાવણુ આવિયો સાર;
કૃષ્ણપક્ષમાં રે, અષ્ટમી ને બુધવાર. ૨૦
નક્ષત્ર રોહિણી રે, અર્ધ નિશા ગઇ જ્યારે,

---

૧૪ શેષ ઇ૦—દેવકીના ઉદરમા શેષ (બળરામ) ગર્ભરૂપે છે તેને રોહિણીના ઉદરમા મૂકજે. (રોહિણી—વસુદેવની બીજી સ્ત્રી)

૧૫ નંદની–(નંદની દીકરી)

કળા સોળ પૂરણ રે, શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ્યા ત્યારે. ૨૧
હરિજન હરખ્યાં રે, બ્રહ્મજ્ઞાની મન લાજ્યાં;
શિવ વિધિ ફૂલ્યા રે, દેવ દુંદુભિ વાજ્યાં. ૨૨
અદ્ભુત બાળક રે, કમળનેણ સુખકારી;
રૂપ ચતુર્ભુજ રે, ગદા શંખ ચક્ર ધારી. ૨૩
પદ્મ પીતામ્બર રે, કિરીટ કુંડળ શોભે;
શ્રીવત્સ લક્ષ્મ રે, ચિન્હ કૌસ્તુભ મન લોભે. ૨૪
મેઘવર્ણ વપુ રે, કેશ સંકુચિત રાજે;
કંકણ કરમાં રે, બાજુબંધ બિરાજે. ૨૫
નખશિખ સુંદર રે, તિલક કેસરી કીધું;
માત પિતાને રે, એવું દરશન દીધું. ૨૬
દેવકી વસુદેવ રે, સ્તુતિ કરે સ્નેહ આણી;
શ્રવણ કરીને રે, હરિ બોલ્યા વાણી. ૨૭
આજ પ્રમાણે રે, ત્રણ જન્મ મેં લીધા;
પુત્ર થઇને રે, પૂરણ મનોરથ કીધા. ૨૮
ઇત્યાદિક સહુ રે, પૂર્ણ કથા સંભળાવી;
વ્રજ જાવાની રે, વિધિ સહુ વા'લે બતાવી. ૨૯
અમને વ્રજમાં રે, નંદરાય ઘેર પધરાવો;
ત્યાં પ્રગટી છે રે, કન્યા એક તેને લાવો. ૩૦
ચિંતા નવ કરશો રે, સુખ સઘળું થાશે;
અમ ઇચ્છાએ રે, વિધિ વેગળા જાશે. ૩૧

---

૨૨ બ્રહ્મજ્ઞાની—ઇશ્વરના સગુણરૂપની નિંદા કરનાર બ્રહ્મજ્ઞાની.

૨૪ પદ્મ-કમળ લક્ષ્મ-લાંછન. ૨૫ વપુ—શરીર. સંકુચિત—એકઠા કરેલા. ૩૧ વિધિ—કંસે કરેલા મને મારવાના પ્રકાર.

બાળકરૂપે રે, થયા પ્રભુ એવું કહીને;
વસુદેવ ઊઠ્યા રે, બેડી પડી દૂર જઇને.　　૩૨
દ્વારનાં તાળા રે, સેજે સર્વે ઉઘડિયાં;
સેવક સૂતા રે, નિદ્રા ધારણ પડિયાં.　　૩૩
લાલજીને લીધા રે, વસુદેવ ચાલ્યા હરખે;
છત્ર કીધુ શેષે રે, ઝરમર મેહુલો વરસે.　　૩૪
આવી પોહોચ્યા રે, શ્રીયમુનાજી માંહે;
સ્પર્શવા પ્રભુપદ રે, ચઢયાં કાલિંદી ત્યાંહે.　　૩૫
વસુદેવ બીન્યા રે, હરિએ વારતા જાણી;
ચરણ વધાર્યા રે, સ્પર્શ કર્યાં ઘટ્યાં પાણી.　　૩૬
વળતા વસુદેવ રે, શ્રીગોકુળમા આવ્યા;
જશોદા પાસે રે, પ્રાણજીવન પધરાવ્યા.　　૩૭
પુત્રી લેઇને રે, મથુરા આવ્યા નિજ સ્થળમાં;
જે જ્યમ હતુ રે, તે ત્યમ થયુ પળમાં.　　૩૮
બાળકી રોઈ રે, કંસને ખબર પમાડી;
આવ્યો તત્ક્ષણ રે, દેવકી સુતા દેખાડી.　　૩૯
ના ના કહેતા રે, દુષ્ટે લીધુ ખુચી;
જેવી પછાડે રે, ગઈ વછુટી ઊંચી.　　૪૦
બાળા બોલી રે, સુણ મૂરખ મૂજ વાણી;
શત્રુ તારો રે, પ્રગટ્યો ક્યહુ લે જાણી.　　૪૧
એમ સુણીને રે, આશ્ચર્ય મનમાં લાવ્યો;
જૂઠું બોલી રે, દેવે મુને ભરમાવ્યો.　　૪૨
વસુદેવ દેવકી રે, કારાગ્રહેથી કાઢ્યાં;

---

૩૫ ચઢયા—પાણી ઊંચું ચઢ્યુ.

મેં વણવાંકે રે, તમને ક્લેશ પમાડ્યાં. ૪૩
એ જે કથા તો રે, એટલે રહી એમ લહિયે;
હાવાં ગોકુળમાં રે, ક્યમ થયુ તે કહિયે. ૪૪
પુત્રનું પ્રગટવુ રે, પ્રાત સમે સહુ જાણી;
નંદ યશોદા રે, સુખ થયુ નવ જાય વખાણી. ૪૫
વ્રજપતિને ઘેર રે, નિર્ભે નોબત વાજી,
સુણી સજ્જનનાં રે, ચિત્ત થયા બહુ રાજી. ૪૬
ગોપીજન સહુ રે, સજ્યા સુંદર શણગાર;
નંદ ઘેર આવ્યા રે, નિરખ્યા પ્રાણઆધાર. ૪૭
મોતીડે વધાવ્યા રે, ગાતાં મંગળ ગીતે;
ઘણુ ઘણુ જીવો રે, આશિષ દીધી પ્રીતે. ૪૮
ગોપ સહુ આવ્યા રે, ગોરસ શીકાં ભરીને;
નંદ નવરાવ્યા રે, પૂરણ પ્રેમ ધરીને. ૪૯
દધિ હળદરનો રે, કીચ આંગણુ સોહે;
આનંદ ઉત્સવ રે, નિરખી સહુ મન મોહે. ૫૦
પૂરણુ નાહ્યા રે, નંદ શાસ્ત્રની રીતે;
દાન બહુ દીધાં રે, દ્વિજને પૂરણ પ્રીતે. ૫૧
બંદીજનને રે, અતિ ધન દઈ સતોષ્યા;
પૂજ્યા સર્વને રે, પ્રેમ ધરીને પોષ્યા. ૫૨
શ્રીમહાલક્ષ્મી રે, વ્રજપુર વસિયાં વાસે;
આનંદસાગર રે, ઉલટ્યો નંદ અવાસે. ૫૩
શોભા સઘળી રે, ક્યમ મુખે જાય વખાણી;
સહુ સુખ સંપત્તિ રે, શ્રીગોકુળ લ્યો જાણી. ૫૪
પ્રભુ પ્રાગટ્યનો રે, ગરબો જે કોઈ ગાયે,
સ્નેહથી સુણતાં રે, મનવાઞ્છિત ફળ થાયે. ૫૫

પચાવન પદ રે, સુંદર રીતે સમાયો;
કૃષ્ણજન્મના રે, દાસ દયે જશ ગાયો. ૫૬

પદ ૧ લું.

હરિ શું ના થાય જો મનથી કરો;
ના કરો ત્યાં સુધી સહુ વિચાર ખરો. ટેક. ૧
ચંદ્રહાસને વિષની વિષયા કરી,
ગુરૂપુત્ર આણ્યો જે ગયો'તો મરી;
અજામિલ સરીખાને ઉદ્ધાર્યો હરિ,
મળ્યા મુચુકુંદને તો એ દેહ ધરી. હરિ શું૦ ૨
દોષ એકનો કયમ લાગે સરવને,
બ્રહ્મશાપ લાગ્યો સહુ યાદવને;
વચાવ્યા વજ્રનાભાદિ ઉદ્ધવને,
કશું દુર્લભ નથી સહુના ધવને. હરિ શું૦ ૩
અયોધ્યાવાસી સરવે વૈકુંઠે ગયા,
તે શું એકે કાળે સહુ યોગ્ય થયા;
નહિ તેનુ સાધન એ તમારી મયા,
નિજતાત તે દશરથ સ્વર્ગે રહ્યા. હરિ શું૦ ૪
એકદા તમો ધર્મ અધર્મી કર્યો,
કળિ દોષનિધિ તેમાં સગુણ ધર્યો;
ગતિ ના સભવે દુર્યોધન ઉદ્ધર્યો,
દયા પાળતાં ભરત દુઃસંગી ઠર્યો. હરિ શુ૦ ૫
હણ્યો રાવણ રણમાં દુરાચારી,

---

૩ વચાવ્યા–બચાવ્યા. ધવ–સ્વામી. ૫ ગતિ–સદ્ગતિ. જેની સદ્ગતિ થવાનો સંભવ નહિ એવા દુર્યોધનને.

તદપિ રામ કર્યો મખ અઘ ભારી;
પોતે પૂરણ વેશે પરશુ ધારી,
ના ગણ્યું અઘ બંધુ માતા મારી. હરિ શું૦ ૬
લોહચૂર ઉગ્યું જુઓ કનક બળ્યુ,
તાર્યો પથ્થર વૃદ્ધને યૌવન ફળ્યુ;
પામ્યા પડિયા મહાપદ અઘ મળ્યું,
ઇચ્છાબળ અકળિત કોઇએ ના જાય કળ્યુ. હરિ શું૦ ૭
નળ પુણ્યશ્લોકી કુસંગ ગ્રસ્યો,
મત્સ્યવિષયવ્યાધ સૌભરીને ડશ્યો;
દ્વિવિદ નરક દુ સગે ફસ્યો,
બળિ વિભીષણ નહિ સગ દોષ કશો. હરિ શુ૦ ૮
સુદ્યુમ્ન મન નર નારી નર નારી,
થઈ એક દેહમાં બે સુખ દાખ્યાં હરિ;
પ્રતિપક્ષે ઉભય તનુ જાય ફરી,
પાંડુરાય લગ્ન વિધિ કથન હરિ. હરિ શું૦ ૯
સીતા દુ ખી, વઝ્યા ગિરિજા ભાળો,
શિવ સમરથ ભિક્ષાટણ નિહાળો;

---

૬ મખ-યજ્ઞ અઘ-પાપ. રાવણ વધમાં ભારે પાપ માનીને યજ્ઞ કર્યો. ૭ લોહચૂર-યાદવોએ ઘશીને સમુદ્રમા નાખી દીધેલુ લોઢુ એરકા થઈને ઉગ્યું કનક બળ્યું-સોનાની લંકા બળી ગઇ. વૃદ્ધ ઇ૦—યયાતિ રાજા વૃદ્ધ થયો હતો તેને પોતાના છોકરા પૂરની જુવાની પ્રાપ્ત થઈ. પામ્યા ઇ૦—મહાપદ પામેલા પડયા અને તેમને પાપ મળ્યુ (જય વિજયને)

૮ સૌભરી—એ નામાના ઋષિ જળમા મત્સ્યનો સયોગ જોઇને સૌભરી ઋષિ તપથી ચલાયમાન થયા. દ્વિવિદ-એ નામનો વાનર.

૯ સુદ્યુમ્ન ઇ૦—સદ્યુમ્ન પુરૂપનો સ્ત્રી અને સ્ત્રીનો પુરૂપ થયો હતો.

મુનિ મુહૂર્ત ના ફળ્યું થયો ખાળો,
તે વેળા રામ વન સહ્યું ભ્રમ ટાળો. હરિ શું૦ ૧૦
અધોદ્વારે મહિષ ઉચરાવી શ્રુતિ,
બ્રાહ્મણ ભક્તદ્રોહીને દીધી સુ ગતિ;
શુક હનુમાનાદિક હજી વાસ ક્ષિતિ,
અતિ અચિંત્ય અંતરજ્ઞ! આપકૃતિ. હરિ શું૦ ૧૧
જુગ બીજે ત્રીજો, ત્રીજે બીજે કીધો,
ઈંદ્રિ વૈભવ સહજ સુદામા દીધો;
આપી અગસ્ત્યને સત્તા સાગર પીધો
વર્તુળ તાલ દ્રુમ એક શર વીંધ્યો. હરિ શું૦ ૧૨
"કરતુમકરતુમન્યથાકરતુમ" વિભુ,
કરો ધરણી ગગન, કરો ગગનને ભૂ;
ગતિ ના લહે શેષ રમા ને શંભુ,
સાચું છે નથી કોઈ પ્રભુનો પ્રભુ. હરિ શું૦ ૧૩
પ્રભુ પ્રમાણ જોશે તો પાર નથી,
હરિ પ્રેમ વિચારો ત્યાં વાર નથી;
સમરથ સુઘડને ઘણું કહ્યે સાર નથી,
દયાનો તમ પાખે નિસ્તાર નથી. હરિ શું૦ ૧૩

પદ ૨ જું.

જેના હૃદયમાં અખંડ રસિક રૂપ, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;

---

૧૦ મુનિ-વસિષ્ઠ. રામને ગાદીએ બેસવાનું મુહૂર્ત મિથ્યા ગયું!
૧૧ અધોદ્વારે ઈ૦--પાડા પાસે ગુદદ્વારા વેદ બોલાવ્યા. ક્ષિતિ-પૃથ્વી (ઉપર). ૧૨ વર્તુળ-ગોળ. તાલ-તાડ.

પૂરણ લીલા શ્રીરાધા વ્રજભૂપ, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૧
જેને દૃઢ આશ્રય શ્રીવલ્લભ દેવ, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;
વ્યસન સુખ કૃષ્ણ માનસી સેવ, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૨
ભજન સર્વાત્મા શ્રીહરિ ગુરૂ સંત, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;
દૃઢ પ્રતીતિ ગુણ ગોપીકંથ, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૩
સેહેજ આત્મસાત્ કર્યા કૃપાનાથ, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;
શ્રીગુરૂ ભગવદીએ ઝાલ્યો જેનો હાથ, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૪
સેહેજે સહુ કૃષ્ણ કૃપાવડે થાય, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;
એનો જીવ પાસે ના મળે ઉપાય, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૫
અનન્ય સેવા અખંડ સત્સંગ, તેને કાંઇ નથી કરવું રે;
દયા પ્રીતમનો જેની ઉપર રંગ, તેને બાકી નથી તરવું રે. ૬

પદ ૩ જું.

અબયે પધારો માકા રાજ હો, પ્યારીકો રોસવો ના છૂટે;
મહારાજા હો પ્યારીકો રોસવો ના છૂટે,
વ્રજરાજા હો પ્યારીકો રોસવો ના છૂટે. ટેક. ૧
એજી માકા રાજ હો મે પૈયાં પરી હારી;
ત્યોં ત્યોં વે દૂણી દૂણી રૂઠે. મહારાજા હો પ્યારીકો૦ ૨
એજી માકા રાજ હાંથે લાજતજી ડારો હો, રંગની રી રેણી સારી ખૂટે;
એજી દયાનાથજી, પ્યારીજી મનાઇ હો દોહુ મીલી રતિ રસ છૂટે,
વ્રજરાજા હો પ્યારીકો રોસવો ના છૂટે. ૩

---

૨ વ્યસન ઇ૦—સુખે કૃષ્ણ કરેવાનુ વ્યસન, અને માનસી સેવા.
૪ આત્મસાત્ ઇ૦—જેને કૃપાનાથે સેહેજમા આત્મસાત્ (આત્મમય) કર્યા છે.

૧ અબયે-હમણાથી. માકા-મારા. રોસવો-રીસ-રૂસણું. ૨ પૈયાં-પગે પરી-પડી. દૂણી—બમણી. ૩ હાંથે-અહીંયાં. રેણી—રાત.

પદ ૪ થું.

રાગ કાળીંગડો.

કેસરિયા રંગ છે થાને રે, મોતી રંગ છે થાને રે;
મોહ જગ બ્રજારી બેન રે, મોતી રંગ છે થાને રે.
બાહાવરી બાળા બ્રજરી ભઈ છે, દેખી થારા નેન;
* * * છેલા લા રારકે થારા બેન. ટેક. ૧
બ્રહ્મ આદિ બેદ કે' થાકો કોઉ ન પામે પાર;
સો થે પ્યારા સાંવરા થેં દારા ગોપીલાર રે. મોતી૦ ૨
શેષ મહેશ બિધિ સુર નારદ, પૂજે જાહોકે પાય;
સો થેં પ્યારી રાધિકાજીરો, કર જોરી શિર નાય. મોતી૦ ૩
અકળકળા જાય ન કળી, પો'ચે નહી મન બાચ;
તાલી દે આહિરણીઉકાં, થેઇ નચાવે નાચ રે. મોતી૦ ૪
નેહ રે કારણ નાથજીએ, તોરી બેદરી રીત;
દાસ દયાના પ્રીતમજી થાંને, પ્રાણશુ પ્યારી પ્રીત રે. મોતી૦ ૫

કવિત ૧ લું.

એક તું દુજી ન તોસી, મોહનકે મનમે ત્રિયા,
અજહું બિચારે કા તું પંચમ ગાવત ગુની;
છનુ જુગ હોત કયો, અલસત બીતે અષ્ટ જામ,
ઇત નૌ કા હઠ પિયસો, દશ દરસાવે કયોં ની;
ગ્યારા પીયકી ગવન કર, બારનેમે જાઉ તેરે,
ચૌદ તું પ્રબીન, પંદ તજ સજ સોરે કુની;

૧ થાને-તને. બ્રજરી—વ્રજની. થાર —તારાં.

૨ થાકો-તારો સો થે-તે તું. ૩ રાધિકાજીરો રાધિકાજીને. ૫ બેદરી—વેદની થાંને-તને * એક બે શબ્દ ગયા હોય એમ જણાય છે.

સત્ત રવો છોડ, ઠારી હોઉ નીશ નાહીં વીસ;
રામ દે દયા પ્રભુકો,-બિનતિ મેરી તું સુની. ૧

કવિત ૨ જું.

તેરી સુરતપેં [શુ]ભ રૂચ હે પિયાકી [લાગી],
[અબ] કાસી કહું કોટિ ચંદા વર મુખ તેરો;
તેરી રૂપ નગ્ર મરૂત હૈયે કૃષ્ણ ગઠ રહી,
ભયો ખ્રહે ઉદ પુર કટક કિયો હે ઘેરો;
જે પૂરન પાવે, શોચ સાથ બડો દાવ એહી,
ભુજ ભરી મીલ દાર કહોકર અજ મેરો;
દીલ હી મે આઈ રાધા, મુલ તાન હો સો કહો;
જાય મીલી દયાપ્રભુ, કીયો હૃય કામ ચેરો. ૨

---

૧ દૂતી રાધાને કહે છે કે હે રાધા! કૃષ્ણને મન તું એકજ છે, મોહનના મનમાં તારાથી બીજી ત્રિયા નથી; ગુણી લોક હવે પચમ રાગ ગાય છે, તોય હજી તું શું વિચારે છે? (અર્થાત્ સવાર થવા આવ્યુ છે) તારા વિના એક ક્ષણ તે જુગ જેવી થાય છે માટે આઠ પોહોર વીતતાં સુધી તું શું આળસ કરે છે? તું પ્રિયની સાથે એટલી બધી હઠ શું કરે છે? અને તારી દૃષ્ટિ કેમ દેખાડતી નથી? તારા પ્રિયની તું અગ્યારે ઇંદ્રિયો મગન કર, હું તારા બારણામાં જાઊંછુ (ચોકી કરૂ છુ. અથવા તો તારા વારણાં લઉં). તું ચોદે વિદ્યામાં પ્રવીણ છે, માટે ફંદ છોડીદે અને ફરીને સોળે શણગાર સજ. હું તને સાચું કહું છું માટે (મનમાંથી) મેલ કાઢી નાખીને ઊભી થા. હવે રાત (બાકી) નથી, માટે મારી વિનતિ સાંભળીને તુ દયાના પ્રભુને વીશરામ આપ. છનુ—ક્ષણ. ઈતનો–એટલી. દશ—દશ (દૃષ્ટિ). ગ્યારા—અગિયાર (ઇંદ્રિયો). ફંદ (ફ઼ંદ). રવો—ગ્વાદારગી–મનનો મેલ. આ છંદમાં એકથી વીશ લગીની સખ્યા બતાવી છે માટે મુદ્રાલંકાર.

૨ સુરત–છબી. રૂચ (રુચિ)—પ્રીતિ કાસી ઇ૦—હું તને કાની (કોના જેવી) કહું? કોટિ ચદા સમાન તારૂં મુખ વર (ઉત્તમ) છે તેરી ઈ૦–તારા રૂપરૂપી નગરની મરૂત (મૂર્તિ) કૃષ્ણના હઈઆમાં ગડી રહી છે.

કવિત ૩ જું.

વિદેશીભાષાનું.

ગિરધર મુજા માન, તુહી સાંવલડા પ્યારા;
મહામુચ પીમુચ સ્વામી ઈકિડરારા. ૧
માર દરપી દર બીરાદર, દુસ્તર ખલક બિસારા;
જાણી જીવની પીડ મનોરથ, દુરામા હારા. ૨
નકો કુણાયે પ્રેમ પૈતુમવ સ્વામી નિરતર;
દયા પ્રિતમ થાં કી દાસી, માટે કાંઇ ડર. ૩

પદ ૧ લું.

શ્રીજી શામાટે સાંભળતા છો ની,
મારી વિનતિ વહાલાજી મુને તે કો'ની;
કહેશો સુણીએ છીએ તો ઉત્તર ઘોની. ટેક. ૧
હુ તો હાર્યો હવાં કરગરતો રડતો,
તેનો જવાબ હજુ કાંઈ નથી જડતો;
રખે પતીત જાણીને મેલ્યો હોય પડતો. શ્રીજી૦ ૨
સેવુ કેમ સમરું અગ્નિ બળતાં,
છો દયાળુ દયા ના આવે ટળવળતાં;
કૃપા કરો તો વિલંબ નથી દુઃખ ટળતાં. શ્રીજી૦ ૪
ગમુ તમ એવો હું કેમ થાઉં,
માયાજાળમા ઘેરાયો છુ તે કયા જાઉં;
તમો વિના બળ નથી કયાં અથડાઉ. શ્રીજી૦ ૫

ભયો ઈ૦-સહે (વિરહ) પૂર ઉદે ભયો (થયો) છે અને કટકે (કામના) મૈન્યે ઘેરો કર્યો છે પૂરત—પૂર્ણ. દોર—દોડીને. અજ—આજ. આ કવિતાના ગામના નામ મુદ્રિત કર્યા છે માટે મુદ્રાલંકાર.

૧ ની-નહિ.

જેને પ્રાણ સરીખુ પ્યારૂં કહીએ,
એમ પોતાનાં જાણીને પાણિ ગ્રહીએ;
એમ તેથી છેક અળગા ના રહીએ. શ્રીજી૦ ૬

મારા વાહાલા મારી અકળામણ ટાળો,
કૃપાદષ્ટિએ કરીને મારી સામુ ભાળો;
જેવો તેવો છે દયો તમારો પાળો. શ્રીજી૦ ૭

પદ ૨ જું.

મારે અંત સમય અલબેલા, મુજને મૂકશો મા;
મારા મદનમોહનજી છેલા, અવસર ચૂકશો મા. ૧

હરિ હું જેવો તેવો તમારો, મુજને મૂકશો મા;
શ્રીગુરૂ ચોપે ગ્રહો કર મારો, અવસર ચૂકશો મા. ૨

મહાદોષ ક્રોધ સંભારી, મુજને મૂકશો મા;
શર્ણાગતવત્સલ ગિરિધારી, અવસર ચૂકશો મા. ૩

હરિ મારે ધરમ નથી કાંઇ સાધન, મુજને મૂકશો મા;
નથી સતસંગત સ્મરણ આરાધન, અવસર ચૂકશો મા. ૪

શ્રીપતિ સર્વાત્મા સર્વોત્તમ, મુજને મૂકશો મા;
મારા પ્રાણજીવન પુરૂષોત્તમ, અવસર ચૂકશો મા. ૫

સમર્થ કરૂણાસિંધુ શ્રીજી, દયાના પ્રભુ મૂકશો મા;
મારે ઓથ નથી કોઈ બીજી, અવસર ચૂકશો મા. ૬

પદ ૩ જું.

શ્રીવલ્લભ વિઠ્ઠલ સ્વામી, શામળિયા વાહાલા;
સઘળું સમજો છો અંતરજામી, નંદલાલા રે. શામળિયા૦ ૧

ભય તો લાગે છે મુજને ભારી, શામળિયા વાહાલા;
અંતકાળે શી વલે મારી, નંદલાલા રે. શામળિયા૦ ૨

સેવા સમરણના ભાવે કીધુ, શામળિયા વાહાલા;
રક સાધુને દુખડુ દીધુ, નદલાલા રે. શામળિયા૦ ૩
હીનો સાધન સહુ ધર્મે, શામળિયા વાહાલા;
પરિપૂરણ છું કુકર્મે, નદલાલા રે. શામળિયા૦ ૪
જાત જાણે છે સત સાચો, શામળિયા વાહાલા;
પાખડી પૂરો તમથી કાચો, નદલાલા રે. શામળિયા૦ ૫
શ્રીગુરૂ સાધો તે વિચારી, શામળિયા વાહાલા,
તે સમે લેજો શુદ્ધ મારી, નદલાલા રે. શામળિયા૦ ૬
બાય ગ્રહ્યાની લાજ ધરજો, શામળિયા વાહાલા;
પીડા ના પામુ એવુ કરજો, નદલાલા રે શામળિયા૦ ૭
મન મુખ લોચન માયાવા રહે જો, શામળિયા વાહાલા;
દાશ ના જોશો દરશન દેજો, નદલાલા રે શામળિયા૦ ૮
શ્રીમુખ બોલ્યા તે સાચુ કરજો, શામળિયા વાહાલા;
તે સમે દુ:ખ દયાના હરજો, નદલાલા રે. શામળિના૦ ૯

પદ ૪ થું.

રાગ સારંગ.

શ્રીજી સારા નઠારા તોય તમારા;
પાપ પુણ્યની ગરજ નહિ, જો શ્રીજી થયા અમારા. ટેક. ૧
ચરણસરોજ રૂપી ઓજ જોયુ, સતાપ ગયા સવારા;
લાલનુ લાલિત્યરૂપ હૃદેમાં, તેણે સળગ્યા પાપના ભારા. શ્રીજી૦ ૨
ક્ષીરસમુદ્રમા પીર તજી પેઠો, દષ્ટે જોયા નહિ સાયર ખારા;

---

૪ હીનો–હીણુ–રહિત ૮ મન મુ૦–મારૂ મન, મુખ અને નેત્ર માયાવી રહે છે અથવા મનમુખ–મારૂં મુખ

૨ સરોજ–કમળ. ઓજ–તેજ. લાલિત્ય—સુંદરતા

ભૃગુઅઘ્રિ ચિન્હિત હૃદે જોઈ, મારા કપાયા કર્મના ગારા શ્રીજી૦ ૩
રંકનો રાજા તમ કૃપાથી, થઇ ગયો હું દેવમોરારા;
શિવ બ્રહ્માદિક નારદ શારદ, લાગે ન કોઈ મને સારા. શ્રીજી૦ ૪
એવો દૃઢાશ્રય મે ગ્રહ્યો ત્રિકમ, આવ્યા નિવૃત્તિના તવ વારા;
કુળ કુટુંબ ને લોક પ્રભુ, સુહૃદ સ્વજન શ્રીજી તમે મારા. શ્રીજી૦ ૫
ગુણગણનો પાર શેષ ન પાયે, હે નરહરિ રૂપ નોધારા;
દયાપ્રીતમ હું દાસ તમારો, થયો ત્યારે પામ્યો ભવપારા. શ્રીજી૦ ૬

પદ ૫ મું.

રાગ સારંગ.

વિઠ્ઠલવર ક્યારે મને ઉદ્ધારો;
વિદુરાદિકને વગર બોલાવ્યે, આણી મેળ્યો હરિ ધારો ટેક. ૧
વ્યાધ ગીધ જેવા અનન્યપણાનો, શું હજી નથી આવ્યો વારો;
પૂતના જેવી દૃષ્ટિ થઇ નથી, શે શ્રીજી વાર લગારો વિઠ્ઠલવર૦ ૨
શું ગણિકા જેવું કાંઈ ન જાણ્યું, વલ્લભ વે'લા લાવો નિસ્તારો,
પદ મૂકી અમે હઠ નથી કરતા, તદપિ અમને કાં વિસારો વિઠ્ઠલવર૦ ૩
અજામીલ જો મન આવી લાગ્યો, હજી આવ્યો ન વારો અમારો,
રંકા વંકા પેરે મનડું માર્યું, તોય ત્રિકમ કર્યો ન તમારો વિઠ્ઠલવર૦ ૪
કરમાબાઇને કાજે આવો, ખીચડો જમવાને પ્યારો;
ગુણ ગાવા રૂપ ગુણને નિહાળી, એકદા શ્રીજી સભારો. વિઠ્ઠલવર૦ ૫

---

૩ પીર–પીડ. ભૃગુ ઈ૦–ભૃગુ ઋષિના અઘ્રિ(પગ)થી ચિન્હવાળું હૃદય જોઈને—ભૃગુલાંછન જોઈને.

૨ વ્યાધ–પારધી. પારધી અને ગીધ જેવું અનન્યપણું (એકમાજ નિષ્ઠા રાખવાપણું) શું મને હજી પ્રાપ્ત થયું નથી ? લગારો–લગાડો.

ભક્તવત્સળપદ આપે ધર્યું છે, ભક્ત જોઈ જોઈને ઉદ્ધારો;
દયાપ્રીતમ મને આશ તમારી, બૂડાડો કે પાર ઉતારો. વિઠલવર૦ ૬

પદ ૬ ઠું.

રાગ સારંગ

શ્રીજી મે તો મૂકી આપ બડાઈ;
શ્રીવલ્લભકુળ ગુરૂ કર્યા, તેણે દેખાડ્યા શ્રીજદુરાઈ. ટેક. ૧
કરતુમકરતુમન્યથાકરતુમ્, છો તમે શ્રીબળભાઈ;
બ્રહ્માદિક ગુણ ગણી ન શકે, તેવાને જન્યે શુ દેવકીબાઇ. શ્રીજી૦ ૨
ભક્તવત્સલપણું શ્રીજીને વા'લું, અજન્મારૂપ તેણે એહ જાઈ;
સંકષ્ટ વેઠયાં હારવર સાવા, સુખશય્યા ને મૂકી તળાઈ. શ્રીજી૦ ૩
માતા પિતા પ્રભુનાં કહેવાયાં, એવી કાંઈ ન મારી કમાઈ;
હરિભક્ત એમ હરિજન કે'છે, પંચલોક મળી મુખ ગાઈ. શ્રીજી૦ ૪
ધન તનનું મારે સુખ ન જોઇએ, ઠાલી જોઇએ નહિ ઠકરાઈ;
મારો કહ્યો તેને તારો મુરારિ, થાયે જુગોજુગ જેમ ભલાઈ. શ્રીજી૦ ૫
દુર્ભર ભરવા શ્રીજી મે તો, કીધી નથી માળા તિલકની બડાઈ;
દયાપ્રીતમ ભક્તિ અનન્ય કરીશું, માનો ભલાઈ કે બુરાઈ. શ્રીજી૦ ૬

પદ ૭ મું.

રાગ સારંગ.

માધવ તારો વિશ્વાસ મન કરે;
અમૃત જે ઘટ વિષે ગયું તો, તે જન કયી પેરે મરે. ટેક. ૧
અંતરજામી બહુનામી છો, રહે વિશ્વાસે તેહ તરે;
દૃઢ ભરૂંસો રાખ્યો તમારો, મન ભરાય નહિ બીજે ખરખરે. મા૦ ૨

---

૬ દુર્ભર-કદી ન ભરાય.

આમ્ર અનુપમ નિકટ હોય પણ, ઉષ્ટ્ર તો જવાસે જઇ ચરે;
અવિશ્વાસીનું અંતર એવું, કહ્યું નદીનીરની પેર નહિ ઠરે. મા૦ ૩
મક્ષિકા મધ્ય સંગ્રહી રાખે, તેમ કૃપણ ભંડાર ભરે;
જાણે નહિ અચળ તેહ ચળશે, જુએ નહિ તારા જેહ ખરે. મા૦ ૪
વારંવાર શું વિઠ્ઠલ કહીએ, જોઇ દૃષ્ટિએ નરક માંહી ફરે;
જમકિંકરની વાત ન જાણે, અમારો ડરાવ્યો એ કયહું ડરે. મા૦ ૫
પરાયાની શી પડી અમારે, શ્રીકૃષ્ણ તારણ મન નાજ હરે;
દયાપ્રીતમ તો તન મન ધનથી, શ્રીજી સ્વામીરૂપ વરવરે. મા૦ ૬

પદ ૮ મું.

રાગ સારંગ.

વિઠ્ઠલવરના ભજનમાં તું ચેત;
શ્રીવિઠ્ઠલકુળ મર્યાદમાં તું, રાખ્ય ઘણું ઘણું હેત. ટેક. ૧
મકનો હાથી જેમ ઘૂમે તેમ, તુને ઘૂમાવે મીનકેત;
ન કામની તે કામની દેખાડે, તન મનમાં તોલાવે એત. વિ૦ ૨
વાવેલું નર રૂપે ઉગે છે, એવું જણાવશે તને ખેત;
મન તારૂં મસ્તાનું થાશે, જાણે વળગ્યું હોય પ્રેત. વિ૦ ૩
પાપની આંટી પેંલી દેખાશે, ચૂકાવે વલ્લભકુળ નિકેત;
શાણો થાય ત્યાં શું સમજાવું, બુડે બીજા ધર્મમાં પરિયાં સમેત. વિ૦ ૪
ભૂલખાઇરી જોજે તુને બતાવે, ખાંડશી ઉજળી રેત;
સમજુ હોય તો સમજી જાજે, ભલો બુરો ધર્મનો વેત. વિ૦ ૫
ઉત્તમ રસ રસનાએ પીવો, દાન શ્રીવિઠ્ઠલને દેત;
દયાપ્રીતમ છે શ્રીવિઠ્ઠલમાં, શ્રીહરિ સાધન દેવ અનેત. વિ૦ ૬

---

૩ આમ્ર–આંબો. ઉષ્ટ્ર–ઊંટ.

૨ મીનકેત–કામ. ૪ નિકેત–સ્થાન. ૬ અનેત (!).

પદ ૯ મું.

રાગ સારંગ.

માધવ મૂકી માનનીમાં મોચ્યો;
રાજસ ધર્મે જો ભાઈ જાગી, રાવણ મરખો રોચો. ટેક. ૧

કસ ને કેશિનુ બળ જોયુ તેં, બળનો માલ થઈ ગયો કોયો;
ચાણૂર મલ જે મહાબળિયો તે, સાંભળ્યો દીન હોયો. મા૦ ૨
હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાક્ષ મોટો, રાજસે જેહ વગોયો;
શિશુપાલનુ સાંખ્યુ કેટલુ, જેણે સભા બિચ્યે શિર ખોયો. મા૦ ૩
જરાસંઘનો પ્રતાપ મોટો, ઘણા ઘણા નરપતિએ જોયો;
ભીમ જેવા શુ મળ્યા ન એને, પણ રાજસ ધર્મે સોયો. મા૦ ૪
શિવ સનકાદિકને જવ લાગ્યો, તવ થઈ ગયો જ્ઞાન તે ડોયો;
શ્રીજીનું અરાપણુ છોડાવ્યુ, રાજસ રૂડી રીતે જ્યારે ઓયો. મા૦ ૫
સુરપતિ એ રૂપ શ્રીહરિનુ, નહિ રાજસમાં જ્યારે સમોયો;

વાળીએ ઇંદ્રરાયને સેવ્યો, આપી વિજયમાળ તો ભારી. હરિની૦ ૩
સુગ્રીવે શ્રીહરિને સેવ્યા, વાળી નાખ્યો જોત જોતામાં મારી;
હિરણ્યકશિપુએ સહુ સુરસાધ્યા, પ્રહ્લાદ દેવમોરારી. હરિની૦ ૪
અણી વખતે આવીને ઉભા, મારો ભક્ત એવું સંભારી;
ભસ્માસુરે શંકર નસાડયા, વરદાતા થયા અહંકારી. હરિની૦ ૫
તેમણે સ્મરણ શ્રીહરિનું કીધું, શ્રીજીએ દુઃખ દીધું સહુ જારી;
દાસ દયો સેવક નવ સેવે, પ્રાણ પ્રીતમ કે' પોકારી. હરિની૦ ૬

પદ ૧૧ મું.

રાગ સારંગ.

વલ્લભકુળ વિણ મિથ્યા તું ભટકે;
પરધર્મે મોહ જવનિકા આડી, મૂર્ખ એમાં તુ અટકે. ટેક. ૧
મૂર્ખ ભૂતનુ મન ભરાયે, એક ઢોકળાકેરે કટકે;
મતિમૂઢ તો બિન રસમાહી, ફંદમાં આવી ફટકે. વલ્લભકુળ૦ ૨
વલ્લભકુળની વેળ વળી ગઈ, તેને બીજું કાંઇ ન ખટકે;
અદ્વૈતપદને તેહ ચહે નહિ, શૂન્ય(ને)પાણો જોઇ પટકે. વલ્લભકુળ૦ ૩
સમજે નહિ તે પરધર્મ શોધે, છબીલો જાણ્યો તે તો છટકે;
રાધારાણી હું ને હરિવર સ્વામી, એવું જાહેર કે'શે હટકે. વલ્લભકુળ૦ ૪
આ પદની જે નિંદા કરે તે, જાણજો વામા વટકે;
જમરાજાને ઘેર જઈ તે, નિશ્ચે ઉંધે શિરે લટકે વલ્લભકુળ૦ ૫
શ્રીગોસ્વામી પરમેશ્વર જાણે, તેના શીશ સંતોષ ના સટકે;
દયાપ્રીતમ એવું અર્પ્યું વિઠ્ઠલે, રીજે ચતુર નર એક ચટકે. વલ્લભકુળ૦ ૬

---

૬ જારી—બાળી

૧ જવનિકા—પડદો. ૩ વેળ વળી ગઈ—લેંડે લાગી ગઇ. ૪ હટકે હઠ કરીને. ૫ વામા ઠે૦—વામા (સ્ત્રી) ની પડે વટકી ગયેલો

॥ श्रीजगदीश्वरायनमः ॥

गिरिधरकृत

तुलसीविवाह.

પદ ૧ લું.

રાગ ઘોળ.

પ્રથમે પ્રણમું તે શ્રીગુરૂદેવને;
વંદું શ્રીમદ્ વિઠ્ઠલનાથ. હરિરસ પીજીએ. ૧
ગુણ ગાઉં શ્રીગોપીનાથના;
લાગું ચરણે જોડી જુગ હાથ. હરિરસ પીજીએ. ૨
વંદું ગુણનિધિ ગણપતિ શારદા;
જેથી મંગળ કારજ થાય. હરિરસ પીજીએ. ૩
સરવે વૈષ્ણવ મળી કરૂણા કરો,
ગાઉં તુલસીતણો વિવાય. હરિરસ પીજીએ. ૪
ભૂમિ ઉત્તમ તે ભરતખંડમાં;
મહાપવિત્ર નિમિષારણ્ય. હરિરસ પીજીએ. ૫
સતપુરાણી કહે છે ત્યાં કથા;
ઋષિ સર્વે સુણો એકે મન. હરિરસ પીજીએ. ૬
તુલસી માહાત્મ્ય છે સ્કંદ પુરાણમાં;
ઈંદ્રિ બૃહસ્પતિનો સંવાદ. હરિરસ પીજીએ. ૭
નરકાસુરને ત્યાં કહે છે પ્રહ્લાદજી;

પૃથુરાજાને નારદ મુન્ય. હરિરસ પીજીએ. ૮
ચાલે સંવાદ ચાર સ્થાનક વિષે;
તુલસી માહાત્મ્યતણી જે કથાય. હરિરસ પીજીએ. ૯
વળતા સૂતપુરાણી વાણી વદે;
સુણો શૌનકાદિ મુનિરાય. હરિરસ પીજીએ. ૧૦
એક સમે સ્વર્ગ માહે સુરપતિ;
પૂછ્યું ગુરૂને કરી પ્રણામ. હરિરસ પીજીએ. ૧૧
સ્વામી કહો કંઇ કથા ઇતિહાસની;
જેથી ઉપજે મન આનંદ. હરિરસ પીજીએ. ૧૨
જાય કિલ્મિષ કોટિ જન્મનાં;
થાય શ્રવણથી પુણ્ય પવિત્ર. હરિરસ પીજીએ. ૧૩
ત્યારે બૃહસ્પતિ હરખીને બોલિયા;
ધન્ય સુરપતિ તારી બુદ્ધ. હરિરસ પીજીએ. ૧૪
એક ગુહ્ય કથા ઇતિહાસની;
કહું તુજને કરી વિસ્તાર. હરિરસ પીજીએ. ૧૫
ગાતાં સુણતાં કલ્યાણ નિશ્ચે કરે;
ગિરિધારી પ્રભુ ગુણ સાર. હરિરસ પીજીએ. ૧૬

પદ ૨ જું.

રાગ ગરબો.

ત્યારે બૃહસ્પતિ બોલ્યા રે વાણ, કહું તે સાંભળિયે,
કહે સૂતપુરાણી સુજાણ, મુનિ મનમાં ધરિયે. ટેક. ૧

---

૧૧ સુરપતિ ઇંદ્ર. ૧૩ કિલ્મિષ-પાપ. ૧૫ ગુહ્ય-ગુપ્ત.

ધરિયે મુનિ મન માંહિ સર્વે, કથા સુધારસપાન રે;
વિવાહ કહુ છું તુલસીતણો, જેનું વિષ્ણુવલ્લભી નામ. કહું૦ ૨
પૂર્વે વૃંદા જાલંધરજુવતી, સતી શિરોમણિ જેહ રે;
હરિએ છળ કરી સત્ય મૂકાવ્યું, જેને સ્વામી સાથે બહુ સ્નેહ. કહું૦ ૩
ત્યારે ક્રોધ કરી કેશવજી ઉપર, વૃંદાએ દીધો શાપ રે;
તમે ભોગવી મને ભેદ કરી તો, થાઓ પાષાણઅંગ આપ. કહું૦ ૪
ત્યારે માધવજીએ મન માંહે વિચારી, શાપ વૃંદાને દીધો રે;
તું થાજે વનસ્પતિને રૂપે, પ્રપંચ એવો કીધો. કહું૦ ૫
વૃંદાએ એવી વાત સાંભળી, ને મનમાં આવ્યું જ્ઞાન રે;
મેં અભાગણીએ આ શું કીધું, દુહવ્યા શ્રીભગવાન. કહું૦ ૬
અહો નાથ અનુગ્રહ કરો મારો, હું ચૂકી બોલતાં વાણ રે;
શિવ બ્રહ્માદિક તમને પૂજે, છો સકળ વિશ્વના પ્રાણ. કહું૦ ૭
સ્વામીતણું સુખ મુજને આપ્યું, કરિયા ભોગ વિલાસ રે;
હવે જન્મોજન્મ હુ દાસી તમારી, પ્રભુ રાખો મુજને પાસ. કહું૦ ૮
અન્ય પુરૂષની આખડી, મે તો ઝાલ્યો તમારો હાથ રે;
એવાં દીનવચન વૃંદાનાં સુણીને, હસિયા વૈકુંઠનાથ. કહું૦ ૯
અરે વૃંદા હમણાં તમો જઇને, વનસ્પતિમાં અવતરજો રે;
બીજે રૂપે રાજકન્યા થઇને, નિશ્ચે મુજને વરજો. કહું૦ ૧૦
તું તુલસી હું શિલારૂપ થઇ, શાપ સત્ય કરી દાખું રે;
પ્રાણથકી તું વા'લી મુજને, મારા મસ્તક ઉપર રાખું. કહું૦ ૧૧
એવુ વરદાન આપી વૃંદાને, થયા શ્રીહરિ અંતરધાન રે;
જાલંધરની સાથે જુવતીએ, અગ્નિમાં અરપ્યું તન. કહું૦ ૧૨
શાલગ્રામ થયા શારંગધર, વૃંદા તુલસી જાણ રે;
કહે ગિરિધર એ જોજો વિચારી, કહ્યું છે સ્કંધપુરાણ. કહું૦ ૧૩

પદ ૩ જું.

રાગ ધોળ.

સુણો શૌનક સૂત બોલ્યા વાણી,
અંતરધ્યાન થયા શારંગપાણિ;
વૃંદાએ મનમાં પ્રતીતિ આણી,
ને સ્વામી સાથે સહગમન કર્યું રે. ૧

યોગ અગ્નિથકી તેનું તન બળિયું,
ત્યાંથકી તેજનું બિંબ નિકળિયુ;
તે જઇને પ્રભુના નેત્રમાં ભળિયુ,
તો જેજેકાર સહુકો કરે રે. ૨

એમ કરતા બહુ દિવસજ વિત્યા,
સુણો મઘવાપતિ મહિમા અમિતા;
પછે પ્રગટ થયાં જગત તુલસી પુનિતા,
જ્યારે કલ્પ રથંતર આવિયો રે. ૩

હરિએ સમુદ્ર મથન કર્યો જ્યારે,
દેવ દૈત્ય મળિયા તેણી વારે;
ચૌદ રત્ન નીકળિયાં ત્યારે,
તે ચૌદ લોકમાં વિખ્યાત છે રે. ૪

ત્યારે ધનવતરી નીકળ્યા સુખકારી,
કરમાં કળશ અમૃતનો રે ઝાલી;

---

૧ સહગમન-સાથે જવું-આગમાં શબ સાથે બળી મરવું. ૨ મઘવાપતિ ઇ૦—ઇંદ્રના પતિ વિષ્ણુના અમિતા-અમાપ, મહિમા સાંભળો. રથંતર —એ નામનો કલ્પ.

તે લઇને આવ્યા જ્યાં છે વનમાળી,
તે આપ્યો શ્રીહરિના હાથમાં રે. ૫
હરિ ઊભા કુંભ કરમાં રે ઝાલી,
જોયું અમૃતનેત્રે નિહાળી;
ત્યારે હરખ્ય આંસુની ધારા ચાલી,
તો પ્રેમ આવ્યો પ્રભુને ઘણો રે. ૬
તે આંસુનાં રે બિંદુ અમૃત માંહે પડિયાં,
કોટિ સુધા સમ થઇને નીમડિયાં;
જુએ અસુર સુર એક ચિત્ત ગડિયા,
તો ચાલ્યું અમૃત ઊભરાઇને રે. ૭
તે બિંદુ પડ્યાં પૃથ્વી મોઝારે,
તુલસીના છોડ ઉગ્યો તેણી વારે;
ધરી રૂપ સમુદ્ર આવ્યો તે ઠારે,
કરમાં ગ્રહી કૌસ્તુભમણિ રે. ૮
ગદ ગદ કંઠે ત્યાં બોલ્યો વાણી,
કરીએ કૃપા પ્રભુ આનંદ આણી;
આ તુલસી મમ પુત્રી જાણી,
ને અંગિકાર એનો કરો રે. ૯
એવું કહીને ત્યાં સંકલ્પ કીધો,
પેહેરામણીમાં મણિ કૌસ્તુભ દીધો;
એવો કન્યાદાનનો લા'વો લીધો,
જે પૂર્વવચન પ્રતિપાળિયું રે. ૧૦
ત્યારે તુલસીને જોઇને ત્રિકમજી રે હસિયા,

---

૭ ગડિયા-સ્થિર થયેલા.

પ્રેમતણા પ્રભુ છે રસિયા;
નિજ કર મંજરી લેવાને ધસિયા,
લઈ શીશ ચઢાવી પોતાતણે રે. ૧૧
સહુ દેવ પ્રત્યે પ્રભુ બોલ્યા રે વાણી,
મુને ઘણી વલ્લભ તુલસી કલ્યાણી;
લક્ષ્મીથકી એ અદકી જાણી,
હું તૃપ્ત થાઉં એના પત્રથી રે. ૧૨
છપ્પનભોગ સામગ્રી ધરાવે,
ભાવેથી મુજને ભોજન કરાવે;
સ્તુતિ અનેક ઉપાયે ઠરાવે,
પણ આરોગું નહિ હું તો એ વિના રે. ૧૩
આ તુલસીએ મારી પૂજા રે થાશે,
નિશદિન એને હું રાખીશ પાસે;
બીજે રૂપે હું પરણું ઉલ્લાસે,
જો રાજકન્યા થઇને અવતરે રે. ૧૪
એવી નિશ્ચે વાત બોલ્યા અવિનાશી,
તે સુણીને ઘેર ગયા જળવાસી;
એમ પ્રગટ્યાં તુલસી સદા સુખરાશી,
જે વિઠ્ઠલવરને વા'લી ઘણું રે. ૧૫
તુલસી વિના ન આરોગે મોરારી,
પૂજા વિષે લાગે બહુ પ્યારી;
કહે ગિરિધર આગળ વિસ્તારી,
જે રીતે પુરૂષોત્તમ પરણિયા રે. ૧૬

પદ ૪ થું.

રાગ ગરબો.

ત્યારે સૂતપુરાણી ત્યાં બોલિયા, સુખ જાણી રે;
સુણો કથા રસિક ઋષિજન, આનંદ આણી રે. ૧
જાય કિલ્મિષ કોટિક જન્મનાં, સુખ પામે રે;
સુણો તુલસીતણો વિવાંય, ભવદુઃખ વામે રે. ૨
એક ઉજ્જન નગર સોહામણું, બહુ સારૂં રે;
તે સકળ શોભાનું ધામ, શું વિસ્તારૂં રે. ૩
ત્યાં ધર્મ રાજ્ય નિત્યે કરે, સુખ માણે રે;
તેનું રાય મભંજન નામ, સહુ કોઈ જાણે રે. ૪
રાણી ચંદ્રસેના છે સાધવી, પટરાણી રે;
સહુ જુવતીમાં સરદાર, મહામતિ શાણી રે. ૫
અતિ ઘણો વૈભવ રાયને, શું કહીએ રે;
હય ગજ રથ ધન ભંડાર, પાર ના લહીએ રે. ૬
પણ પુત્ર નહિ તે રાયને, સહુ ખોટું રે;
થઈ ચિંતા ચિત્તમાં અપાર, એ દુઃખ મોટું રે. ૭
થયું ઉદાસ મન રાજાતણું, રાણી ઝૂરે રે;
આવ્યો મન વિષે વૈરાગ, પડયાં દુઃખ પૂરે રે. ૮
ત્યારે રાજા રાણી બે મળી, ઘર મેલી રે;
ચાલ્યાં તપ કરવાને કાજ, વનકુળ પેંરી રે. ૯
સાગરને તટ આવિયાં, બેહુ ચાલી રે;
તપ આરંભ્યું સુતકાજ, આસન વાળી રે. ૧૦
ત્યારે થોડે દિવસે પ્રસન્ન, થયા ત્યાં સિંધુ રે;
આવ્યા વિપ્રવેષ ધરી ત્યાંય, આરતબંધુ રે. ૧૧

---

૧૧ આરતબંધુ (આર્તબંધુ)–દુઃખિયાના ભાઈ.

માગ્ય માગ્ય મુખથી કહ્યુ, વર આપું રે;
હું પ્રસન્ન થયોછુ આજ, દુઃખડાં કાપુ રે. ૧૨
રાય રાણી વળતાં વદે, રાય માગું રે;
મુને પુત્ર આપો મહારાજ, પાયે લાગું રે. ૧૩
ત્યારે સિદ્ધુ કહે હું શુ કરૂ, કહુ સાચું રે;
તારા ભાગ્યમાં નથી સતાન, કરમ છે કાચું રે. ૧૪
પણ એક ઉપાય તુજને કહુ, તે કીજે રે;
તેથી સરશે સઘળાં કાજ, લા'વો લીજે રે. ૧૫
આ છોડ ઉગ્યો તુલસીતણો, ચિત્ત ધરજો રે;
લેઈ જાઓની તમારે ઘેર, પૂજા કરજો રે. ૧૬
એની પૂજાના પ્રતાપથી, સુખ થાશે રે;
હશે પુત્રી સુંદરરૂપ, દુખડાં જાશે રે. ૧૭
મોટો મહિમા થાશે પુત્રીતણો, હું લહુંછુ રે;
એનું તુલસી ધરજો નામ, નીશે કહુંછું રે. ૧૮
એવું કહી દધિ અતરધાન થયા, વર આપી રે;
હતો પૂર્વેનો સંકેત, તે સ્થિર સ્થાપી રે. ૧૯
કહે ગિરિધર તુલસી મહિમા, જે જાણે રે;
તે ધરશે મન અનુરાગ, વેદ વખાણે રે. ૨૦

પદ ૫ મું.

રાગ ધોળ.

નારદ કહે પૃથુરાયજી સુણીએ, તુલસીતણો મહિમાય રે;
કથા અદભુત ઈતિહાસની સુણતાં, પાપી પાવન થાય રે. ૧
રાય પ્રભંજન સાથે રાણી, લીધાં તુલસી હાથ રે;
હરખ ભર્યા પુર મધ્યે આવ્યાં, મળિયો સરવે સાથ રે. ૨
કરિયું સ્થળ સુંદર ગોબિતું, ત્યાં વાવ્યાં તુલસી માત રે;

કરી પ્રતિષ્ઠા પૂજા વિધિ સહુ, આનંદમાં દિન રાત રે. ૩
કરિયા ક્યારા ચોક ચિત્રામણ, થાય વેદની ધ્રુન્ય રે;
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય આરતી, વિપ્ર કરે ભોજન રે. ૪
દાન ઘણાં આપ્યાં ભૂપતિએ, સંતોષ્યા ભૂદેવ રે;
રાજા રાણી નિત્ય એ રીતે, કરતાં તુલસી સેવ રે. ૫
પ્રાતઃકાળે પૂજા કરીને, સીંચે નિર્મળ નીર રે;
પ્રદક્ષિણા તે પૂઠળ ફરતાં, ધરતાં સાકર ખીર રે. ૬
થોડે દિવસે ગર્ભ રહ્યો, રાણીને ત્યાં નિરવાણ રે;
દિન દિન વૃદ્ધિ પામે ઉદરમાં, અદ્‌ભુત રૂપ નિધાન રે. ૭
વિષ્ણુપ્રિયા તુલસી કલ્યાણી, જે જગદંબા કે'વાય રે;
મા'નુભાવ એ મહિમા જાણે, વેદ પુરાણે ગાય રે. ૮
તે તુલસીજી પ્રગટ્યાં પોતે, ધરિયું કન્યા રૂપ રે;
જેજેકાર થયો પૃથ્વીમાં, આનંદ પામ્યા ભૂપ રે. ૯
દાન ઘણાં આપ્યાં દ્વિજવરને, કરિયું જાતિકર્મ રે;
મોટા મુનિવર તેડ્યા રાયે, પૂછ્યો પુત્રી ભર્મ રે. ૧૦
તુલસી એવું નામજ પાડ્યું, મુનિ ગયા સ્વસ્થાન રે;
તનયાને જોઈ રાજા હરખ્યા, કાન્તિ કમલ સમાન રે. ૧૧
નીમ ધર્યું ભૂપતિએ પોતે, ગુણ લક્ષણ મન ભાવ્યું રે;
ગિરિધારીપ્રભુ અખંડવરને, તુલસીજી પરણાવું રે. ૧૨

પદ ૬ ઠું.

રાગ ગરબો.

તુલસી પ્રગટ થયાં રે, રાય પ્રભંજન ઘેર;

---

૧૦ જાતિકર્મ—જાતકર્મ સંસ્કાર.

અદ્ભુત રૂપ ધર્યું રે, તેની ના જાણે કોઇએ પેર. ૧
લોક સહુ હરખ્યા રે, વૃંદા દિન દિન વૃદ્ધિ પામે;
દ્વિતીયા ચંદ્ર બઢે રે, તેમ સતીતન શોભે ગુણગ્રામે. ૨
બાળચરિત્ર કરે રે, મુખડે કાલું કાલું બોલે;
માતા જોઇને હરખે રે, પુત્રી પાછળ નિશદિન ડોલે. ૩
વરસ સાતજ થયાં રે, ઉદ પામ્યો તવ કન્યાકાળ;
બાળ મૃગી સરખાં રે, શકિત લોચન ચપળ વિશાળ. ૪
ગતિ ગજના સરખી રે, અરૂણ પદ કોમળ નખ વિદ્યુત્ ચળકે;
નેપૂર નાદ ઘણો રે, કેડે કટિમેખળા ખળકે. ૫
શોભે કર કમળ વિષે રે, બાંહ્ય કનકની સુંદર પેંરી;
બાળક પોત ગ્રીવા રે, ધરી માળા મુક્તાકેરી. ૬
અધર અમૃત ભરિયા રે, અનુપમ સુખસાગર મુખ ઈંદુ;
નાસિકા કીર જશી રે, કપોળે સોહીએ કુંકુમ બિંદુ. ૭
કુટિલ કચ નાગફણી રે, વંક ભૃગુટિ મનસિજની ફાંસી;
રતિપતિ મોહ પામે રે, કટાક્ષ કરે મૃદુ માદક હાંસી. ૮
કામિની કનકલતા રે, તોલે ત્રિલોકમાં કોઇ ના'વે;
ઉપમા જોઇ થાકયો રે, ત્રિયા કોણ તુલસી જેવી કા'વે. ૯
બ્રહ્માણી સુરપત્ની રે, શારદા રમા ઉમા ઇંદ્રાણી;
તેથી અધિક તુલસી રે, વ્યાસે વેદ પુરાણ વખાણી. ૧૦

---

૪ શંકિત-શંકાવાળા. અર્થાત્ ભયની શંકાવાળી બાળમૃગીનાં લોચન જેવાં ચપળ હોય છે તેવાં ચપળ. ૫ અરૂણુ-રાતા.

૬ બાંહ્ય—ચૂડીઓ. ૮ કુટિલ-વાંકા. કચ—કેશ. વંક-વાંકી. મનસિજ—કામ. મૃદુ—કોમળ(કટાક્ષ). માદક-મદ ઉત્પન્ન કરે એવી (હાંસી-હાસ્ય). ૧૦ રમા—લક્ષ્મી

એ છે જગદંબા રે, કરે છે લીલા સહુને ગમતી;
સહિયર છે સરખી રે, તેની સાથે રંગે રમતી. ૧૧
નિત્ય શૃંગાર નવા રે, બાલપણાનાં પટકૂળ પેરિ;
લાજ ધરે મનમાં રે, નૌતમ જોબન ચઢિયું લેરિ. ૧૨
પિતાજી શોચ કરે રે, પુત્રી પરણાવાને કાજે;
કોને આપું કન્યા રે, અખંડવર જુગમાં જોડું છાજે. ૧૩
સુરપતિ શિવ બ્રહ્મા રે, મોહ્યા જોઈ કન્યાની પેર;
માગાં મોકલિયાં રે, રાય મભંજનકેરે ઘેર. ૧૪
ના કહી સરવેને રે, મહીપતિ મનમાં આણી ભેદ;
ગિરિધરપ્રભુ વરશે રે, જેને નિત્ય નેતિ કહે છે વેદ. ૧૫

પદ ૭ મું.

રાગ ધોળ.

રાય શોચવા લાગ્યો તેણુ સમે, એવે ઇશ્વરની ઇચ્છાય;
નારદ મુનિ આવિયા.
સભા સર્વે ઊઠીને ઊભી થઈ, સિંહાસન બેસાડ્યા ઋષિરાય. „ ૧
ભૂપે અર્ઘપાદ્ય પૂજા કરી, હરખ સહિત કર્યા સાષ્ટાંગ; „
ઋષિ રાય સામું જોઇ બોલિયા, કયમ ચિત્તમાં થયા ઉદાસ. „ ૨
ત્યારે તત્ક્ષણ તુલસી તેડાવિયાં, બેસાડ્યાં મુનિને ઉચ્છંગ; „
* * * * ૩
સ્વામી મહાપુણ્યે પુત્રી હું પામિયો, મારે કોટિક પુત્ર સમાન; „
ગુણ રૂપ આચરણ અતિ ભલાં, એનું દેવું છે કન્યાદાન. „ ૪
એના સરખો સ્વામી મળતો નથી, જોયા ભૂપતિ દેવ સમસ્ત; „
અખંડવરને પરણાવ્યાનું નીમ છે, ત્યારે ઋષિએ જોયો હસ્ત. „ ૫
અરે ભૂપતિ ભાગ્ય તારૂં ઘણું, આ તો વિષ્ણુપ્રિયા સાક્ષાત; „

એને વરશે વિઠલવર વા'લશુ, થાશે યાદવરાય જમાત ,, ૬
ત્યારે રાય કે' મુનિ સાંભળો, મુને કયાં મળશે મહારાજ; ,,
એ તો દેવને દુર્લભ છે સદા, કયમ થાશે હુ રંકે એ કાજ. ,, ૭
ત્યારે દેવઋષિ ત્યાં બોલિયા, કાં ચિંતા કરે છે ભૂપાળ; ,,
લાવ શ્રીફળ વિવા' હુ સહી કરૂં, લાવું જાન સહિત ગોપાળ. ,, ૮
ત્યારે આનંદ વાધ્યો રે અતિ ઘણો, રાયે વજડાવ્યા નિશાન, ,,
શ્રીફળ આપ્યુ શ્રીઋષિના હાથમાં, વે'ચ્યા ગોળ ધાણા ને પાન. ,, ૯
નીશે લગન કર્યું ઋષિરાયજી, વિના પૂછ્યે દેવ મોરાર, ,,
તિથિ કાર્તિક સુદ રે એકાદશી, લગન જોગ નક્ષત્ર શુભ વાર. ,, ૧૦
રાય સામગ્રી કરજો વિવા'તણી, હાવે કાચુ નથી કાઇ કામ, ,,
એમ કહીને વિધિસુત ચાલિયા, આવ્યા તતક્ષણ વૈકુંઠધામ ,, ૧૧
સઘળે વિશ્વમા ચાલી વારતા, મળ્યો તુલસીતણો વિવા'ય; ,,
થયા નારદજી વેવીશાજિયા, ગિરિધારી પ્રભુ ગુણ ગાય. ,, ૧૨

પદ ૮ મું.

રાગ ગરબો.

ઉદ્ધવજીનીદેશી.

નારદજી ત્યાં વૈકુંઠ માંહે પધારિયા,
વેણા વા'તા ગાતા હરિગુણ ગીત જો,
દૂરથકી દેખીને દીનાનાથને,
પ્રેમે કરીને વિહ્વળ થયુ છે ચિત્ત જો. નારદજી૦ ૧
મુનિને જોઇને માધવજી ઊભા થયા,
હરખે ભુજ ભરી ભેટ્યા સુંદરશ્યામ જો;
મોટું ભાગ્ય અમારૂં આજ તમો મળ્યા,

---

૧૨ મળ્યો—થયો

મા'નુભાવ મુજ પાવન કીધું ધામ જો નારદજી૦ ૨

ત્યારે કર જોડી વચન ઋષિ બોલિયા,
સુણિએ કમળા કેશવ મારી વાત જો,
એક ઉજ્જનનગરી સપ્તપુરીમાં સાર છે,
રાય મભંજન ભૂપતિ ત્યાં વિખ્યાત જો. નારદજી૦ ૩

તેને તનયા તુલસી એક ઉદ્દ થઈ,
ત્રિભુવન તારણ રૂપતણો નહિ પાર જો,
વાત વિચારો પૂર્વે વર આપ્યો હતો,
હાવે તેનો કરવો અંગીકાર જો. નારદજી૦ ૪

હું આવ્યો છું લગ્ન લઈને ત્યાંથકી,
ઊઠો વે'લા કરો પરણ્યાની પેર જો;
લગ્નદિનસની વચમાં દિન થોડા રહ્યા,
મંડપ રચાવો નોતર તેડો ઘેર જો. નારદજી૦ ૫

ત્યારે પ્રભુ હસિયા પટરાણી સામું જોઈને,
કહો કમળાજી હાવે કરવું કયમ જો,
આ નારદજીએ શોકયનું સાલ ઊભું કર્યું,
હાવે મુજને સમજાવો એ મર્મ જો. નારદજી૦ ૬

ત્યારે કટાક્ષ કરીને કમળાજી વાણી વદે,
ગોવિંદજી છે તમને ગમતી વાત જો;
મુજને શું પૂછો છો પ્રપંચે કરી,
તમે જાણો છો કારણ સઘળું નાથ જો. નારદજી૦ ૭

---

૨ મા'નુભાવ—મહાનુભાવ—મોટા પ્રતાપવાળા. ૩ સપ્તપુરી—अयोध्या, मथुरा, माया, (હરદ્વાર) काशी, काची, ह्यवंतिका (ઉજ્જન); पुरी द्वारावती (દ્વારકા) चैव सप्तैता मोक्षदायका ॥

ચરણ તમારા નિશદિન હુ સેવું સદા,
તુલસીજીને રાખો હ્રદય મોઝાર જો;
સુખેથકી પાતળિયા પરણો પ્રેમશુ,
મુનિને મુખડે નવ કે'શો નકાર જો.　　નારદજી૦ ૮

દધિતનયાનાં વચન સુણી હરખ્યા હરિ,
આજ્ઞા શીશ ચઢાવી સુંદરશ્યામ જો;
ગણપતિનુ સ્મરણુ શ્રીહરિએ કર્યું,
કંકોતરી લખવાનું સોંપ્યુ કામ જો.　　નારદજી૦ ૯

વિઠલવરે વિવા'નો આરંભ માંડિયો,
હરિજનકેરે હૈડે હરખ ન માય જો,
ગિરિધારી ગોવિંદના ગુણ ગાઇએ સદા,
સાંભળતાં મહાપાપી પાવન થાય જો　　નારદજી૦ ૧૦

પદ ૯ મું.

રાગ ધોળ ચાલ હલકની.

ગણપતિ આવ્યા તેણે ઠામ રે, પુરૂષોત્તમને કર્યો પ્રણામ રે;
કંકોતરીઓ લખવાને બેઠા રે, વિવાહના કાજમાં ગણપતિ પેઠા રે. ૧
કુંકુમે છાંટી કંકોતરી નાથ રે, આપી ત્યાં નારદજીને હાથ રે;
જાઓ ઋષિ જઈ વે'લા આવો રે, જાનમાં સર્વને તેડી લાવો રે. ૨
મુનિવર મનવેગે કરી ચાલ્યા રે, પ્રથમ બ્રહ્માજીને નિહાળ્યા રે;
આપી કંકોતરી વિધિ કર માંડે રે, વિવાહમાં વે'લા પધારજો ત્યાંહિ રે. ૩
ત્યાંથી કૈલાસે ગયા તતખેવ રે, જ્યાં બેઠા છે શ્રીમહાદેવ રે;
આપી કંકોતરી કરી પ્રણામ રે, વે'લા પધારજો વૈકુંઠધામ રે. ૪
ઇંદ્ર વરુણ કુબેર યમરાય રે, જાણ કરીને ત્યાં નારદ જાય રે;
સૂરજ ચંદ્ર નક્ષત્ર સમસ્ત રે, જાનમાં આવજો થઇને સ્વસ્થ રે. ૫

સપ્ત ઋષિને ત્યાં કીધું જાણ રે, ચારણ ગાંધર્વ સિદ્ધ પ્રમાણ રે;
સાત સમુદ્ર ને દિગરાય રે, પૃથ્વી પર્વત ને સરિતાય રે. ૬
પાતાળ માંહે કર્યો પ્રવેશ રે, વિવા'નું જાણ કર્યું જઈ શેષ રે;
આપી કંકોતરી સર્વ ઠામ રે, નારદ આવ્યા ત્યાં વૈકુંઠધામ રે. ૭
મંડપ રચિયો છે વિશ્વકર્માય રે, શોભા કે'તાં પાર ન થાય રે;
એવો છે કોણ કવિ જુગ માંહે રે, વૈકુંઠ શોભા વર્ણવે ત્યાંહે રે. ૮
લક્ષ્મી સદા જેનાં સેવે છે ચરણ રે, આનંદરૂપ છે અશરણશરણ રે;
જેણે શોભાવ્યું છે સઘળું જગ્ત રે, વિશ્વના કારણરૂપ અવ્યક્ત રે. ૯
તે પ્રભુનો ગાતાં વિવાય રે, અલ્પ મતિ મારી સકુચાય રે;
તદપિ મનમાં મનોરથ ચાહું રે, ગિરિધારી પ્રભુના ગુણ ગાઉં રે. ૧૦

પદ ૧૦ મું.

રાગ ધોળ.

વૈકુંઠમાં વિવાહ માંડિયો, શોભાતણો નહિ પાર;
ગણપતિ પધરાવિયા, કરી પૂજ્યા દેવ મોરાર. ૧
મંડપ રચિયો મનોહર, ત્યાં મળ્યા મોટા મુનિરાય;
શણગાર સજી સુરનારીઓ, તે પરમ મંગળ ગાય. ૨

ઢાળ.

ગાય મંગળ ગીત સુનાર રે, કરે મુનિવર વેદ ઉચ્ચાર રે;
અણિમાદિક સિદ્ધિઓ ફરતી રે, ઘરનાં કારજ સર્વે કરતી રે. ૩
નવે નિધિ થઇ છે દાસ રે, હાજર ઊભી લક્ષ્મિજીની પાસ રે;
ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ કળાય રે, રૂપ ધરીને તે મંગળ ગાય રે. ૪
બત્રીશ લક્ષણ રાગ છત્રીશ રે, ઊભા કરે મંડપમાં નૃત્ય તે દિશ રે;

---

૬ દિગરાય–દિક્પાળ નામના દેવો.
૩ અણિમાદિક—અણિમા, મહિમા, વગેરે.

બ્રહ્મા હંસે ચઢીને આવ્યા રે, સાવિત્રીને સાથે તેડી લાવ્યા રે. ૫
ઈંદ્ર ઇંદ્રાણી ગજ ચઢી આવ્યાં રે, સકળ ત્રિયાને સંગ તેડી લાવ્યાં રે;
આવ્યાં પાર્વતી ત્રિપુરારી રે, નંદી ઉપર કરી અસવારી રે. ૬
રવિ રંનાદે રોહિણી ચંદ્ર રે, આવ્યા સરિતા સહિત સમુદ્ર રે;
સપ્ત ઋષિ અરૂંધતી સાથ રે, તારા સંગાથે સુરગુરૂનાથ રે. ૭
રતિને તેડી આવ્યા કામ રે, સાથે ખટઋતુ મૂર્તિમાન રે;
ગિરિ પૃથ્વી દિશા દિગપાળ રે, આવ્યા નાગ તેડી ત્રિયા બાળ રે. ૮
મોટા મુનિવર પત્નીઓ સાથે રે, ગાંધર્વ અપ્સરા વાજીંત્ર હાથે રે;
આવ્યા યક્ષ કુબેરભંડારી રે, અગ્નિ વરૂણ ધર્મ સંગે નારી રે. ૯
મહાદુર્લભ વૈકુંઠધામ રે, જેને કાજે જોગી ધરે ધ્યાન રે;
તે વૈકુંઠ સર્વને દેખાડ્યું રે, શામળિયાજીએ સુખ પમાડ્યું રે. ૧૦
માટે સંદે' ના કરશો કોય રે, ઇચ્છા સકળ ઇશ્વરની હોય રે;
આવી મળિયો તે સર્વે સાથ રે, દીધું દર્શન વૈકુંઠનાથ રે. ૧૧
આવી સકળ ત્રિયા ગુણવાન રે, તેને લક્ષ્મી દે આદરમાન રે;
ગુણ ગાય નાચે ગજગામા રે, અલબેલીજી આનંદ પામ્યા રે. ૧૨

વલણ.

આનંદ પામ્યા અતિ ઘણું, સહુને કરે સનમાન;
ઊતારા આપ્યા ભલા, સમરથ શ્રીભગવાન. ૧૩
ભોજન કરિયાં ભાવતાં, નરનારી મન ઉમંગ;
દાસ ગિરિધર નિત્ય માગે, સદા એવો સંગ. ૧૪

પદ ૧૧ મું.

રાગ ધોળ પ્રભાત.

નારાયણની નોતર આવી, લાવી બહુ વિધ ભડાર રે;

૫ તે દીશ-તે સમયે. ૧૨ ગજગામા—હાથીના સરખી ચાલવાળી સ્ત્રીઓ.

નયણે નિરખે નટ રે, પ્રસન્ન થયા પુરૂષોત્તમ તેને જોઇને રે. ૧
કારભારમાં સર્વે ફરતા, બ્રહ્મા શિવ ત્રિપુરારિ રે;
મનમાં વાત વિચારી રે, કેડ બાંધીને કરતા કામ વિવાહતણું રે. ૨
કુબેર કીલ્લીદાર થયા જે, ધનતણા ભંડારી રે;
ઊભા પલવટવાળી રે, મોહનજી કહે મન ગમતુ ધન લાવશો રે. ૩
લગ્ન દિવસ એમ કરતાં આવ્યો, કરિયો સહુ ઉપચાર રે;
વેદવિહિત વેહેવાર રે, જવ તલ ઘૃત હોમીને ગ્રહની શાન્તિ કીધી રે. ૪
ઇંદ્રાણી બ્રહ્માણી રોહિણી, રંનાદે ઉમયાય રે;
અરૂંધતિ કહેવાય રે, પાતળિયાને પીઠી ચોળે પ્રેમશું રે. ૫
ગંગા યમુના સરસ્વતી રે, રેવા તાપી પ્રયાગ;
લેઇ સુગંધી સાર રે, નટવરને નવડાવે નિર્મળ નીરશુ રે. ૬
કડાં સાંકળાં વેઢ વિંટીઓ, બાજુ પોંચી અનુકૂળ રે;
જડિયાં રત્ન અમૂલ્ય રે, કોમળ ચરણે વાજે નેપૂર ઘૂઘરા રે. ૭
વનમાળા વૈજયંતી રે, ગુંજા મુક્તાફળના હાર રે;
સોના સાંકળી સાર રે, શ્રીવત્સ ભૃગુલાંછન કૌસ્તુભ કંઠે ધરો રે. ૮
કંચન મુગટ ધરો શિર ઉપર, કાન્તિ સૂરજ સમાન રે;
કુંડળ ઝળકે કાન રે, પ્રતિબિંબ ગલ્લસ્થળમાં તેહનાં પડયાં રે. ૯
પીતામ્બર પટકા પચરંગી, પેહેર્યો જરકસી જામો રે;
વાજે ઢોલ દદામો રે, અલમેલોજી ઉઘલિયા તેણે સમે રે. ૧૦
અરૂંધતિએ આવીને આંજી, આંખડલી અણીઆળી રે;
ટબકકું કીધુ ગાલે રે, આશિષ અખંડ દેઇ લે ઓવારણાં રે. ૧૧
કંકાવટી કર માંહે ઝાલી, સરસ્વતી આવ્યાં પાસે રે;
ઊભા જ્યાં અવિનાશ રે, તિલક કરી કુંકુમ ને ચોખા ચોડિયા રે. ૧૨

---

૪ વેદવિહિત–વેદમાં કહેલો. ૯ ગલ્લસ્થળ—ગાલ

ઇંદ્રે આપ્યાં બીડા, હરિના મુખડામાં તબોળ રે;
રંગે રાતાચોળ રે, સપ્ત ઋષિએ કરમાં શ્રીફળ આપિયું રે. ૧૩

વસંત ઋતુએ ખૂપ આરોપ્યો, પુષ્પ અનુપમ સાર રે;
વર્ત્યો જયજયકાર રે, તત્પર થઇ હરિવર બાજઠ ઊભા રહ્યા રે. ૧૪

ગિરિધારી પ્રભુ ગુણ ગાતા, મુજ મનડું તૃપ્ત ન થાય રે;
મુખડે એક રસનાય રે, સહસ્ર મુખે કરી પાર ન પામે શેષજી રે. ૧૫

પદ ૧૨ મું.

રાગ ધોળ.

તત્પર થઇને ઊભા ત્રિભોવન ભૂપ રે,
ગરૂડજીએ લીધું ઘોડાનું રૂપ રે;
શોભે ઉપર સાવ સોનાનું સાજે રે,
મુખમલકેરી ગાદી સુકોમળ રાજે રે. ૧

તેની ઉપર શોભે છે જરીની ઝૂલ રે,
ફરતાં પાછળ ઢળકે ફૂમતડાં ને ફૂલ રે;
ચારે પાસે જાળી મુક્તાફળકેરી રે,
મણિજડિત્ર મોરડે ભાત અનેરી રે. ૨

નખશિખ શોભા તે સુંદર સાજે રે,
તેને જોઇ અશ્વ આદિત્યના લાજે રે;
લક્ષ્મીજીએ ઘોડાની પૂજા કીધી રે,
ચતુર્ભુજને ચઢવાની આજ્ઞા દીધી રે. ૩

મુનિજન સહુને કરી નમસ્કાર રે,
હરિ વરઘોડે થયા અસ્વાર રે;
જયજય શબ્દ ઘણો ત્યાં થાય રે,
જાન તો ઉજ્જન પ્રત્યે પળાય રે. ૪

ગાંધર્વ ગાય ને અપ્સરા નાચે રે,
રૂપ ધરી વેદ સ્તુતિ કરી રાચે રે;
ત્યાંથકી ચાલ્યા તે સુંદરશ્યામ રે,
વરૂણજીએ ગ્રહી છે ઘોડાની લગામ રે. ૫

જય વિજય આદ અનેક છડિદાર રે,
બંદીજન બોલે છે જશ વિસ્તાર રે;
દ્વાદશ મેઘે ગ્રહ્યાં કર છત્ર રે,
તત્પર થઇને ચાલી જાન સમસ્ત રે. ૬

બેઠા સર્વે પોતાને વાહન રે,
સજે સર્વે લીધાં છે સ્ત્રી જન રે;
હય ગજ રથ વિમાન ચદ્રઆકાર રે,
ચાલ્યુ દળ જાનનું પૂર અપાર રે. ૭

આગળ કરવા વધામણી જાણ રે,
મોકલ્યા નારદને પરમાણ રે;
દેવ ઋષિ મનવેગે ત્યાં આવ્યા રે,
જાનની વે'લી વધામણિ લાવ્યા રે. ૮

ઉજ્જન નગરીની શોભા સારી રે,
હવે તેને કહું વિસ્તારી રે;
હરિરસ લીલા પાર અનંત રે,
એવા ગિરિધારીપ્રભુ ગુણવંત રે. ૯

પદ ૧૩ મું.

ઉજ્જન નગર શોહામણું, લોકને લીલાલેહેર;
તુલસીવિવાહ માંડિયા, રાય પ્રભંજન ઘેર. ૧
મંડપ રચિયા મોકળા, ત્યાં મળ્યા રાણા રાય;

વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, ઘેર ઘેર ઓચ્છવ થાય. ૨

ઢાળ.

આનંદ ઓચ્છવ ઘેર ઘેર થાય રે;
મળી માનુની મંગળ ગાય રે. ૩
સ્વયંવરની તે શોભા સારી રે;
નાખું અમરપુરીને ઉવારી રે. ૪
મળ્યા દેશ દેશના રાય રે;
હય ગજ રથ ભીડ ભરાય રે. ૫
સહુને ભૂપતિ દે સનમાન રે;
આપે ઉતારા અન્ન જળ પાન રે ૬
વાજે દુંદુભિના બહુ નાદ રે,
મોટા વિપ્ર કરે વેદ વાદ રે. ૭
ગાય ગુણીજન અપ્સરા નાચે રે;
કીર્ત્તિ બોલે બંદીજન જાચે રે. ૮
મંડપ માંહે કનકના સ્થંભ રે;
ચંદરવા ચોપાસે નવરંગ રે. ૯
તોરણ ઝળકે છે મીનાકારી રે;
ફરતે મુક્તાફળની જાળી રે. ૧૦
દીપક સરખી તે રત્નની હાર રે;
ગાદી તકિયા ગાલિચા અપાર રે. ૧૧
બેઠા ભૂપતિ ઝાકમઝોળ રે;
મુખ મરડી ચાવે તંબોળ રે. ૧૨
રાજદ્વારની શોભા અપાર રે;
જ્યાં તુલસીતણો અવતાર રે. ૧૩

મળી રાજકન્યાઓ અનેક રે;
ગાય મંગળ ગીત વિવેક રે. ૧૪
સર્વે ચોળે કન્યાને પીઠી રે;
મુખડે વાત કરે મીઠી મીઠી રે. ૧૫
સખી સાંભળ મારી વાત રે;
કેવા હશે ત્રિલોકીનાથ રે. ૧૬
કર્યાં હશે મહાતપ દાન રે;
ત્યારે વર પામી ભગવાન રે. ૧૭
આપણા ભાગ્યતણો નહિ પાર રે;
નયણે નીરખીશું દેવ મોરાર રે. ૧૮
બાઇ એમાં નથી કાંઇ ખામી રે;
અલબેલો અખંડવર પામી રે. ૧૯
એવાં હાસ્ય વચન સહુ કરતી રે;
અંગોઅંગ ફૂલીને ફરતી રે. ૨૦
જોઇ પોહોચશે આપણા કોડ રે;
હીંડે માનુનિ મોડામોડ રે. ૨૧
રાજદ્વાર ગ્રહશાન્તિક થાય રે;
બોલે વેદવચન ઋષિરાય રે. ૨૨
હોમે જવ તલ શ્રીફળ સાર રે;
ત્યાં તો થઇ રહ્યો જયજયકાર રે. ૨૩
આપ્યાં બ્રાહ્મણને બહુ દાન રે;
જાચકજનને દીધાં માન રે. ૨૪
મળ્યા દેશદેશના લોક રે;
તલ માત્ર નહિ કોને શોક રે. ૨૫.

દર્શન કરવાને દેવ મોરાર રે,
હરખવત છે વરણ અઢાર રે. ૨૬

વલણ.

હરખવત થઈને રાજા, આવ્યા રાજદ્વાર,
પ્રધાન સાથે મળી બેઠા, કરે વાત વિચાર. ૨૭
એટલે નારદઋષિ ત્યા આવિયા, આનદ અગ ન માય,
દાસ ગિરિધરપ્રભુ પધાર્યા, આપો વધામણી રાય ૨૮

પદ ૧૪ મું.

રાગ સોહલો.

કહી નારદઋષિએ વધામણી, સુણી હરખ્યા પ્રભંજન રાય રે,
સાથ સર્વેને તેડીને ત્યા તો, સામૈયે સામા જાય.
આનદ મારે અતિ ઘણો રે. ૧
હાથી ઘોડા પાલખી રથ, કર્યા સરવ તૈયાર રે,
ભેટો લીધી ભાત ભાતની, ચાલ્યા અગે સજી શણગાર આનદ૦ ૨
ચદન અત્તર ગુલાબ કેસર, સામગ્રી સહુ અન્ન રે,
પાન સોપારી ને એલચી, લેઇને ચાલ્યા સેવકજન આનદ૦ ૩
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણા, ચાલ્યા પ્રભજન રાય રે,
નોતર વળી લોક નગરના, તે સર્વે સામા જાય આનદ૦ ૪
જાન આવી જદુવરતણી, શોભાતણો નહિ પાર,
જુગ્તે મળ્યા સહુ જાનને, મુનિવર દેવને કરિયો જુહાર. આનદ૦ ૫
સાષ્ટાગ હરિચરણે નમ્યા, શિવ બ્રહ્માને નામ્યુ શીશ રે,
સુદર સ્થળ પધરાવિયા, પ્રેમે પૂજ્યા શ્રીજગદીશ આનદ૦ ૬
ગળ્યા સુખ સહુના કર્યા, આપિયા બીડા પાન રે,
માન દેઈ ઘણુ રાયજી, તેડી આવ્યા નગરમા જાન. આનદ૦ ૭

સુંદર મેહેલ શોહામણા, જેની અતિ ઘણી શોભાય રે;
ત્યાં સાથ સઘળો આવિયો, ઉતર્યા જાન સહિત જદુરાય. આનંદ૦ ૮
સેવા કાજ પ્રધાન સોંપ્યા, કરાવ્યાં ભોજન રે;
ચારા ચંદી અશ્વ ગજને, આપી સંતોષ્યા સહુ જન. આનંદ૦ ૯
શ્રીકૃષ્ણને કલવો કરાવા, કામની સહુ જાય રે;
નેહશુ નીરખ્યા રાયને, પછી ગીત મધુરાં ગાય. આનંદ૦ ૧૦
સમય થયો તવ લગ્નનો, સહુ સામગ્રી સજ થાય રે;
બ્રહ્માજી કહે ભગવાનને, થાઓ તત્પર વૈકુંઠરાય. આનંદ૦ ૧૧
સાવધાન જાનઈયા થયા, વાજ્યાં બહુ વાજીંત્ર રે;
વિઠલજી વરઘોડે ચડયા, ગિરિધારીપ્રભુ ગુણવંત. આનંદ૦ ૧૨

પદ ૧૫ મું.

રાગ ધોળ.

સમય થયો તવ લગ્નનો, રાયે મોકલ્યા ગુરૂદેવ;
પુરૂષોત્તમને પરણવા, તેડાવિયા તતખેવ. ૧
શિવ બ્રહ્મા સુરપતિ મળી, શણગારિયા વરરાય;
દેવ સહુ જયજય કરે, વરઘોડો તત્પર થાય. ૨

ઢાળ.

તત્પર થઈ ત્રિકમજી ઊભા રહ્યા, મુનિવરને કરી નમસ્કાર;
વાગે ઢોલ નગારાં નફેરિયો, બંદીજન બોલે યશ વિસ્તાર.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૩
તીખો તોરી ચરણ નચાવતો, અલબેલો થયા અસવાર;
વા'લા સંગે સાબેલા સૌ શોભિતા, છેલ છબિલા દેવકુમાર.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૪
રવિ ચદ્ર રક્ષા પાસે કરે, વીંજણો વાયુના કર માંય;

અડતાળીસ અગ્નિનાં રૂપ છે, થયા દીવેટિયા સહુ ત્યાંય.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૫

દ્વારે વાજી વરૂણ આગળ થઇ, જય વિજય આદે બહુ છડીદાર;
ઘેલી બીડાંની ઇંદ્રના હાથમાં, ચારે વેદ થયા ચોબદાર.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૬

વાજે વાજિત્ર નાના પ્રકારનાં, નાચે અપ્સરા ગાંધર્વ ગાય;
ઉડે આતશબાજી અતિ ઘણી, ગાતી મંગળ દેવકન્યાય.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૭

ચૌટા વચ વરઘોડો રે વાળિયો, જોવા મળિયા છે ચૌદ લોક;
જુએ નરનારી સહુ નગરની, શેરીએ ઉભા છે થોકે થોક.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૮

હરખી નરખીને લે છે ઓવારણા, વધાવે ભરી મોતીની થાળ;
કોટિ કંદર્પ રૂપ શ્રીકૃષ્ણનું, નીરખી મોહ પામી નગરની બાળ.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૯

એવું આપતા સુખ સર્વને, વરઘોડો આવ્યો વેહેવાઇને દ્વાર;
જોવા સરખી જાદરણી ગાય છે, ત્રિશ દેવની નાગકુમાર.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૧૦

જાય બ્રહ્માજી આગળ તેણે સમે, લે છે શિવજી સહુનો તપાસ;
વિઠ્ઠલવર આવ્યા વેહેવાઇને માંડવે રે, થયો કોટિ સૂર્યપ્રકાશ.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા. ૧૧

સુરીનર મુનિવર જયજય કરે, મંગળ ગીત સોહાગણી ગાય;
ગિરિધારી પ્રભુ ગુણવંતને, પોંકવાની સામગ્રી થાય.
વા'લોજી વરઘોડે ચઢયા ૧૨

---

૯ કંદર્પ--કામ. બાળ-સ્ત્રીઓ　૫ દીવેટિયા-દીવાદાર.

કડવું ૧૬ મું.

રાગ ધોળની દેશી ફેર.

તોરણે આવી ઊભા ત્રિભોવન રાય રે,
સામાન સર્વે મંગાવે છે બ્રહ્માય રે;
હરખે ભર્યાં સાસુજી વેહેલાં આવ્યાં રે,
સામગ્રી પોંકવાની સર્વે લાવ્યાં રે. ૧
અંગે સજીઆ છે સોળે શણગાર,
મરજાદે મનવડે કર્યો નમસ્કાર;
કોટિક કામ છબી શોભે છે વરરાય,
ચકિત થઇ ત્યાં નીરખે ચંદ્રસેનાય. ૨
તેણે સમે પાર્વતીજી બોલ્યાં વાણી,
ઊભાં રહ્યાં કેમ વરને પોંકો રાણી;
વચન સુણીને મન પામ્યાં લજ્જાય,
તત્ક્ષણ પોંકી લીધા વૈકુંઠરાય. ૩
ઇડીપીંડી ત્યાં નાંખી છે ઉતારી,
સરિયા ચાર ચોપાસે નાખે વારી;
ધુશલ મુશલ ત્રાક રવઇયો લાવ્યાં,
વિવેક તેને કરીને શીશ ચઢાવ્યાં. ૪
છબીલાજીને છાંટણું ત્યહાં છંટાય,
અર્ધ્યે ઉપર અલબેલે ધરિયો પાય;
સાસુજીએ નિરખી સહાયું નાક,
મુખડે પટ[૧] દઇને હસિયો સહુ સાથ. ૫
પોંકયા પુરૂષોત્તમને કરી કુળ રીતે,

---

૧ પટ-વસ્ત્ર.

મંડપ માંહે પધરાવ્યા પૂરણ પ્રીતે;
ગીત ગાય છે જુવતી ઝાકમઝોળ,
કઠ કોકિલા કામની કુંકુમ રોળ. ૬
ચપળ થઈ સહુ નીરખે હરિમુખ ચદ્ર,
સુદર શોભા મદિર રસિક પુરીંદ્ર;
નખશિખની શોભા દીસે સહુ સારી,
છબી ઉપર જાય જન ગિરિધર બલિહારી. ૭

પદ ૧૭ મું.

રાગ ધોળ દેશી ફેર.

ચતુર્ભુજ ચોરીની પાસે આવ્યા રે,
કન્યાને ત્યાં શણગારીને લાવ્યા રે;
તુલસીજીએ નિરખ્યા ત્રિભોવન ભૂપ રે,
મોહ્યાં મનમાં જોઈ મોહનનું રૂપ રે. ૧
ઘુંઘટ ખોલી નેત્રે કર્યાં પ્રણામ રે,
સામસ્યા તેની સમજ્યા સુદરશ્યામ રે;
આવ્યા રાય તેડી સાથે પટરાણી રે,
તેણે સમે બહુ બોલે છે મગળવાણી રે. ૨
પાસે બેઠા બૃહસ્પતિ ને બ્રહ્માય રે,
શુભ મુહૂર્તમાં સ્વસ્તિવાચન થાય રે;
માંહ્યરામાં બેઠાં છે વરકન્યાય રે,
મળી માનુની મધુરાં મગળ ગાય રે. ૩
અતરપટ ધર્યા છે વિધિએ સાર રે,
મુનિ કરતા મંગળાષ્ટક ઉચ્ચાર રે;
વેદમંત્ર ભણે સપ્ત ઋષિ દક્ષ રે,

જુએ સર્વે ધરી એક લક્ષ રે. ૪
તુલસીજીએ આરોપી વરમાળ રે,
વરકન્યાના છેડા ગાંઠ્યા તત્કાળ રે;
મંગળફેરા ફરે ત્યાં વર કન્યાય રે,
બહુ વિધિ આપે દાન પ્રભંજન રાય રે. ૫
પેહેલે મગળ આપી ગૌ દશ હજાર રે,
પટ આભૂષણુ કપિલા સર્વ સાર રે;
બીજે મંગળ આપ્યાં દાન અપાર રે,
શ્યામ કર્ણુ ઘોડા એકવીશ હજાર રે. ૬
ત્રીજે મંગળે ગજ રથ ત્રીશ હજાર રે,
ચોથે મંગળે આપ્યા ધનભંડાર રે;
ફરિયાં ફેરા મંગળ વરત્યાં ચાર રે,
ભૂપે કન્યા અર્પી કર દેવ મોરાર રે. ૭
હસ્ત મેળાપ હરખે થયો તેણી વાર રે,
સાવધાન વાણી વિપ્ર બોલે છે સાર રે;
કીધો સર્વે વેદવિધિ આચાર રે,
કુળરીતેથી આરોગ્યો કંસાર રે. ૮
પાડવ કરતા વેદ ઉચાર શુભ રીતે રે,
પાતળિયોજી પરણીને ઊઠ્યા પ્રીતે રે;
સપ્ત ઋષિને સાથે છે બ્રહ્માય રે,
ધ્રુવ દરશન કરાવ્યું વર કન્યાય રે. ૯
સોહે મીંઢળ બાંધ્યાં દંપતિ હાથ રે,
હરખી નરખી વધાવે છે સહુ સાથ રે;

૬ કપિલા—ગોરી (ગાય). સવત્સી—વાછરડાવાળી. શ્યામ કર્ણુ—કાળા કાનવાળા અને ધોળા રંગવાળા

વરકન્યાને જોઈ હરખે છે સહુ નર નાર રે,
મંડપ માહે થઇ રહ્યો જયજયકાર રે ૧૦
મોટા મોટા મુનિવર દે છે આશિષ રે,
જુગજુગ જોડુ અવિચળ રહેજો ઈશ રે,
શેષ શારદા એનો પાર ન પામે રે,
ગિરિધારીપ્રભુ ગુણ ગાતા દુખ વામે રે. ૧૧

પદ ૧૮ મુ.

રાગ ધોળ પ્રભાતી

રાય ભ્રભંજન મનમા હરખ્યા નિરખ્યા શ્રીરણછોડ રે,
પોહોચ્યા સહુના કોડ રે, ભાત ભાતની ભોજન સામગ્રી કરી રે ૧
ઘણુ હેત કરીને ગૌરવ દીધો, લીધો લહાવો રાય રે,
તત્પર સહુકો થાય રે, સનકાદિક આદે મુનિવર સહુકો આવિયા રે ૨
મણિ જડિત સોનાના, આસન મૂક્યા હારોહાર રે,
બ્રહ્મા ને ત્રિપુરાર રે, આરોગવા હરિવર વચમા બેસાડિયા રે ૩
તેણે સમે ત્યા ગીત ગાય છે, જાદવણી પુર નારી રે,
મુકી લાજ વિસારી રે, જાનસહિત જુગજીવન જમતા સાભળે રે. ૪
અમારી કન્યા બાળી ભોળી, કાનુડો કપટી કાળો રે,
દીસે કામણગારો રે, એના ચિત્તનો ચાળો સર્વે જાણિયો રે. ૫
ભોળી હુતી ત્યારે નીમ શું કરવા, અખંડ વરનુ લીધુ રે,
મોટુ કારજ કીધું રે, કપટી કરી શુ કાઢી લીધુ છેતરી રે ૬
છેતરિયા નારદજીએ અમને, નાખ્યા મોહની જાળ રે,
ભોળવિયા ભૂપાળ રે, કાળાવર ગોરી કન્યા લેઈ ગયો રે ૭

---

૨ ગૌરવ દીધો-ગૌરવનું ભોજન જમાડ્યુ

ગોરી હમણા થઈ છે, પેહેલાં તુલસીકેરૂં ઝાડ રે;
શીદ ચડાવો પાડ રે, પુણ્ય ઘણે ગુણવંતા વરને પામિયાં રે. ૮
ગુણવંતા શાના નિર્ગુણીઆ એ તો, સદા અસિદ્ધિ હોય રે;
ચરિત્ર ન જાણે કોય રે, જેને મળે તેનું સર્વસ્વ લેઇ દુખિયાં કરે રે. ૯
દુઃખ પેહેલુ પણ અંતે સુખ છે, મોક્ષ નિદાન રે;
ભક્તવત્સળ ભગવાન રે, મુષ્ટિ કણ માટે સુરવૈભવ આપિયો રે. ૧૦
કટાક્ષ કરતી કામનીઓ, એ રીતે મંગળ ગાય રે;
સુણીને જમતા જાય રે, હરિ હસિયા બ્રહ્મા શિવ સામું જોઇને રે. ૧૧
ભોજન કરી ઊઠ્યાં નર નારી, આપ્યાં બીડાં પાન રે;
સંતોષ્યા ભગવાન રે, રાય મભંજને આપી બહુ પેહેરામણી રે. ૧૨
ગિરિધારી મલુ જાનીવાસે, ગોત્રજ પૂજા થાય રે;
આવ્યા મુનિ બ્રહ્માય રે, મોહન છેલ છબીલી છોડે દોરડો રે. ૧૩

પદ ૧૯ મું.

રાગ સામેરી.

છબીલા છોડોની દોરડો, એને દોરડીએ દશ ગાંઠ;
બળ તમારૂં જાણીએ, જો ઉકેલો એ આંટ. છબીલા૦ ૧
પ્રથમ છોડે પાતળિયો જી, કન્યાનો કર સાહ્ય;
સુરવધૂ મુનિપત્નીઓ, તે પરમ મંગળ ગાય. છબીલા૦ ૨
તમો તો ચતુર ચિત્તચોર છો, છે સઘળી વાતો સહેલ;
કટાક્ષ કરી કહે કામની, એ તો ઘણો છે મુશ્કેલ. છબીલા૦ ૩
વાહાલા એ કારજ નહિ થાયે, કાળા તારો શિવ સખા તેડાવ્ય;
સહાય કરશે સર્વે મળી સંગે, આવે જો ઉમયાય. છબીલા૦ ૪
વાહાલા મારા બ્રહ્માજીએ ગાંઠ વાળી છે, મૂકો મનની મામ;

---

૧૦ આપિયો-(સુદામાને).

ઉતાવળા શુ થાઓ છો એ તો, નથી રતિસગ્રામ. છબીલાં૦ ૫
વાહાલા મારા છોડો બધન જીવના, અઘ ટાળે તમારૂં નામ;
મુક્તિ આપો છો સેહેજમાં, તેથી કપરૂં છે આ કામ. છબીલા૦ ૬
એવાં મગળ ગાય માનુની, ક્ષણમાં છોડ્યો દવ મોરાર;
ગિરિધારી પ્રભુ ગુણવતને કર, છોડે છબીલી નાર. છબીલા૦ ૭

પદ ૨૦ મું.

ચાલ દોરડાની હુંસની.

કન્યાએ ગ્રહ્યો હરિનો હાથ, છબીલી દોરડો ના છૂટે;
ગોરી સહુ ગાય ગીત રસાળ. છબીલી૦ ૧
તેડાવો તાત પ્રભંજનરાય;
માતા જો આવે ચંદ્રસેનાય. છબીલી૦ ૨
જોણે દોરડીએ દશ ગાઠ,
પડી અવળાસવળી આટ. છબીલી૦ ૩
એનો બાંધનારો ચતુરસુજાણ;
તેને તુ છોડનારી કોણ. છબીલી૦ ૪
સાચી હોય પ્રભુશુ પૂરણ પ્રીત;
જોઇએ તો રાખો રસ રીત છબીલી૦ ૫
છોડ્યો તવ તુલસીએ તત્કાળ;
તે જોઇને રીઝ્યા દીનદયાળ. છબીલી૦ ૬
આરાધે જોગી મુનિ મહાનત;
એવા ગિરિધારી પ્રભુ ગુણવત. છબીલી૦ ૭

પદ ૨૧ મુ.

રાગ ધોળની દેશી.

અવંતિકામા આનંદ અપાર,

તુલસીને ત્રિકમ પરણિયા રે;
વરકન્યાની શોભાનો નહિ પાર,
મુખડે નવ જાય વરણિયા રે. ટેક. ૧.
રાય પ્રભંજને આપી બહુ પેરામણી રે,
સુંદર રથ શણગારી આપ્યા સાજ;
તુલસીજીને વસ્ત્ર આભૂષણ ઓપતાં રે,
અનેક દાસી સેવા કાજ. તુલસી૦ ૨
આપ્યાં બહુ વિધ ગજ રથ ઘોડા પાલખી રે,
મોહનજીને મન ગમતા શણગાર;
વરકન્યાની પૂજા બહુ વિધિએ કરી રે,
દંપતિએ કર જોડી કર્યો નમસ્કાર. તુલસી૦ ૩
પ્રજાપતિને પીતામ્બર બહુ આપિયાં રે,
શિવને સુંદર પામરિયો ને સાલ;
સપ્ત ઋષિને નીલાંબર ને ધોતિયાં રે,
મઘવાપતિને મુક્તાફળની માળ. તુલસી૦ ૪
અરૂંધતીને આભૂષણ પેરાવિયાં રે,
ઉમયાજીને ઘરચોળી ને ઘાટ;
ઈંદ્રાણીને ચરણિયા ચોળી સાડીઓ રે,
સાવિત્રીને ચીર પટોળા પાટ. તુલસી૦ ૫
દેવ મુનિવર ગાંધર્વ કિન્નર અપ્સરા રે,
યોગ્યાયોગ્યે જેને જેવા અધિકાર;
પેહેરામણીમાં રાયે સર્વસ્વ આપિયું રે,
કરિયો સહુને સંતોષી નમસ્કાર. તુલસી૦ ૬
ગદગદ કંઠે રાજા ત્યાં સ્તુતિ કરે રે,

૧ અવન્તિકા—ઉજ્જયિની.

તમ સરખુ કાંઇ નથી કર્યું સનમાન;
તમારૂં તે તમને પાછું આપિયું રે,
મુજને મોટો કીધો શ્રીભગવાન. તુલસી૦ ૭
વચન સુણીને વળતું બોલ્યા શ્રીહરિ રે,
ભૂપતિ હવાં અમને કરો વિદાય;
પ્રસન્ન થયો હુ પ્રીતલડી જોઇ તમતણી રે.
તમોએ કર્યું તે કોઇએ નવ થાય. તુલસી૦ ૮
સાથ સર્વે ત્યાં મડપમાં પધરાવિયા રે,
કુંકુમ અગે કેસર છંટાય;
માનુનીએ ત્યાં મડપ વધાવિયો રે,
ગિરિધારીપ્રભુ માગે છે વિદાય. તુલસી૦ ૯

પદ ૨૨ મું.

રાગ ધોળ.

સાહેલી રે આંબો મોરિયો. એ રાગ.

છ રે પૂજા કરી સહુ જાનની,
આપે બીડાં રે છાંટે કેસર સાર;
મળી માનુની મંડપ વધાવિયો,
દીધા હાથા રે કુંકુમકેરા દ્વાર.
સાહેલી રે આનંદ અતિ ઘણો. ૧
આજ્ઞા માગીને ઉઠ્યા શ્રીહરિ,
થયો તત્પર રે સહુ જાનનો સાથ;
ભાવે કરી રે ભૂપતિ ભેટિયા,
ત્યાંથી લીધા રે ઝાલી હરિનો હાથ. સાહેલી રે૦ ૨
રથ હાથી ઘોડા ને રે પાલખી,

સરવે નીકળ્યાં રે વેવાઈપોળની બાહાર;
નગરલોક વળાવાને ચાલિયા,
બંદીજન બોલે રે કુળ કીર્ત્તિ વિસ્તાર. સાહેલી રે૦ ૩
તેણે સમે બ્રહ્માજી રે બોલિયા,
તમો વેહેલા રે જાઓ મુનિવર ત્યાંય;
હાવે વાર ક્ષણુ ના લગાડશો,
પધરાવો રે કન્યાને રથ માંય. સાહેલી રે૦ ૪
આવ્યા ઋષિ એવું સાંભળી,
જ્યાં બિરાજે છે રે તુલસી રાણીવાસ;
જોઇ રૂપ ઋષિ વિસ્મે થયા,
દીસે શોભા રે કોટિ સૂર્યપ્રકાશ. સાહેલી રે૦ ૫
થાય સાસરે જવાને સાંતરી,
દ્યે છે શિક્ષા રે તુલસીજીને માત;
ગિરિધારીપ્રભુ ગુણવંતને,
નવ ભૂલશો રે કાંઈ દિવસ ને રાત. સાહેલી રે૦ ૬

પદ ૨૩ મું.

ચાલ ચાતુરીઓની.

પુત્રી પનોતી રે ચાલ્યાં સાસરે;
માતા ચંદ્રસેના શિખામણ ઊચરે. ૧

વલણ.

પર પુરૂષનો રે, સંગ ના કીજીએ;
હાથોહાથ રે, તાળી ના લીજીએ. ૪

ઢાળ.

તાળી ના લીજીએ, આળ ના કીજીએ, સત્ય પોતાનું પાળિયે;
કામી નરશુ કામદષ્ટે, કદાપિ ના ભાળિયે. ૫
કોટિ કંદર્પ રૂપ સુંદર, પર પુરૂષ નવ વખાણીએ;
નાથ વિના જે નર જગતમાં, તુચ્છ તરણાવત જાણીએ. ૬

વલણ.

મન કર્મ વચનથી રે, પતિવ્રત પાળિયે;
અવગુણ કોટિ રે, અંતરથી ટાળિયે. ૭

ઢાળ.

અવગુણ કોટિ કથના તે, મન વિષે નવ ધારીએ;
સુખ દુઃખ સર્વે સાસરાનું તે, સ્વામી આગળ નવ પોકારીએ. ૮
ભરતાર સાથે ભેદ બુદ્ધિ, ભૂલીને નવ કીજીએ;
વચન શીશ ચઢાવીએ ને, પાછો સાચો ઉત્તર દીજીએ. ૯

વલણ.

દુર્જન સાથે રે, હાસ્ય ના કીજીએ;
કંથ વિના કોને રે, ચિત્ત નવ દીજીએ. ૧૦

ઢાળ.

કંથ સાથે કપટ કરીને, અંતર વાત ના રાખીએ;
મન મેળીએ નહિ પર પુરૂષશુ, સહોદર સમ દાખીએ. ૧૧

---

૧૧ સહોદર–ગાનો જણ્યો ભાઈ.

તેમાટે તનયા કહું તમો, રીસ રખે મન આણતાં;
બાઈ સાસરિયાનાં સુખ દુઃખ, તમો હજુ નથી જાણતાં. ૧૨

વલણ.

મીઠે વચને રે, સહુને બોલાવિયે;
કુળ અધિકારે રે, લજ્જા પાળિયે. ૧૩

ઢાળ.

પાળિયે લજ્જા મોટાંકેરી, કનિષ્ઠ બાળ પ્રમાણીએ;
સમાનને સહોદર ગણિયે, વૃદ્ધ પિતા સમ જાણીએ. ૧૪
વિચારીને વચન વદીએ, ભાર સહુનો રાખીએ;
લાજ મૂકી લોકડિયામાં, અંગ ઉઘાડું ન રાખીએ. ૧૫

વલણ.

પુત્રી પધારો રે, સૌભાગ્ય સાસરે;
ક્ષમા ધરી રહેજો રે, શોક્યને આશરે. ૧૬

ઢાળ.

આશરો અવિનાશીનો છે, દધિસુતા મંદિર વિષે;
બાઈ આજ્ઞા તેની પાળજો, કટુ વચન કહેતાં રખે. ૧૭
રીસાવશો નહિ તેથકી, ગંભીર ગુણ મન લાવજો;
સાદ કરે જો દધિસુતા ત્યારે, મોટી બેન કહી બોલાવજો. ૧૮

વલણ.

પુત્રી મારી રે, કોઈ દિન આવજો;
માત પિતાનું રે, નામ દીપાવજો. ૧૯

ઢાળ.

દીપાવજો કુળતણી કીર્તિ, તમો સકળ ગુણનાં જાણ છો;

---

૧૭ દધિસુતા-લક્ષ્મી. કટુ-કડવું.

હુ શીખામણ શી દઉં, તમો વેદ માહે પ્રમાણ છો ૨૦
લોકહિત વત્સલતા જણાવી, રીત જે પતિવ્રતતણી;
દાસ ગિરિધર પ્રભુ ઉપર, પ્રીત થાવાને ઘણી. ૨૧

પદ ૨૪ મું.

રાગ ધવલધનાશ્રી.

રાણીએ બોધ કર્યો બાળાને, મીઠે મધુરે સાદ જી,
શુભ મુહૂર્તમા સપ્ત ઋષિએ, દીધો આશિર્વાદ જી. ૧
તેણે સમે રાણી ચંદ્રસેનાએ, તેડયા શ્રીઘનશ્યામ જી,
એકાતસ્થળ પધરાવી પૂજા, કીધો દંડ પ્રણામ જી. ૨
તુલસીજીને શણગારીને, સોપી હરિને હાથ જી;
આ પુત્રી મારી છે ઘણી રાકડી, તે શરણે રાખજો નાથ જી. ૩
એના અવગુણ સામુ નવ જોશો, ક્ષમા કરજો અપરાધ જી,
દામોદરજી દીનવત્સલ છો, બાહ્ય ગ્રહ્યાની લાજ જી. ૪
જ્યારથકી એ મુજ ઘેર પ્રકટી, ગયા સકળ સંતાપ જી,
સાત વરસ જાતા નવ જાણ્યા, આનંદમા દિન રાત જી ૫
કોને જોઇને ઠરીશુ હાવે, જીવન સઘળુ જાય જી,
પુત્રવડે પરિવાર ઉજળો, પુત્રી પારકી થાય જી ૬
એક પુત્ર જો હોત અમારે, તો આવડુ દુઃખ નવ થાય જી,
એવુ કહી નેત્રે જળ આવ્યા, ગદગદ કંઠે ભરાય જી ૭
ત્યારે દયા ઘણી પ્રભુને મન આવી, બોલ્યા શારંગપાણિ જી,
આ મંગળ સમે શુ રુદન કરો છો, વિવેક વિચારો રાણી જી. ૮
પછે પુરૂષોત્તમજી પ્રસન્ન થયા, ત્યા આપ્યુછે વરદાન જી,
જાઓ થોડા દિવસમા પુત્ર પ્રગટશે, સુંદર રૂપ નિધાન જી ૯
વિજયકુંવર તેનુ નામ પાડજો, પોહોચશે મનના કોડ જી,
રાય રાણી ઘણુ આનંદ પામ્યા, પ્રસન્ન થયા રણછોડ જી ૧૦

જેજેકાર થયો પુર સઘળે, વાગ્યાં ઢોલ નિશાન જી;
તુલસીજીને બેસાડ્યાં રથમાં, ચાલ્યા શ્રીભગવાન જી. ૧૧
નગર બાહાર સહુ સાથ નીકળ્યો, લોક વળાવવા જાય જી;
ભૂપતિ ભૂધર પાળા ચાલે, શુકન ભલેરા થાય જી. ૧૨
પછે ઊભા રહીને અલબેલોજી, બોલ્યા વિનય વચન જી;
મંદિર પધારો મહીપતિ હાવે, સાથ સહિત રાજન જી. ૧૩
ત્યારે ગદગદ કંઠે થયા રાયજી, કીધો બહુ પરણામ જી;
ભૂધરજીને ભુજ ભરી ભેટ્યા, ભૂપતિ ત્યાં નિરવાણ જી. ૧૪
હું અલ્પ જીવ અપરાધી છું, તમો ઈશ્વર છો સર્વજ્ઞ જી;
શરણ રાખજો સ્વામી મુજને, જાણી કુબુદ્ધિ અજ્ઞ જી. ૧૫
ચંદ્રનું બિંબ સમુદ્રમાં દેખી, જળચર માને મીન જી;
એમ રૂપ તમારૂં નવ જાણે, મંદભાગી મતિહીન જી. ૧૬
તેમાટે મુજને ભૂલી ના જશો, ભક્તવત્સલ અવિનાશ જી;
ગિરિધારીપ્રભુ ચરણકમલનો, જનમોજનમ થઉં દાસ જી. ૧૭

પદ ૨૫ મું.

રાગ ધોળ.

ત્રિભોવનપતિ મહારાજ, ત્રિકમરાય, તુલસીને પરણી પધારિયા રે.
બોધ કર્યો બહુ રાયને રે, રથમાં બેઠા રણછોડ રે;
સહુ સાથ વળાવી પાછા વળ્યા રે, પોત્યા મનના કોડ રે. ત્રિકમરાય૦ ૧
નગરથકી સહુ ચાલિયા રે, જાન સહિત જદુનાથ રે;
શિવ બ્રહ્મા સુરપતિ મળી રે, દેવ મુનિવર સાથ રે. ત્રિકમરાય૦ ૨
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં રે, થઈ રહ્યો જયજયકાર રે;
હરખ ભર્યા હેતે કરી રે, આવ્યા વૈકુંઠ મોઝાર રે. ત્રિકમરાય૦ ૩
દધિતનયા હરખ્યાં ઘણું રે, પૂજ્યા પ્રાણઆધાર રે;

એ છે શાસ્ત્રતણો આધાર રે, કાંઈ બુદ્ધિતણો અનુસાર રે,
માટે સંદેહ ન કરશો કોય રે, જેવા તેવા પણ હરિગુણ હોય રે ૧૮

ઢાળ.

શણગાર વસ્ત્ર ધરાવીએ, સંતોષીએ સહુ જન. ૭
વિપ્ર સાધુ વૈષ્ણવને ત્યાં, કરાવીએ ભોજન;
વિધિપૂર્વક યથા શક્તિએ, જે કરે તુલસી લગન. ૮

ઢાળ.

જે કોઈ તુલસીને પરણાવે રે, શાલગ્રામ જમાત્ર થઇ આવે રે;
તેના ભાગ્યતણો નહિ પાર રે, કરે કરૂણા શ્રીદેવ મોરાર રે. ૯
તે તો મનવાંચ્છિત ફળ પામે રે, કોટિ જન્મનાં કિલ્મિષ વામે રે;
નિર્ધન હોય તે પામે ધન રે, વંઝા પામે પુત્ર રતન રે. ૧૦
જેવી ઇચ્છા ધરે મન માંહે રે, થાય સફળ મનોરથ ત્યાંહે રે;
બ્રહ્મહત્યાદિ પાતક જાય રે, એવું શાસ્ત્ર પોકારીને ગાય રે. ૧૧
વ્રત સકળ તીર્થ સ્નાન રે, મેરૂ કનક કોટિ ગૌદાન રે;
અશ્વમેધતણું પુણ્ય થાય રે, તુલસીવિવાહનો એ મહિમાય રે. ૧૨

વલણ.

મહિમા તુલસીલગ્નનો, મેં મુખડે કેમ કહેવાય;
મહદ્ મુનિ એ મર્મ જાણે, વેદ નિત્યપ્રત્યે ગાય. ૧૩
તુસસીવિવાહ કરે તેના, ભાગ્યતણો નહિ પાર;
દેહ ધરી પ્રમાણ છે, તેનો સફળ થયો અવતાર. ૧૪

ઢાળ.

અવતાર સફળ તેનો થાય રે, જે કો શીખે સુણે ને ગાય રે;
તેનું જન્મમરણ દુઃખ વામે રે, અંતે અવિચળ પદવી પામે રે. ૧૫
થયો પૂરણ તુળસીવિવાય રે, કરી કરૂણા શ્રીજદુરાય રે;
સહુ વૈષ્ણવની કરૂણાય રે, કરી ગુરૂ સંતે દયાય રે. ૧૬
હું છું અલ્પ બુદ્ધિ મતિમંદ રે, શું જાણું ગુણ ગાઈ ગોવિંદ રે;
ક્ષમા કરજો મારો અપરાધ રે, મોટા કવિજન બુદ્ધિ અગાધ રે. ૧૭

મંગળવિધિ સર્વે કરી રે, ઋષિને કર્યા નમસ્કાર રે. ત્રિકમરાય૦ ૪
તુલસી વેગે પધારિયાં રે, લાગ્યાં લક્ષ્મીજીને પાય રે;
ભુજ ભરી ભેટ્યાં ભાવશુ રે, હઇયામાં હરખ ન માય રે. ત્રિકમરાય૦ ૫
નોતરની સેવા કરી રે, સંતોષ્યા સહુ સાથ રે;
પછે આજ્ઞા માગી સહુ ચાલિયા રે, શિવબ્રહ્મા સુરનાથ રે. ત્રિકમરાય૦ ૬
નિજ નિજ સ્થાનક સહુ ગયા રે, પોહોત્યા મનના કોડ;
ગિરિધારીપ્રભુ પ્રેમશુ રે, પરણ્યા શ્રીરણછોડ રે. ત્રિકમરાય૦ ૭

પદ ૨૯ મું.

રાગ ધોળ.

સહુ મનોરથ પૂરણ થયા, પરણિયા શ્રીરણછોડ;
તુલસીવિવાહ ભાવે ગાયો, પોહોત્યા મનના કોડ. ૧
ભરતખંડ ભૂતળમાં આવી, ધરિયો મનુષ્ય અવતાર;
તુલસીવિવાહ કરે તેના, ભાગ્યતણો નહિ પાર. ૨

ઢાળ.

તેહેના ભાગ્યતણો નહિ પાર રે, ભૂતળમાં તેનો ધન્ય અવતાર રે;
શુભ મુહૂર્તમા તુલસીજી રોપાવે રે, શુદ્ધ ભોમી સુગંધ સીંચાવે રે. ૩
ધૂપ દીપ નૈવેદ ધરાવે રે, ત્યાં તો નવરંગ ચિત્ર કરાવે રે;
દિન પ્રત્યે હરિગુણ ગાય રે, તુલસી જ્યારે મોટાં થાય રે. ૪
બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ સાધુ કહિયે રે, વેહેવાઈ થઈને તેને ઘેર જઇયે રે;
શાળિગરામશુ વિવાહ કરિયે રે, શુભ મુહૂર્ત લગ્નનું ધરિયે રે. ૫
પુત્રી પોતાની હોયે જ્યમ રે, વિવાહ તુલસીનો કરિયે ત્યમ રે;
તુલસીજી મંજરી આવતા પેહેલા રે, કરિયે લગ્ન પ્રભુ સાથે વેહેલાં રે. ૬

વલણ.

લગ્ન કરી પરણાવીએ, તુલસી ને શાલિગ્રામ;

શણગાર વસ્ત્ર ધરાવીએ, સંતોષીએ સહુ જન. ૭
વિપ્ર સાધુ વૈષ્ણવને ત્યાં, કરાવીએ ભોજન;
વિધિપૂર્વક યથા શક્તિએ, જે કરે તુલસી લગન. ૮

ઢાળ.

જે કોઈ તુલસીને પરણાવે રે, શાલગ્રામ જમાત્ર થઈ આવે રે;
તેના ભાગ્યતણો નહિ પાર રે, કરે કરૂણા શ્રીદેવ મોરાર રે. ૯
તે તો મનવાંચ્છિત ફળ પામે રે, કોટિ જન્મનાં કિલ્મિષ વામે રે;
નિર્ધન હોય તે પામે ધન રે, વંઝા પામે પુત્ર રતન રે. ૧૦
જેવી ઇચ્છા ધરે મન માંહિ રે, થાય સફળ મનોરથ ત્યાંહે રે;
બ્રહ્મહત્યાદિ પાતક જાય રે, એવું શાસ્ત્ર પોકારીને ગાય રે. ૧૧
વ્રત સકળ તીર્થ સ્નાન રે, મેરૂ કનક કોટિ ગૌદાન રે;
અશ્વમેધતણું પુણ્ય થાય રે, તુલસીવિવાહનો એ મહિમાય રે. ૧૨

વલણ.

મહિમા તુલસીલગ્નનો, મેં મુખડે કેમ કહેવાય;
મહદ્ મુનિ એ મર્મ જાણે, વેદ નિત્યપ્રત્યે ગાય. ૧૩
તુલસીવિવાહ કરે તેના, ભાગ્યતણો નહિ પાર;
દેહ ધરી પ્રમાણ છે, તેનો સફળ થયો અવતાર. ૧૪

ઢાળ.

અવતાર સફળ તેનો થાય રે, જે કો શીખે સુણે ને ગાય રે;
તેનું જન્મમરણ દુઃખ વામે રે, અંતે અવિચળ પદવી પામે રે. ૧૫
થયો પૂરણ તુળસીવિવાય રે, કરી કરૂણા શ્રીજદુરાય રે;
સહુ વૈષ્ણવની કરૂણાય રે, કરી ગુરૂ સંતે દયાય રે. ૧૬
હું છું અલ્પ બુદ્ધિ મતિમંદ રે, શું જાણું ગુણ ગાઈ ગોવિંદ રે;
ક્ષમા કરજો મારો અપરાધ રે, મોટા કવિજન બુદ્ધિ અગાધ રે. ૧૭

એ છે શાસ્ત્રતણો આધાર રે, કાઈ બુદ્ધિતણો અનુસાર રે;
માટે સંદેહ ન કરશો કોય રે, જેવા તેવા પણ હરિગુણ હોય રે. ૧૮

ઢાળ.

ગાયા હરિગુણ તુલસીવિવાહ, પોહોચી મનની આશ;
ચોપાઈ ત્રણસે સિત્તેર પૂરી, પદ વીગષષ્ટ પ્રકાશ. ૧૯
સંવત અઢારસે ઇકોતેર, ઋતુ વૃષા માસ અષાઢ;
સિતપક્ષમાં પૂરણ થયો, સપ્તમી ને બુધવાર. ૨૦
પદ ભગ કો કરશો નહિ, હોય દોષ કવિતા છંદ;
દાસ ગિરિધર નિમિત્ત એક, કર્તા શ્રીગોવિંદ. ૨૧

---

૨૦ સિતપક્ષ—અજવાળિયુ

પરચુરણ કવિતા.

ગરબી ૧ લી.

આવો આવો રે નંદના લાલ, મારે ઘેર આવો રે;
ઘણું પ્રેમ ધરે વ્રજબાળ, હસી બોલાવો રે. ટેક. ૧
શામાટે શામળિયા વાહાલા, અમશુ અંતર રાખો રે;
પ્રીત પૂર્વની છોડી છબીલા, દૂર જઇ શું દાખો. મારે૦ ૨
મોહનજી તારૂં મુખ જોવાને, મારૂં મન વ્યાકુળ થાય રે;
અંતરકેરી વાતલડી તે, કોઇને નવ કહેવાય. મારે૦ ૩
જાણો છો તમને શું કહીએ, જીવન પ્રાણઆધાર રે;
દુરીજન લોક હસે દેખતાં, જાય તમારો ભાર. મારે૦ ૪
શામસુંદર સેજ સમારી, જોઉં તમારી વાટ રે;
લટકંતા લક્ષ્મીવર આવો, તમો રીસાવ્યા શામાટ. મારે૦ ૫
વચન સુણી વિઠ્ઠલવર આવ્યા, રસિયા શ્રીરણછોડ રે;
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુએ, પૂર્યા મનના કોડ. મારે૦ ૬

ગરબી ૨ જી.

મુને મળિયા સુંદરશ્યામ, આજ મારે દીવાળી;
મારાં સફ્ળ થયાં મન કામ, આવ્યા વનમાળી. ટેક.
મેં મારા મંદિરિયા આગળ, મૂકી દીવડાની હાર રે;
તત્પર થઇ આંગણીએ ઊભી, સજી સોળ શણગાર. આજ૦ ૧
ઓચિંતો અલબેલો આવ્યા, ચાલે લટકતી ચાલ રે;
મોરમુગટ શિર કાને કુંડળ, ઉર સોહે વનમાળ. આજ૦ ૨

---

૧ વ્રજબાળ—વ્રજની સ્ત્રીઓ. ૨ અંતર—તફાવત—જુદાગિરી. પૂરવની—પહેલાંની. દાખો—જણાવો—સંદેશો કહાવો. ૫ સેજ—શય્યા. સમારી—સુધારી તૈયાર કરી.

૨ સોહે—શોભે.

આજ સોનાના સૂરજ ઉગ્યા, દૂધડે વરશ્યા મેહ રે;
નંદકુંવરની સાથે મેં તો, કીવો નવલો નેહ. આજ૦ ૩
રમિયાને હૃદયાશુ ચાંપી, મંદિરમાં લેઇ ચાલી રે;
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુશુ, હશીને લીધી તાળી. આજ૦ ૪

પદ ૧ લું.

શામાટે મોહન અમશુ રે, અંતર રાખો છો આંટી;
કોઇ નાર મળી ધૂતારી રે, ઘેરાયાછો જબરી ઘાટી. ૧
સુખ તેનુ આરૂ લાગ્યુ રે, અળગા નવ રહેશો એક ઘડી;
મોહ્યા છો મન મોહનજી રે, અંતર પ્રીતે રહુ જડી. ૨
એમ ભેદ ન કરિયે ભૂધર રે, સહુને મન સરખી આશા;
માધવજી માનસરોવર રે, સહુને જળકેરી પ્યાસા. ૩
તેમાટે કહું છું ત્રિકમ રે, ટેક ગ્રહી તુજ નામતણી;
ગિરિધારી ગુણ અવગુણ ટાળી રે, ગિરિધારી ભાળો ભક્ત ભણી. ૪

પદ ૨ જું.

માતા શું કહીએ તમને રે, લાડકવાયો લાડ કર્યો;
નિત્ય ઊઠીને સંતાપે રે, મથુરા મારગ બંધ કર્યો. ૧
જઇ બેસે જમુના આરે રે, પરનારી પાલવ ઝાલે;
સુનુ ઘર દેખે જેનું રે, તેમાં માંકડલાં ઘાલે. ૨
મહી માંખણને વગુમાડે રે, મહારે મનમાન્યો પ્રીતે;
ગિરિધારીપ્રભુને કહેજો રે, હાવે રમિયો રહે રીતે. ૩

---

૧ જબરી ઘાટી-વિકટ જગા. ૩ પ્યાસા—તરસ. ગિરિધારી ઇ૦—ગિરધર ભક્તના ગુણ અવગુણ દૂર કરીને.

* માતા-યશોદા. યશોદા પ્રતિ ગોપીઓની ઉક્તિ છે રીતે-સભ્યતાની રીતે.

૫૬ ૩ જું.

રીતે રહેજો વ્રજનારી રે, સોર કરો શાને કાજે;
એ લાડકવાયો મારો રે, લાડ કરે તે સહુ છાજે. ૧
શામાટે આળ ચઢાવો રે, (એ) બાળક ભોળી શું જાણે;
સમજે નહિ પટ પેહેર્યામાં રે, ચીર તમારાં ક્યમ તાણે. ૨
મારે મંદિર મહી માખણ રે, રસિયો રંચક નવ ચાખે;
ગિરિધારી પ્રભુ છે માટે રે, ભાર તમારો નવ રાખે. ૩

૫૬ ૪ થું.

નહિ સાચું ભાર તમારો રે, માતા મન સમજી જોજો;
શું જાણો કરતુક એનાં રે, કપટી થઇ બેઠો ભોળો. ૧
લાડકવાયો છે તમને રે, અમને શું આપી દેશે;
કોઇ નાર માથાની મળશે રે, મૂલ ગણીને સહુ લેશે. ૨
ક્યમ કહીએ બાળક એને રે, સહુથી મોટો કહાવે છે;
ગિરિધારી પ્રભુની વાતો રે, કહેતાં લજ્જા આવે છે ! ૩

૫૬ ૫ મું.

સુત મારા શાને કાજે રે, આળ કરો જઇ અબળાને;
કોઇ કુડું કામણ કરશે રે, સાચુ થાશે સબળાને. ૧
કોઇને હસવું નવ કીજે રે, ભારેખમ થઇને રહીએ;

---

૧ યશોદાનો ગોપીઓ પ્રતિ ઉત્તર. ૩ રંચક—રજ—લગાર પણ.

૧ ગોપિકાઓની યશોદા પ્રતિ ઉક્તિ. માતા–યશોદા. કરતુક–કામ. કપટી ઈ૦–એ (કૃષ્ણ) કપટી છે, પણ હમણા ભોળો થઈને બેઠો છે. ૨ મૂલ -દહીં, માખણ વગેરે બિગાડ કર્યાં હશે તેનું.

૧ આળ—અટકચાળાં અથવા તોહમત ચઢે એવાં કૃત્ય. કુડું—ટુચકો. સબળાને—તને—ધન, સૌંદર્યાદિ સંપત્તિવાળાને.

આજ સોનાના સૂરજ ઉગ્યા, દૂધડે વરશ્યા મેહ રે;
નંદકુંવરની સાથે મેં તો, કીધો નવલો નેહ. આજ૦ ૩
રસિયાને હૃદયાશુ ચાંપી, મંદિરમાં લેઇ ચાલી રે;
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુશુ, હશીને લીધી તાળી. આજ૦ ૪

પદ ૧ લું.

શામાટે મોહન અમશું રે, અંતર રાખો છો આંટી;
કોઇ નાર મળી ધૂતારી રે, ઘેરાયાછો જબરી ઘાંટી. ૧
સુખ તેનું સારૂં લાગ્યું રે, અળગા નવ રહેશો એક ઘડી;
મોહ્યા છો મન મોહનજી રે, અંતર પ્રીતે દેહ જડી. ૨
એમ ભેદ ન કરિયે ભૂધર રે, સહુને મન સરખી આશા;
માધવજી માનસરોવર રે, સહુને જળકેરી પ્યાસા. ૩
તેમાટે કહું છું ત્રિકમ રે, ટેક ગ્રહી તુજ નામતણી;
ગિરિધારી ગુણ અવગુણ ટાળી રે, ગિરિધારી ભાળો ભક્ત ભણી. ૪

પદ ૨ જું.

માતા શું કહીએ તમને રે, લાડકવાયો લાલ કર્યો;
નિત્ય ઊઠીને સંતાપે રે, મથુરા મારગ બંધ કર્યો. ૧
જઇ બેસે જમુના આરે રે, પરનારી પાલવ ઝાલે;
સુનું ઘર દેખે જેનું રે, તેમાં માંકડલાં ઘાલે. ૨
મહી માંખણને વણસાડે રે, મહાલે મનમાન્યો પ્રીતે;
ગિરિધારીપ્રભુને કહેજો રે, હાવે રસિયો રહે રીતે. ૩

---

૧ જબરી ઘાંટી–વિકટ જેળા. ૩ પ્યાસા—તરસ. ગિરિધારી ઈ૦—ગિરધર ભક્તના ગુણ અવગુણ દૂર કરીને.

૧ માતા–યશોદા. યશોદા પ્રતિ ગોપીઓની ઉક્તિ છે. રીતે–સભ્યતાની રીતે.

પદ ૩ જું.

રીતે રહેજો વ્રજનારી રે, સોર કરો શાને કાજે;
એ લાડકવાયો મારો રે, લાડ કરે તે સહુ છાજે. ૧
શામાટે આળ ચઢાવો રે, (એ) બાળક બોલી શું જાણે;
સમજે નહિ પટ પેહેર્યામાં રે, ચીર તમારાં ક્યમ તાણે. ૨
મારે મંદિર મહી માખણ રે, રસિયો રંચક નવ ચાખે;
ગિરિધારી પ્રભુ છે માટે રે, ભાર તમારો નવ રાખે. ૩

પદ ૪ થું.

નહિ રાખું ભાર તમારો રે, માતા મન સમજી બોલો;
શું જાણો કરતુક એનાં રે, કપટી થઇ બેઠો ભોળો. ૧
લાડકવાયો છે તમને રે, અમને શું આપી દેશે;
કોઇ નાર માથાની મળશે રે, મૂલ ગણીને સહુ લેશે. ૨
ક્યમ કહીએ બાળક એને રે, સહુથી મોટો કહાવે છે;
ગિરિધારી પ્રભુની વાતો રે, કહેતાં લજ્જા આવે છે! ૩

પદ ૫ મું.

સુત મારા શાને કાજે રે, આળ કરો જઇ અબળાને;
કોઇ કુડું કામણ કરશે રે, સાચું થાશે સબળાને. ૧
કોઇને હસવું નવ કીજે રે, ભારેખમ થઇને રહીએ;

---

૧ યશોદાનો ગોપીઓ પ્રતિ ઉત્તર. ૩ રંચક—રજ—લગાર પણ.

૧ ગોપિકાઓની યશોદા પ્રતિ ઉક્તિ. માતા–યશોદા. કરતુક–કામ. કપટી ઈ૦–એ (કૃષ્ણ) કપટી છે, પણ હમણા ભોળો થઈને બેઠો છે. ૨ મૂલ –દહીં, માખણ વગેરે બિગાડ કર્યો હશે તેનું.

૧ આળ—અટકચાળાં અથવા તોહમત ચઢે એવાં કૃત્ય. કુડું કામણ —ટૂચકો. સબળાને—તને—ધન, સૌંદર્યાદિ સંપત્તિવાળાને.

લોકડિયાં આળ ચઢાવે રે, પરમ દિર શાને જઇએ. ૨
વિવાહ ક્યમ થાશે તારો રે, લોકડિયાં લક્ષણ જોશે;
ગિરિધારીપ્રભુ છે એવો રે, ઘેલો થઇને ઘર ખોશે. ૩

ગરબી ૧ લી.

આંખડી કામણગારી, હો કાહાન તારી, આંખડી કામણ ગારી.
પતિવ્રતાને પાડે પલકમાં, ચચળ ચોર અણિયાળી. હો કાહાન૦ ૧
સામું જોતામાં શુદ્ધ બુદ્ધ ભૂલે, લાગે તે પ્રેમની તાળી. હો કાહાન૦ ૨
સમશ્યામા સર્વે સમજાવે, જોતાં ખજે નહિ ખાળી. હો કાહાન૦ ૩
ગિરિધારી ગુણવત પ્રભુને, કહે રાધા રૂપાળી. હો કાહાન૦ ૪

ગરબી ૨ જી.

કુકુમ કાજળ રેખા પડી છે, તબોળના રગમાં બોળી. હો રાજ૦ ૨
સુખડું સર્વે તેને આપ્યું, પ્રેમને ત્રાજવે તોળી. હો રાજ૦ ૩
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુ છો, જુઓની આંખ્યો ચોળી. હો રાજ૦ ૪

ગરબી ૪ થી.

વાંસળી ક્યાં વીસારી, હો રાજ ! તમે વાંસળી ક્યાં વીસારી.
વાંસળી મૂકીને કોનું વેલણુ લાવ્યા, ભોળવ્યા નાર ધૂતારી. હો રાજ૦ ૧
કામણગારીએ કામણ કીધુ, બેઠા તે સરવસ હારી. હો રાજ૦ ૨
ભાન ગયું ભૂધરજી તમારૂ, છેક થયા વ્યભિચારી. હો રાજ૦ ૩
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુ છો, જુઓની વાત વિચારી. હો રાજ૦ ૪

ગરબી ૫ મી.

આખડી રતીચોળ છે, હોજી તમારી આખડી રતી ચોળ છે.
અલબેલાજી ઊંઘે ઘેરાણા, ઉજાગરામાં રગરોળ છે. હોજી તમારી૦ ૧
કેઈ માનીતીને મોહોલે ગયા'તા, કાજળ રેખ કપોળ છે. હોજી તમારી૦ ૨
કાલે સાજે શું કહીને ગયા'તા, જાઓ ને જૂઠા બોલ છે. હોજી તમારી૦ ૩
ગિરિધારી ગુણવંત પ્રભુ છો, મુખમા એનો તબોળ છે હોજી તમારી૦ ૪

ગરબી ૬ ઠ્ઠી.

કાહાનજી વર છે રૂડો, હો માડી ! મારો કાહાનજી વર છે રૂડો.
મારૂં મન માન્યું એ સાથે, સહુ સસાર છે કૂડો. હો માડી૦ ૧
રૂડાં લગ્ન લેઈને પરણાવો, અખડ રહે મારો ચૂડો. હો માડી૦ ૨
લક્ષણવતો ને લટકાળો, મહિમા એનો છે ઉંડો. હો માડી૦ ૩
ગિરિધારી ગુણવત પ્રભુને, નવ જાણે તે બૂડ્યો. હો માડી૦ ૪

---

૨ સરવસ—સર્વસ્વ. ૨ કપોળ—ગાલ ૪ બૂડ્યો—સસારસાગરમા

ગરબી ૭ મી.

દેશીફેર.

ઊભા રહો અલબેલડા ને કહું એક છાની વાત; સુંદર શામળિયા.
ક્યાંથી આવ્યા કાહાનજી, તમો ક્યાં રમી આવ્યા રાત. સુંદર૦ ૧
આંખલડી ઉજાગરે, કાંઇ થઈ છે રાતીચોળ;
સિંદૂરનો સેંથો પડ્યો, કાંઈ કાજળરેખ કપોળ. સુંદર૦ ૨
પેચ સંભાળો પાઘનો, કાંઇ છૂટા મેલ્યા કેશ;
નાનપણામાં નાથજી, તમે છોજી બાળેવેશ. સુંદર૦ ૩
ડગમગતા હીંડો ડોલતા, કાંઈ ગઈ તમારી સાન;
મારા સમ સાચું કહો, શુ લાજો છો મન માંય. સુંદર૦ ૪
પીળું પીતામ્બર ક્યાં ગયું, ને શું ઓઢી લાવ્યા ચીર;
ભૂધરજી ભૂલા પડ્યા, તમો છો જી બાવનવીર. સુંદર૦ ૫
તમે શામાટે નથી બોલતા, હું જાણું તમારી પેર;
કાલે મેં દીઠા હુતા (જાતાં), પેલી પાડોશણને ઘેર. સુંદર૦ ૬
નિત્ય નિત્ય નવલી પ્રીતડી ને, નિત્ય નિત્ય નવલા રંગ;
પ્રભુ ગિરિધારી ગુણવંત છો, કાંઈ રહો પોતાને ઢંગ. સુંદર૦ ૭

✓ ગરબી ૮ મી.

તમે ક્યાં રમી આવ્યા રાતડી, સાચું કહો સુંદરશામ;
નટવર નાનડિયા.
કોઈ [1]સુભાગ્યવંતી સુંદરી, તેનાં કરિયાં પૂરણ કામ. નટવર૦ ૧
જૂઠા બોલા જીવણજી, ને જૂઠાં બોલે વેણ;
કઠણ હૈયાના કાહાનજી, ને કપટે ભરિયાં નેણ. નટવર૦ ૨
કાલે મુજને કહી ગયા જે, આવુ તમારે ઘેર;

---

૧ સુભાગ્યવંતી—સારા ભાગ્યવાળી.

શું બોલ્યા ને શું કર્યું, શી થઇ તમારી પેર. નટવર૦ ૩
હવે પ્રભાતે પાતળિયાજી, શું કરવા આવ્યા આંય;
જે માનીતી હોય માનુની, તમો પાછા જાઓ ત્યાંય. નટવર૦ ૪
રસિયાજી રસના ભર્યા, શું છાકયા હીંડો છેલ;
મીઠાં બોલીને રીઝાવો, એ ફોગટના શા ફેલ. નટવર૦ ૫
સંગ તમારો જે કરે, તે માણસમાંથી જાય;
અંતરકેરી વાતડી, તે કોઇને નવ કહેવાય. નટવર૦ ૬
રસિયાજી રસ માણવા, અમો બાંધી તમશુ પ્રીત;
પ્રભુ ગિરિધારી ગુણવંત છો, કાંઇ રાખો તમારી રીત. નટવર૦ ૭

ગરબી ૯ મી.

સાંભળ સહિયર વાતડી, મારૂં મનડું વ્યાકુળ થાય; મોહન મળવાને.
મુને ઘરધંધો ગમતો નથી, ને એક પલક જુગ થાય. મોહન૦ ૧
મુને ભોજનિયું ભાવે નહિ, નિદ્રા નવ આવે નેણ;
વેરણ લાગે રાતડી, મુખ બોલાયે નહિ વેણ. મોહન૦ ૨
સજ્જા જાણે સાપણી, તે મુજને ખાવા ધાય;
ચંદન ચોળું અંગમાં, તે જાણે લાગી લા'ય. મોહન૦ ૩
હું ઘરમાં ફટકારી ફરૂં, કાંઇ જાણે વળગ્યાં ભૂત;
પરણ્યો આવે પાસમાં, તે જાણે જમનો દૂત. મોહન૦ ૪
કુટુમ્બ લાગે કારમું, ને જૂઠા સર્વે લોક;
વાહાલાના વિયોગથી, મારે કંઠે પડિયા શોષ. મોહન૦ ૫
અંતરમાં સંભારતી, હરિ હૈડાકેરો હાર;
એક પલક નવ વીસરે, મારો શામળિયો શણગાર. મોહન૦ ૬
પ્રાણજીવન જોયા વિના, કાળજડે કાંઈ કાંઈ થાય;
પ્રભુ ગિરિધારી ગુણવંત છો, એ મળતાં દુઃખડાં જાય. મોહન૦ ૭

ગરબી ૧૦ મી.

મહિયારી મહી વેચવાને નીકળી,
મારગ વચ્ચે આડો ઊભો કાહાન જો;
માગે છે તે દાણ મહીનું માંવળી,
સર્વે સખાને શામે કીધી સાન જો. મહિયારી૦ ૧
સહુ ગ્વાલે આવી ઘેરી ગોપિકા,
રસિક શિરોમણિ રાધા રૂપ રસાળ જો;
ક્રોધ કરી બોલી નંદકુમારશું,
વાટે જાતાં શાને કરો છો આળ જો. મહિયારી૦ ૨
અમો સરવે વ્રજવનિતા છુ સાધવી,
દાણ મિષે કરી લોપો અમારી લાજ જો;
વાટે ને ઘાટે વળગો વિઠ્ઠલા,
નથી જાણતા કંસનું કપરૂં રાજ જો. મહિયારી૦ ૩
હું જાણુ છું મોટમતા મરજાદની,
હસીને એવું બોલ્યા હળધર વીર જો;
ક્યાં ગઈતી લાજ તમારી તે સમે,
નગ્ન કરી મેં હર્યાં તમારાં ચીર જો. મહિયારી૦ ૪
શું કરીએ સર્વે આવ્યાં સાંકડે,
પરવશ પડિયાં માટે ન થયું જોર જો;
ચોરંતાં ચીર અમો દીઠા નહિ,
નીકર સર્વે જાણત નંદકિશોર જો. મહિયારી૦ ૫

---

૧ મહિયારી—દહીં વેચનારી. આડો—રોકીને. દાણ—નાકુ—જકાત. ૪ હળધર(બળરામ)ના વીર (ભાઇ)—કૃષ્ણ. ૫ પરવશ—પરાધીન—કબજામાં. તમે ચીર લેઈ ગયા અને અમે જળમા વસ્ત્ર વિનાનાં હતાં તેથી અમારાથી કાંઇ બન્યું નહિ !

હવે જાણીને શું કરતાં'તાં સુંદરી,
બીક દેખાડે કંસની વારંવાર જો;
હિમાયતી થઈને બોલે બેહેકતી,
નથી બી'તો હું કંસથકી લગાર જો. મહિયારી૦ ૬
હિમાયતી હું છું મારા બાપની,
ગોપની મધ્યે મુગટમણિ વ્રખુભાન જો;
લાડકવાઇ રાજકુમારી તેતણી,
શું જાણે તું આવી રહેલો કા'ન જો. મહિયારી૦ ૭
આવી રહ્યો છું પણ નથી હું બાપડો,
બીવરાવે છે દેખી બાળક વેશ જો;
બળવંતો ત્યારે મુજને જાણશો,
જ્યારે પછાડીશ કંસને ઝાલી કેશ જો. મહિયારી૦ ૮
ખટ બંધુ જ્યારે તમારા મારિયા,
બંધીખાને માત પિતા દુઃખવંત જો;
મથુરાથી મધરાતે શું આવિયા,
ત્યારે કંસ પછાડ્યો નહિ બળવંત જો. મહિયારી૦ ૯
બાળલીલા કરવી'તી મારે જ્યહાં,
શિવ બ્રહ્મા મુનિવર નવ જાણે ભ્રમ જો;

---

૬ કરતાં'તાં-કરતાં હતાં—કરનાર છો. હિમાયતી-હિમાયતવાળી-બળ વાતના પક્ષવાળી.

૭ આવી રહેલો—મથુરાથી આવી રહેલો તું નંદનો ખરો છોકરો નથી એ વ્યંગ્ય છે—નર્મયુક્ત મેહેણું છે.

૯ રાધા કહે છેઃ ખટ બં૦—જ્યારે કંસે તમારા ૭ ભાઈઓને માર્યા અને માત પિતાને બંધીખાને નાખ્યાં ત્યારે મધરાતે મથુરાથી શું કરવા નાસી આવ્યા ? અને ત્યારેજ કંસને કેમ ન માર્યો ?

તપ કરિયું પૂર્વે નંદ યશોમતિ,
પુત્ર ભાવે હું પ્રગટ્યો પૂરણબ્રહ્મ જો. મહિયારી૰ ૧૦
બ્રહ્મ થઇ ચોરી ઘેર ઘેર કરો,
એઠાં જૂઠાં આરોગો શ્રીરંગ જો;
પૂરણને આ શી મનમાં કામના,
ધૂતારા હું જાણું તમારા ઢંગ જો. મહિયારી૰ ૧૧
ઢંગ નથી ટેવ મુને એવી પડી,
પ્રેમતણે વશ વરતું વારંવાર જો;
દાણ મિષે મળવું તમને માહરે,
તમ અર્થે મેં લીધો છે અવતાર જો. મહિયારી૰ ૧૨
એવાં વચન સુણી રાધા રીઝયાં રંગમાં,
મટુકી ઉતારી મહી પ્રભુને પાય જો;
મહી પાયું ગોપી સહુ ગોવાળને,
પ્રીત પરસ્પર મુખડે નવ કહેવાય જો. મહિયારી૰ ૧૩
એમ દિન પ્રત્યે ગોપી ગોવિંદને મળે,
સુખડાં સહુને આપે સુંદરશ્યામ જો;
અલબેલો અબળાને આધીન છે,
ગિરિધારીપ્રભુ પૂરે મનના કામ જો. મહિયારી૰ ૧૪

ગરબી ૧૧ મી.

મારા સમ સાચું બોલો શામળા,
રસિયા રજની ક્યાં રમી આવ્યા રંગ જો;

---

૧૦ ઉત્તરમાં કૃષ્ણ કહે છેઃ બાળલીલા ઈ૰—કરવીં'તી-કરવી હતી. પ્રમ—ભેદ (બાળલીલાનો અથવા નંદને ત્યાં આવી રહેવાનો).

૧૧ ધૂતારા-ધૂતારાના જેવા, અથવા હે ધૂતારા ! ૧૪ કામ-વાંચ્છનાઓ

સુખલડાં આપ્યાં રે પેલી શોકયને,
પ્રભાતે શું આવ્યા મારે ઘેર જો. મારા સમ૦ ૧
દગો કર્યો દામોદર મુજને તમો,
કેશવજી કાલે શા બોલ્યા બોલ જો;
આજ પછી સાચુ તે કોણ માનશે,
ત્રિકમજી હવે ગયો તમારો તોલ જો. મારા સમ૦ ૨
એવાં મર્મ (ઘણાં) વચન સુણી વિનતાતણાં,
હળવે રહીને હરજીએ ઝાલ્યો હાથ જો;
સાન કરી શામળિયો સમ ખાય છે,
દીન થઇને બોલ્યા દીનાનાથ જો. મારા સમ૦ ૩
હું નથી રહ્યો કોઇને મંદિર માનુની,
સમી સાંજની ગઈ'તી મારી ગાય જો;
શોધતાં રજની સર્વે વહી ગઇ,
ઉજાગરે મન આકુળવ્યાકુળ થાય જો. મારા સમ૦ ૪
ગૌ ખોળતાં કંકણ ખુચ્યાં કયાંથકી,
ક્યાં લાગી કાજળરેખ કપોળ જો;
પ્રીતમજી પૂરા છો પ્રપંચમાં,
મુજ આગળ શું બોલો જૂઠા બોલજો. મારા સમ૦ ૫
મારી માતાએ આંજી જ્યારે આંખડી,
બિંદુ કરતાં રેખા લાગી સંગ જો;
ગૌ પછવાડે જ્યારે મે કાઢી હડી,
પડી ગયો તે કંકણ ખુંચ્યાં અંગજો. મારા સમ૦ ૬
હો પાતળિયા પીળુ પીતાંમ્બર કયાં પાલટ્યું,

૬ બિંદુ—ગાલે મેશનું ટપકું કરે છે તે. રેખા લાગી–રેખા થઇ ગઇ.

કેઇ ચતુરાનો ઓઢી લાવ્યા ચીર જો;
ઉર લપટાયું કુચનું કુંકુમ લાલ જી,
હાર થયા છે રાતા હળધર વીર જો. મારા સમ૦ ૭

મારગમાં જાતાં ચીર જડ્યો મુને,
ભૂલી ગયો છું પીતામ્બર ઘરદ્વાર જો;
કુંકુમથી પુચ્છ ગઉનાં રંગિયાં,
તે મેં ગ્રહીને ચાંપ્યાં હૃદે મોઝાર જો. મારા સમ૦ ૮

હો વાહાલાજી એ વાતો સર્વે ખરી,
અધર વિષે ક્યમ ચંપાયા છે દંત જો;
પીકતણી તેમાં રેખો રાતડી,
ચતુર ઘણા છો જુઓ વિચારી ચંત જો. મારા સમ૦ ૯

એવાં વચન સુણી ઉત્તર કાંઈ સુઝ્યો નહિ,
બંધાયા છે બળિયા નંદકિશોર જો;
જીવણજી બોલ્યા નીચું જોઇને,
હું હાર્યો તું જીતી અબળા જોર જો. મારા સમ૦ ૧૦

ત્યારે પ્રસન્ન થયાં રીસ ગઈ સહુ ઉતરી,
પ્રીત પરસ્પર વાધી જ્યમ જળ મીન જો;
પાતળિયે પૂરી મનની કામના,
ગિરિધારી પ્રભુ પ્રેમતણે આધીન જો. મારા સમ૦ ૧૧

ગરબી ૩ જી.

ગોપી— અલબેલા આવોની કહું વાતડી,
મારા સમ શામળિયા શે નવ બોલો જો;
શામાટે વા'લમજી વાંકા ફરો,

---

૮ ગઉ—ગૌ—ગાય.

ડાહ્યા થઇને પરમંદિર શું ડોલો જો. અલબેલા૦ ૧
હું કરતાં બીજી શું અદકું કરે,
ઘેલી થઈ છું મૂકી ઘરનાં કામ જો;
કશી વાતે દામોદર દૂભ્યા નથી,
શું કરવા રીસાવ્યા સુંદરશ્યામ જો. અલબેલા૦ ૨

કૃષ્ણ— નથી રીસાવ્યો હું તુજ સાથે સુંદરી,
તુજને મળવા તલખે મારૂં મન જો;
શું કરીએ સાસુડી તારી વઢે,
પૂઠળ વાત કરે છે સહુ દુરીજન જો. અલબેલા૦ ૩

ગોપી— દુરીજનથી હું કાંઇએ બીતી નથી,
શું કરશે સાસુડી બોલી બોલ જો;
ટેવ પડી વૃદ્ધપણમાં વઢવાતણી,
હાવે હું નહિ રાખું એનો તોલ જો. અલબેલા૦ ૪

કૃષ્ણ— તોલ જશે ત્યારે તો હળવાં થશો,
માણસમાંથી ભાગી જાશે ભાર જો;
તેમાટે પડદે રાખો પ્રીતડી,
સગપણકેરો સાચવીએ વે'વાર જો. અલબેલા૦ ૫

ગોપી— સગપણ શું જૂઠો સહુ સંસાર છે,
મારૂં તારૂં સ્વારથકેરી રીત જો;
અજ્ઞાને અંધારામાં આથડે,
તે શું જાણે પરમારથની પ્રીત જો. અલબેલા૦ ૬

---

૩ તલખે—તલપાપડ થાય. દુરીજન—દુર્જન. ૬ અજ્ઞાને—પોતાના ખરા સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી. પરમારથની (પરમાર્થની)—શ્રેષ્ઠ અર્થવાળી—લૌકિક વાસના રહિત.

કામની કેલી રે કરતાં, મનડું મોહનજીનું હરતાં. ૩
ફૂદડી ફરતાં રે અળગી, શ્યામા શ્યામ બેલડીએ વળગી;
દુઃખ પ્રગટ્યું છે રે દેખી, પોતાનું રૂપ મુગટમાં પેખી. ૪
જાણ્યું એ મુજથી રે વાહાલી, મુગટમાં રાખી છે રૂપાળી;
સંદેહ પડિયો રે મનમાં, લાગી તાલાવેલી તનમાં. ૫
ચાલ્યાં અવળાં રે થઈને, કુંજભુવન સમાયાં જઈને;
રીસાવી બેઠાં રે રાધા, હરિશુ બોલ્યાની લઈ બાધા. ૬
આભૂષણ નાખ્યાં રે કાઢી, અંતર ગાંઠ પડી છે ગાઢી;
રૂસણું લીધું રે રામા, ગિરિધારીપ્રભુ સાથે શ્યામા. ૭

ગરબી ૫ મી.

ચતુરવર ચમક્યા રે ત્યારે, રાધાને નવ દીઠી જ્યારે;
વિયોગે વાહાલો રે રોતા, ચારે પાસે જદુવીર જોતા. ૧
ક્યાં ગઈ હે તું રે મારી, પ્રાણજીવન એ પ્યારી મારી;
નથી કાંઈ ચાલ્યો રે ચૂકી, ગઈ મુને શે અપરાધે મૂકી. ૨
શું એવું મનમાં રે આણ્યું, હઈયાનુ હારદ કાંઈ નવ જાણ્યું;
તનડું તપે છે રે તાપે, કેમ રહેવાશે એ સંતાપે. ૩
કોઈ જઈ તેડી રે લાવો, મનડું માનીતીનું મનાવો;
સખી તું જાની રે મારી, જ્યાં હોય પ્રાણજીવન મુજ પ્યારી. ૪
જઈને કહેજે રે એવું, કે તારે કરવુ છે કેવું;
ક્યમ રીસાવી રે રાણી, તારી દૂભણ કાંઈ નવ જાણી. ૫

---

૩ કેલી–રમત. અળગી—જાદી જૂદી. શ્યામા શ્યામ–સ્ત્રી (રાધા) અને કૃષ્ણ. દુઃખ પ્ર૦—નાચતી રાધાનું પ્રતિબિંબ કૃષ્ણના માથાના મુકુટના મણિમાં પડવાથી તેને ભ્રાંતિ થાય છે કે કૃષ્ણે મારાથી વધારે વાહાલી કોઈ બીજી સ્ત્રીને પોતાને માથે રાખી છે અને તેથી તેને ઈર્ષ્યા ઉપજે છે.

કૃષ્ણ— પ્રીત ખરી તેમા ભેદ રહ્યા ઘણા,
અતરની ઉપરની બે કહેવાય જો,
અંતરની અખડ પ્રેમતણી સદા,
ઉપરની જ્યા સ્વારથ પૂરો થાય જો   અલબેલા૦ ૭

ગોપી— સ્વારથની પ્રીત નથી તમશુ કરી,
જાણ્યા છે મે તમને પૂરણબ્રહ્મ જો,
ઇશ્વિર છો અતરજામી જીવના,
દુરીજન લોકડિયા શુ જાણે બ્રહ્મ જો   અલબેલા૦ ૮

કૃષ્ણ— સુણ શ્યામા ! આપણ બન્યો એક છુ,
લોકડિયાને જણાવાનુ શુ કામ જો,
મન માન્યુ તેને અતર છે કશો,
મળીએ જો હોય મળવા સન્ખો ઠામ જો   અલબેલા૦ ૯

ગોપી— હુ નહિ મૂકુ હને તમને નાથ જી,
રાખુ મારા હ્રદયકમળ મોઝાર જો,
શિર સાટે સુદરવરને મે વર્યા,
ગિરિધારીપ્રભુ પ્રાણતણા આધાર જો   અલબેલા૦ ૧૦

ગરબી ૪ થી.

દેશીફેર.

વૃદાવનમા રે વાહાલો, રગે રાસ રમે નદલાલો,
સહુ ગોપીની રે સાથે, હરજી તાળી લે છે હાથે   ૧
તાલ મૃદગજ રે વાજે, ઠમકે ઠમકે ઘુઘરી ગાજે,
રસિયો રસમા રે રાચે, ગોપિયો ગાય ને ગોવિદ નાચે   ૨
આલિગન ચુબન રે દેતા, અનમેલાને ઉર પર લેતા,

કામની કેલી રે કરતાં, મનડું મોહનજીનુ હરતાં. ૩
કૂદડી ફરતાં રે અળગી, શ્યામા શ્યામ બેલડીએ વળગી;
દુ:ખ પ્રગટ્યું છે રે દેખી, પોતાનું રૂપ મુગટમાં પેખી. ૪
જાણ્યુ એ મુજથી રે વાહાલી, મુગટમાં રાખી છે રૂપાળી;
સંદેહ પડિયો રે મનમાં, લાગી તાલાવેલી તનમાં. ૫
ચાલ્યાં અવળાં રે થઇને, કુંજભુવન સમાયાં જઇને;
રીસાવી બેઠાં રે રાધા, હરિશુ બોલ્યાની લઇ બાધા. ૬
આભૂષણ નાખ્યાં રે કાઢી, અતર ગાંઠ પડી છે ગાઢી;
રૂસણું લીધું રે રામા, ગિરિધારીપ્રભુ સાથે શ્યામા. ૭

ગરબી ૫ મી.

ચતુરવર ચમક્યા રે ત્યારે, રાધાને નવ દીઠી જ્યારેં;
વિયોગે વાહાલો રે રોતા, ચારે પાસે જદુવીર જોતા. ૧
ક્યાં ગઈ હે તુ રે મારી, પ્રાણજીવન એ પ્યારી મારી;
નથી કાંઇ ચાલ્યો રે ચૂકી, ગઇ મુને શે અપરાધે મૂકી. ૨
શુ એવું મનમાં રે આણ્યું, હઇયાનું હારદ કાંઇ નવ જાણ્યું;
તનડું તપે છે રે તાપે, કેમ રહેવાશે એ સતાપે. ૩
કોઈ જઈ તેડી રે લાવો, મનડું માનીતીનું મનાવો;
સખી તું જાની રે મારી, જ્યાં હોય પ્રાણજીવન મુજ પ્યારી. ૪
જઇને કહેજે રે એવું, કે તારે કરવુ છે કેવું;
ક્યમ રીસાવી રે રાણી, તારી હૃભાણુ કાંઈ નવ જાણી. ૫

---

૩ કેલી-રમત. અળગી—જૂદી જૂદી. શ્યામા શ્યામ-સ્ત્રી (રાધા) અને કૃષ્ણ દુ ખ ઇ૦—નાચતી રાધાનું પ્રતિબિંબ કૃષ્ણના માથાના મુકુટના મણિમાં પડવાથી તેને ભ્રાંતિ થાય છે કે કૃષ્ણે મારાથી વધારે વાહાલી કોઇ બીજી સ્ત્રીને પોતાને માથે રાખી છે અને તેથી તેને ઈર્ષ્યા ઉપજે છે.

તુજને તેડે રે રસિયો, અવગુણ એવો શો મન વસિયો;
સમજાવી કહેજે રે સારૂં, જેમતેમ કારજ થાયે મારૂં. ૬
ચતુરા ચોંપે રે ચાલી, આવી જ્યાં બેઠી છે બાળી;
શીશ નમાવી રે ચરણે, ગિરિધારીપ્રભુના ગુણ વરણે. ૭

ગરબી ૬ ઠી.

દૂતિ બોલી રે વાણી, સમે જથારથ જેવો જાણી;
કહો આંહાં કેમ રે આવ્યાં, બાઈ તમો શામાટે રીસાવ્યાં. ૧
કલેશ કરો છો રે હાથે, નથી કાંઈ દૂભવી તુજને નાથે;
દીસે છે રીસતુ રે જાણું, રૂસણું રોષ વિના શું ઠાલું. ૨
કરતા સાથે રે કરીએ, રોષ વિના શામાટે ડરીએ;
તારે વિયોગે રે વાહાલો, તનમાં તલખે છે નંદલાલો. ૩
રાધે રાધે રે બોલે, દરદ દામોદરજી ડોલે;
તાપ થયો છે રે તનમાં, મળવા મન્મથ પડે મનમાં. ૪
શું કહું સજની રે મારી, રસિયાને રઢ લાગી છે તારી;
ચંદરમા ચાલે રે દમતો, શીતળ વાયુ તે નથી ગમતો. ૫
ચંદન ચોળ્યું રે અંગે, પુષ્પપિછોડી ઓઢી સંગે;
તોય તપે છે રે તાપે, તારા વિરહતણા સંતાપે. ૬
તેમાટે વેહેલાં રે ચાલો, અંગ વિષે આભૂષણ ઘાલો;
ઘણું કહ્યું છે રે તુજને, ગિરિધારીપ્રભુ તેડે તુજને. ૭

ગરબી ૭ મી.

સંદેશો સુણીને રે શ્યામા, બોલી ગાજીને ગજગામા;

---

૧ સમે ઇ૦–જેવો સમે (સમય) તેને જાણીને જથારથ (યથાર્થ) બોલી. આંહાં–અહીંઆં.

૩ કરતા ઇ૦–જે કાંઇ ચૂક કરે તો તેની સાથે રોષ કરીએ.

૫ રઢ–લેહે. ચંદરમા–ચંદ્રમા. દમતો–(પરિતાપ કરનારો હોવાથી).

હું નહિ આવું રે હાવે, ફોગટ ફેલ મુને નવ ભાવે. ૧
હરિનું હારદ રે જાણું, નજરે દીઠું તે પરમાણું;
દહાડી કહેતા રે મુજને, કોઇ દહાડો નહિ દૂભું તુજને. ૨
પ્રાણથકી છું રે વાહાલી, તુજ સંગાથે લાગી તાળી;
તે મેં સાચું રે માન્યું, સરવસ સોંપ્યું નથી કાંઇ છાનું. ૩
પોતાનો માની રે લીધો, તન મન પ્રાણ સમર્પણ કીધો;
નાથ નચાવ્યા રે ઉરમાં, પડિયાં પ્રેમનદીના પૂરમાં. ૪
તે સહુ પડિયું રે છૂટી, વાહાલપણામાં વાટજ ઊઠી;
દીસે પરપંચી રે પૂરો, જૂઠા સમ ખાધામાં શૂરો. ૫
અવગુણ શો કહું રે એનો, જે બોલાવે થઇ જાય તેનો;
લાલચુ લંપટ રે લોભી, જ્યાં મળે ત્યાં રહે છે શોભી. ૬
મારી દ્રષ્ટે રે દાખી, મુગટમાં માનીતી રાખી;
તે દુઃખ દરદ રે ડોલું, ગિરિધારી પ્રભુ સાથે નવ બોલું. ૭

ગરબી ૮ મી.

બાઇ શાં દરદ રે ડોલો, ઓછાં વચન શામાટે બોલો;
ઘેલાં શાં કાહાડો રે હેલી, વાહાલાને મળ્ય જઇને વે'લી. ૧
દોષ શું કરવા રે દ છે, કઠણ વચન શામાટે કે' છે;
તત્વ ન જાણે રે તનમાં, આવડો મચ્છર શો છે મનમાં. ૨
ત્રુટશે ઝાઝું રે તાણે, તારા કાન ભર્યા છે કાણે;
નથી ગણ્યો અંતર રે નાથે, તું શિદ રોષ કરે તે સાથે. ૩

---

૧ ગજગામા (ગજગામિની)—હાથીની ચાલ જેવી ચાલવાળી સ્ત્રી.
૩ સરવસ—સર્વસ્વ—સઘળું. ૭ દાખી—દાખવી. અર્થાત્ જોઇ.
૧ હેલી—સાહેલી.

રસિયો રસની રે રીતે, પ્રેમ દેખાડે તુજને પ્રીતે;
તું એના અવગુણ રે બોલે, તુજથી મૂરખ તે કોણ તોલે.　　૪
જે તેં દીઠું રે દષ્ટે, સાચું નવ હોયે કોટિ કષ્ટે;
અચંબો મુજને રે આવે, મુગટમાં માનુની ક્યમ સમાવે.　　૫
એ પ્રતિબિંબજ રે તારૂં, જોઇને ચમકી વઢવાસારૂં;
શ્યામા સમજો રે હાવે, હરિ સાથે વઢતાં નવ ફાવે.　　૬
બીજી નારી રે મળશે, ત્યારે ટેક તમારી ટળશે;
માટે વેહેલાં રે વળિયે, ગિરિધારી પ્રભુને જઈ મળિયે.　　૭

ગરબી ૯ મી.

સુણ સાહેલી રે સાચું, હાવે મળવા તુજને જાચું;
કામણગારો રે એ છે, જંત્ર ને મંત્ર ઘણા જાણે છે.　　૧
નેણમાં રાખે રે નારી, કોણ છે એ સરખો વ્યભિચારી;
ત્રિયાને ખાંપણ રે લાગે, પરનારીશું પિયુ અનુરાગે.　　૨
મોટો મમત છે રે એમાં, ત્રિયા તોલ રહ્યો શો તેમાં;
દુઃખ બીજું એથી રે કેવું, મળીએ જે હોય મળવા જેવું.　　૩
ક્યાં લગી સાંખી રે રહીએ, ધૂરતમાં ઢંગ નથી શું કહીએ;
સખી જઇ કહેજે રે એને, તેડો મુગટમાં રાખી તેને.　　૪
તેથી સુખીઆ રે થાશો, એને મૂકી અળગા નવ જાશો;
તમારે કૌતક રે કરવું, મારે તો હવે નિશ્ચે મરવું.　　૫
ઝેર હલાહલ રે પીવું, તારા સમ જો હું નહિ જીવું;
એવું બોલ્યાં રે જ્યારે, સખીને ચિંતા પ્રકટી ત્યારે.　　૬

---

૨ પરનારી ઈ૦—પિયુ જે પરનારી સાથે અનુરાગે—પ્રીતિ કરે તો તેની ત્રિયાને ખાંપણ લાગે. તેનામાં એટલું ઓછું છે એમ કહેવાય.

૪ ધૂરત—ધૂર્ત-ઠગ.

આશા મૂકીને રે ઊઠી, જાણ્યું નિશ્ચે રામા રૂઠી;
હૈયાનું હારદ રે લાવી, ગિરિધારીપ્રભુ પાસે આવી. ૭

ગરબી ૧૦ મીં.

દૂતિ બોલી રે વાણી, સત્ય વચન કહું શારંગપાણિ;
મારૂં કહ્યું નવ રે માને, જૂઠો ભરમ પડ્યો છે આને. ૧
મોટો અનર્થ રે કરશે, હું જાણું એ નિશ્ચે મરશે;
ગાંઠ પડી છે રે ગાઢી, ક્રોધ કરી બોલે છે ત્રાડી. ૨
ત્રિયાની બુદ્ધિ રે એવી, મગર મકોડા હરિયલ જેવી;
ઝડપી ઝાલે રે જેને, જીવ ગયે નવ મૂકે તેને. ૩
મનમાં ઉપજે રે જેવું, તરત કરે તે વેળા તેવું;
અબળા નામજ રે એનું, બળ આગળ નવ ચાલે કેનું. ૪
સ્ત્રી ચરિત્રજ રે એવું, બ્રહ્મા સરખા ભૂલે તેવું;
હું તો કહીને રે હારી, એકુ વાત ન માને મારી. ૫
સમજાવો જઈને રે હાવે, બીજા કોઈનું ત્યાં નવ ફાવે;
લોહ કઠણ ઘણું રે કહેવાયે, ચુંબકથી તે ચંચળ થાયે. ૬
તેમાટે મનાવો રે જઈને, મધુર વચન ઘણાં મીઠાં કહીને;
સખી એવું બોલી રે જ્યારે, ગિરિધારીપ્રભુ ઊઠ્યા ત્યારે. ૭

ગરબી ૧૧ મી.

વાત વિચારી રે વાહાલે, નારીનો વેશ ધર્યો નંદલાલે;
ચરણાં ચોળી રે અંગે, ચળકે ચીર કસુંબી રંગે. ૧

---

૩ ત્રિયા—સ્ત્રી. મગર ઇ૦—પકડેલી પકડ જીવ જતાં પણ ન છોડવી એવી બુદ્ધિ સ્ત્રીઓની હોય છે. "मगर मकोडा हरियल काठी, तापे बुध तिरियाकी माठी; का तो अपना धार्या कर ही, नहि तो प्रान तजीके मरही." હરિયલ—એકજાતનું પક્ષી. એ પક્ષીના હાથમાં એક વખત લાકડી આવી તો તે જીવ જતાં પણ છોડતું એમ કવિઓ કહે છે.

અંબોડો વાંકો રે વાળી, આંજી આંખડલી અણીઆળી;
શણગાર સજીઆ રે સોળે, મુગ્ધા માન ભરી રંગરોળે. ૨
જાણુ ચપળા રે ચમકે, પાચે નેપુર ઘૂઘરા ઘમકે;
ગજગતિ ચાલે રે ગોરી, હરતી હંસ ગવન મૃગ મોરી. ૩
ચંપકવરણી રે વસના, * * *
કઠણ કુચ કોમળ રે અડિયાં, જાણે ખંજન જાલે પડિયાં. ૪
ગ્રીવા દર ચિબુક રે બિંદુ, અધર અરૂણ મુખ જાણે ઇંદુ;
નાકે મોતી રે લળકે, કેસર આડ કપોળે ચળકે. ૫
કુંકુમ બિંદુ રે કીધો, ગેંદ કુસુમનો કરમાં લીધો;
રમઝમ કરતી રે રામા, આવી કુંજભુવન ગજગામા. ૬
શામાએ દીઠી રે જ્યારે, ઊઠીને પાસે આવ્યાં તેણી વારે;
મનનો પડદો રે ખોલી, ગિરિધારીમનુ સાથે બોલી. ૭

ગરબી ૧૨ મી.

નવલ સખીની રે સંગે, પ્યારી પૂછે અતિ ઉમંગે;
કહો બાઈ ક્યાંથી રે આવ્યાં, મારા મનડામાં ઘણું ભાવ્યાં. ૧
સત્ય વચન તે મુજને કહેની, ક્યાં તમો જાઓ છો બહેની;
હસીને બોલ્યા રે હરજી, મારે મોહન મળવા મરજી. ૨

---

૨ રંગરોળે-રંગમાં ભીંજેલી હોય તેવી. ૩ ગજગતિ-હાથીના જેવી ચાલવાળી. હરતી ઇ૦—તે હંસના ગવન (ગમન-ચાલને) હરતી—હરણ કરતી. અર્થાત્ હંસના કરતાં તેનીચાલસારીહતી. મૃગમોરી-મૃગમરોડીને (?) ચંપક ઈ૦-ચંપાના જેવાં તેણે વસન (વસ્ત્ર) પેહેરેલાંહતા. એ પછીનું ચરણ પ્રતમાં નથી તે ઠામે "તેને વરણી શકે શું રસના" એવું કાંઈ હોય શકે.

૫ ગ્રીવા ઈ૦—તેની ગ્રીવા (ડોક) દર (શંખ) જેવી હતી તેના ચિબુક (હડપચી) પર બિંદુ હતું. અધર-નીચલો ઓઠ અરૂણ-રાતો. ઇંદુ-ચંદ્ર

૬ ગેંદ-દડો. કુસુમ-ફુલ. ગજગામ—ગજગામિની—હાથીના જેવી ચાલવાળી. ૧ નવલ—નવી આવેલી.

તત્વ મેં દીઠું રે એમાં, પ્રાણ પરોવાયો છે તેમાં;
રાધા કહે છે રે વાણી, અરે બાઈ તું શી છે અજાણી. ૩
જો એની પાસે રે જાશો, રાગ કરીને પછી પસ્તાશો;
હું બોલુ છુ રે બળતી, માટે તુ એને રખે મળતી. ૪
ભ્રમરનો ગુણ છે રે એમાં, સુધ્યા પછી સ્વાદ રહે નહિ તેમાં;
પેહેલાં તો ભાવે રે ભજશે, પ્રીત દેખાડીને અંતે તજશે. ૫
ત્યાંશીદ જાઓ છોરેબહેની, આવની તુ મારી પાસે રહેની;
આપણ એકઠાં રે રહીશુ, સુખદુઃખ વાત પરસ્પર કહીશું. ૬
એમ કહી ઝાલ્યો રે પાણિ, હૃદયા સાથે લીધી તાણી;
હળવે હસતાં રે આવે, ગિરિધારીપ્રભુ ભેટે ભાવે. ૭

ગરબી ૧૩ મી.

આલિંગન દીધું રે તનમાં, માનુની લજ્જા પામ્યાં મનમાં;
શામા સમજ્યાં રે ત્યારે, પ્રકટ્યા પુરૂષોત્તમ તેણી વારે. ૧
અબળાને ઉર પર રે લીધી, તાપ શમાવીને શીતળ કીધી;
મનોરથ પૂરણ રે કરિયા, વળતા હેતવચન ઓચરિયા. ૨
હું છું રણિયો રે તારો, ક્ષમા કરજે સહુ દોષજ મારો;
એમ કહી તેડયાં રે સાથે, ભક્તિભાવ દેખાડ્યો નાથે. ૩
માન મૂકાવી રે આવ્યા, શ્યામાને સાથે તેડી લાવ્યા;
વંશીવટમાં રે વાહાલે, ફરીને રાસ રચ્યો નંદલાલે. ૪
પરમ કૃતારથ રે કીધાં વ્રજવાસીને મહાસુખ દીધાં;
અખંડ લીલા રે એ છે, રસિયાજન હોય તે જાણે છે. ૫
ધન્ય વૃંદાવન રે વાસી, ધન્ય ધન્ય ગોકુળ ગામ ચોરાશી;

---

૧ માનુની—રાધા ૩ રણિયો—ઋણવાગો—દેવાદાર. ૫ અખંડ—કોઈ વખત ખંડિત ન થાય એવી ગોલોકમાં અખંડ રાસ થાય છે એમ સંપ્રદાયના ગ્રંથોમાં લખ્યું છે.

ધન્ય ગોવર્દ્ધન રે જાણી, ધન્ય ધન્ય શ્રીયમુના મહારાણી ૬
ગાતા સુણતા રે પ્રાણી, દોષ મા દેશો લીલા જાણી,
તે જન પાવન રે થાશે, ગિરિધારીપ્રભુના ગુણ ગાશે ૭

રાધાઅષ્ટમીનું કીર્તન.

રાગ કાફી.

બરસાને આજ બાજત બધાઇ,
શ્રીવ્રખભાન ગોપ ઘર પ્રગટી, શ્રીરાધાકુઅરી સુખદાઈ બરસાને૰ ૧
જેજેકાર ભયો હે ઘોષમે, ઘરઘર તોરન માલ બધાઈ,
ચૌઆ અત્તર અરગજા કુંકુમ, દધિ હરદીકી કીચમચાઈ બરસાને૰ ૨
કચન થાલ ભરે મુક્તાફલ, જૂથ જૂથ જોરી વ્રજબધૂ આઈ,
કીર્ત્તિ કુખ બધાવત આવત ગાવત મગલ ગીત સોહાવત બરસાને૰ ૩
પુરૂષોત્તમકી પ્રાનન પ્યારી, જગતજનુની ભક્તનકી માઇ,
પ્રેમધુજા પ્રગટી ભૂતલમે, ગિરિધર ઉમગી ઉમગી ગુન ગાઇ બરસાને૰ ૪

રાગ મારૂ

રાધા પ્રગટ ભઇ, ઘોષમે રાધા પ્રગટ ભયી,
ભાદોમાસ અષ્ટમી ઉજીયારી, મગલ મોદમયી ઘોષમે૰ ૧

---

૭ લીના—ભગવાનની લીલા

૧ બરસાને—એ નામના ગામમા ૨ ઘોષમે—ગાયોના વાડાઓમા ચૌઆ-ચૂઆ અરગજા—એક જાતનો સુગધ પદાર્થ દધિ—દહી હરદી—હળદર કીચ—કાદવ ૩ જૂથ જૂથ જોરી—ટોળે મળીને વ્રજબધૂ-વ્રજની સ્ત્રીઓ કીર્ત્તિ-વૃષભાનની સ્ત્રી રાધાની મા ૪ પ્રાનન પ્યારી—પ્રાણોની પ્યારી પ્રેમધુજા-પ્રેમરૂપી ધ્વજા ઉમગી ઉમગી-ઉનટ આણીને

૧ ભાદોમાસ—ભાદરવો મહિનો ઉજીયારી—અજવાળી મોદમયી—હર્ષમય

જાચક જન બંદી સૂત માગધ, ગાવત કીરત નયી;
અનત અલંકાર દ્વિજ જનકુ, શ્રીભ્રખુભાન દઇ. ઘોષમેં૦ ૨
દેત આશિષ સકલ બ્રજબનિતા, દોરત દ્વાર ગઇ;
ગિરિધરમણુ પિયકો મુખનિરખત, આનંદપ્રેમ પઈ. ઘોષમેં૦ ૩

રાગ કાલેરો.

સુંદરશ્યામ હીંદોરે ઝૂલે, શ્રીગોવરદ્ધનધારી રે;
અદ્‌ભુત શોભા સમાજ સખીકો, સંગ રાધિકા પ્યારી રે. સુંદર૦ ૧
રત્ન જડીત દોઉ ખંભ મનોહર, કંચન ડાંડી શોભે રે;
પટુલી પીરોજા ને નવરંગી, દેખી સુરીનરનાં મન લોભે રે. સું૦ ૨
કંચન નીલમનિકો હીંદોરો, મરકત મુક્તા રાજે રે;
સ્ફાટિક મનિ મધ્ય ચલકત ચૂની, કોટિક રવિશશિ લાજે રે. સું૦ ૩
ચપળ ચતુરા દેતી રે ગોટા, સમીર સુગંધ મધુર રે;
શશિવદની શોભા અતિ રાજિત, લાજિત અરૂણુ અધુર રે. સું૦ ૪
શ્રીધનશ્યામ દામની ઝૂલે, નૌતમતા સમ ભાવે રે;
ગિરિધર મુદિત દેખ સુરજુવતી, સુમનસમૂહ વધાવે રે. સું૦ ૫

---

૨ બંદી-વખાણુ બોલનારા સૂત-ભાટ. માગધ—માગણુની એક જાત-ચારણુ. કીરત-કીર્ત્તિ. નયી-નવી. ૩ દોરત—દોડતી. પઇ—પામી.

૨ ખભ—થાંભલા (હિંદોળાના). પટુલી—એ જાતનુ રત્ન (?)

૪ ગોટા—(ફૂલના ?) સમીર-વાયુ. શશિવદની—ચંદ્રમુખી—રાધા. લાજિત ઈ૦—એના અધુર (અધર—નીચલા ઓઠ)થી અરૂણ (રાતા રંગનો સૂર્યનો સારથિ)લજ્જિત થયો છે. ૫ શ્રીધનશ્યામ ઈ૦-ઘનશ્યામ (મેઘ જેવા શ્યામ કૃષ્ણુ) અને દામની (વીજળી જેવી પ્રકાશિત રાધા) ઝૂલે છે-અર્થાત્ કાળા મેઘમા જેમ વીજળી શોભે તેમ કૃષ્ણુ સાથે રાધા શોભે છે અને તેમની સમ (સમાન) નૌતમતા ભાવે (ગમે) છે મુદિત—હર્ષિત. સુરજુવતી—દેવાંગનાઓ. સુમનસમૂહ—ફૂલનો જથો

રાગ મારૂ.

ઝૂલત પ્યારો રે, હીંદારે ઝૂલત પ્યારો રે;
સંગ શોભે બ્રખુભાનનદિની, ઝૂલે નંદદુલારો રે. હીંદારે૦ ૧
શ્રાવણમાસ વૃંદાવન ફૂલ્યો, કુંજસદન સુખકારી રે;
બોલત મોર ચકોર કોકિલા, ભયો બડો રંગ ભારી રે. હીંદારે૦ ૨
ગાજત ઘન નભ વિદ્યુત ચમકત, સમીર સુગંધ ઝકોરે રે;
ફૂલનકો સબ સાજ બન્યો હે, ચતુરા ચિત્તકુ ચોરે રે. હીંદારે૦ ૩
બિબિધ બિલાસ હાસ્ય કરી બોલત, રીઝવત શામ કિશોરી રે;
ગિરિધર બલ બલ જુગલચરન પર, ડારે તન મન તોરી રે. હીંદારે૦ ૪

રાગ સારંગ.

ઝૂલે શ્યામ શ્યામ ધામ, વ્રજ કુંજમાં રે;
ફૂલ્યો વૃંદાવન આનંદ, મધુકર ગુંજમાં રે. ૧
બન્યો રંગ સો રંગ અનુપ, ઉપમા શી કહું રે;
શોભા અદ્‌ભુત કહી નવ જાય, જોઇ જોઇને રહુ રે. ૨
મણિમય સ્તંભ જડાવ ચતુર, ડાંડી રત્નમાં રે;
સોહિયે સુભગ પીરોજા લાલ, જાલીક રત્નમાં રે. ૩

---

૧ બ્રખુભાનનદિની-બ્રખુભાનની પુત્રી-રાધા. નંદદુલારો—નંદનો પુત્ર-કૃષ્ણ. ૨ કુંજસદન—કુંજગૃહ. કોકિલા-કોયલ. ૩ વિદ્યુત-વીજળી.

૪ બિબિધ-વિવિધ. કિશોરી-રાધા. બલ બલ-વારી જઇને વારી જઈને. જુગલ—રાધાકૃષ્ણની જોડી.

૧ શ્યામ-કૃષ્ણ. શ્યામ (શ્યામા)—રાધા. મધુકર-ભમરા. ૩ જાલિક-(ગુંથેલી) જાળીના રત્નમા.

કંચન વેલની વેલ, ચોફેર મોતી ઝૂલતાં રે;
રસી રેશમી ગ્રહી નિજ હાથ, ઝૂમતડાં અમૂલ્યમાં રે. ૪
ઘમકે છે ઘૂઘરીનાદ, હીંચે ઘણું હેતશુ રે;
બોલે ચાતક મોર મરાળ, સમીરના સંકેતશુ રે. ૫
આવ્યો શ્રાવણ અતિ અનુરાગ, સિંધુ સુખમાં ભર્યો રે;
ઝૂલે જુગલકિશોર હિંદોળે, દેખત મુનિ મન હર્યો રે. ૬
તેની શોભા તે કહી નવ જાય, સદા રસ પ્રીતમાં રે;
કહે ગિરિધર ગુણ રસનાય, ગાયે સંગીતમાં રે. ૭

રાગ સારંગ.

સખી ઝૂલત નવલકિશોર, ઝૂલાવત નાગરી રે;
મનમોહન મધુકરરૂપ, કમળની ઉજાગરી રે ૧
ત્યાં તો હીંદોળો નવરંગ, અનુપમ ઓપતો રે;
વ્રજસુંદરીનો રે સમાજ, સંગે ઘણું શોભતો રે. ૨
શુભ શ્રાવણમાસ પ્રકાશ, ઋતુ ભલી મેઘની રે;
તેસે રાજત સુંદરશ્યામ, પ્યારી સંગે બની રે. ૩
ભયો વ્રજજન મન આનંદ, ઝૂલાવત પ્રેમશુ રે;
વહે સમીર સુગંધીમાન, ગાજે ઘન વ્યોમશુ રે. ૪
એહ લીલા વરણી ન જાય, દેખે સુરલોક હી રે;
ગુન ગિરિધર રાચ્યો નાહિ, જ્યો સબ ફોક હી રે. ૫

રાગ ધોળ.

સખી સાંભળને કહું વાતડી, સાહેલી રે;
શ્રીજમુનાજીની તીર, મોહન મુજને મળ્યા. સાહેલી રે. ૧

---

૫ મરાળ–હંસ સમીર ઇ૦—વાયુની ગર્જના થવાથી મોર વગેરે બોલે.
૭ રસનાય–જીભ.
૧ કમળની ઈ૦— (?) તેસે–તેવા.
૪ સુગંધીમાન—સુગંધવાળો. વ્યોમશુ–આકાશમાં.

હું એકલડી મહી વેચવા, સાહેલી રે;
મથુરા મારગ માંય, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૨
શ્રી વૃંદાવનની કુંજમાં, સાહેલી રે;
સામા મળિયા શ્યામ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૩
હરિ હસિયા રે સામુ જોઇને, સાહેલી રે;
હુ લજ્જા પામી મન, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૪
ત્યારે ધસિયા તે થઇ ઉતાવળા, સાહેલી રે;
મારી કંઠે ઘાલી બાહ્ય, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૫
સુંદરવરને શુ કહુ, સાહેલી રે;
ભીડી ભુજ ભરી બાથ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૬
મહીમટુકી પૃથ્વી પડી, સાહેલી રે;
ભીજ્યો નવરંગ ચીર, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૭
હાથ જોડી હરિને કહ્યું, સાહેલી રે;
મારી શી ગતિ થાશે શ્યામ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૮
મારી સાસુડી ઘેર ખીજશે, સાહેલી રે;
પ્રભુ જઇને શો ઉત્તર દેશ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૯
કહેશે મહીની મટુકી કયાં ગઈ, સાહેલી રે;
સાડી બગડી કેમ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૧૦
વિવેક નહિ કશી વાતનો, સાહેલી રે;
નઢગો નંદકુમાર, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૧૧
ગિરિધારી ગુણશા કહું, સાહેલી રે;
પ્રેમીજનનો પ્રાણ, મોહન મુજને મળ્યા સાહેલી રે. ૧૨

ઘોળ એકાદશીનું.

આનંદકારી એકાદશી આવી, ભક્તિનું ભૂષણ પ્રેમે રે લાવી;
વૈષ્ણવજનતણા મનમાં ભાવી, તો ધન્ય ધન્ય વ્રત એકાદશી રે. ૧૩

૧૧ નઢંગો—ઢંગ વગરનો.

અંતર ઇચ્છાથી અનુસરીએ, ભોજન એક દશ વારજ કરીએ;
નીમ નીરંતર અંતર ધરીએ, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૨
પ્રાત સમે ઊઠી નાહાવણ કીજે, નિત્ય કરીને નીમજ લીજે;
હરિને ચરણકમળ ચિત્ત દીજે, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૩
કામ ક્રોધ મદ લોભજ તજીએ, સત્ય વચન રસનાએ સજીએ;
તત્પર થઇ ત્રિકમને ભજીએ, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૪
સતસંગતના સમાજમાં રહીએ, દુરીજન મર્મ કહે તે સહીએ;
* * * તો ધન્ય ધન્ય૦ ૫
એ રીતે વ્રત અખંડ આચરવુ, પરનિંદાનું પ્રમાણ ના કરવુ;
મનસા શુદ્ધે ધ્યાનજ ધરવુ, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૬
ભાવ સહિત નરનારી રે કરશે, પૂર્વજન્મ સંતાપજ હરશે,
અંતરજામીને તે અનુસરશે, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૭
જુઓ અમરીષરાજા ઋષિએ છળિયા, ચક્ર સુદર્શન સાથે રે પળિયા;
શરણ રહ્યાથી બિધ્યા બહુ બળિયા, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૮
મહિમા મોટો સદા સહુ જાણે, હરિજન મન અનુરાગજ આણે;
અજ ઉમયાપતિ શેષ વખાણે, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૯
ભક્તિને વશ વિઠ્ઠલ આવે, પ્રેમ વિના પરપંચ ના ભાવે;
ગિરિધર ગુણ રસનાએ શુ ગાવે, તો ધન્ય ધન્ય૦ ૧૦

રાગ કાફી.

૭ ગબર પ્રીતમ પ્યારી ઝૂલે સો રંગ હીંડોરે;
ચતુરશિરોમણિ રાધા ગોરી, સંગ બને શ્રીગિરિધારી. ૧

---

૨ ભોજન ઇ૦—હરિનામરૂપી એક ભોજન દશ વાર (અર્થાત્ બહુ વાર) કરીએ ૫ * એ નિશાનીવાળું ચરણ પ્રતમા નથી ૯ અજ—બ્રહ્મા.

પેન્હે અનુકૂળ કસુંબી દુકૂલ, ઉદી કંચુકી જરતારી;
લાલ પાઘ ઉપરના ગુલાબી, પીતબસન વનમારી. ઝૂલે૦ ૨
ફૂલ હીંદોર બન્યો ચિત્તચોર જ્યું, લાવે સખી સકુમારી;
અમર રોરત ચમર ઢોરત, ઘોરત ઘૂઘરી ધારી. „ ૩
દરપન લે લલિતા રહી ઠાડી, ચંદ્રાવળી લે કર આરી;
કિશોરી કિશોરકું બીરા ખિલાવતી, પ્યારીકુ કુંજબિહારી. „ ૪
વૃપાઋતુ વૃંદાવન ફૂલ્યો, કુંજસદન સુખકારી;
માનુ વસત ભૂલ્યો ઋનુ અપની, રંગ વડો અતિ ભારી. „ ૫
પુષ્પપરાગાનુરાગ શિલિમુખ, ગુંજત કુંજકી ડારી;
હરિત ભૂમિ પર નાચે કલાધર, દેખ બદરિયાં કારી. „ ૬
હરખત બરખત સુમનસમૂહ ત્રિયા, સુરતનયા મન વારી;
યહ સુખશોભાસિંધુછબી પર, જન ગિરિધર બલહારી. „ ૭

રાગ કનડો.

ઝૂલત વૃજરાજ હિંદોરે, સંગ રાજિત વ્રખુભાનનંદની;

---

૨ પેન્હે—પેહેર્યાં. દુકૂલ—ઉત્તમ વસ્ત્ર. ઉપરના—ઉપરણો. પીતબસન—પીળા વસ્ત્રવાળા વનમારી—વનમાળી—કૃષ્ણ.

૩ અમર—એક જાતનો સુગંધી પદાર્થ. રોરત—રોળે. ઘોરત—ઘોર કરે છે. ધારી—ધાડી—સજ્જડ.

૪ ઠાડી—ઊભી. કિશોરી—રાધા કિશોર—કૃષ્ણ. બીરાં—પાનની બીડી

૫ વૃપાઋતુ—ચોમાસુ ૬ પુષ્પ ઈ૦—ફુલના પરાગના અનુરાગવાળો. શિલિમુખ (ભમરો) કુંજની ડારી (ડાળ) ઉપર ગુંજત (ગુંજારવ કરે છે). હરિત—લીલી કળાધર-મોર. બદરિયા—વાદળીઓ. કારી-કાળી.

૭ બરખત-વરસે છે. સુમન-ફૂલ. સુરતનયા-સૂર્યતનયા-યમુના મનથી વારી જાય છે અથવા મનથી વારિ (પાણી) વરસે છે-ફેલાવે છે !

અરસપરસ ગ્રીવ પર પર જોરે. ઝૂલત૦ ૧

જુગ આનન અટકે જુ પરસ્પર, હસત લસત ચિત્તવત મુખ મોરે;
એક એક બદન દેખાત મુકુરવત, માનું દમૃકત દામની ઘન ઘોરે. „ ૨
લલિતા લે કર બીરા ખવાવતી, ગાવતી મધુર તાન તન તોરે;
નવલ સખી મીલી હરખે ઝૂલાવતી, કરત પવન પંખા ઝકઝોરે. „ ૩
શ્યામ સુભગ તન ચંદનચર્ચિત, મૃગમદ લેપ કિયો તન ગોરે;
ચંદ્રમે ચિત્ર અસિત ગિરિધર, પ્રભુ માનુ કંચન કિશોરે. „ ૪

રાગ સારંગ.

માનની માન કહ્યો તુ મેરો, હિંદોરે ઝૂલત ચપલા પ્યારો;
તન આભૂષણ સાજ સંવારો. માનની માન૦ ૧
તો બિન માન પતિ નહિ ઝૂલત, છિન છિન ચિત વત હેરત હેરો;
તો બિન શ્યામ ખાત નહિ બીરા, રસના નામ રટત હે તેરો. „ ૨
દેખત પંથ કંથ ચપલાકો, હાતે ઝૂલનકો સમય અવેરો;
ફિર પસ્તાવ કરેગી પ્યારી, દિનમનિ ઘટત હોત અંધેરો. „ ૩
અબકો માન છાંડ મૃગલોચની, અગહી સફલ કર મેરો ફેરો;

---

૧ રાજિત-શોભિત ગ્રીવ ઇ૦—ડોકા ઉપર ડોકું જોરે (જોડે).

૨ મોરે-મોડે. બદન-મુખ. મુકુર-આરસો. દમકત-ચમકે છે ઘોરે-ઘોર-કાળા (ઘન)મા.

૪ સુભગ—સુંદર. મૃગમદ-કસ્તુરી ચંદ્રમે ઇ૦—રાધાના ગોરા તનમાં કસ્તુરીના લેપને અથવા રાધા સાથે કૃષ્ણને ગિરિધર ઉત્પ્રેક્ષે કે, જાણે ચંદ્રમા અસિત (કાળુ) ચિન ન કાઢ્યુ હોય તેમ તે શોભે છે. કંચન ઇ૦—કિશોર (કૃંપુમાં) રાધા એ કંચન સરખી શોભે છે, એ ભાવ છે.

૧ માનની-માન (પ્રેમરીસ)વાળી સ્ત્રી. ચપળા-હે રામા ! સંવારો-સમારો ૨ તો-તુ. છિન છિન-ક્ષણ ક્ષણ. હેરત હેરો-હેરણા હેરે છે-તારી ચેષ્ટાઓ જુએ છે. રસના-જીભ.

૩ અવેરો-અમ (હમણા). દિનમનિ-દિનમણિ-સૂર્ય. અંધેરો-અંધારું.

ગિરિધર પ્રભુશું હિલમીલ ચાલી, બઢો હી જાત સુખસિંધુ નેરો. „ ૪

રાગ સારંગ.

ક્યું તેરો દધિસુત સકુચ ભયોરી, સારંગપતિ પિતુવાહન ગવની;
ચિત તેરો કાંહાં જુ ઠર્યોરી. ક્યું૦ ૧
બનરિપુ સુત બંધવ વાહન રિપુ, તા કુલ દહન કિયો;
તાકે પિતામહજનકા મિત્ર બિન, છીનુ નહિ જાત રહ્યો. ક્યું૦ ૨
ખટપદ પ્રિય સ્નેહી તનયા તટ, મોકુ બચન દિયો;
વીત અવધ મેં ફરૂ વાહોરી, નેહ ન જાત વહ્યો ક્યુ૦ ૩
ખટ ઋતુપતિ અધિપતિ અતિ પ્રગટ્યો, તાપ ન જાત સહ્યો;
સારંગધર સારગ તનયાપતિ, ચિત્ત વિત્ત હરત ગયો. ક્યુ૦ ૪

---

૪ મેરો ફેરો—દૂતી કહે છે કે હમણા તો મારો ફેરો સફળ કર–શું આવ. બઢ્યો–વધ્યો. નેરો–પાસે.

૧ દધિસુત ઈ૦—દધિ (સમુદ્ર)નો સુત—ચંદ્ર. તારો ચંદ્રક (ચાંદ્લો) કેમ સંકોચાયો છે ? સારંગપતિ ઇ૦—સારંગ(હરણ)નો પતિ (ધણી)–ચંદ્ર, તેનો પિતુ (પિતા)–બ્રહ્મા, તેનું વાહન—હંસના જેવું જેનું ગમન (ચાલ) છે એવી હે રાધા ! તારૂં ચિત્ત ક્યાં ઠર્યું છે ?

૨ બનરિપુ ઇ૦–વનનો રિપુ–અગ્નિ, તેનો સુત–કાર્ત્તિકેય, તેનો બાંધવ—ગણપતિ, તેનું વાહન—ઊંદર, તેનો રિપુ—સર્પ, તેના કુળને જેણે દહન કર્યું છે (સર્પયજ્ઞ કરીને) તે–જનમેજય તેનો પિતામહજન—અર્જુન, તેનો મિત્ર–કૃષ્ણ વિના છિનુ (ક્ષણ) પણ રહેવાતું નથી.

૩ ખટપદ ઇ૦–ખટપદ–ભમરો, તેનુ પ્રિય—કમળ, તેનો સ્નેહી—સૂર્ય, તેની તનયા (પુત્રી)—યમુના, તેના તટ ઉપર મને વચન આપ્યુ છે, તેની અવધ વીત (વીતી) તેથી મેં (હું) વાહોરી (બાહાવરી) ફરૂં છું, પણ તેનો નેહ વહી જતો નથી.

૪ ખટ ઇ૦–ખટ (૬) ઋતુઓના પતિ–વસંત, તેનો અધિપતિ—કામદેવ અતિ પ્રકટ્યો છે, તેનો તાપ સહેવાતો નથી, કેમકે સારંગધર (શાર્ઙ્ગ

સુન સખી જા કહિયો ખગપતિકુ, અબ તોચે માન દયો;
ગિરિધર ગિરિવર ધરનચરન બિન, મિથ્યા જનમ ભયો રી. ક્યું૦ ૫

રાગ સારંગ.

આજ સખી દેખ્યો કુવર કન્હાઇ;
વૃંદાવન બિહરત ગ્વાલન સંગ, નવપલ્લવ છબી છાંઇ. આજ૦ ૧
ગૌવાં ચરાવત બેનુ બજાવત, કૂદત મૃગ કપિકી નાઇ;
કબહુક લરકન સંઘ મીલી ખેલત, કબહુક ચલત રીસાંઇ. „ ૨
પ્રફુલ્લિત વદન લસિત હે અલકલટ, કંચનકો શિર મુગટ સોહાઇ;
શ્યામ ઘટા ઘન બાદુર ઉપર, જ્યુ રવિ દેખત દેખાઇ. „ ૩
મુક્તામાલ અતિ ઉજ્વળ શોભિત, ગગનસેં ભાગીરથી સરી આઇ;
કટિ મૃગરાજ પીત વસન વિરાજીત, જ્યું દામની ઘન માંહી. „ ૪
મૃદુલ હાસ રાજિવલોચન છબ, મનમથ કોટિ લજાઈ;

નામે ધનુષ્યને ધરનાર) અને સારંગ (સૂર્ય?)ની તનયા (પુત્રી)–યમુનાનો પતિ (કૃષ્ણ) મારૂં ચિત્ત અને વિત્ત હરી ગયો છે.

૫ ખગપતિ—ગરૂડગામી—વિષ્ણુ—કૃષ્ણ. તોચે—તને.

૧ બિહરત-વિહાર કરે છે. ગ્વાલન-ગોવાલણીઓ. નવપલ્લવ-નવાં પાંદડા. છબી-કાન્તિ. છાંઇ-છવાઈ રહી છે.

૨ ગૌવાં-ગાયો. બેનુ-વાસળી. મૃગ-હરિણી નાઈ-પેઠે. લરકન-છોકરાં. ૩ લસિત-શોભાયમાન. અલકલટ-માથાના કેશની લટ. શ્યામ ઈ૦—મેઘની કાળી ઘટાવાળા બાદુર (વાદળા) ઉપર જેમ રવિને દેખતાં જેવો દેખાવ માલમ પડે તેવા મુગટવાળા કૃષ્ણ શોભે છે

૪ મુક્તામાલ ઇ૦—કૃષ્ણના કંઠમા મુક્તા(મોતી)ની અતિ ઉજ્વળ માળાઓ શોભે છે, જાણે કે આકાશમાંથી ભાગીરથી (ગંગા) વહી આવી ન હોય! કાળા આકાશમા ધોળી ગંગા(આકાશગંગા)નો કાળા કૃષ્ણે પેહેરેલા મોતીના હાર સાથે મરખાવો કર્યો છે તે સુઘટિત છે. મૃગરાજ-સિંહ. વસન-વસ્ત્ર. દામની-વીજળી.

ગિરિધર મન માનસ મરાલ પ્રભુ, વિહરો સદા વ્રજરાઈ. „ ૫

રાગ સારંગ.

આજ બન બિહરત શ્રીવ્રજરાઈ;
શ્રીબૃંદાબન પ્રફુલ્લિત દ્રુમ વેલી, કુસુમલતા ઝુક જાઈ. આજ૦ ૧
આછો ડોર રચ્યો ચંદનકો, અદ્દભુત સાજ બનાઇ;
તાપર ઝૂલત હે પ્રિયા પ્યારી, દંપતિ સબ સુખદાઈ. આજ૦ ૨
ત્રિવિધિ સમીર સુગંધ ઝકોરત, બોલત હંસ કોકિલ સબ રહાઇ;
અરસપરસ મન મોદ બઢાવત, રતિસુખ કોટિ લજાઈ. આજ૦ ૩
શ્યામ સુભગ તન ચિત્ર ચંદનકો, કછુ મૃગમદ બેહુકો સોહાઇ;
જ્યો રવિસુતા તરંગ નિશા છબી, ચંદ્ર કિરન ઝલકાઇ. આજ૦ ૪
* * * વામ ભાગ છબી છાઈ
શ્યામ તમાલ વિટપ તન માનું કનકવેલ ઉરઝાઇ. આજ૦ ૫
અધર સુધારસ પાય પીવાવત, ઉપમા દેત મન ધી સકુચાઇ;

---

૫ મૃદુલ–કોમળ. રાજિવ–કમળ. છબ–છબી. મનમથ(મન્મથ)–કામદેવ મન ઇ૦—ગિરિધર કવિના મનરૂપી માનસસરોવરમાં મરાળ (હંસ) રૂપ પ્રભુ વિહરે.

૧ કુસુમલતા–ફૂલવેલી ઝુકજાઈ–નમી જાય છે. ૨ આછો–સારો. ડોર–દોર હિંદોળો. ૩ ત્રિવિધિ સમીર–શીતળ, મંદ, સુગંધી વાયુ. બઢાવત–વધારે છે.

૪ સુભગ–સુંદર. તન–શરીર. જ્યોં ઈ૦—જેમ રવિસુતા (યમુનાના કાળા તરંગની રાતની છબી ઉપર (અર્થાત્ અધિક શ્યામ વર્ણ ઉપર) ચંદ્ર કિરણ ઝળકતા હોય તેમ કૃષ્ણના સુંદર શ્યામશરીર ઉપર કાઇક મૃગમદ (કસ્તુરી) શોભે છે અને તે ઉપર ચંદનનુ શ્વેત ચિત્ર શોભે છે (યમુનાના તરંગની ઉપમા શ્યામના શરીરને, રાતની ઉપમા કસ્તુરીને અને ચંદ્ર કિરણની ઉપમા ચંદનને આપી છે).

૫ રાધાથી યુક્ત કૃષ્ણને ઉત્પ્રેક્ષે છે શ્યામ ઇ૦–શ્યામનું તન એ જાણે તમાલ વિટપ (વૃક્ષ) છે અને (રાધા એ જાણે) તેને કનકની વેલ ઉરઝાઇ (ગૂંચાઈ રહી) છે, એમ હું માનું છું.

ગિરિધર જુગલ ચરન મકરંદમે, મન મધુકર રહ્યો હે લોભાઈ ,, ૬

હોળી.

હોળી ખેલું હરિની સાથે રે, મારી ભીંજે છે નવરંગ ચૂંદડી; ૧
મળી આવો સકળ વ્રજનાર રે, મારી ભીંજે છે નવરંગ ચૂંદડી.
લાવો કુંકુમ કેસર ઘોળિયે, ચુવા ચંદન અત્તર ગુલાબ રે. મારી૦ ૨
લોની અબીલ ગુલાલ ખોળા ભરી, જઈને ઘેરો શ્રીગોકુળનાથ રે;
મારો રંગ ભરી પીચકારિયો, ભીડો ભૂધરજીશુ બાથ રે. મારી૦ ૩
મુખ માંજીને આંજી આંખડી, બળવતાના બાંધ્યા ના હાથ રે;
ગિરિધારીપ્રભુ ગુણવંતને, રાખો ઓળમાં આજની રાત રે. મારી૦ ૪

હોળીની ધુમાર કાફીની.

યા ગોકુળ વ્રજકી ગલી, મદમાતી ગ્વાલ;
ખેલત નવલકિશોર, ફાગ સોહાવનો. ટેક. ૧
ગ્વાલ ગોવિંદ કે સંગ મીલી, મદમાતી૦
સબ નીકસ ખડી નંદદ્વાર, ફાગ સોહાવનો. ૨
હરિ હળધર સબકે બીચમે, મદમાતી૦
જેસે તારાગનમે ચંદ્ર, ફાગ સોહાવનો. ૩
આપ આપનો સબ સાજ લિયો, મદમાતી૦
મૃદંગ ઝાંઝ ડફ તાલ, ફાગ સોહાવનો. ૪
કર કંચન પિચકારિયાં, મદમાતી૦

---

૬ ધી-બુદ્ધિ. જુગલ ૪૦-રાધાકૃષ્ણના બન્નેના ચરણરૂપી કમળના મકરંદમા મારા મનરૂપી મધુકર (ભમરો) લોભાઇ રહ્યો છે.

૪ માજીને-મોઢે ગુલાલ ચોપડીને.

ઓરિયન ભરો રે ગુલાલ, ફાગ સોહાવનો. ૫

ઇત લાલનકે ગ્વાલન બને, મદમાતી૦

ઉત આઇ સુતા વ્રખુભાન, ફાગ સોહાવનો. ૬

બરસાનેકી નાર સબે, મદમાતી૦

કિયો મત અતિ અદ્ભુત, ફાગ સોહાવનો. ૭

ચંદ્રમુખી એક બેન કહે, મદમાતી૦

તુમ સુનો સકલ બ્રિજનાર, ફાગ સોહાનો. ૮

લાજ તજી સન્મુખ ચલો, મદમાતી૦

પકડો હરિ હળધર વીર, ફાગ સોહાવનો. ૯

આયે સખા સબ શ્યામકે, મદમાતી૦

તબ નિકટ ચલી બ્રિજનાર, ફાગ સોહાવનો. ૧૦

પિચકારનકી લાગી ઝરી, મદમાતી૦

ઉડાવત અબિલ ગુલાલ, ફાગ સોહાવનો. ૧૧

મુખસે બોલત હો હો હોરિયાં, મદમાતી૦

કરે અરસપરસ અતિ ખેલ, ફાગ સોહાવનો. ૧૨

ગાવત ગારી દે તારિયાં, મદમાતી૦

સોહાગી પરમ અનુરાગ, ફાગ સોહાવનો. ૧૩

પિચકારી ગ્રહી શાવરે, મદમાતી૦

છુપકર મારતે દાર, ફાગ સોહાવનો. ૧૪

લાગી ઊરમે વ્રખુભાનસુતા, મદમાતી૦

ચમકત ચોહોદશ દેખ, ફાગ સોહાવનો. ૧૫

---

૪ ઓરિયન—ઓળિયો. ૫ ઈત—અહીં. લાલન—કૃષ્ણ બળદેવ. ગ્વાલન-ગોવાળિયા. ઉત-ત્યાં-પણે. ૬ બરસાનેકી-બરસાના ગામની. ૧૨ ગારી-ગાળ. તારિયાં-તાળિયો. ૧૩ શાવરે—શામળે દાર-દારા ? સ્ત્રીઓને

દોરી ગએ વ્રજનાયકા, મદમાતી૦
પકરે હરિ હલધર સંગ, ફાગ સોહાવનો. ૧૬
આંધી ઉડાઈ ગુલાલકી, મદમાતી૦
સબ નેન મુંદ કર પેન, ફાગ સોહાવનો. ૭૧
ભયે ગ્વાલ સબ બાહાવરે, મદમાતી૦
ઉન્મત્ત મદન તન નાર, ફાગ સોહાવનો. ૧૮
બેગી ચલી ગ્રહી શ્યામકુ, મદમાતી૦
જ્યાંહાં સકલ ત્રિયાકો વૃંદ, ફાગ સોહાવનો. ૧૯
કામની કચન બેલ જસી, મદમાતી૦
માનું લપટી શ્યામ તમાલ, ફાગ સોહાવનો. ૨૦
વિદ્યુત શ્યામ ઘટા ચમકે, મદમાતી૦
જેસે ગજ જૂથન માંહુ સિંઘ, ફાગ સોહાવનો. ૨૧
કાજર અંજન નેન દિયો, મદમાતી૦
કિયો લેપન અંગ અબીર, ફાગ સોહાવનો. ૨૨
પિચકારનકી લાગી ઝરી, મદમાતી૦
માનું છીરકત કેસર રંગ, ફાગ સોહાવનો. ૨૩
પીતામ્બર પટ ભીંજ ગયો, મદમાતી૦
પિયા પ્યારી અતિ અનુરાગ, ફાગ સોહાવનો. ૨૪
રાધા માધવ રંગ ભરે, મદમાતી૦
ઋતુરાવ બઢાવત ખેલ, ફાગ સોહાવનો. ૨૫
દેવ સબ નભ ઝુમ રહે, મદમાતી૦
સુરજુવતી કરત મનુહાર, ફાગ સોહાવનો. ૨૬

---

૧૭ સબ ઈ૦—?

૧૮ મદન-કામ. ૧૯ બેગી—વેગથી. ૨૧ જૂથન-ટોળું. માંહુ-માહે. ૨૬ ઝુમ રહે—ઝઝૂમી રહ્યા છે.

દુંદુભિ નાદ બજાવહી, મદમાતી૦
બરખાવત કુસુમ સમૂહ, ફાગ સોહાવનો. ૨૭
ફગુવા માગત લાલસ, મદમાતી૦
સબ ઘેરી રહી ગ્રહી બાંહ, ફાગ સોહાવનો. ૨૮
દીનો મનવંછિત સબકુ, મદમાતી૦
બૂઝાઇ મદન તન પીર, ફાગ સોહાવનો. ૨૯
યહ સુખ કહેત ન આવહી, મદમાતી૦
શ્રુતિ શારદ શેષ મહેશ, ફાગ સોહાવનો. ૩૦
નિત્ય નિત્ય લીલા ગોપાળકી, મદમાતી૦
રતિ ફાગન સદા સોહાગ, ફાગ સોહાવનો. ૩૧
જુગલ ચરન મકરંદ હી, મદમાતી૦
ગિરિધર મન મધુકર રૂપ, ફાગ સોહાવનો. ૩૨

રાગ કાફી.

હોરી.

હોરી કે ખેલઇયા[1] તુમ મેરી ગલી આવ રી;
સંગ સબ સખ છોટે છોટે, ઝાંઝ મૃદંગ ડફ્તાલ બજાવ રી. હોરી૦ ૧
પાવત દરશ નેન ભયે શીતળ મૃદુલ હાસ રસસે ન રીઝાવ રી;
મદન સદન[2] મન વ્યાકુળ વિરહે, ઉર લપટી તન તપત બુઝાવ રી. „ ૨
ભીજ ભરી ભેટ મેટ અબ હી દુઃખ, પુરન પ્રીતકી રીત દેખાવ રી;
ગિરિધર અધરસુધારસ અમૃત, રતિરન જીત પરચો અબ દાવ રી.[3] „ ૩

હોરી.

નંદકો દુલારો પ્યારો ખેલે રસ હોરિયાં;

---

૧ ખેલઇયા-ખેલનારા ૨ સદન-ઘર. ૩ રતિ ઇ૦—અબ (હમણા) દાવ પરચો છે માટે રતિરન (રતિસંગ્રામ) જીત-જીતો.

ગ્વાલકે સંગ ગોપ બિરાજીત, અબીર ગુલાલન કી ભર ઝોરિયાં. નંદ૦ ૧
સકળ નાયકા મધ્ય વ્રજનાયક, તામે અધિક વ્રખુભાન કિશોરિયાં;
શ્યામ તમાલ લાલ મરકત છબ, માનું લપટી પિયા ઉર કંચન ખોરિયાં.,, ૨
અધર સુધારસ પાય પીબાવત, નચવત અગઅનંગ ડગોરિયાં;
ગિરિધર લાજ તજી ફાગુનમે, ભઈ ઉન્મત પિયા ચિત ચોરિયાં. ,, ૩

હોરી.

પિયા સંગ ખેલું હોરી રે, આછો ફાગુન આયો;
શ્રીગોકુળ ગામ સોહાવના રે, મતબારી શ્રીરાધા ગોરી. આછો૦ ૧
કુલમર્યાદ લાજ તન છાંડી, ભઈ સબે એક હી ઠોરી;
કિયો મતો એક મનકો ભયો, પકરે હરિ હલધર જોરી. આછો૦ ૨
નૈનન સૈન કરી મુખ ચેહેન, સુકાજર રેખ સમારી;
બિખરી અલક સમારહી રે, મન ભાવત ગાવત ગારી. આછો૦ ૩
છીરકત રંગ અનંગ બડો અનુરાગી, સોહાગી કિશોરી;
મારત ભર પિચકારિયાં રે, મુખ બોલત હો હો હોરી. આછો૦ ૪
સુરજુવતી સબ દેખત ખેલ, ભઈ મન બ્યાકુળ બોરી;
ગિરિધર ધન્ય વ્રજ નારિયાં, માનુ લપટી કંચન ખોરી. આછો૦ ૫

હોરી.

બરસાને આજ ખેલત હોરી;
અબિર ગુલાલ ઉડાવત ગાવત, કેસર રંગ સુરંગ ઝકોરી. બરસાને૦ ૧
બાજત તાલ મૃદંગ ઝાંઝરી, ગ્વાલની ગાલ મીલી સબ ટોરી. બરસાને૦ ૨
ગાવત ગારી દેત કર તારી, નંદલાલા બ્રખુભાન કિશોરી. બરસાને૦ ૩
ગિરિધર જુગલ ચરન પર, વારી વારી ડારત તન તોરી. બરસાને૦ ૪

---

૨ મરકત—રાતો મણિ.
૧ આછો—સારો. ૨ ઠોરી—ઠેકાણે. જોરી—જોડી. ૩ અલક—ચોટલો.
૨ ટોરી—ટોળી.

વસંત.

ચલો બસંત બધાવા સબ વ્રજકી નાર;
સજી નૌતમ પટન વસંત શૃંગાર. ટેક.
લીએ નવપલ્લવ ઉપહાર ચાર, સજે કનકકળશ પરિપૂર્ણ વાર;
તામે શ્રીફળ ફોફળ દળ અપાર, આંબામોર આદ બિબિધ પ્રકાર. „ ૧
લિયે માનુની મંગળ કનકથાલ, તામે કુંકુમ કેસર કુસુમમાલ;
ચુવા ચંદન અત્તર અબીર ગુલાલ, ગાવે મંગળગીત ત્રિયા રસાલ. „ ૨
ગજગામની દામની ચપલ મીન, શોભે સકલ કલા રસ પ્રબીન;
મુગ્ધા મધ્યા પ્રૌઢા રતિરૂપ ગીન, સબ અંગન ચિત્ર બિચિત્ર કીન. „ ૩
મૃગનેની કોકિલસ્વર સુદેશ, મુખ ચારૂ લજાવત તરૂન વેશ;
ભ્રુકુટી કોદંડ શિર લંબ કેશ, બન્યો રૂપ અનુપ અધિક ભેષ. „ ૪
ઉર પદક હાર શિર કનકમોર, જરોકંચુકી કસમસ ગુલિક દોર;
પેહેરી નવરંગ ચુદરી ચિત્ત ચકોર, સખી બની ઠની આઈ નંદ પોર. „ ૫
બાજે તાલ મૃદંગ રબાબ બેન, ડફ ઝાંઝ શરણાઈ ગૌમુખ ચેન;
આઈ નિકટ કરી વ્રજરાજ સેન, સબ નવલ નાગરી નચાવે નેન. „ ૬
ત્યાંહાં બિધિવત કીન પૂજા પ્રકાર, હરિ કંઠ આરોપે પુષ્પહાર;
તજ લાજ સકલ ઉન્મત નાર, ખેલે ઋતુ બસંત રાધા મોરાર. „ ૭
ઉડે અબીર ગુલાલ ચુવા ફૂલેલ, પિચકારી શુ કેસર રંગરેલ;
પ્યારી શ્યામ તમાલશુ કરત કેલ, માનુ તા પર ઉરઝી કનકવેલ. „ ૮

---

૧ બધાવા-વધાવવા. પટન-વસ્ત્રો. ચાર—સેવકો. વાર-પાણી. દળ—પાન (નાગરવેલનાં). ૪ કોદંડ-ધનુષ્ય સુદેશ-સારો મધુર. ભેષ-ભેખ-વેશ

૫ કસમસ-કસુબલ. ગુલિક—ગળીના રંગનો (?). પોર-પોળ.

૬ રબાબ-રબાબ. (એ નામનું વાજું) ૮ કેલ—કેલિ (ક્રીડા). તા પર-શ્યામ તમાલ (કૃષ્ણ) ઉરઝી વીંટાઈ.

સુરજુવતી સહિત દેખત અકાશ, ઋતુરાય બઢાવત મદન પાસ;
સબ ભાગ્ય સરાહત વ્રજનિવાસ, જશોદા દરશ હરિ સુખ બિલાસ. „ ૯
એહ નવલ ખેલ નિત્ય નિત્ય બસંત, લીલા અપાર નિત્ય ગુણ અનંત;
ગિરિધર મન માનસ પુનિત અંસ, તામે બિહરો સદા બ્રજરાજ હંસ „ ૧૦

વસંત.

ખેલત બસંત બ્રજરાજ સંગ;
બને ગ્વાલબાલ તન અધિક રંગ. ટેક.
સબ તરૂન કિશોર કુમાર સંગ,
લીએ સકલ સાજ મન ભયો ઉમંગ;
બાજે તાલ મૃદંગ ઊપંગ ચંગ,
ગાવે અમિત ગીત ઊઠે સ્વતો રંગ. ખેલ૦ ૧
બને હરિ હળધર આનંદધામ,
શોભે ગૌર શ્યામ તન કોટિ કામ;
વિનય કરી છબી તમાલ શ્યામ,
કટિ કાછ કછે પટ પીત દામ. ખેલ૦ ૨
શિર કંચન મુગટ બન્યો ઉદ્યોત,
રાજે કુંડલ દિનકર જુગલ જોત;
ઉર મુક્તામાલ ઉજ્વળ ઉતંગ,
માનુ નીલ ગિરિયે આઈ ગંગ. ખેલ૦ ૩

---

૯ અકાશ—આકાશમા. ઋતુરાય—વસંત મદન—કામ. સરાહત—વખાણે છે ૧૦ પુનિત—પવિત્ર.

૧ અમિત—અપાર. સ્વતો (સ્વત)—પોતાની મેળે. ૨ દામ—દોરી—કંદોરો. ૩ ઉદ્યોત—પ્રકાશ. ઉતંગ—અધિક. માનું ઈ૦—નીલગિરિ-કાળો પર્વત. જાણે કાળા પર્વતથી ગંગા આવી હોય તેવો શ્યામ શરીર પર મોતીનો ઉજળો હાર શોભે છે

પિચકારી ગ્રહી નિજ હાથ શ્યામ,
કર અબીર ગુલાલ જુ લીનો રામ;
ભરે કેશર રંગમુ કનક માટ,
સબ સખા પરસ્પર દેત છાટ. ખેલ૦ ૪
કર તારી બજાવત ગારી દેત,
કરે બાલ કેલ રસ સગુન હેત;
એસે હરિપદ કોમલ કમલ દોય,
તામે ગિરિધર મન મધુપ લપટ હોય. ખેલ૦ ૫

રાગ વસંત.

શ્રીવલ્લભકુલ પરિવાર, આજ વ્રજ ઋતુ વસંત રસ ખેલે જ્યું;
શ્રીવિઠ્ઠલનાથ સિંઘાસન બેઠે, નિકટ કુવર રંગ રેને જ્યુ. શ્રીવલ્લભ૦૧
શ્રીગિરિવરધર નવ કેસર કર છીરકત, મૃગમદ લે લે જ્યુ;
શ્રીગોવિંદરાય ગુલાલ ઉડાવત, સંગ સખા હે નવેલે જ્યું. „ ૨
શ્રીબાલકૃષ્ણ ગોકુળપતિ રઘુપતિ, જદુપતિ રસનિધિ ઝીલે જ્યું;
શ્રીઘનશ્યામલિયે કર કંચન-પિચકારી ભરભર મેલે જ્યુ. „ ૩
યહ અવતાર ભક્ત હિત કારન, જગતારન ભુવ ડોલે જ્યું;
ગિરિધરદાસ આસ મન ક્રમવચ, શ્રીવલ્લભ કુલે જશ બોલે જ્યુ. „ ૪

રાગ ભૈરવી.

બદનકી શોભા મોહન બદનકી શોભા;
જાય ઊડત મેં નિરખત મન આનંદકી ગોભા. મોહન૦ ૧
ભ્રાંવ સોહન કાહા કહુ છબી ભાલ કુંકુમ બિંદુ;

---

૫ મધુપ—ભમરો
૨ નવેલે—નવા. ૪ ભુવ-ભૂમિમાં.- ક્રમ-કર્મ

શ્યામ આદર રેખા માનું અબહી ઉદ્યો ઇંદુ. મોહન૦ ૨
નૈન દ્વિજ અધર કછું કછુ અસિત સિત રાતે;
પિયા આનન ચંદ્રકા, મધુપાન રસ માતે. મોહન૦ ૩
લલિત લોલ કપોલ કુંડલ, મધુર મકરાકાર;
જુગલ શશિ દામની માનુ, નાચત નટ સાર. મોહન૦ ૪
બિમલ સબલ સુદર મુક્તા, નાસિકા દીનો;
ઉંચે આસન અસુરગુરૂ, માનું ઉદશો કીનો. મોહન૦ ૫
બંસિકા કલહંસિકા, મુખકમલ રસ રાચે;
પવન પરસ અલક અલિકુલ, કલહંસી નાચે. મોહન૦ ૬

---

૨ શ્રાંવ—શ્રુવ-ભ્રમર (આંખની). કપાળની નીચે બે ભમરની વચ્ચે કંકુનો બિંદુ જોઇ કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે જાણે આકાશમાં કાળા વાદળની રેખાઓની વચ્ચે હમણાજ ચંદ્ર ઉગ્યો છે (હમણા કહેવાની મતલબ એ કે તે લાલ હોય છે).

૩ નૈન ઇ૦—નૈન (નેત્ર) દ્વિજ (·દાંત) અને અધર (નીચલો હોઠ) એ અનુક્રમે કાળાં, ધોળાં અને રાતાં છે. પીયા ઇ૦-પીયા (સ્વામી-કૃષ્ણ)ના મુખચદ્રના મધુપાન (અમૃતપાન)ના રસથી માતે (પુષ્ટ) થયેલાં છે (નેત્રાદિ).

૪ લલિત-સુંદર. લોલ-હાલતાં. કપોલ-ગાલ. ગાલ ઉપર હાલતાં કુંડળ-ને ઉત્પ્રેક્ષે છે. જુગલ ઈ૦-બે ચંદ્ર ઉપર બે વીજળીરૂપી નટ નાચે છે એમ હું માનું છું. ગાલને ચદ્ર અને કુંડળને વીજળીની ઉપમા આપી હોય એમ જણાય છે.

૫ બિમલ-નિર્મળ. સબળ-પાણીવાળાં. સુદર-ઢળકતાં. મુગતા-મો તી ઉત્પ્રેક્ષે છે: ઊચે ઇ૦-જાણે કે ઊંચા આસન ઉપર અસુરગુરૂ-શુક્ર (તારા) નો ઉદ્દેશો (ઉદય) થયો હોય નહિ !

૬ બસિકા ઇ૦—બંસિકા વાસળીરૂપી કલહંસિકા-હંસલી મુખરૂપી કમળના રસથી રાચે છે. પવન ઇ૦-પવનનો સ્પર્શ થતાં અલક (કેશ)રૂપી અલિકુળ (ભમરાનો સમુદાય) કલહ કરતો હોય તેમ દેખાય છે.

રાગ કાફી.

મત હોવે બૈરાગી રે, બૈરાગ કઠન હે;
ભેખ લિયે કછુ અરથ ન સરે, બિન હરિપદ અનુરાગી રે. બૈરાગ૦ ૧
સંગ્રહ કરત અશાશ્વત સુખકો, મુખસે કહત હમ ત્યાગી;
જ્ઞાન પ્રબોધ કરત ઓરનકું, અતર વિષે ધુની લાગી. બૈરાગ૦ ૨
કાછ કછો નહિ નાચ નચ્યો તબ, કેસે હોવે હર રાજી;
જ્ઞાન વૈરાગ વિવેક ભક્તિ બિનુ, જેસી નટકી બાજી રે. બૈરાગ૦ ૩
કરત દીનતા ભોગ લિયે જડ, નહિ શુદ્ધ પ્રેમ મતિ પાગી;
ગિરિધરસો શીતળ કેસે હોવે, ચિત્ત લગી ચાહના આગી રે. બૈરાગ૦ ૪

કુંડળિયો.

સત સંગત સબસે બડી, પાવન પતિત હી જાન;
સાધન સબ ફીકો લગે, ઉન આગે તપ દાન;
ઉન આગે તપદાન, તેજ ઋષિરાજ કહાયો;
સહસાનન સબન ગયે, ભેદ સબહી ઉન પાયો;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, ભઈ સબ તુરકો ભંગત;
પાવન પતિત હી જાન, બડી સબતેં સતસંગત. ૧
એસી સંગત છાંડકે, મત કર જાન અજાન;
ખલ સો સાધુ હોયગો, મૂરખ ભયો સિયાન;
મૂરખ ભયો સિયાન, રાજકો પ્રમ કહાયો;
જાને જાન સુજાન, ભેદ ઉનકો છીન પાયો;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, ભવાબ્ધિ નૌકા જેસી;
મત કર જાન અજાન, છાંડ દે સંગત એસી. ૨

૨ અશાશ્વત–અનિત્ય–નાશવંત. ધુની–લેહે. ૩ બિનુ–વિના.
૧ પતિત–ભ્રષ્ટ. ૨ સિયાન–શાણો. ભવાબ્ધિ નૌકા-સંસાર સાગર તરવાની હોડી.

રહ્યા મન લલચાય યાતે ટરત નહિ ટાર્યો;
અમી અદ્‌ભુત માધુરી પર ગિરિધર વાર્યો. મોહન૦ ૭

પદ.

લલિત બદન, ગલિત કુસુમ, વલિત કેશ;
સુદેશ નેન, નલિન રંગ મગસે, શશિ શરદ શર્વરી. લલિત૦ ૧
અરજી ઓર, માલ શીથલ, કયૈ કયૈ ચદનકી રેખ;
શીસભરે લપટાત ગાત, મધુપ અરવરી. લલિત૦ ૨
શોભિત ઉર ઉરજ લખખીમ, પરસત નહિ પરત પાછીમ;
નખ છબી પરવાર ડારૂ, ચદખરવરી. લલિત૦ ૩
વાસુદેવ લાલ કલ્યાન, ગિરિધરકો સુજશ ગાત;
શ્રીવિઠ્ઠલ શ્રીપદરજમતાપ ગર્વરી. લલિત૦ ૪

રાગ કાફી.

વૃંદાવન વાંસળી વાગી રે, મા મુને કાંઈ કાંઈ થાય છે;
વાંસળી સુણીને મારી પાંસળી ઘુમાય છે,
ચિત્તડામાં ચટપટી લાગી રે. મા મુને૦ ૧
હું સૂતી'તી ભર નિદ્રામાં, તે ઓચિંતી ઝબકીને જાગી;
મન મારૂં ગયું મોહન પાસે, દેહતણી ગતિ ભાગી રે. „ ૨
કામ કાજ મુને કાંઈ નવ સૂઝે, શુદ્ધ પ્રેમ મતિ પાગી;
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ થઈ, આનંદરસ અનુરાગી રે. „ ૩
નાદતણી ધુની શ્રવણે સુણતાં, વિશ્વની વાસના ત્યાગી;
ગિરિધરપ્રભુ ઉત્કંઠા પ્રગટી, મળવાને શ્યામ સોહાગી રે. „ ૪

---

૩ પાગી—ભાગપડી કે આશ્રય મળ્યો. જાગ્રત ઈ૦—મારી જાગ્રત આદિ ત્રણે અવસ્થાઓ આનંદરસની અનુરાગી થઈ છે. ધુની—ધ્વનિ—અવાજ.

રાગ કાફી.

મત હોવે બૈરાગી રે, બૈરાગ કઠન હે;
ભેખ લિયે કછુ અરથ ન સરે, બિન હરિપદ અનુરાગી રે. બૈરાગ૦ ૧
સંગ્રહ કરત અશાશ્વત સુખકો, મુખસે કહત હમ ત્યાગી;
જ્ઞાન પ્રબોધ કરત ઓરનકું, અતર વિષે ધુની લાગી. બૈરાગ૦ ૨
કાછ કછો નહિ નાચ નચ્યો તબ, કેસે હોવે હર રાજી;
જ્ઞાન વૈરાગ વિવેક ભક્તિ બિનુ, જેસી નટકી બાજી રે. બૈરાગ૦ ૩
કરત દીનતા ભોગ લિયે જડ, નહિ શુદ્ધ પ્રેમ મતિ પાગી;
ગિરિધરસો શીતળ કેસે હોવે, ચિત્ત લગી ચાહના આગી રે. બૈરાગ૦ ૪

કુંડળિયો.

સત સંગત સબસે બડી, પાવન પતિત હી જાન;
સાધન સબ ફીકો લગે, ઉન આગે તપ દાન;
ઉન આગે તપદાન, તેજ ઋષિરાજ કહાયો;
સહસ્રાનન સબન ગયે, ભેદ સબહી ઉન પાયો;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, ભઈ સબ તુરકો ભંગત;
પાવન પતિત હી જાન, બડી સબતેં સતસંગત. ૧
એસી સંગત છાંડકે, મત કર જાન અજાન;
ખલ સો સાધુ હોયગો, મૂરખ ભયો શિયાન;
મૂરખ ભયો શિયાન, રાજકો બ્રમ કહાયો;
જાને જાન સુજાન, ભેદ ઉનકો જીન પાયો;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, ભવાબ્ધિ નૌકા જેસી;
મત કર જાન અજાન, છાંડ દે સંગત એસી. ૨

---

૨ અશાશ્વત–અનિત્ય–નાશવંત. ધુની–લેહે. ૩ બિનુ–વિના.

૧ પતિત–ભ્રષ્ટ. ૨ શિયાન–શાણો. ભવાબ્ધિ નૌકા–સંસાર સાગર તરવાની હોડી.

મતબારો મદમે ફીરે, ડરે નહિ દિલ માંહિ;
કામ ક્રોધકે બસ ભયો, સો કરત અશુભ શુભ નાહિ;
સો કરત અશુભ શુભ નાહિ, અધમ નર પરત્રિય ગામી;
પરમારથકી બાત, કરત નહિ દામ હરામી;
કહે ગિરિધર ગુણવંત, દેહ વંશકો જારો;
ડરે નહિ મનમેય, ફીરે મદમે મતબારો. ૩

ભૂલ્યા ભૂલ્યા કયું ફિરે, ચેત ચેત મન માંહિ;
ફીરે ચક્ર શિર કાલકા, કેસો ઉગરવેકો તાંહિ;
કેસો ઉગરવેકો તાંહિ, અધમ નર નહિ બિચારે;
ભજ ભજ ભજ ભગવાન, હરિ બિન કોન ઉગારે;
કહે ગિરિધર ગુણવત, ડહાપણુ સબ તેરા ડૂલ્યા;
ચેત ચેત મન માંય, કયું ફિરે ભૂલ્યા ભૂલ્યા. ૪

ચતુરાઈ ચિત્તમે બડી, રૂપ રંગ ગુન જાન;
સકલ શિરોમણ સુખનિધિ, બોલત બચન પ્રમાન;
બોલત બચન પ્રમાન, નહિ ભગવત પર પ્રીતિ;
ધિક ડહાપણુ ધિક રૂપ, જરો સબ ઉનકી રીતિ;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, ભજન બિન ફીકો ભાઈ;
રૂપ રંગ ગુન જાન, બડી ચિત્તમે ચતુરાઈ. ૫

ચટકાવે કયોં મોજડી, મટકાવે કયોં અંગ;
દો દિનમે ઉડ જાય ગો, જેસો રંગ પતંગ;
જેસો રંગ પતંગ, દેહકો ગરવ ન કીજે;
અંતે હોવે ખાખ, દેખ કયોં મૂરખ રીઝે;
કહે ગિરિધર ગુણવંત, રતન શીલા પટકાવે;
અંધા દેખ બિચાર, મોજડી કયોં ચટકાવે. ૬

સજ્જન એસા કીજીએ, દેખતહી દુઃખ જાય;

મન ફૂલે નેનાં હસે, હિરદે રહે સમાય;
હિરદે રહે સમાય, જ્યાકુ મોદ બઢાવે;
જાને તનકી પીર, શિખર સુખ શીખ ચઢાવે;
કહે ગિરિધર ગુણવંત, મીન જલ બિન જ્યો પ્યાસા;
જેસે ચંદ્ર ચકોર, કીજીએ સજ્જન એસા. ૭

એસા સજ્જન જગતમે, બોલત મીઠે બેન;
હદે કપટ નેનાં હસે, લપટ મનકે ચેન;
લંપટ મનકે ચેન, જનાવે પ્રીત પ્રબોધી;
મુખસે મિસરી પાય, હલાહલ સ્વારથ લોભી;
કહે ગિરિધર ગુણવંત, ધ્યાન બગ સાધુ જેસા;
અંતે નિજ અભ્યાસ, જગતમે સજ્જન એસા. ૮

રીતિ સજ્જનકી સહી, કબુ ન હોત બીછોહ;
ઇશક બિના બૂઝે નહિ, દખત પાવે મોહ;
દખત પાવે મોહ, નેહ ઘન ચાતક જેસા;
સ્વાતિ બુંદકુ છીપ, ઓર અસવત નહિ એસા;
કહે ગિરિધર ગુણવંત, કાઠ હસ્થિલકી પ્રીતિ;
જીવ એક તન ઓર, સહી સજ્જનકી રીતિ. ૯

સાધુ સો કહિયે ખરા, ભગવત ભજન પ્રબીન;
સમદૃષ્ટિ સબ બિસ્વમે, સેવે બ્રહ્મ નહિ ભિન્ન;
સેવે બ્રહ્મ નહિ ભિન્ન, માનમદ આપ અમાની;
સુખ દુ:ખ લાભ અલાભ, કરે સરભર મન જાની;

---

૭ જ્યાકુ-જીવને. બઢાવે-વધારે શિખર પર ૪૦—જેની શીખામણ સુખના શિખર પર ચઢાવે ૮ મિસરી-ખાંડ ૯ અસવત-એના જેવું. કાઠ-લાકડી.

કહે ગિરિધર ગુણવંત, છોડ સબ એહી અરાધું;
ભગવત ભજન પ્રબીન, ખરા સો કહિયે સાધુ. ૧૦
શૂર સો કહિયે ખરા, ધરે ગ્યાન હથિયાર;
કામ ક્રોધ મદ લોભકુ, દ સબકે શિર માર;
દ સબકે શિર માર, હરિચરણે ચિત્ત લાવે;
એકાદશ બસ કરે, ડરે નહિ આપ ડરાવે;
કહે ગિરિધર ગુનવત, સોહી સગ્રામી પૂરા;
ધરે ગ્યાન હથિયાર, ખરા સો કહીએ શૂરા. ૧૧
પડિત સો કહિએ ખરા, જાને તત્વવિચાર;
બેદ શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતમે, ગ્રહે સરવકા સાર;
ગ્રહે સરવકા સાર, કહે હરિકથા નિરતર;
કહે જથારથ રૂપ, જીવ બ્રહ્મ રૂ ઇશ્વિર;
કહે ગિરિધર ગુનવંત, સદા રહે ગ્યાન અખડિત;
જાને તત્વ વિચાર, ખરા સો કહિયે પંડિત. ૧૨
જળચર જ્યુ જલ ભીરમે, પરસત નહિ તન પીર;
બિછુરી પરે જબ તીરમે, (તબ) જાને સાચો નીર;
(તબ)જાને સાચો નીર, બિજોગે જી રહે ન જાવે;
બિન બિછુરે રૂચિ નાહિ, પ્રીતકો પોત ન આવે;
કહે ગિરિધર યહ સદા, સંગ નહિ સજ્જન ફૂલકર;
પરસત નહિ તન પીર, ભીરમે જેસે જલચર. ૧૩
સસારીકો સુખ જરો, ચિત્ત ચિંતા રહી લાગ;

---

૧૦ માનપ્રદ—બીજાને માન આપનાર. ૧૧ એકાદશ—દશ ઇંદ્રિયો અને અગિયારસું મન.

૧૩ જલ ભીરમે-જળની ભીડમા. બિછુરી-છૂટુ પડીને જી-જીવ ફૂલકર-ફળદાતા.

જ્યું લુહારકી સાનકી, છિન પાની છિન આગ;
છિન પાની છિન આગ, અભાગી નહિ સુખ પાવે;
ઓહોત મનોરથ કરે, અંત સબ નિષ્ફલ જાવે;
કહે ગિરિધર દુઃખરૂપ, ગુલામ ભયો નારીકો;
ચિત્ત ચિંતા રહી લાગ, જરો સુખ સંસારીકો. ૧૪

ચિંતા ચિત્ત હરી લેત હે, કરિયે કાહા ઉપાય;
બુદ્ધિકો નિશ્ચે ડગે, મન ચચળ વ્હે જાય;
મન ચંચલ વ્હે જાય, ધ્યાન કી સ્મૃતિ જ્યું ભૂલે;
અનુભવ ગત વિજ્ઞાન, ધ્યાન વિક્ષેપ હી દૂલે;
કહે ગિરિધર કો બચે, જોગી પંડિત બુધવંતા;
કરિયે કાહા ઉપાય, ચિત્ત હરી લેત હે ચંતા. ૧૫

ચંતા અગ્નિ ચમકતી, જા દિલ ભીતર માંહિ;
સુખી કહે વા જીવકુ, સો હી વિવેકી નાહિ;
સો હી વિવેકી નાહિ, કહો સુખ કેસે હી પાવે;
કાષ્ઠ મનોરથ જરે, નિરંતર નહિ બુઝાવે;
કહે ગિરિધર વા ઠોર, બસે નહિ સો ગુણ મીતા;
જા દિલ ભીતર માંહી, ચમકતી અગ્નિ ચિંતા. ૧૬

ચિંતા જેસી ચકમકી, રૂંધ રહી સકુમાર;
શ્વાસોશ્વાસ ઝપટ લગે, સો જરી હોત હે છાર;
સો જરી હોત હે છાર, ચીર મન જાત હી ફુટી;
પ્રગટ ધુમ્ર નહિ દેખ, જરે જ્યોં કાચકી ભટ્ટી;

---

૧૪ જરો—બળો. ૧૫ વ્હે જાય—થઇ જાય. અનુભવ ઇ૦—અનુભવમાં આવેલુ વિજ્ઞાન અને ધ્યાન વિક્ષેપ (અંતરાય)થી ફુલે

૧૬ વા—તે કહે ઈ૦—ગિરિધર કહે છે કે એ ઠેકાણે (એવા સંસારમાં) જે વસે નહિ તે ગુણનો મિત્ર (ગુણવાન) જાણવો.

કહે ગિરિધર હો જાત, ક્ષીણ તન પામર જીતા;
રૂ ધે રહે સકુમાર, ચકમકી જેસી ચિતા. ૧૭
માયા એસી મોહની, મોહ્યા સબ સસાર;
ગ્યાની ધ્યાની પચ રહે, તપસી કરે પુકાર;
તપસી કરે પુકાર, જોગિયા દાદશ ધાવે;
સુર કિયે ચકચૂર, દેખ જુ મદિરા પાવે;
કહે ગિરિધર ગુનવત, બચે કોઉ રાનીજાયા;
મોહ્યા સબ સંસાર, મોહની એસી માયા. ૧૮

કવિત.

ચેત રે ચેત મન મુઢ મતિ ચેત તું,
વિષય રત હો રહો કામે અંધા;
પુત્ર પરિવાર વૈભોગ ધન ધામસે,
નાર સસારકે પાશ બધા;
ખાવત પીવત જન્મ તેરા ગયા,
અગ અરચાત સુગંધ ગધા;
તન તેરો ત્રિય તાપસે જલ રહ્યો,
અગનસેં અગન ક્યું હોત ઠડા;
રામકા નામ નહિ લેત બુધ અહાવરા,
રેન નિદ્રા દિન કરત ધંધા;
દાસ ગિરિધર કહે મનુષ્ય દ' નહિ લહે,
રવિ ઉદ ઉલૂક જ્યોં હોત અંધા. ૧
પંચ મહાભૂતકા સકલ પિન્જર બના,
જ્ઞાન ઓર કર્મ દશ ઈદ્રિ લાગી;

---

૧૭ ચીર મન-મનરૂપી ચીર. જીતા–જીવતા
૧ કવિત–છંદ ઝૂલણાની ચાલ ત્રિય–ત્રણ રેન—રાત. ઉલૂક–ઘુડ.

રૂપ રસ ગંધ જો પરસ ઓર શબ્દસેં,
પંચ તનમાતરા એહી જાગી;
મન બુદ્ધ ચિત્ત અહંકાર ઉન્મત્ત અતિ,
સો હી અંતઃકરણ ચતુર રાગી;
ચોવિસ તત્વમે જીવ પચવીસમો,
વીસખટમો હરિ વિકાર ત્યાગી;
સ્થૂલ સૂક્ષમ વિષે પિંડ બ્રહ્માંડમે,
સકલ ભરપૂર તું જો રે જાગી;
દાસ ગિરિધર કહે રામ સબ ઘટ રહે,
અણછતો જીવ હું ઇક અભાગી. ૨
રામકા નામ સો પરમપદ ધામ હે,
સકળ સિદ્ધાંતકો સાર ટીકો;
નિગમ નેતિ કહે, ઉપમા નહિ લહે,
મુનિ મન ધ્યાનકો આદ લીકો;
એક હરિ નામ બિન સાધના જો કરે,
ધરમ ઓર કરમ તપ દાન ફીકો;
નામમુ રામ તત્કાળ તો પાસ હે,
ઓર ઉપાય નહિ એહ નીકો;
રામકા રૂપ સો પરમ અદ્‌ભુત હે,
ઇંદ્રિયાતીત અનુસાર ધીકો;
દાસ ગિરિધર કહે એહ અનુભવ લહે,

---

૨ ગ્નાન ઓર કર્મ—ગ્નાનેંદ્રિય અને કર્મેંદ્રિય. પરસ—સ્પર્શ. તનમાતરા—તન્માત્રા. રાગી-રાગ(પ્રીતિ)વાળાં. વીશખટમો—છવીશમો સ્થૂલ-પંચ ભૂતથી બનેલો દેહ. સૂક્ષમ—મન આદિકનો બનેલો દેહ. અણછતો ઈ૦—હું જીવ ન છતાં-જીવરૂપે પોતાને માની બેઠેલો.

વાણી કૈસો કહે સ્વાદ ધીકો. ૩

એક હરિનામ સંસારમેં સાર હે,
સકલ સિદ્ધાંત મત સાર ખોજા;
જપ તપ નીમ વ્રત દાન તીરથ ફિરે,
નામ બિન સકલ શિર બહુત બોજા;
નીચ ઔર ઉચ્ચ બડ છોટ નર નારકું,
અજ અણુ આદ અધિકાર પૂજા;
પતિત પાવન સદા વેદવાણી કહે,
ઔર કોઈ જાને ન બિન ભેદ બૂઝા;
મનુષ્ય દેહ પાયકે રામ જાન્યો નહિ,
ઔર ઉપાય શઠ કરત દૂજા;
દાસ ગિરિધર કહે છોડ ચિંતામણિ,
મૂઢ લલચાય કર લેત ગુંજા. ૪

પતિતપાવન સદા નામ હે રામકો,
સુમરતાં હોત હે સુખકારી;
નીચમેં નીચ અધમ અજામીલમેં,
ગ્રાહસું ગજ ગુનકા જો તારી;
કરત અતિ કષ્ટ જેહી કાજકું મહામુનિ,
સુપચકું સોહી પદ દેત ભારી;

---

૩ ટીકો–ટીકા (રૂપે). ટીકા–રૂપે કહ્યો છે. નીકો—સારો. ધીકો અનુસાર–બુદ્ધિ પ્રમાણે. વાણી ઇ૦—ઘીનો સ્વાદ વાણી કેવી રીતે કહી શકે?

૪ બડ છોટ—બડા ઔર છોટા. અજ ઇ૦–અજ (બ્રહ્મા) અને અણુ (પરમાણુ) એને આદિ લેઈને સર્વને તેની પૂજા કરવાનો અધિકાર છે–અર્થાત્ સર્વનો પૂજ્ય છે. ગુંજા–ચણોઠી.

નીચકું ઉંચ કરી દેત હે પલકમે,
દૂર અવગુન બડે ગુન બિચારી;
એક ચિત્ત લાયકે સુમરિયે શ્રીહરિ,
ભકતવત્સલ સદા બિર્દ ધારી;
દાસ ગિરિધર કહે શરણ જે ગ્રહી રહે,
કાલકે ગાલકુ જાય ફારી. ૫
ભટકતે ભટકતે જન્મ તેરા ગયા,
હોત અવતાર બહુ કાલ બીતે;
જનમ ઓર મરનકો ભેદ ભાગ્યો નહિ,
સિંધુ બિન પાર ક્યું નાવ છીતે;
પુત્ર ધન ધામ સુખ કામકે બસ ભયો,
મંદ મતિ જાને અમ જગહી જીતે;
રામરસ ગુનસુધા રસકું ચાખત નહિ,
તૃપત નહિ હોત મદપાન પીતે;
મનુષ્ય દેહ પાયકે લાભ તેં કાહા લિયા,
સેવ્યે નહિ સચ્ચિદાનંદ પ્રીતે,
દાસ ગિરિધર કહે મૂલકું ખોજકે,
અતસુ જાત હે હાથ રીતે. ૬
જ્યાં લગી સંતકા સંગ કીના નહિ,
કામ ઓર ક્રોધ મદ લોભ લીના;
કરમ ઓર ધરમ સબ કરત ચાંડાલકા,
કાહા હુઆ આકાસીમે બાસ કીના;
જ્ઞાનકી બાત નહિ ધ્યાનમે આવતી,

૫ સુપચ (શ્વપચ)—ચાંડાળ. મદપાન-મદરૂપી પાન અથવા મધુપાન. ૬ અંતનુ—છેવટે. રીતે—ખાલી.

લોક નિંદા બિખે બોત પ્રબીના;
શ્વાનકી નાઈ મન ભટકતો રહે સદા,
કા હુઆ બેઠકે માલ લીના;
જીવતે માત અરૂ તાતકું દુઃખ દિયા,
મરન પીછ કા હુયા પિંડ દીના;
દાસ ગિરિધર કહે એક હરિ ભજન બિન,
ધરમ ઓર કરમ સબ હોત હીના. ૭
કરત હે કુટિલકો કરમ ખલકો સદા,
પર ત્રિયા પ્રીત જ્યો વાર મીના;
આપકુ ખોજ ઓર મેલ ધોયા નહિ,
ક્યા હુઆ નાહ્યકે છાપ દીના,
ગ્યાન બિચારકે ગુરૂમુખ નહિ ભયા,
ચિત્ત નહિ આતમા તત્વ ચીના;
અંતકી શુદ્ધ નહિ આદકી બુદ્ધ નહિ,
ક્યા હુઆ બેઠ કીર્તન કીના;
આપકે કાજ ઓરનકું દુઃખ દેત હે,
ક્યા હુઆ ભક્તકા નામ લીના;
દાસ ગિરિધર કહે સકલ બોજા વહે,
જો નહિ રામકે રંગ ભીના. ૮
સુમર રે સુમર મન સુમર તું શ્રીહરિ,
જન્મ સંસારમેં બો'ત ભટકા;
કરત હે કોટિ ઉપાય નહિ ઉગરે,

---

૭ લીના–લીન થયો (કામાદિમાં). આકાસીમે–અગાશીમાં–સમાધિમાં (!). માલ–માળા. ૮ કુટિલકો–વાંકા માણસનું (કર્મ). ગુરૂમુખ–ગુરૂની સન્મુખ.

કાલ સબ જગતકુ કરત (હે કોટિ) કટકા;
એક ક્ષણ માત્ર સતસંગ કીનો નહિ,
નહિ ગુરૂ શબ્દ મન માઝ ખટકા,
આપ મન મસ્ત હે ઓરકી નહિ સુને,
પર ત્રિયા સંગ શઠ કરત લટકા,
મનુષ્ય દેહ પાય (કે) સાધન કછુ નહિ કિયા,
નાવ નાવિક બિના સિંધુ અટકા,
દાસ ગિરિધર કહે અમૂલ્ય ચિંતામનિ,
સો બિસય કાગકી પીઠ પટકા ૯

તત્વકો તત્વ ગુરૂ પરમ દૈવત સદા,
કરત ઉદ્યોત ઉચ્ચાર ઘટકા,
કામ ઔર ક્રોધ મદ લોભ માયા ઉલૂક,
હોત નિસ્તાર કામાદિ ભટકા,
એક હે રૂપ ગોવિંદ ગુરૂકો સદા,
કરત હે ચરિત જ્યુ ભેખ નટકા,
અગમ અપાર કોઉ પાર પાવે નહિ,
હોત બિસ્તાર જ્યો બીજ ખટકા,
એક ચિત્ત ગુરૂપદ કમલ સેવત સદા,
મિટત અગ્યાન મન પંથ હટકા,
દાસ ગિરિધર ગુરૂ આપરૂપે કરે,
કીટને ભમર જ્યુ હોત ચટકા ૧૦

---

૯ માઝ–માઞ્ચ નાવિક—ખલાસી અમૂલ્ય ઈ૦—ઞ્નતરરૂપી અ-મૂલ્ય ચિંતામણિને વિષયરૂપી કાગડાની પાઠઞ્ફે કયો–ગુમાવ્યો ૧૦ ઘટ-કા–દેહનો ઉલૂક– (સતાઈ જાયછે) હોત નિસ્તાર–પાર આવેછે ભટકા —યોદ્ધાના ખટકા—ખડતુ (?) કીટને ઈ૦–જેમ કીડાને ભમરી ચટકો મા-રીને ભમરીરૂપ બનાવી દેછે તેમ ગુરૂ પણ શિષ્યને બોધ કરીને આપરૂપ બના-વી દે છે

પ્રથમ સો કુલ ગુરૂ કહત પ્રોહિત સદા,
કરત હે કરમ ઔર ધરમ કાની,
દૈત વિદ્યા ગુરૂ પઠત આદર કરી,
પ્રબીન વિદ્યા મન લેત માની,
તીનથે અધિક કહિએ ગુરૂ સપ્રદા,
તિલક માલા હરિ નામ દાની,
સો હી સબ હે ભલા નિગમ નીતિ લિખે,
યા હીતે સદ્ગુરૂ અધિક જાની,
અજ્ઞાન તિમિર બિખે જ્ઞાન રવિ પ્રગટ કર,
કહત હે બાત જો પ્રેમ સાની,
દાસ ગિરિધર કહે એહ અનુભવ લહે,
નામ ઔર રૂપ કી જાત છાની ॥ ૧૧

---

૧૧ છાની—ગાળીને સાની—ડાહી

